
NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ

2010

**MEDZINÁRODNÁ
VEDECKÁ
KONFERENCIA**

**Zborník
vedeckých
a odborných prác**

**Liptovský Mikuláš
SLOVAKIA
2010**

NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ

2010

MEDZINÁRODNÁ
VEDECKÁ
KONFERENCIA

Zborník vedeckých a odborných prác

Liptovský Mikuláš
2010

Usporiadateľ medzinárodnej vedeckej konferencie:

Katedra bezpečnosti a obrany Akadémie ozbrojených síl M. R. Štefánika.

Konferencia sa uskutočňuje v spolupráci s:

Ministerstvom obrany Slovenskej republiky

Univerzitou obrany Brno

Centrom pre európske a severoatlantické vzťahy – CENAA Bratislava, Slovensko

International Academy of Life Protection, Kijev, Ukrajina

Medzinárodná vedecká konferencia sa koná pod záštitou

štátneho tajomníka Ministerstva obrany Slovenskej republiky

PhDr. Róberta ONDREJCSÁKA, PhD.

a

rektora Akadémie ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

brigádneho generála doc. Ing. Miroslava KELEMENA, PhD.

Garanti konferencie:

PhDr. Róbert ONDREJCSÁK, PhD., štátny tajomník Ministerstvo obrany Slovenská republika

brig. Gen. doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD., rektor Akadémie ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika,

Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

plk. Ing. Jaroslav PRŮCHA, prorektor Univerzity obrany Brno, Česká republika

doc. Vasil' Mironovič ZAPLATINSKIJ, PhD. Nacional'nij aviacionij universitet Kijev, Ukrajina

Vedecký výbor:

PhDr. Libor FRANK, PhD., Univerzita obrany Brno, Česká republika

Ing. Josef JANOŠEC, CSc., IOO Lázně Bohdaneč, Česká republika

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

doc. PhDr. Jana LASICOVÁ, PhD., UMB Banská Bystrica, Slovenská republika

doc. RSDr. Jozef MATIS, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD. prorektor AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

doc. PhDr. František ŠKVRNDA, PhD., EU Bratislava, Slovenská republika

Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Recenzenti príspevkov:

doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD. prorektor AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Dr. h. c. prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., AOS Liptovský Mikuláš, Slovenská republika

Organizačný výbor:

PhDr. Milan LABUZÍK, CSc

Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.

Ing. Štefan GANOCZY, PhD.

pplk. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.

Mgr. Alena ŠIMČEKOVÁ

Gabriela KREDATUSOVÁ

Zostavovateľ zborníka:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc

Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.

doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD

ISBN 978-80-8040-407-9

© Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika (2010)

OBSAH

<i>ZBRANE HROMADNÉHO NIČENIA A TERORIZMUS</i>	8
Mgr. Daša ADAŠKOVÁ	
<i>MONITORING ZDROJOV A PROSTRIEDKOV VOJENSKÉHO A NEVOJENSKÉHO OHROZENIA</i>	16
Doc. Mgr. Dr. Vladimír BLAŽEK, CSc., brig. gen. Doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD.	
<i>POHLAD NA ZDROJE SÚČASNÉHO VOJENSKÉHO A NEVOJENSKÉHO OHROZENIA</i>	21
Doc. Mgr. Dr. Vladimír BLAŽEK, CSc., brig. gen. Doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD.	
<i>FORMATION OF ABILITIES TO THE SAFE LIFE OF STUDENTS IN UKRAINE AT THE STUDY OF COURSE «FUNDAMENTALS OF HEALTH»</i>	27
Doc. Tetiana BOYCHENKO	
<i>THE NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY IN THE TIME OF TERRORISM OF A NEW GENERATION</i>	34
Mgr. Donata BOROWSKA	
<i>BEZPILOTNÉ PROSTRIEDKY VO VOJNOVÝCH KONFLIKTOCH</i>	44
Doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc., prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc.	
<i>BIELE MIESTA SÚČASNÉHO MEDZINÁRODNÉHO JADROVÉHO REŽIMU</i>	53
Mgr. Michal ČUBRÍK, Mgr. Lucia HUSENICOVÁ, PhD.	
<i>ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АРТ-ТЕХНИКИ КОЛЛАЖ В РАБОТЕ С ТЕМОЙ «МУЖЧИНА И ЖЕНЩИНА»</i>	62
Doc. Tatiana DEMYDOVA, PhD., Candidate of Psychological Science	
<i>BEZPEČNOSTNÍ PROSTŘEDÍ, OPERAČNÍ KONCEPCE A OBRANNÉ PLÁNOVÁNÍ</i>	68
Ing. Vlastimil GALATÍK, CSc., pplk. gšt. Ing. Ivo PIKNER, PhD.	
<i>AKCEPTÁCIA BEZPEČNOSTI V BEZPEČNOSTNOM SYSTÉME SLOVENSKEJ REPUBLIKY</i>	75
Doc. Ing. Libor GAŠPIERIK CSc., prof. Ing. Josef REITŠPÍS, PhD.	
<i>POLAND IN THE INTERNATIONAL SECURITY PROCESSES SELECTED ASPECTS</i>	82
Wojciech GIZICKI, PhD.	
<i>RUSKÁ FEDERÁCIA V KONTEXTE SÚČASNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH HROZIEB A RIZÍK</i>	88
PhDr. Martin HOREMUŽ, PhD.	

<i>ÚČINNOSŤ ŠTÁTNYCH PRÁVNÝCH SYSTÉMOV V REAKCII NA TERORISTICKÉ ÚTOKY</i>	96
Doc. MUDr. Batyr CHALMURADOV, CSc., Doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD.	
<i>СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ЛИЧНОСТЬ С ДЕВИАНТНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ</i>	102
Tatiana KHRAPKO, PhD., Candidate of Pedagogical Science	
<i>THE ROLE OF THE ARMED FORCES IN RESOLVING INTERNATIONAL CONFLICTS</i>	107
Volodymyr IEFREMOV	
<i>NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ V ČASE GLOBALIZÁCIE A FINANČNEJ KRÍZY</i>	110
plk. Ing. Radoslav IVANČÍK	
<i>NASTAL ČAS KE ZMĚNÁM VE ZPRACOVÁNÍ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE</i>	119
Doc. Ing. Josef JANOŠEC, CSc.	
<i>VEREJNÝ ZÁUJEM, SÚKROMNÝ SEKTOR: SÚKROMNÉ VOJENSKÉ SPOLOČNOSTI V OZBROJENÝCH KONFLIKTOCH</i>	130
Mgr. Dominika KAŠČÁKOVÁ, M.A.	
<i>VYUŽITIE MULTITRACK DIPLOMACY V RIEŠENÍ KONFLIKTOV</i>	138
PhDr. Rastislav KAZANSKÝ, PhD.	
<i>ANALYSIS OF THE CURRENT SAFETY ENVIRONMENT</i>	147
Ing. Robert KLÍR, PhD.	
<i>IMPLEMENTATION OF SECURITY AND DEFENCE POLICY IN EUROPE</i>	155
Ing. Robert KLÍR, PhD.	
<i>SECURITY AND DEFENCE POLICY IN EUROPE</i>	161
Ing. Robert KLÍR, PhD.	
<i>EURÓPSKA OBRANNÁ AGENTÚRA – VÝZNAMNÝ NÁSTROJ ZLEPŠENIA OBRANNÝCH SPÔSOBILOSTÍ</i>	169
Ing. Ivan KOBLEN, CSc., Doc. Ing. Stanislav SZABO, PhD.	
<i>PRINCÍP DISKRIMINÁCIE A MORÁLNA ROVNOSŤ BOJUJÚCICH</i>	180
Ivan KONIAR, PhD.	
<i>STRATEGICKÉ KONCEPCIE A VOJENSKOSTRATEGICKÉ DOKUMENTY</i>	189
Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.	
<i>ANALYSIS OF CALL TO THE EMERGENCY NUMBER 112 (155) IN CHOSEN REGIONS</i>	194
PhDr. Lenka KURHAJCOVÁ	

<i>NATO A BOJ PROTI TERORIZMU</i>	199
PhDr. Milan LABUZÍK, CSc., prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc., Brig. gen. Doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD.	
<i>DEKONŠTRUKCIA AKO PRÍSTUP K SKÚMANIU V BEZPEČNOSTNEJ VEDE</i>	208
Doc. PhDr. Jana LASICOVÁ, PhD.	
<i>NOVÉ DIMENZIE EXISTENCIE A POUŽITIA OZBROJENÝCH SÍL</i>	213
pplk. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.	
<i>IDENTIFIKÁCIA A KVANTIFIKÁCIA MIESTNEHO SEKUNDÁRNEHO HOSPODÁRSKEHO POTENCIÁLU V SITUÁCIÁCH NEVOJENSKÝCH OHROZENÍ</i>	218
Ing. Stanislav MORONG, PhD.	
<i>KONCEPT ŽIVOTNÉHO CYKLU VOJENSKÝCH JEDNOTIEK</i>	225
plk. gšt. Ing. Ivan PACH, Ing. Štefan GANOCZY, PhD.	
<i>ARMS MATERIALS WITHDRAWAL</i>	236
Angela V. PIATOVA, Maryna S. GAGANIDZE	
<i>HAZARD WASTES UTILIZATION</i>	237
Angela V. PIATOVA, Iryna B. TROFIMCHUK	
<i>SOCIAL CONFLICTS</i>	238
Angela V. PIATOVA, Olena V. DASHKOVSKA	
<i>TERRORISM</i>	239
Angela V. PIATOVA, Natalia V. KUKUSHKINA	
<i>THE FACTORS OF RISKS FOR HEALTH AND LIFE OF POPULATION, LIVING ON RADIOAKTIVE CONTAMINATED AREAS</i>	240
prof. MUDr. Valentyna PRYL'PKO	
<i>BOJ PROTI OBCHODOVÁNÍ S LIDMI</i>	248
plk. Ing. Jaroslav PRŮCHA	
<i>BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE FEDERACJI ROSYJSKIEJ W OKRESIE PREZYDENTURY BORYSA JELCYNA</i>	256
Mgr. Jerzy PYKA	
<i>ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ФОРМИРОВАНИЯ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ДОРОЖНО- ТРАНСПОРТНОЙ СРЕДЫ</i>	262
Юрий РАЗЛИВИНСКИХ, кандидат педагогических наук, доцент	
<i>RELIGIJNOŚĆ POLICJANTÓW WROCŁAWSKICH KOMISARIATÓW. STUDIUM SOCJOLOGICZNE</i>	268
Katarzyna RUTKOWSKA	

<i>VYBRANÉ REGULAČNÍ MECHANISMY V BOJI S TERORISMEM</i>	276
Mgr. Ing. Leopold SKORUŠA, Mgr. Radim VIČAR	
<i>SNÍŽENÍ ENVIRONMENTÁLNÍCH RIZIK PŘI PŘEPRAVĚ ZKAPALNĚNÉHO ROPNÉHO PLYNU (LPG)</i>	282
Ing. Bc. Jitka SLOVÁKOVÁ, JUDr. et PhDr. Ivo SVOBODA, PhD.	
<i>SMEROM K NOVEJ STRATEGICKEJ KONCEPCII NATO</i>	289
Doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD., Doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD.	
<i>ROZWÓJ I UPADEK FRAKCJI ARMII CZERWONEJ W REPUBLICE FEDERALNEJ NIEMIEC</i>	297
Mgr. Blažej STASIA CZYK	
<i>SECURITY PERSPECTIVES APPROACH: THE EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE FOUNDATION</i>	306
Mgr. Dušan SVRČEK, Doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD., Brig. Gen. Doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD.	
<i>RUSKO V SYSTÉME REGIONÁLNEJ BEZPEČNOSTI</i>	312
Mgr. Alena ŠIMČEKOVÁ	
<i>MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ V PODMIENKACH FORMUJÚCEJ SA MULTIPOLARITY USPORIADANIA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV</i>	319
Doc. PhDr. František ŠKVRNDA, CSc.	
<i>ПОЛИТИКА ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ В ОБЛАСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ВО ВРЕМЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ВОЕННЫХ УЧЕНИЙ И ОПЕРАЦИЙ МИРОТВОРЧЕСКОГО КОНТИНГЕНТА</i>	327
Инга УРЯДНИКОВА, доцент, к.т.н.	
<i>VNÚTORNÁ BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ZÁKLADNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH DOKUMENTOCH</i>	331
Mgr. Jaroslav UŠIAK, PhD.	
<i>ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ – КАК ФАКТОР ВЫЖИВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ</i>	340
ВОЛНЕНКО Н.Б., БОГАТОВ О.И., ЛИТВИНЕНКО В.Н., КУЛЯВЕЦ Ю.В.	
<i>AIMS AND OBJECTIVES OF EDUCATION IN SECURITOLÓGIE</i>	346
Doc. Vasyl ZAPLATYNSKYI, PhD.	
<i>CALCULATION OF RADIATION CONDITIONS IN THE SITE OF CONTAMINATION</i>	354
професор, доктор технических наук, Александр ЗАПОРОЖЕЦ, професор, доктор технических наук, Валентин ПРИМЕНКО, доцент, кандидат с.-г. наук, Василий ЗАПЛАТИНСКИЙ	

<i>ASYMETRICKÉ HROZBY A PÔSOBENIE OSTREĽOVAČOV</i>	362
prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., Doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.	
<i>VYUŽITIE PROGRAMU DEMA PRE HODNOTENIE BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA</i>	370
prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc., Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.	
<i>NOVELIZÁCIA BEZPEČNOSTNEJ STRATÉGIE SR</i>	379
genmjr. v. v., Ing. Rudolf ŽÍDEK	

ZBRANE HROMADNÉHO NIČENIA A TERORIZMUS

Daša ADAŠKOVÁ

ABSTRACT

Weapons of mass destruction (WMD) are the most destructive instruments devised by human being. Their proliferation is one of the most compelling security threats. The most serious challenge connected with WMD is their horizontal proliferation. The amount of states capable to construct and use WMD is rising. However, besides states there are also non-state actors, especially terrorist groups, who aim at acquiring WMD. The most pressing demand is to stop proliferation of WMD and their potential use by a terrorist group. The aim of the contribution is to analyse the actual security threat of WMD and their potential use by terrorist groups.

Keywords: security, weapons of mass destruction, terrorism

ÚVOD

Zbrane hromadného ničenia (ZHN) patria v súčasnosti k najničivejším nástrojom v rukách človeka. Sú navrhnuté tak, aby boli schopné usmrtiť veľké množstvo ľudí a spôsobiť obrovské materiálne škody. „Sú určené k spôsobeniu veľkých strát protivníkovi v krátkom čase, vytváraním závalov, požiarov a kontaminovaných priestorov. Ide teda o také zbrane, ktorých účinok mnohonásobne prevyšuje ničivú silu konvenčných zbraní“ (Durdiak, 2005, s. 10). Za ZHN sa vo všeobecnosti považujú jadrové, rádiologické, biologické a chemické zbrane.

Existencia zbraní hromadného ničenia v období studenej vojny po celé desaťročia ovplyvňovala medzinárodný vývoj. Za najväčšiu bezpečnostnú hrozbu bolo považované vypuknutie jadrovej vojny. Dve vtedajšie jadrové superveľmoci – USA a Sovietsky zväz – podnikli určité kroky, ktoré prispeli k obmedzeniu intenzívneho jadrového zbrojenia a v konečnom dôsledku vyústili do likvidácie značnej časti jadrových hlavíc zo svojej výzbroje. Tento pozitívny proces pokračoval aj v oblasti chemickej a biologickej demilitarizácie a pripojili sa k nemu aj ďalšie svetové mocnosti.

Napriek týmto snahám, po skončení studenej sa počet štátov schopných vyvinúť a použiť ZHN zvyšuje. Príčinou toho sú nedostatočné kontrolné mechanizmy a nedisciplinovanosť niektorých hlavných aktérov.¹ Na druhej strane rýchly vedecko-technický rozvoj môže perspektívne viesť k vývoju nových, ešte ničivejších prostriedkov hromadného ničenia.

Najväčším nebezpečenstvom v tejto oblasti je horizontálne šírenie ZHN. Nahromadenie veľkého množstva zbraní vedie k nebezpečenstvu ich použitia. Je zrejmé, že akékoľvek ich použitie či už v dôsledku nehody alebo zámeru bude mať značné dôsledky pre ľudstvo ako také. Záujem o získanie ZHN nemajú len štáty, ale aj neštátni aktéri, spomedzi ktorých sú obzvlášť nebezpečné snahy teroristických organizácií.

¹ Napriek značnej redukcii jadrových arzenálov po skončení studenej vojny, stále asi 27 000 strategických a taktických nukleárných zbraní zostáva v národných arzenáloch, pričom asi 90% z nich sa nachádza v USA a Rusku. Odhaduje sa, že globálne zásoby plutónia a uránu predstavujú asi 4 000 ton, ktoré môžu potenciálne slúžiť na výrobu asi 200 000 nukleárných bômb. Odhaduje sa, že po celom svete je rozmiestnených približne 50 nedostatočne zabezpečených zariadení so štiepnym materiálom. (Blix, 2006)

Už viac ako dve desaťročia spojenie ZHN a terorizmu predstavuje primárnu globálnu bezpečnostnú hrozbu. Táto hrozba sa stala obzvlášť akútnou v roku 1995, kedy teroristi z Aum Shunrikyo demonštrovali, že na dosiahnutie svojich cieľov neváhajú uchýliť sa k nekonvenčnému násiliu prostredníctvom použitia ZHN.

1. MOTIVÁCIE TERORISTOV ZÍSKAŤ A POUŽIŤ ZHN

Motivácie teroristov k získaniu a použitiu ZHN môžu byť rôzne. V zásade sa odborníci zhodujú na tom, že budú závisieť od aktuálneho operačného cieľa a od ideologických a psychologických faktorov. (Maurer, 2009)

Z hľadiska operačného cieľa, potenciálny teroristický útok s použitím ZHN by mohol viesť k usmrteniu obrovského počtu ľudí a spôsobeniu vážnych materiálnych škôd protivníkovi. Podstatným dôvodom k použitiu ZHN namiesto vysokoúčinných konvenčných zbraní je však vyvolanie neúmernej psychickej traumy s cieľom prilákať celosvetovú pozornosť prostredníctvom eskalácie konvenčného násillia na nekonvenčné. Hrozba teroristického útoku prostredníctvom ZHN v súčasnosti vyvoláva silný strach u širokej verejnosti a má markantný globálny psychologický efekt, ktorý je až tisícnásobne vyšší, ako teroristický útok s použitím konvenčných zbraní (Katona, 2006).

Ďalším operačným cieľom teroristov môže potenciálne byť snaha ohroziť kľúčové sféry kritickej infraštruktúry protivníka. V tomto prípade pripadajú do úvahy prioritne chemické a biologické zbrane, ktoré sú schopné kontaminovať strategické sféry národného hospodárstva. V neposlednom rade, potenciálny teroristický útok s použitím ZHN môže sledovať cieľ motivovať a inšpirovať iné teroristické organizácie. V konečnom dôsledku záujem teroristov o ZHN bude závisieť od toho, či výhody z použitia ZHN budú prevyšovať potenciálne operačné nevýhody spôsobené ich použitím.

Ďalšími podstatnými motivačnými faktormi sú ideologické a psychologické faktory. Ideológia v zásade hrá rozhodujúcu úlohu v procese výberu cieľa, metód a zbraní k jeho dosiahnutiu. Ohraničuje vonkajšiu škálu možných humánnych a nehumánnych cieľov. Táto škála je ďalej limitovaná špecifickými operačnými cieľmi skupiny a jej operačnými schopnosťami, výberom najzraniteľnejších cieľov, povahou skupiny a jej vnútornou dynamikou, charakteristikou vodcov a ich metódou rozhodovania a v neposlednej rade externými faktormi ako zmena bezpečnostného prostredia alebo kontakty skupiny s inými štátnymi alebo neštátnymi aktérmi. (Maurer, 2009)

Podľa mnohých analytikov, pri tradičných etnonacionalistických, ľavicovo a pravicovo orientovaných teroristických skupinách aktívnych primárne v 60. až 80. rokoch 20. storočia, je riziko použitia ZHN na dosiahnutie svojich cieľov minimálne. Tieto skupiny totiž väčšinou usilujú o širokú medzinárodnú podporu pre svoj cieľ a skutočnosť použitia ZHN by mala za následok straty akejkoľvek podpory. Na druhej strane, tieto skupiny okupujú väčšinou relatívne zraniteľné teritórium, takže v prípade útoku by museli počítať s rýchlou odvetou.

Podľa odborníkov, najväčšie riziko predstavujú nábožensky a ideologicky motivované teroristické skupiny. Tieto skupiny to potvrdili už niekoľkými útokmi po celom svete, ktoré sa vyznačovali vysokou intenzitou násillia čo sa týka rozsahu, výberu cieľov a počtu obetí. Navyše sú obzvlášť nebezpečné, keďže v zásade nie sú ovplyvňované žiadnymi externými faktormi. V zásade nábožensky motivované teroristické skupiny sa považujú za náchylnejšie na úsilie získať a použiť ZHN ako sekulárne skupiny. Motiváciu získať vysoko deštruktívne ZHN by pravdepodobne mali skupiny hľadajúce maximálnu deštrukciu pri vyvolaní

maximálneho psychologického efektu, zmenu súčasného svetového poriadku a pod. (Kazanský, 2007)

Ďalšie riziko v tejto oblasti predstavujú extrémistické skupiny usilujúce sa o rozsiahlu pomstu ako napríklad pravicovo orientované skupiny, ad hoc vytvorené skupiny rovnako zmýšľajúcich alebo osamelý jednotlivci. (Maurer, 2009) Podľa analytikov to budú skupiny, na ktoré neplatí základná funkcia ZHN - odstrašenie.

2. SCHOPNOSŤ TERORISTOV ZÍSKAŤ A POUŽIŤ ZHN

Schopnosť získať a použiť ZHN zo strany teroristickej skupiny závisí od mnohých faktorov akými sú napríklad veľkosť skupiny, vodcovstvo, centrálna autorita, vnútorná dynamika skupiny a jej schopnosť prijať nové inovatívne technológie. Skupina usilujúca o získanie a použitie ZHN by vo všeobecnosti mala mať silnú členskú základňu, centrálné vedenie koordinujúce výskumný a vývojový proces a vysoký stupeň disciplíny vo vnútri skupiny na udržanie programu na vývoj a použitie ZHN v tajnosti.

Ďalším významným faktorom je logistika. Ide o schopnosť získať potrebné suroviny a zariadenia na výrobu ZHN až po prepravu zbraní k cieľu. Proces vývoja ZHN si vyžaduje vysoký stupeň utajenia s nízkym rizikom odhalenia. Mnohé moderné teroristické skupiny už potvrdili tieto schopnosti.² V zásade platí, že akékoľvek aktivity v oblasti vývoja a použitia ZHN sa stávajú náročnejšími na utajenie, čím ide o rozsiahlejšiu produkciu sofistikovanejších zbraní.

Významným faktorom ovplyvňujúcim schopnosť teroristických skupín získať a použiť ZHN sú financie potrebné na nákup materiálov, zariadení a objektov a na výcvik personálu. Odhaduje sa, že na vývoj a použitie chemických a biologických zbraní je potrebných stovky tisíc amerických dolárov a na vývoj nukleárných zbraní milióny dolárov. V súčasnosti sa odhaduje, že potrebným rozpočtom okrem Al Qaidy disponujú aj organizácia Tamilské tigre, Hizballáh alebo Revolučné ozbrojené sily Kolumbie.

V neposlednej rade, schopnosť teroristov získať a použiť ZHN závisí od ľudského kapitálu v podobe znalostí a vedomostí. V súčasnosti sa mnoho autorov zhoduje na tom, že vedomosti potrebné na výrobu jednoduchých ZHN, predovšetkým chemických a biologických zbraní, sú voľne dostupné na internete. Táto skutočnosť významne zvyšuje riziko teroristického útoku s použitím ZHN. Faktom však zostáva, že pre výrobu a manipulovanie so ZHN s vysokou ničivou silou sú však odborné vzdelanie a prax nevyhnutnými. Tie môžu teroristické skupiny získať legálnym spôsobom prostredníctvom vzdelávacích programov na univerzitách alebo ilegálnym spôsobom najímania si bývalých štátnych zamestnancov zainteresovaných na programoch na vývoj ZHN.

Napriek týmto všeobecným požiadavkám, ktoré musí teroristická organizácia splniť, existujú aj špecifické technické výzvy, ktorým musí čeliť pri rôznych druhoch ZHN.

2.1 NUKLEÁRNY TERORIZMUS

V dôsledku početných globálnych vývojových trendov akými sú proliferácia ZHN, technológií, materiálov a know – how na ich výrobu a pod. sa nebezpečenstvo nukleárneho

² Teroristická organizácia Al Qaida úspešne udržiavala v utajení niekoľko biologických a chemických zbraní v Afganistane, rovnako ako Aum Shinrikyo program na vývoj chemických a biologických zbraní. Podobne sa podarilo úspešne utajovať medzinárodné siete zamerané na získanie a cezhraničný transport materiálov na výrobu ZHN. Ide o prípad siete A. Q. Khana a sieti na pašovanie nelegálneho nukleárneho materiálu z Ruska a pod.

terorizmu dostalo do popredia záujmu politických lídrov, médií a širokej verejnosti v súvislosti s 11. septembrom 2001. Po tejto udalosti sa objavuje nová nekonvenčná hrozba teroru v podobe prepojenia medzinárodného terorizmu a ZHN. Nukleárne zbrane majú na rozdiel od chemických a biologických zbraní neporovnateľne väčší deštruktívny potenciál schopný zasiahnuť všetky sféry spoločenského života, preto ich získanie a použitie teroristickou organizáciou predstavuje vážne nebezpečenstvo pre medzinárodné spoločenstvo. O nukleárnom terorizme možno v súčasnosti hovoriť len v teoretickej rovine.

Nukleárny terorizmus možno charakterizovať ako „extrémnu formu násillia – násillného trestného činu, ktorý vytvára atmosféru strachu na základe použitia, resp. oprávnenej hrozby použitia nukleárnej bomby, jadrového materiálu s cieľom zapríčiniť kontamináciu vôd, pôdy či ovzdušia alebo útoku proti jadrovej elektrárni“ (Terem, 2008). Jeho potenciálne objavenie sa je spájané s odkazom studenej vojny a s jadrovým potenciálom bývalého Sovietskeho zväzu, keďže nemožno predpokladať presné množstvo vyprodukovaného nukleárneho materiálu v dôsledku nedostatočného zabezpečenia jadrových zariadení.

Potenciálny nukleárny terorizmus môže mať niekoľko podôb. Za jeden zo spôsobov nukleárneho terorizmu je považované použitie tzv. špinavej bomby zo strany teroristov. V podstate ide o použitie konvenčnej výbušniny na rozšírenie a kontamináciu prostredia rádioaktívnym materiálom, ktorý je pre teroristov dostupnejší ako štiepny materiál. Nejedná sa o tradičnú ZHN, keďže pri jej použití nedochádza k jadrovému výbuchu, ale k rozšíreniu rádioaktívneho materiálu. Jeho zdrojom sa môže potenciálne stať vyhorené jadrové palivo z reaktorov jadrových elektrární, rádiologické zdroje alebo rádioaktívny materiál používaný vo výskumných zariadeniach, nemocniciach či priemyselnej výrobe, ktoré sú relatívne nedostatočne zabezpečené.

Ďalšou formou nukleárneho terorizmu môže potenciálne byť získanie skutočnej nukleárnej zbrane alebo jej komponentov a ich následné použitie. Najväčšiu prekážku pre teroristov predstavuje získanie štiepneho materiálu na výrobu nukleárnej zbrane v dôsledku technologickej a finančnej náročnosti. Z tohto dôvodu sa nukleárne zbrane pre teroristické organizácie javia ako najobtiažnejšie získateľné. V súčasnosti sa predpokladá, že žiadna teroristická organizácia nie je schopná vyvinúť vysoko obohatené plutónium alebo urán na výrobu nukleárných zbraní. (Nuclear Terrorism, 2009) V prípade teroristov preto prichádza do úvahy jej získanie na čiernom trhu alebo krádežou. Cieľom pre teroristov môžu byť rôzne zdroje jadrového a rádiologického materiálu rozmiestnené po celom svete, ktoré nie vždy sú dostatočne zabezpečené a strážené. Zdroje na výrobu zbraní predstavujú: vyhorené jadrové palivo z vojenských alebo civilných reaktorov, uskladnené zásoby vysoko obohateného uránu a plutónia vo vojenských arzenáloch, prepravované nukleárne materiály a pod.

Tretiu formu nukleárneho terorizmu predstavuje útok na jadrové zariadenia s následným vyvolaním havarijných udalostí. Teroristi v tomto prípade nemusia mať záujem resp. schopnosť zostrojiť jadrovú bombu. Prostredníctvom ich vlastných zdrojov a technických znalostí môžu uskutočniť útoky na jadrové ciele. V tomto prípade potenciálne terče predstavujú jadrové elektrárne, sklady vyhoreného paliva, nemocnice, výskumné ústavy a pod. Hoci sú tieto objekty pod prísnu kontrolou a možnosť prieniku do nich je minimálna, nie je vylúčená.

Nukleárne zbrane nie sú v súčasnosti vo vlastníctve žiadnej teroristickej organizácie. V krátkodobom horizonte je riziko získania a použitia nukleárnej zbrane zo strany teroristických organizácií veľmi nízke, existuje len v teoretickej rovine. Možno povedať, že nukleárne zbrane sú v súčasnosti pre teroristické organizácie nedosiahnuteľné.

V dlhodobej perspektíve to však vylúčené nie je, a preto by bolo chybou podceňovať teroristov v tejto oblasti. Potvrďuje to aj taktika a snaha teroristických skupín o čo najväčší

počet obetí pre dosiahnutie svojich cieľov, pre ktorý by ZHN a špeciálne jadrové zbrane boli z tohto hľadiska najvhodnejšie. V tomto smere možno dokonca pozorovať istý typ rivality medzi teroristickými skupinami, ktoré súperia o čo najväčší útok a najväčšiu publicitu s cieľom prekonať inú teroristickú skupinu. (Blix, 2006)

2.2 CHEMICKÝ TERORIZMUS

Napriek celosvetovému úsiliu o zákaz chemických zbraní, chemické látky predstavujú účinný nástroj terorizmu pre dosiahnutie jeho cieľov. Mnohí odborníci sa zhodujú na tom, že výrobný proces chemickej zbrane si vyžaduje relatívne nízku úroveň vedomostí a skúsenosti. Z tohto dôvodu sa chemické zbrane javia ako jedny z najdostupnejších pre neštátnych aktérov. Túto skutočnosť potvrdzuje aj udalosť z roku 1995, kedy teroristická skupina Aum Shinrikyo uskutočnila útok s použitím toxického chemickej látky sarín v tokijskom metre, pri ktorom zahynulo 12 ľudí a tisíce ľudí bolo hospitalizovaných (Blix, 2006).

Chemický terorizmus môže mať podobu priameho použitia bojových toxických chemických látok, a to prostredníctvom priamej výroby zo strany teroristov alebo prostredníctvom krádeže chemických zbraní z existujúcich národných potenciálov. Výzvu v tejto oblasti predstavujú primárne existujúce zásoby chemických zbraní bývalého Sovietskeho zväzu.

Pri výrobe chemických zbraní sa vo všeobecnosti vyžaduje chemická zlúčenina (prekurzor) a výrobné zariadenie, pričom platí čím jednoduchšia zlúčenina, tým jednoduchší výrobný proces. Pre väčšinu chemických látok sa vyžaduje štandardné výrobné zariadenie, výnimku predstavujú napríklad sarín alebo iné nervové plyny, ktoré na výrobu potrebujú špecializované zariadenie schopné odolať korózii, vysokému tlaku a teplotám.

Takmer každý terorista, ktorý disponuje potrebnými znalosťami v oblasti chémie môže získať chemické zlúčeniny a výrobné zariadenie potrebné pre výrobu jednoduchých chemických látok na voľnom trhu³. Chemické látky na výrobu sofistikovanejších chemických zbraní sú regulované Zmluvou o zákaze chemických zbraní, ktorá však nezakazuje obchodovanie s chemickými látkami o hmotnosti menej ako jedna tona. Toto množstvo postačuje na výrobu chemických zbraní. (Katona, 2006)

Samotná výroba chemických zbraní závisí od druhu a množstva chemickej látky. Niektoré látky napríklad kyanovodík, majú menšiu náročnosť na výrobu ako napríklad niektoré nervovoparalytické alebo pľuzgierotvorné látky. Tieto látky si vyžadujú nielen špecializované výrobné zariadenie, ale aj odborníka, od ktorých závisí miera efektivity samotného útoku. Samotné chemické látky môžu byť teroristami použité ako zbrane vo forme aerosólových sprejov, výbušnín alebo prostredníctvom vyparovania pri izbovej teplote.

Ďalšiu možnosť realizácie chemického terorizmu predstavujú útoky na civilné objekty a zariadenia, v ktorých sa chemické látky vyrábajú, spracúvajú a uskladňujú alebo útoky na prepravované nebezpečné toxické chemické látky. Ich účinok spočíva v kontaminácii ovzdušia a prostredia v dôsledku útoku. Špecifický prípad chemického terorizmu predstavuje zakladanie požiarov pri ktorých sa vytvárajú toxické vedľajšie produkty s cieľom závažne ovplyvniť zdravie obyvateľstva (Durdiak, 2005).

Mnohí analytici sa zhodujú na tom, že hoci sa chemické zbrane javia ako relatívne ľahko získateľné zo strany neštátnych aktérov a sú pomerne vysoko usmrcujúce, sú veľmi náročné v poslednej fáze použitia, čo markantne ovplyvňuje aj stupeň ich účinnosti. Konečné

³ Teroristická organizácia Aum Shinrikyo získala zložky na výrobu nervovoparalytických látok, a to celkovo 50 ton chloridu fosforitého a 10 ton fluoridu sodného na voľnom trhu. (Maurer, 2009)

množstvo chemickej látky je rozhodujúcim pre výsledok útoku, a preto teroristi musia kalkulovať s dostatočným množstvom chemickej látky na uskutočnenie hromadných strát a potrebou uskladnenia zbraní po určité obdobie. Táto fáza sa preto javí ako najnáročnejšia v celom procese, keďže je treba počítať so špeciálnymi podmienkami pre konkrétne chemické látky, ktoré sú náchylné k rapidnej zmene štruktúry, a tým aj vlastností. V konečnom dôsledku sa chemické považujú za nevhodné pre uskutočnenie vysokého počtu strát. Z tohto dôvodu sú chemické zbrane sa javia ako menej atraktívne pre neštátnych aktérov. Na druhej strane, aj pri nižšom fyzickom efekte by pravdepodobne mali za následok globálny psychologický dopad.

2.3 BIOLOGICKÝ TERORIZMUS

V prípade vyhodnotenia závažnosti biologického terorizmu ako bezpečnostnej hrozby vystupujú svetoví experti nejednotne. Jedna skupina sa prikláňa k tvrdeniu, že hrozba biologického terorizmu v súčasnosti je alebo v blízkej budúcnosti bude rovnako závažná ako hrozba nukleárneho terorizmu, pričom sa odvolávajú na fakt, že niektoré patogény sú ľahko získateľné vzhľadom na ich nenáročnú výrobu. Druhá skupina analytikov je voči závažnosti bezpečnostnej hrozby biologického terorizmu značne skeptická, keďže vylučujú možnosť uskutočnenia rozsiahleho útoku biologickými zbraňami v súvislosti s ich obtiažnou manipuláciou a použitím. (Blix, 2006)

Z histórie sú známe pokusy o získanie a použitie biologických zbraní teroristickými skupinami, avšak len v lokálnych konfliktoch. Žiaden z nich však nemal za následok masový počet obetí. Obzvlášť aktívnou v tejto oblasti bola teroristická organizácia Aum Shinrikyo. Jej členovia vyrábali a pokúsili sa použiť bojové biologické látky antrax, botulotoxín, vírus Eboly a pod. Žiaden ich pokus však nebol úspešný. (Durdiak, 2005)

V súčasnosti neexistujú žiadne relevantné dôkazy o získaní prípadne vývoji biologických zbraní teroristickou organizáciou. Toto riziko však nie je vylúčené v budúcnosti. Rozsiahly teroristický útok s použitím biologických zbraní sa potenciálne môže uskutočniť prostredníctvom výroby a následného použitia biologických zbraní teroristickou organizáciou, prostredníctvom krádeže patogénov a ich následného použitia alebo prostredníctvom kontaminácie zásob vody alebo potravy.

Technologická náročnosť výroby biologických zbraní závisí od druhu a množstva organizmov. Vo všeobecnosti platí, že štandardné laboratórne vybavenie postačuje na výrobu menšieho množstva patogénov, zatiaľ čo na výrobu rapídne sa množiacich exotických mikroorganizmov je potrebné špeciálne laboratórne zariadenie. Mnohé druhy rastových médií potrebných na výrobu patogénov sú voľne dostupné na svetových trhoch a vo voľnej prírode. Ďalšiu možnosť získania médií zo strany teroristických organizácií potenciálne predstavuje krádež patogénov z nemocníc a výskumných laboratórií.

Výrobné postupy pre jednoduché patogény sú dnes voľne prístupné na internete. Pre výrobu účinných zbraní sú však potrebné znalosti v oblasti mikrobiológie a know - how pre ich uskladňovanie a použitie. V zásade však náročnosť výrobných podmienok závisí od druhu a množstva patogénu. Vírusy sú napríklad vo všeobecnosti náročnejšie na výrobu ako baktérie alebo toxíny. Niektorí odborníci sa dokonca domnievajú, že na výrobu biologickej zbrane je potrebný jeden mikrobiológ, ktorý vyrobí patogén a jeden experimentálny fyzik alebo inžinier na skonštruovanie aerosólového nosiča (Maurer, 2009). Najefektívnejší spôsob použitia biologických zbraní je vo forme aerosólu alebo tekutiny. Oba spôsoby sú však náročné na ochranu mikroorganizmov pred slnečným žiarením, oxidáciou, vlhkosťou a ďalšími podmienkami.

Hoci nie sú doposiaľ známe rozsiahle teroristické útoky s použitím biologických zbraní, riziko ich použitia s obrovskými dôsledkami nie je v budúcnosti vylúčené. Biologické zbrane sa vo všeobecnosti považujú za dostupné pre teroristické organizácie, keďže ich výroba je menej finančne aj technologicky náročná v porovnaní s výrobou nukleárných zbraní, dá sa ľahšie utajiť, ich účinnosť je veľmi vysoká v dôsledku vysokej toxicity a v neposlednom rade ich použitie je náročnejšie na dokazovanie, keďže v prírode sa mnohé toxíny nachádzajú voľne rozptýlené. (Durdiak, 2005)

ZÁVER

Napriek celosvetovému úsiliu o redukciu počtu ZHN vo vojenských arzenáloch štátov, ich proliferácia na štátnej ale i neštátnej úrovni naďalej pokračuje. Obzvlášť nebezpečnými sú snahy teroristických organizácií získať a použiť ZHN ako prostriedok teroru na dosiahnutie svojich cieľov.

Podľa analytikov je ich použitie zo strany teroristických skupín v krátkodobej perspektíve málo pravdepodobné, a to minimálne z troch zásadných dôvodov. Po prvé, teroristický útok s použitím ZHN by mal za následok globálny psychologický efekt, ktorý by viedol k morálnemu odsúdeniu teroristickej skupiny. V konečnom dôsledku by skupina stratila akúkoľvek medzinárodnú podporu pri presadzovaní svojho cieľa. Po druhé, neustále sofistikovanejšie konvenčné zbrane sa stávajú oveľa účinnejšími a dostupnejšími pre teroristické organizácie ako primitívnejšie ZHN. Ich psychologický efekt je pritom porovnateľný. Po tretie, ZHN s vysokou deštruktívnou silou sú stále pre teroristické skupiny nedostupné.

Z dlhodobej perspektívy však môžu byť tieto dôvody časom prekonané, a preto by bolo chybou podceňovať snahy teroristických skupín o získanie a použitie ZHN. Závažnosť tejto hrozby potvrdzuje aj fakt, že v odborných kruhoch sa už nediskutuje o tom či budú ZHN použité nešťátnymi aktérmi, ale kedy budú použité.

Úlohou medzinárodného spoločenstva je preto zabrániť teroristom získať prístup k ZHN. Na dosiahnutie tohto cieľa je potrebné zastaviť ich šírenie a ich potenciálne použitie nešťátnymi aktérmi. Najlepším riešením ako zmierniť, prípadne odstrániť hrozbu šírenia ZHN je ich úplné odstránenie a likvidácia, čiže podniknutie krokov spočívajúcich v odzbrojení.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BLIX, Hans a i. 2006. *Weapons of Terror*. 1.vyd. Stockholm : WMDC, 2006. 227 s. ISBN 91-38-22582-4.
2. KATONA, Peter a i. 2006. *Countering Terrorism and WMD*. New York : Routledge, 2006. s. 300 . ISBN 0-203-08746-1.
3. MAURER, Stephen M. 2009. *WMD Terrorism. Science and Policy Choices*. London: The MIT Press, 2009. 619 s. ISBN 978-0-262-01298-0.
4. TEREM, Peter. *Jadrové zbrane, ich význam a vplyv na svetovú politiku*. Banská Bystrica: FPV a MV UMB, 2008. s. 290. ISBN 978-80-8083-531-6.
5. KAZANSKÝ, Rastislav. 2007. Európa a islamský terorizmus. In: *Týždeň vedy*. Banská Bystrica: Ústav vedy a výskumu. 2007. s. 49 - 55.

6. DURDIAK, Jaroslav. a i. 2005 *Zbrane hromadného ničenia – aktuálne bezpečnostná hrozba*. [online]. Bratislava: MOSR. 2005 [cit. 2010-03-25]. Dostupné na internete: <<http://www.mosr.sk/index.php?page=67>>.
7. *Nuclear Terrorism* [online]. Monterey : Institute for International Studies. 2009 [cit. 2010-03-25]. Dostupné na internete: <http://www.nti.org/h_learnmore/nuctutorial/index.html>.
8. *What if Terrorists Go Nuclear?* [online]. Washington : Center for Defence Information. 2002 [cit. 2010-03-25]. Dostupné na internete: <<http://www.cdi.org/terrorism/nuclear-pr.cfm>>.

AUTOR:

Mgr. Daša Adašková
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1
974 01 Banská Bystrica
e-mail: dasa.adaskova@umb.sk

MONITORING ZDROJOV A PROSTRIEDKOV VOJENSKÉHO A NEVOJENSKÉHO OHROZENIA

Vladimír BLAŽEK, Miroslav KELEMEN

ABSTRACT

Monitoring of threats resources as a practical and theoretical activity is our important information resource for the preventive action solving focused on the protection of the state defence system's vulnerability.

Keywords: monitoring of threats resources, information system, state defence system.

ÚVOD

Bezpečnostné hrozby chápeme ako rizikové javy, ktorých vývojový stav vytvára aktuálnu možnosť narušenia bezpečnosti, alebo stability príslušného systému, tzn. vytvára stav nebezpečenstva. [1] **Monitoring bezpečnostných hrozieb a zdrojov ohrozenia** je systém činností príslušných orgánov slúžiaci na poznanie reálnej skutočnosti – možných zdrojov ohrozenia na záujmovom území a oblastiach života štátov s potenciálom rôznych hrozieb, činností realizovaných z časového hľadiska sústavne a kontinuálne, prebiehajúci v období mieru pred začatím vojnového konfliktu, v priebehu vojnového konfliktu, ako aj po jeho skončení a nastolení mieru.

Monitoring zdrojov ohrozenia zahŕňa identifikáciu širokého spektra civilizačných ohrození (agrogénne, sociogénne, technogénne, a kombinované), lebo práve každé z týchto, sa môže stať zdrojom ohrozenia štátnosti, zdravia, životov a majetku občanov, aktivizácie obranného mechanizmu štátu a zmluvného vojenského spoločenstva.

Monitoring bezpečnostných hrozieb a zdrojov ohrozenia disponuje vlastným informačným systémom, ktorý je špecifickou súčasťou informačného systému krízového manažmentu. Tento **informačný systém monitoringu bezpečnostných hrozieb a zdrojov ohrozenia** je možno chápať ako navzájom prepojenú množinu subsystémov získavania, vyhľadávania, uchovávaní a spracovávaní informácií o bezpečnostných hrozbách a zdrojov ohrozenia, ktoré tvoria usporiadaný celok a podporujú proces zabezpečenia obrany a ochrany a vnútornej bezpečnosti štátu. [2] Z obsahového hľadiska riešenia otázok obrany je žiaduce sledovať najmä riziká, vychádzajúce z vonkajších vojenských ohrození, terorizmu a nevojenských ohrození aktivujúcich vojenskú. V týchto súvislostiach je možné **Obranný monitoring** chápať ako osobitnú časť monitoringu bezpečnostných hrozieb a zdrojov ohrozenia, zameranú na možné zdroje ohrozenia s potenciálom priameho, alebo nepriameho vonkajšieho vojenského ohrozenia, a to v čase mieru, vojnového stavu, vojny a opätovného nastolenia mieru. Táto skutočnosť znamená, že v rámci monitoringu zdrojov ohrozenia nášho štátu a regiónov je nutné prekročiť jeho ohraničený územný rámec a v kontexte riešenej problematiky monitoringu bezpečnostných hrozieb a z nich vychádzajúcich ohrození ich hodnotiť aj v širších dimenziách vojenského a nevojenského ohrozenia.

V týchto súvislostiach sa stretávame s pojmom **bezpečnostné pásmo** ako aj s pojmom **obranné pásmo** štátov a koalícií, ktoré vymedzujú oblasti a „hranice“ týchto pásiem v jednotlivých historických obdobiach v súvislosti s konkrétnym stavom bezpečnostného prostredia, záujmy štátov a koalícií v reálnom bezpečnostnom procese. [3]

1. OBRANNÝ MONITORING

Monitoring zdrojov ohrozenia zahŕňa identifikáciu širokého spektra civilizačných ohrození, lebo mnohé z nich, sa môže stať zdrojom ohrozenia našej štátnosti, územnej celistvosti, aktivizácie nášho obranného mechanizmu štátu a zmluvného vojenského spoločenstva. Táto skutočnosť znamená, že v rámci monitoringu zdrojov ohrozenia nášho štátu a regiónov je nutné prekročiť jeho ohraničený územný rámec a v kontexte riešenej problematiky monitoringu bezpečnostných hrozieb a z nich vychádzajúcich ohrození ich hodnotiť aj v širších dimenziách vojenského a nevojenského ohrozenia. Z obsahového hľadiska riešenia otázok obrany je žiaduce prezentovať najmä riziká, ktoré vychádzajú z vonkajších vojenských ohrození a nevojenských ohrození, ktoré môžu aktivizovať vojenská ohrozenia alebo ohroziť bezpečnostné záujmy SR.

Základom úspešnej obrany je vždy dobrá znalosť protivníka, jeho možností, schopností, cieľov, stratégií, taktiky a metód výcviku a bojovej činnosti. Zabezpečenie dostatočného množstva kvalitných informácií a ich kvalifikované vyhodnotenie je pre úspešnú obranu nevyhnutným predpokladom. Proces zhromažďovania informácií má spravidla charakter mozaiky. Čiastkové informácie vo svojom celku dávajú viac či menej reálny obraz o sledovanej skutočnosti. Tento proces tvorby mozaiky je priebežný a vyžaduje okrem kvalitných zdrojov správ aj dobre pripravený, kvalifikovaný a intelektuálne výkonný personál, ktorý je schopný informácie analyzovať a správne interpretovať. Získavanie, sústreďovanie a vyhodnocovanie informácií o činnostiach ohrozujúcich ústavné zriadenie, územnú celistvosť a zvrchovanosť štátu, o aktivitách smerujúcich proti jej bezpečnosti, o činnosti cudzích spravodajských služieb, organizovanom zločine a medzinárodnom terorizme, ako aj o ďalších skutočnostiach spôsobilých vážne ohroziť alebo poškodiť bezpečnostné, hospodárske a i. záujmy nášho štátu majú za úlohu osobitné orgány štátnej správy.

Základným predpokladom efektívnej obrany je existencia funkčného systému včasnej identifikácie hrozby, prevencie, včasného varovania a výstrahy, ktorý umožní prijatie adekvátnych protiopatrení. **Obranný monitoring** je niekoľkostupňový viacúčelový systém činností zameraný na otázky zdrojov vonkajšej bezpečnosti, ktorý na základe systematického pozorovania, zberu informácií zo spravodajských a diplomatických služieb, družicových a satelitných bezpečnostných systémov, rozhlasov, televízií, tlače a i. a analýz súčasného bezpečnostného stavu prognózuje jeho vývoj a navrhuje opatrenia.

K základným formám monitoringu vojenského a teroristického ohrozenia môžeme zaradiť: Strategické spravodajstvo - makro-systém včasnej výstrahy zameraný na identifikáciu vznikajúcej hrozby tak, aby bolo možné včas prijať efektívne protiopatrenia; Obrannú diplomaciu - je zameraná na presadzovanie cieľov obrannej politiky štátu; Medzinárodnú politicko-vojenskú spoluprácu, zameranú na podporu základného cieľa obrannej politiky - dôveryhodných, transparentných vzťahov s členskými krajinami NATO a EÚ [4], ako aj vzájomne výhodnej spolupráce so susednými štátmi. K základným prostriedkom monitoringu vojenského a teroristického ohrozenia môžeme zaradiť: Činnosť diplomatických misií; Činnosť vojenského obranného spravodajstva; Činnosť prieskumných prostriedkov (technické monitorovacie prostriedky - stacionárne technické prostriedky; mobilné monitorovacie technické prostriedky; činnosť prieskumných jednotiek - činnosť prieskumných hliadok; ako aj všeobecný pozemný prieskum a špeciálny pozemný prieskum); Využitie moderných komunikačných systémov a informačných technológií; Systém činností bezpečnostných zložiek ako napríklad Slovenská informačná služba, Národný bezpečnostný úrad, Policajný zbor.

2. ZÁKLADNÉ FORMY MONITORINGU ZDROJOV OHROZENIA

Monitoring nevojenských foriem a prostriedkov ohrozenia predstavuje činnosť systému špecializovaných ako aj nešpecializovaných subjektov štátnej správy a samosprávy, občianskych združení, organizácií, a občanov, ktoré sa v svojom pracovnom zameraní a záujmovej činnosti sústreďujú cielene alebo sprostredkovane na jednotlivé prírodné alebo civilizačné zdroje ohrozenia. Medzi subjekty monitoringu nevojenských foriem a prostriedkov ohrozenia môžeme zaradiť napríklad: Úrad jadrového dozoru a jeho pracoviská, Slovenský hydrometeorologický ústav, kontrolné chemické laboratória civilnej ochrany, občianske ochrannárske združenia.

Tento monitoring predstavuje kontinuálnu teoretickú a praktickú činnosť týchto subjektov, zameranú na sledovanie a vyhodnocovanie kvalitatívnych a kvantitatívnych indikátorov nárastu hrozieb a realizujúcich rad osobitných činností pri zaznamenaní zmene alebo narušení „normálneho“ stavu rovnováhy, stability či harmónie a pod.

Špecifickým prípadom monitoringu zdrojov ohrozenia je Analýza územia z hľadiska možných mimoriadnych udalostí. Dokument Analýza územia z hľadiska možných mimoriadnych udalostí pre územie obvodu vypracováva obvodný úrad. Výpis analýzy územia obvodu zasiela obvodný úrad obciam a v prípade potreby na vyžiadanie aj právnickým osobám a fyzickým osobám oprávneným na podnikanie. Dokument Analýza územia SR z hľadiska možných mimoriadnych udalostí vypracováva MV SR, ktorému podklady predkladajú ostatné ministerstva a ústredné orgány štátnej správy, ktoré sú zo zákona povinné viesť prehľad zdrojov rizík, ktoré môžu spôsobiť krízovú situáciu. [5] Vyššie uvedený monitoring obsahuje objekty, energovody a územia [6], ktoré majú rozhodujúci význam z hľadiska zabezpečenia obrany štátu a regiónu. *Pre potreby obrany sa ďalej vymedzujú objekty osobitnej dôležitosti a dôležité objekty.*

Stavby a budovy, ktoré majú rozhodujúci význam pri zabezpečovaní obrany štátu, sa zaraďujú z vojenského, politického a hospodárskeho hľadiska do **kategórie objektov osobitnej dôležitosti, alebo do kategórie ďalších dôležitých objektov** na obranu štátu a regiónov.

Za objekty osobitnej dôležitosti a ďalšej dôležitosti sa považujú:

- vojenské objekty, sklady a zariadenia;
- miesta velenia, miesta riadenia obranných akcií jednotlivých stupňov v čase vojny a vojnového stavu;
- jadrové elektrárne a objekty súvisiace s ich prevádzkou;
- vodohospodárske stavby podľa osobitných kritérií;
- veľkokapacitné sklady pohonných hmôt a mazív, v ktorých sú uložené štátne hmotné rezervy a ostatné sklady podľa osobitných kritérií;
- telekomunikačné a rádiokomunikačné objekty celoštátneho významu;
- podniky alebo ich časti, ktorých program výroby a kapacita výroby sú nevyhnutné na zabezpečenie riadneho chodu hlavných odvetví hospodárstva a na zabezpečenie životných potrieb obyvateľstva. [7]

Monitoring zdrojov ohrozenia ako praktická a teoretická činnosť sa stáva významným zdrojom informácií pre riešenie preventívnych opatrení k zamedzeniu zraniteľnosti obranného systému štátu a regiónov. V praxi sa stretávame s kontinuálnou monitorovacou činnosťou, periodickou monitorovacou činnosťou a operatívnu monitorovacou činnosťou podľa situácie ako aj požiadaviek riadiacich orgánov, ktoré naplňajú časovú intenzitu systému monitoringu.

Poznanie reálneho stavu a možných zdrojov a foriem ohrozenia sa stáva podkladom na realizáciu systému prevencie. Základom je proces analýzy a hodnotenia údajov. [8]

Monitoring zdrojov ohrozenia je uplatňovaný rôznymi formami, medzi základné môžeme zaradiť:

- ohlasovaciu povinnosť občanov, fyzických a právnických osôb;
- činnosti špecializovaných pracovísk oprávnených na monitoring zdrojov ohrozenia – medzi základné patria napríklad pracoviská Civilnej ochrany, Ozbrojených síl SR, Hasičského a záchranného zboru, Štátnej veterinárnej inšpekcie, Slovenského hydrometeorologického ústavu.

Medzi základné formy realizácie monitoringu môžeme zaradiť:

- pozorovanie, s využitím zmyslových orgánov a skúseností občanov a profesijne špecializovaných pracovníkov;
- detekciu s využitím technických, diagnostických, stacionárnych alebo mobilných prístrojov (detektorov plynov, intenzimetrov a hlásičov radiácie, seizmografov, hlásičov výšky vodnej hladiny a i.);
- sledovaním vybraných indikátorov - administratívnymi nástrojmi prostredníctvom kontrolných listov, štatistiky, hlásením správ (údajov, parametrov a i.).

Práve na základe systému pozorovania a získavania údajov, ich zberu, sa tvorí viacstupňová a viacúčelová informačná báza slúžiaca k poznaniu reálneho rizika a nebezpečenstva.

V centre vyššie uvedenej informačnej bázy je poznanie daností a obranných charakteristík teritória a terénu, ktoré môžu výrazne ovplyvniť obrannú činnosť, činnosť síl a prostriedkov obrany, formy a prostriedky bojovej činnosti, alebo teroristických akcií, ako aj ochranu obyvateľstva, priebeh záchranných, lokalizačných a likvidačných prác, priebeh núdzového zásobovania, priebeh evakuácie, alebo plnenie úloh hospodárskej mobilizácie.

Medzi takéto charakteristiky môžeme zaradiť:

- mieru spôsobilosti vlastného poškodenia regiónu - veľmi vysoká koncentrácia priemyslu, energetických zdrojov a prepravných trás, dopravných tranzitov, osídlenia a i. sú potenciálnymi zdrojmi ohrozenia a pravdepodobnosť, že sa stanú priamym alebo nepriamym terčom vojenského útoku alebo teroristickej akcie narastá v čase vojny a vojnového stavu;
- priechodnosť terénu - je chápaná v zmysle priechodnosti komunikácií a tiež z hľadiska priechodnosti mimo komunikácie z hľadiska členitosti terénu, prevládajúcich typov pôdy a možností pohybu vojenskej a nevojenskej techniky na nej v rôznych ročných obdobiach a za rôzneho počasia;
- obranné a ochranné vlastnosti terénu a teritória - pri posudzovaní obranných a ochranných vlastností terénu je nutné špecifikovať druh a rozsah ohrozenia, proti ktorému chceme tieto vlastnosti využiť, lebo tie isté kvality terénu môžu v jednom prípade pôsobiť ako obranný a ochranný faktor a pri inom ohrození môžu byť vnímané ako nebezpečné. Medzi obranné a ochranné vlastnosti terénu je potrebné začleniť aj možnosti, ktoré poskytuje pre budovanie úkrytov, vojenských objektov, obranných bariér a pod.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. MIKOLAJ, J a i. *Krízový manažment ako spoločenskovedný problém*. Žilina: RVS – vydavateľstvo FŠI ŽU v Žiline, 2000, s. 19. ISBN 80-88829-54-2.
2. BUZALKA, Ján. *Krízový manažment vo verejnej správe*. 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2008, s. 218-219. ISBN 978-80-8054-451-5.
3. VOLNER, Štefan. *Nová teória bezpečnosti*. 2. vydanie, Zvolen: Bratia Sabovci, s.r.o., 2007, s. 87-98. ISBN 978-80-89241-12-5.
4. JURČÁK, Vojtech a i. *Organizácie medzinárodného krízového manažmentu*. 1. vyd. L. Mikuláš: AOS, 2009, 234 s. ISBN 978-80-8040-387-4.
5. *Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu*.
6. BUZALKA, Ján, HIČKOVÁ, Eva. *Analýza a monitoring zdrojov ohrozenia v civilnej ochrane*. Bratislava: Akadémia PZ, 2006, s. 11-26, príloha č. 1. ISBN 80-8054-372-0
7. *Zákon č. 319/2002 Z. z. o obrane Slovenskej republiky, § 27*.
8. ŽÁK, Miroslav, BUČKA, Pavel. Modelovanie procesu analýzy a hodnotenia rizika. In: *Terminológia v taktike a operačnom umení [elektronický zdroj] vojensko-odborný seminár: 27.4.2010* L. Mikuláš: AOS, 2010, s. 190-198. ISBN 978-80-8040-396-6.

AUTORI:

Doc. Mgr. Dr. Vladimír BLAŽEK, CSc.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1
835 17 Bratislava 35
e-mail: vladimir.blazek@minv.sk

Brig. gen. Doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
e-mail: miroslav.kelemen@aos.sk

POHĽAD NA ZDROJE SÚČASNÉHO VOJENSKÉHO A NEVOJENSKÉHO OHROZENIA

Vladimír BLAŽEK, Miroslav KELEMEN

ABSTRACT

According to the analysis of our Security strategy and Defence strategy of the Slovak Republic 2005 we can find that it is necessary to include in the resources of threats for our state and region: military threats emerged from modern security threats and non-military threats activating an military action or potential militant action.

Keywords: military threats, non-military threats, monitoring of resources.

ÚVOD

Súčasnú bezpečnostnú prostredie sveta a Európy prechádza významnými zmenami, na ktoré musí SR a jej spojenci reagovať. Prekonaním globálnej konfrontácie vojenských blokov - Varšavskej zmluvy a NATO, na začiatku a v priebehu deväťdesiatych rokov minulého storočia sa v Európe podstatne znížila možnosť vypuknutia globálneho vojnového konfliktu. Na druhej strane však postupne narastá možnosť vzniku hrozieb nižšej intenzity, ktoré v počiatočnej fáze zdanlivo nenesú zárodok vojenského konfliktu, ale pri ich nedôslednom riešení práve v tomto štádiu môžu prerásť do hrozieb veľkého rozsahu. Na základe analýzy obsahu Bezpečnostnej stratégie SR 2005 a Obrannej stratégie SR 2005 je možné vyvodiť podstatný záver, že do zdrojov ohrozenia nášho štátu a regiónov je žiaduce začleniť: 1. vojenské ohrozenia vychádzajúce zo súčasných bezpečnostných hrozieb; 2. nevojenské zdroje ohrozenia aktivujúce vojenskú činnosť, alebo potenciálne militantné činnosti.

1. BEZPEČNOSTNÉ HROZBY SÚČASNOTI

Súčasnú bezpečnostnú hrozby sú početnejšie, rôznorodejšie a majú rôznu intenzitu ako aj ničivú silu. Medzi tieto hrozby súčasnosti patrí:

- **terorizmus** - predstavuje strategickú globálnu hrozbu. Využíva ideológie podporujúce rasovú, etnickú alebo náboženskú nenávisť, násilie a genocídu a snaží sa podkopať základné demokratické hodnoty spoločnosti. Sústreďuje sa na útoky proti civilnému obyvateľstvu, ako aj na kritickú infraštruktúru štátu s cieľom spôsobiť masové obete, škody, vyvolať strach a pocit ohrozenia. Na rýchle a nezvratné dosiahnutie svojich cieľov sa usiluje získať zbrane hromadného ničenia a ich nosiče;
- **šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov** – vedecký a technologický pokrok, mobilita vedcov, ilegálne obchodovanie s rádioaktívnym materiálom a materiálmi dvojitého použitia, nerešpektovanie prijatých medzinárodných noriem prispieva k ich „nekontrolovateľnému“ šíreniu a najmä klesajú zábrany pre ich použitie extrémnymi silami;
- **zlyhávajúce štáty** – štáty, ktoré nie sú schopné, alebo ochotné zaručiť základné funkcie štátu, zaručiť vlastnú bezpečnosť, dodržiavanie ľudských práv a slobôd svojich občanov a plnenia svojich medzinárodných záväzkov sa stávajú hrozbou pre svoje okolie a prispievajú k regionálnej nestabilite. Vytvárajú podmienky na

zneužívanie moci, stávajú sa základňami pre teroristické a extrémistické skupiny a siete, a stávajú sa zdrojom migrácie;

- **regionálne konflikty** – zdrojom ich vzniku sú často vnútroštátne konflikty, spochybňovanie hraníc, vytváranie pseudoštátov. Sú sprevádzané nárastom extrémizmu, terorizmu, snahou o získanie zbraní hromadného ničenia, chudobou a masívnou migráciou. V týchto nestabilných oblastiach dochádza k nadmernej koncentrácii konvenčných zbraní;
- **organizovaný zločin** – využíva technologický pokrok, nové komunikačné technológie a snaží sa preniknúť do všetkých oblastí verejného života. Jeho aktivity sa sústreďujú na nelegálnu výrobu a distribúciu drog, nelegálnu migráciu, obchodovanie s ľuďmi, prostitúciu, počítačové pirátstvo, krádeže duševného vlastníctva, je zdrojom financií pre terorizmus, rozširuje korupciu a nelegálnu ekonomiku, ohrozuje bezpečnosť a ekonomickú stabilitu štátov;
- **nelegálna a nekontrolovateľná migrácia a nevyvážený demografický vývoj** – vychádza zo zlých sociálno-ekonomických podmienok a nárastu obyvateľstva v jednotlivých regiónoch sveta. Nelegálna migrácia sa často spája s rôznymi formami organizovaného zločinu, narastaním etnickej a národnostnej intolerancie, zvyšuje sa možnosť rýchleho šírenia nákazlivých chorôb;
- **aktivity cudzích spravodajských služieb** – v súvislosti so vstupom SR do NATO a EÚ sa predpokladá zvýšenie aktivít týchto služieb z krajín, ktoré nie sú členmi euroatlantického integračného zoskupenia. Využívajú tradičné aj netradičné metódy a nové technológie so záujmom o všetky oblasti života spoločnosti;
- **globalizácia** – prináša so sebou javy a procesy, ktoré sa vymykajú kontrole štátu, stiera a relativizuje rozdiely medzi vnútornou a vonkajšou bezpečnosťou a hranice medzi domácou a zahraničnou politikou. Globálne operujúce subjekty majú stále väčší vplyv na celosvetový vývoj. Globálne informačné systémy sú zraniteľnejšie, umožňujú prístup k zbraňovým systémom a informáciám bezpečnostného charakteru;
- **zvyšujúci sa vplyv neštátnych činiteľov** – na bezpečnosť a stabilitu vo svete, schopnosť štátu ako subjektu medzinárodného práva byť rozhodujúcim aktérom medzinárodných vzťahov je konfrontovaná neštátnymi skupinami, organizáciami a nadnárodnými sieťami. Dochádza k postupnej strate monopolu štátu na zaručenie bezpečnosti a použitie vojenskej alebo inej sily;
- **radikálny nacionalizmus a neznášanlivosť** – prebiehajúca globalizácia, integrácia a migrácia za prácou je sprevádzaná aj pocitmi ohrozenia vlastnej existencie, životnej úrovne, kultúry a národnej či etnickej identity. Politický populizmus na šírenie extrémistického nacionálneho, politického a náboženského fanatizmu využíva politické organizácie a najnovšie technológie;
- **ekonomická nerovnováha vo svete** – ekonomické a sociálne zaostávanie krajín a regiónov vedie k veľkým rozdielom v životnej úrovni obyvateľstva, k vzniku nespokojnosti a radikalizmu, je zdrojom rastu napätia a nestability a prispieva k vzniku extrémizmu a terorizmu, zneužívaniu viery a tradícií, nárastu náboženského fanatizmu, vzniku autoritárskych režimov;
- **závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov vrátane potravín** – rast energetickej a surovinovej náročnosti priemyselných odvetví a rastúce nároky ľudí na kvalitu života zvyšujú pravdepodobnosť vzniku závažných surovinových a energetických kríz. „Neobnoviteľnosť“ väčšiny zdrojov a súperenie o tieto zdroje, ich nerozvážne

a neefektívne užívanie vedie k ich postupnému vyčerpaniu a nenávratným škodám, ohrozeniu ekonomickej prosperity a stability, ale aj bezpečnosti štátu, môže viesť k ozbrojeným konfliktom;

- **živelné pohromy, havárie a katastrofy** – svojou nepredvídateľnosťou, charakterom a dôsledkami predstavujú permanentnú hrozbu životom a majetku vo veľkom rozsahu. Ekologické zmeny, znečistenie vzduchu, nedostatok pitnej vody, narúšanie prirodzených ekosystémov, vedú k zhoršeniu, až ohrozeniu života na Zemi. [1]

Vyššie uvedené bezpečnostné hrozby môžu prichádzať z rôznych smerov a geografických oblastí, pričom vonkajšie hrozby sa môžu kombinovať s vnútornými. Bezpečnosť štátu stále viac závisí od schopnosti krajiny alebo spoločenstva čeliť nielen vojenskému ohrozeniu a napadnutiu, ale aj nevojenským hrozbám. Tieto bezpečnostné hrozby môžu prerásť do krízovej situácie a následne do ozbrojených konfliktov. Mnohé z nich môžu byť zámerne vyvolané, riadené, stupňované a cieľavedome koordinované. Z vyššie uvedených najmä posledné – t. j. živelné pohromy, havárie a katastrofy vznikajú spontánne a majú spravidla samovoľný spúšťačiaci mechanizmus a priebeh. Ich nebezpečenstvo tkvie aj v tom, že, tieto – nevojenské hrozby, sú schopné vyvolať krízové situácie a nasledovne prerásť do ozbrojených konfliktov.

Slovenská republika a jej spojenci flexibilne reagujú na meniace sa bezpečnostné hrozby s cieľom obmedziť, až eliminovať ich negatívny dosah na bezpečnosť občana, štát a spojencov. Realizujú také opatrenia, ktoré zabezpečujú bezpečnosť občanov a štátu v stabilnom a predvídateľnom prostredí, upevňujú stabilitu a realizujú aktívnu mierovú politiku, preferujú predchádzanie konfliktom a urovnávanie krízových situácií v súlade s medzinárodným právom a budovaním dôvery. Aktívna politika prevencie nemôže celkom vylúčiť riziko reálneho medzištátneho konfliktu s použitím vojenských bojových prostriedkov. Práve preto, je realizovaný súbor obranných opatrení v dobe mieru na úrovni štátu ako aj regiónov, lebo sú pravdepodobné riziká vojenských ohrození, aj keď analytické materiály uvádzajú nízku pravdepodobnosť rozsiahleho ozbrojeného konfliktu, ale s vysokým vplyvom na životné zújumy SR. [2]

2. VOJENSKÉ HROZBY

Vojenské hrozby SR predstavujú také skupiny činností štátu alebo koalície štátov, prípadne organizácií (najmä teroristických) ohrozujúce bezpečnosť nášho štátu zahrňujúce hlavne bezprostredné použitie vojenských síl a prostriedkov, ako aj sprostredkované nepriame použitie vojenských síl a prostriedkov proti nám a našim spojencom.

Vojenské ohrozenia majú charakter:

- **rozsiahleho ozbrojeného konfliktu** - v súčasnom období je pravdepodobnosť vzniku rozsiahleho ozbrojeného konfliktu nízka, takmer nepravdepodobná, a je oprávnený predpoklad, že čas výstrahy a čas prípravy bude dostatočne dlhý. Táto téza vychádza z predpokladu, že sa súčasné bezpečnostné prostredie môže zmeniť a môžu sa rozvinúť podmienky na vznik rozsiahleho ozbrojeného konfliktu, čím bude výrazne ohrozená bezpečnosť nášho štátu a spojencov.

- **regionálneho ozbrojeného konfliktu** - regionálne ozbrojené konflikty sú realitou dnešného sveta a je predpoklad, že ich postupné nahrádzanie mierovými rokovaniami je dlhodobý a zložitý proces. Globalizačné procesy približujú tieto konflikty k hraniciam nášho štátu a európskemu kontinentu, a v niektorých oblastiach a prípadoch konkrétne ohrozujú

našu bezpečnosť a bezpečnosť spojencov, negatívne vplyvajú na bezpečnostné prostredie a bezpečnostnú situáciu. Je predpoklad, že čas výstrahy a čas prípravy môže byť kratší ako v prípade rozsiahleho ozbrojeného konfliktu. Realizované analýzy prognózujú strednú pravdepodobnosť vzniku regionálnych ozbrojených konfliktov zo stredným až vysokým vplyvom na životné záujmy SR a ich spojencov.

Medzi predpokladané formy vojny môžeme zaradiť: jadrové vojny (a ďalšie vojny s použitím jednotlivých druhov a foriem zbraní hromadného ničenia), konvenčné vojny (námorné vojny, pozemné vojny, vzdušné a kozmické vojny), partizánske vojny, teroristické vojny a i. [3]

Na úrovni regiónu môžeme vyšpecifikovať vojenské ohrozenia nasledujúco:

- skupiny vojenských ako aj teroristických činností a z nich vyplývajúcich ohrození regiónu;
- vojenské bojové akcie protivníka a teroristické akcie sú prevažne zamerané na objekty osobitnej dôležitosti, alebo ďalšie dôležité objekty na obranu štátu a regiónov, sily a prostriedky armády;
- vojenské bojové akcie protivníka a teroristická činnosť sú aj potenciálnym zdrojom druhotného ohrozenia občanov, lebo pôsobia ako katalyzátor súčasných a potenciálnych zdrojov ohrozenia regiónu;
- kombinácie rôznych zdrojov ohrozenia - vojenských ako aj nevojenských - občanov, spoločenskej infraštruktúry a životného prostredia.

3. NEVOJENSKÉ HROZBY

Nevojenské hrozby sú reálne deštruktívne potencie, pri ktorých aktivizácii môže nastať podstatné zhoršenie a oslabenie hospodárskej a bezpečnostnej funkcie štátu - regionálnych orgánov, v dôsledku pôsobenia prírodných, ekonomických, vnútorných i medzinárodných síl, ale ktoré samotné nemôžu vyvolať ozbrojený konflikt.

Nevojenské ohrozenia nášho štátu a jednotlivých regiónov predstavujú také činnosti ohrozujúce SR, do ktorých sú zasadené prevažne nevojenské a nebojové prostriedky. V týchto súvislostiach sa stretávame s nevojenskými formami vojny ako napríklad: diplomatickou vojnou, hospodárskou vojnou, finančnou vojnou, obchodnou vojnou, právnou alebo morálnou vojnou, sankčnou vojnou a i., ako aj nad vojenskými formami vojny: kultúrnou vojnou, ideologickou vojnou, psychologickou vojnou, technologickou vojnou (v súčasnosti najmä v oblasti kybernetického priestoru [4]), pôdohospodárskou vojnou, drogovou vojnou na globálnej úrovni a pod. [3]

Medzi nevojenské ohrozenia patria aj prírodné, antropogénne a kombinované katastrofy, ktoré sú najpravdepodobnejšie a najmenej predvídateľné z ohrození našej krajiny a jednotlivých regiónov. Nevojenské ohrozenia spojencov, SR a našich regiónov sú významnou časťou celkového bezpečnostného prostredia. [5]

Zdroje ohrozenia sú spravidla členené na prírodné (živelné), antropogénne (civilizačné) a kombinované (zmiešané).

Do skupiny prírodných zdrojov ohrození možných a reálnych na území SR a regiónov patria:

- kozmické ohrozenia (rôzne žiarenia, vplyvy energií, pády kozmických telies a pod.);

- atmosférické (pohyb vzduchu, atmosférické zrážky - privalové dažde, teplotné extrémny a i.);
- hydrosférické (riečne povodne a záplavy);
- geosférické (zemetrasenia, sopky - vulkanická činnosť, prepady dutín, zosuvy pôdy, snehové lavíny, požiare);
- biologické (choroby, votrelci).

Do skupiny antropogénnych zdrojov ohrozenia možných a reálnych na území SR a regiónov patria:

- technogénne (technologické, technické, infraštruktúra, ľudský faktor v systéme človek – stroj - technológia);
- agrogénne (zábery pôdy; pestovanie monokultúr; chemické ošetrovanie poľnohospodárskej produkcie, lesov, lúk a pastvín; poruchy látkovej výmeny v živočíšnej a biologickej sfére);
- sociogénne (vojensko-politické, etnické, sociálne, psychické). [6]

Do skupiny kombinovaných zdrojov ohrozenia, možných a reálnych na území SR a regiónov, patria reálne kombinácie živelných a civilizačných zdrojov ohrozenia, ktoré sú možným spúšťacím mechanizmom nasledujúcich druhostupňových ohrozenia.

Nevojenské hrozby treba chápať a analyzovať aj z pohľadu vzájomnej determinácie, akumulácie a možnosti vzniku reťazovej reakcie jednotlivých hrozieb, ktoré môžu vyústiť do hrozieb väčšieho rozsahu. Pri ich eliminácii sa používajú predovšetkým nevojenské sily a prostriedky, aj keď sa na ich eliminácii môžu podieľať aj Ozbrojené sily SR.

ZÁVER

Riešenie otázok bezpečnosti, obrany, obrannej stratégie a obrannej politiky nie je možné bez vedeckej analýzy a vyhodnotenia vojenských a nevojenských výziev, rizík, ohrozenia, aktuálnej vojensko-bezpečnostnej situácie, vypracovania podrobných pravdepodobných scenárov vývoja, stanovenia reálnych stratégií a vypracovania adekvátnych obranných plánov. Z vyššie uvedených dôvodov je žiaduce venovať pozornosť zdrojom ohrozenia, aktuálnym hrozbám a výzvam, lebo úspešné zabezpečenie obrany nie je možné bez monitoringu bezpečnostných hrozieb a z nich vyplývajúcich konkrétnych zdrojov vonkajšieho ohrozenia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. *Bezpečnostná stratégia SR 2005, čl. 18-32*
2. *Obranná stratégia SR 2005. časť 3 a 4*
3. FEBER, Peter. *Kombinovaná vojna, politicko-vojenský základ pre špecializáciu síl NATO*. In: Zborník príspevkov k projektu Špecializácia ozbrojených síl. Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií MO SR. Bratislava: 2005. s.104-121. ISBN 80-88842-86-
4. SEDLÁK, Vladimír a i. *Manažérstvo informačnej bezpečnosti – nástroj k zvýšeniu ochrany osôb a majetku*. In: *Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci 2009: zborník z IX. medzinárodnej konferencie Ostrava 12.-13.5.2009*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2009, (CD nosič), s. 250-255. ISBN 978-80-248-2011-1.

5. NEČAS, Pavel, SZABO, Stanislav, BUČKA, Pavel. Crisis management and security in simulation environment. In: *Science & Military*. roč. 1, č. 1 (2006), s. 33-37. ISSN 1336-8885.
6. BUZALKA, Ján. *Všeobecné otázky krízového manažmentu*.
1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ, 2005. s. 34, s. 35. ISBN 80-8054-353-4.

AUTORI:

Doc. Mgr. Dr. Vladimír BLAŽEK, CSc.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1, 835 17 Bratislava 35
e-mail: vladimir.blazek@minv.sk

Brig. gen. Doc. Ing. Miroslav KELEMEN, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
e-mail: miroslav.kelemen@aos.sk

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ БЕЗОПАСНОЙ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ УКРАИНЫ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА «ОСНОВЫ ЗДОРОВЬЯ»

Татьяна БОЙЧЕНКО

РЕЗЮМЕ

В статье представлена информация о формировании компетентности школьников Украины в вопросах безопасной жизнедеятельности при изучении инвариантного предмета «Основы здоровья». Рассмотрена возможность расширения и углубления тематики безопасности человека в современном обществе на различных модельно-репрезентативных уровнях с помощью учебно-методического комплекта при реализации на уроках интерактивных педагогических технологий.

Ключевые слова: *безопасность жизнедеятельности, компетентность школьников, инвариантный предмет «Основы здоровья».*

FORMATION OF ABILITIES TO THE SAFE LIFE OF STUDENTS IN UKRAINE AT THE STUDY OF COURSE «FUNDAMENTALS OF HEALTH»

Tetiana BOYCHENKO

ABSTRACT

In the article it is presented the information about formation of abilities to the safe life of students in Ukraine at the study of course «fundamentals of health». The opportunity to extend and intensify of subject area of human safety in modern society at the different model-representative levels is examined by means of educational-methodical set when realizing interactive pedagogical technologies in the lecturers.

Keywords: *life protection, students competence, invariant course «Fundamentals of health».*

ВВЕДЕНИЕ

Знание правил безопасного поведения, умение оперировать необходимыми для этого навыками, понимание жизни и здоровья как основоположных жизненных ценностей является обязательными составляющими компетентности каждого. Развивающееся общество, заботящееся о сохранении жизни и здоровья граждан, обеспечивает им возможность получения информации об условиях, способах и методах безопасной жизнедеятельности (БЖ), создает условия для получения и развития соответствующих навыков и умений всем членам общества, особенно молодежи. В Украине важным решением на государственном уровне в отношении обеспечения возможности получения школьниками компетентности в области БЖ является введение в базовый учебный план инвариантного предмета «Основы здоровья», который интегрирует информацию валеологического характера и основную тематику по БЖ.

В Государственном стандарте базового и полного общего среднего образования, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины, имеет место составляющая «Здоровье и физическая культура», которая реализуется через инвариантные предметы «Основы здоровья» и «Физическая культура». В соответствии

с базовым учебным планом общеобразовательных учебных заведения в 1-7 классах изучают предмет «Основы здоровья» 1 час, а в 8-9 классах – 0,5 часа в неделю [11].

В действующих программах для начальной (1-4 классы) и основной (5-9 классы) общеобразовательной школы и, соответственно, в учебниках «Основы здоровья» для 1-9 классов информация о БЖ представлено с учетом возрастных психологических возможностей детей. В начальной школе школьники постижение основ БЖ начинают с элементарных знаний и умений, постепенно поднимаясь, из класса в класс, до изучения основных понятий БЖ, методов ее достижения и, что не менее важно, формирования ценностного отношения к своей жизни и жизни других [8].

Основные понятия БЖ сгруппированы в основных линиях программ для начальной и основной ступеней общеобразовательной школы: «Человек и его здоровье», «Физическая составляющая здоровья», «Социальная составляющая здоровья», «Психическая и духовная составляющие здоровья» [7; 12].

В начальной школе обучение БЖ происходит в соответствии с требованиями первого модельно-репрезентативного уровня [10] за программой, в которой интериоризация содержания происходит через овладение компетенциями, определенными государственными требованиями к уровню общеобразовательной подготовки школьников с учетом их возрастной физиологической и психологической характеристикой.

Так, например, первоклассники изучают тематику БЖ таким образом, что наибольшее внимание уделяется формированию элементарных понятий БЖ, навыков личной безопасности школьника дома, в школе, на отдыхе.

Содержание учебного материала по БЖ в программе для учеников 1 класса.

Уважение к себе и другим. Право детей на безопасность и здоровье. Забота о здоровье и безопасности в семье. Выбор друзей.

Ребенок дома. Поведение в опасных ситуациях.

Поведение с незнакомыми людьми в подъезде, на улице, в незнакомых местах.

Места повышенной опасности в школе. Микрорайон школы. Выбор безопасного маршрута от дома к школе.

Составляющие дороги. Основы организации дорожного движения. Безопасный переход проездной части дороги.

Правила пользования общественным транспортом.

Безопасность на отдыхе.

Практические работы:

- Моделирование ситуации сообщения об опасности по телефонам 101, 102, 103, 104.

- Безопасные и опасные места на школьном дворе.

- Моделирование правильных и неправильных действий во время отдыха.

- Обсуждение поведения литературных героев, героев мультфильмов, их отношения к безопасности своей и других.

Экскурсия: “Безопасный маршрут “Дом – школа”.

Требования к учебным достижениям учеников 1 класса.

Ученик имеет представление о: ценности жизни и здоровья; влиянии настроения на безопасность (собственную и окружающих); *знает:* основные права детей; *называет правила:* безопасного поведения дома, с незнакомыми людьми, в экстремальных ситуациях (пожар, поломка электроприборов, утечка газа, нарушение водоснабжения), в школе, в лесу, у воды; *распознает:* основные части дороги (проездная часть, бордюр, тротуар, перекресток, переход); дорожные знаки

(пешеходный и подземный переходы); признаки опасного поведения; *приводит примеры:* уважения к другим; безопасного поведения в природном и социальном окружении; *понимает:* значение бережного отношения к самому себе и к другим; необходимость безопасного поведения для сохранения жизни и здоровья, вежливого общения; *выбирает:* безопасные места для игр дома, в школе и в других местах; *воспроизводит:* порядок действий сообщения об опасных ситуациях в соответствующие службы (101, 102, 103, 104); *выполняет правила:* поведения дома, в школе, с незнакомыми людьми, в опасных ситуациях (пожар, утечка газа, нарушение водоснабжения), в лесу, у воды, на льду, игр и развлечений, пользования электроприборами, безопасного перехода проездной части дороги в городе и селе, вежливого общения; *оказывает:* посильную помощь членам семьи, одноклассникам, друзьям [12].

Учитель акцентирует свою работу на необходимости отработки учениками алгоритмов безопасного поведения во время практических работ. Особенное внимание педагог уделяет сотрудничеству с родителями, помощь которых при выполнении домашних заданий за программой предмета «Основы здоровья» поощряется.

В программе предмета «Основы здоровья» для 5 класса содержание учебного материала и требования к учебным достижениям учеников 5 класса сформулированы в соответствии с требованиями второго модельно-репрезентативного уровня с учетом возрастных особенностей подростков [10].

Содержание учебного материала по БЖ в программе для учеников 5 класса.

Ценность и неповторимость жизни человека.

Безопасность и опасность для жизни. Понятие о безопасном окружающем мире. Основные опасности: природные, техногенные, социальные. Стихийные бедствия, их последствия. Условия возникновения пожара.

Безопасное поведение. Правила безопасного поведения дома, на улице, в толпе. Правила безопасного поведения у воды. Способы спасения утопающих.

Правила дорожного движения. Переход многополосной дороги. Дороги в микрорайоне школы. Общественный транспорт, остановки. Поведение при ДТП.

Человек в автономной ситуации. Основные правила поведения во время возникновения опасных ситуаций. Средства и способы защиты.

Службы защиты населения: пожарная служба, милиция, скорая помощь, служба газа, служба гражданской обороны.

Как уберечься от ВИЧ-инфицирования.

Противодействие насилию в школьной среде.

Практические работы:

- Отработка сообщения об опасной ситуации (пожар, утечка газа, нападение)
- Моделирование ситуации необходимости сказать “Нет!”
- Моделирование ситуации и отработки алгоритма действий после вызова служб защиты населения.
- Моделирование ситуации и отработка алгоритма поведения в толпе.
- Моделирование ситуации и отработки алгоритма оказания первой помощи утопающим.
- Моделирование ситуации общения с одноклассниками и друзьями.

Экскурсия: Государственные службы защиты населения (на выбор: милиция, скорая помощь, пожарная служба).

Требования к учебным достижениям учеников 5 класса.

Ученик называет: телефоны, адреса служб защиты населения, пути заражения ВИЧ; *различает:* основные признаки различных опасностей; *приводит примеры:*

отношения к жизни и здоровью разных людей, ситуаций, в которых необходимо сказать «Нет!», последствий нарушений правил поведения у воды и дорожного движения, поведения человека в автономной ситуации, дружественного общения сверстников; *характеризует*: последствия опасных ситуаций, простейшие методы выживания в автономной ситуации (тепло, вода, еда), ситуации дружественного общения одноклассников; *сравнивает*: различные риски опасности окружающей среды; *объясняет*: необходимость беречь жизнь и здоровье; влияние на жизнь и здоровье различных опасностей; опасных ситуаций, произошедших в регионе, стране, мире, необходимость выполнять правила безопасности у воды и дорожного движения, влияние основных причин опасности при выживании в автономной ситуации; *понимает*: необходимость осторожного поведения, профилактики ВИЧ-инфицирования; *осуществляет при необходимости*: вызов служб защиты; *выполняет правила*: сообщения родителям, соседям и соответствующим службам об опасных ситуациях, безопасного поведения в отношении ВИЧ, безопасного поведения у воды и правил дорожного движения; отказа от предложений незнакомых людей, доброжелательного общения одноклассников, выживания в автономной ситуации; *пользуется*: помощью взрослых при необходимости, помощью службы защиты населения, способами вербального и невербального общения; *исполняет*: простые методы защиты жизни, основные элементы первой помощи потерпевших на воде [7].

Девятиклассники изучают предмет «Основы здоровья» за программой, разработанной тоже на втором модельно-репрезентативном уровне, но с учетом возможностей и потребностей юношей и девушек [10]. В связи с этим содержание и требования к уровню компетенций, которыми они овладевают, несколько выше.

Содержание учебного материала по БЖ в программе для учеников 9 класса.

Человеческий фактор в формировании безопасности человека. Глобальные опасности.

Негативный характер влияния наркотических веществ на репродуктивную систему подростков и молодежи. Опасность для здоровья комплексного действия табачного дыма и алкоголя. ВИЧ/СПИД/ИППП: пути передачи и методы защиты. Противодействие стигматизации и дискриминации ВИЧ-инфицированных

Безопасность экономическая, продовольственная, экологическая и политическая, личная и общественная. Создание безопасных условий жизнедеятельности с учетом индивидуальных особенностей.

Безопасность человека и право. Основы международного и национального законодательства в отношении безопасности и здоровья человека. Безопасность человека в контексте концепции ООН об устойчивом развитии человечества.

Психологические и моральные основы безопасности человека. Влияние психологической характеристики и этических установок человека на ее действия в разных жизненных ситуациях.

Здоровье и безопасность в иерархии жизненных ценностей. Ответственность за собственную безопасность.

Практические занятия:

- Разработка проекта «Влияние факторов риска на репродуктивное здоровье».
- Определение безопасности условий жизнедеятельности.
- Определение места здоровья и безопасности в иерархии жизненных ценностей.

Экскурсия: Ознакомление с работой Центра здоровья (общественного объединения, ассоциации, клуба и т.п.).

Требования к учебным достижениям учеников 9 класса.

Ученик называет: индивидуальные, коллективные и глобальные опасности; *характеризует*: связь здоровья человека с действием глобальных опасностей; основные положения законодательства Украины в отношении ВИЧ/СПИД; *понимает*: влияние человека на его безопасность; необходимость выполнения правил культуры половых отношений юношей и девушек; необходимость соблюдения психологических и нравственных основ безопасности; важность создания безопасных условий жизнедеятельности с учетом индивидуальных особенностей человека; ценность и неповторимость жизни; ответственность за свое здоровье и безопасность, собственные поступки; *приводит примеры*: негативного влияния на здоровье ранних половых контактов и наркотиков на репродуктивное здоровье; способов защиты от ВИЧ-инфицирования; деятельности международных и отечественных организаций, направленных на безопасность человека; *объясняет*: опасность ранних половых контактов и негативных для здоровья последствий ранних половых контактов; связь нарушения правил морали с распространением СПИД в Украине; влияние состояния психики, морали и духовности на формирование безопасного поведения человека; основные положения международного и национального законодательства о безопасности и здоровье человека; взаимосвязь индивидуальной, национальной и глобальной безопасности; *определяет*: уровень риска для жизни, пользуясь необходимыми данными; *оценивает*: влияние человеческого фактора на безопасность человека; *выполняет правила*: отношений между юношами и девушками на основе дружбы и уважения, безопасного поведения; *пользуется*: основными правовыми положениями государственного и международного законодательства в отношении БЖ; *владеет*: методами определения уровня риска для своей жизни; *определяет*: место здоровья и безопасности в иерархии своих жизненных потребностей [7].

Таким образом, ученики 5-9 классов БЖ изучают по программе, которая постепенно усложняется. Они формируют свою компетентность в БЖ, усваивая основные понятия, условия и методы ее обеспечения на личностном, государственном и общественном уровнях. Программа нацелена на повышение уровня знаний, овладение необходимыми жизненными навыками и формирование ценностного отношения к жизни и здоровью у подростков, юношей и девушек, что органично составляет ключевую для украинского образования здоровьесохраняющую компетентность. Она включает тематику БЖ, которая раскрывает, в частности, сущность, условия и пути обеспечения экологической, экономической, политической, информационной, правовой безопасности человека в современном обществе. Основные теоретические положения программы ученики отрабатывают на практических работах, решая задания разного уровня, направленные на личностное развитие.

Следует подчеркнуть, однако, что даже оптимальная программа изучения вопросов БЖ не будет эффективной без современных педагогических технологий. В школах Украины предмет «Основы здоровья» преподается с использованием интерактивных методов обучения, с акцентом на овладение и развитие жизненных навыков, что, в конечном итоге, позволяет повысить уровень здоровьесберегающей компетентности школьников [8]. Учебный процесс обеспечен учебно-методическим комплектом – учебниками «Основы здоровья» для учеников 1-9 классов, разработанных несколькими авторскими коллективами, тетрадями к этим учебникам, методическими пособиями для учителей. Методический аппарат учебников разработан с учетом компетентностного подхода к обучению. Кроме основной информации, в них есть такие рубрики: «Факты», «Для любознательных», «От мудрых», «Советы врача»,

«Советы психолога», «Советы учителя», «Жизненные ситуации», «Шаг за шагом», «Ступеньки успеха», работая с которыми школьники могут выполнять задания разного уровня. Для проверки своих достижений они могут использовать комплекс заданий «Проверь себя», которым заканчивается каждый раздел. Интересны подросткам, юношам и девушкам и материалы приложений, в которых имеется информация, выходящая за пределы школьной программы. Использование тетрадей на печатной основе, составленных конгруэнтно к тексту учебников, позволяет использовать учебное время компактно и экономно. В методических пособиях для учителей представлены тематическое планирование уроков, интерактивные методы обучения, методики проведения уроков [1-6; 9].

Кроме этого, изучение школьной программы «Основы здоровья» не исключает, а включает необходимость помощи семьи и общества в повышении уровня компетентности школьников в отношении БЖ. В связи с этим актуализируется роль родителей. Для них также необходимо разработать комплекс ресурсных материалов с информацией о БЖ детей, семьи, общества, методах сотрудничества с подростками, юношами и девушками. Возрастает и значение деятельности общественных организаций, особенно молодежных.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Введение в Государственный стандарт базового и полного общего среднего образования Украины образовательного направления «Здоровье и физическая культура» расширяет возможности школьников реализовать свои потребности в повышении уровня здоровьесохраняющей компетентности.

Программа инвариантного предмета «Основы здоровья» для учеников 1-9 классов, разработанная с учетом модельно-репрезентативных уровней, позволяет интенсифицировать информативность по БЖ в соответствии с возрастными физиологическими и психологическими характеристиками подростков, юношей и девушек.

Условием эффективного повышения уровня компетентности учеников в отношении БЖ является использование современных педагогических технологий и участие родителей и общества в этом процессе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бойченко Т.Є. Зошит до підручника “Основы здоров’я”: Навч. посібн. для 2 кл. загальноосвіт. навч. закладів. – Вид. 2-е, доопрац. / Т.Є. Бойченко, Н.С. Коваль. – К.: Генеза, 2008. – 48 с.
2. Бойченко Т.Є. Зошит з основ здоров’я: 5 клас: Навч. посібн. / Т.Є. Бойченко. – К.: Генеза, 2009. – 64 с.
3. Бойченко Т.Є. Зошит з основ здоров’я: 9 клас: Навч. посібн. / Т.Є. Бойченко, І.П. Василяшко, Н.С. Коваль. – К.: Генеза, 2009. – 64 с.
4. Бойченко Т.Є. Основы здоров’я: підруч. [для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл.] / Т.Є. Бойченко, С.В. Василенко, Н.І. Гущина, О.І. Манюк, В.М. Заплатинський, В.В. Дивак. – К.: Генеза, 2007. – 192 с.
5. Бойченко Т.Є. Основы здоров’я: підруч. [для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл.] / Т.Є. Бойченко, І.П. Василяшко, Н.С. Коваль. – К.: Генеза, 2009. – 160 с.
6. Бойченко Т.Є. Основы здоров’я: підруч. Видання 2-е, доповнене [для 1 кл. загальноосвіт. навч. закл.] / Т.Є. Бойченко, О.Я. Савченко. – К.: Генеза, 2007. – 96 с.

7. Бойченко Т.Є. Основи здоров'я: Програма для 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Т.Є. Бойченко, В.М. Заплатинський, В.В. Дивак. – Київ-Ірпінь: Перун, 2005. – 41 с.
8. Бойченко Т.Є. Підвищення рівня здоров'язбережувальної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти / Т.Є. Бойченко // Вища освіта України. – Додаток 4, том IV (16), 2009. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – С. 32-39.
9. Ващенко Л.С. Основи здоров'я: Книга для вчителя. Навчальний посібник / Л.С. Ващенко, Т.Є. Бойченко. – К : Генеза, 2005. – 240 с.
10. Кузнецов В.И. Мир теорий и могущество разума / В.И. Кузнецов, В.С. Бургин. – К.: Україна, 1991. – 240 с.
11. Постанова № 776 від 27 серпня 2010 року «Про внесення зміни до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. № 24.
12. Савченко О.Я. Основи здоров'я: Програми для 1-4 класу / О.Я. Савченко, Н.М. Бібік, Т.Є. Бойченко, Н.С. Коваль // Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К.: Початкова школа, 2006. – С.187-201.

AUTOR:

Татьяна Бойченко, кандидат педагогических наук, доцент,
проректор по научной работе – директор Научно-исследовательского института
Университета менеджмента образования Национальной академии педагогических наук
Украины

Kontaktná adresa: 04204, 221, Оболонский проспект, 16, Киев, Украина

e-mail: t_boych@ukr.net

NARODOWE I MIĘDZYNARODOWE BEZPIECZEŃSTWO W DOBIE TERRORYZMÓW NOWEJ GENERACJI

Donata BOROWSKA

ABSTRACT

THE NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY IN THE TIME OF TERRORISM OF A NEW GENERATION

The conceptions of security are connected with the conduct of the national identity as well as an ensurement of a participation in the civilization development of the modern world. A test of ensuring the security in the modern world points to the necessity of participating in the international system of each state. The conception of security is connected with a role of a state which. This state plays in the international relationships. Security must be looked upon as a value for each citizen- it is an individual value then, but it is also a value for social groups and above all makes a value for the state and the international relationships which have a task to serve interests af their participants. At present we often come across on a nation- ensuring a new security that grants a given nation, a social group and every individual a right to an even security. The national state organs make the special role in ensuring the security through the mediation of the foreign policy that nhen is affective it points to a power and a meaning of a state in the international community. Security is a state and a permanent process of an activity on behalf of a creation and a maintenance of a state of security. Security must be observed universally, it does not exist one generally obliging interpretation of the problem. Security is an aspiration- purpose to which it is aimed, and then after it is reached, loses.

ABSTRAKT

Koncepcje bezpieczeństwa są związane z zachowaniem narodowej tożsamości oraz zapewnieniem udziału w rozwoju cywilizacyjnym współczesnego świata. Próba zapewnienia bezpieczeństwa we współczesnym świecie wskazuje na konieczność uczestniczenia w systemie międzynarodowym każdego państwa. Koncepcja bezpieczeństwa związana jest z rolą państwa, jaką odgrywa ono w stosunkach międzynarodowych. Bezpieczeństwo należy postrzegać, jako wartość dla każdego obywatela- jest wtedy wartością indywidualną, ale jest też wartością dla grup społecznych, a przede wszystkim stanowi wartość dla państwa i stosunków międzynarodowych, które mają za zadanie zaspokojenie interesów ich uczestników. Obecnie często spotykamy się z pojęciem- *zapewnienie nowego modelu bezpieczeństwa*, które przyznaje danemu narodowi, grupie społecznej i każdej jednostce prawo do równego bezpieczeństwa. Organy państwowe spełniają szczególną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa za pośrednictwem polityki zagranicznej, która kiedy bywa skuteczna, to wskazuje na siłę i znaczenie państwa w społeczności międzynarodowej. Bezpieczeństwo jest stanem i ciągłym procesem działania na rzecz stworzenia i utrzymania stanu bezpieczeństwa. Do współczesnych składników bezpieczeństwa, jak aspekty wojskowe i polityczne zaliczamy też: czynniki gospodarcze, nowoczesne technologie, zasoby surowcowe oraz działania w zakresie ekologii, demografii, spraw humanitarnych i społecznych. Bezpieczeństwo należy postrzegać wszechstronnie, nie istnieje jedna powszechnie obowiązująca interpretacja tego zagadnienia. Bezpieczeństwo jest dążeniem- celem, do którego się zmierza, a po osiągnięciu traci.

Koncepcje bezpieczeństwa związane są z zachowaniem narodowej tożsamości oraz zapewnieniem udziału w rozwoju cywilizacyjnym współczesnego świata. Próba zapewnienia

bezpieczeństwa we współczesnym świecie wskazuje na konieczność uczestniczenia w systemie międzynarodowym każdego państwa. Degitalizacja życia społecznego i obieg informacji w zglobalizowanym świecie powoduje powstawanie nowych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Wykorzystanie nowych technologii informacyjnych powoduje możliwość ataku na dane państwo przez wrogie grupy terrorystyczne i anarchistycznych hakerów, których działania powszechnie nazywa się cyberterroryzmem, albo cyberatakami. Współczesne bezpieczeństwo obejmuje aspekty: wojskowy, gospodarczy, społeczny i ekologiczny. Bezpieczeństwo narodowe w ujęciu M. Brzezińskiego to: „zdolność narodu (państwa) do ochrony jego wewnętrznych wartości przed zagrożeniami zewnętrznymi. Bezpieczeństwo narodowe jest przeformułowanym na potrzeby polityki zagranicznej bezpieczeństwem państwa. Przenosi na środowisko międzynarodowe wewnętrzne wartości danego państwa, jego potrzeby, interesy itp. w celu ich ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi”.⁴ Koncepcja bezpieczeństwa związana jest z rolą państwa, jaką odgrywa ono w stosunkach międzynarodowych. Władza państwowa może udowodnić swoją niezbędność na zabezpieczeniu osobistego bezpieczeństwa każdego obywatela. Celem artykułu jest próba przedstawienia w ujęciu politologiczno- socjologicznym roli współczesnego bezpieczeństwa oraz jego wpływu na dane państwo i stosunki międzynarodowe we współczesnym świecie. S. Sulowski stwierdza: „Być może głębiej należałoby zastanowić się nad propozycjami B. Buzana, który opowiada się za szerszym desygnatem bezpieczeństwa, rozróżniając jego podział horyzontalny i wertykalny. W horyzontalnym wyróżnia on pięć rodzajów bezpieczeństwa: militarny, policyjny, ekonomiczny, ekologiczny i socjalny, natomiast w wertykalnym cztery rodzaje bezpieczeństwa: człowieka, narodowe, regionalne i globalne”.⁵ Bezpieczeństwo jest pojęciem trudnym do zdefiniowania, ponieważ nie ma jednej powszechnie obowiązującej definicji. Możemy wymienić różne rodzaje bezpieczeństwa, jak: osobiste, publiczne, finansowe, ekonomiczne, psychiczne, socjalne, międzynarodowe. Przeobrażenia współczesnej koncepcji ludzkiej próbuje uchwycić obecna epoka ponowoczesności, która stara się „unowocześnić” wszystko wokół. A. Misiuk: „Ogólne sformułowanie „bezpieczeństwo” odnosi się, [...] do wszelkich stanów braku zagrożenia- i tych, które dzisiaj potrafimy szczegółowo wymienić, i tych, które dopiero pojawią się w bliższej lub dalszej przyszłości”.⁶ Powszechnie za U. Beckiem powtarza się, że obecnie żyjemy w społeczeństwie ryzyka. Najogólniej przyjąć można, że bezpieczeństwo jest stanem, w którym jednostka, grupa społeczna, państwo nie odczuwa zagrożenia, gdzie zagwarantowane są instytucjonalne, formalne i praktyczne gwarancje ochrony. J. Kuciński: „Władza państwowa sprawuje także funkcję zapewnienia bezpieczeństwa. Zadaniem władzy państwowej jest, bowiem wytwarzanie swoistego parasola bezpieczeństwa dla osłony tych, którzy znajdują się w ramach władczych oddziaływań ośrodków decyzyjnych w państwie. Ten, kto sprawuje władzę w państwie z reguły pragnie chronić jednostki i podmioty poddane jego władzy, gdyż inaczej nie miałby, wobec kogo tej władzy realizować”.⁷ Bezpieczeństwo należy postrzegać, jako wartość dla każdego obywatela- jest wtedy wartością indywidualną, ale jest także wartością dla grup społecznych, a przede wszystkim stanowi wartość dla państwa i stosunków międzynarodowych, które mają za zadanie zaspokojenie interesów ich uczestników. W cytowanej już książce A. Misiuka czytamy: „Pojęcie „bezpieczeństwa państwa” ma pokrewny charakter, jednak o wiele węższy zakres przedmiotowy, gdyż dotyczy sytuacji odnoszącej się do właściwego i bezpiecznego funkcjonowania najważniejszych instytucji oraz urzędów państwowych i porządku

⁴ M. Brzeziński (2009), *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, s.37.

⁵ S. Sulowski (2009), *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, s.15.

⁶ A. Misiuk (2008), *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno- ustrojowe*, Warszawa :Wydawnictwa Akademickie i profesjonalne , s. 17.

⁷ J. Kuciński (2003), *Podstawy wiedzy o państwie*, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, s.67.

konstytucyjnego. Tak rozumiane bezpieczeństwo może się odnosić do zagrożeń o charakterze zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym”.⁸ Obecnie często spotykamy się z pojęciem-*zapewnienie nowego modelu bezpieczeństwa*, które przyznaje danemu narodowi, grupie społecznej i każdej jednostce prawo do równego bezpieczeństwa. Nowy model bezpieczeństwa bywa też nazywany bezpieczeństwem emancypacyjnym. Między innymi porządek konstytucyjny państwa gwarantuje prawo do równego bezpieczeństwa dla swoich obywateli. Z. Jagiełło: „Rozkład dwubiegunowego układu sił w Europie i na świecie zmienił uwarunkowania bezpieczeństwa militarnego zarówno w wymiarze narodowym, jak i międzynarodowym. Zmieniły się źródła zagrożeń- anachronizmem stało się postrzeganie bezpieczeństwa wyłącznie w kategoriach polityczno- wojskowych [...]. Nastąpiła globalizacja, internacjonalizacja zagrożeń”.⁹ Obecnie dwubiegunowy układ w świecie tworzą USA i Chiny. Oba kraje posiadają broń nuklearną oraz „broń” gospodarczą. „Broń” gospodarcza Chin jest w stanie utrudnić życie gospodarcze USA. Powszechnie przyjmuje się, że supermocarstwem jest państwo, które dysponuje bronią nuklearną i bronią ekonomiczną. M. Brzeziński: „Bezpieczeństwo państwa i bezpieczeństwo narodowe dość powszechnie traktuje się jako pojęcia tożsame i stosuje się w sposób zamienny. Odnosi się wręcz wrażenie, że bezpieczeństwo narodowe wyparło bezpieczeństwo państwa. Zdominowało literaturę przedmiotu, stając się pojęciem naczelnym, używanym równie powszechnie co bezrefleksyjnie. Wydaje się, że główną przyczyną popularności bezpieczeństwa narodowego jest nieprecyzyjne przetłumaczenie angielskiego *national security*, wynikające ze zignorowania różnic dzielących anglosaskie i europejskie rozumienie pojęcia narodu. W podejściu anglosaskim, naród (*nation*) jest zrównany z państwem i oznacza wspólnotę wszystkich obywateli państwa, niezależnie od ich przynależności etnicznej i kulturowej (tzw. polityczna koncepcja narodu). Natomiast w podejściu europejskim, naród jest tylko grupą społeczną zjednoczoną wspólną kulturą, stworzoną przez język, wielopokoleniową tradycję, symbole lub religię (tzw. kulturowa koncepcja narodu). Oba podejścia wiązane są z odmiennymi uwarunkowaniami historycznymi. W pierwszym przypadku, najpierw powstało państwo, potem naród (np. USA). W drugim było odwrotnie, najpierw ukształtował się naród, a potem pojawiło się jego państwo (np. Polska). Różnice w rozumieniu pojęcia narodu należy odnieść do bezpieczeństwa i przyjąć, że *national security* nie oznacza bezpieczeństwa narodowego, lecz bezpieczeństwo państwa (bezpieczeństwo państwowe). Tłumaczenie takie jest nie tylko poprawne, ale również zgodne z rodzimą tradycją, dla której kategoria państwa posiada znaczenie podstawowe. [...] Dowodzić można również, że bezpieczeństwo narodowe ochrania kulturę grupy etnicznej pod obcymi wpływami, a bezpieczeństwo państwa zachowuje ustrój polityczny, terytorium oraz stosunki społeczno- gospodarcze. [...] Pojęciem naczelnym powinno być zatem pojęcie bezpieczeństwa państwa”.¹⁰ Bezpieczeństwo państwa, to ochrona narodu- państwa przed niebezpieczeństwem. Organy państwowe spełniają szczególną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa za pośrednictwem polityki zagranicznej, która kiedy bywa skuteczna, to wskazuje na siłę i znaczenie państwa w społeczności międzynarodowej. Klasyczne podejście do bezpieczeństwa państwa opiera się głównie na instrumentach militarnych, gdzie kluczową rolę odgrywa utrzymanie odpowiednich sił zbrojnych oraz ochrona tajemnic państwa. S. Sulowski: „Globalizacja zmienia architekturę stosunków międzynarodowych. Pojawiają się na tym polu nowi aktorzy, tzw. *global players*, którzy nabierają znaczenia dzięki procesom globalizacyjnym. Nowi aktorzy to korporacje ponadnarodowe i pozarządowe organizacje. W ten sposób państwo narodowe znajduje się w zupełnie nowym otoczeniu międzynarodowym- innym niż dotychczas. To nowe otoczenie jest

⁸ A. Misiuk (2008), dz. cyt. s.19.

⁹ Z. Jagiełło (2010), *Filozofia współczesnego bezpieczeństwa*, [w:] Grupy dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych, (red.) J. Maciejewski, M. Bodziany, K. Dojwa, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s.30- 31.

¹⁰ M. Brzeziński (2009), *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, s.34- 35.

wynikiem procesów globalizacyjnych i wymusza zgodę państwa na rozstrzygnięcie pewnych spraw przez instytucje ponadnarodowe, które niekiedy mają problematyczną legitymizację. W otoczeniu zewnętrznym państwa mamy do czynienia z powstaniem zjawisk, których rozwiązanie wiąże się z dużym ryzykiem”.¹¹ Bezpieczeństwo jest stanem i ciągłym procesem działania na rzecz stworzenia i utrzymania stanu bezpieczeństwa. A. Giddens zdefiniował globalizację, jako zagęszczenie związków w skali światowej, gdzie dochodzi do oddziaływania na siebie wydarzeń o znaczeniu lokalnym i powszechnym. U. Beck natomiast wskazuje, że proces globalizacji jest związany z ryzykiem. Kiedyś monopol na armię, policję i służby posiadało państwo. Natomiast procesy globalizacji, to również globalizacja światowego podziemia, gdzie powstają m.in. prywatne armie, które można wynająć do prowadzenia wojen w najuboższych rejonach świata. Często się zdarza, że istnieją one nielegalnie. B. Obama: „Sojusznicy mogą nas wesprzeć i udzielić fachowej pomocy w tych ważnych przedsięwzięciach, tak jak to się stało na Bałkanach i w Afganistanie, lecz uczynią to znacznie chętniej, jeśli nasze działania uzyskają szerokie wsparcie międzynarodowe. W żargonie wojskowym mówi się, że uprawnienie działań pozwala zwielokrotnić potencjał siłowy [...]. Nasza potęga wojskowa stanie się jednym z wielu narzędzi (choć niesłychanie ważkim) oddziaływania na bieg wydarzeń i zabezpieczenia naszych interesów na arenie światowej, takich jak: utrzymanie dostępu do kluczowych surowców energetycznych, pilnowanie stabilności rynków finansowych i poszanowania granic oraz zapobieganie ludobójstwu”.¹² Do współczesnych składników bezpieczeństwa, jak aspekty wojskowe i polityczne zaliczamy też czynniki gospodarcze, nowoczesne technologie, zasoby surowcowe oraz działania w zakresie ekologii, demografii, spraw humanitarnych i społecznych. Powszechnie uważa się, że fundamentem czterech podstawowych swobód człowieka we współczesnym świecie są: wolność wypowiedzi i wyznania oraz wolność od biedy i strachu. M. Różański: „Coraz ważniejszym aktorem stosunków międzynarodowych, posiadającym wszystkie potrzebne narzędzia do prowadzenia operacji [wsparcia pokoju], jest Unia Europejska. Jej aktywność będzie widoczna w operacjach międzynarodowych, które będą miały charakter ekspedycyjny. Będą one obejmować działania o niskim i średnim stopniu intensywności, takie jak: operacje zapobiegania konfliktom, rozdzielanie stron konfliktu oraz wsparcie operacji humanitarnych. Z analizy przyszłego środowiska bezpieczeństwa oraz założeń związanych z przyszłymi operacjami wynika, że siły zbrojne będą podejmowały trzy rodzaje misji: 1)zapewnienie bezpieczeństwa państwa, 2)udział w procesie stabilizacji międzynarodowej (operacje reagowania kryzysowego i operacje pokojowe), 3)wspieranie bezpieczeństwa wewnętrznego i pomoc społeczeństwu”.¹³ Zasadą interwencji humanitarnej jest koncepcja, że prawo międzynarodowe zezwala na interwencję w celu przywrócenia demokracji. Natomiast terror jest środkiem, który umożliwia osiągnięcie celów politycznych, które ostatnio stosuje się coraz częściej. Współcześnie dominuje przekonanie, aby we wszelkich konfliktach dążyć do rozwiązywania spornych sytuacji za pomocą środków dyplomatycznych, prewencyjnych, gdzie zapobieganie i rozwiązywanie sytuacji kryzysowych jest głównym zadaniem dla współczesnych sił zbrojnych. M. Madej: „Zarówno badacze akademicki, jak i eksperci wojskowi czy politycy, dość zgodnie wskazują co prawda na kilka podstawowych cech zagrożeń asymetrycznych, które uznają za decydujące o specyfice tego typu zjawisk. Powszechnie uznaje się więc, iż istotą takich zagrożeń jest stosowanie przez podmiot (lub podmioty) stanowiący groźbę, słabszy od swego przeciwnika i tym samym niezdolny do prowadzenia otwartego konfliktu, metod i środków, które:1)są niekonwencjonalne, niestandardowe z punktu widzenia państwa zagrożonego, nie mają odpowiedników wśród jego zwyczajowych sposobów działania (a nawet nie są wręcz postrzegane jako akceptowalne metody walki, gdyż- jak chociażby terroryzm- zacierają

¹¹ S. Sulowski (2009), *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, s.17.

¹² B. Obama (2008), *Odwaga nadziei*, Warszawa: Wydawnictwo Albatros Andrzej Kuryłowicz, s.357- 358.

¹³ M. Różański (2008), *Przyszłość sił zbrojnych*, *Kwartalnik Bellona*, nr 3 (654), s.41.

różnicę między stanem wojny i pokoju, celami wojskowymi i cywilnymi oraz oznaczają uznanie całości społeczeństwa przeciwnika za „uzasadniony przedmiot ataku”, 2)zmierzają do wykorzystania przeciw atakowanemu podmiotowi jego największych słabości, swego rodzaju „pięt achillesowych”, 3)utrudniają lub wręcz uniemożliwiają efektywne zastosowanie posiadanego potencjału obronnego, 4)powodują nieproporcjonalnie wysokie koszty przeciwdziałania w stosunku do uzyskiwanych wyników, 5) pozwalają (przynajmniej potencjalnie) podmiotowi stanowiącemu zagrożenie asymetryczne na osiągnięcie poprzez tak skonstruowane działania efektów daleko poważniejszych, niżby na to wskazywała skala zaangażowanych w nie sił”.¹⁴ Bezpieczeństwo należy postrzegać wszechstronnie, nie istnieje jedna powszechnie obowiązująca interpretacja tego zagadnienia. Zagrożenia asymetryczne są świadomymi i celowymi działaniami, które mają za zadanie osłabić, bądź zniszczyć przeciwnika. Najkrócej powiedzieć można, że jest to postępowanie (walka) nie fair. Zagrożenia te polegają na tym, że nie są one takimi zagrożeniami, jak się powszechnie postrzega zagrożenia, na co jest się przygotowanym i jak sam podmiot zagrożony by zadziałał. Współcześnie z pojęciem bezpieczeństwa jest związane również pojęcie-zagrożenie transnarodowe (np. transgraniczne problemy ekologiczne), które jest niezamierzoną przez nikogo, nieplanowaną i niekontrolowaną zmianą w środowisku międzynarodowym. M. K. Ojrzanowski generał brygady przetłumaczył tekst M. N. Vego, profesora sztuki operacyjnej w Katedrze Operacji Połączonych w Akademii Marynarki Wojennej Stanów Zjednoczonych . Profesor M. N. Vego opisał teoretyczną podstawę działań bojowych przedstawioną w 1993 r. przez pułkownika J.A. Wardena III z Sił Powietrznych Stanów Zjednoczonych, z której czerpiemy informacje na temat teorii strategicznego paraliżu. „Warden postrzegał nieprzyjaciela jako system systemów. Wskazywał również na relatywną naturę efektów wewnątrz systemu nieprzyjaciela. Uważał, że myślenie strategiczne to widzenie nieprzyjaciela jako systemu składającego się z wielu podsystemów. Twierdził, że wszelkie systemy są zorganizowane w podobny sposób, aby funkcjonować potrzebują dopływu informacji, stawiają opór wprowadzonym zmianom i nie wykazują natychmiastowej reakcji na bodźce działające przeciwko nim (efekt histerezy).Istotę systemowego podejścia Wardena stanowi model pięciu kręgów. Zgodnie z nim, każde współczesne państwo, organizacja biznesowa, wojsko, organizacja terrorystyczna czy gang przestępczy mogą być traktowane, jako struktury składające się z systemu pięciu wzajemnie powiązanych kręgów umożliwiających pełnienie przez całość zamierzonych funkcji. Wszystkie systemy są zorganizowane w ten sposób: a)komponent przywództwa sprawuje ogólne kierownictwo; b)komponent procesów (wcześniej określany jako *potrzeby organiczne*) transportuje energię z jednego kręgu do drugiego; c) komponent infrastruktury fizycznej; d)komponent ludności; e)komponent aktorów (wcześniej nazywany *siłami polowymi*)składającymi się z grup demograficznych”.¹⁵ Dopływ informacji na temat systemu pięciu wzajemnie powiązanych kręgów stanowi, że podejście strategiczne związane z kwestią bezpieczeństwa jest z jednej strony elastyczne, a z drugiej realistyczne. Zasobami informacyjnymi w epoce cyfrowej są nie tylko wszelkiego rodzaju wydawnictwa informacyjne, ale też logistyka, infrastruktura oraz zawartość stron internetowych i oprogramowanie, które spełnia rolę pośrednika między technologią i człowiekiem. Najkrócej można powiedzieć- w XXI wieku kto ma informację, którą potrafi wykorzystać, ten ma zapewnione poczucie bezpieczeństwa. Analiza posiadanej wiedzy na temat ewentualnego zagrożenia i wiedza o nim, powoduje podjęcie działań zapobiegawczych celem zorganizowania potrzebnej obrony. A.Toffler: „Nie tylko jednak wiedza naukowa czy technologiczna poczyniła, czy też wkrótce poczyni, spektakularne postępy. Podstawa, która jest wiedzą, przeżyła rewolucję na wszystkich polach- od teorii

¹⁴ M. Madej (2004), *Globalizacja zagrożeń asymetrycznych*, [w:] *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, (red) E. Haliżak, R. Kuźniar, J. Symonides, Bydgoszcz- Warszawa: Oficyna Wydawnicza Branta, s.222-223.

¹⁵ M. K. Ojrzanowski (2009), *Systemowe kontra klasyczne podejście do działań bojowych (dr Milan N. Vego)*, *Kwartalnik Bellona*, nr 2 (657), s.185.

organizacji po muzykę, od badań ekosystemów po naszą znajomość ludzkiego mózgu, od lingwistyki i teorii uczenia się po badania nierównowagi, chaosu i struktur rozpraszających się. [...] Postępy, niosące wciąż nowe przemiany, pozornie odległe od świata dyplomacji i polityki, tak naprawdę są nierozzerwalnie związane z dzisiejszymi wstrząsami geopolitycznymi. Wiedza jest „czynnikiem W” w globalnej walce o władzę”.¹⁶ A. Toffler jest autorem stwierdzenia, że obecnie znajdujemy się w epoce trzeciej fali, która ma charakter informacyjny. Powiązanie wiedzy i informacji w ujęciu Tofflera daje gwarancję, że zostaną zabezpieczone interesy państwa w sferze umacniania bezpieczeństwa, zagwarantowania interesu narodowego, tak aby uwzględniał on interes całej wspólnoty międzynarodowej. K. Mroziewicz: „Pod koniec XIX wieku istniało coś takiego, jak honor terrorysty. Zabijał, ale zostawał na miejscu i mówił: to ja zrobiłem, proszę mnie aresztować i skazać. Potem, pod koniec lat sześćdziesiątych, [terrorysty] zabijali i uciekali, a do ich czynu przyznawało się kilkanaście różnych organizacji, które bredziły o walce narodowyzwoleniczej (na przykład Palestyńczyków) czy o potrzebie stworzenia nowego, lepszego świata. Dziś nic nie mówią. Ich przesłaniem i podpisem jest sposób prowadzenia operacji- w Nowym Jorku, w Madrycie, Londynie i na Bali. A teraz w Bombaju. Od zamachu na World Trade Center mamy do czynienia z terroryzmem nowej generacji. Terrorysty posługują się łącznością komórkową, satelitarną i Internetem. Mówią bezkarnie „otwartym tekstem”, bo co z tego, że nawet najszybszy komputer wywiadu potrafi rozmowy wychwycić, jeśli nie potrafi ich zrozumieć ani zinterpretować? Skok generacyjny polega też na tym, że zmuszono ważniejszych niż kiedyś polityków do czytania (raportów, nie gazet) o zamachach. Przypomnijmy, że kiedy pod koniec lat sześćdziesiątych bojownicy Brygad otwierali ogień na lotnisku w Mediolanie, ginęło 5 osób. Raport o wydarzeniu kończył żywot na biurku burmistrza. Dzienniki dawały na czołówkę zdjęcia i depesze. Dziś relacje z zamachów nowej generacji śledzą prezydenci i premierzy”.¹⁷ Terrorysty wyznają zasadę, że kto nie jest z nimi jest przeciwko nim. Walka społeczności międzynarodowej z terroryzmem to miliardy wydanych dolarów i wiele ofiar oraz nikłe efekty. Terroryzm międzynarodowy zmierza do zastraszenia, tak by zdestabilizować życie społeczno- polityczne.¹⁸ B. Obama: „[...] musimy postarać się, by każde wykorzystanie amerykańskich sił zbrojnych wspomagało, a nie przeszkadzało nam w osiągnięciu szerszych celów, którymi są neutralizacja potencjału destrukcyjnego siatki terrorystycznej oraz zwycięstwo w globalnym starciu idei”.¹⁹ Organizacje terrorystyczne, które są w Iraku i w Afganistanie nie działają na zasadzie przypadku, lecz dokładnie zaplanowanej taktyki i strategii. Terrorysty są bacznyimi obserwatorami sytuacji politycznej na świecie, co w konsekwencji powoduje, że chcą wpływać, a bywa, że wpływają na decyzje polityczne poszczególnych państw. Francuski filozof i politolog, wybitny teoretyk stosunków międzynarodowych Pierre Hassner stwierdza: „Iluzja wielkości Stanów Zjednoczonych, na którą cierpieliśmy za czasów prezydentów Busha seniora i Reagana, zniknęła na dobre. Żyjemy w epoce końca amerykańskiego imperium. To z pewnością nie oznacza lepszego świata. Przez parę lat, od upadku muru berlińskiego do zburzenia World Trade Center, istniało złudzenie, że oto wkraczamy w epokę zbiorowego bezpieczeństwa i pokoju.

¹⁶ A. Toffler (2003), *Zmiana władzy*, Poznań :Zys i S-ka Wydawnictwo, s.533.

¹⁷ K. Mroziewicz (2009), *Bezczelność bezkarność bezsilność. Terroryzmy nowej generacji*, Bydgoszcz- Warszawa: Oficyna Wydawnicza Branta, s.49.

¹⁸ W chwili obecnej od dużych organizacji terrorystycznych zaliczamy m.in. : *Al- Kaidę* o międzynarodowym zasięgu, która założona została w 1988 r. przez Osamę Ben Ladena. Stawia sobie za cel radykalizację istniejących ugrupowań islamskich i zniszczenie USA. *Palestyński Islamski Dżihad* założony został w 1979 r. w skład, którego wchodzi kilka radykalnych ugrupowań islamskich. *Hamas*, to Islamski Ruch Oporu, który od 1987 r. działa na terenach okupowanych przez Izrael. Jest fundamentalistyczną organizacją palestyńską. *Hezbollah* jest organizacją polityczno- militarną, założoną w 1982 r. Działa głównie wśród szyitów libańskich i palestyńskich. Natomiast *Al-Fatah* jest Palestyńskim Ruchem Wyzwolenia Narodowego, założonym w 1958 r. Jest polityczną i militarną organizacją arabów palestyńskich. Zaś *ETA*, czyli Kraj Basków i Wolność została założona w 1959 r. Jest organizacją terrorystyczno- polityczną, walczącą o niepodległość Baskonii. *Świetlisty Szlak* jest peruwiańską skrajnie lewicową organizacją terrorystyczną utworzoną w 1970 r.

¹⁹ B. Obama (2008), *Odwaga nadziei*, Warszawa: Wydawnictwo Albatros Andrzej Kuryłowicz, s.355.

Tymczasem obecny porządek jest porządkiem międzynarodowym tylko z nazwy”.²⁰ Prezydent Obama uważa, że założeniem jego administracji jest prowadzenie wspólnych interesów przez USA z wielkimi mocarstwami w duchu przyjaźni. Osiągnięcie porozumienia Obamy z Rosją bywa nazywane dążeniem do zresetowania stosunków politycznych, a z Chinami- „budową” strategicznego zaufania. W tym momencie warto przypomnieć, że największa liczba na świecie współczesnych „najemników” i „kontraktowców” pochodzi z USA. Przyszłość czekająca sektor prywatnych usług w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony, to ostatecznie wybór dokonany przez podmiot opłacający wykonaną usługę. R.J. Pelton: „Prywatne siły bezpieczeństwa, wymykające się spod kontroli korporacyjnych lub rządowych mocodawców, szybko mogą przeistoczyć się w siły niebezpieczeństwa. Najemnicy są przede wszystkim oportunistycznymi ludźmi interesu. Wybiegając choć trochę myślą w przyszłość, można i zapewne należy postawić pytanie: gdzie ci wszyscy ludzie znajdują źródła dochodów i poczucie spełnionej misji, gdy nadejdzie kres gorączki złota wywołanej wojną w Iraku i wojną z terroryzmem?”.²¹ Sprywatyzowana przemoc, która coraz częściej jest obecna podczas konfliktów zbrojnych, to również bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe XXI wieku. USA korzystają z usług prywatnego sektora m.in. na wszystkich frontach wojny z terroryzmem. Zaś G. Rydlewski: stwierdza: „Zachodzące w Polsce zmiany w systemie instytucjonalnym organów bezpieczeństwa wewnętrznego są zgodne z tendencjami, które występują w tej dziedzinie w innych demokratycznych państwach współczesnego świata”.²² Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa polskiego, to zabezpieczenie konstytucyjne, które gwarantuje bezpieczeństwo obywateli. Zaś polityka zagraniczna prowadzona przez Polskę ma prowadzić do m.in. bezpieczeństwa politycznego i gospodarczego. Dążenie do profesjonalizacji polskiej armii, to stawianie na najważniejszy czynnik, którym jest bezpieczeństwo. Badaniami nad kwestiami bezpieczeństwa zajmuje się Unia Europejska. A. Siemaszko i R. Rycerz: „*Siódmy Program Ramowy Badań, Rozwoju, Technologicznego i Wdrożeń (7PR)* jest głównym instrumentem Unii Europejskiej w zakresie finansowania badań w Europie. [...] Program ten trwający od 2007 do 2013 r. ma budżet 53,2 miliardów euro na siedmioletni okres trwania, co stanowi najwyższą kwotę dotychczas przydzieloną na takie programy.[...] Program „*Współpraca*”, trzon 7PR i jednocześnie największy jego komponent, sprzyja wspólnym badaniom w Europie i innych państwach partnerskich na rzecz kilku kluczowych obszarów tematycznych. Obszarami tymi są: zdrowie, żywność, rolnictwo i rybołówstwo oraz biotechnologia; technologie informacyjne i komunikacyjne; nanotechnologie, materiały i nowe technologie produkcyjne; energia; środowisko (w tym zmiany klimatyczne); transport (w tym aeronautyka); nauki społeczno- ekonomiczne i humanistyczne; przestrzeń kosmiczna i bezpieczeństwo”.²³ Prowadzenie badań nad bezpieczeństwem podlega w UE takim samym regułom, jak wszystkie inne projekty. UE uznaje kwestie zapewnienia bezpieczeństwa za warunek dobrobytu i wolności społeczeństwa demokratycznego. A. Siemaszko i R. Rycerz: „Europa rozpoczęła wypracowywanie wspólnej polityki badań kosmicznych i bezpieczeństwa. Technologie kosmiczne są postrzegane jako kluczowe w zarządzaniu sytuacjami kryzysowymi, nadzorze granic, transporcie, zagrożeniach naturalnymi katastrofami. Ciągłe w dużym stopniu Europa jest zależna od systemów satelitarnych USA. Najbardziej znanymi inicjatywami europejskimi są GALILEO i GMES (*Global Monitoring for Environment and Security*). GMES przeznaczone jest przede wszystkim do cywilnych zastosowań w dziedzinie bezpieczeństwa. GALILEO przejmie od

²⁰ *Liczą się tylko Niemcy* (2010), rozm. M. Nowicki z P. Hassnerem, „*Newsweek*”, (01.02), dod. *Magazyn Idei* „*Newsweeka*”, nr 2 (287), s.8.

²¹ R.Y. Pelton (2008), *Najemnicy XXI wieku*, Warszawa: Nadir Media Lazar, s.321.

²² G. Rydlewski (2009), *Kształt systemu instytucjonalnego bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, s.141.

²³ A. Siemaszko, R. Rycerz (2009), *Bezpieczeństwo. Siódmy Program Ramowy Unii Europejskiej*, [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie praca operacyjna*, L. Paprzycki, Z. Rau. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp.z.o.o., s.797- 799.

amerykańskiego systemu GPS część zadań dotyczących pozycjonowania, nawigacji i usług czasu w skali światowej”.²⁴ Prowadzenie wspólnej polityki badań kosmicznych i bezpieczeństwa mają pomóc UE w osiągnięciu poziomu rozwoju cywilizacyjnego w stosunku do państw najbogatszych w dziedzinie szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Zaś „Dowodzenie to nie tylko kierowanie zespołami ludzkimi w okresie pokoju. Głównym zadaniem wojska jest przygotowanie się do prowadzenia działań bojowych w różnych warunkach. Oznacza to, że dowodzenie polega także na uaktywnieniu potencjału bojowego w celu stworzenia siły bojowej niezbędnej do powodzenia misji. I w tak zaistniałej sytuacji umiejętności dowódcze (które są niezbędne) mogą okazać się niewystarczające. Wówczas przywództwo odgrywa ważną rolę”.²⁵ W zakresie zagwarantowania bezpieczeństwa pierwszoplanową rolę spełniają umiejętności dowódcze. Za przykład może posłużyć m.in. B. Obama, który prowadząc wojny w Iraku i w Afganistanie został laureatem Pokojowej Nagrody Nobla za 2008 r. Zaś politolodzy nie wykluczają możliwości prowadzenia przez prezydenta Obamę w najbliższym czasie wojny z Iranem. B. Obama: „Jednak największym wyzwaniem w dziedzinie obronności nie będzie utrzymanie przewagi nad Chinami (najpoważniejsze wyzwanie związane z Chinami ma prawdopodobnie charakter ekonomiczny, a nie militarny)”.²⁶ Za inny przykład posłużyć może Państwo Miasta Watykanu, które w swych przesłaniach wzywa do światowego pokoju. Natomiast „Zgodnie z regulaminem Gwardia Szwajcarska [Państwa Miasta Watykanu] jest „korpusem wojskowym, którego głównym zadaniem jest stałe czuwanie nad bezpieczeństwem osoby Ojca Świętego i jego rezydencji”. Oprócz tego towarzyszy papieżowi w jego podróżach, strzeże wejść do tego państwa, pełni służbę honorową i porządkową. Gwardia Szwajcarska podlega bezpośrednio Ojcu Świętemu, który swą władzę wykonuje przez kardynała Sekretarza Stanu.[...] Podczas wakansu Stolicy Świętej podlega Kolegium Kardynalskiemu, stosując się do rozporządzeń kardynała kamerlinga, na którego polecenie strzeże porządku konklawe”.²⁷ Zapewnienia bezpieczeństwa potrzebuje zarówno sam papież, jak i państwo, którego jest przywódcą. Należy przypomnieć, że Gwardia Szwajcarska związana jest z Watykanem już od pięciuset lat, na dzień dzisiejszy liczy 110 gwardzistów. W tym momencie wskazać można na sentencję Flawiusza Wegecjusza: „*Chcesz pokoju, szykuj się do wojny*”. M. Brzeziński: „Bezpieczeństwa nie da się uchwycić i zatrzymać na stałe w jednym miejscu. Jego specyfiką jest zmienność desygnatów i parametrów, znajdująca odzwierciedlenie w sposobach rozumienia, modelach i koncepcjach. Bezpieczeństwo jest dążeniem- celem, do którego zmierza się, a po osiągnięciu traci. Bezpieczeństwo trwa przez chwilę. Nie jest permanentne. Bezpiecznym co najwyżej się bywa”.²⁸ Należy pamiętać, że Internet, powstał na potrzeby wojska w końcu lat 60. XX wieku. Założenia strategii odstraszenia przyszłych terrorystów prowadzą do przyspieszenia tempa militaryzacji, która związana jest z kolei z dużym nakładem środków finansowych. Bezpieczeństwo stanowi wartość w polityce zagranicznej państw. Polityka bezpieczeństwa państwa, to strategia bezpieczeństwa, gdzie przygotowuje się i realizuje zadania z zakresu bezpieczeństwa narodowego przy współpracy z innymi państwami i instytucjami związanymi z bezpieczeństwem międzynarodowym. Bezpieczeństwo jest związane z potrzebą zjednoczenia się przed możliwością agresji.

²⁴ A. Siemaszko, R. Rycerz (2009), *Bezpieczeństwo. Siódmy Program Ramowy Unii Europejskiej*, [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i Praca operacyjna*, L. Paprzycki, Z. Rau. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp.z.o.o., s.805- 806.

²⁵ J. Maciejewski, T. Haduch, T. Iwanek i in. (2008), *Podoficerowie zawodowi Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s.39- 40.

²⁶ B. Obama (2008), *Odwaga nadziei*, Warszawa: Wydawnictwo Albatros Andrzej Kuryłowicz, s.354.

²⁷ W. M. Zarębczan (2004), *Polacy w Watykanie. Instytucje i urzędy oraz Polacy w nich pracujący. Historia i współczesność*, Pelplin: Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum”, s.187.

²⁸ M. Brzeziński (2009), *Kategoria bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) S. Sulowski, M. Brzeziński, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, s.30.

Państwa powierzają swój los bezpieczeństwu zbiorowemu. Za słabość idei bezpieczeństwa zbiorowego uważa się powszechnie niespójność koncepcji działania zbiorowego.

Bibliografia:

- 1 Brzeziński M., *Rodzaje bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) Sulowski S., Brzeziński M., Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
- 2 Jagiełło Z., *Filozofia współczesnego bezpieczeństwa*, [w:] *Grupy dyspozycyjne w obliczu Wielkiej Zmiany. Kulturowe i społeczne aspekty funkcjonowania w świetle procesów integracyjnych*, (red.) Maciejewski J., Bodziany M., Dojwa K., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- 3 Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2003.
- 4 Maciejewski J, Haduch T., Iwanek T. i in. (2008), *Podoficerowie zawodowi Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2008.
- 5 Madej M., *Globalizacja zagrożeń asymetrycznych*, [w:] *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, (red) Haliżak E., Kuźniar R., Symonides J., Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz- Warszawa 2004.
- 6 Misiuk A., *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Wydawnictwa Akademickie i profesjonalne, Warszawa 2008.
- 7 Mroziewicz K., *Bezczelność bezkarność bezsilność. Terroryzmy nowej generacji*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz- Warszawa 2009.
- 8 Obama B., *Odwaga nadziei*, Wydawnictwo Albatros Andrzej Kuryłowicz, Warszawa 2008.
- 9 Ojrzanowski M.K., *Systemowe kontra klasyczne podejście do działań bojowych (dr Milan N. Vego)*, *Kwartalnik Bellona*, nr 2 (657), 2009.
- 10 Pelton R. Y., *Najemnicy XXI wieku*, Nadir Media Lazar, Warszawa 2008.
- 11 Rydlewski G., *Kształt systemu instytucjonalnego bezpieczeństwa wewnętrznego w Polsce*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) Sulowski S., Brzeziński M., Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
- 12 Siemaszko A., Rycerz R., *Bezpieczeństwo. Siódmy Program Ramowy Unii Europejskiej*, [w:] *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, Paprzycki L., Rau Z., Wolters Kluwer Polska Sp.z.o.o., Warszawa 2009.
- 13 Sulowski S., *O nowym paradygmacie bezpieczeństwa w erze globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, (red) Sulowski S., Brzeziński M., Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
- 14 Toffler A., *Zmiana władzy*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2003.

15 Zarebczan W. M., *Polacy w Watykanie. Instytucje i urzędy oraz Polacy w nich pracujący. Historia i współczesność*, Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum”, Pelplin 2004.

Artykuły prasowe

1 *Liczą się tylko Niemcy* (2010), rozm. M. Nowicki z P. Hassnerem, „Newsweek”, (01.02), dod. *Magazyn Idei „Newsweeka”*, nr 2 (287).

AUTOR:

Mgr. Donata BOROWSKA

Uniwersytet Wrocławski

Wydział Nauk Społecznych

Instytut Politologii

e-mail: donataborowska@vp.pl

telefon: 721 27 0048

BEZPILOTNÉ PROSTRIEDKY VO VOJNOVÝCH KONFLIKTOCH

Pavel BUČKA, Miroslav ŽÁK

ABSTRACT

This article describes using of the UAV in the military conflicts. The advantages offered by UAVs to the military commander are numerous, most notably in mission areas commonly categorized as “the dull, the dirty, and the dangerous.” In an era of decreasing force structure, UAVs are force multipliers that can increase unit effectiveness. For example, due to its vantage point, one unmanned sentry equipped with automated cuing algorithms and multiple sensors could survey the same area as ten (or more) human sentries (“the dull”). UAVs could reconnoiter areas contaminated with radiological, chemical or biological agents without risk to human life (“the dirty”). Unmanned Combat Air Vehicles (UCAVs) could perform the high-risk suppression of enemy air defenses (SEAD) missions currently flown by manned EA-6s or F-16s (“the dangerous”) with less need for supporting aircraft. In such a role, UAVs would be potent force multipliers, releasing manned aircraft for other roles.

Keywords: unmanned aerial vehicle, UAV, unit effectiveness, high-risk suppression.

ÚVOD

Vzdušné sily moderných armád predstavujú v súčasnosti druh ozbrojených síl vybavený výkonnou leteckou technikou s vysokými bojovými možnosťami v plnení širokého spektra úloh – vo vedení vzdušných bojov, v ničení pozemných cieľov, vo vedení vzdušného prieskumu. Na druhej strane, pilotované bojové lietadlá predstavujú veľmi drahé a zložité zbraňové systémy závislé na vybudovaných letiskách a s nimi spojenej infraštruktúre. Rast bojových možností moderných prostriedkov PVO, ktoré môže mať vo svojej výzbroji možný protivník, predstavuje zvýšené ohrozenie nielen pre bojové lietadlo, ale predovšetkým pre jeho osádku. Je preto prirodzené, že sa hľadajú spôsoby a prostriedky, ako tieto riziká eliminovať. Jednou z možností je použitie bezpilotných prostriedkov, ktoré navyše prinášajú aj značné finančné úspory.

Bezpilotné vzdušné prostriedky (UAV – Unmanned Aerial Vehicles) sú používané armádami vyspelých krajín viac ako 60 rokov, ale zostávali stále v tieni ostatných bojových prostriedkov. Vo väčšine prípadov boli navrhované ako cvičné ciele pre bojové lietadlá a pre streľbu protiletadlového delostrelectva. Ako prieskumné prostriedky začali byť vyvíjané a využívané na začiatku studenej vojny. Bezpilotné prostriedky nie sú vynálezom posledných rokov. Ich prvé typy bolo možné vidieť už v období po 1. svetovej vojne v podobe rádiom riadených lietadiel, ale k ich praktickému využitiu nedošlo. Druhá svetová vojna priniesla i použitie bezpilotných prostriedkov vzdušného napadnutia (napr. V – 1), nie však prieskumu. Povojnový vývoj viedol k vzniku ďalších kategórií bezpilotných prostriedkov. Poprednú pozíciu vo vývoji prieskumných bezpilotných prostriedkov zaujali USA. V priebehu Vietnamského konfliktu vykonali bezpilotné prostriedky americkej armády typu Ryan 147 Firefly, vypúšťané z lietadla DC – 130 Hercules okolo 3500 prieskumných letov nad Vietnamom, Severnou Kóreou a Čínou. V tomto období bol vyvinutý i bezpilotný prieskumný prostriedok Lockheed D – 21, odvodený z pilotovaného prieskumného lietadla SR – 71 Blackbird.

V súčasnej dobe je jedným z najväčších výrobcov prieskumných bezpilotných prostriedkov Izrael. Letecký priemysel IAI (Israel Aircraft Industries) vyvinul v 70 – tých rokoch sériu lacných taktických bezpilotných prostriedkov. Boli vyrobené z ľahkých

materiálov, pôvodne zo skleneného vlákna, neskôr z kompozitov, a boli schopné niesť užitočnú záťaž o hmotnosti približne 23kg, ktorá obsahovala videokameru a infračervený senzor typu FLIR(forward-looking infrared). Na rozdiel od bezpilotných prostriedkov USA, ktoré pristávali na zem pomocou padáka, izraelské prieskumné bezpilotné prostriedky boli vybavené pevným podvozkom pre štart a pristátie. Okrem IAI sa v Izraeli vývojom, výrobou a vybavením bezpilotných prieskumných prostriedkov zaoberá asi 14 firiem.

Pozitívne skúsenosti s bojovým nasadením bezpilotných prieskumných prostriedkov pochopiteľne viedli k zvýšenému záujmu o ich vývoj a zavádzanie do výzbroje. Podľa údajov Ministerstva obrany USA sú dnes bezpilotné prieskumné prostriedky používané v armádach 50 – tich krajín. V blízkej budúcnosti je možné očakávať značný nárast počtov bezpilotných prieskumných prostriedkov vo výzbroji armád mnohých krajín.

1 KLASIFIKÁCIA BEZPILOTNÝCH PROSTRIEDKOV

Z hľadiska použitia je možné bezpilotné prostriedky rozdeliť na **prieskumné taktické, prieskumné strategické, cvičné ciele, klamné ciele a útočné.**

Najpoužívanejší spôsob rozdelenia bezpilotných prostriedkov podľa veľkosti prostriedku a jeho taktického dosahu je uvedené v tabuľke 1. Pod pojmom dosah je nutné uvažovať možnú hĺbku pôsobenia v nepriateľskom priestore a to nielen z hľadiska taktického doletu, ale aj z hľadiska možnosti komunikačných prostriedkov pre ich riadenie a pre prenos spravodajskej informácie v reálnom čase.

Tabuľka 1 Rozdelenie bezpilotných prostriedkov

Kategória	Anglický názov a skratka	Hĺbka pôsobenia	Vytrvalosť letu
TAKTICKÉ UAV			
Mikro	Micro, μ	do 10 km	do 1 h
Mini	Mini, M	do 10 km	do 2 h
Blízkeho dosahu	Close Range, CR	10 – 30 km	2 – 4 h
Malého dosahu	Short Range, SR	30 – 70 km	3 – 6 h
Stredného dosahu	Medium Range, MR	70 – 200 km	6 – 10 h
Malovýškové prienikové	Low Altitude Deep Penetration, LADP	nad 250 km	1 h
Veľkého dosahu	Long Range, LR	nad 500 km	6 – 13 h
Vytrvalostné	Endurance, EN	nad 500 km	12 – 24 h
STRATEGICKÉ UAV			
Vytrvalostné stredovýškové (do 8 000 m)	Medium Altitude Long Endurance, MALE	nad 500 km,	24 – 48 h
Vytrvalostné stratosférické (~20 000 m)	High Altitude Long Endurance, HALE	nad 1000 km	12 – 40 h

2. POUŽITIE BEZPILOTNÝCH PROSTRIEDKOV VO VOJNOVÝCH KONFLIKTOCH

Prvenstvo v bojovom nasadení bezpilotného prostriedku patrí Izraelu, ktorého ozbrojené sily vo väčšom rozsahu použili bojový prostriedok počas operácie „MIER PRE GALILEU“ v roku 1982. Spojené štáty americké použili pri vedení bojovej činnosti vo väčšom rozsahu po prvýkrát bezpilotné prostriedky v operácii „PÚŠTNA BÚRKA“ v roku 1991. Vo vojne v oblasti Perzského zálivu, boli nasadené bezpilotné prostriedky typu EXDRONE, PIONEER, AQUILA, POINTER, SENTINEL a pravdepodobne po prvýkrát bol v bojových podmienkach odskúšaný i HUNTER.

Pri oslobodzovaní Kuvajtu bolo použitých asi 60 bezpilotných prostriedkov typu EXDRONE, ktoré za denného svetla vyhľadávali mýnové polia a poskytovali informácie o dislokácii irackých jednotiek. Taktiež bolo použitých 6 kompletov bezpilotných prostriedkov ozbrojených sil USA – PIONEER, ktoré uskutočnili 533 operačných letov, pri ktorých bolo 12 bezpilotných prostriedkov zničených a 14 poškodených. V tomto prípade pripadá na 20 operačných letov jeden zničený alebo poškodený prostriedok.

Obrázok 1 UAV prostriedok EXDRONE

Obrázok 2 UAV prostriedok PIONEER

RQ-5A HUNTER *

Obrázok 3 UAV prostriedok RQ-5A HUNTER

LOCKHEED AQUILA / ALTAIR UAV (GVG / PD)

Obrázok 4 UAV prostriedok AQUILA

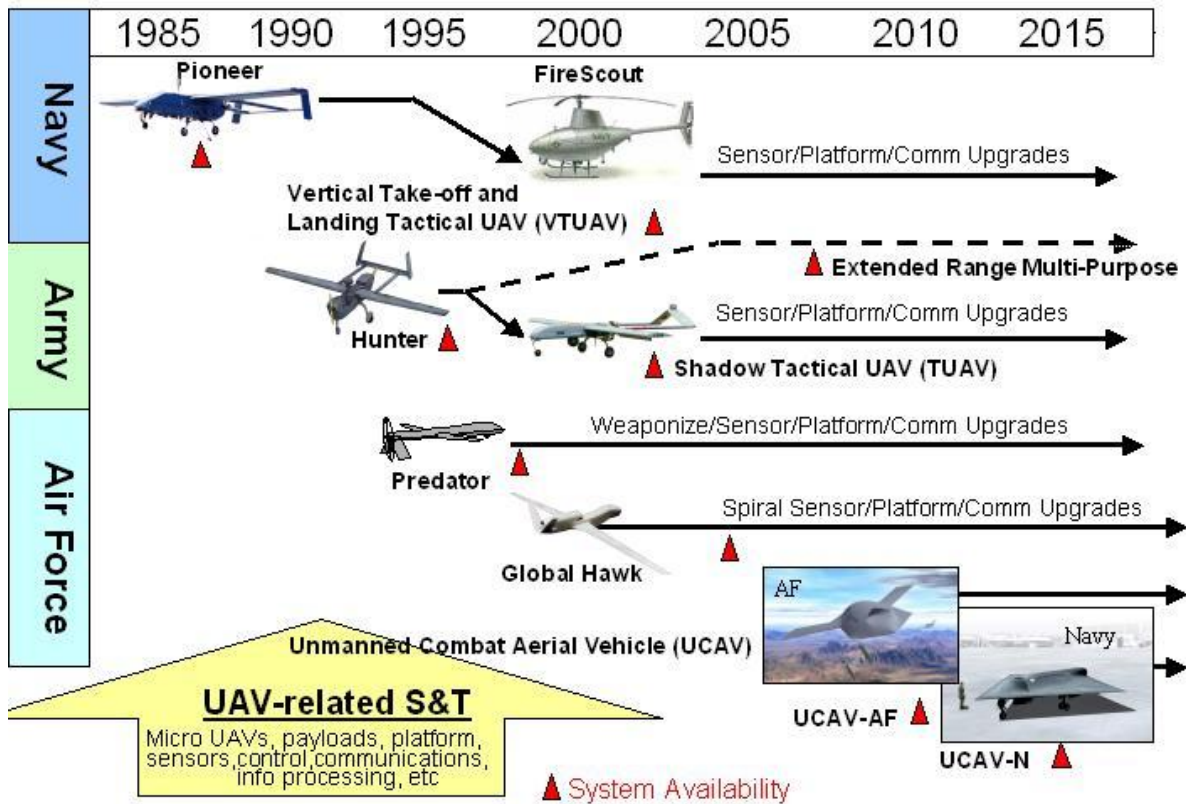

Obrázok 5 UAV prostriedok POINTER

Obrázok 6 UAV prostriedok ENTINEL

UAV Evolution - Where are we?

Obrázok 7 Vývoj bezpilotných prostriedkov USA

2.1 Bezpilotné prostriedky v Čečensku

Použitie prieskumných bezpilotných prostriedkov v Dagestáne a Čečensku sa prvý krát uskutočnilo v máji roku 1995. Ruské ozbrojené sily v konflikte využívali jednotku bezpilotných prostriedkov krátkého doletu VČELA – 1T pre prieskum pozemnej situácie, rozmiestnenie síl, vojenských základní a vyhodnocovanie postavenia a pohybu extrémistov v teréne. Skúšobné bojové použitie bezpilotných prieskumných prostriedkov v Dagestane a Čečensku sa uskutočnilo už v máji roku 1995, kde sa ukázalo ako veľmi efektívne a malo zásadný vplyv na zavedenie systému vzdušného prieskumu s bezpilotnými prostriedkami a taktiež malo zásadný vplyv na uzavretie kontraktu na výrobu a dodávky ďalších súprav s bezpilotnými prostriedkami. Súčasne s tým ruské ministerstvo obrany objednalo 20 bezpilotných prostriedkov ďalekého dosahu typu Tu – 234 REJS – D firmy Tupolev. Vývozná verzia má označenie STRIŽ.

Pozemné vojsko ruskej armády obdržalo 50 prieskumných bezpilotných prostriedkov VČELA-1T. V Čečensku máli k dispozícii jediný systém vzdušného prieskumu STROJ-P s 10 bezpilotnými prostriedkami VČELA-1T.

V roku 1995 bol zavedený do operačného použitia bezpilotný prostriedok druhej generácie Jak-61 ŠMEL-1 (Bumblebee), ktorý je používaný v mobilnom systéme ŠTĚRK. Doposiaľ bolo vyrobených 50 bezpilotných prostriedkov tohto typu. Je predurčený na plnenie najmä vzdušného prieskumu a pozorovanie pozemnej situácie vo dne i v noci. Je vyvíjaná špeciálna verzia rádio elektronického prieskumu a rušenia. Vývozná verzia nesie označenie MALACHIT.

ŠMEL-1 je vypúšťaný z upraveného podvozku pásového vozidla z prepravného kontajneru, v ktorom je uložený so sklopenými krídlami. Vedľa kontajneru je sklopná štartovacia rampa. Pred vzletom sa krídla pripevnia a prostriedok sa vybaví dvoma urýchľovacími motormi. Prostriedok pristáva zavesený na padáku na štvorkolový podvozok.

Obrázok 11 Štartovacie vozidlo s UAV ŠMEL-1 Obrázok12 Prieskumný UAV VČELA-1T

Situácia v Čečensku presvedčila predstaviteľov ruského ministerstva obrany o nutnosti použitia bezpilotných prostriedkov v modernom boji. Ruské ministerstvo obrany rozhodlo o zahájení vývoja bezpilotného prostriedku novej generácie VČELA-2. Ten má dvojnásobnú dobu letu (4 hodiny) a lepšie manévrovacie schopnosti. Taktický dolet je 70 km. Vysoká pravdepodobnosť prežitia v modernom boji je daná malými rozmermi, použitím plastových materiálov (radarmi je ťažko zistiteľný) a taktiež tichým letom v malej výške. Za celú dobu používania v Dagestánsko-Čečenskom konflikte nebol ani jeden zostrelený.

Firma OKB A. Jakovleva vyvíja taktický bezpilotný prostriedok STREKOZA. Napriek tomu, že celková hmotnosť prostriedku STREKOZA je len 40 kg, má plniť všetky úlohy ako VČELA-1T. Tento operatívny a na obsluhu veľmi jednoduchý prostriedok bude schopný vykonávať vzdušný prieskum nepretržite po dobu 6 hodín vo vzdialenosti do 50 až 100 km (maximálny dosah rádiového povelového systému) od pozemného riadiaceho strediska. Užitočné zaťaženie prostriedku môžu tvoriť kombinácie rôznych senzorov, televízne a infračervené kamery.

2.2 Bezpilotné prostriedky vo vojne v Juhoslávii

V júli 1995 boli letecky prepravené (dopravnými lietadlami C-5B GALAXY) bojové prostriedky Predátor a ich zabezpečovacie systémy cez Nemecko do Albánska. V rámci operácie „NOMAD VIGIL“ boli použité nad územím Bosny bezpilotné prostriedky Predátor z albánskeho letiska Gjader.

Dňa 11. augusta 1995 vzlietol Predátor na svoj prvý operačný prieskumný let nad Bosnu a v ten istý deň bol aj zostrelený. Ide vôbec o prvý bojový prostriedok typu PREDATOR, o ktorý prišli americké ozbrojené sily počas bojovej misie. O tri dni neskôr, 14. augusta 1995 bol pri plnení podobnej úlohy, pre poruchu na pohonnej jednotke, zničený ďalší Predátor. Počas niekoľkých nasledujúcich týždňov, v rámci operácie „DELIBERATION FORCE“, podnikali Predátory prieskumné bojové lety s úlohou získať spravodajské informácie pred leteckými útokmi ako aj po nich. Americké ozbrojené sily napriek stratám a poveternostným obmedzeniam hodnotia nasadenie bojových prostriedkov v tejto operácii ako veľmi dôležité a významné pre ďalší rozvoj tejto kategórie zbraňových systémov.

Predatory sa vrátili k svojej materskej jednotke začiatkom novembra 1995. Hlavným dôvodom bolo, že Predatory neboli vybavené odmrázovacím zariadením na krídle a chvostových plochách. Predatory boli počas tejto misie vybavené elektro-optickými, infračervenými snímačmi, dátovým spojením v pásme C pre systémy komunikujúce priamou cestou a v pásme UHF pre systémy prenosu dát spoza horizontu prostredníctvom družíc.

Ďalšie použitie bezpilotných prostriedkov 11. prieskumnej letky USAF z leteckej základne Tazsár na území Maďarska sa uskutočnilo v rámci operácie JOINT ENDEAVOR v období rokov 1996 až 1997. Ďalšia operácia NOMAD GUARD sa uskutočnila v roku 1997 a bola ukončená v decembri 1998. Tieto verifikačné misie slúžili pre Organizáciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OSCE). S nástupom zimy boli Predatory stiahnuté pre problémy s ľadovou námrazou a nahradili ich bezpilotné prostriedky CL-289 nemeckých pozemných síl.

Nemecké jednotky vyzbrojené bezpilotnými prostriedkami CL-289 boli rozmiestnené v Macedónsku v decembri 1998. Prvý štart nemeckého bezpilotného prostriedku v rámci operácie EAGLE EYE sa uskutočnil 31. decembra 1998 neďaleko pozície nemeckej jednotky bezpilotných prostriedkov pri obci Tetovo. Intenzita letov v tomto období bola päť letov za týždeň alebo jeden let denne. V tom čase mala batéria početný stav 85 ľudí, 16 kusov bezpilotných prieskumných prostriedkov CL-289 a 2 štartovacie vozidlá. Podľa oficiálnych informácií 100. batéria bezpilotných prostriedkov Bundeswehru bola v okamihu začatia operácie ALLIED FORCE jedinou jednotkou bezpilotných prostriedkov NATO na južnom Balkáne. Ihneď po začatí operácie ALLIED FORCE (alebo, čo je asi pravdepodobnejšie, ešte tesne pred ňou) sa 11. prieskumná letka USAF vrátila na Balkán a intenzívne sa zapojila do prieskumných operácií.

Americké pozemné sily presunuli na územie Macedónska svoju skúšobnú jednotku vyzbrojenú bezpilotnými prostriedkami IAI/TRW Hunter. Francúzske pozemné sily zakrátko nato tiež rozmiestnili svoje prostriedky CL-289 Piver v Macedónsku. Nemci podľa známych informácií posilnili stav svojej batérie prieskumných prostriedkov v Macedónsku. Americká námorná pechota nasadila z Jadranského mora bezpilotné prostriedky IAI / TRW Avionics RQ-2A Pioneer štartujúce z lodí. Tieto bezpilotné prostriedky sledovali juhoslovanské námorné sily operujúce z čiernohorských prístavov. Prostriedky RQ-2A Pioneer pomáhali aj pri hľadaní a určovaní cieľov pre riadené strely AGM-84 SLAM (Stand-off Land Attack Missile) vystreľované z lietadiel P-3C Orion. Britské pozemné sily sa neskôr zapojili do bojovej činnosti so svojimi bezpilotnými prostriedkami Marconi Phoenix.

Obrovským prelomom v použití bojových prostriedkov bola operácia „ALLIED FORCE“ v Juhoslávii, ktorá sa začala 24. marca 1999. Išlo zatiaľ o najpočetnejšie nasadenie bezpilotných prostriedkov v bojovej operácii. Americké pozemné sily presunuli na územie Macedónska aj svoju skúšobnú jednotku vyzbrojenú bezpilotnými prostriedkami HUNTER.

Okrem bežných prieskumných úloh mali byť nasadené pre spoluprácu s bojovými vrtuľníkmi AH – 64 APACHE (tie však nakoniec neboli do bojových akcií vôbec nasadené). Prostriedky HUNTER mali slúžiť ako predsunuté prieskumné prostriedky pre AH – 64 APACHE, namiesto pre tieto úlohy pôvodne určených vrtuľníkov OH – 58D KIOWA WARRIOR. Prostredníctvom TV alebo IČ systémov a dátových spojov mali bezpilotné prostriedky HUNTER prenášať obraz záujmového priestoru v reálnom čase na zobrazovacie jednotky vrtuľníkov AH – 64 APACHE.

Obrázok 8 UAV prostriedok PREDATOR

Obrázok 9 UAV prostriedok CL-289

Francúzske pozemné sily tiež rozmiestnili svoje prostriedky CL – 289 Piver v Macedónsku. Americká námorná pechota nasadila prostriedky PIONEER z palúb lodí, ktoré operovali v Jadranskom mori. Dňa 7. apríla 1999 zostrelila srbská PVO po prvýkrát americký bezpilotný prostriedok HUNTER, ktorý vykonával prieskum nad územím Kosova. Následne sa začal zvyšovať počet strát bezpilotných prieskumných prostriedkov (juhoslovanské zdroje uvádzali, že zostrelili až 21 bezpilotných prostriedkov spojencov).

Obrázok 10 bezpilotný prostriedok PHOENIX

Prostriedky Hunter amerických pozemných síl boli koncom apríla 1999 premiestnené do Albánska a ich úlohou bolo vyhľadávanie a určovanie cieľov pre bojové vrtuľníky AH-64 v Kosove.

Dňa 14. mája 1999 boli nad Kosovom zostrelené dva bezpilotné prostriedky – americký typu PREDATOR a druhý francúzskeho pôvodu.

Nemecké, francúzske a neskôr aj britské bezpilotné prostriedky boli pod priamym velením svojich brigád rozmiestnených na území Macedónska. Tieto útvary riešili v prvom rade úlohy, ktoré im zadávali velitelia týchto pozemných jednotiek, a nie centrum CAOC. Prakticky nič nie je známe o činnosti talianskych jednotiek vyzbrojených bezpilotnými prieskumnými lietajúcimi prostriedkami. Hlavnou úlohou prostriedkov RQ-2A Pioneer bola

podpora činnosti 6. flotily amerického vojenského námorníctva. Každá misia bezpilotných prostriedkov bola koordinovaná s plánovačmi CAOC. Pre plánovačov NATO a dôstojníkov riadiacich letovú činnosť bola veľkou výzvou dekonfliktnosť pilotovaných lietadiel a bezpilotných prostriedkov. K riešeniu tohto problému prispela minimálna povolená letová hladina pilotovaných lietadiel 15 000 stôp (4570 m). Bepilotné prostriedky lietali pri operácii ALLIED FORCE vždy pod touto letovou hladinou.

Nemecké útvary stratili v polovici apríla tri bezpilotné prostriedky, ktoré vykonávali prieskum nad Juhosláviou. Po zostrelení ďalšieho bezpilotného prostriedku Bundeswehru dňa 17. mája 1999 bolo prijaté rozhodnutie o pozastavení ich používania. Podľa údajov ministerstva obrany Nemecka Bundeswehr stratil počas operácie proti Juhoslávii 5 bezpilotných prostriedkov. Francúzske ozbrojené sily od začiatku konfliktu stratili 3 bezpilotné prostriedky.

Nad Bosnou boli z 10 nasadených bezpilotných prostriedkov PREDATOR zničené dva. Nad Kosovom bolo zostrelených celkom 27 bezpilotných prostriedkov, z toho 2 prostriedky typu HUNTER pozemných síl USA, z francúzskeho kontingentu trinástich bezpilotných prostriedkov bolo 5 bezpilotných prostriedkov zostrelených.

Okrem strát pri bojovom nasadení je potrebné brať do úvahy aj straty spôsobené zlyhaním techniky a haváriami pri výcviku. K najčastejším haváriám bezpilotných prostriedkov dochádza v súčasnosti vo fáze štartu a návratu bezpilotného prostriedku, preto sa teraz venuje úsilie vývoju automatizovaným systémom pre štart, návrat a pristátie bezpilotných prostriedkov. Na haváriách má podiel i príprava operátorov pre riadenie letu, pretože pre ich výcvik chýbajú potrebné simulátory. Ako príklad je možné uviesť bezpilotné prostriedky Hunter, ktoré boli pre pozemné vojsko USA vyrobené izraelskou firmou IAI v kooperácii s americkou TRW Avionics. Bolo vyrobených 62 kusov, z ktorých ostalo v priebehu 2 rokov len 44.

V neskorších etapách operácie boli bezpilotné prostriedky RQ-1A Predator amerických vzdušných síl, použité na označovanie cieľov laserovým značkovačom. Medzi negatíva možno počítať to, že niektorí chápali nasadenie bezpilotných prostriedkov ako všeliek na snahu získať najčerstvejšie a najvierohodnejšie informácie a vyhodnocovanie úderov. Počas operácie sa ukázalo, že väčšina použitých prostriedkov je veľmi pomalá a málo odolná a nakoniec tie z nich, ktoré by mohli vyhovovať letovými vlastnosťami, nemali možnosť vyslať získané údaje na pozemné stanovište v reálnom čase. Niektoré prostriedky nemali vhodnú formu spracovania získanej informácie a niektoré prostriedky jednoducho neboli vybavené systémom prenosu dát cez družice. Než bola informácia spracovaná a dodaná na vyššie veliteľstvo, strácala aktuálnosť.

Oficiálne zdroje NATO sa veľmi o stratách počas operácie ALLIED FORCE nevyjadrovali. Britský autor, Tim Ripley z periodika ETS News (Equipment, Training & Support), informoval, v decembri 1999, o strate 21 bezpilotných prostriedkov NATO (5 ks Hunter, 2 ks Predator, 2 ks Pioneer, 2 ks Phoenix, 5 ks CL-289 - Nemecko, 2 ks CL-289 - Francúzsko 3 ks Crecerelle) priamo počas bojového nasadenia a 6 prostriedkov (3 ks Hunter, 1 ks Predator, 2 ks Pioneer) v nebojových situáciách. O strate 15 kusov bezpilotných lietajúcich prostriedkov počas leteckej kampane v Juhoslávii v roku 1999 písali aj noviny The Dallas Morning News z 25. októbra 1999.

ZÁVER

Bepilotné prostriedky svoj skutočný strategický i taktický potenciál zúročia až v budúcnosti. Ich nasadenie v bojových misiách si vyžiada i zmenu bojovej taktiky. Praktické bojové nasadenie, napr. vo vojne v Perzskom zálive, to len potvrdzujú. Z analýz konfliktov jednoznačne vyplýva, že bezpilotné prostriedky budú dosahovať lepšie výsledky v prípade,

kedy budú pevne stanovené spôsoby ich použitia a súčinnosti s ďalšími zbraňovými prostriedkami. Práve to, že v prípade použitia bezpilotných prostriedkov nehrozí riziko straty ľudských životov môžu byť nasadené do rizikových misií, kde môžu byť značné straty.

Dá sa predpokladať, že všade tam, kde bude možné perspektívne plne nahradiť človeka technickými prostriedkami, sa tak s najväčšou pravdepodobnosťou stane. Záleží na tom, aká inteligentná zbraň je schopná nahradiť človeka. Budúce konflikty budú charakteristické stále širším využívaním inteligentných zbraní pri súčasnom znižovaní počtu ľudí, obsluhujúcich modernú vojenskú techniku. Je jasné, že velitelia budú stále menej riskovať straty ľudských životov. V súvislosti s tým budú na vojaka budúcnosti kladené stále vyššie nároky a je jasné, že v budúcnosti bude väčšinou plniť úlohy s väčším podielom riadiacich a rozhodovacích procesov, ako teraz. Sme svedkami toho, ako digitálne bojisko postupne dostáva svoju pravú podobu zo všetkými výhodami i nevýhodami, ktoré k nemu patria. Bepilotní prostriedky v ňom našli svoje miesto.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. <http://www.mujweb.cz/veda/aircraft/vcela.htm>
2. <http://www.mujweb.cz/veda/aircraft/strekoza.htm>
3. <http://www.mujweb.cz/veda/aircraft/jak-61.htm>
4. <http://www.mujweb.cz/veda/aircraft/pioneer.htm>
5. <http://www.mujweb.cz/veda/aircraft/>

AUTORI:

Doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.,
prof. Ing. Miroslav Žák, DrSc.
Katedra bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika,
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: pavel.bucka@aos.sk, miroslav.zak@aos.sk

BIELE MIESTA SÚČASNÉHO MEDZINÁRODNÉHO JADROVÉHO REŽIMU

Michal ČUBRÍK, Lucia HUSENICOVÁ

ABSTRACT

International nuclear regime is currently the only effective tool that can be apply to the problems of nuclear weapon proliferation that is considered to be the greatest threat to the global security in most of the strategic documents and concepts of countries and organizations. There is a considerable amount of international agreements and initiatives aimed at facing of different aspects of this threat, while different actors prefer different steps and actions. The regime as such faces serious shortcomings that are analyzed in the following paper. The greatest threats can be divided into three groups; shortcomings that are inherent to the system, interests of particular states, and the unilateral actions taken by powers and states with the aim to influence international regime and acquire nuclear weapons, respectively. The paper analyzes each group and concludes that the international nuclear regime is characterized by its ambiguity that would be complicated to overcome. This ambiguity is inherent to the system that creates inequalities among the members of global community. Current initiative of president B. Obama could be perceived as first attempt to change the regime, and consequently the system as such. It is not possible to predict its probable success or failure, however it will be influenced by the internal changes in US policy but also in the international relations.

ÚVOD

Medzinárodno-právny režim je v súčasnosti jediným efektívnym nástrojom na riešenie problémov spojených s proliferáciou jadrových zbraní. Tá je vo väčšine strategických dokumentov a koncepcií považovaná za jednu z najväčších hrozieb pre medzinárodnú bezpečnosť. Existuje značne široké spektrum medzinárodných dohôd a iniciatív snažiacich sa vysporiadať s rôznymi aspektmi tejto hrozby, pričom rôzni aktéri preferujú odlišné prístupy. Tomu zodpovedajú aj úspechy, alebo skôr neúspechy na tomto poli. Aj napriek mimoriadne silnému tlaku sa nepodarilo Severnej Kórei zabrániť, aby prekročila „nukleárny prah“. Pre ďalšie štáty, ako najmä v súčasnosti najviac diskutovaný Irán, existujú stále silné motivácie, aby tento postup zopakoval. Motivácie získať jadrové zbrane sú okrem vnútropolitických čiastočne zakorenené práve v systémových nedostatkoch medzinárodného režimu, na ktoré sa snažíme v tomto článku poukázať.

MEDZINÁRODNÝ JADROVÝ REŽIM

Pod pojmom medzinárodný jadrový režim rozumieme najmä systém medzinárodných dohôd medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami. Jeho centrom je Zmluva o nešírení jadrových zbraní (Zmluva NPT – Non-Proliferation Treaty) z roku 1967 a Medzinárodná agentúra pre atómovú energiu (MAAE). Tá uzatvára s každým štátom, či už tým ktorý vlastní jadrové zbrane alebo využíva nukleárnu energiu na mierové účely, systém zmlúv o kontrole jeho jadrových zariadení a tiež nakladaní s relevantnými materiálmi a technológiami. Cieľom týchto zmlúv je predovšetkým napĺňanie cieľov Zmluvy NPT, čiže nešíriť jadrové zbrane, materiály a technológie na ich výrobu do rúk ďalších štátov (okrem piatich oficiálne uznaných – členov Bezpečnostnej rady OSN) a v nedefinovanom časovom horizonte dosiahnuť úplné jadrové odzbrojenie [1].

Na tieto základné piliere medzinárodného režimu nadväzujú ďalšie zmluvy, ako napríklad Zmluva o čiastočnom zákaze jadrových testov alebo Dohoda o fyzickej ochrane nukleárných materiálov. Je potrebné spomenúť tiež Zmluvu o úplnou zákaze jadrových

testov, ktorá bola podpísaná už v roku 1996. Doposiaľ však nevstúpila do platnosti kvôli nedostatočnej ratifikácii zo strany kľúčových štátov, predovšetkým jadrových mocností. Podobný osud má tiež Dodatokový protokol k zmluvám o komplexných zárukách medzi jednotlivými štátmi a MAAE, ktorého cieľom má byť podstatné sprísnenie kontroly zaobchádzania s nukleárnymi materiálmi. Nedostatočná ochota na ratifikáciu týchto zmlúv je jedným z podstatných nedostatkov medzinárodného režimu.

Ďalším dôležitým pilierom medzinárodného jadrového režimu sú regionálne alebo teritoriálne zmluvy o zónach bez jadrových zbraní. Uzatvorením takýchto zmlúv sa podarilo napríklad v Afrike, Juhovýchodnej Ázii alebo Latinskej Amerike vytvoriť oblasti v ktorých žiadny štát nevlastní jadrové zbrane. Má to zásadný vplyv na bezpečnostnú situáciu v daných regiónoch a v podstatnej miere ovplyvňuje bezpečnostné kalkulácie zúčastnených štátov. Tento prístup k napĺňaniu cieľov Zmluvy NPT sa ukazuje byť veľmi perspektívny, problematická je však jeho aplikácia v regiónoch, kde je vlastníctvo alebo rozmiestnenie jadrových zbraní považované za základný stavebný prvok mocenskej rovnováhy. Tak je tomu v prípade Južnej Ázie (India a Pakistan), Severovýchodnej Ázie (Čína, Severná a Južná Kórea), Blízkeho východu (Izrael, potenciálne Irán, Sýria, Saudská Arábia), ale aj v prípade Európy.

Každý z uvedených regiónov má svoje špecifiká dané geopolitickými faktormi a historickými skúsenosťami, no pre vytvorenie zóny bez jadrových zbraní existuje všade jedna spoločná požiadavka – jadrové odzbrojenie alebo denuklearizáciu dotknutých štátov [2]. Odzbrojenie v prípade, že daný štát je vlastníkom jadrového arzenálu, ako napríklad Izrael, alebo denuklearizácia v prípade, že sú na území štátu rozmiestnené jadrové zbrane svojho spojenca – garanta bezpečnosti. To je prípad viacerých európskych štátov, členov Severoatlantickej aliancie. Pre väčšinu z týchto štátov plnia jadrové zbrane kľúčovú funkciu odstrašovania konvenčného útoku alebo útoku s použitím zbraní hromadného ničenia potenciálneho nepriateľa. Hoci doktrína nukleárneho odstrašenia bola už viackrát teoreticky spochybnená [3], naďalej sa s týmto konceptom pracuje v bezpečnostných a vojenských stratégiách jednotlivých štátov alebo vojenských zoskupení (pozri Návrh novej strategickej koncepcie NATO, Bezpečnostná stratégia Ruskej Federácie atď.). Má to viacero príčin, medzi ktoré určite patrí aj istá rigidnosť vnímania medzinárodných vzťahov, ktoré je podriadené bezpečnostnej dileme.

Bolo by naivné očakávať, že v najbližších rokoch sa prevažujúce realistické vnímanie medzinárodných vzťahov akokoľvek podstatne zmení, a preto radšej upriamime našu pozornosť na praktické nedostatky medzinárodného jadrového režimu a ich príčiny. Spoločným menovateľom takmer všetkých dnešných problémov spojených s proliferáciou jadrových zbraní je podľa C. S. Graya studená vojna [4], resp. zmena bezpečnostnej situácie proliferujúcich štátov po skončení studenej vojny. V období studenej vojny, v 50. a 60. rokoch, kedy boli skonštruované základné piliere medzinárodného jadrového režimu nepredstavovala najzávažnejšiu bezpečnostnú hrozbu proliferácia jadrových zbraní, ale nukleárna vojna medzi dvoma supervelmocami s potenciálom ukončiť existenciu ľudskej civilizácie [4].

K celkovej situácii v jadrovom režime neprispela ani skutočnosť, že Bezpečnostná rada OSN, ktorá má reprezentovať záujmy celého medzinárodného spoločenstva, nebola schopná prijať rozhodnutia, ktoré by boli záväzné pre jednotlivé strany zmlúv a dohôd. Počas studenej vojny, bola Rada v zásadných otázkach medzinárodnej bezpečnosti v podstate nefunkčná. Príčinou bolo, že tak ako bol rozdelený svet, tak bola na bloky rozdelená aj samotná Rada. Aj na jej pôde sa prejavovali rozdielne záujmy medzi stálymi členmi. Navyše praktická nevynútiteľnosť rezolúcií a stanovísk BR OSN výrazne prispieva k nedostatkom proliferáčného režimu aj v súčasnosti. Tak ako počas studenej vojny ani dnes nie je Rada schopná zabrániť svojim členským štátom v proliferácii nukleárných technológií. Prijaté dohodnuté sankcie mnohé štáty neuplatňujú a OSN nemá mechanizmus ktorým by ich k tomuto konaniu prinútila.

Bipolárne rozdelenie sveta malo na medzinárodný systém dva efekty. Na jednej strane sa štáty v jednom, alebo druhom bloku nemuseli snažiť získať vlastný jadrový arzenál a mohli sa spoľahnúť na nukleárny dáždík jednej zo superveľmocí. Na strane druhej však v rámci jednotlivých blokov prebiehala úzka spolupráca v oblasti mierového využívania nukleárnej energie. Pri nedostatočne nastavenom medzinárodnom režime kontroly a vynucovania dodržiavania noriem to malo za následok, že niektoré štáty (ako napríklad India, Pakista, JAR atď.) sa rozhodli odkloniť sa od mierových programov a zneužiť ich na výrobu jadrových zbraní. Mnoho ďalších štátov o tejto možnosti uvažovalo alebo podniklo určité kroky v tomto smere [5]. Medzi najčastejšie dôvody patrili bezpečnostné kalkulácie, t.j. snaha o získanie ultimátneho odstrašujúceho prostriedku, snaha vyrovnáť sa potenciálnemu rivalovi, ale aj chápanie jadrových zbraní ako určitého prostriedku potvrdzujúceho regionálnu dominanciu [6]. Uvedené dva efekty spolu so zmenou strategického prostredia po skončení studenej vojny a začiatkom unipolárneho usporiadania s jediným hegemonom v medzinárodnom systéme, Spojenými štátmi, utvárajú základ dnešných nedostatkov medzinárodného nukleárneho režimu a problémov s rozširovaním jadrových zbraní.

Nedostatky medzinárodného režimu kontroly a nešírenia jadrových zbraní sú spôsobené viacerými faktormi. Ak by sme ich chceli určitým spôsobom kategorizovať, dospeli by sme k trom skupinám príčin. Treba však mať na zreteli vzájomnú prepojenosť jednotlivých javov, ako aj výhradne teoretický prínos tejto kategorizácie s cieľom sprehľadniť štruktúru nedostatkov v medzinárodnom režime kontroly a nešírenia jadrových zbraní.

1. Nedokonalosti spôsobené štruktúrou medzinárodného systému po 2. svetovej vojne, počas studenej vojny a po jej skončení, ako aj určitými medzermi v medzinárodno-právnom systéme.
2. Nedokonalosti spôsobené bilaterálnymi (oficiálnymi alebo neoficiálnymi) vzťahmi jednotlivých štátov (predovšetkým vlastníkov jadrových arzenálov s potenciálne proliferujúcimi štátmi), ktoré sú podriadené ekonomickým alebo iným (napr. bezpečnostným, ideologickým) záujmom.
3. Nedokonalosti spôsobené unilaterálnymi krokmi jednotlivých štátov (napr. USA, Rusko, EÚ, Severná a Južná Kórea) v oblasti kontroly jadrových zbraní a odzbrojenia, ktoré majú potenciál podkopávať dôveryhodnosť medzinárodného režimu založeného na spolupráci.

V nasledujúcom texte sa detailne pozrieme na každú z týchto skupín. Tu je ešte potrebné poznamenať, že mnohé prípady sa dajú zaradiť do druhej aj do tretej kategórie, v závislosti od uhlu pohľadu na danú problematiku. Unilaterálny krok alebo akcia jedného aktéra má takmer vždy dôsledky aj na ďalších aktéroch v systéme, ako aj na systéme samotný, vyhradzuje si preto právo narábať s uvedenými kategóriami voľnejšie.

BIELE MIESTA V MEDZINÁRODNOM SYSTÉME

V štruktúre a charakte medzinárodného jadrového režimu, ako sme ho popísali v predchádzajúcej časti je zakomponovaných niekoľko závažných systémových nedostatkov. Tie za určitých okolností umožňujú štátom prekročiť tzv. „nukleárny bod zlomu“ [7] – dospieť k vlastníctvu jadrových zbraní bez závažnej alebo režim ohrozujúcej odozvy zo strany medzinárodného spoločenstva. Tieto nedostatky sú notoricky známe a často kritizované expertmi ale aj oficiálnymi predstaviteľmi štátov, predovšetkým nevladnícami jadrovej zbrane.

Prvý z nich sa skrýva v samotnom texte Zmluvy NPT. Tá umožňuje všetkým štátom využívať jadrovú energiu na mierové účely, pričom im garantuje plné právo disponovať nukleárnymi zariadeniami, technológiou a materiálmi. Ich využívanie na mierové účely kontroluje MAAE viacerými spôsobmi definovanými v osobitnej bilaterálnej zmluve.

Kontroly závisia od rozsahu nukleárneho programu konkrétneho štátu. V texte Zmluvy NPT sa však nenachádza žiadne ustanovenie určujúce, čo v prípade, že sa štát rozhodne legálnym spôsobom získanú technológiu použiť na zakázané vojenské účely. Za približne 50-ročnú históriu medzinárodného režimu k tomu došlo niekoľkokrát a ani jednému štátu, ktorý už prekročil určitý stupeň vývoja jadrovej bomby sa v tom nepodarilo zabrániť [5]. Pre ďalších potenciálnych porušiteľov tak existuje určité know-how, resp. súhrn postupov, ako je možné medzinárodný kontrolný režim obchádzať a dlhodobo zavádzať ako MAAE, tak aj medzinárodné spoločenstvo. Nasvedčuje tomu prípad Severnej Kórei alebo Iraku pred prvou vojnou v Perzskom zálive.

S týmto súvisí aj článok X. Zmluvy NPT, ktorý signatárom umožňuje od zmluvy odstúpiť v prípade, ak usúdia, že „*neočakávané udalosti týkajúce sa podstaty tejto zmluvy ohrozujú zvrchované záujmy štátu*“ [1]. Toto ustanovenie sa teda umožňuje viacerým štátom ponechať si otvorenú možnosť v budúcnosti využiť mierový jadrový program aj na výrobu zbraní hromadného ničenia. Týka sa to najmä štátov v regiónoch s problematickou bezpečnostnou situáciou, kde navyše jeden alebo viacerí z aktérov sú na ceste k výrobe jadrovej zbrane alebo ich už vlastní. Typickým príkladom je región Blízkeho Východu alebo Severovýchodnej Ázie. V prípade straty bezpečnostných garancií by viaceré štáty s rozvinutým mierovým nukleárnym programom mohli v budúcnosti uvažovať o vybudovaní vlastného jadrového arzenálu. V určitom štádiu by využili možnosť, ktorú im poskytuje citovaný článok X. Ukážkovým príkladom takéhoto postupu je KĽDR a jej odstúpenie od Zmluvy NPT v roku 2003.

Ďalším z často kritizovaných systémových nedostatkov je Zmluvou NPT vytvorená nerovnováha medzi štátmi, ktorým sa podarilo jadrové zbrane získať do roku 1967 a tými, čo to nestihli. Prvá menovaná skupina sú všetky členské štáty Bezpečnostnej rady OSN a sú oficiálnymi jadrovými mocnosťami. Medzi nimi a ostatnými štátmi je vážna nerovnováha v právach, záväzkoch, ako aj časovom horizonte ich plnenia. Podstata Zmluvy NPT, často označovaná ako nukleárna dohoda spočíva v tom, že všetky ostatné štáty mimo uvedenej skupiny sa zaväzujú, že sa nikdy v budúcnosti nebudú snažiť získať jadrové zbrane. Druhou stranou tejto dohody je záväzok oficiálnych jadrových mocností k úplnému jadrovému odzbrojeniu, pričom však absentuje konkrétny časový horizont. To je jedným z kľúčových problémov celého medzinárodného jadrového režimu, vzhľadom na to, že oficiálne nukleárne mocnosti nie je možné k odzbrojeniu prinútiť. Zároveň nič nenasvedčuje tomu, že by tieto štáty podnikali zásadné kroky smerom k odzbrojeniu. Takto nastavený medzinárodný režim je preto z dlhodobého hľadiska neudržateľný a popísaná nerovnováha môže pre niektoré štáty a ich verejnú mienku slúžiť ako ospravedlnenie vlastných proliferačných ambícií [8].

Samostatnou kapitolou v systéme medzinárodnej kontroly jadrových zbraní a ich nešírenia sú tzv. „neoficiálne jadrové mocnosti“. Do tejto skupiny patrí Izrael, India a Pakistan [5]. Tieto štáty nie sú signatármi Zmluvy NPT, ale je o nich všeobecne známe, že sú vlastníčkmi nukleárných arzenálov, ako aj prostriedkov na ich doručovanie, najčastejšie balistických rakiet krátkeho a stredného doletu. K uvedeným trom štátom môžeme ešte priradiť Severnú Kóreu, tá však, ako sme uviedli, bola signatárom zmluvy. Dnes je jediným štátom, ktorý od NPT počas trvania jej existencie odstúpil, aby mohol svoj jadrový program rozvíjať a v konečnom dôsledku neporušiť žiadne medzinárodno-právne záväzky.

Existencia tejto kategórie štátov ďalej dotvára nerovnováhu popisovanú v predchádzajúcom odseku. Tento krát však ide o nerovnováhu medzi právami a povinnosťami signatárov Zmluvy NPT a štátmi, ktoré ju nikdy nepodpísali a tým pádom nie sú viazané jej ustanoveniami. Vytvárajú tak určitú paralelnú štruktúru v rámci medzinárodného jadrového režimu, narušujú jeho základné princípy a slúžia ako vzor, prípadne partner pre ďalšie štáty s potenciálnymi ambíciami získať jadrové zbrane [8]. Najevidentnejším dôkazom tohto tvrdenia je utajovaná nelegálna spolupráca pri dodávkach nukleárných technológií a materiálu medzi Pakistanom a KĽDR alebo Iránom.

Ak má medzinárodné spoločenstvo dospieť k určitému pokroku v oblasti kontroly jadrových zbraní a odzbrojenia musí sa vysporiadať so štatútom neoficiálnych jadrových mocností. Teoreticky existujú dve možnosti: jednou je donútiť uvedené štáty aby sa overiteľne vzdali svojich arzenálov. Táto možnosť sa však vzhľadom na charakter medzinárodného systému, strategické spojenectvá, prevládajúce bezpečnostné dilemy vo vnímaní strategického prostredia a ďalšie faktory javí ako nerealizovateľná. Snaha v tejto oblasti v súvislosti s jadrovým programom KĽDR sa ukazuje ako neúčinná. Multilaterálny mechanizmus vytvorený na jej dosiahnutie naráža na podobné problémy a prekážky aké uvádzame v prípade medzinárodného režimu. Druhou možnosťou je revízia textu Zmluvy NPT a rozšírenie skupiny oficiálnych vlastníkov jadrových zbraní. Ostávajúc v teoretickej rovine môžeme skonštatovať, že je určite jednoduchšie zmeniť text zmluvy ako násilne prinútiť štáty odzbrojiť. Taký krok by však vytváral nebezpečný precedens a podkopával dôveryhodnosť celého nukleárneho režimu a jeho schopnosti zabraňovať proliferácii jadrových zbraní. Z praktického hľadiska môžeme uvedenú možnosť posúdiť na základe výsledkov konferencií na revíziu Zmluvy NPT (NPT Review Conference), ktoré sa konajú každých päť rokov. Na posledných niekoľkých takýchto konferenciách boli dosiahnuté len veľmi obmedzené výsledky s minimálnym významom, v roku 2005 sa účastníkom nepodarilo dokonca dospieť ani k spoločnému záverečnému dokumentu [9].

EKONOMICKÉ VS. BEZPEČNOSTNÉ ZÁUJMY

Druhá skupina problémov medzinárodného nukleárneho režimu vzniká práve pri strete individuálnych záujmov jednotlivých štátov, väčšinou jadrových mocností alebo exportérov jadrových technológií, s kolektívnymi záujmami medzinárodného spoločenstva, definovaných v Zmluve NPT. Pod individuálnymi záujmami štátov sa skrývajú predovšetkým ekonomické záujmy štátnych alebo súkromných spoločností vyrábajúcich nukleárne zariadenia, ako sú napr. jadrové reaktory a ich súčasti alebo zariadenia na spracovanie a obohacovanie uránovej rudy na použitie v reaktoroch. K nim sa pridávajú ešte štáty bohaté na zásoby uránovej rudy, ktoré túto rudu ťažia a následne vyvážajú do ďalších štátov. Obchodovanie s uvedenými technológiami a materiálmi na medzinárodnom trhu môže za určitých okolností prispieť k snahe porušiť anti-proliferačný režim zo strany niektorých aktérov.

Export a medzinárodný trh s nukleárnymi materiálmi a technológiami je samozrejme veľmi prísne regulovanou a tiež monitorovanou a kontrolovanou oblasťou. Vo väčšine exportujúcich štátov existujú národné autority dohliadajúce na to, aby boli všetky pohyby maximálne transparentné a aby sa tieto dodávky nedostali do štátov, u ktorých existuje riziko ich zneužitia. V prípade určitých podozrení majú tieto autority právomoci zabrániť uskutočneniu obchodu. Existujú však prípady, kedy tieto inštitúcie z rôznych dôvodov podľahli tlaku súkromných firiem a povolili aj exporty do tzv. „rizikových štátov“.

Druhým problémom je, že názory jednotlivých exportujúcich štátov na „rizikovosť“ určitého jadrového programu sa môžu zásadne líšiť. Niektoré štáty môžu považovať takýto program za nespochybniteľnú cestu k výrobe jadrových zbraní, iné ako uplatnenie si práva na plnohodnotné mierové využívanie nukleárnej energie (Zmluva NPT), t. j. od ťažby uránu, jeho spracovanie a obohacovanie až po výrobu energie. Najznámejším príkladom sú rozdiely v názoroch na povahu iránskeho jadrového programu medzi západnými štátmi na jednej strane a Ruskom a Čínou na strane druhej. Tí do roku 2006 nepovažovali iránsky program za nebezpečný, čo umožňovalo ich spoločnostiam uzatvárať kontrakty o dodávkach potrebných materiálov a technológií.

Okrem spomínaných národných autorít (akou je v SR Úrad jadrového dozoru) existujú aj nadnárodné inštitúcie, ktoré monitorujú a kontrolujú nukleárny obchod a môžu tiež odporučiť, resp. neodporučiť konkrétny export. Predovšetkým je to MAAE. Jej členské štáty sú povinné viesť presné záznamy o všetkých pohyboch zariadení a materiálov súvisiacich s atómovou energiou a pravidelne ich poskytovať MAAE. Tá porovnáva tieto záznamy so

zisteniami prostredníctvom vlastného monitoringu a inšpekcií. Tento proces má viesť k čo najväčšej transparentnosti pri zaobchádzaní a tiež obchodovaní s citlivými materiálmi.

Okrem MAAE však vzniklo z iniciatívy exportujúcich štátov aj niekoľko ďalších zoskupení. Najznámejším a najpočetnejším z nich je Skupina nukleárnych dodávateľov (Nuclear Suppliers Group – NSG). Jej cieľom je stanoviť presné pravidlá pre nukleárny export týkajúce sa predovšetkým tzv. „materiálov dvojakého použitia“, čo sú nukleárne materiály, ktoré je možné použiť okrem výroby energie aj na vojenské účely. Základným princípom smerníc NSG je, že jadrové zariadenia štátu, do ktorého má export smerovať, musia byť plne v súlade s požiadavkami MAAE.

Problémom sú tu opäť najmä štáty stojace mimo tohto režimu. Zarážajúcim je predovšetkým prípad Pakistanu a známeho pakistanského vedca A. K. Chána. Ten bol jednou z kľúčových postáv pri vývoji pakistanskej jadrovej bomby a po jej dosiahnutí sa mu podarilo vytvoriť de-facto súkromnú dodávateľskú sieť pre nukleárne zariadenia a ich komponenty pozostávajúca z tovární a falošných firiem vo viacerých štátoch od Malajzie po Turecko. Súčasťou tejto siete boli podľa niektorých údajov aj firmy zo Švajčiarska, Nemecka, Holandska a V. Británie, teda členských štátov spomínanej skupiny NSG [10]. Takýmto spôsobom exportoval Pakistan časti svojej nukleárnej technológie do štátov ako KĽDR, Irán alebo Líbya. Túto proliferačnú sieť sa podarilo tajným službám rozložiť až v roku 2004. Viaceré štúdie a správy však naznačujú existenciu ďalších podobných proliferačných sietí [10]. Táto skutočnosť tak dokazuje, že aj v popisovanom, prísne nastavenom medzinárodnom režime monitorovania a kontroly obchodovania s nukleárnymi materiálmi a technológiami existujú biele miesta.

UNILATERALIZMUS A JADROVÉ ZBRANE

Pojmom unilateralizmus sa v poslednom desaťročí zvykla nazývať samostatná zahraničná politika Spojených štátov, ktorá bola nie vždy zosúladená so záujmami ostatných zainteresovaných štátov. USA v mnohých prípadoch vystupovali z pozície opierajúcej sa o mimoriadnu vojenskú silu a tým pádom jedinečného postavenia v medzinárodných vzťahoch. Aj v oblasti kontroly jadrových zbraní a boja proti ich šíreniu podnikli Spojené štáty viacero iniciatív a krokov, ktoré by sa dali nazvať unilaterálnymi v snahe zvýšiť svoju bezpečnosť pred potenciálnymi nukleárnymi hrozbami. Mnohé z týchto krokov boli tvrdo kritizované nielen zo strany zahraničných ale aj domácich amerických komentátorov a expertov pre ich nesytmovosť a potenciál podkopávať dôveryhodnosť medzinárodno-právneho režimu. Týka sa to predovšetkým prvej aj druhej administratívy G. W. Busha, ale tiež kurzu po nástupe B. Obamu do prezidentského úradu, hoci v inom kontexte. Tu je dôležité tiež poznamenať, že práve nukleárna politika Spojených štátov v praxi najviac ovplyvňuje a formuje medzinárodný jadrový režim. Tento argument je možné oprieť o výšku finančných prostriedkov vynakladaných v tejto oblasti [11].

Exemplárnym príkladom unilaterálneho postupu v snahe vynútiť dodržiavanie medzinárodných nukleárnych záväzkov prostredníctvom násilnej zmeny režimu je operácia Iracká sloboda. Kritici poukazujú predovšetkým na efekt, aký mohla mať táto operácia na ostatné štáty s problémovými nukleárnymi programami [12]. Týka sa to najmä KĽDR a Iránu, pre ktorých mohla táto operácia slúžiť ako silná motivácia v snahe dospieť k výrobe jadrovej bomby ešte rýchlejšie. Práve Severná Kórea je tým štátom, ktorý získal tento odstrašujúci prostriedok a aj z toho dôvodu je vojenské riešenie podobné tomu v Iraku nereálne.

Ďalším sporným unilaterálnym krokom Spojených štátov je tzv. „americko-indická nukleárna dohoda“ z roku 2008. Bushova administratíva ju prezentovala ako veľký pokrok a pripútanie Indie, neoficiálnej jadrovej mocnosti, k medzinárodnému režimu. Podľa tejto dohody sa India zaviazala oddeliť civilnú a vojenskú časť svojho nukleárneho programu a na civilnú časť sa mali uplatniť špecifické záruky MAAE, čím by sa stala transparentnou a kontrolovanou. Spojeným štátom zas dohoda umožnila prekonať obmedzenia vyplývajúce zo

Zmluvy NPT a členstva v skupine NSG a rozvinúť komerčnú nukleárnu spoluprácu s Indiou [13]. Veľká časť medzinárodného spoločenstva vníma túto dohodu ako problém a výnimku udelenú Indii a považuje ju za nebezpečný precedens oslabujúci podstatu režimu Zmluvy NPT. Z hľadiska bilaterálnej povahy tejto dohody a jej ekonomických benefitov by ju bolo možné zaradiť aj do predošlej skupiny nedostatkov, my tu však chceme zdôrazniť práve element unilateralizmu a absencie koordinácie politiky s ostatnými štátmi.

Táto výhrada sa vzťahuje aj na tretí unilaterálny projekt Spojených štátov – protiraketová obrana. Plány na jej vybudovanie pochádzajú z 80. rokov, z čias studenej vojny. Administratíva G. W. Busha tieto plány oživila s cieľom čeliť nukleárnym hrozbám zo strany štátov, predovšetkým Iránu. Budovanie protiraketovej obrany má však zásadné konsekvencie pre medzinárodný nukleárny režim. USA museli kvôli tomuto projektu jednostranne odstúpiť od zmluvy obmedzujúcej vývoj protiraketových obrán (Anti-Ballistic Missile Treaty), ktorú uzavreli v roku 1972 so Sovietskym zväzom. Tento krok sa stretol s veľkou nevôľou, nie len zo strany Ruskej federácie. Diskutovalo sa tiež o možnostiach systému protiraketovej obrany negovať odstrašujúcu schopnosť ruského, ale potenciálne aj iných jadrových arzenálov. Vo vzťahoch medzi nukleárnymi mocnosťami by sa tak odstránil efekt vzájomne zaručeného zničenia, čím by sa zásadne narušila nukleárna rovnováha vo svete, s potenciálne katastrofickými dôsledkami.

Plány na vybudovanie protiraketovej obrany boli nakoniec po nástupe administratívy B. Obamu pozmenené a vyzdvihol sa tu prvok kooperácie. Samotný B. Obama však prišiel s inou formou unilateralizmu, ktorá sa stala jedným z kľúčových prvkov jeho zahranično-politickej agendy – víziou sveta bez jadrových zbraní. V snahe naštartovať procesy vedúce k napĺňaniu tejto vízie sa mu podarilo dosiahnuť viacero úspechov (okrem iného uzatvorenie novej Zmluvy START s Ruskom), odborníci však ostávajú pri hodnotení celkového vplyvu týchto krokov rezervovaní a poukazujú na ich primárne politický význam [14]. Presadzovanie takto idealistického cieľa môže navyše podľa niektorých expertov narušiť klasický prístup ku kontrole zbrojenia a odkloniť pozornosť od nevyhnutných konkrétnych krokov.

Unilaterálne kroky na poli nukleárnej politiky sa však netýkajú výhradne len Spojených štátov. Toto označenie môžu bez výhrad získať aj aktivity KĽDR v oblasti budovania jej jadrového programu. Ten nie je možné vnímať a prezentovať ako mierový, pretože jeho primárnym cieľom je odstrašenie nepriateľa (toto označenie sa vzťahuje primárne na USA) od vojenského útoku. Už sme uviedli, že Severná Kórea jednostranne odstúpila od Zmluvy NPT v roku 2003. Následne, v rokoch 2006 a 2009, zrealizovala jadrové testy, čím potvrdila vlastníctvo jadrových náloží. Raketové testy, ktoré predchádzali jadrovým výbuchom naznačili, že pracuje aj na výrobe a zdokonaľovaní nosičov. Hlavným argumentom, ktorý severokórejské vedenie uvádza ako dôvod pokračujúceho rozvoja jadrového programu je nepriateľská politika predovšetkým zo strany USA a zároveň aj absencia mierovej dohody po Kórejskej vojne. Jadrový program však má aj vnútropolitický aspekt, ktorý je dôležitý pre zachovanie stability režimu a odôvodnenie zložitej ekonomickej situácie a životných podmienok obyvateľstva.

V súvislosti s jadrovým programom KĽDR a vyššie uvedeným správaním USA v rámci medzinárodného nukleárneho režimu, sa objavuje zaujímavý paradox. Od skončenia studenej vojny Severná Kórea prezentuje svoj jadrový program ako záležitosť bilaterálnych vzťahov s USA. Kým Clintonova administratíva pristúpila k jeho riešeniu prostredníctvom dvojstranných rokovaní, administratíva G. W. Busha naopak zvolila multilaterálny prístup. V roku 2003 bol vytvorený mechanizmus šesťstranných rokovaní (za spoluúčasti Južnej Kórei, Japonska, Ruska a Číny), ktorého cieľom je mierové odstránenie jadrového programu KĽDR. Napriek čiastočným úspechom v roku 2007 a 2008 rokovania nepokračujú, už rok a pol sú zastavené a kroky KĽDR nenasvedčujú tomu, že by bola pripravená vzdať sa svojho jadrového arzenálu.

ZÁVER

Medzinárodný jadrový režim by sme mohli charakterizovať veľkou nejednoznačnosťou. Existuje tu zásadný rozpor medzi rovinou deklarácií a vyhlásení, v ktorých sa všetci zúčastnení zhodujú na potrebe dodržiavania a ďalšieho posilňovania tohto režimu a rovinou medzinárodnej praxe. Máme tým na mysli absenciu praktických krokov a reálne vynucovanie dodržiavania medzinárodných záväzkov. Rovina praktickej politiky je v najproblematickejších regiónoch ovládaná bezpečnostnými dilemami, ktoré sa zdajú byť silnejšie, ako vôľa zainteresovaných štátov plniť si svoje medzinárodné záväzky.

Na súčasných problémoch súvisiacich s jadrovými zbraňami, ich kontrolou a šírením sa veľkou mierou podieľa pretrvávajúca bezpečnostná architektúra vytvorená po 2. svetovej vojne. Vývoj na medzinárodnom poli ukázal, že nie všetky štáty majú záujem na vojenskom využití jadrového programu, aby reagovali na bezpečnostnú dilemu v ktorej sa nachádzajú. Väčšina dodržiava záväzky vyplývajúce z medzinárodného jadrového režimu. Problém predstavujú práve štáty – oficiálne jadrové mocnosti a ich praktická politika, ktorá je do istej miery stále založená na rovnakom vnímaní sveta ako pred 60. rokmi.

Rozhodujúci vplyv na medzinárodný jadrový režim bude mať otázka, ako sa podarí medzinárodnému spoločenstvu vysporiadať s dvoma v súčasnosti najdiskutovanejšími prípadmi – Iránom a Severnou Kóreou. Režimy vládnuce v oboch štátoch sú označované za darebácke, porušujúce medzinárodné právo a dohody. V súčasnosti neexistuje mechanizmus, ktorý by ich donútil zrieknuť sa vojenského využitia jadrového programu. Sankcie sa ukazujú ako neúčinný nástroj, ktorý v konečnom dôsledku vedie k rastu podpory programu medzi obyvateľstvom. Na druhej strane tieto snahy narážajú na precedens ktorý v medzinárodnom nukleárnom režime predstavujú Pakistan a India, ktorých vlastníctvo jadrových zbraní je všeobecne akceptovanou realitou.

LITERATÚRA

- [1] Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, INFCIRC 140, 22. April 1970.
- [2] DATAN, Merav. 2008. Nuclear futures for the Middle East: impact on the goal of WMD-free zone. In *Disarmament Forum. Arms Control in the Middle East* [online]. United Nations, 2008, no. 2 [cit. 2010-10-04]. Dostupné na internete: <<http://www.unidir.org/pdf/articles/pdf-art2728.pdf>>. ISSN 1020-7287
- [3] WILSON, Ward. 2008. The Myth of Nuclear Deterrence. In *Nonproliferation Review* [online]. 2008, vol. 15, no. 3 [cit. 2010-10-04]. Dostupné na internete: <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/153_wilson.pdf>. ISSN 1746-1766
- [4] GRAY, Colin S. 1999. *The Second Nuclear Age*. Lynne Rienner Publishers, Inc., 1999. 200 s. ISBN-10: 1555873316
- [5] TEREM, Peter. 2008. *Jadrové zbrane, ich význam a vplyv na svetovú politiku*. Banská Bystrica : FPVaMV, 2008. 290 s. ISBN 978-80-8083-531-6
- [6] CIRINCIONE, Joseph. 2007. *Bomb Scare: The History and Future of Nuclear Weapons*. Columbia University Press, 2007. 206 s. ISBN 0-231-50940-5
- [7] CAMPBELL, Kurt M., EINHORN, Robert J., REISS, Mitchell B (eds.). 2004. *The Nuclear Tipping Point: Why States Reconsider Their Nuclear Choices*. Washington : Brookings Institution Press, 2004. 367 s. ISBN 0-8157-1331-2

- [8] PERKOVICH, George. 2008. *Principles for Reforming the Nuclear Order. In Proliferation Papers* [online]. Institute francais des relations internationales, 2008, no. 22 [cit. 2010-10-06]. Dostupné na internete: <http://carnegieendowment.org/events/jfcon2009/Perkovich_Reforming_Nuclear_Order.pdf> ISBN 978-286592-387-8
- [9] Compliance and Growth – NPT Review Conferences. NPT Tutorial, Chapter 4 [online]. 2009. Nuclear Threat Initiative, James Martin Centre for Non-Proliferations Studies, Monterey Institute for International Studies [cit. 2010-10-06]. Dostupné na internete: <http://www.nti.org/h_learnmore/npttutorial/chapter04_01.html>
- [10] CORERA, Gordon. 2006. *Shopping for Bombs: Nuclear Proliferation, Global Insecurity and the Rise and Fall of the A. Q. Khan Network*. New York : Oxford University Press, 2006. 288 s. ISBN 978-0-19-530495-4
- [11] BUNN, Mathew. 2010. *Securing the Bomb 2010* [online]. Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard University [cit. 2010-10-7]. Dostupné na internete: <http://www.nti.org/e_research/Securing_The_Bomb_2010.pdf>
- [12] CIRINCIONE, Joseph. 2008. *Strategic Collapse: The Failure of the Bush Nuclear Doctrine* [online]. Arms Control Association [cit. 2009-11-06]. Dostupné na internete: <http://www.armscontrol.org/act/2008_11/cirincione>
- [13] LEVI, Michael A., FERGUSON, Charles D. 2006. *U.S.-India Nuclear Cooperation. A Strategy for Moving Forward* [online]. Council on Foreign Relations [cit. 2010-10-08]. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/publication/10795/usindia_nuclear_cooperation.html>. ISBN 0876093632
- [14] HOFFMAN, David E. 2010. *It's Not About the Treaty* [online]. Foreign Policy, 7. 4. 2010 [cit. 2010-04-08]. Dostupné na internete: <http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/04/07/it_s_not_about_the_treaty>

AUTORI:

Mgr. Michal ČUBRÍK

Mgr. Lucia HUSENICOVÁ, PhD.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov

Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Kuzmányho 1

974 01 Banská Bystrica

E-mail: michal.cubrik@umb.sk, lucia.huseniceva@umb.sk

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АРТ-ТЕХНИКИ КОЛЛАЖ В РАБОТЕ С ТЕМОЙ «МУЖЧИНА И ЖЕНЩИНА»

Татьяна ДЕМИДОВА

ABSTRACT

In article are presented diagnostic possibilities art-technology collage, is described scheme of the analysis individual thematic collage "Man and woman" in mythological measurement with use archetypes.

Keywords: collage, myth, archetype.

АННОТАЦИЯ

В статье представлены диагностические возможности арт-техники коллаж, описаны схема анализа индивидуального тематического коллажа «Мужчина и женщина» в мифологическом измерении с использованием архетипов.

Ключевые слова: коллаж, миф, архетип.

Практические психологи и социальные работники нуждаются в методах, которые бы несли в себе как диагностический, так и терапевтический потенциал. Отсутствие ограничений и противопоказаний в использовании арт-терапии, ее значительные возможности психологической помощи людям, делает ее самым доступным методом в психологической и социальной работе. Арт-терапевтические техники дают возможность относительно безболезненного доступа к глубинному психологическому материалу, стимулируют проработку бессознательных переживаний, обеспечивая дополнительную защищенность и снижая сопротивление изменениям. Одной из популярных и эффективных техник современной арт-терапии является техника составления коллажа, которая не требует больших затрат на материалы, очень наглядна и несет как терапевтический эффект, так и предоставляет возможности для диагностики.

Само слово коллаж происходит от французского collage – наклеивание. Суть техники в том, что группе предлагается на бумажную основу наклеить картинки, фотографии, различные детали из журналов, плакатов, объединяя их определенной темой. В отличие от рисунка коллаж предполагает большую свободу автора в исполнении. Главное в коллаже – это возможность выразить свои мысли, идеи, свой взгляд и свое понимание темы. Готовые изображения структурируют экспрессивный процесс, стимулируя возникновение символов и их осознание по заданной теме. Взятый автором символ ассоциируется с возможностью избрания поведения и социальных ролей. Чем ближе символ соответствует бессознательному, организованному вокруг архетипа, тем более сильную, эмоционально выраженную реакцию вызывает он у автора. Архетипы проявляют себя в виде символов: в образах, героях, мифах, фольклоре, традициях, обрядах.

Идею архетипа ввел в психологию К.Г.Юнг. Архетипы – это вневременные скрытые внутренне обусловленные схемы жизни и поведения, восприятия и реакций. Эти схемы существуют в коллективном бессознательном, – в той части

бессознательного, которая не принадлежит отдельному индивидууму, но выходит за пределы личности и является общей для всех людей. Они могут быть персонифицированы в образах богов и богинь: мифы, описывающие их жизнь и деяния, представляют собой архетипические истории. Затрагиваемые в мифах темы и пробуждаемые ими образы и чувства универсальны и являются частью общечеловеческого наследия. Они отражают опыт всего человечества и поэтому кажутся смутно знакомыми, даже если мы слышим их впервые. Когда вы интерпретируете миф о каком-либо боге или же на интеллектуальном или интуитивном уровне осознаете его связь с вашей жизнью, это может привести к тем же результатам, что толкование личных сновидений, – прояснить какую-то ситуацию, ваш характер или характер кого-то из ваших знакомых [1].

Помимо своей драматичности, мифы динамично и эффективно выводят личность из заикленности на самой себе, из проблем, порождаемых изоляцией. Помимо обеспечения отдельной судьбы ее общечеловеческим происхождением обнаруживается, что сами архетипы в мифе оказываются селективными факторами, обеспечивающие отдельный паттерн, в котором человек себя находит. Для того, чтобы найти источник проблем, возникающих в жизни отдельной личности, ей необходимо найти мифический паттерн с его мифическими личностями (архетипическими фигурами), и их поведение даст верное указание на то, что происходит. Окончательным контекстом личности являются те мифы, в которых сама личность играет определенную роль [4].

Мы предлагаем исследование и проработку мужских и женских архетипов в коллаже на примере греческой мифологии. Джин Шинода Болен, автор книг «Боги в каждом мужчине. Архетипы, управляющие жизнью мужчин» и «Богини в каждой женщине. Новая психология женщины. Архетипы богинь» считает, что узнав об архетипах богов/богинь, личность может восстановить отторгнутые части себя. Этому процессу способствуют сны, воспоминания и мифы, которые помогают подключиться к бессознательному. Каждый архетип ассоциируется с теми или иными дарами и потенциальными проблемами, которые "даны" этим богом или богиней и осознание этого факта помогает уберечься от излишнего самодовольства или самобичевания. Особенно значимы для нас те действия, к которым побуждает наша архетипическая природа [1], [2].

Целью работы с индивидуальным тематическим коллажем «Мужчина и Женщина» является поиск своего архетипа и своих паттернов поведения в отношениях с противоположным полом. После создания коллажа по заданной тематике, где необходимо отразить отношения между мужчиной и женщиной, мы предлагаем клиентам найти свою архетипическую роль, по модифицированным нами таблицам, которые предложила Дж. Ш. Болен. Основой поиска своего архетипа являются сильные стороны богов/богинь, то есть те качества, которые личность признает в себе. После того, как выбор сделан, появляется возможность соотнесения сильных сторон с архетипической ролью, узнавание слабых сторон, которые, как правило, отвергаются, и важных взаимоотношений с другими.

В качестве архетипических фигур образы богов и богинь являются типичным обобщением: они представляют собой описание некой базовой структуры в личности мужчины или женщины. Эта базовая структура "воплощается", или "детализируется", в конкретных мужчинах и женщинах. Каждый из них обладает массой уникальных черт, оформившихся под влиянием семьи, социального класса, национальности, религиозной принадлежности, жизненного опыта, времени, в которое ему довелось жить, физического облика и умственных способностей. И все же на фоне всего этого можно

заметить, что мужчина или женщина следуя определенному архетипическому образцу – напоминает вполне определенного бога или богиню [1].

Архетипические роли	Важные отношения	Слабые стороны	Сильные стороны
Зевс - бог неба, патриархальный бог, царь, создатель союзов, глава исполнительной власти, развратник	Жена Гера, дети - сыновья и дочери	Беспощадность; эмоциональная незрелость; сомнение	Умение использовать власть; умение плодотворно работать; решительность
Посейдон - бог моря, патриархальный бог, царь, эмоциональный мужчина, непримиримый враг	Жена Амфитрита, враг Одиссей	Разрушительная и нестабильная эмоциональность; заниженная самооценка	Верность; способность чувствовать
Гадес - бог подземного царства, патриархальный бог, царь, отшельник	Жена Персефона, образы или тени	Неумение проявить себя; депрессия; искажение реальности; заниженная самооценка	Богатый внутренний мир; беспристрастность
Аполлон - бог света, любимый сын, брат, достигающий цели	Брат Гермес, сестра близнец Артемида	Эмоциональная холодность; злоба; высокомерие	Умение ставить цели и достигать их; любовь к ясности и форме
Гермес - бог торговли, любимый сын, вестник богов, проводник душ в подземном мире, хитрец, дипломат	Важные отношения меняются, друзья	Импульсивность; антисоциальные склонности; роль вечного юноши	Способность схватывать идеи и передавать их; дружелюбие
Арес - бог войны, отвергнутый отцом сын, воин, танцор, любовник, чувственный мужчина	Любовница Афродита, дети: дочь Гармония, сыновья Фобос и Деймос	Эмоциональная реактивность; жестокость; заниженная самооценка	Единство эмоций и тела; эмоциональная выразительность
Гефест - бог огня, отвергнутый матерью сын, ремесленник, творческий человек	Жена Афродита	Неумение вписываться в общество; шутство; заниженная самооценка	Творческие способности; умение видеть и создавать красоту; умение работать руками
Дионис - бог вина и экстаза, опекаемый отцом сын, мистик, странник, экстатический любовник	Женщины, жена Ариадна	Искаженное самовосприятие; склонность к девиациям; низкая самооценка	Склонность к чувственному опыту; любовь к природе; страстная натура

Архетипические роли	Важные отношения	Слабые стороны	Сильные стороны
Артемида - богиня охоты и луны, богиня девственности, сестра, соперница, феминистка	Спутницы нимфы, мать Латона, брат близнец Аполлон	Эмоциональная дистанция, ярость, безжалостность,	Способность ставить цели и достигать их; дружба с женщинами; независимость; автономия
Афина - богиня мудрости и победы, богиня девственности, дочь своего отца, стратег	Отец Зевс, избранные герои	Эмоциональная дистанция, лукавство, недостаток сочувствия	Способность мыслить; решать практические задачи; быть стратегом; создавать сильные союзы с мужчинами
Гестия - богиня домашнего очага, богиня девственности, незамужняя тетушка, мудрая женщина	Отсутствуют	Эмоциональная дистанция, недостаточно развитая социальная личность	Способность наслаждаться одиночеством; ощущение духовного смысла
Гера - богиня брака и семьи, уязвимая богиня, жена, создательница обязательств	Муж Зевс	Ревность, ярость, мстительность, неспособность оставить разрушительные близкие отношения	Способность создавать пожизненные обязательства; верность
Деметра - богиня плодородия, уязвимая богиня, мать, воспитательница	Дочь Персефона	Депрессия, поощряющая зависимость, незапланированная беременность	Щедрость; способность относиться к другим по-матерински
Персефона - богиня подземного царства, уязвимая богиня, мамина дочка, восприимчивая женщина	Мать Деметра, муж Гадес	Депрессия, уход в нереальность, манипуляция	Восприимчивость; способность ценить воображение и сны; потенциальные психические способности
Афродита - богиня любви и красоты, алхимическая богиня, любовница, чувственная женщина, творческая женщина	Любовники: Арес, Гермес; муж Гефест	Серийные близкие связи, трудность в рассмотрении последствий, неразборчивость	Способность наслаждаться удовольствием и красотой; быть чувственной и творческой

Затем, опираясь на греческую мифологию, мы работаем с клиентом на поиск проекции выбранного мифа в пространстве коллажа и осмыслением того, как выбранный архетип проявляется в жизни. Например, когда в женской душе преобладают архетипы Геры, Деметры или Персефоны, близкие отношения являются мотивационной силой в большей степени, чем собственные достижения, независимость или новые переживания. Внимание сосредоточивается на других, а не на внешней цели или внутреннем состоянии. Поэтому женщины, соответствующие этим богиням, внимательны и восприимчивы по отношению к другим. Их мотивирует вознаграждение за близкие отношения – любовь, одобрение, внимание. Потребности их архетипов – сочетаться браком (Гера), выращивать детей (Деметра), быть зависимой (Персефона).

Для таких женщин лично значимым может быть исполнение традиционных женских ролей [2].

Работая с темой «Мужчина и женщина» в арт-терапевтической технике коллаж необходимо обратить внимание на следующие опорные элементы:

- расположение листа бумаги - основы для коллажа (горизонтально или вертикально);
- выбор изображений, размещение картинок, время создания, комментарии автора, его эмоциональные реакции;
- дистанция между картинками, наложение элементов один на один, заклеивание одной картинкой другой;
- соотнесение символов с их пространственной организацией – с права налево, сверху вниз, центр композиции;
- выход за границы основы для коллажа;
- используемая символика.

В процессе формирования и создания визуальных образов в коллаже происходит оживление воспоминаний и клиент зачастую не осознает, какое психологическое содержание раскрывается в символах и архетипах, которые вызывают разнообразные эмоциональные реакции и служат психологическим изменениям. Выбранные символы затрагивают прошлый и текущий опыт, а также позволяют выражать представления о будущем. Ценность коррекционной работы в арт-технике коллаж заключается в том, что клиенту предоставляется возможность переделать то, что хочется изменить, то есть переклеить по уже готовой поверхности. Новые модели поведения могут быть смоделированы в символической форме, прежде, чем они найдут свое выражение в реальном поведении и будут осмыслены. Восприятие и переработка символической информации имеют равную ценность и дополняют друг друга.

Арт-терапевтическая техника "коллаж" является экологическим средством работы с личностью и имеет широкий диагностический потенциал, который основан на признании бессознательного и того, что образы являются его естественным «языком». В тех случаях, когда мужчины и женщины не могут выразить свои переживания словами из-за возможно перенесенной травматической ситуации, образы и символы коллажа обеспечивают доступ к этим переживаниям. Определенная информация может быть усвоена сознанием лишь благодаря ее передаче посредством образов.

Знание архетипов богинь и богов позволяют женщинам и мужчинам разобраться в собственных побуждениях, разочарованиях и источниках удовлетворенности. Архетипы богинь интересны мужчинам, а архетипы богов интересны женщинам. Те из них, кто хочет лучше понять противоположный пол, могут использовать систему архетипов для классификации и более глубокого понимания того, чего от них можно ждать. В качестве архетипов "боги" существуют как образцы для подражания, управляющие эмоциями и поведением. Они представляют собой могущественные силы, требующие, чтобы им отдавали должное, – независимо от того, признаем мы их или нет. Если мужчина или женщина сознательно признает и чтит их, эти боги помогают ему по-настоящему быть собой и наполняют его жизнь глубоким смыслом, ибо все, что делает такой человек, связано с архетипическим слоем его психики. Если же человек не чтит своих богов и пренебрегает ими, те все равно оказывают на него влияние, но, как правило, теперь уже разрушительное, – ибо на подсознательном уровне они остаются в претензии к нему.

Данная схема анализа индивидуального тематического коллажа «Мужчина и женщина» в мифологическом измерении с использованием архетипов зарекомендовала

себя как достаточно эффективная. По отзывам участников, анализ коллажей позволил им расширить их понимание межличностных отношений, осознать некоторые особенности их взаимодействия с противоположным полом, возникающие у них при этом трудности.

ЛИТЕРАТУРА

1. БОЛЕН Дж. Ш. *Боги в каждом мужчине*. Архетипы, управляющие жизнью мужчин.- М.: София, 2008.-400с.
2. БОЛЕН Дж. Ш. *Богини в каждой женщине*. Новая психология женщины. Архетипы богинь.- М.: София, 2008.-352с.
3. СКНАР О. М., РЕБРОВА К. В. *Діагностичні можливості арт-техніки “колаж”*// Наукові студії із соціальної та політичної психології. - К.: Міленіум, 2008. - Вип. 20 (23). - 228 с.
4. ХИЛЛМАН Дж. *Архетипическая психология*. - СПб.: Б.С.К., 1996 - 157 с.

AUTOR:

Docent, Candidate of Psychological Science, Tatiana DEMYDOVA, PhD
Kontaktná adresa
Ushakova avenue build. 32, apt.10, Kherson, Ukraine, 73000
e-mail: demydova@mail.ru

BEZPEČNOSTNÍ PROSTŘEDÍ, OPERAČNÍ KONCEPCE A OBRANNÉ PLÁNOVÁNÍ

Vlastimil GALATÍK, Ivo PIKNER

ABSTRACT

Buildup and development of the armed forces, as one of the tools for reaction to threats resulting from the future security environment, is provided by processes of defense planning. This is a long-term- and financially very demanding process, and any non-conceptual and non-system changes during its implementation phase can result to de facto reduction of operational capabilities of armed forces and huge financial, material and moral losses. Very efficient tool of the goal-oriented buildup of the armed forces is the generation and development of the operational concepts, that define the aim of activities of the armed forces in long-term horizons operations. These concepts are coming out from the trends of development in the security environment, and that are of close linkage to the operational environment envisaged. Principal goal of our OPERKON defense research project is to create the methodology of generation of operational concepts , and outline the “Operational concept of the Czech Armed Forces”.

Keywords: operational concepts, capabilities, threats, security environment, operational environment, methodology

ÚVOD

Otázka vývoje bezpečnostního prostředí ve vzdálenějších časových horizontech je jedním z limitujících faktorů úvah o případném použití ozbrojených sil, jako nástroje reakce na nepřijatelnou míru rizika uvažované hrozby. Pro samotné ozbrojené síly není ale bezpečnostní prostředí kategorií, která by dostatečně přesně usměřňovala procesy obranného, ale i operačního plánování. Ozbrojené síly musí brát do úvahy řadu aspektů spojených s kategorií operační prostředí, která samozřejmě vychází z bezpečnostního prostředí, ale zabývá se celou řadou faktorů spojených s typem operace, sociálním a přírodním prostředím. Úkoly spojené s použitím ozbrojených sil, definované politickou reprezentací, jsou v praxi realizovány vedením vojenských operací. Doktríny ozbrojených sil pak definují formy, metody a postupy vedení soudobých vojenských operací. Operační koncepce se oproti tomu orientují na budoucnost a tím zároveň slouží jako vodítko pro definování budoucích schopností sil.

1. BEZPEČNOSTNÍ A OPERAČNÍ PROSTŘEDÍ

Pojem „operační prostředí“ je úzce spjat s pojmem bezpečnostní prostředí a je jeho součástí. Bezpečnostní, dá se říci spíše politické a operační, což je ve větší míře spíše vojenské prostředí, lze dělit podle rozsahu na globální, regionální i místní (pro úroveň vedení vojenských činností to znamená strategické, operační i taktické).

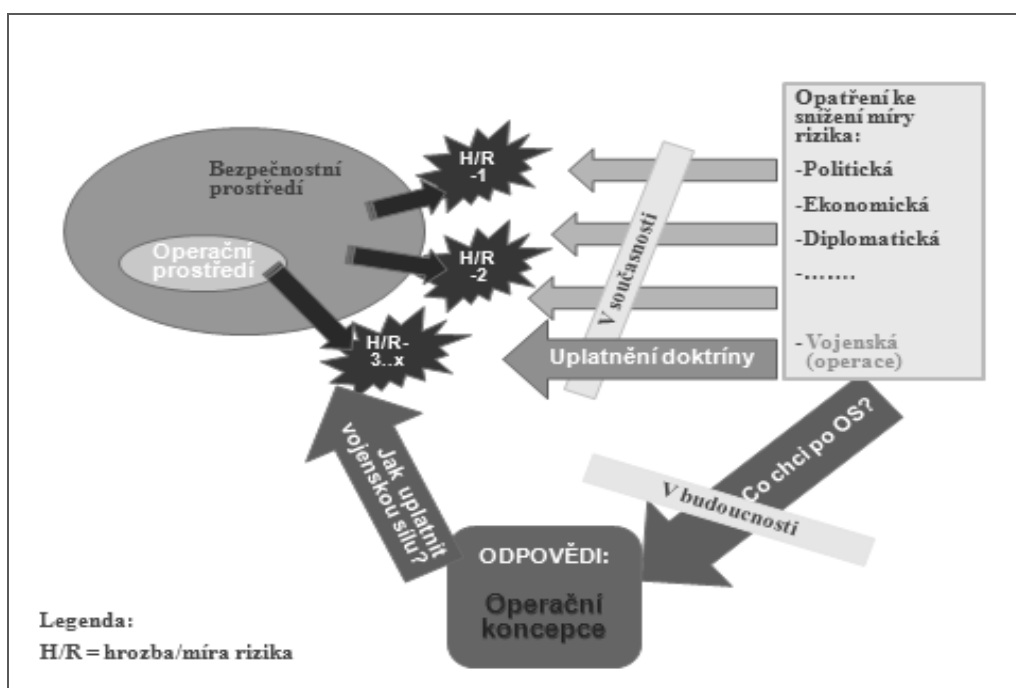
Bezpečnostního prostředí ČR tvoří státy, mezinárodní a nadnárodní organizace a další subjekty, jejichž vzájemné působení se dotýká bezpečnosti ČR. Jedná se o geografický prostor, v němž se odehrávají jevy a procesy mající bezprostřední vliv na úroveň bezpečnosti ČR a na její národní zájmy, s nímž je ČR spojena řadou ekonomických, kulturních,

demografických a jiných vazeb. Představuje ale i prostor, v němž mohou působit ozbrojené síly ČR na ochranu zájmů státu.²⁹

Operační prostředí je tvořeno souborem činitelů, podmínek, okolností a vlivů určujících charakteristické rysy, ve kterých bude vojenská operace probíhat. Je to část bezpečnostního prostředí, ve kterém se projevují různé vlivy na činnost v každém místě prostoru operace i v bezprostředním okolí. Obě prostředí jsou ve vzájemném vztahu, a proto součástí hodnocení operačního prostředí musí být i hodnocení prostředí bezpečnostního.

Operační prostředí lze definovat jako oblast, která se zabývá ohrožením, zranitelností různými vlivy a udržitelností ozbrojených sil ve zkoumaném prostoru (prostředí) s cílem dosáhnout úspěchu v operaci v daném časovém horizontu při efektivním využití zasazených sil a prostředků a minimalizaci rizik vzniku nežádoucích událostí a jejich negativních dopadů na síly plnící úkoly operace, včetně rekonstrukce následků způsobených případnou nežádoucí událostí.³⁰

Z výše uvedeného plyne, že stav a předpokládaný vývoj bezpečnostního prostředí je rozhodující v úvahách politické reprezentace země ve vztahu k nástrojům reakce na hrozby plynoucí z tohoto prostředí. Mezi celou řadu nástrojů reakce patří také ozbrojené síly, kterým je definováno jejich poslání a úkoly, nejen bezprostřední či ve střednědobém horizontu, ale také s dlouhodobým výhledem. Ozbrojeným silám musí být tedy jasné proti jakému protivníkovi (ve velmi obecné rovině), v jakém prostoru (prostorech), a jakou silou budou použity a tedy jak se mají připravovat a rozvíjet. Pro splnění takto definovaného poslání a úkolů musí velmi podrobně zkoumat předpokládané operační prostředí a všechny vlivy promítající se do charakteru současných i budoucích operací.

Obrázek 1: Operační koncepce jako reakce na budoucí bezpečnostní hrozby

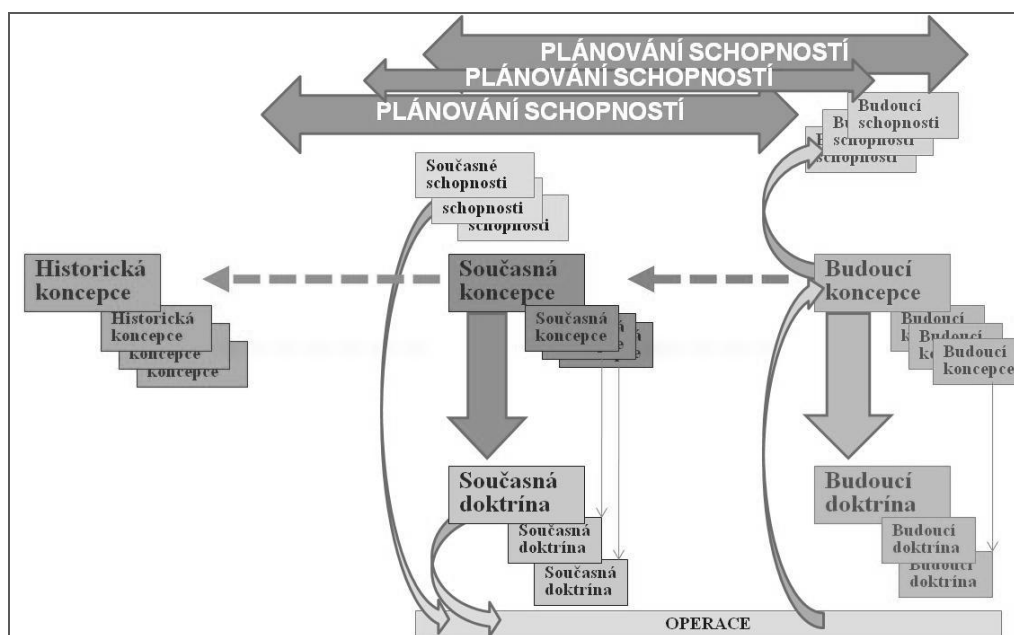
V současné praxi je výsledkem hodnocení bezpečnostního a operačního prostředí požadavek na schopnosti sil působit proti současným a predikovaným hrozbám. Soudobé schopnosti jsou využívány k vedení dnešních operací (v rámci operačního plánování), budoucí schopnosti reakce na predikované hrozby jsou dosahovány (budovány) v procesu

²⁹ KRÁSNÝ, A., SOCHA, O. Operační prostředí, s. 51-65.

³⁰ Tamtéž

obraného plánování. Zde se ukazuje, že přímý vztah hrozba – schopnost je pro operační plánování sice možný, ale neodpovídá na otázky spojené se způsobem vojenské reakce na hrozbu, to je otázky jaké a jak budou vedeny vojenské operace. Budování schopností sil bez vazby na operace může vést v konečném důsledku ke stavu, že požadované schopnosti budou sice dosaženy, ale jejich využití v synergickém efektu v operacích bude diskutabilní. Ukazuje se, že operační koncepce, případně i celý systém institucionálních, operačních, funkčních a dalších koncepcí se stává užitečným nástrojem procesu obranného plánování. Vztah hrozby – operační koncepce – schopnosti sil bude nadále rozvíjen pro zdokonalení plánovacích procesů a ke zvýšení efektivity vynakládaných prostředků.

Lze tedy shrnout, že jako reakce na současné hrozby jsou uplatňovány současné doktríny. Odpovědi, jak reagovat na předpokládané budoucí hrozby nám dávají operační koncepce. Samotné operační koncepce vytvářejí spojnici mezi obranným a operačním plánováním, kde se budoucí koncepce v průběhu času stávají koncepcemi současnými a jsou transformovány do doktrín, využívaných k vedení operací.

Obrázek 2: Význam operačních koncepcí pro obranné a operační plánování

Pro využití operačních koncepcí v procesu obranného plánování musí být pochopen jejich účel a význam v širším kontextu široké škály vojenských koncepcí.

2. OPERAČNÍ KONCEPCE

Vojenská koncepce je popisem metody (způsobu) nebo (návrhu) plánu pro využití přesně stanovených vojenských schopností za účelem dosažení stanoveného cíle nebo záměru. Rozsah tohoto popisu může být různý, obsáhlý nebo stručný, od popsání činnosti vojenských sil v obecnějších termínech a na nejvyšších úrovních až po specifikaci činnosti konkrétního technologického systému nebo použití specifického výcvikového systému. Je třeba zdůraznit význam výrazu „vojenské“ koncepce jako nejvyšší míru obecnosti zahrnující jak operační, tak i rozvojové a další koncepce i úrovně od strategické, přes operační až k taktické.

Na vojenské koncepcce může být pohlíženo z hlediska požadovaného finálního stavu, způsobů a prostředků, kdy požadovaný finální stav se všeobecně shoduje se způsoby, které jsou používány pro jeho dosažení.³¹

Prostředky jsou vojenské schopnosti využitelné v dané situaci. Jejich rozsah může být od plně vyzbrojených a vybavených vojenských sil dostupných na strategické či operační úrovni, až po dílčí schopnost u zbraňového systému, vozidla, výcvikového systému nebo dané jednotky na nižším stupni velení.

Požadovaný finální stav představuje stanovený cíl, v rozsahu od širokého (obsáhlého) strategického cíle až po splnění specifického úkolu.

Způsoby jsou metody či schémata („koncepce“), kterými jsou prostředky použity pro dosažení finálního stavu. Základem koncepcce je popis metody, tedy odpověď na otázku „Jak, s jakými prostředky dosáhnout požadovaného stavu?“

Popis schopnosti sám o sobě nepředstavuje koncepci. Schopnosti mohou být vytvářeny, ale nemusí být využity podle toho, jak bylo předvídáno, přičemž stejné schopnosti použity jinak by představovaly zase jinou koncepci. Rovněž popis požadovaného finálního stavu nepředstavuje koncepci. Jakýkoliv počet rozdílných přístupů nebo metod, při použití různých schopností, by případně mohl také splnit tento cíl. Požadovaný finální stav je nezbytný pro identifikaci všech souvislostí, přičemž prostředky jsou potřebné k popsání, jaké zdroje budou využity. Přesto je ale **základem koncepcce způsob**, jak budou tyto schopnosti použity. V tomto smyslu jsou vojenské koncepcce především popisem **jak se co dělá** nebo **jak se předpokládá, že se to bude dělat**.

Současné koncepcce popisují svůj předmět (téma) a vlastní použitelnost v současnosti, se současnou organizací, metodami a technologiemi. Současné koncepcce mohou být jasně (jednoznačně) uzákoněny v existujících doktrínálních, taktických, technických či procedurálních dokumentech, nebo mohou vznikat ze současných operačních, technologických a institucionálních podmínek. Pravděpodobněji však mohou být kombinací již vytvořených i vznikajících prvků. Současné koncepcce by měly poskytnout základ pro operační plánování a existující vojenské doktríny, organizace, akvizice, výcvik, vzdělávání, techniky a postupy.

Budoucí koncepcce vyjadřuje představu jak jejich předmět (téma) bude použit v určitých budoucích souvislostech. Zpočátku je budoucí koncepcce nevyzkoušena a měla by být předmětem pečlivého experimentování a diskusí. Může být dále rozvinuta a případně legalizována nebo zbavena platnosti. Tímto způsobem se budoucí koncepcce rozvíjí z nevyzkoušených hypotéz až k rozhodnému závěru. Pouze poté co koncepcce byla experimentálně ověřena a je s vysokou pravděpodobností potvrzena její správnost a je legalizována, poskytuje základ pro plánování sil a plánování spojené s tvorbou a udržováním vojenských schopností. Až takováto budoucí koncepcce je použitelná pro řízení procesu realizace požadavků na výstavbu budoucích sil. Mnoho koncepcí nemůže být v mírové době plně vyzkoušeno. Jestliže definování budoucích koncepcí nemůže být vyvozeno z minulé praxe nebo pozorování v praxi současné, musí být tyto koncepcce jednoznačně vyjádřeny (definovány) za účelem pochopení, diskusí a testování, aby mohly reagovat na procesy budoucího vývoje. Tento text se zabývá především budoucími operačními koncepcemi

Operační koncepcce je v širším významu vyjádřením aplikace vojenského umění a vědy v určitém souboru parametrů či norem. V nejjednodušším významu popisuje, jak vojenské síly operují (působí).

³¹ SCHMITT, J., F. *Practical Guide for Developing and Writing Military Concepts*. Defence Adaptive Red Team, VA, USA, 2002, s.5.

Jestliže jde o vyjádření v **obecném významu**, pak operační koncepce pojednává o principech a základních myšlenkách (tématech) spíše než o detailech (podrobnostech). Zabývá se více všeobecnými případy než konkrétními (specifickými, zvláštními) situacemi. Vyžaduje další rozvedení (rozpracování) v následných (dalších) dokumentech. Rovněž vyžaduje rozsáhlou interpretaci v praxi.

Při **aplikace vojenského umění a vědy** zahrnuje operační koncepce spíše celou škálu vojenských aktivit, než aby byla omezena na jednu funkční oblast nebo aktivity na bojišti, jako je například udržitelnost, zpravodajství, palby či manévr. Tyto jsou vhodným námětem pro funkční koncepce. V tomto smyslu jsou operační koncepce komplexní. Zahrnují všechny prvky vojenského umění a vědy. V širším významu popisují, co má být po vojenské stránce provedeno v dané situaci a jak to má být provedeno. To znamená, jak bude vojenská moc použita.

V určitém souboru parametrů je každá operační koncepce limitována určitým souborem všeobecných podmínek, které poskytují vymezený rozsah koncepce. Tento rozsah může být do značné míry neomezený, nebo omezený pouze částečně. Čím jsou tyto parametry méně limitující, tím širší by měl být název (předmět) koncepce. Čím jsou více limitující, tím přesnější musí být název koncepce. Existuje několik způsobů pro ustavení těchto parametrů:

a) Typ mise

Operační koncepce může být kategorizována (zařazena, roztríděna) v souladu s různými typy misí zahrnutých do celé škály vojenských operací. Jinými slovy, mohou existovat různé operační koncepce pro strategické odstrašování, udržování míru, regionální nekonvenční válku, atd.

b) Operační prostředí

Tam, kde podmínky operačního prostředí mají přesně vymezený dopad na vedení operací, mohou být operační koncepce kategorizovány tímto prostředím, což vyústí až k tvorbě operačních koncepcí pro operace v poušti, operací na pobřeží, vzdušných operací v malých výškách, vojenských operací v urbanizovaném prostoru, vylodovacích operacích atd.

c) Druhy sil

Tam, kde organizační typ sil má rozhodující dopad na vedení operací, mohou být operační koncepce kategorizovány podle těchto sil. Pak mohou vznikat operační koncepce pro protiponorkové operace, vzdušné přepadové operace, operace mechanizovaného vojska, obranné operace proti balistickým střelám, atd.

d) Úroveň války

V případě, že se operační koncepce vztahuje na konkrétní úroveň války a kde zvláštnosti této úrovně jsou rozhodujícím rysem koncepce, mohou být koncepce rozčleněny jako strategické, operační nebo taktické. Ne vždy však je vhodné kategorizovat koncepci podle úrovně války, zejména když tato zahrnuje více než jednu úroveň.

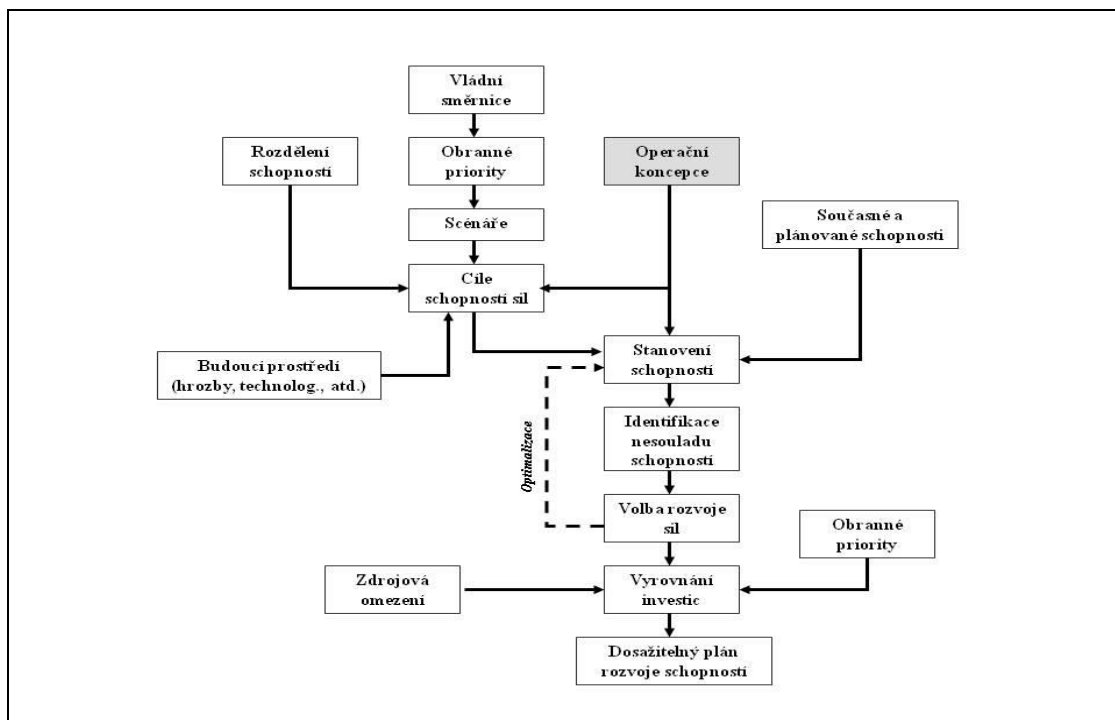
3. OPERAČNÍ KONCEPCE V SYSTÉMU OBRANNÉHO PLÁNOVÁNÍ

Rozpad bipolárního světa má svůj zásadní dopad na zásady plánování vojenských sil. Většina států (především Aliance) odstoupila od plánování na základě hrozeb, tzv. Threat-based Planning, který ve všech kategoriích plánování (od dlouhodobého až po krátkodobé), reagoval ve výstavbě a použití ozbrojených sil na nejvýznamnější hrozbu, což byl možný globální konflikt. Postupně vzniká plánování na základě schopností (Capability-based Planning).

Řada států jak NATO, tak i EU používá tyto způsoby plánování v oblasti výstavby, rozvoje a přípravy ozbrojených sil k řešení nových budoucích krizí, konfliktů a výzev. Důraz na tento typ plánování byl akcentován událostmi 11. září 2001.

V rámci koncepčních materiálů dlouhodobého charakteru získávají své místo také operační koncepce, které jsou rámcem a východiskem úvah o budoucím rozvoji ozbrojených sil s cílem zabezpečit naplnění politických zájmů a ambicí. Strategické vize a koncepce použití ozbrojených sil států NATO ve společných operacích jsou pravidelně a cílevědomě aktualizovány a jsou pokládány za rozhodující podklad pro dlouhodobé plánování rozvoje ozbrojených sil. Budoucí schopnosti Aliance byly definovány v dlouhodobé vizi strategických velitelů, v „Bi-SC Long Term Capability Requirements Study.“ Navazující strategický dokument Koncepce budoucích společných operací – CAFJO (Concepts for Future Joint Operations – final draft, 25. srpna 2005) formuluje koncepce pro vedení budoucích společných operací. V NATO RTO, Panelu SAS je realizována dlouhodobá vědecká studie použití ozbrojených sil v budoucích společných operacích „Joint Operations .2030“

Vznikla celá řada nových pojmů, pohledů na problematiku a „plánovači“ členských států, kteří se tímto problémem zabývali, začali hledat shodu v přístupech k plánování. Pochopení základní filosofie procesu obranného plánování a významu operačních koncepcí v něm je rozhodujícím předpokladem pro sjednocení úsilí ke společnému cíli, to je nastavení jednotného a účinného systému plánování.

Obrázek 3: Obecné schéma procesu obranného plánování na základě schopnosti³²

Česká republika jako členský stát NATO a EU sleduje trendy vývoje bezpečnostního prostředí a jeho dopady na obranu a bezpečnost státu a tyto prosazuje do tvorby strategických vizí a koncepcí, jako východiska pro výstavbu a rozvoj ozbrojených sil.

Jeden ze strategických cílů rezortu obrany je tvorba a rozvoj koncepčních dokumentů dlouhodobého charakteru s dopadem na výstavbu a použití ozbrojených sil ČR. Důležitá oblast, která není v rezortu obrany doposud komplexně řešena, je oblast tvorby koncepcí operačního použití ozbrojených sil. Chybí vědecky podložené informace, což komplikuje

³² Zdroj: *Guide to Capability-Based Planning*, text ve schématu - překlad autorů

dlouhodobou orientaci rozvoje ozbrojených sil ČR. Operační koncepce predikují, jak má vypadat vedení operací ve vzdálenějším horizontu příštích zhruba 7-15 let. Vojenské doktríny, které by měly vycházet z těchto koncepcí, pak řeší konkrétní operační souvislosti a organizační opatření a ukazují, jak vést operace v bližším horizontu, tzn. 3-5 let. Dosavadní praxe operačního použití OS ČR nese znaky „ad hoc“ přístupu, což může mnohdy snižovat efektivnost použití OS především v mezinárodním měřítku. Reakcí na nedobry stav v oblasti tvorby operačních koncepcí v rezortu obrany je i schválený projekt obranného výzkumu s názvem „Operační koncepce ozbrojených sil České republiky ve společných operacích (OPERKON).“

Projekt bude řešit návrh operační koncepce ozbrojených sil ČR ve společných operacích, k naplnění národních zájmů a spojeneckých závazků v souladu s „Vojenskou strategií ČR“ a „Dlouhodobou vizí rozvoje rezortu MO“. Předmětem řešení projektu je vytvoření Návrhu operační koncepce ozbrojených sil ČR ve společných operacích a Metodiky tvorby, rozvoje a zásad aktualizace operačních koncepcí.

ZÁVĚR

Operační koncepce ozbrojených sil získávají nezastupitelné místo v procesu obranného a operačního plánování. Stávají se velmi užitečným nástrojem celkové orientace ozbrojených sil a sjednocení úsilí k vytyčenému cíli, to je ke spolehlivé obraně. Pro naplnění svého poslání musí mít operační koncepce jasnou hierarchii a srozumitelné vzájemné vztahy. V České republice a jejích ozbrojených silách takovéto koncepce zcela chybí a proto projekt obranného výzkumu OPERKON je jen prvním krokem k zaplnění tohoto prázdného místa.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

1. KRÁSNÝ, A., SOCHA, O. Operační prostředí. Vojenské rozhledy, 2007, roč. 16, č. 2., s. 51-65. ISSN 1210-3292.
2. SCHMITT, J., F. *Practical Guide for Developing and Writing Military Concepts*. Defence Adaptive Red Team, VA, USA, 2002, 29 pp.
3. *Guide to Capability-Based Planning*. The Technical Cooperation Program, Joint Systems and Analysis Group, TR-JSA-TP3-2-2004, Virginia, USA, 2004, 15 pp.

AUTORI:

Ing. Vlastimil GALATÍK, CSc.
Univerzita obrany,
Kounicova 65, 602 00 Brno
e-mail: vlastimil.galatik@unob.cz

pplk. gšt. Ing. Ivo PIKNER, Ph.D.
Univerzita obrany,
Kounicova 65, 602 00 Brno
e-mail: ivo.pikner@unob.cz

AKCEPTÁCIA BEZPEČNOSTI V BEZPEČNOSTNOM SYSTÉME SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Libor GAŠPIERIK, Josef REITŠPÍS

ABSTRAKT

Článok poukazuje na miesto a úlohu bezpečnosti v súčasných podmienkach vo svete. Otvára otázky komplexného riešenia bezpečnosti vytvorením bezpečnostnej vedy. V druhej časti článku autor rozoberá súvislosti s riešením bezpečnostného systému aplikovaného na podmienky Slovenskej republiky

ABSTRACT

The article aims to show the position and task of security in recent conditions in the world. It uncovers questions of the complex solving of security by the means of creation of security science. In the second part of the article the author analyses the connections with security system resolution applied on the conditions of Slovak republic.

Kľúčové slová: bezpečnosť, bezpečnostná veda, bezpečnostný systém

Key words: security, security science, security system

Úvod

Začneme citátom, ktorý predurčuje úlohu bezpečnostného systému: „Nebezpečenstvo nehrozí tomu, kto sa aj v bezpečí má na pozore“ - Publilius Syrus, citáty. Citát nabáda k tomu, aby sa bezpečnosť nepodceňovala v osobnom živote, ale ani na úrovni štátu. Preto starostlivosť o bezpečnosť a jej neustále riešenie v zmysle preventívnych aktivít má svoje opodstatnenie. Z tohto dôvodu, si vysoko ceníme, že i na akademickej pôde a menovite na Akadémii ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika v súčinnosti s inými inštitúciami sa uskutočňuje medzinárodná vedecká konferencia k tomuto problému.

Procesy, ktoré prebiehajú v súčasnom svete zvyšujú pravdepodobnosť vzniku bezpečnostných rizík spoločenských, prírodných, ale i technologických. Výrazne začínajú dominovať nevojenské rizika. K rozhodujúcim spoločenským nevojenským rizikám patrí terorizmus, extrémizmus, masová migrácia, nedostatok potravín a pitnej vody a chorobnosť obyvateľstva. K rozhodujúcim prírodným nevojenským rizikám patria požiare, povodne, zemetrasenia, suchá a iné ekologické katastrofy. To všetko vedie k narušeniu bezpečnosti občana a sociálneho spoločenstva. Pritom pri posudzovaní pojmov bezpečnosť občana a sociálnej skupiny vychádzam z týchto definícií:

„Bezpečnosť občana a prostredia jeho existencie je zaručená vtedy, keď nie je ohrozený jeho život a zdravie, jeho hmotný majetok, jeho duchovné bohatstvo, jeho pozitívne morálne hodnoty, vedomie a psychický stav neakceptovateľnými vzniknutými životnými situáciami a najmä použitím násillia v akejkoľvek podobe“.

„Bezpečnosť sociálneho spoločenstva, ktoré je uznané Organizáciou spojených národov alebo inými subjektmi v súlade s medzinárodnými normami a normami spoločenstva a akceptuje tieto normy je zaručená vtedy, keď nie je cudzím subjektom ohrozená jeho integrita alebo územná celistvosť, zvrchovanosť a suverenita, nie sú ohrozené jeho oprávnené záujmy, je zaručená vnútorná bezpečnosť členov spoločenstva, nie je

ohrozený jeho hmotný majetok, duchovné bohatstvo a demokratický poriadok stanovený v normách spoločenstva, keď nie sú ohrozené akceptovateľné práva a slobody občanov“.³³

Nesystémové riešenie bezpečnosti

Narušenie bezpečnosti je dynamické a neustále sa vyvíja. Na prelome týchto tisícročí je diametrálne odlišné od doby, kedy prevládali vojenské rizika. Sociálne spoločenstvá, či už štátne útvary, alebo iné spoločenstvá väčšinou zotrávajú na prekonaných vedeckých teóriách, organizačných štruktúrach, inštitucionálnych, funkčných a právnych postupoch a väzbách, ktoré nedokážu efektívne reagovať na vývoj bezpečnosti.

Doteraz sa napríklad v rámci štátov, Európskej únie, Organizácie spojených národov, Severoatlantickej aliancie a iných sociálnych spoločenstiev nezjednotili základné pojmy z oblasti bezpečnosti, ktoré by boli kodifikované a publikované v normách. Doteraz sa v niektorých štátoch, i napriek tomu, že slovo bezpečnosť je „boom“, neuzákoniла bezpečnosť ako samostatná veda, či už pod názvom „Bezpečnostná veda“ alebo „Securitológia“. V podmienkach Slovenskej republiky v prílohe č. 1 k smernici č. 27/2006-R v „Číselníku odborov vedy a techniky“ je bezpečnosť zakomponovaná medzi Právne vedy pod číselníkom 050500. Už dávno by mala byť bezpečnosť ako samostatná veda, ktorá by subsumovala jednotlivé oblasti bezpečnosti ako napríklad: informačná bezpečnosť, bezpečnosť životného prostredia, ekonomická bezpečnosť podobne. Takto ustanovený vedný odbor by mal svoj predmet bádania s využitím všeobecných vedeckých metód, metód iných vedných disciplín, alebo s využitím vlastných vedeckých metód, ktoré sa črtajú pri výskume bezpečnosti.

Riešenie bezpečnosti v týchto spoločenských podmienkach stráca spoločenský kredit, ale najmä schopnosť jej efektívneho riešenia. Čo sa prejavuje v každej sfére jej riešenia. Pokúsime sa poukázať na riešenie bezpečnostného systému v podmienkach Slovenskej republiky.

Bezpečnostný systém Slovenskej republiky

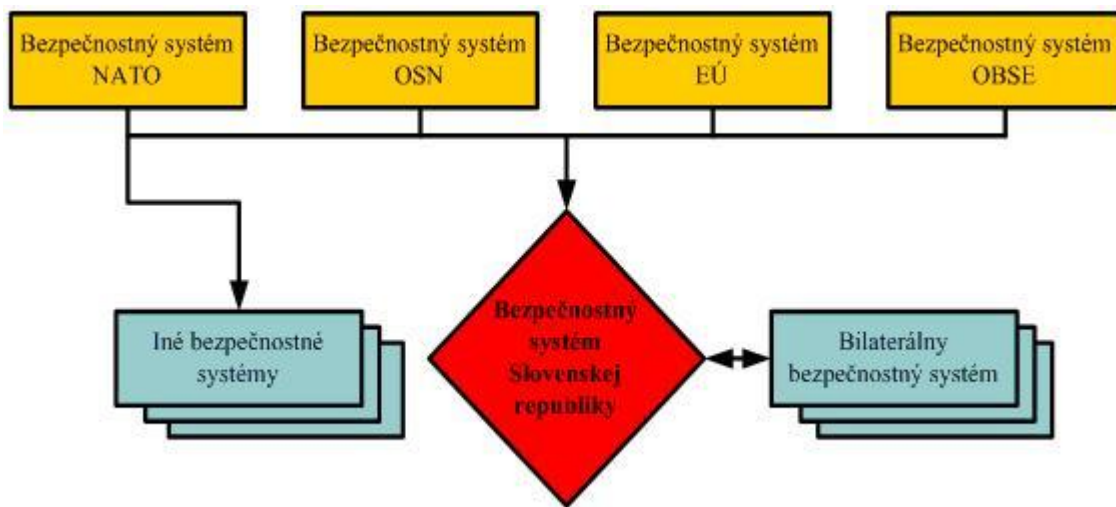
Bezpečnostný systém Slovenskej republiky je nástrojom na presadzovanie bezpečnostných záujmov a bezpečnostnej politiky Slovenskej republiky v existujúcom bezpečnostnom prostredí. Bezpečnostný systém SR predstavuje mnohostranný komplex, ktorý sa skladá zo zahraničnopolitických, obranných, vnútrobezpečnostných, sociálnych, záchranárskych a ekologických nástrojov a ich väzieb.³⁴

Bezpečnostný systém Slovenskej republiky sa skladá z množstva prvkov na rôznej úrovni štátneho a súkromného sektoru s veľmi rôznorodými vzťahmi medzi jednotlivými prvkami bezpečnostného systému. Zložitosť a rôznorodosť vzťahov medzi prvkami bezpečnostného systému Slovenskej republiky zákonite vytvára jednotlivé podsystémy. Podstatu bezpečnostného systému Slovenskej republiky (subsystému) tvoria zákonodarné a výkonné orgány štátnej a verejnej moci, ktorým povinnosti vyplývajú z ich postavenia v štáte a sú ustanovené všeobecne záväznými právnymi predpismi a najmä Ústavou SR, ústavnými zákonmi a ďalšími platnými právnymi normami. Ďalej je ich postavenie limitované prijatými politicky deklarovateľnými materiálmi ako je Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR, Vojenská stratégia, internými koncepčnými materiálmi prijatými pre jednotlivé bezpečnostné hrozby, ako je ochrana proti terorizmu a podobne. Okrem toho subsystém Slovenskej republiky nie je izolovaný a zákonite musí nadväzovať na

³³ Gašpírik, L. – Reitšpís, J. : Ako definovať pojem BEZPEČNOSŤ, rozsah 6 strán, podiel 50 %. ALARM security magazín č. 4/2004. Infodom. Bratislava 2004.

³⁴ Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, schválená NR SR 27.9.2005, str. 8

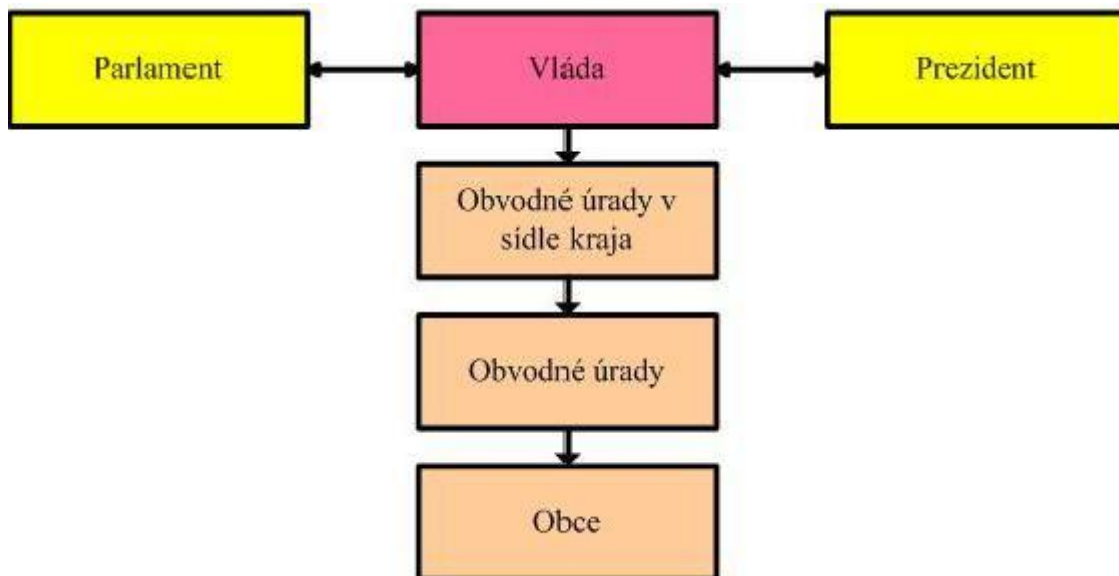
bezpečnostné systémy euroatlantickej zóny, najmä NATO a OSN, európskej zóny, najmä EÚ a OBSE, na bilaterálne bezpečnostné systémy, s ktorými sú uzavreté medzinárodné dohody.

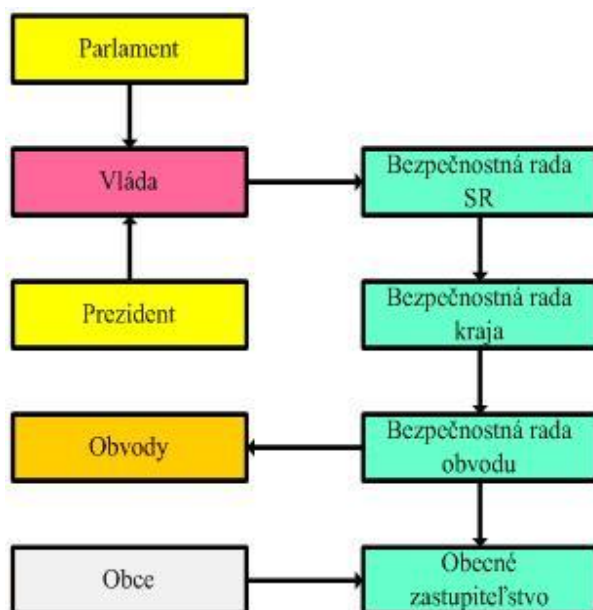
Obrázok 1: Vonkajšie vstupy do bezpečnostného systému SR

Bezpečnostný systém Slovenskej republiky tvoria ako riadiace, tak i výkonné prvky, ktoré tvoria podsystem celkového bezpečnostného systému. K riadiacim prvkom bezpečnostného systému Slovenskej republiky na rôznych úrovniach patria:

- parlament,
- prezident,
- vláda,
- obvodné úrady v sídle kraja,
- obvodné úrady,
- obce.

Obrázok 2: Riadiace prvky bezpečnostného systému Slovenskej republiky

Obrázok 3: Odborné a výkonné orgány bezpečnostného systému SR

Jednotlivé riadiace prvky majú svoje odborné, výkonné orgány, ku ktorým patria:

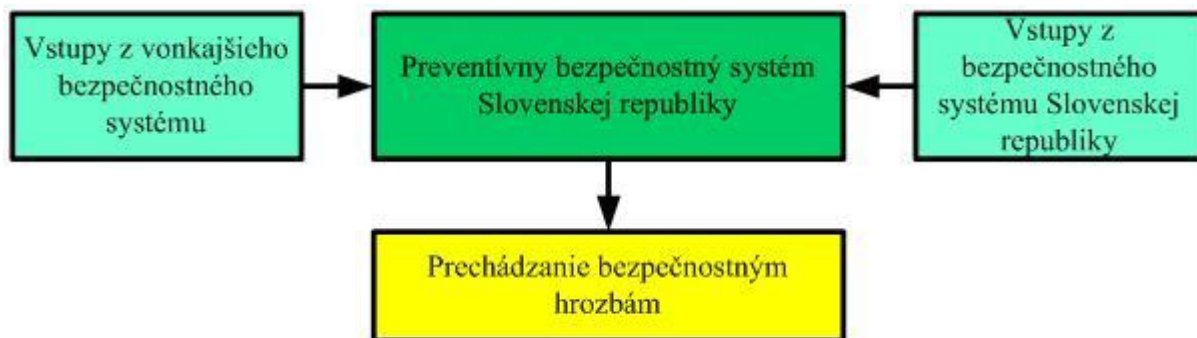
- bezpečnostná rada štátu na úrovni štátu,
- bezpečnostná rada kraja na úrovni kraja,
- bezpečnostná rada obvodu na úrovni okresov,
- obecné zastupiteľstvo na úrovni obce.

Omnoho zložitejšia je štruktúra podsystemu bezpečnostného systému Slovenskej republiky (subsystemu). Zložitosť vyplýva z mnohorakosti funkcií, ktoré musí subsystem Slovenskej republiky plniť. Zjednodušene je možné podsystemy Slovenskej republiky rozdeliť na preventívne a výkonné podsystemy. Úlohou preventívnych podsystemov je zabrániť vzniku bezpečnostných hrozieb a úlohou výkonných podsystemov je riešiť aktivované bezpečnostné hrozby vo forme krízových situácií.

Preventívny bezpečnostný systém musí byť tvorený tak, aby mal neustále informácie z bezpečnostného prostredia, analyzoval ich a predkladal návrhy na predchádzanie aktuálnym bezpečnostným hrozbám.³⁵

Takýto preventívny bezpečnostný podsystem musí mať vstupy z vonkajšieho bezpečnostného systému a zároveň z jednotlivých riadiacich prvkov bezpečnostného systému Slovenskej republiky.

³⁵ Gašperik, L. – Mullerová, J. : Prevencia ochrany kritickej infraštruktúry, rozsah 6 strán. Zborník FŠI ŽU z 12. medzinárodnej konferencie. Žilina 2007.

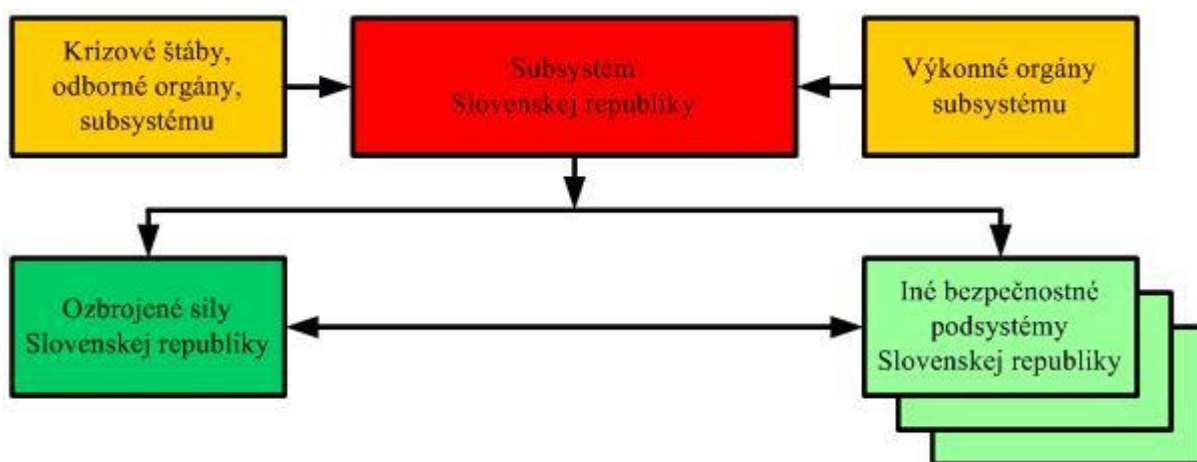

Obrázok 4: Preventívny bezpečnostný systém Slovenskej republiky

Výkonné bezpečnostné podsystemy zjednodušene je možné rozdeliť na bezpečnostný podsystem pri riešení vojenských bezpečnostných hrozieb a bezpečnostný podsystem na riešenie nevojenských bezpečnostných hrozieb.

Výkonný bezpečnostný podsystem na riešenie vojenských hrozieb bude závislý na rozsahu vojenskej hrozby. Buď sa bude jednať o regionálny vojenský konflikt alebo globálny vojenský konflikt. Pri oboch druhoch bezpečnostnej hrozby sa bude vždy aktivovať subsystem Slovenskej republiky, výkonný podsystem ozbrojených síl Slovenskej republiky a ďalšie výkonné podsystemy Slovenskej republiky, ktoré sú aktivované i pri nevojenských hrozbách.

Pri vojenských konfliktoch sa aktivujú ďalšie odborné orgány subsystemu Slovenskej republiky a to krízové štáby, ktoré bezprostredne pripravujú podklady pre prvky subsystemu alebo riadia jednotlivé prvky podsystemu podľa zverených kompetencií.

Obrázok 5: Výkonné podsystemy pri riešení vojenských hrozieb

Nevojenské bezpečnostné hrozby vznikajú z prírodných rizík, technologických rizík a spoločenských rizík. Charakter týchto rizík vyvoláva celú škálu bezpečnostných hrozieb, ktoré môžu byť na celoštátnej, regionálnej alebo miestnej úrovni. Podľa charakteru bezpečnostnej hrozby a jej prepuknutia do mimoriadnej udalosti, havárie, katastrofy, teda do krízovej situácie sa aktivizujú jednotlivé bezpečnostné podsystemy ako je:

- podsystem integrovaného záchranného zboru,
- podsystem na riešenie zaručenia vnútornej bezpečnosti pred terorizmom,

- podsystem na riešenie vnútornej bezpečnosti sociálnej povahy (nepokoje obyvateľstva, organizovaný zločin, nedovolená migrácia),
- podsystem na riešenie prírodnej katastrofy spôsobenej povodňami, zemetrasením, požiarimi a podobne,
- podsystem na riešenie vnútornej bezpečnosti narušením životného prostredia,
- podsystem na riešenie vnútornej bezpečnosti pri nefunkčnosti niektorého z prvkov kritickej infraštruktúry a ďalšie podsystemy.

Obrázok 6: Výkonné podsystemy pri riešení nevojenských hrozieb

Medzi jednotlivými popísanými prvkami systému a subsystemu musia optimálne fungovať vzťahy na vertikálnej a horizontálnej úrovni. Tieto vzťahy by mali smerovať na splnenie cieľa stanoveného pre daný systém alebo subsystem. Správne stanovený inštitucionálny rámec by mal byť plne funkčný v oblasti analýzy narušenia bezpečnosti, preventívnych aktivít na odstránenie alebo eliminovanie narušenia bezpečnosti, plánovanie na vypracovanie potrebnej dokumentácie, zabezpečenie síl, prostriedkov a zdrojov na riešenie narušenia bezpečnosti, v reakcii na odstránenie (eliminovanie) narušenia bezpečnosti a obnove narušeného stavu v spoločnosti. K tomu je potrebné, aby pre funkčnosť inštitucionálneho rámca boli vypracované základné právne a iné normatívne dokumenty a jednoznačne vymedzené ich kompetencie, bol vyškolený a pripravený personál, inštitúcie boli vybavené technickými a inými prostriedkami pre vzájomnú kompatibilitu a komunikáciu.

Záver

Z toho čo sme uviedli vyplýva, že bezpečnostný systém musí byť budovaný tak, aby spĺňal také atribúty ako je komplexnosť riešenia bezpečnosti v celom bezpečnostnom priestore, centralizácia a decentralizácia riadenia s jasnými vertikálnymi a horizontálnymi väzbami, zákonnosť, profesionalita, transparentnosť, flexibilita a kontrolovateľnosť.

Recenzenti: Prof. Ing. Ľubomír Belan, CSc.
 Ing. Kamil Boc, PhD
 Ing. Štefan Jangl, PhD.

LITERATÚRA

Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky, schválená NR SR 27.9.2005.

Gašpíerik, L. – Reitšpís, J. : Ako definovať pojem „bezpečnosť“, rozsah 6 strán, ALARM security magazín č. 4/2004. Infodom. Bratislava 2004.

Gašpíerik, L. – Mullerová, J. : Prevencia ochrany kritickej infraštruktúry, rozsah 6 strán.

Zborník FŠI ŽU z 12. medzinárodnej konferencie. Žilina 2007.

Ústavný zákon č. 462/1992 Z. z. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov, 1992.

Ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. v znení zákona č. 113/2004 Z. z.

Zákon č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch.

AUTORI:

Doc. Ing. Libor Gašpíerik, CSc.

FŠI ŽU Žilina,

tel.: +421 41 513 6654,

e-mail: Libor.Gaspierik@fsi.uniza.sk

prof. Ing. Josef Reitšpís, PhD.

FŠI ŽU Žilina,

tel.: +421 41 513 6654,

e-mail: Josef.Reitspis@fsi.uniza.sk

POLAND IN THE INTERNATIONAL SECURITY PROCESSES SELECTED ASPECTS

Wojciech GIZICKI

ABSTRACT

Poland as a European country, had and still has a key role to play. Poland attaches great weight to many-sided regional and global cooperation. The Polish foreign and security policy is expressed in the cooperation with international and regional organization. Poland is situated in the stable North Eastern part of the Continent, but Polish mutual goal should be to widen the area of security and stability in Europe and world: in the Balkans, Afghanistan and Iraq.

Keywords: Poland, international relations, international security

INTRODUCTION

Building a sustainable and effective system of international security requires close cooperation between the various international actors, particularly states and international organizations. This is related to the ever increasing interdependencies, challenges, and international contexts, difficult to overcome by one country³⁶.

Poland's position in the international security system has varied throughout history. However, regardless of its then current politico-military power Poland was seen as an important component in this area. Today's political situation in Europe makes Poland predestined to act as a major stabilizer and advocate of European integration towards the east. Hence the regional importance of Poland is not questionable. Increasingly often, there appear also opinions about the legitimate ambitions of Poland to play an essential part in global security. Achieving these objectives has been helped by the fact that Polish security policy after 1989 remained basically outside the controversies and disagreements between major politicians and political parties.

This paper is an attempt to present selected areas of Poland's activity in the field of international security. The analysis offered gives an account of formal and legal arrangements, and internal and external activities in this area.

1. LEGAL BASIS FOR POLAND'S SECURITY

One of the main objectives and the primary function of the state is to provide security to its citizens. A proper performance of this function is a matter of institutional and structural solutions. Therefore, formal and legal regulations are established and the existing regulations are adapted to international requirements. Also, specific practical efforts are taken to improve security of the state and its citizens. This is particularly true for establishing Poland's presence in the regional and global level activities that are of direct relevance to the implementation of internal security policy.

Article 5 of the Constitution says: *"The Republic of Poland shall safeguard the independence and integrity of its territory and ensure the freedoms and rights of persons and citizens, the security of the citizens (...)"*³⁷. For the armed forces, the Constitution indicates that they are defensive in nature, and subject to civilian control. The Constitution also sets out (Article 89) detailed rules for entering into international agreements, especially with respect to

³⁶ See W. Gizicki, *Polityczne uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego*, Toruń 2008.

³⁷ The text of the Constitution: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

international cooperation (alliances, agreements, international organizations). Article 90 allows for a transfer of some powers of the internal authorities to other international entities (an international organization, body or institution). Several Articles (e.g. 126, 134, 136, 229) point out the powers and authority of the President, head of the army, in the area of security. All this illustrates both the diversity and specificity of solutions adopted in this regard, as characteristic to a democratic state. In many cases these regulations are applied in contemporary Polish security policy, including within NATO. This is so because Poland, as a democratic country fully participating in international relations, pursues its policy in the area of security in conjunction with the international security actors.

The grounds of the contemporary Polish security policy are set forth in the Security Strategy of the Republic of Poland from 2007³⁸. This document lays down the strategic interests, objectives and principles of forming the policy.

In the first words of the document it is confirmed that Poland is now a secure country. When presenting the national interests, it is stated that they have remained valid and unchangeable for a number of years. They are divided into three categories: vital, important and other essential ones. The vital interests are primarily to ensure survival of the state, of its people. The important interests are related to activity for the warranty of civilization and economic development. In the area of other essential interests, the necessity is indicated to build and promote a sustainable, strong international position of Poland. In connection with the implementation of the above interests, the close correlation of external and internal actions is clearly highlighted.

When indications are made of Poland's strategic objectives, it is stressed that they are associated with the international environment and the resulting obligations, especially in the framework of NATO and the EU. The overriding objective is about ensuring the implementation of national interests by eliminating threats, realistically assessing challenges and taking advantage of the potential international development opportunities. The main strategic objectives are very versatile. Their nature is political (e.g. continuity of statehood, international cooperation), economic (e.g. development and promotion of the economy, support for entrepreneurs), legal (e.g. guarantee of civil rights and human rights), cultural (e.g. protection and development of the national heritage, including the development of science), ecological (e.g. protection of the environment). All of the above objectives indicate the necessity for a complementary approach to security.

Today's global challenges pose new tasks for all participants in the international relations. Thus, the Polish Security Strategy covers the many sectors that make up the national security, both internally and externally. Military security is just one of them. Equally important, however, are civil, social, economic, ecological, information and telecommunications security aspects.

2. POLAND'S ACTIVITY IN THE FIELD OF SECURITY

Under the Constitution, Poland is a democratic state. The political system is based on the distribution and balance of power between the legislative, executive and judicial. The president is head of state, keeper of the sovereignty and security of the state (Article 126). Competence to carry out domestic and foreign policy, including for security, vests, however, in the Council of Ministers (Article 146). The main burden of responsibility for internal and external security rests on three ministries: Ministry of National Defence (MND), Ministry of Foreign Affairs (MFA) and Ministry of Internal Affairs and Administration (MIA).

³⁸ Previous Strategies for 1992, 2000 and 2003 Text:
http://www.wp.mil.pl/pliki/File/zalaczniki_do_stron/SBN_RP.pdf

2.1. INTERNAL ACTIVITY

In the past few years, Poland has installed a number of reforms relating to security policy. One example of such action are the decisions taken in relation to the armed forces³⁹. For several years now, Polish Army has been systematically upgraded, both in terms of headcount and its quality and in terms of armament. The most important task currently under way in the Polish Army is the process of professionalization of the armed forces. It is a strategic decision, having strong implications for the implementation of the Polish security policy. According to the assumptions of the reform, ongoing since 2008, the armed forces will be based entirely on professional soldiers. Ultimately, the Polish Army's headcount will be 120 thousand soldiers. This reform has forced the need to take a number of actions. This was especially about a series of legislative amendments, and the repealing of universal, compulsory military service. There are two main reasons for these actions. The first one is a change in the international situation as regards security. Today, we are not threatened with the possibility of widespread armed conflicts (world or regional war). However, there emerge asymmetric threats that require new approaches and new solutions. Another, an important if prosaic reason is budgetary savings. A result of departure from the universal compulsory military draft is the reduction in costs of staff, facilities, weapons. The reform of the armed forces is to strengthen the capacity and efficiency of Polish soldiers in these new, asymmetric international circumstances.

Under the reform of the armed forces, starting from 2010, corps of the National Reserve Forces (NRF) are being established. They are made up of the reserve soldiers who are willing to tie up with the military on the basis of readiness for deployment if needed and in the event of real military and non-military threats. The target headcount of these forces is to achieve 20 thousand soldiers. These forces can play an important role, especially in light of the requirements related to environmental hazards, natural disasters (floods, acts of God, etc.). Recent experience of many countries in this area has highlighted the merits of such internal measures.

In addition to the tasks delegated to the army, a considerable burden of responsibility for internal security is placed on border guard, police and intelligence services.

With the full membership, the eastern Polish border became the eastern border of the European Union. Therefore, the tightness of the eastern Polish border has a decisive influence on security. It is essential to eliminate and prevent illegal migration and border infiltration by individuals and organized criminal groups and terrorist organizations.

In the case of the police, there is a need to liaise with other internal forces and completing basic tasks. This applies especially to prevention, public order and protection. At the same time, it is important to both acquire and verify all information about possible threats. This aspect must be dimensioned both internally and externally, based on cooperation with the police of the world, especially the neighbouring countries.

Work done in the area of intelligence is concentrated within the Ministry of Internal Affairs and Administration (MIA), the Intelligence Agency (IA) and the Internal Security Agency (ISA). Inside the Ministry of Internal Affairs and Administration, an Inter-ministerial Centre for Combating Organised Crime and International Terrorism was established. The establishment of the Centre is associated with the need for institutional and structural development of effective tools to combat organized crime and terrorism. Building these tools is an ongoing process that has been in place for nearly 10 years.

A crucial element of activity in the field of internal security is to create a good climate and cooperation between the uniformed services and the public. Recent experience has shown great openness of security agencies to this cooperation. On the other hand, the society appreciates the work of these institutions and has a deep trust in them. Opinion polls show

³⁹ The detailed arrangements for the modernization of the armed forces: <http://www.wojsko-polskie.pl>

that the vast majority of Poles (approximately 72%) positively evaluate the work of the army and police⁴⁰. These institutions increasingly often direct their offer to schools, non-governmental organizations and all citizens, in the form of, among others open meetings, fairs, cooperation in projects of popular science. In recent years, a growing interest in working in institutions dealing with security has been observed. It was only a several years ago that a uniformed service was regarded as a constraint. Currently, large numbers of young apply for jobs in the military, wishing to tie up their professional careers with the army. The military and other uniformed services offer a stable and rewarding job. In the era when young people have huge difficulties in finding jobs in a market economy, this offer is very attractive. With such interest in military service, the Polish Army has a chance to choose the best specialists.

2.2. EXTERNAL ACTIVITY

Poland, being aware of the need to actively involve in shaping the international security, undertakes a number of related activities. As often stated before, the foundation of Polish security policy is cooperation within NATO and the EU. Both organizations are of priority importance for Poland. Accession to these organizations was definitely a challenge for Polish foreign policy⁴¹. After the democratic transformation of 1989, Poland, one of the largest members of the Warsaw Pact, could make efforts to shape its future security policy with an advantage taken of the Euro-Atlantic option. Full Polish membership in NATO (1999) gave the reassurance of security and bound the country to commit to a much greater involvement in direct political and military action. Through integration with the EU (2004) Poland reinforced its international position, including in terms of security⁴². Poland is one of the most important links in the security policy of the central-eastern part of Europe, associated with the overall need for consolidating democracy in the new political circumstances. These facts and intentions were confirmed by the words of the current Polish Prime Minister Donald Tusk, said in 2007 during the exposé in the Sejm⁴³: *Poland will be a key actor on the European stage, and thus - on the world stage (...). an obvious, the best guarantee of Poland's security is our presence in the NATO and of course the European Union membership.*

From the Polish perspective, a very important fact relating to its security is the solidarity of the NATO alliance, established by Article 5 of the Washington Treaty. Poland also treats its membership as an opportunity to promote and lobby for NATO expansion to include Ukraine and Georgia, among others. Not without significance is the fact that transatlantic cooperation makes feasible more effective efforts to combat terrorism and other global security threats. For this reason, Poland has been actively engaged in military operations and other allied activities.

Integration with the EU involves the full participation in the implementation of the Common Security and Defence Policy (CSDP). Poland has ensured that the priorities of its foreign policy, including support for security, democratization and stabilization processes in Europe, clearly contribute to CSDP activities. Poland has decided to get involved in the creation of rapid reaction forces (e.g. participation in the stabilization of Bosnia and Herzegovina and Macedonia), declared co-operation to strengthen the role of the European Defence Agency and joined the process of shaping the defence industry in the EU. An

⁴⁰ Research Report of the CBOS, June 2010: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_085_10.PDF

⁴¹ See Kuźniar, R., Szczepanik, K (eds). (2002). *Polityka zagraniczna RP 1989-2002*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.

⁴² See Wojtaszczyk, K.A (ed). (2002). *Bezpieczeństwo Polski w perspektywie członkostwa w Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Elipsa.

⁴³ The text of the exposé: <http://www.kprm.gov.pl/premier/przemowienia/id:19/>

extremely important element of Polish security is energy security. This issue was included in the Lisbon Treaty as a major challenge for non-military activity.

Due to the fact of its aspirations to the role of an important actor, both in the regional and global dimensions, Poland needs to engage in the activities of other international organizations.

From the outset of its membership in the UN (1946), Poland has been involved in the work of this organization. On several occasions, it has been a non-permanent member of the Security Council (in years: 1946-1947, 1970-1971, 1982-1983, 1996-1997), presented proposals for international dialogue, the so-called Rapacki's Plan (1964), participated in peacekeeping missions. In Poland's opinion, security policy pursued within the framework of the UN is multidimensional, interdependent and embraces both regional and global problems. Poland, however, is convinced of the need to reform the UN Security Council, to extend its membership to include new countries, which may contribute to making UN activities more dynamic and objective.

OSCE is important for Poland as a supporter of security at the regional and global levels, and remains an important link in the processes of democratization, stabilization and conflict mitigation.

One of the main objectives of the Polish involvement in the work of the Council of Europe has been since 1991 the strengthening of democratic security in Europe. A demonstration of this is the activity to promote the idea especially towards the countries of Central and Eastern Europe, particularly Ukraine, Belarus, Georgia⁴⁴.

Poland, while delivering on the obligations arising from cooperation within NATO and the EU, undertakes intense activities in the military missions. Experience in military operations outside Polish borders dates back to 1953 when the Polish troops took part in the peacekeeping mission in Korea. In 1992, much earlier than membership in NATO and the EU, Poland participated in UN mission in Yugoslavia. Then, it got involved in missions within NATO (IFOR). In 2003-2008, Poland participated in the mission in Iraq, and in 2009 in Chad. Currently, the Polish Army is active under the three missions (as of 10.2010). These are: Polish Military Contingent EUFOR in Bosnia and Herzegovina (approx. 200 soldiers), Polish Military Contingent KFOR in Kosovo (approx. 230 soldiers), Polish Military Contingent in Afghanistan (approx. 2600 soldiers).

CONCLUSION

Poland is a large country situated in the middle of Europe. It is regarded as an important partner and the "driving force" in the processes of democratization, integration and security in the region. Evidence of this is the attitude towards the Baltic and Balkan countries on the enlargement of NATO and the support for democratic changes in Ukraine, Belarus, Georgia. Poland makes it clear that it has ambitions to play a significant role in international security policy. Its active membership in NATO and the EU is a guarantee of security and makes it possible to effectively deliver on this declaration.

⁴⁴ More about Poland's participation in the work of international organizations, see Parzymies, S., Popiuk-Rysińska, I. (2002). *Polska w organizacjach międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar.

BIBLIOGRAPHY

1. Gizicki, Wojciech. *Polityczne uwarunkowania bezpieczeństwa międzynarodowego*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2008. 367 s. ISBN 978-83-7611-095-0.
2. Kuźniar Roman, Szczepanik Krzysztof, (eds). *Polityka zagraniczna RP 1989-2002*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar, 2002. 492 s.
3. Wojtaszczyk Konstanty Adam, (ed). *Bezpieczeństwo Polski w perspektywie członkostwa w Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Elipsa, 2002. 162 s.
4. Parzymies Stanisław, Popiuk-Rysińska Irena, (eds). *Polska w organizacjach międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar, 2002. 344 s.
5. *Konstytucja RP*, [2010-10-05]. <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
6. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, [2010-10-05]. http://www.wp.mil.pl/pliki/File/zalaczniki_do_stron/SBN_RP.pdf
7. <http://www.wojsko-polskie.pl>
8. *Oceny instytucji publicznych. Raport z badań CBOS.* [2010-10-05]. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_085_10.PDF
9. *Tekst expose Premiera RP Donalda Tuska z dn. 23 listopada 2007 r.*, [2010-10-06]. <http://www.kprm.gov.pl/premier/przemowienia/id:19/>

AUTOR:

Wojciech GIZICKI, PhD.
Al. Raławickie 14,
20-950 Lublin, Polska
e-mail: wgizicki@kul.pl

RUSKÁ FEDERÁCIA V KONTEXTE SÚČASNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH HROZIEB A RIZÍK

Martin HOREMUŽ

ABSTRACT

The article aims to explain and describe some of the current security threats and risks directly related to the Russian Federation as a key player in security policy. Termination of the bipolar arrangement of the system of international relations and also the disintegration of the USSR meant a significant transformation of the security environment. Into the spotlight after 1990 got unusual - asymmetric security threats and risks, which do not have military character and origin. Their common feature is the high rate of latency and a low degree of predictability (anticipation). The dynamics of the new security threats and risks also affected the process of globalization, which became a powerful accelerator and factor of security environment. The contribution in this sense tries to identify the current security threats and risks in context of the Russian Federation, while outlines perspectives, respectively forecast their future development.

Keywords: security policy, transformation of security environment, security threats

ÚVOD

Dôležitým predpokladom pre skúmanie a posudzovanie bezpečnosti je správne definovanie a poznanie bezpečnostného prostredia. Bezpečnostné prostredie má svoje statické a dynamické zložky, z hľadiska následne posudzovaných bezpečnostných rizík a ohrození je pritom nevyhnutné vždy hodnotiť relevantné faktory vonkajšieho a vnútorného bezpečnostného prostredia. (Hofreiter, 2004) V medzinárodnom meradle môžeme v súčasnosti dedukovať, resp. identifikovať výraznú tendenciu k zmene bezpečnostného prostredia, ktoré sa stáva čoraz viac nestabilným, nepredvídateľným a efemérnym, a ktoré vytvára priamo úmerný kauzálny vzťah k transformácii bezpečnostných rizík a zdrojov ohrozenia. Výsledkom týchto kvalitatívnych, ale aj kvantitatívnych zmien v oblasti bezpečnosti je nadobúdanie čoraz väčšieho významu hrozieb a rizík vo forme nevojenského charakteru. Bezpečnostné riziká sú v súčasnosti početnejšie, diverzifikovanejšie, rôznorodejšie, rozdielnej dôležitosti a intenzity. Vonkajšie riziká sa môžu vo svojich dôsledkoch kombinovať s rizikami vo vnútri krajiny. Ich zdrojom sú dnes vo veľkej miere neštátne subjekty („*non-state actors*“), ktoré nerešpektujú medzinárodné záväzky a princípy. Súčasne sa uskutočňuje transformácia významu jednotlivých aspektov bezpečnostnej politiky. Je nevyhnutné viac brať do úvahy silnejúce vonkajšie vplyvy, ktoré sa vymykajú kontrole jednotlivých štátov. Tieto vonkajšie vplyvy sú výsledkom procesu globalizácie a prejavujú sa najmä v ekonomickej, hospodársko-finančnej a informačno-technologickej oblasti. Ich bezprostredným dôsledkom je rast nevojenských (asymetrických) bezpečnostných hrozieb a rizík. Na druhej strane transformáciu bezpečnostného prostredia determinujú aj výrazné zmeny v atribútoch sociálneho prostredia, na základe čoho narastajú nové zdroje konfliktov, ktoré sa viditeľne presúvajú zo sféry techniky a technológií do sféry spoločenskej – sociogennej. Sú to nové faktory prostredia, ktoré vo svojom procesnom spojení novým spôsobom ovplyvňujú životy ľudí, výrobných a nevýrobných organizácií, obcí, miest, krajov, štátov, spoločenstva štátov a na koniec celého sveta. Taktiež môžeme medzi ne zaradiť nové skutočnosti, ktoré novo utvárajú (pretvárajú) podobu fenoménu rizika tak po kvalitatívnej ako aj po kvantitatívnej stránke. (Beck, 2004)

1. SÚČASNÉ BEZPEČNOSTNÉ HROZBY A RIZIKÁ

Bezpečnostná hrozba je aktuálnou bezpečnostnou vedou definovaná ako objektívne daná a pôsobiaca realita existujúca nezávisle na konaní a správaní referenčného objektu. Na druhej strane bezpečnostné riziko je možné chápať ako úsilie subjektu bezpečnostného prostredia (bezpečnostných vzťahov) o poškodenie záujmov iného subjektu, ako činnosť aktéra bezpečnostného prostredia, ktorá môže mať negatívny dopad na záujmy iného subjektu. (Hofreiter, 2004) Súčasné bezpečnostné hrozby a riziká môžeme podľa najčastejšie klasifikovaného a bazálneho hodnotenia rozdeliť na hrozby a riziká vojenského a nevojenského charakteru. Vojenské bezpečnostné hrozby a riziká sa na rozdiel od nevojenských vyznačujú najmä možnosťou vyššej anticipácie, a to preto, lebo svojou podstatou sú priamo alebo nepriamo spojené s tzv. vojenským sektorom (vojenskou silou, tzv. „*hard security*“). Keďže vojenský sektor, tak ako v minulosti stále reprezentuje štát so svojou vojenskou organizáciou a systémom, z tohto dôvodu je určenie a označenie pôvodcov vojenských bezpečnostných hrozieb, aj napriek ich väčšej diverzifikácii a heterogenite, jednoduchšie a spoľahlivejšie. Na druhej strane identifikovanie nevojenských bezpečnostných hrozieb a rizík je omnoho zložitejšie, pričom tieto hrozby sú na rozdiel od minulosti omnoho hlbšie štruktúrované. „*V 21. storočí už neexistuje pevný bipolárny systém, ktorý v minulosti určoval črty i charakter účasti aktérov nielen v štrukturotvornej oblasti medzinárodnej politiky (otázka bezpečnosti a jej regulácie, vojna, konflikty) ale i v ďalšej oblasti, ktorá z nej vyplývala (otázky ekonomickej spolupráce, kultúrnej výmeny, vedeckých a profesionálnych kontaktov). Určoval teda nielen konanie tradičných aktérov – štátov a medzinárodných organizácií, ale aj nových účastníkov – subnacionálnych a supranacionálnych štruktúr. Práve títo noví účastníci sa stali oveľa rozhodujúcejšími faktormi v agende pre bezpečnosť 21. storočia.*“ (Lasicová, Ušiak, Dobřík, 2008, s. 96) Aj keď teda hrozby a riziká vojenského charakteru na začiatku 21. storočia výrazným spôsobom ustúpili do úzadia, ich hodnotenie a analýza je stále integrálnou súčasťou obranného a bezpečnostného plánovania štátov, a v strednodobej a dlhodobej perspektíve sa na tomto konštatovaní pravdepodobne nič nezmení, nakoľko hrozby a riziká vojenského charakteru stále predstavujú rozhodujúcu zložku pri kreovaní bezpečnostnej politiky konkrétneho štátu. Najčastejšia podoba vojenského ohrozenia je aj dnes hrozba a riziko priameho, resp. bezprostredného vojenského konfliktu. Už na prvý pohľad je zrejmé, že pokiaľ skúmame vojenské konflikty a ozbrojené akcie (ktoré reprezentujú pravidelné armády) po roku 1990, je evidentné, že majú výrazne odlišný kvantitatívny a kvalitatívny charakter ako konflikty, ktoré prebiehali v období po druhej svetovej vojne. Zásadnú zmenu v tejto oblasti priniesla evolúcia vo vojenstve, ktorá je spojená s nástupom a využívaním vysoko sofistikovaných a technologicky vyspelých zbraní a zbraňových systémov, komunikačných a spojovacích systémov, reálnym disponovaním reliabilnými informáciami o situácii na bojisku aj mimo neho, adekvátne mediálne pokrytie vojenského konfliktu a pod.. Štáty, ktoré nedostatočne venujú týmto aspektom pozornosť, sa ocitajú vo výraznej defenzíve, a nedokážu čeliť novým bezpečnostným podmienkam. Keďže známa Clausewitzova definícia vojny ako pokračovania politiky inými prostriedkami je stále nielen teoretickou, ale aj praktickou súčasťou medzinárodných vzťahov, z tohto dôvodu sa môžeme domnievať, že význam vojenského faktoru, a z toho plynúce vojenské hrozby a riziká majú neustále svoje pevné miesto a opodstatnenie v systéme medzinárodných vzťahov, a v tomto ohľade ani skončenie epochy blokovej konfrontácie neznamenalo ústup, resp. vzdanie sa možnosti použitia vojenskej sily v medzinárodných vzťahoch. Použitie ozbrojených síl je pritom vo svojej imanentnej podobe vždy orientované na čo najrýchlejšie dosiahnutie zadefinovaných cieľov, čo možno najefektívnejším spôsobom, pri čo najmenších ľudských a materiálnych stratách. V súčasnom systéme medzinárodných vzťahov svojou početnosťou dominujú konflikty vnútroštátneho charakteru, medzi ktorými prevažujú etnické konflikty, konflikty ktoré vznikajú v dôsledku

transformačnej krízy a rýchlej demokratizácie, a občianske a secesionistické vojny, ktoré sú sprevádzané rozpadom existujúcich štátnych štruktúr. (Waisová, 2008).

Pokiaľ ide o Ruskú federáciu (RF) môžeme konštatovať, že hrozba vojenského charakteru je v súčasnosti veľmi nepravdepodobná a priame vojenské nebezpečenstvo momentálne nepredstavujú jednotliví štátni aktéri, ktorými sú z dôvodu geografickej blízkosti predovšetkým bezprostredne susediace postsovietske republiky, a to aj napriek tomu, že postsovietsky priestor sa vyznačuje relatívne vysokým konfliktným potenciálom. Za najväčšou hrozbou vojenského charakteru z tohto uhlu pohľadu by sme mohli označiť nevyriešené („zmrznuté“) lokálne (regionálne a etnické) konflikty, ktoré sa odohrávajú v bezprostrednej blízkosti ruského teritória, resp. v oblastiach, ktoré možno označiť za strategické z hľadiska ruských národných a bezpečnostných záujmov. Uvedené konflikty boli v priebehu svojho minulého vývoja v rôznych fázach „zakonzervované“, a ich opätovné obnovenie nie je možné v blízkej budúcnosti úplne vylúčiť.

2. NEVOJENSKÉ BEZPEČNOSTNÉ HROZBY A RIZIKÁ

Z hľadiska konkrétnych nevojenských vnútorných hrozieb, ktoré môžeme aplikovať na RF, a ktorých dosah je medzinárodný (globálny) je nevyhnutné spomenúť najmä:

- 1) *organizovaný zločin a korupciu;*
- 2) *terorizmus a islamskú hrozbu;*
- 3) *migráciu a latentné národnostné a etnické konflikty.*
- 4) *demografické, sociálne, ekologické a zdravotné hrozby*

2.1. ORGANIZOVANÝ ZLOČIN A KORUPCIA

Organizovaný zločin v RF predstavuje novú bezpečnostnú hrozbu, ktorá zamestnáva viacerých výskumníkov a analytikov na celom svete. Ako uvádza M. Šmíd, „*krajiny bývalého ZSSR predstavujú z hľadiska fenoménu organizovaného zločinu vysoko zaujímavú oblasť, kde predovšetkým po roku 1991 došlo doslova k pandemickému rozšíreniu organizovanej kriminality a jej exportu do celého sveta. Jej príčinou má množstvo objektívnych historických, sociálno-ekonomických aj geografických príčin. Relatívna chudoba v oblasti, obrovské sociálne rozdiely v populácii, špecifická verejná kultúra, nerovnomerná distribúcia obrovského bohatstva krajiny a zdeformovaný politicko-ekonomický systém, ktorého vrcholnou formou bola deformácia totalitného systému vlády v rokoch 1917-1991.*“ (Šmíd, 2009, s. 7) V súčasnosti môžeme celkom oprávnenne hovoriť o vážnej bezpečnostnej hrozbe nevojenského charakteru, ktorý organizovaný zločin v RF, resp. v medzinárodnom meradle predstavuje. Štruktúry ruského organizovaného zločinu pôsobia vo viacerých štátoch sveta, najmä však v západnej Európe a Spojených štátoch. Z pôvodne orientovaného organizovaného vydierania (tzv. racketierstvo) na začiatku 90. rokov minulého storočia sa ruský organizovaný zločin zameril na oblasti s tzv. „*vysokou pridanou hodnotou*“, ktoré sa vyznačujú vysoko sofistikovanými metódami páchania organizovanej trestnej činnosti, a z tohto dôvodu sa momentálne zameriava na obchod s narkotikami, zbraňami, migrantmi, prostitúcia, hospodárska kriminalita v podobe daňových podvodov. Definičným znakom organizovaného zločinu, a to nielen ruského, je jeho snaha o bezprostredné implantovanie do základných štátnych a politických štruktúr ruského štátu na jeho jednotlivých úrovniach, čím vytvára vážne riziko pre štandardné fungovanie ruského sociálneho, politického a ekonomického systému. Problém ruského organizovaného zločinu je vo svojej imanentnej

podobe veľmi komplikovaný, pričom jeho bližšie skúmanie a analyzovanie problematizuje rozsiahlosť ruského územia, na ktorom pôsobí heterogénne množstvo zločineckých skupín (podľa veľkosti, zamerania, rozsahu činností), aj keď v medzinárodnom meradle sú aktívne iba niektoré z nich (Solncevskaja, Tambovskaja, Podolskaja). (Šmíd, 2009) Prezident D. Medvedev si veľmi dobre uvedomuje riziko organizovaného zločinu a korupcie, ako hlavnej brzdy vnútorného rozvoja a modernizácie RF, napriek tomu sa k rozhodnejším krokom voči jeho štruktúram dodnes neodhodlal. Preto do budúcnosti zostáva otázne, do akej miery sa mu (poprípade jeho nástupcovi) podarí s týmto hlboko zakoreneným fenoménom vysporiadať.

2.2. TERORIZMUS A ISLAMSKÁ HROZBA

Medzi najvýznamnejšie faktory ovplyvňujúce politický a bezpečnostný vývoj v RF sa posledných rokoch zaraďuje prenikanie islamu, predovšetkým jeho radikálnej podoby vo forme moslimského fundamentalizmu a terorizmu. Bezprostredná hrozba šírenia moslimského fundamentalizmu a terorizmu je spojená predovšetkým s krajinami strednej Ázie, kde prípadné formálne etablovanie tejto hrozby môže viesť k labilnému juhu RF k destabilizácii a v konečnom dôsledku aj k dezintegrácii. (Souleimanov, 2006) Terorizmus je nepochybne fenoménom, o ktorom sa v súčasnosti veľa hovorí, a zároveň je skutočným problémom globálneho rozmeru. RF a ostatné krajiny SNŠ začali mať v 90. rokoch minulého storočia s terorizmom vzrastajúce problémy. Dôvodom boli najmä slabé a neefektívne štátne štruktúry, vysoká miera korupcie, neskúsenosť a nepripravenosť bezpečnostných síl a zložiek potlačiť prejavy terorizmu. V centre pozornosti po konštituovaní ruského štátu bol predovšetkým čečenský terorizmus, pričom jeho potieranie a eliminovanie bolo zložité práve z toho dôvodu, že išlo o národnooslobodzovací boj, ktorý používal teroristické metódy. *„RF mu začala vzdorovať spôsobom, ktorý sa v týchto prípadoch len málokedy osvedčuje: zvýšeným vojnovým úsilím, ale aj neodôvodnenou politickou a mocenskou centralizáciou.“* (Samsonov, 2003, s. 94) O príčinách a dôsledkoch terorizmu v postsovietskom priestore ako najzávažnejšej nevojenskej hrozby by bolo potrebné vypracovať osobitnú analýzu, nakoľko ide o veľmi závažný problém, ktorému bude musieť RF pravdepodobne v budúcnosti čeliť vo vzrastajúcej miere, resp. úzko spolupracovať s inými štátmi na jeho eliminovaní. Okrem severného Kaukazu (Čečensko, Inguško, Dagestan) sa medzi nestabilné regióny zaraďuje stredná Ázia, ktorá v tomto smere predstavuje ideálne miesto pre islamských fundamentalistov, keďže práve v tomto geografickom priestore došlo po roku 1991 k vzostupu konzervatívne nábožensko-politického učenia - islamu, vahábizmu. Jeho *„popularitu“* umocnili nielen historické, etnicko-politické, ale najmä sociálne podmienky, a existencia klanových štruktúr a kmeňového tribalizmu. Situovanie niektorých štátov strednej Ázie (Tadžikistan, Turkmenistan) na slabo chránených hraniciach s Afganistanom a Pakistanom okrem iného vedie k predaju a pašovaniu narkotík, predstavujúcich významný zdroj obživy miestneho obyvateľstva, ale predovšetkým zdroj pre financovanie extrémistických a teroristických hnutí. RF má s terorizmom praktické a bezprostredné skúsenosti, keďže už v prvej polovici 90. rokov 20. storočia došlo v dôsledku udalostí na severnom Kaukaze, resp. v procese národnostného a etnického uvedomovania sa radikálnej časti *„čečenského národa“* k viacerým násilným stretom. (Souleimanov, 2007) Známe sa stali predovšetkým teroristické činy ozbrojencov (banditov), súvisiace s tzv. prvou čečenskou vojnou (teroristický akt v Budjonnovsku, Kizl'are, v rokoch 1995 a 1996), ktorými sa snažili preniesť násilie a nestabilitu mimo hraníc Čečenska, resp. po roku 1999 s tzv. druhou čečenskou vojnou (kontroverzné výbuchy obytných domov v Moskve v roku 1999, ktoré predchádzali invázii federálnych vojsk do Čečenska, neskorší teroristický útok na divadlo Dubrovka v roku 2002, resp. na školu v Beslane v 2004 roku) alebo boli určitým spôsobom spájané s tzv. *„čečenskou stopou“* – osobami *„kaukazskej národnosti“* (výbuch vlakov na

trati Moskva – Petrohrad v 2007, resp. 2009). Čo je však podstatné, v rámci boja a potierania terorizmu ruské politické vedenie zaujalo nekompromisný postoj, a snažilo sa situáciu riešiť silovými spôsobmi, napriek tomu, že politická možnosť riešenia čečenského problému, minimálne po roku 1996 a podpísaní tzv. Chasavjurtských dohôd existovala, na základe rokovanií s vtedajším legitímne zvoleným a umierneným prezidentom A. Maschadovom. Politickému riešeniu čečenského konfliktu nahrával aj fakt, že väčšina obyvateľov Čečenska sa nestotožňovala s násilnými (teroristickými) spôsobom boja, ani s islamom, ku ktorému pôvodne režim Dž. Dudajeva začal inklinovať. Druhým sprievodným znakom, ktorý sa v rámci ruského boja proti terorizmu vyprofiloval, je neadekvátnosť opatrení prijímaných na eliminovanie a potlačenie terorizmu. V prvotných rokoch sa ruská antiteroristická politika vyznačovala neprítomnosťou ustáleného koncepčného prístupu. V neskoršom období bolo možné mieru a rozsah opatrení zameraných na boj proti terorizmu identifikovať vo forme prudkej centralizácie a posilnenia štátnej (federálnej) politickej moci na úkor regiónov, opozície, médií, mimovládnych organizácií a ďalších relatívne autonómnych štruktúr spoločnosti. Ak pominieme všetky aspekty spojené s príčinami tzv. čečenského terorizmu (národnooslobodzovací boj, resp. boj za nezávislosť?) možnosti riešenia spočívajú v koncepcnej, systémovej a cieľavedomej národnostnej politike federálneho centra smerom k celému severokaukazskému priestoru, vrátane vypracovania a dôslednej implementácie sociálnej a ekonomickej perspektívy pre jej obyvateľov. Inou skutočnosťou, ktorá nepriamo (avšak podstatne) ovplyvňuje dianie v rámci Kaukazu sú mocensko-politické a geopolitické siločiarly pretínajúci tento strategický geografický priestor - faktor ropy, plynu, resp. tranzitné cesty pre dopravu energetických surovín.

2.3. MIGRÁCIA A LATENTNÉ NÁRODNOSTNÉ A ETNICKÉ KONFLIKTY

Tento bod inherentne súvisí s etnickými a národnostnými konfliktami, ktoré sa odohrávajú v postsovietskom priestore, resp. sú vo svojej vnútornej podobe v súčasnosti „zamrznuté“ (konflikt o Náhorný Karabach, fakticky nevyriešený konflikt a status Južného Osetska a Abcházka, nestabilita v Čečensku a priľahlých regiónoch RF). Všetky štáty bývalého ZSSR, vrátane RF, dodnes trpia dôsledkami sovietskej národnostnej politiky, ktorá sa vyznačovala rozsiahlym premiestňovaním a deportovaním celých národnostných skupín, a tzv. prístupom akomodácie v oblasti národnostnej a etnickej politiky – vytvorenia umelého sovietskeho národa pod ktorým sa v skutočnosti skrývala rozsiahla a intenzívna rusifikácia a asimilácia. Z hľadiska budúcich nevojenských bezpečnostných hrozieb a rizík nemožno úplne eliminovať faktor národnostne a etnicky heterogénnej demografickej štruktúry ruského štátu. RF predstavuje federatívny štát, v ktorom žije viac ako 100 národov, národností a etnických skupín. (Baar, 2005) Ruská spoločnosť je z tohto pohľadu veľmi zložito štruktúrovaný celok. Taktiež pri prognózovaní budúceho možného vývoja musíme brať do úvahy, že rozpadom ZSSR sa veľa občanov ocitlo mimo štát, ktorý z hľadiska ich národnosti bol považovaný za „domovský“. V tomto kontexte sa viac ako 20 miliónov Rusov ocitlo mimo RF, a ich prítomnosť – predovšetkým v Pobaltských štátoch je zdrojom silného napätia a politizácie. RF je taktiež štátom, v ktorom je možné zaznamenať silné demografické a migračné pohyby, spôsobené najmä príchodom migrantov z Kaukazu a strednej Ázie v dôsledku pracovnej migrácie, ale aj samotných Rusov. Predovšetkým občania Kaukazu a Strednej Ázie sa v poslednom období stávajú terčom cieľavedomých a organizovaných násilných útokov rôznych pravicových extrémistov a nacionalistov. Vzostup nacionalistických organizácií a skupín v postsovietskom Rusku je dôsledkom dlhodobo potlačované národnostného uvedomovania, ale taktiež výsledkom ruskej politiky nepriamo podporujúcej nacionalizmu a patriotizmu. Svoju úlohu taktiež zohráva laxný prístup oficiálnych bezpečnostných zložiek a predstaviteľov ruského štátu k rôznym extrémistickým a nacionálnym organizáciám.

2.3. DEMOGRAFICKÉ, SOCIÁLNE, EKOLOGICKÉ A ZDRAVOTNÉ HROZBY

Nová skupina vnútorných problémov a hrozieb, ktorému ruský štát čelí a ohrozujú jeho občanov sa vyprofilovala v dôsledku kolapsu sovietskych sociálnych a hospodárskych štruktúry, resp. zlyhania štátu, ktorý z dôvodu vysokého stupňa centralizácie a kontroly zabezpečoval všetky funkcie s možnosťou ich minimálneho delegovania na nižšie mocenské štruktúry. V súvislosti s týmto bodom je nevyhnutné spomenúť predovšetkým prudký demografický pokles obyvateľstva, pokles očakávanej dĺžky života medzi populáciou, nízka a nevyhovujúca úroveň zdravotníckych a sociálnych služieb, alkoholizmus, drogová závislosť, šírenie AIDS, environmentálne záťaž spojené najmä zo sovietskym obdobím. Uvedené problémy stáli počas posledných dvoch decénií mimo pozornosť federálneho centra a vlády, resp. prístup k ich riešeniu (ak nejaký existoval) sa vyznačoval značnou nesystémovosťou a nekoncepcnosťou. Keďže ruský štát bol v období 90. rokov v podstate vo vnútornom rozklade, a nové inštitúcie na príslušných úrovniach neboli konštituované (popríklad kopírovali stránice štruktúry KSSZ), resp. sa v tomto čase len kreovali, prvotný dôraz bol zameraný na administratívne kapacity a elementárnu legislatívnu oblasť, čo bol len prvý krok. V praktickej rovine sa problémy vyššie uvedeného rázu len prehlbovali (v lepšom prípade petrifikovali), ale fakticky neriešili. Demografický vzostup, ktorý RF prvý krát zaznamenala v roku 2009 od rozpadu ZSSR je pravdepodobne dôsledkom zhľuku viacerých udalostí, okrem iného migračnej politiky (návrat ruských občanov s tzv. „blízkeho zahraničia“) ako výsledok cieľavedomej politiky štátu. Aj keď problematika socio-ekonomických faktorov by si z hľadiska analytického uchopenia vyžadovala osobitnú štúdiu, nie je možné prehliadnúť vážnosť sociálnych problémov, s ktorými ruský štát v súčasnosti zápasí, a ktoré môžu podstatným spôsobom ovplyvniť jeho ďalšie smerovanie a vývoj. V RF sa vplyvom globálnych svetových procesov a premien posledného decénia a zmenou teoretického konceptu bezpečnosti v medzinárodných vzťahov, čoraz viac začína brať do úvahy faktor upozorňujúci na vzrastajúcu úlohu nových hrozieb a zníženia významu tradičných vojenských hrozieb, ktoré sú v podstate potvrdené aj v *Koncepciách národnej bezpečnosti* z rokov 1997 a 2000, resp. aj v posledných doktrínálnych politických dokumentoch (*Aktuálne úlohy ozbrojených síl RF* z roku 2003, *Stratégia národnej bezpečnosti RF* z mája 2009, ale taktiež *Vojenská doktrína RF* z februára 2010). V týchto dokumentov sa potvrdzuje, že nebezpečenstvo priamej vojenskej agresie proti RF sa znížilo do tej miery, že RF obracia svoju pozornosť častejšie na vnútorné hrozby spojené s terorizmom, politickou a sociálnou nestabilitou, a existenciou rozsiahlych kriminálnych štruktúr pevne ukotvených v štátnych a ekonomických inštitúciách, ktoré predstavujú jednu z charakteristických črt ruského postsovietskeho systému (transformačného procesu). Napriek skutočnosti, že v priebehu prvého decénia 21. storočia sa ruský štát vnútorne politicky (eliminovanie dezintegračných tendencií jednotlivých regiónov a oblastí RF), hospodársky (vzrast životnej úrovni v dôsledku prudkého rastu cien ropy a zemného plynu na svetových trhoch) a sociálne (pravidelné vyplácanie plátov štátnych zamestnancov, dôchodkov a iných sociálnych dávok spolu s ich pravidelnou valorizáciou) konsolidoval, v žiadnom prípade nemožno konštatovať, že sa podarilo odstrániť alebo potlačiť na prijateľnú úroveň niektoré rizikové faktory (okrem iného vysoká úroveň korupcie, nízka úroveň vymáhateľnosti práva, nízka úroveň sociálnych služieb, demografický prepád obyvateľstva, zdravotné problémy obyvateľstva). Spôsob akým ruská štátna a politická elita pristupuje k riešeniu viacerých vnútorných socioekonomických problémov (vlastnej modernizácie), majúcich neraz globálny presah, má charakter etatistických programov a opatrení, centralizácie a zložitého administrovania bez previazanosti na najnižšie štruktúry vrátane mimovládneho sektora, čím v podstatnej miere potvrdzujú filozoficko-historické determinanty, ktorý ruský štát ako politická a sociálna inštitúcia v ruskej spoločnosti zohráva, a de facto nepriamo poukazujú aj na ruské

bezpečnostné diskrepancie v oblasti tradičného a moderného chápania bezpečnosti a jej percepcie. V praktickej podobe sa najčastejšie všetky programy realizujú prostredníctvom federálnych štruktúr, t.j. na úrovni federácie – v podobe tzv. federálnych cieľových programov (v oblasti zdravotníctva, sociálnych vecí, dopravnej infraštruktúry, ekológie, vedy a techniky, rozvoja regiónov a pod.), ktoré však nedokážu preukázať dostatočnú efektívnosť, pretože základným problémom je chýbajúca občianska participácia v podobe občianskej spoločnosti s prirodzeným záujmom občanov o veci verejné. Navyše, federálne programy, prostredníctvom ktorých sa vynakladajú veľké finančné prostriedky veľmi ťažko môžu zohľadňovať rozličné regionálne a miestne špecifiká, ktoré sú vzhľadom na rozsiahlosť ruského územia, sociálno-kultúrne, ekonomické, národnostné a demografické faktory veľmi diferencované. Skutočnou hrozbou sa v tomto smere bude v budúcnosti javiť zvládnutie procesu, resp. programu reálnej vnútornej modernizácie vrátane politickej, a rozvoja ruskej spoločnosti založenej na poznatkovej ekonomike a nových technológiách, od ktorého závisí stabilita a ďalší vývoj nielen ruského štátu, ale celého rozsiahleho geografického postsovietskeho priestoru, v ktorom RF zohráva úlohu určitého katalyzátora.

3. ZÁVER: PROGNÓZA BEZPEČNOSTNÝCH HROZIEB A RIZÍK

Aj keď prognózovanie akéhokoľvek ďalšieho vývoja je vždy časovo a obsahovo limitované a zároveň ohraničené množstvom faktorov, ktorých budúca vnútorná štruktúra a vzájomná konfigurácia sa nedajú vždy s jednoznačnou určitosťou a presnosťou predpovedať, tézovito je možné naznačiť aspoň niektoré, aktuálne prebiehajúce trendy a smery vývoja v teoretickej oblasti skúmania bezpečnostných hrozieb a rizík. Predovšetkým musíme konštatovať, že pod vplyvom štruktúrálnej, resp. kvalitatívnej a kvantitatívnej premeny medzinárodných vzťahov sa bezpečnostné prostredie stáva nestabilnejším a nepredvídateľným výskumným rámcom, v rámci ktorého neexistuje jediný a všeobecne aplikovateľný postup a prístup. V súčasnosti nastáva prelínanie rôznych dimenzií tradičných i nových bezpečnostných hrozieb a rizík, ako aj intenzívna sekuritizácia nevojenských hrozieb a rizík, ktorých dimenzia je orientovaná na široké spektrum politických, spoločenských, ekonomických, kultúrnych a iných činností. Kľúčovou je taktiež podstatná zmena primátu národnej bezpečnosti pod vplyvom globalizácie, a zmeny v redefinícii úloh a funkcií štátu. Aktuálny stav a situácia v oblasti bezpečnosti oveľa viac ako v minulosti charakterizujú viaceré faktory neurčitosti. Napriek ich existencii a vzrastajúcej frekvencii výskytu možno anticipovať, že bezpečnostné hrozby a riziká nevojenského charakteru budú mať v krátkodobej a strednodobej perspektíve pravdepodobne vzrastajúcu úroveň. Už dnes je zreteľné, že komplexnosť medzinárodného systému založeného na heterogénnosti a náraste faktorov neurčitosti bude v budúcnosti vyžadovať väčšiu operatívnu a flexibilitu v správaní a konaní všetkých aktérov medzinárodného systému, vrátane Ruskej federácie. Taktiež sa domnievame, že tieto hrozby a riziká budú mať sociálno-ekonomickú povahu a charakter, resp. budú inklinovať k sociálno-ekonomickým činnostiam. Napriek flexibilnejšiemu analytickému rámcu, v ktorom sa systém medzinárodných vzťahov na rozdiel od bipolárneho obdobia nachádza, však bude pozitívne pôsobenie na nové bezpečnostné hrozby a riziká oveľa komplikovanejšie a náročnejšie. Pre naplnenie vyššie uvedených prognóz bude zároveň dôležitý najmä vývoj samotného medzinárodného systému, zloženého zo štátov, neštátnych aktérov, národných a nadnárodných korporácií, medzinárodných a regionálnych organizácií. Vzhľadom na neustály kvantitatívny nárast neštátnych aktérov, resp. ich úlohy v procese tvorby verejnej agendy, agregovaní a presadzovaní záujmov, nemožno vylúčiť ani fragmentarizáciu medzinárodného systému, resp. jeho určitú „privatizáciu“. Jedným z dôvodov pre takéto konštatovanie sa stáva význam ekonomických inštrumentov, ktoré sa presúvajú do rúk neštátnych a nadnárodných korporácií disponujúcich neraz väčšou neformálnou mocou ako niektorí štátni aktéri.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

BAAR, Vladimír. 2005. *Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita, 2005. 231 s. ISBN 80-7368-141-2.

BECK, Ulrich. *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha : SLON, 2004. 431 s. ISBN: 80-86429-32-6.

HOFREITER, Ladislav. 2004. *Bezpečnosť, Bezpečnostné riziká a ohrozenia*. 1. vyd. Žilina : EDIS, 2004. 146 s. ISBN 80-8070-181-4.

LASICOVÁ, Jana, UŠIAK, Jaroslav, DOBRÍK, Michal. 2008. *Stratégia výskumu bezpečnosti v SR*. In KOLEKTÍV. *Formovanie nového strategického postavenia SR*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2008. ISBN 978-80-8083-697-9, s. 89-106.

SAMSON, Ivo. 2003. *Medzinárodný terorizmus. Implikácie pre Slovensko*. 1. vyd. Bratislava : SFPA, 2003. 250 s. ISBN 80-968148-3-4.

SOULEIMANOV, Emil. 2006. *Terorizmus ve světle geneze ideologie a technologie asymetrických konfliktů*. In SOULEIMANOV, E. (eds.) *Terorizmus. Válka proti státu*. Praha : Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-76-7, s. 13-63.

SOULEIMANOV, Emil. 2007. *Konflikt v Čečensku*. Praha : Eurolex Bohemia, 2007. 472 s. ISBN 978-80-7379-003-5.

ŠMÍD, Tomáš. 2009. *Organizovaný zločin v Ruské federaci*. 1. vyd. Brno : Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2009. 236 s. ISBN 978-80-210-4846-1.

WAISOVÁ, Šárka. 2008. *Mezinárodní organizace a režimy*. 1. vyd. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čenek, 2008. 255 s. ISBN 978-80-7380-109-0.

AUTOR:

PhDr. Martin HOREMUŽ, PhD.
Katedra Politológie,
Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku,
e-mail: Martin.horemuz@ff.ku.sk

ÚČINNOSŤ ŠTÁTNYCH PRÁVNÝCH SYSTÉMOV V REAKCII NA TERORISTICKÉ ÚTOKY

Batyr CHALMURADOV, Pavel NEČAS

ABSTRAKT

V článku sa popisujú rôzne definície terorizmu, analýza právnych predpisov, rada súčasných štátov ukazuje, že pri príprave trestného zákonníka formulácie terorizmu sa značne líšia vo svojich vlastnostiach, a niekedy dokonca nie sú porovnateľné. Pozornosť je venovaná hodnoteniu účinnosti právnych systémov jednotlivých krajín v boji proti terorizmu.

ÚVOD

V súčasnej fáze civilizácie, terorizmus zostáva jednou z najväznejších hrozieb svetového usporiadania a medzinárodnú bezpečnosť. Medzinárodné spoločenstvo ostro odsúdilo tento "sociálny mor" 21. storočia vo všetkých jeho formách a prejavoch. Ako už bolo zdôraznené vo Vyhlásení proti terorizmu na Summitte predstaviteľov štátov a vlád «G 8» (8-10 07, 2009, Taliansko, L'Aquila) akékoľvek teroristické činy, kdekoľvek a kýmkoľvek, ktoré boli spáchané sú trestné, neľudské a nemajú žiadne ospravedlnenie bez ohľadu na motív, najmä ak negatívne ovplyvňujú a poškodzujú civilné obyvateľstvo.

Konkrétne vyvolávajú hnev, výbuchy bômb odpálené samovražednými teroristami, nábor mladých ľudí a chudobných na vykonávanie týchto trestných činov, rovnako ako únosy ľudí a ich zneužívanie ako rukojemníkov. Lídri vedúcich krajín sveta sú si istí, že skutočne eliminovať medzinárodný terorizmus môže len viacrozmerné, kolektívne a spoločné úsilie, ako v krátkodobom, tak aj dlhodobom termíne, najmä v oblasti výmeny informácií. Zdôrazňuje, že je veľmi dôležité trestné stíhanie teroristov. Účastníci Stretnutia vyjadrili svoje pevné presvedčenie v dlhodobom horizonte hľadať účinné trestné stratégie ako reakciu reakciu na činnosť teroristických organizácií. Je to dôležité úsilie pre uskutočňovanie princípov demokracie, základných práv a slobôd, právneho štátu a spravodlivé sociálne podmienky.

Terorizmus patrí k najnebezpečnejším a zatiaľ nepresne definovaným verejným javom súčasnosti, ktorý získava čoraz viac ohrozujúci rozsah a rôzne formy. Teroristické činy často produkujú množstvo obetí, obsahujú zničenie hmotných a duchovných hodnôt, zasievajú svár medzi národmi, môžu vyprovokovať vojnu, nedôveru a nenávisť medzi sociálnymi a národnými skupinami, ktoré niekedy nie je možné odstrániť vrámci generácie.

Znepokojenie svetového spoločenstva v dôsledku šírenia terorizmu vyjadrujú snahy v hľadaní spojiť svoje sily v boji proti spoločnému nepriateľovi, vrátane pochopenia príčiny, snaha rozvíjať koncepčné doklady pre boj proti terorizmu, proti hrozbám, ktoré získali vlastnosti nadnárodného charakteru.

Zásadný význam pre organizáciu boja proti terorizmu, predstavujúceho neustále sa vyvíjajúci systém má vytvorenie právnych základov. Terorizmus v dnešnom svete získal podobu globálneho fenoménu, ohrozujúceho svetovú bezpečnosť a preto je potrebné upevniť úsilie o nájdenie spôsobov, ako proti nemu bojovať.

ANALÝZA DEFINÍCIÍ TERORIZMU

Existuje veľké množstvo vedeckých prác súvisiacich s problematikou boja proti terorizmu, ale problém definície terorizmu je stále aktuálny, nie sú rozvinuté koncepcie na medzinárodnej právnej úrovni. V súčasnej dobe neexistuje jednotný prístup k podstate terorizmu a jeho typickým charakteristikám. Definície tohto javu, ponúkané vedúcimi vedcami terrológmi a známymi politikmi sú výrazne odlišné. Analýza relevantnej literatúry umožňuje vymedziť asi dvesto definícií terorizmu, ale žiadna z nich nie je zatiaľ uznaná ako nosná. Tieto rozdiely v chápaní terorizmu spojené s odlišnou víziou sa týkajú najmä cieľov a motivácie teroristických útokov. Názory odborníkov nie sú rovnaké na predmet terorizmu, rovnako ako na mnoho z jeho elementov a rysov. Mnohí vedci sú presvedčení, že činnosti teroristických organizácií majú len politické smerovanie. Tak nemecký odborník G. Nonlau uvádza, že tento jav – je *spôsob boja, ktorý sa z politických dôvodov alebo na politické účely snaží prostredníctvom násilia alebo pod hrozbou násilia donútiť štátne orgány alebo občana na konkrétne akcie*. [2]

Známy ruský vedec L. A. Modzorjan uvádza že – *terorizmus sú akty násilia, spáchané jednotlivcami, organizáciami alebo vládnymi orgánmi, ktoré smerujú na elimináciu nechcených štátnych a politických vodcov a destabilizáciu výkonu štátneho práva za účelom dosiahnutia určitých politických výsledkov*. [4]

Avšak, štúdie o terorizme vo všetkých jeho prejavoch, nútia výskumných pracovníkov, aby pristupovali k posudzovaniu tohto javu z širšej perspektívy. Napríklad, v správe z medzirezortnej komisie pre boj proti terorizmu v USA formulovali nasledujúcu definíciu: *Terorizmus - neoprávnené použitie a hrozby násilia proti osobám alebo predmetom s cieľom dosiahnuť politické alebo sociálne ciele. Zvyčajne je zameraná na cieľ zastrášiť alebo donútiť vládu, skupiny alebo jednotlivca, aby zmenili svoje politiky alebo činnosť*. [3] Ku tejto skupine výkladov terorizmu možno pripísať, a jednu z najviac rozšírených definícií, predložených americkými vedcami V. Mallison a S. Mallison. Podľa tejto definície, *terorizmus - je systematické používanie extrémneho násilia a hrozby násilia na dosiahnutie verejných a sociálnych cieľov*.

Jeden z popredných terrológov W. Laqueur sa verí, že *terorizmus je použitie non-štátnej hrozby násilia alebo násilia s cieľom spôsobiť paniku v spoločnosti, vedúcu k oslabeniu alebo dokonca zvrhnutiu moc, a spôsobujúcu politickú zmenu*. [3]

Výskumník T. Gercog vo vzťahu k terorizmu uvádza nasledovnú definíciu...*terorizmus je použitie alebo hrozba násilia zo strany súkromných osôb z politických dôvodov vrámci určitej politickej stratégie s cieľom psychickej manipulácie spoločnosti*. [2]

Organizácia spojených národov definovala terorizmus práve ako *deštrukčnú aktivitu ohrozujúcu základné slobody a ľudské práva*. [4]

Tieto rozdiely spôsobujú nesúlad právneho jazyka proti terorizmu v normatívnych právnych aktoch v mnohých krajinách sveta.

Sme presvedčení že tieto definície terorizmu charakterizujú iba ciele a spôsoby, ako dosiahnuť ciele vlastné. Definícia terorizmu musí byť presnejšia a komplexnejšia. Vzhľadom na všetky tieto faktory môžeme navrhnúť nasledujúce definíciu – *terorizmus je negatívnym spoločenským javom, účelom ktorého je zmena určitej politickej stratégie (situácie) metódy ktoré sú smerované na destabilizáciu alebo zničenie ústavných, politických zriadení štátu, spôsobom použitia násilia alebo pod hrozbou násilia*.

ANALÝZA SÚČASNEJ PROTITERORISTICKEJ POLITIKY EÚ

Neprítomnosť univerzálneho medzinárodného dohovoru o boji proti terorizmu – indikácie toho, že v mnohých štátoch nie sú ochotní obetovať svoje národné záujmy v prospech euro-atlantickej bezpečnosti. Nedostatok špecifikácie v medzinárodných právnych nástrojoch, jej účely, obsah, priority a prostriedky na zabezpečenie, spôsobuje problémy organizovať boj proti terorizmu v systematickým spôsobom.

Súčasná protiteroristická politika EÚ, ktorá platí od útokov na USA v septembri 2001, a ktorá bola rozšírená po výbuchoch v Madride v marci 2004, sa zintenzívňuje a je predmetom neustálej aktualizácie. Justičná spolupráca medzi členskými štátmi EÚ sa stala časťou Tamperského programu, ktorý bol prijatý bezprostredne po teroristických útokoch na USA.

Okamžitou reakciou na útoky bolo prijatie protiteroristického akčného plánu, po ktorom nasledovalo rámcové rozhodnutie o terorizme, ktoré zadefinovalo terorizmus a zjednotilo úroveň trestov v jednotlivých členských krajinách. Po madridských útokoch Rada vydala deklaráciu proti terorizmu.

Po útokoch na Londýn v júli 2005 sa konalo výnimočné stretnutie ministrov vnútra, na ktorom sa dohodli, že všetky odsúhlasené opatrenia by mali byť implementované v čo najkratšom časovom období.

Môžeme tu zaradiť:

Európsky príkaz na vydanie dôkazov. Európsky zatykáci rozkaz, ktorý bol zavedený v januári 2004, nahradil starú procedúru vydania na trestné stíhanie a bol implementovaný vo všetkých členských štátoch (ako posledné ho implemetovalo Talianskov júli 2005). Správa Európskej komisie z februára 2005 ho hodnotí ako úspešný, keďže 104 ľudí bolo vďaka nemu prepustených v priemere za 45 dní (predošlý priemer bol 9 mesiacov). ***V niektorých členských štátoch je implementácia legislatívy súvisiacej so zatykačom v rozpore s ústavou štátu.*** Je v rozpore s nemeckou ústavou. Aj súlad poľskej verzie európskeho zatykača s ústavou krajiny bol spochybnený. V decembri 2005 dosiahla Rada pre spravodlivosť dohodu o rámcovom rozhodnutí pre Európsky príkaz na vydanie dôkazov. Cieľom je vznik štandardnej formy príkazu na vydanie predmetov, dokumentov a dát v prípadoch prekračujúcich hranice národných štátov. Po vhodnom preklade bude vďaka nemu možné okamžite vykonať exekúciu (aj bez súhlasu súdu).

Biometrické údaje v pasoch Od roku 2005 mali byť zahrnuté biometrické údaje v pasoch a dokonca aj vo vízach. Schengenský informačný systém (SIS) už uchováva údaje o hľadaných osobách, o osobách, ktoré nemôžu vstúpiť na územie EÚ, o nezvestných osobách a o osobách, ktoré by mali byť pod dohľadom. Biometrické identifikátory budú uchovávané v druhej generácii SIS II.[8]

Upevnenie Schengenského systému a vízového informačného systému Schengenský informačný systém (SIS I) bol vytvorený s cieľom posilnenia vonkajších hraníc Schengenského priestoru, a tým zabezpečenia vnútornej bezpečnosti. Je databázou prepájajúcou domáce informačné databázy o niektorých skupinách osôb alebo vecí (hľadané osoby a pod.). Informácie v SIS I umožňujú rovnako účinné hraničné kontroly v celom schengenskom priestore, uľahčujú medzinárodnú policajnú spoluprácu, a sú dostupné na každej hraničnej kontrole. Technickým vylepšením je pripravovaná druhá generácia SIS (SIS II). Rozširuje množstvo prepojených databáz, čím umožňuje efektívnejšie zadržanie hľadaných osôb a vecí na hraniciach, a vytvára technickú možnosť pripojenia nových

členských krajín k systému. Prechod z SIS I na SIS II sa mal odohrať v roku 2007, technické komplikácie ho však odsúvajú o približne štyre až päť roky.

Boj s financovaním terorizmu. 20. septembra 2005 Rada prijala tretiu smernicu o praní špinavých peňazí, ktorá rozšírila existujúce ustanovenia aj na zločiny spojené s terorizmom. Bola navrhnutá podľa odporúčaní medzinárodnej Finančnej akčnej pracovnej skupiny na boj proti legalizácii nezákonných príjmov (FAFT). Smernica ukladá povinnosť všetkým zainteresovaným orgánom (finančné inštitúcie, právnici, účtovníci, ...) ohlásiť podozrivé transakcie nad 15 000 eur špeciálnej jednotke finančnej spravodajskej služby pôsobiacej na úrovni národných štátov. Ide o veľmi kontroverzné opatrenia. Ďalšie návrhy:

- regulácia informácií obsiahnutých vo finančných prevodoch. Tento návrh stanovuje povinnosť pre banky zaistiť osobné detaily všetkých tých, ktorí posielajú peniaze z a do EÚ.
- konfiškácia príjmov z kriminálnej činnosti;
- príkaz na zmrazenie majetku alebo dôkazov;
- kontrola toku peňazí za vonkajšími hranicami EÚ
- zavedenie kódexu správania ako nástroja prevencie pred zneužívaním výťažkov z charitatívnej činnosti teroristami
- prijatie Konvencie Európy o financovaní terorizmu Európskou úniou.

V decembri 2005 Komisia predložila komuniké o financovaní aktivít proti terorizmu, ktoré stanovuje 2 hlavné ciele:

- prijatie kódexu o spoločnom postupe medzi členskými štátmi pri vytváraní a výmene informácií, ktoré vedú k odrezaniu financovania terorizmu;
- upevnenie finančnej transparentnosti a zodpovednosti za konanie neziskových organizácií v rámci kódexu správania.[8]

Prevenia pred náborom a radikalizáciou Význam tejto novej podoby protiteroristickej politiky EÚ, ktorá sa stala súčasťou Akčného plánu v roku 2004 narastá. Odhalenie, že za júlovými útokmi v Londýne stoja atentátnici, ktorí žili v Británii, upriamilo pozornosť na dôvody, pre ktoré sa mladí muži uchylujú k takýmto činom. V septembri 2005 publikovala Komisia komuniké, ktoré analyzovalo spôsoby, akými sa môže zabrániť radikalizácii jednotlivcov: vzdelávanie (na školách a cez internet), integračné politiky, dialóg medzi náboženstvami, a zvyšovanie medzikultúrneho porozumenia. Rada v decembri 2005 tento program schválila.

Zvýšené kontroly obchodu, skladovania a transportu výbušnín. Kontrolu zahraničného obchodu s tovarom a technológiami, ktoré sa používajú najmä pre civilné účely, ale môžu byť použité aj na vojenske účely, majú všetky vyspelé krajiny upravenú zvláštnymi právnymi predpismi. Uskutočňujú ju aplikovaním systému vývozných kontrol, ktorý zabezpečuje plnenie záväzkov prijatých v medzinárodných kontrolných režimoch – Wassenaarskom usporiadaní (WA), Skupine jadrových dodávateľov (NSG), Austrálskej skupine (AG) a Kontrolnom režime raketových technológií (MTCR). Ukrajna ako aj Slovenská republika je členom vyššie uvedených kontrolných režimov, s výnimkou MTCR, ale štátne orgány ciele tohto režimu zohľadňujú uplatňovaním legislatívy Európskeho spoločenstva.[**Zákon č. 26/2002**]

Oblasť obchodovania s vojenským materiálom predstavuje špecifickú činnosť, vykonávanie ktorej je podmienené splnením osobitných zákonom stanovených podmienok. Na rozdiel od tovaru a technológií dvojakého použitia, ktorých vývoz je limitovaný priamo aplikovateľným predpisom EU a príslušnou národnou legislatívou, formy a spôsob výkonu obchodovania s vojenským materiálom je upravený výlučne národnými právnymi predpismi, s rešpektovaním medzinárodných záväzkov. [**Zákon č. 179/1998**]

Z vyššie uvedených opatrení je možné vidieť, že všetkysú formálne odsúhlasené ale implementované do praxe sú len čiastočne. Ani tieto legislatívne opatrenia však nestačia, neumožňujú uchopiť problém v celej komplexnosti, sú skôr reakciou na chaos a paniku ktorá nasledovala po teroristických útokoch. Preto je bezpečnosť dlhodobá úloha. Preto cieľ bezpečnostnej politiky EÚ by sa mal zamerať na dlhodobú podporu výskumu a spolupráce s viacerými krajinami.

ANALÝZA PRÁVNÝCH PREDPISOV

Analýza právnych predpisov v niekoľkých súčasných štátoch ukazuje, že druhy terorizmu obsiahnuté v trestnom zákone sa výrazne líšia vo svojich vlastnostiach, a niekedy vôbec nie sú porovnateľné. Napríklad, akt kvalifikovaný v trestnom práve z Lotyšska, ako je terorizmus, v trestnom zákone Ruska a Bieloruska sú zakotvené ako sabotáž.

V trestnej legestlatíve Ukrajiny sú pojmy terorizmu a sabotáže od seba oddelené. V hlave 9, trestneho zákonníka Ukrajiny vyznačuje sa druh trestných činov ktoré sa týkajú zločinov proti verejnej bezpečnosti. Táto kapitola sumarizuje 15 článkov, činnosti sú považované za teroristické hoci charakteristikami teroristického činu v tejto časti môžu byť zahrnuté aj ďalšie články, ktoré vykazujú znaky teroristického nebezpečenstva.

V súlade s Európskej Konvencie o potláčaní terorizmu na trestné činy tohto druhu sú únos človeka - § 146 trestneho zákona Ukrajiny (ďalej len TZU), branie rukojemníkov (§ 147 TZU), únos alebo branie leteckej, vodnej dopravy, železničných koľajových vozidiel (§ 278 TZU), v niektorých prípadoch – sabotáž (§113 TZU).

Trestnoprávna legestlatíva Slovenskej republiky, môže si rozlíšiť články, ktoré vykazujú znaky teroristického nebezpečenstva ako Skupina osôb a organizácia (§ 129), Branie rukojemníka (§ 185), Teror (§ 313, § 314), Záškodníctvo (§ 315), Sabotáž (§ 317), Útok na orgán verejnej moci (§ 321). Na rozdiel od slovenského legislatívy v ukrajinských právnych predpisoch neexistujú žiadne triedenie pojmov ako ako záškodníctvo, teror, a druh či sabotáž. Existujú tiež rôzne a definície teroristického činu.

Trestný zákonník Gruzínska, špeciálna kapitola, "terorizmus", obsahuje deväť trestných činov, z ktorých je v iných štátoch väčšina pokladaná za teroristické. Právne predpisy mnohých krajín vobec neobsahujú definíciu terorizmu.

V Španielsku, všetky definície terorizmu obsiahnuté v trestnom zákone(Codigo Penal, CP). Kódex trestného poriadku (Ley de Enjuiciamiento Criminal, LEC) definuje postup orgánov presadzovania práva, v rovnakej dobe, obmedzovanie práv osôb podozrivých z terorizmu. Tieto osobitné opatrenia sú definované v článku 55 (2) ústavy, ktorá stanovuje pozastavenie občianskych práv vzhľadom k dobe zadržania, zachovanie súkromia byvania a tajomstva súkromnej korešpondencie- „...v prípade niektorých osôb v súvislosti s vyšetrovaním ozbrojenými gangmi alebo teroristických skupín.“

Hlavné rysy legislatívy proti terorizmu v Španielsku –predlžuje sa doba zadržania podozrivého pred tým, je predvedený pred sudcu a používa sa zadržanie s obmedzením komunikácie zadržaného s vonkajším svetom.

Autori konštatujú, že základom vytvorenia spoločného európskeho bezpečnostného priestoru by sa malo byť vytvorenie dizajnu, ktorý kombinuje pokračovanie snahy o transformáciu NATO, vytvorenie zložky obrany EÚ súbežne s významným prehlbovaním partnerstva s Ukrajinou na oboch týchto frontoch. Bez spoločného porozumenia obsahu modernej historickej éry je veľmi ťažké, niekedy nemožné, vstúpiť do kolektívnej stratégie a akcie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Terrorism: A Challenge to the State. / Ed. by J. Lodge. Oxford: Martin Robertson, 1981. XI. - P. 5
2. Вольхин С. Н., Ляшко В. Г., и другие 2007. *Основы защиты от терроризма: учебное пособие*, Москва: изд. Дрофа 2007
3. Webster Ninth New Collegiate Dictionary. Springfield, Mass.: Merriam and Webster, Inc., 1983. - P. 1218
4. Тимофеева Н.Ю. *Основные подходы к сущности понятия «терроризм» в определениях зарубежных террологов.* // Актуальные проблемы современного международного права: Материалы ежегодной межвузовской научно-практической конференции кафедры международного права, Москва 11 апреля - 12 апреля 2008 г. - М.: Изд. РУДН. - 2009. - С. 384 - 393.
5. Zákon č. 26/2002 Z. z. o podmienkach a kontrole dovozu, vývozu a sprostredkovateľských činností týkajúcich sa tovaru a technológií podliehajúcich medzinárodným kontrolným režimom
6. Zákon č. 179/1998 Z. z. o obchodovaní s vojenským materiálom a o doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní
7. Trestný zákon 300/2005 Z.z. ZÁKON z 20. mája 2005 TRESTNÝ ZÁKON (v znení zákona č. 650/2005 Z.z.) Zmena: 692/2006 Z.z
8. http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/zoznam_liniek/eu-a-terorizmus
9. Spoločná pozícia Rady z 27. decembra 2001 o boji s terorizmom dostupne na <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=sk&ihmlang=sk&lng1=sk>,

AUTORI:

Doc. MUDr. Batyr CHALMURADOV, CSc,
Národná letecká univerzita. Kyejv, Ukrajna
Prospekt Komarova 1 Kyejv, Ukrajna 03068
e-mail: batyrk@yandex.ru

Doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
SLOVAKIA
e-mail: pavel.necas@aos.sk

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ НА ЛИЧНОСТЬ С ДЕВИАНТНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ

Татьяна ХРАПКО

ABSTRACT

In article are considered social-psychological influence on personality with deviation behaviour. Reveal forms psychopreventive work with teenager prone to deviation behaviour. Active methods of the social teaching are Shown in the form group training. The Chosened principles psychopreventive work.

Keywords: social-psychological influence, deviation behaviour, psychopreventive work.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено социально-психологическое воздействие на личность с девиантным поведением. Раскрыты формы психопрофилактической работы с подростками склонными к девиантному поведению. Показаны активные методы социального научения в форме групповых тренингов. Выделены принципы психопрофилактической работы.

Ключевые слова: социально-психологическое воздействие, девиантное поведение, психопрофилактическая работа.

Девиантное поведение личности регулируется различными социальными институтами. Общественное воздействие может носить характер правовых санкций, медицинского вмешательства, педагогического влияния, социальной поддержки и психологической помощи. В силу сложного характера поведенческих нарушений их предупреждение и преодоление требует хорошо организованной системы социальных воздействий.

Психологическая помощь как один из уровней рассматриваемой системы играет в ней связующую роль и отличается выраженной гуманистической направленностью. Этот факт получил отражение в таких принципах психологической работы, как конфиденциальность, добровольность и личная заинтересованность, принятие человеком ответственности за свою жизнь, взаимное доверие, поддержка, уважение личности и индивидуальности.

Психологическая помощь имеет два ведущих направления. Это психологическая превенция (предупреждение, психопрофилактика) и психологическая интервенция (преодоление, коррекция, реабилитация). Психодиагностика, как правило, не является самостоятельным направлением работы и не должна быть целью психологической помощи. Это вспомогательный вид деятельности, важный, но не обязательный, как правило, решающий промежуточные практические задачи.

Данная статья посвящена рассмотрению профилактики девиантного поведения как одного из видов психологической помощи.

Профилактика девиантного поведения предполагает систему общих и специальных мероприятий на различных уровнях социальной организации: общегосударственном, правовом, общественном, экономическом, медико-санитарном,

педагогическом, социально-психологическом. Условиями успешной профилактической работы считают ее комплексность, последовательность, дифференцированность, своевременность. Последнее условие особенно важно в работе с активно формирующейся личностью, например с подростками. Поэтому далее психологическую превенцию девиантного поведения будем рассматривать чаще на примерах именно подросткового возраста.

ВОЗ (Всемирная организация здравоохранения) предлагает выделять первичную, вторичную и третичную профилактику [6]. Первичная профилактика направлена на устранение неблагоприятных факторов, вызывающих определенное явление, а также на повышение устойчивости личности к влиянию этих факторов. Первичная профилактика может широко проводиться среди подростков. Задача вторичной профилактики — раннее выявление и реабилитация нервно-психических нарушений и работа с «группой риска», например подростками, имеющими выраженную склонность к формированию девиантного поведения без проявления такового в настоящее время. Третичная профилактика решает такие специальные задачи, как лечение нервно-психических расстройств, сопровождающихся нарушениями поведения. Третичная профилактика также может быть направлена на предупреждение рецидивов у лиц с уже сформированным девиантным поведением.

Психопрофилактическая работа может входить в комплекс мероприятий всех трех уровней. Считается, что она наиболее эффективна в форме воздействия на условия и причины, вызывающие девиантное поведение, на ранних этапах появления проблем.

Существуют различные формы психопрофилактической работы [1,2,3,4,5].

Первая форма - организация социальной среды. В ее основе лежат представления о детерминирующем влиянии окружающей среды на формирование девиаций. Воздействуя на социальные факторы, можно предотвратить нежелательное поведение личности. Воздействие может быть направлено на общество в целом, например через создание негативного общественного мнения по отношению к девиантному поведению. Объектом работы также может быть семья, социальная группа (школа, класс) или конкретная личность.

В рамках данной модели профилактика зависимого поведения у подростков включает, прежде всего, социальную рекламу по формированию установок на здоровый образ жизни и трезвость. Особое значение имеет политика средств массовой информации. Специальные программы, выступления молодежных кумиров, специально подобранные кинофильмы — все это должно иметь качественно иной уровень, чем тот, что наблюдается в настоящее время.

Работа с молодежной субкультурой может быть организована в форме движения «Молодежь против наркотиков» или одноименной акции с выступлением популярных рок-групп. Чрезвычайно важна работа в местах, где молодежь проводит свой досуг и общается. Например, на дискотеке могут появиться загадочные люди и маски. В конце вечера подростки могут узнать от них о трагических судьбах и переживаниях, связанных с потерей близкого человека от наркотиков.

Работа с подростками может быть организована также на улице, для чего в ряде стран существует подготовка подростков-лидеров, проводящих соответствующую работу.

В рамках данного подхода также предпринимаются попытки создания поддерживающих «зон» и условий, несовместимых с нежелательным поведением. Основным недостатком модели считается отсутствие прямой зависимости между

социальными факторами и девиантным поведением. В целом данный подход выглядит достаточно эффективным.

Вторая форма психопрофилактической работы — информирование. Это наиболее привычное для нас направление психопрофилактической работы в форме лекций, бесед, распространения специальной литературы или видео- и телефильмов. Суть подхода заключается в попытке воздействия на когнитивные процессы личности с целью повышения ее способности к принятию конструктивных решений.

Для этого обычно широко используется информация, подтвержденная статистическими данными, например о пагубном влиянии наркотиков на здоровье и личность. Нередко информация имеет запугивающий характер. При этом перечисляются негативные последствия употребления наркотиков или описываются драматические судьбы девиантов, их личностная деградация.

Метод действительно увеличивает знания, но плохо влияет на изменение поведения. Само по себе информирование не снижает уровень девиаций. В некоторых же случаях, напротив, раннее знакомство с девиациями стимулирует усиление интереса к ним. Запугивание также может вызывать когнитивно-эмоциональный диссонанс, мотивирующий к данному виду поведения.

В ряде случаев информация дается несвоевременно: слишком поздно или слишком рано. Например, опыт работы с подростками подсказывает, что беседы по предупреждению наркозависимого поведения должны проводиться не позднее 14 лет. Они не должны содержать подробного описания наркотиков и эффектов, ими производимых. Такие беседы целесообразно направлять на обсуждение последствий девиантного поведения и способов воздержания от него, на выработку активной личностной позиции.

Перспективному развитию данного подхода может способствовать отказ от преобладания запугивающей информации, а также дифференциация информации по полу, возрасту, социально-экономическим характеристикам.

Третья форма психопрофилактической работы — активное социальное обучение социально-важным навыкам. Данная модель преимущественно реализуется в форме групповых тренингов. Можно предложить такие распространенные формы как:

- тренинг резистентности (устойчивости) к негативному социальному влиянию. В ходе тренинга изменяются установки на девиантное поведение, формируются навыки распознавания рекламных стратегий, развивается способность говорить «нет» в случае давления сверстников, дается информация о возможном негативном влиянии родителей и других взрослых (например, употребляющих алкоголь) и т.д.;
- тренинг ассертивности или аффективно-ценностного обучения. Основан на представлении, что девиантное поведение непосредственно связано с эмоциональными нарушениями. Для предупреждения данной проблемы подростков обучают распознавать эмоции, выражать их приемлемым образом и продуктивно справляться со стрессом. В ходе групповой психологической работы также формируются навыки принятия решения, повышается самооценка, стимулируются процессы самоопределения и развития позитивных ценностей;
- тренинг формирования жизненных навыков. Под жизненными навыками понимают наиболее важные социальные умения личности. Прежде всего, это умение общаться, поддерживать дружеские связи и конструктивно разрешать конфликты в межличностных отношениях. Также это способность принимать на себя ответственность, ставить цели, отстаивать свою позицию и интересы. Наконец, жизненно важными являются навыки самоконтроля, уверенного поведения, изменения

себя и окружающей ситуации.

В работе с подростками данная модель представляется одной из наиболее перспективных.

Четвертая форма — организация деятельности, альтернативной девиантному поведению. Эта форма работы связана с предвидениями о заместительном эффекте девиантного поведения. Например, аддикция может играть важную роль в личностной динамике — повышение самооценки или интеграция в референтную среду. Предполагается, что люди используют психоактивные вещества, улучшающие настроение, до тех пор, пока не получают взамен что-то лучшее. Альтернативными формами активности признаны: познание (путешествия), испытание себя (походы в горы, спорт с риском), значимое общение, любовь, творчество, деятельность (в том числе профессиональная, религиозно-духовная, благотворительная).

Эта форма реализуется практически во всех программах оказания помощи в случаях уже сформированного девиантного поведения. В семейном воспитании ведущими профилактическими задачами выступают раннее воспитание устойчивых интересов, развитие способности любить и быть любимым, формирование умения себя занять и трудиться. Родители должны понимать, что они формируют потребности личности через вовлечение ребенка в различные виды активности — спорт, искусство, познание. Если к подростковому возрасту позитивные потребности не сформированы, личность оказывается уязвимой в отношении негативных потребностей и занятий.

Пятая форма — организация здорового образа жизни. Она исходит из представлений о личной ответственности за здоровье, гармонию с окружающим миром и своим организмом. Умение человека достигать оптимального состояния и успешно противостоять неблагоприятным факторам среды считается особенно ценным. Здоровый стиль жизни предполагает здоровое питание, регулярные физические нагрузки, соблюдение режима труда и отдыха, общение с природой, исключение излишеств. Такой стиль основан на экологическом мышлении и существенно зависит от уровня развития общества.

Шестая форма — активизация личностных ресурсов. Активные занятия подростков спортом, их творческое самовыражение, участие в группах общения и личностного роста, арттерапия - все это активизирует личностные ресурсы, в свою очередь обеспечивающие активность личности, ее здоровье и устойчивость к негативному внешнему воздействию.

Седьмая форма — минимизация негативных последствий девиантного поведения. Данная форма работы используется в случаях уже сформированного девиантного поведения. Она направлена на профилактику рецидивов или их негативных последствий. Например, наркозависимые подростки могут получать своевременную медицинскую помощь, а также необходимые знания по сопутствующим заболеваниям и их лечению.

В различных видах психопрофилактической работы могут использоваться схожие формы и методы. По способу организации работы выделяют следующие формы психопрофилактики: индивидуальная, семейная, групповая работа. В целях предупреждения девиантного поведения используются различные социально-психологические методы. Среди ведущих методов психопрофилактической работы: информирование, групповые дискуссии, тренинговые упражнения, ролевые игры, моделирование эффективного социального поведения, психотерапевтические методики.

И зависимости от используемых методов психопрофилактическая работа может осуществляться в форме тренингов, образовательных программ (например, школьного спецкурса), психологического консультирования, кризисной помощи (телефон доверия), а также психотерапии пограничных состояний и нервно-психических расстройств.

В соответствии со спецификой девиантного поведения можно выделить следующие принципы психопрофилактической работы:

- комплексность (организация воздействия на различных уровнях социального пространства, семьи и личности);
- адресность (учет возрастных, половых и социальных характеристик);
- массовость (приоритет групповых форм работы);
- позитивность информации;
- минимизация негативных последствий;
- личная заинтересованность и ответственность участников;
- максимальная активность личности;
- устремленность в будущее (оценка последствий поведения, актуализация позитивных ценностей и целей, планирование будущего без девиантного поведения).

ЛИТЕРАТУРА

1. БОЛЬШАКОВ А.Г. *Нарушения поведения у детей и подростков*. М. : Просвещение, 1991. – 356 с.
2. ГИЛИНСКИЙ Я. и др. *Девиантность подростков: Теория, методология, эмпирическая реальность*. — СПб., 2001. – 210с.
3. ЗАХАРОВ А. И. *Как предупредить отклонения в поведении ребенка*. - М.: Просвещение, 1990. -. 432 с
4. КЛЕЙБСРГ Ю.А. *Психология девиантного поведения*. — М.: Просвещение, 2001. – 245с.
5. КОВАЛЕВ В.В. *Социальный аспект проблемы девиантного поведения у детей и подростков*. М.: Просвещение, 1989. – 323 с.
6. РЫЖОВА Н.А. *Поведенческие расстройства у детей: Диагностика, коррекция, психопрофилактика*. — М. : Просвещение, 1998. – 234с.

AUTOR:

Candidate of Pedagogical Science, Tatiana KHRAPKO, PhD,
Kontaktná adresa
Tekstilshchikon avenue build. 14, apt. 2, Kherson, Ukraine, 73000
e-mail: thrapko@yandex.ru

THE ROLE OF THE ARMED FORCES IN RESOLVING INTERNATIONAL CONFLICTS

Volodymyr IEFREMOV,
Consultant: Anzhela V. Piatova, Ph.D., Docent

ABSTRACT

The material deals to which international and regional organizations, states and private organizations are ready to take its place in a coordinated system of multilateral diplomacy and how they are able to do it. Past and present efforts were considered to improve conflict prevention activities. Also was considered the possibility of regional organizations and international contact groups, and difficulties that may arise in their way.

Keywords: military conflicts, system, organization, methods, information, politics, government, social security, violence, vulnerability analysis, national interests, threats, and management.

ВВЕДЕНИЕ

Исходя из опыта урегулирования конфликтов, успешно осуществленных в конце восьмидесятых и начале девяностых годов, Генеральный секретарь ООН в «Повестке дня для мира» 1992 г. посвятил целую главу вопросу предотвращения конфликтов. Новым в его докладе было создание концептуальной связи между различными этапами эскалации конфликта и теми действиями политического характера, которые могут исправить положение. К последним относятся предотвращение конфликта, предотвращение перерастания разногласий в конфликт и ограничение распространения насилия, если оно имеет место. Последние действия открывают также путь к управлению конфликтом – подходу, который концептуально обосновал прямое вмешательство со стороны, совершаемое с целью ограничения эскалации насилия путем использования мирных средств, а при необходимости даже средств принуждения

The role of the armed forces in resolving international conflicts

Были выделены несколько пунктов имеющих отношение к усилиям, направленным на предотвращение конфликтов.

1. Не существует простых объяснений причин конфликта и того, каким образом они способствуют эскалации насилия. Чтобы понять динамику внутренних конфликтов, необходимо принять во внимание множество конкретных факторов, таких как нищета и быстрый рост населения, скудость ресурсов, дискриминация и лишение меньшинств и других групп общества властных полномочий, военная угроза и источники опасности. Определенное сочетание этих факторов может привести, но не обязательно приводит, к напряжению в обществе, насилию и войне.

2. Важно проводить различие между структурными причинами, лежащими в основе конфликта, и непосредственными причинами, вызывающими эскалацию конфликта. Именно поэтому сегодня проводится различие между структурным и краткосрочным предотвращением конфликтов. К структурным причинам, в первую очередь, относятся факторы, связанные со слабостью государства, нищетой,

политической несправедливостью или экономическими лишениями. Таким образом, структурное предотвращение должно осуществляться по трем главным направлениям: экономика, потребности населения и управление; оно должно сочетать помощь в развитии и создании возможностей на местах с помощью в организации выборов и контроле за соблюдением прав человека.

3. Непосредственные причины конфликта часто бывают результатом принятия определенными руководителями или политическими демагогами продуманных решений о применении насилия при разрешении спорных вопросов. «Плохое руководство» может воспользоваться причинами отсутствия безопасности, уязвимостью определенных групп, социальным и экономическим расслоением в такой степени, что насилие становится средством укрепления власти демагогов. Сегодняшние гуманитарные трагедии были вызваны в основном лидерами, которые не были заинтересованы ни в ненасильственном разрешении конфликтов, ни в компромиссах. Понимания непосредственных причин или событий, которые приводят к насилию, в отличие от понимания структурных причин, еще нет, и этот вопрос требует дальнейшего изучения.

4. Нет согласия относительно пользы раннего предупреждения для предотвращения конфликтов. Некоторые аналитики сегодня утверждают, что возможности предотвратить конфликт упускались не из-за недостатка времени для реагирования, а из-за отсутствия политической воли прореагировать на предупреждение.

5. Вопрос использования силы имеет большое значение для обеспечения эффективного предотвращения конфликтов или успешного выполнения мирных договоренностей. Если учесть дурную славу плохих руководителей и намеренное воспрепятствование предотвращению конфликтов и завершению конфликтов, перед международным сообществом стоит важнейший вопрос о том, должны ли принудительные меры являться составной частью предотвращения конфликтов.

ВЫВОД

Наконец, тот факт, что подавляющее большинство конфликтов являются внутренними, сильно влияет на то, как международное сообщество может реагировать на эти конфликты. Для внутригосударственных конфликтов действительно требуются методы раннего предупреждения и предотвращения, отличные от тех, которые используются в традиционных межгосударственных противостояниях. Такие вопросы, как суверенитет, местное соперничество и плохое соседство, могут весьма осложнить использование превентивной дипломатии по отношению к государствам, чреватых гражданской войной. Из вышеизложенного ясно, что предотвращение конфликтов сегодня может успешно осуществляться при участии многих сторон и многодисциплинарном подходе.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ПИРАДОВ А. А. Региональные конфликты, их политическое урегулирование и участие в нем ООН (историко-концептуальное исследование). М., 1990. С. 12–13.
2. АННАН КОФИ А. Предотвращение войн и бедствий: глобальный вызов растущих масштабов: Годовой доклад о работе ООН за 1999 год. Нью-Йорк, 1999. С. 3.
3. ЧУГУНОВ В. С. Угрозы европейской безопасности: существующие и потенциальные // Белорусская виртуальная библиотека. Июль 30, 2004
4. *Основы теории и методологии планирования строительства Вооруженных сил Российской Федерации* / Под общей редакцией А. В. Квашнина. М.: Воентехиздат, 2002
5. *Актуальные задачи развития Вооруженных сил Российской Федерации*. М.: Военинформ МО РФ, 2003
6. ВАРТАНОВ В.Н. и др. Главное управление международного военного сотрудничества Министерства обороны Российской Федерации (1951-2001 гг.). - М., 2001;
7. “Миротворец” - 2001. - январь;
8. АБРАМКИ В.Ф. Поиски выхода. Преступность, уголовная политика и места заключения в постсоветском пространстве. - М.: «Права человека», 2006.-240с.
9. БГОЛЮБОВА Т. Борьба с терроризмом: уголовно-правовые проблемы // Уголовное право.1999.№ 1. С. 39-43.

AUTOR:

IEFREMOV Volodymyr
Ukraine 02156 Kiev M. Jukova st.15. app.122
e-mail: vovik-e@yandex.ru

NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ V ČASE GLOBALIZÁCIE A FINANČNEJ KRÍZY

Radoslav IVANČÍK

ABSTRACT

A security situation in the world, after the end of cold war and bipolar division of the world, has significantly changed. Fundamental changes in a global security environment have brought except a lot of positives also a lot of deformations, which has continuously started to appear in the form of various asymmetric security threats. A growth of new military and non-military threats, under the influence of globalization and contemporary worldwide economic crisis, is directly related to a growth of requirements for support of defense and security of states. Therefore, a defense of national security, independence and sovereignty of the state together with a defense of citizen's lives and properties belong to essential roles, which every state still has to fulfill. For that reason, an author in the article deals with new security threats and analyses trends in the area of national and international security under negative circumstances of globalization and economic crisis.

KEY WORDS: Global security situation and environment, defence of the state and citizens, military and non-military threats, globalization, economic crisis.

ÚVOD

Významné zmeny odohrávajúce sa vo svete po skončení studenej vojny a bipolárneho rozdelenia sveta koncom 80. rokov minulého storočia sú začiatkom 21. storočia sprevádzané nebyvalým zrýchľovaním vývoja ľudskej spoločnosti. K hlbokým kvalitatívnym zmenám vo všetkých oblastiach života spoločnosti dochádza, na rozdiel od minulosti, už v priebehu života jednej generácie. Pri narastajúcej dynamike vedecko-technického, ekonomického a sociálneho rozvoja je potenciál zmien tak obrovský, že každý štát musí venovať analýze týchto vývojových tendencií neustálu pozornosť, zvlášť vo sfére obrany a bezpečnosti spoločnosti⁴⁵.

Zvlášť preto, že zmeny v tejto oblasti boli v posledných rokoch naozaj veľmi výrazné. Posledné desaťročie 2. tisícročia bolo charakteristické hlavne snahami po dosiahnutí stability a prebiehajúcou transformáciou v krajinách bývalej Varšavskej zmluvy, najmä ich prechodom od socializmu k demokracii a od centrálne riadenej ekonomiky k tržnému mechanizmu. Postupná integrácia krajín bývalého Sovietskeho bloku do medzinárodných inštitúcií a ich rozširovanie viedli k presvedčeniu, že vďaka tomu dochádza k zvyšovaniu nielen európskej, ale aj svetovej bezpečnosti⁴⁶. Hrozba celosvetového konvenčného alebo jadrového vojnového konfliktu sa vzdľavovala.

Žiaľ, zásadné zmeny v globálnom bezpečnostnom prostredí, ktoré nasledovali po skončení studenej vojny a páde bipolarity priniesli okrem nesporných pozitív aj deformácie, ktoré sa postupne začali čoraz viac prejavovať v podobe rôznych asymetrických bezpečnostných ohrození. Dynamický vývoj a procesy globalizácie, spoločenskej a hospodárskej modernizácie, politickej liberalizácie a vedecko-technického rozvoja, ale tiež neriešenie mnohých dlhodobých regionálnych konfliktov z dôvodu sústreďovania sa na zápas

⁴⁵ Štancľ, L. 2006. Aktuální problémy teorie ekonomiky obrany státu na počátku 21. století. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292

⁴⁶ Olejníček, A. 2006. Nové jevy v ekonomice obrany po rozpadnutí bipolarity. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292.

Východ – Západ vygenerovali mnohé negatívne sprievodné javy. Ide predovšetkým o neustále sa prehľbujúce ekonomické a sociálne rozdiely vo vývoji ľudskej spoločnosti, zlyhávanie štátnych štruktúr v krajinách tzv. tretieho sveta, ich zaostávanie za vývojom a neschopnosť dostatočne rýchlo sa adaptovať na nové podmienky. Tieto faktory, ako aj beznádej prameniaca z ekonomickej zaostalosti vytvárajú nielen vhodné podmienky pre pôsobenie neštátnych aktérov, akými sú politickí, náboženský, či nacionalistickí extrémisti, ale zároveň sa pretransformovali do javov, v súčasnosti označovaných súhrnným pojmom nové bezpečnostné hrozby⁴⁷.

1. ZABEZPEČENIE NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI V ZMENENOM BEZPEČNOSTNOM PROSTREDÍ

S novými bezpečnostnými hrozbami, spočívajúcimi najmä v medzinárodnom terorizme, cezhraničnom organizovanom zločine, nelegálnej migrácii a zvyšujúcom sa počte „cyber“ útokov na verejné a súkromné počítačové siete alebo dokonca v možnosti použitia zbraní hromadného ničenia, sa obrana a bezpečnosť štátu a jeho obyvateľov dostáva do úplne inej roviny. Čím ďalej tým viac sa presúva dôraz od zabezpečenia obrany pred „viditeľným protivníkom“ (v zmysle bývalých proti sebe stojacich vojensko-politických zoskupení) na zabezpečenie obrany pred „neviditeľným protivníkom“ (v zmysle nových bezpečnostných ohrození)⁴⁸.

Súčasný vývoj vo svete je totiž najmä z dôvodu globalizácie sprevádzaný veľkými ekonomickými disproporciami, a tak najmä v krajinách tzv. tretieho sveta bude narastať nebezpečenstvo lokálnych a regionálnych konfliktov, ktorých následky sa môžu viac, či menej prejaviť aj v ostatných krajinách sveta. Iný zdroj nebezpečenstva predstavuje islamský náboženský extrémizmus a radikalizmus, ktorý v záujme dosiahnutia svojich cieľov využíva akékoľvek metódy, vrátane terorizmu. Nie však terorizmu aký existoval na zemi po stáročia, ale terorizmu, ktorý môže v súčasnosti zasiahnuť kohokoľvek, kdekoľvek a kedykoľvek, a ktorý je zameraný na masovú deštrukciu materiálnych hodnôt a masové zabíjanie nevinných civilistov. Civilní občania sú totiž oveľa zraniteľnejší ako príslušníci ozbrojených síl a bezpečnostných zložiek a civilné objekty sú oveľa ľahšie napadnuteľné ako vojenské objekty alebo objekty osobitnej dôležitosti. Teroristické činy zároveň priťahujú pozornosť médií a rozsievajú strach medzi širokou verejnosťou.

Takéto obrovské zmeny v bezpečnostnom prostredí spolu obrovskými zmenami v ekonomickej oblasti následne vyvolávajú vo svete nielen nové integračné, ale súčasne aj dezintegračné snahy viacerých krajín alebo skupín. I v tomto prípade sú spájané najmä s fenoménom zvaným globalizácia. Tá predstavuje vysoko dynamický mnohostranný proces, v ktorom sa prelínajú a navzájom ovplyvňujú politické, ekonomické, sociálne, vojensko-strategické, technologické, ekologické a ďalšie faktory⁴⁹. Doterajší vývoj globalizácie ukazuje, že rozhodujúci vplyv na jej priebeh majú ekonomické faktory, ktoré výrazne ovplyvňujú ostatné a na ich základe vzniká nový systém medzinárodných ekonomických a politických vzťahov. Tento nový systém nahrádza povelový model usporiadania sveta, pričom v oveľa väčšej miere sa riadi trhovými ekonomickými mechanizmami ako politicko-ideologickými rozhodnutiami.

Vplyvom rozvíjajúcej sa globalizácie dochádza vo svete na jednej strane k prehľbovaniu vzájomne výhodnej ekonomickej spolupráce a partnerstva (ale aj vzájomnej

⁴⁷ Cingeľ, J. 2006. Bojové skupiny, vojenský nástroj Európskej únie. In *Euro Atlantic Quarterly*, 2006, roč. 1, č. 3, s. 16-17. ISSN 1336-8761.

⁴⁸ Ochrana, F. 2006. Metodologická poznámka k teórii ekonomiky obrany štátu. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292.

⁴⁹ Šikula, M. 2005. K metodologickým východiskám ponímania fenoménu globalizácie. In *Ekonomický časopis*, 2005, roč. 53, č. 7, s. 663-679. ISSN 0013-3035.

ekonomickej závislosti) a k rastu dynamicky sa rozvíjajúcich centier ekonomickej sily, zatiaľ čo na druhej strane, v iných oblastiach sveta, vzrastá miera zaostávania vývoja spoločnosti za jeho zbytkom⁵⁰. Neustále sa prehľbujúce ekonomicke a sociálne rozdiely vo vývoji ľudskej spoločnosti tak môžu spolu so zvyšovaním aktivít nešťatných subjektov v zlyhávajúcich štátoch ohroziť nielen národnú bezpečnosť jednotlivých krajín a regiónov, ale i globálnu bezpečnosť celého ľudstva. Možnosti na vznik ozbrojeného konfliktu alebo bezpečnostnej krízy sa tak aj za prispenia pokračujúcej celosvetovej hospodárskej krízy neustále zvyšujú. Veľmi priaznivé podmienky na vznik konfliktov alebo krízových situácií opätovne vytvára aj nadmerné zbrojenie.

Z pohľadu zabezpečenia bezpečnosti na národnej i medzinárodnej úrovni je v nadväznosti na vojenské (symetrické) ohrozenia nevyhnutné upozorniť i na nevojenské (asymetrické) ohrozenia, za ktoré sa považuje tá časť prejavov ozbrojeného násillia, na elimináciu ktorej nie je vhodné a niekedy ani možné používať vojenskú silu. Patria sem i javy, ktoré nemajú bezprostredne charakter ozbrojeného násillia, ale pri masovom rozšírení môžu ohrozovať bezpečnosť jednotlivcov, sociálnych skupín, štátnych orgánov, destabilizovať či dokonca dezintegrovat' spoločnosť. Môžeme sem zaradiť napríklad prírodné, priemyselné alebo ekologické katastrofy, ale tiež potravinovú, demografickú a informačnú nedostatočnosť, nedostatok zdrojov pitnej vody alebo hrozbu vyčerpania nereprodukovateľných zdrojov energie a pod., ktoré v niektorých častiach sveta už dosiahli alebo sa približujú k ich kritickej úrovni. Zabezpečenie bezpečnosti na národnej i medzinárodnej úrovni tým nadobúda v dnešnej dobe multipolárneho geopolitického rozdelenia sveta nové dimenzie.

Keďže bezpečnosť štátu zo všeobecného hľadiska vyjadruje stav, ktorý zaisťuje perspektívne prežitie, nezávislosť a trvalý rozvoj štátu⁵¹, každý jeden štát musí v záujme zabezpečenia potrieb vlastnej bezpečnosti vytvárať podmienky na zdokonaľovanie systému obrany a bezpečnosti štátu a riešenia krízových situácií vojenského i nevojenského charakteru. Zabezpečenie obrany a bezpečnosti štátu a jeho obyvateľov patrí medzi základné úlohy štátu. Nepatrí však len k najzákladnejším, ale aj k najnákladnejším ekonomickým činnostiam, pretože štát na plnenie uvedených úloh vynakladá časť svojich ľudských, materiálnych a finančných zdrojov⁵². Práve preto medzi najdôležitejšie rozhodnutia, ktoré musí štát urobiť, patrí rozhodnutie o výške rozpočtových výdavkov vyčlenených na zabezpečenie potrieb nielen vlastnej obrany a bezpečnosti, ale aj zabezpečenie plnenia spoločných politických, vojenských i ekonomických záujmov aliancie, ktorej je členom.

2. VPLYV FINANČNEJ KRÍZY NA ZABEZPEČENIE NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Nové asymetrické bezpečnostné hrozby spôsobené zásadnými zmenami v globálnom bezpečnostnom prostredí po skončení studenej vojny a páde bipolarity spolu s vedľajšími negatívnymi javmi vyplývajúcimi z globalizácie, modernizácie a liberalizácie spoločnosti nútia jednotlivé krajiny a aliancie k prehľbovaniu a posilňovaniu ich bezpečnostnej a obrannej politiky⁵³. Nutnosť mať schopnosť reagovať na tieto asymetrické hrozby, prejavujúce sa v podobe medzinárodného terorizmu, organizovaného zločinu, nelegálnej migrácie, náboženského extrémizmu a nacionalistického radikalizmu, alebo dokonca hrozbami použitia zbraní hromadného ničenia, si vyžaduje budovanie takých vojenských a bezpečnostných síl

⁵⁰ Štancl, L. 2006. Aktuální problémy teorie ekonomiky obrany státu na počátku 21. století. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292.

⁵¹ Nedbal, J. 1998. Ekonomická bezpečnosť štátu. In *Ekonomika obrany státu, Vybrané kapitoly*. Brno : Univerzita obrany v Brne. 1998. 325 s. ISBN 80-85960-06-00.

⁵² Lašček, L. 1999. Ekonomické zabezpečenie obrany štátu. In *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR. 1999, č. 1.

⁵³ Ivančík, R. 2009. Financovanie vojenských operácií Európskej únie I. In *Obrana*, 2009, roč. 17, č. 4, s. 18. Reg. číslo 412/08.

a kapacít, ktoré sú schopné čeliť vyššie uvedeným hrozbám. Keďže na základe zverejnených ekonomických prognóz a bezpečnostných štúdií prehlbovanie ekonomických, politických a sociálnych nerovností medzi vyspelým a rozvojovým svetom bude naďalej pokračovať, bude to mať samozrejme vážny dopad na zvyšovanie nestability medzinárodného bezpečnostného prostredia. To znamená, že jednotlivé štáty musia prijímať adekvátne politické a ekonomické opatrenia, ktoré umožnia vytvorenie vhodných podmienok na budovanie zodpovedajúcich spôsobilostí nielen ich ozbrojených síl, ale i ostatných bezpečnostných zložiek, ktoré zabezpečia nielen priamu obranu nezávislosti a suverenity týchto štátov a ochranu životov a majetku ich občanov, ale zároveň aj presadzovanie ich politických, hospodárskych a bezpečnostných záujmov mimo územia štátu.

Z týchto dôvodov sa požiadavky na ekonomické zabezpečenie prípravy, výcviku, vyzbrojenia, vystrojenia a vzdelávania vojenského i civilného personálu, ako aj modernizáciu súčasných a nákup nových zbraní, zbraňových systémov a techniky neustále zvyšujú. Taktiež stúpajúce náklady na materiálne a finančné zabezpečenie nasadenia a udržiavania jednotiek ozbrojených síl zúčastnených krajín v prebiehajúcich operáciách medzinárodného krízového manažmentu, alebo jednotiek iných bezpečnostných zložiek priamo sa podieľajúcich na plnení úloh zabezpečenia bezpečnosti spoločnosti na národnej, či medzinárodnej úrovni si vynucujú permanentný tlak na zvyšovanie rozpočtových výdavkov. A práve v tomto čase je rozhodovanie o prerozdelení obmedzených a vzácných ľudských, materiálnych a finančných zdrojov medzi obranné a bezpečnostné statky na jednej strane a mierové (civilné) statky na druhej strane výrazne ovplyvnené prebiehajúcou finančnou krízou.

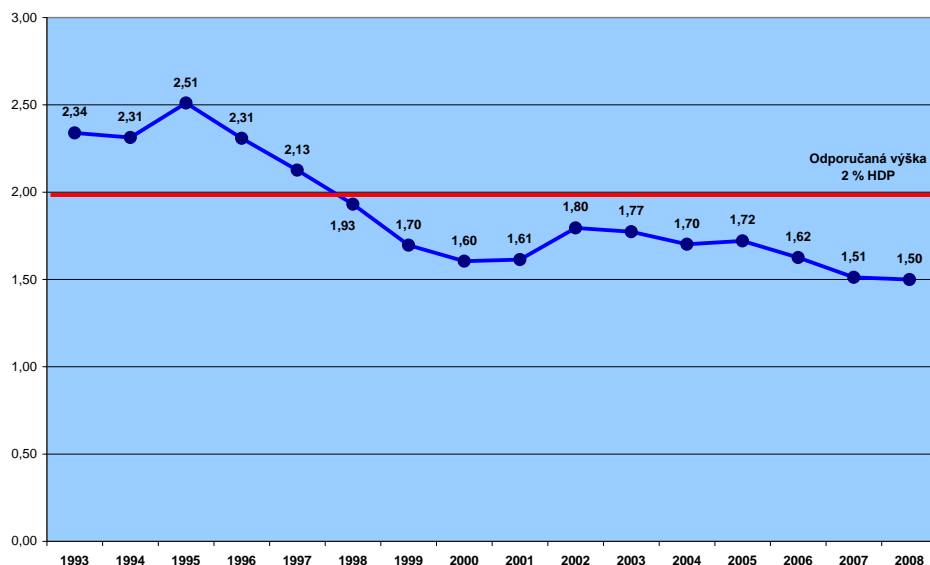
Z dôvodu globalizácie sú vo väčšej, či menšej miere zasiahnuté globálnou finančnou krízou všetky krajiny sveta. Značné zníženie tempa ekonomického rastu, zvýšenie miery nezamestnanosti, zvýšenie rozpočtových deficitov, zhoršenie platobnej bilancie a ďalšie negatívne dopady krízy spôsobili, že všetky vlády museli a stále musia prostredníctvom verejných výdavkov prijímať razantnejšie alebo miernejšie ekonomické, ale aj politické a legislatívne opatrenia na zmiernenie následkov krízy. Jedným z prvých krokov, ku ktorým sa väčšina krajín uchýlila, je snaha o konsolidáciu verejných financií prostredníctvom zavádzania finančných reštrikčných opatrení vo vzťahu k štátnemu rozpočtu. Z ekonomického hľadiska sú dôvody jednoznačné, znížená ekonomická aktivita má za následok zníženie príjmov štátneho rozpočtu.

Rozpočtová matematika je takisto neúprosná. Výpadky na strane príjmov prinášajú výpadky na strane výdavkov. Naplánované a vopred schválené rozpočty sa z toho dôvodu javia ako neudržateľné a ak jednotlivé štáty v rámci zodpovednej fiškálnej politiky nechcú zvyšovať svoje dlhy a prostredníctvom ďalších pôžičiek kompenzovať výpadky v príjmoch, musia vykonať rozpočtové škrtky. Síce nepopulárne, ale nevyhnutné, pretože využívanie zahraničných pôžičiek na financovanie výpadkov v príjmoch štátneho rozpočtu by neprinieslo nič iné, len zvýšenie zahraničného zadĺženia krajín, čo predstavuje neželaný a z dlhodobého hľadiska neudržateľný jav. V tejto súvislosti pripomínam, že krajiny eurozóny sú viazané dodržiavaním paktu stability a rastu, na základe ktorého by deficit verejných financií nemal presiahnuť hranicu 3 % HDP a štátny dlh hranicu 60 % HDP.

Z týchto dôvodov dochádza ku škrtom najmä v tých oblastiach, ktoré nie sú považované za priority v jednotlivých krajinách. Vo veľkej väčšine štátov sa preto prvou obeťou šetrenia stali výdavky na zabezpečenia obrany a bezpečnosti. Napríklad v Slovenskej republike, rozpočet Ministerstva obrany SR na rok 2009, už i tak nižší oproti roku 2008 o cca 60 mil. €, bol v priebehu roka, v rámci prijatého balíčka protikrízových opatrení, znížený ešte o ďalších 100 mil. € na základe uznesenia vlády SR na realokáciu výdavkov určených na udržanie zamestnanosti a hospodárskeho rastu SR. K ďalšiemu zníženiu rozpočtových výdavkov na obranu SR dochádza v roku 2010, kedy pridelený rozpočet kapitoly MO SR vo výške cca 822 mil. € je o cca 223 mil. € nižší oproti roku 2008 a plánovaný rozpočet na rok 2011 je nižší dokonca o cca 310 mil. € oproti roku 2008. A ružovo to s rozpočtom kapitoly

MO SR podľa makroekonomických prognóz a plánovaného rozpočtu verejnej správy na roky 2011 – 2013 nevyzerá ani v nasledujúcich rokoch.

Napriek tomu, že za primeranú výšku výdavkov na zabezpečenie obrany sa považujú zdroje vo výške na úrovni 2 % HDP, od roku 1998 táto úroveň v Slovenskej republike dosiahnutá nebola a navyše má, s výnimkou roku 2005, neustále klesajúcu tendenciu (viď tabuľku č. 1). Výška verejných zdrojov na zabezpečenie potrieb obrany a bezpečnosti klesá aj napriek skutočnosti, že vláda Slovenskej republiky v roku 2002 vo svojom programovom vyhlásení deklarovala záväzok vyčleňovať rozpočtové prostriedky na obranu vo výške 2 % HDP, pričom tento záväzok vychádzal nielen z odporúčaní Severoatlantickej aliancie, ale predovšetkým z potrieb rezortu MO SR a priebehu procesu reformy Ozbrojených síl Slovenskej republiky.

Graf 1 Grafické znázornenie výšky podielu rozpočtových prostriedkov vyčlenených zo štátneho rozpočtu v prospech rozpočtovej kapitoly MO SR k výške hrubého domáceho produktu v SR (v % so zaokrúhľením na 2 desatinné miesta) v období rokov 1993 až 2008 a ich porovnanie s odporúčanou výškou NATO na úrovni 2 % HDP

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 604 z 5. júna 2002, ktorým bol schválený Dlhodobý plán rozvoja MO SR, sa vláda Slovenskej republiky zaviazala od roku 2003 vyčleňovať verejné prostriedky pre rozpočtovú kapitolu MO SR vo výške najmenej 2 % z HDP. Tento záväzok prijala aj Národná rada Slovenskej republiky svojím uznesením č. 2403 z 11. júla 2002. Táto úroveň sa preto stala základným plánovacím finančným limitom na realizáciu dlhodobého plánu rozvoja zabezpečenia obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky, ako aj plnenia medzinárodných záväzkov a dohôd v rámci zabezpečenia kolektívnej obrany krajín aliancie a plnenia úloh v rámci operácií medzinárodného krízového manažmentu.

Kontinuitu plnenia záväzku vo vzťahu k obrane a bezpečnosti štátu potvrdila vláda Slovenskej republiky svojím uznesením č. 133 z 25. februára 2003, ktorým schválila časový plán plnenia reforiem a v ktorom sa opätovne zaviazala pre rozpočtovú kapitolu rezortu ministerstva obrany vyčleňovať finančné prostriedky vo výške 2 % z HDP Slovenskej republiky. Toto opätovné potvrdenie záväzku Slovenskej republiky sa stalo hlavným argumentom pre orgány Severoatlantickej aliancie pri formulovaní návrhov Cieľov síl pre Slovenskú republiku v rámci zabezpečenia systému kolektívnej obrany a plnenia vojenských i politických cieľov a zámerov aliancie.

Nasledujúca vláda Slovenskej republiky, ktorá bola sformovaná po parlamentných voľbách v roku 2006, sa oficiálne nezaviazala k vyčleňovaniu výdavkov na obranu vo výške 2 % z HDP, ale vo svojom programovom vyhlásení uviedla, že zabezpečí takú úroveň

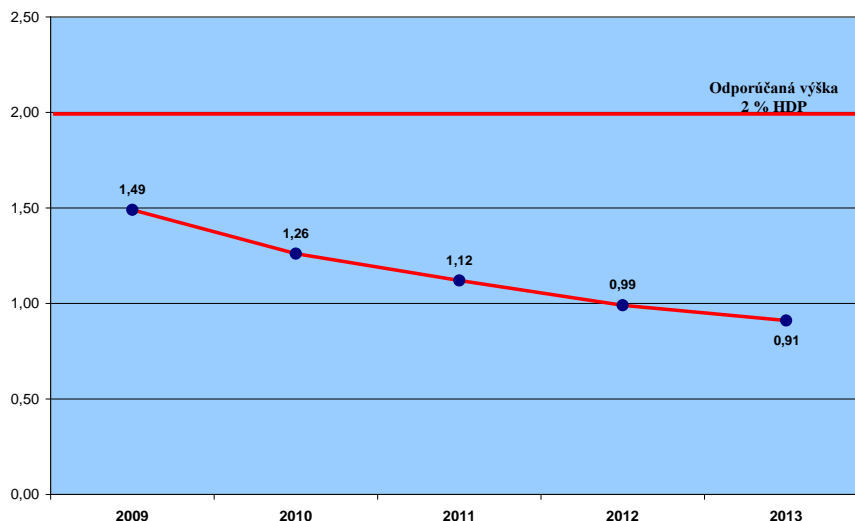
výdavkov, aká je potrebná na zabezpečenie obrany a bezpečnosti, ako aj medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky. Zároveň sa zaviazala, že zabezpečí, aby výdavky na operácie medzinárodného krízového manažmentu a výdavky súvisiace so zaradením jednotiek Ozbroyených síl Slovenskej republiky do síl rýchlej reakcie Severoatlantickej aliancie (NRF – NATO Response Forces) a Európskej únie (European Union Battle Groups) neboli financované na úkor udržiavania a rozvoja Ozbroyených síl Slovenskej republiky. K tomu prijala vláda Slovenskej republiky uznesenie č. 106 zo 7. februára 2007, ktorým sa zaviazala vyčleňovať finančné zdroje vo výške 2,204 mld. Sk (73,16 mil. €) mimo rozpočtovej kapitoly MO SR na roky 2008 – 2013 na plnenie úloh nasadenia a udržania jednotiek ozbrojených síl v silách rýchlej reakcie Severoatlantickej aliancie a Európskej únie alebo na neplánované nasadenie jednotiek ozbrojených síl deklarovaných v Cieľoch síl od roku 2008 až do roku 2013.

Uznesením vlády Slovenskej republiky č. 867 z 11. októbra 2007 bolo však vyššie uvedené uznesenie č. 106 zo 7. februára 2007 zrušené, to znamená, že všetky výdavky spojené so zabezpečením prípravy, výcviku, prepravy, materiálu a služieb pre jednotky Ozbroyených síl Slovenskej republiky pripravených na nasadenie v rámci NRF 10 a 13 v rokoch 2008 a 2009 a EU BG v rokoch 2009 a 2010 boli hradené z rozpočtu kapitoly Ministerstva obrany Slovenskej republiky.

Vláda Slovenskej republiky sa zaviazala taktiež vytvárať predpoklady pre formovanie takého obranného a bezpečnostného potenciálu štátu, ktorý umožní reagovať na situácie ohrozujúce bezpečnosť občanov, štátu a spojencov a zároveň preventívne eliminovať vznikajúce hrozby, vrátane eliminácie hrozieb mimo územia Slovenskej republiky. Usilovať sa o to, aby Slovenská republika do konca roku 2010 primerane prispievala k obranným schopnostiam kolektívnej obrany Severoatlantickej aliancie a vojenským spôsobilostiam Európskej únie s cieľom plnohodnotného príspevku v ďalšom období. Taktiež zabezpečiť aktívnu účasť v silách rýchlej reakcie Severoatlantickej aliancie a Európskej únie a na operáciách medzinárodného krízového manažmentu. Na to využiť ako nástroje Ciele síl Severoatlantickej aliancie a Hlavné ciele Európskej únie, ktoré v súlade s povahou najnovších bezpečnostných hrozieb kladú dôraz na obranschopnosť a vnútornú bezpečnosť štátu, schopnosť nasadiť sily aj mimo územia Slovenskej republiky, schopnosť podieľať sa na niekoľkých operáciách súbežne a schopnosť pružne prispôbiť typ operácie alebo misie meniacej sa bezpečnostnej situácii.

Na základe analýzy skutočnej výšky rozpočtových prostriedkov vyčlenených v prospech ministerstva obrany zo štátneho rozpočtu v jednotlivých rokoch je možné skonštatovať, že objem vyčlenených alebo plánovaných zdrojov uvedené skutočnosti nezohľadňuje. Naopak potvrdzuje skutočnosť, že ciele, zámery, úlohy a súčasné požiadavky zabezpečenia obrany je nevyhnutné prehodnotiť, pretože napriek aktualizácii dlhodobého plánu a vnútornému prerozdeleniu zdrojov v prospech definovaných kľúčových obranných priorít sa bude aj naďalej zväčšovať vnútorný dlh rezortu obrany.

Nedostatočná výška rozpočtových prostriedkov vyčlenených zo štátneho rozpočtu pre rezort ministerstva obrany v rokoch 2009 a 2010 a rozpočtových prostriedkov plánovaných vyčleniť zo štátneho rozpočtu pre rezort ministerstva obrany na roky 2011 - 2013 (viď tabuľka č. 2) bude ešte viac ohrozovať, alebo v lepšom prípade predlžovať, plnenie stanovených cieľov reformy v oblasti profesionalizácie, výcviku a modernizácie Ozbroyených síl Slovenskej republiky a tým aj plnenie záväzkov voči Severoatlantickej aliancii a Európskej únii. Toto bude negatívne vplývať nielen na dôveryhodnosť Slovenskej republiky ako partnera v rámci medzinárodného spoločenstva, ale zároveň aj na kredibilitu Ozbroyených síl Slovenskej republiky – inštitúcie dlhodobo sa udržujúcej v prieskumoch verejnej mienky na prvom mieste v oblasti dôveryhodnosti občanov Slovenskej republiky v slovenské inštitúcie.

Graf 2 Grafické znázornenie výšky podielu rozpočtových prostriedkov vyčlenených a plánovaných vyčleniť zo štátneho rozpočtu v prospech rozpočtovej kapitoly MO SR k výške HDP v Slovenskej republike (v % so zaokrúhlením na 2 desatinné miesta) v období rokov 2009 až 2013 a ich porovnanie s odporúčanou výškou NATO na úrovni 2 % HDP

Potvrďuje sa, že náročnosť ekonomického zabezpečenia obrany Slovenskej republiky a jej občanov sa v súčasnosti dostáva do rozporu s obmedzenými ekonomickými možnosťami. Ekonomické zabezpečenie obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky je náročné nielen z dôvodu zabezpečenia obrany a bezpečnosti Slovenskej republiky, ale aj z dôvodu plnenia medzinárodných záväzkov a prestavby Ozbrojených síl Slovenskej republiky na relatívne malé, ale profesionálne a moderne vyzbrojené a vystrojené ozbrojené sily expedičného charakteru s dostatočným bojovým potenciálom, ktoré sú schopné splniť požiadavky kompatibility a interoperability s ozbrojenými silami spojencov.

ZÁVER

Európsky geopolitický a geostrategický priestor je po zániku bipolárneho sveta zdanlivo bezpečný. Nová medzinárodná politická situácia v Európe po skončení studenej vojny odstránila bezprostredné nebezpečenstvo priameho vojenského ohrozenia Slovenskej republiky a spojencov, avšak nevyklúčila možnosť ohrozenia jej bezpečnosti a stability hrozbami a rizikami odlišného charakteru vyplývajúcimi zo zhoršovania bezpečnostnej situácie vo svete. Preto nie je možné naďalej pristupovať k zabezpečeniu obrany a bezpečnosti a taktiež k výstavbe ozbrojených síl a iných bezpečnostných zložiek ako k druhoradému problému. Problematika európskej i celosvetovej bezpečnosti sa v súčasnosti radí bez akýchkoľvek pochybností medzi rizikové faktory a neschopnosť adekvátne reagovať na vznik krízovej situácie môže mať výrazne negatívny dopad na celú spoločnosť. Kým medzinárodná bezpečnostná situácia v období 60. až 80. rokov druhej polovice 20. storočia sa označovala ako obdobie studenej vojny, súčasná medzinárodná bezpečnostná situácia na konci prvej dekády 21. storočia sa v nadväznosti na rast nových bezpečnostných hrozieb, a najmä nevojenských ohrození, označuje ako obdobie horúceho mieru.⁵⁴

V kontexte týchto skutočností sa znižovanie výdavkov na zabezpečenie kolektívnej obrany a bezpečnosti Severoatlantickej aliancie na základe Washingtonskej zmluvy, kolektívnej obrany Európskej únie na základe Lisabonskej zmluvy a v neposlednom rade

⁵⁴ Škvrnda, F. 2008. Svet na prahu nových pretekov v zbrojení? In *Nové slovo*. 2008, roč. 6, č. 26, ISSN 1336-2984.

obrany Slovenskej republiky javí ako paradoxné. Závazok medzi prijímateľom a poskytovateľom bezpečnosti by totiž nemal byť obmedzený iba na „bezproblémové obdobia“, ale mal by byť stabilný a trvácny. A Slovenská republika by mala byť plnohodnotným partnerom pre zahraničných spojencov.

Napriek tomu, že Slovenská republika sa viackrát zaviazala vyčleňovať na zabezpečenie obrany a bezpečnosti prostriedky vo výške 2 % HDP, škrty v rozpočte rezortu ministerstva obrany a predikcie o výške rozpočtu svedčia o tom, že Slovensko sa namiesto približovania k tejto hranici, naopak, ešte viac od nej vzdáľuje. Drastické znižovanie prostriedkov na zabezpečenie obrany a bezpečnosti pramení zo situácie, že Slovenská republika sa necíti byť priamo ohrozená, pričom svoj podiel na tejto skutočnosti má samozrejme i globálna finančná kríza.

Na druhej strane Slovenská republika nie je jediná krajina, ktorá podobne ako niektoré iné európske krajiny, ako napríklad Maďarsko, Česko, Belgicko, Dánsko, Portugalsko, Holandsko a ďalšie, znížila výdavky na zabezpečenie obrany. V kontraste so zhoršujúcou sa bezpečnostnou situáciou vo svete, keď iné, najmä nečlenské krajiny NATO (napr. Čína a India) z dôvodu zvýšenia svojej obrany a bezpečnosti zvyšujú výdavky na jej zabezpečenie, znižovanie výdavkov v prospech rezortov obrany môže v konečnom dôsledku spôsobiť oslabenie obranných schopností celej aliancie, čím sa zvýši riziko zraniteľnosti celej spoločnosti. Neustále znižovanie rozpočtových výdavkov na obranu a bezpečnosť sa môže týmto krajinám, vrátane Slovenskej republiky, v budúcnosti vážne vypomstiť, pretože zabezpečenie obrany a bezpečnosti nie je samozrejmosť a bude zlé, ak si to spoločnosť uvedomí, až vtedy, keď sa pomyselne „džbán rozbije“.

Vo všeobecnosti preto možno skonštatovať, že finančná kríza jednoznačne zvyšuje zraniteľnosť spoločnosti a bezpečnostné riziká tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni. Deje sa tak z dôvodu stále väčších rozpočtových škrtov v silových rezortoch a prijímania úsporných opatrení v oblasti výdavkov určených na zabezpečenie aspoň minimálnej úrovne bezpečnosti. Výrazné znižovanie týchto výdavkov môže síce naoko uspokojovať širokú verejnosť, ktorá si žela viac investícií do vedy, výskumu, školstva, zdravotníctva, na podporu zamestnanosti a pod., ale v skutočnosti môže smerovať k neschopnosti adekvátne zareagovať v dostatočne krátkom čase, resp. vôbec zareagovať, na asymetrické bezpečnostné ohrozenie spoločnosti.

Táto skutočnosť by sa mala ešte viac dostať do popredia v súčasnosti, pretože aj v čase svetovej finančnej krízy by ekonomické zabezpečenie obrany a bezpečnosti malo byť stabilné, nakoľko v čase krízy a neistoty je pocit nebezpečenstva intenzívnejší a význam obrany a bezpečnosti rastie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Cingel, J. 2006. Bojové skupiny, vojenský nástroj Európskej únie. In *Euro Atlantic Quarterly*, 2006, roč. 1, č. 3, s. 16-17. ISSN 1336-8761.
2. Hitch, Ch. J., McKean, R. N. 1960. *The Economics in the Nuclear Age*. New York : Atheneum. 1986. ISBN 0-689-70094-6.
3. Ivančík, R. 2009. Financovanie vojenských operácií Európskej únie I. In *Obrana*, 2009, roč. 17, č. 4, s. 18-19. Reg. číslo 412/08.
4. Lašček, L. 1999. Ekonomické zabezpečenie obrany štátu. In *Spoločnosť, armáda, osobnosť*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR. 1999, č. 1, s. 3.
5. Nedbal, J. 1998. Ekonomická bezpečnosť štátu. In *Ekonomika obrany štátu, Vybrané kapitoly*. Brno : Univerzita obrany v Brne. 1998. 325 s. ISBN 80-85960-06-00.
6. Ochrana, F. 2006. Metodologická poznámka k teorii ekonomiky obrany štátu. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292.

7. Olejníček, A. 2006. Nové jevy v ekonomice obrany po rozpadnutí bipolarity. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292.
8. Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D. 1992. *Ekonomía I*. Bratislava : Bradlo. 1992. 425 s. ISBN 80-7127-030-X.
9. Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D. 1992. *Ekonomía II*. Bratislava : Bradlo. 1992. 555 s. ISBN 80-7127-031-8.
10. SIPRI Yearbook 2009: Armaments, Disarmament and International Security. *Military Expenditure*. Oxford : Oxford University Press. 2009. ISBN 978-0-19-956606-8.
11. Šikula, M. 2005. K metodologickým východiskám ponímania fenoménu globalizácie. In *Ekonomický časopis*, 2005, roč. 53, č. 7, s. 663-679. ISSN 0013-3035.
12. Škvrnda, F. 2008. Svet na prahu nových pretekov v zbrojení? In *Nové slovo*. 2008, roč. 6, č. 26, ISSN 1336-2984.
13. Štancl, L. 2006. Aktuální problémy teorie ekonomiky obrany státu na počátku 21. století. In *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 3, s. 5-24. ISSN 1210-3292

AUTOR:

plukovník Ing. Radoslav IVANČÍK
Náčelník Odboru rozpočtu a financovania (J-8)
Generálny štáb Ozbrojených síl SR, Bratislava
☎ 0960 312 603
@ radoslav.ivancik@mil.sk

NASTAL ČAS KE ZMĚNÁM VE ZPRACOVÁNÍ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE

Josef JANOŠEC

ABSTRAKT

Teoretická analýza vlivu bezpečnostní strategie na ochranu obyvatelstva, která je hlavním cílem bezpečnostního úsilí státu. Charakteristika změn reálných bezpečnostních hrozeb pro činnost bezpečnostního systému státu. Důsledky těchto změn na racionální přípravu bezpečnostní strategie. Nastal čas ke změnám při zpracování nových bezpečnostních strategií ve státech Evropy?

Klíčová slova: ochrana obyvatelstva, Lisabonská smlouva, bezpečnostní realita, bezpečnostní strategie

ÚVOD

V České republice (ČR) je „Bezpečnostní strategie ČR“ základním dokumentem bezpečnostní politiky státu. To je skutečnost a současně základní informace, kterou předávají učitelé vysokoškolským studentům v oborech, které se orientují na bezpečnostní problematiku, ale rovněž politologii, státní správu, krizové řízení, management, ekonomiku, vzdělávání. Tato informace je známa a zkoušena ve všech oborech, které se s bezpečností a nebezpečností v praxi setkávají.

Poslední „Bezpečnostní strategie ČR“ (2, 2003) je z prosince 2003. Ve stejné době byla přijata tzv. Evropská bezpečnostní strategie⁵⁵. Sedm let, které uběhly do roku 2010, bylo poznamenáno změnami v bezpečnostní realitě. Chceme-li i nadále tvrdit, že bezpečnostní strategie je základním dokumentem bezpečnostní politiky, měli bychom v jednotlivých státech uskutečňovat takovou racionální aktivitu, aby platné dokumenty odpovídaly současným potřebám. Vzniká přitom otázka: Jsou naše dosavadní postupy a návyky při zpracování takových dokumentů na úrovni doby? Nemáme udělat něco proto, aby více odpovídaly novým bezpečnostním podmínkám?

V příspěvku je věnována pozornost zdůvodnění, proč nastal čas ke změnám ve zpracování bezpečnostní strategie, která je vnímána jako dokument na úrovni nadnárodní i národní a jaká doporučení by k její nové tvorbě mohla směřovat.

BYLA BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE VYUŽÍVÁNA?

Politický dokument „Bezpečnostní strategie ČR“ deklaruje přístupy státu k řešení bezpečnostních situací. V pěti kapitolách formuluje základní hodnoty, zájmy, postoje a ambice ČR při zajišťování své bezpečnosti. V kapitole „*Východiska bezpečnostní politiky ČR*“ jsou zformulovány její principy. Kapitola „*Bezpečnostní zájmy ČR*“ uvádí životní, strategické a další významné zájmy. Navazující kapitola „*Bezpečnostní prostředí*“ je o identifikaci trendů, hrozeb a z nich vyplývajících rizik pro ČR, které budou vyžadovat ochranu a prosazování zájmů. V kapitole „*Strategie prosazování bezpečnostních zájmů ČR*“ jsou vymezeny přístupy k ochraně zájmů ČR v zahraniční, obranné a hospodářské politice a v politice vnitřní bezpečnosti a veřejné informovanosti. Kapitola „*Bezpečnostní systém ČR*“

⁵⁵ V prosinci roku 2003 byla na zasedání Rady Evropské unie v Bruselu přijata konečná verze dokumentu, ve kterém byl poprvé v historii EU nastíněn společný evropský přístup ke klíčovým bezpečnostním otázkám světa. Evropská bezpečnostní strategie identifikuje základní hrozby pro bezpečnost EU. Dokument „*Bezpečná Evropa v lepším světě*“ je dostupný na WWW: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf>>.

je o prvcích bezpečnostního systému ČR, jejich struktuře, a vymezuje povinnosti, kompetence a odpovědnosti jednotlivých součástí systému.

Otázkou je: **Jak byla bezpečnostní strategie využita od svého přijetí?** Vzhledem k tomu, že byla přijata usnesením vlády v prosinci 2003 a nebyla novými vládami nahrazena, je nutné přiznat, že buď vyjadřuje názory o bezpečnostní strategii napříč politickým spektrem, nebo na přípravu náhradního dokumentu nebyl dostatek času, a ani k tomu nevznikly důvody. V každém případě způsoby chování politických představitelů ve směrech, které jsou obsaženy v bezpečnostní strategii ČR, byly dodržovány a politická scéna se vzhledem k zahraničí zachovávala standardním způsobem.

Druhá stránka možného výkladu využití dokumentu navazuje na pohled, zda obsah bezpečnostní strategie v plném rozsahu odpovídal četnosti řešených bezpečnostních situací. Tedy lapidárně řečeno, zda se bezpečnostní strategie nevěnovala problémům, které nebyly řešeny. Z tohoto pohledu je zřejmé, že se dokument více vyjadřoval k otázkám reakce na vojenskou hrozbu než na nevojenskou. Proto ani nemohly vzniknout konfliktní situace. **Struktura bezpečnostní strategie se nevěnuje v rozsáhlejší míře nevojenským hrozbám.** Dokument odpovídá době jeho vytvoření.

Vývoj využití dokumentu rovněž navazoval na upevnění mezinárodního postavení ČR. Členství v NATO a povinnost reagovat na společné dokumenty, které byly přijaty při platnosti principu absolutního konsensu, nedává pro členský stát doporučení k nezávislé a volné tvorbě národních bezpečnostních materiálů bez návaznosti na ostatní členy a společnou organizaci.

K čemu byla Bezpečnostní strategie ČR po roce 2003 využívána? Pro přijímání praktických stanovisek v mezinárodním styku ČR s jinými státy a organizacemi, pro strukturování problémů řízení bezpečnosti uvnitř státu z úrovně Bezpečnostní rady státu, posloužila jako názorný dokument ve vysokoškolském vzdělávacím systému a splnila své úkoly i tam, kde dosud není přijat odpovídající zákon. V uplynulém období byla označena popiskou „základní dokument bezpečnostní politiky ČR“. Uznáváme-li, že každá politika má svou složku deklarativní nebo proklamační a složku výkonnou, která ovlivňuje praxi, pak tato strategie své úkoly plnila a plní až do současnosti, i když už není přesná a neodpovídá zejména četnosti nevojenských hrozeb a jejich projevujících se rizik. Čím jsme postoupili dál od data přijetí dokumentu, tím je povědomí o dokumentu blízké krajíně mlhoviny.

Co po ni zůstalo? Na „Bezpečnostní strategii ČR“ navazují dílčí strategie a koncepce k významným částem bezpečnosti státu jako například „Vojenská strategie ČR“, „Koncepce zahraniční politiky ČR“ (když je vypracována), „Koncepce ochrany obyvatelstva“ a tak bychom mohli úspěšně ve výčtu pokračovat. Bezpečnostní strategie je vládní dokument, který byl v ČR zpracován pod garancí Ministerstva zahraničních věcí ve spolupráci s Kanceláří prezidenta republiky a Parlamentem ČR na principu nadstranickosti. Základní rámec dokumentu Bezpečnostní strategie ČR (2, 2003) a způsob jejího naplňování je dán Ústavou ČR, ústavním zákonem č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti ČR v platném znění a dalšími navazujícími zákony. Součástí obsahu strategie je způsob naplňování mezinárodních závazků, které vycházející z členství ČR v Organizaci Severoatlantické smlouvy (NATO), Evropské unii (EU), Organizaci spojených národů (OSN), Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) a z dalších podepsaných mezinárodních závazků, které se promítají do bezpečnostní a obranné politiky i praxe.

Ministerstvo vnitra má v podmínkách ČR mimo jiné v souladu s kompetenčním zákonem (zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR ve znění pozdějších předpisů) nezadatelnou působnost pro ovlivňování ochrany obyvatelstva. Po přijetí souboru „krizových zákonů“ z roku 2000, byly přijaty již dvě koncepce ochrany obyvatelstva: první z dubna 2002 (před bezpečnostní strategií) byla datována do roku 2006 s výhledem do roku 2015 (6, 2002), druhá z února 2008 do roku 2013 s výhledem do roku

2020 (7, 2008). Obě navazují na úkoly ze zákona č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému (IZS), který změnil ochranu obyvatelstva na území ČR z předchozího období, kdy Civilní obrana měla vrcholové řídicí složky ve strukturách ministerstva obrany, ve fungující systém pro stavy odpovídající mimořádným událostem od živelních pohrom, průmyslových havárií, po možné teroristické útoky, stavy ohrožení státu i válečný stav. Koncepce ochrany obyvatelstva jsou součástí transformačních opatření, která po roce 1989 zajišťovala praktické uskutečňování bezpečnostní politiky státu.

Změny bezpečnostní reality

Prosinec 2003 představoval jinou bezpečnostní realitu, než vnímáme nyní. V roce 2010 již tolik nepocítíme výstražný teroristický čin z 11. září 2001. Válka proti globálnímu terorismu, která přivedla i vojáky armády ČR v silách NATO do Afghánistánu, nebyla doposud úspěšná a pokračuje.

Zygmunt Bauman v úvodu ke knize „Tekuté časy: život ve věku nejistoty“ (1, 2008) poznamenává: „pevná fáze modernity přešla ve fázi tekutou, nastal tedy stav, kdy sociální formy (...) nadále nemohou (...) udržet stejný tvar po delší časové období, protože se rozpadají a rozpouštějí rychleji, než stačí být ustaveny (...)“ (Bauman, 2008, s. 9). „Dlouhodobé myšlení, plánování a jednání zkolabovaly a sociální struktury, v nichž by se toto myšlení, plánování a jednání mohly vepsat pro časy budoucí, ztratily svoji sílu či úplně vymizely;“ (Bauman, 2008, s. 10). Autor poukazuje na některé soudobé charakteristiky, jež významně souvisejí se změnami v bezpečnostní realitě. I zde můžeme nacházet odpovědi na otázky: Proč v uplynulých sedmi letech nebyly přijímány nové dokumenty bezpečnostní strategie EU nebo ČR.

Baumanovy úvahy reagují na rychlé tempo změn a neočekávané výsledky. Všimá si, že v národních podmínkách je účinnost bezpečnostního úsilí úspěšnější a větší, než tomu je v globálním rozměru, k němuž svět, vzhledem k udržitelnému rozvoji, směřuje. Zvyšující se četnost krizových událostí ve světě se mimo jiné promítá do statistických údajů Rady bezpečnosti OSN. Z jiného pohledu současně s rozvojem „moderního“ způsobu života (např. viditelné směřování Číny) roste strach o bezpečnost. Strach, který nabývá zvláštních rozměrů a paradoxů. Strach má svůj individuální i kolektivní rozměr, spočívá v obavě z nebezpečí ztráty životní úrovně, sociálních i existenčních jistot, které jsou bez státních a stále se zeslabujících záruk zdrojem nebezpečí.

Na čem je možné demonstrovat paradoxy? Například na rozvoji technických a ničivých schopností vyspělých armád, které proti sobě nemají jiné armády, ale spíše malé jednotky teroristů nebo teroristy jako jednotlivce, odhodlané obětovat svůj život k prosazení cílů, které jsou pro nás, a pro velké armády nepochopené a nesrozumitelné. Úsilí analytiků si zaslouží hledání odpovědi na stav, že za teroristickými aktivitami v USA, v Madridu, v Londýně jsou mladí a „západní“ civilizací vzdělaní lidé, kteří svými životy zaplatili vzkaz, který je možná jen pro nás – ty ustrašené – nečitelný. Co je příčinou takových vzkazů?

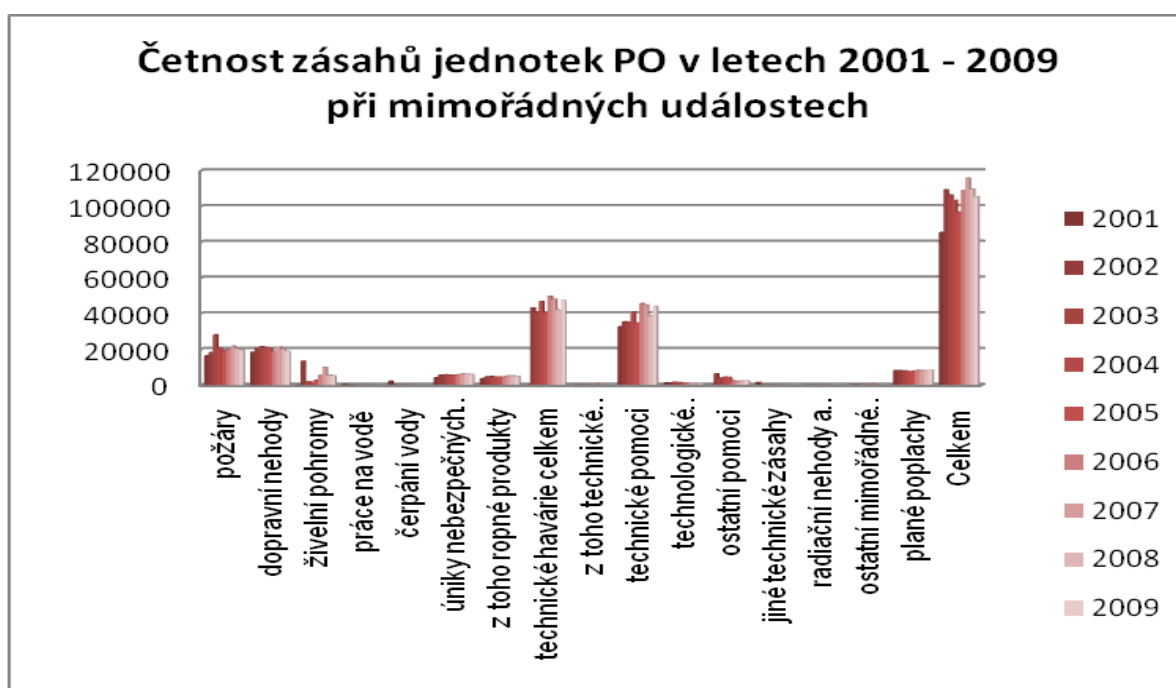
Mnozí současníci při prvních zprávách o novodobém pirátství u afrických břehů vyvolali ve svých myslích představy z dávno zapomenutých filmů o Sandokánovi a starých námořních dobách. U osádek přepadených lodí a u všech jejich rodinných příslušníků však proběhla citelná vlna nového strachu. I tyto skutečnosti jsou ukázkou vzniku nových hrozeb, nových forem násilí v konkrétních podmínkách. Násilí, které přináší vzkaz pro ostatní obyvatelstvo a pro bezpečnostní systémy i struktury. Vždyť se na některých aktivitách proti pirátům účastnily i síly NATO.

Vývoj ve světové historii je v pohybu. V pohybu je zákonitě rovněž vše, co souvisí se vzájemnými poměry mezi bezpečností a nebezpečností. Za období od roku 2003 nebyly v podmínkách ČR řešeny problémy vojenských hrozeb. Účast ve vojenských misích nebyla spojena s vyhlášením válečného stavu jinému státu, jak to vyžaduje mezinárodní právo. Globální válka proti terorismu nemá protivníka v jiném státu, ale organizaci, o níž se ani neví, jak je organizovaná a kde sídlí. Od 1. května 2004 je ČR členem EU a zapojila se rovněž do

účasti v misích pod hlavičkou EU a v souladu s legislativou byly pobyty našich vojáků schváleny poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR. Vojenské činnosti naštěstí neprobíhaly na našem státním území.

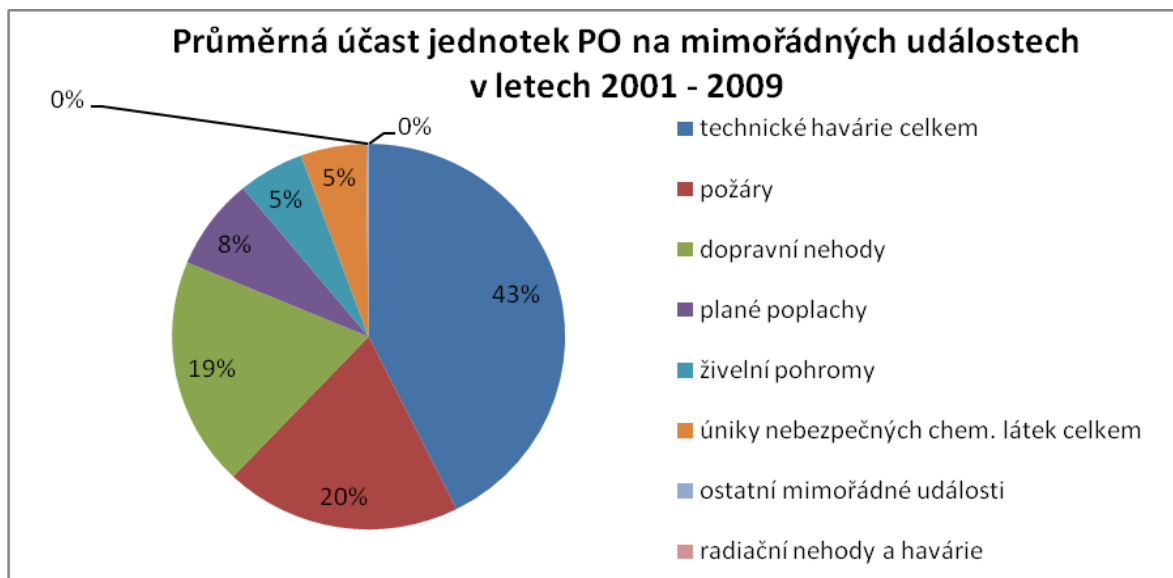
Bezpečnostní problematika však doznala významného rozvoje na poli schopností reagovat na nevojenské hrozby. Od roku 2001 je v praxi ČR sjednocena ochrana obyvatelstva a požární ochrana, struktura bezpečnostních sil doznala poslední významnou změnu po zrušení výkonu vojenské základní služby k 1. 1. 2005. Několikanásobně byly ověřeny schopnosti existujícího systému reagovat na bezpečnostní realitu při povodních, ale rovněž při likvidaci požárů, řešení mimořádných situací, dopravních nehod a havárií.

Souhrnně je možné konstatovat, že schopnosti složek bezpečnostních systémů různých států byly prověřovány četněji v oblasti, kterou je možné charakterizovat jako individuální pomoc občanům při přírodních katastrofách a při odstraňování jejich následků, než při bojové činnosti. Ve všech směrech je čtější řešení mimořádných a krizových situací beze zbraní, než se zbraní. Setkáváme se s větším množstvím nehod a katastrof, než vojenských střetů a válek. Rovněž v tom se bezpečnostní realita po roce 2003 změnila.

Graf 1: Průměrná roční četnost zásahů jednotek PO v letech 2001 – 2009 při mimořádných událostech [vlastní, převzato ze (7, 2010)]

V podmínkách ČR se na likvidaci téměř všech mimořádných událostí podílí hasiči, proto k dokumentování četnosti jsou použity statistické informace za posledních 10 let (**Graf 1, Graf 2**). Ročně jednotky požární ochrany průměrně mají 104 608 zásahů, což znamená, že každých 5 minut po dobu 24 hodin denně a 365 dní v roce je nějaká mimořádná událost s účastí jednotek. **Graf 2** ukazuje na vnitřní strukturu takových událostí.

Graf 2: Průměrná účast jednotek PO na mimořádných událostech v letech 2001 – 2009
[vlastní, převzato ze (7, 2010)]

LISABONSKÁ SMLOUVA A BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE

Členství v EU od roku 2004 bylo rovněž propojeno s procesem přípravy Evropské ústavy a následně s přijetím **Lisabonské smlouvy**, která vstoupila v platnost až k 1. prosinci 2009. Protože uběhlo jen málo času od přijetí společného dokumentu, je vhodné připomenout, jak se vyjadřuje k bezpečnostním problémům. Mohou vznikat otázky, zda nejsou tyto problémy v přijatém dokumentu členských států EU už vyřešeny.

Článek 3 v [7] formuluje následující základní premisy: „1. Cílem Unie je podporovat mír, své hodnoty a blahobyt svých obyvatel. 2. Unie poskytuje svým občanům prostor svobody, bezpečnosti a práva bez vnitřních hranic, ve kterém je zaručen volný pohyb osob ve spojení s vhodnými opatřeními týkajícími se ochrany vnějších hranic, azylu, přistěhovalectví a předcházení a potírání zločinnosti.“ V odstavci „5. Ve svých vztazích s okolním světem Unie zastává a podporuje své hodnoty a zájmy a přispívá k ochraně svých občanů. Přispívá k míru, bezpečnosti, udržitelnému rozvoji této planety, k solidaritě a vzájemné úctě mezi národy, volnému a spravedlivému obchodování, vymýcení chudoby, ochraně lidských práv, především práv dítěte, a k přísnému dodržování a rozvoji mezinárodního práva, zejména k dodržování zásad Charty Organizace spojených národů.“

V článku 5 jsou vymezovány pravomoci a to i směrem k bezpečnosti a obraně: „(...) Unie se řídí zásadou svěřené pravomoci (...).“ Je tam rovněž uvedeno, že „pravomoci, které nejsou Smlouvami Unii svěřeny, náležejí členským státům.“ V článku 21 se Unie hlásí zejména k myšlenkám OSN, vymezuje společné politiky a činnosti v mezinárodních vztazích pro chránění svých hodnot, základních zájmů, svou bezpečnost, nezávislost a celistvost. Ve vojenské oblasti se hlásí k zachování míru, předcházení konfliktů a posilování mezinárodní bezpečnosti.

Článek 22 pak uvádí: „Na základě zásad a cílů uvedených v článku 21 **určuje Evropská rada strategické zájmy a cíle Unie**. Rozhodnutí Evropské rady o strategických zájmech a cílech Unie se vztahují na společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a na jiné oblasti vnější činnosti Unie. Mohou se týkat vztahů Unie s některou zemí nebo regionem, nebo být zaměřena tematicky. Vymezují jejich trvání a prostředky, které mají poskytnout Unie a členské státy.“

Kapitola 2, zvláštní ustanovení o **společné zahraniční a bezpečnostní politice**, oddíl 1 společná ustanovení, článek 24: „1. *Pravomoc Unie v otázkách společné zahraniční a bezpečnostní politiky se vztahuje na všechny oblasti zahraniční politiky a všechny otázky týkající se bezpečnosti Unie, včetně postupného vymezení společné obranné politiky, která by mohla vést ke společné obraně. Společná zahraniční a bezpečnostní politika podléhá zvláštním pravidlům a postupům. Je vymezována a prováděna Evropskou radou a Radou jednomyslně, nestanoví-li Smlouvy jinak. Přijímání legislativních aktů je vyloučeno. Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku vykonává v souladu se Smlouvami vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku a členské státy. Zvláštní úlohu Evropského parlamentu a Komise v této oblasti vymezují Smlouvy. Soudní dvůr Evropské unie nemá v souvislosti s těmito ustanoveními pravomoc, s výjimkou své pravomoci kontrolovat dodržování článku 40 této smlouvy a přezkoumávat legalitu některých rozhodnutí, jak stanoví čl. 275 druhý pododstavec Smlouvy o fungování Evropské unie.*

2. *V rámci zásad a cílů své vnější činnosti Unie vede, vymezuje a provádí společnou zahraniční a bezpečnostní politiku založenou na rozvoji vzájemné politické solidarity mezi členskými státy, na určení otázek obecného zájmu a na stále se zvyšujícím sblížení činností členských států.*

3. *Členské státy aktivně a bezvýhradně podporují zahraniční a bezpečnostní politiku Unie v duchu loajality a vzájemné solidarity a respektují činnost Unie v této oblasti.*

Následující článek 25 uvádí jakým způsobem „Unie vede společnou zahraniční a bezpečnostní politiku:

a) *vymezováním obecných směrů;*

b) *přijímáním rozhodnutí vymezujících:*

i) *akce, které má Unie provést;*

ii) *postoje, které má Unie zaujmout;*

iii) *podrobnosti provádění rozhodnutí uvedených v bodech i) a ii);*

c) *posilováním systematické spolupráce mezi členskými státy při provádění jejich politiky.*“

Článek 26 upřesňuje stavy spojené s obranou Unie, kde v návaznosti na článek 22 uvádí: „Pokud to vyžaduje mezinárodní vývoj, svolá předseda Evropské rady mimořádné zasedání Evropské rady. (...) Rada (...) vypracovává společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a přijímá rozhodnutí (...). Rada a vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku dbají na jednotu, soudržnost a účinnost postupu Unie. Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku vykonávají vysoký představitel a členské státy za využití vnitrostátních prostředků a prostředků Unie.“ Následující článek 27 popisuje kompetence vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, který jednak předsedá Radě pro zahraniční věci, zastupuje a jménem Unie vede politický dialog se třetími stranami, vyjadřuje postoj v mezinárodních organizacích a na konferencích. Pro jeho podporu funguje *Evropská služba pro vnější činnost*, která spolupracuje s diplomatickými službami členských států a je vytvořena z úředníků příslušných oddělení generálního sekretariátu Rady a Komise. Organizaci a fungování Evropské služby pro vnější činnost stanoví rozhodnutí Rady.

V kapitole 2, oddíl 2 zahrnuje ustanovení o **společné bezpečnostní a obranné politice**. Článek 42 vysvětluje, že „společná bezpečnostní a obranná politika je nedílnou součástí společné zahraniční a bezpečnostní politiky“, jež zajišťuje Unii „operativní schopnost, která se opírá o civilní a vojenské prostředky“. Zvýrazňuje, že plnění úkolů „je založeno na využití schopností poskytnutých členskými státy“. Důležité je vnímat trend k integraci: „Společná

bezpečnostní a obranná politika zahrnuje postupné vymezení společné obranné politiky Unie. Ta povede ke společné obraně, jakmile o tom Evropská rada jednomyslně rozhodne. V tomto případě doporučí členským státům přijetí takového rozhodnutí v souladu s jejich ústavními předpisy.“ Přitom vymezuje vztah k NATO tím, že politika „se nedotýká zvláštní povahy bezpečnostní a obranné politiky některých členských států a uznává závazky některých členských států uskutečňujících svou společnou obranu v rámci Organizace Severoatlantické smlouvy“.

Bezpečnostní strategie členských států by měly naplňovat jejich závazek, „že budou své vojenské schopnosti postupně zdokonalovat.“ Na tomto místě je uvedena informace o „Agentuře pro oblast rozvoje obranných schopností, výzkumu, pořizování a vyzbrojování“. Evropská obranná agentura (EDA) má určovat „operativní potřeby, podporuje opatření k jejich uspokojování, přispívá k určení a případně k provádění všech účelných opatření pro posílení výrobní a technologické základny v oblasti obrany, podílí se na vymezení evropské politiky schopností a vyzbrojování a napomáhá Radě při hodnocení zlepšování vojenských schopností.“

Hlava V. je pojmenována „**Prostor svobody, bezpečnosti a práva**“ a vyjadřuje myšlenky, které mohou být plně aplikovány na problematiku bezpečnostní strategie. Článek 67 uvádí základní premisy: „Unie tvoří prostor svobody, bezpečnosti a práva při respektování základních práv a různých právních systémů a tradic členských států. Unie zajišťuje, že na vnitřních hranicích neprobíhá kontrola osob, a rozvíjí společnou politiku v oblasti azylu, přístěhovalectví a ochrany vnějších hranic, která je založena na solidaritě mezi členskými státy a je spravedlivá vůči státním příslušníkům třetích zemí.“ Dále pokračuje do otázek vnitřní bezpečnosti: „Unie usiluje o zajištění vysoké úrovně bezpečnosti prostřednictvím opatření pro předcházení trestné činnosti, rasismu a xenofobii a boj proti nim, prostřednictvím opatření pro koordinaci a spolupráci mezi policejními a justičními orgány a jinými příslušnými orgány, jakož i prostřednictvím vzájemného uznávání soudních rozhodnutí v trestních věcech, a je-li to nezbytné, prostřednictvím sblížení předpisů trestního práva.“

Článek 68 se vyjadřuje ke kompetencím Evropské rady, která „vymezuje strategické směry pro legislativní a operativní plánování“ a článek 72 upozorňuje, že se Lisabonská smlouva „nedotýká výkonu odpovědnosti členských států za udržování veřejného pořádku a ochranu vnitřní bezpečnosti.“ Následně článek 73 upřesňuje, že se členské státy „mohou mezi sebou a na vlastní odpovědnost organizovat formy spolupráce a koordinace, které považují za vhodné, mezi příslušnými útvary svých státních správ pověřenými zajišťováním národní bezpečnosti.“

Hlava XX je „**Životní prostředí**“. V ní článek 191 stanovuje, že „politika Unie v oblasti životního prostředí přispívá k sledování“ cílů pro zachování, ochranu a zlepšování kvality životního prostředí, ochranu lidského zdraví, uvážlivé a racionální využívání přírodních zdrojů.

Hlava XXIII je „**Civilní ochrana**“. Článek 196 uvádí: „Unie podporuje spolupráci mezi členskými státy ve snaze posílit účinnost systémů pro předcházení přírodním nebo člověkem způsobeným pohromám a pro ochranu proti nim. Činnost Unie je zaměřena na:

a) podporu a doplňování činností členských států na celostátní, regionální a místní úrovni, které se týkají předcházení rizikům, přípravy osob zabývajících se civilní ochranou a zásahu v případě přírodních nebo člověkem způsobených pohrom uvnitř Unie;

b) podporu rychlé a účinné operativní spolupráce uvnitř Unie mezi vnitrostátními útvary civilní ochrany;

c) napomáhání soudržnosti akcí podnikaných v oblasti civilní ochrany na mezinárodní úrovni.

Evropský parlament a Rada přijmou řádným legislativním postupem opatření k dosažení cílů (...), s vyloučením harmonizace právních předpisů členských států.“

Dne 13. prosince 2007 byla podepsaná Lisabonská smlouva, která pozměnila „Smlouvu o Evropské unii“ a „Smlouvu o založení Evropského společenství“. V předchozím stručném uvedení souvislostí s bezpečnostními otázkami byly naznačeny předmětné formulace, které souvisejí s budoucností a osudem bezpečnostních strategií členských států EU. Můžeme si totiž položit otázky, zda mohou nebo musí být takové dokumenty zpracovány, co by měly obsahovat, jak by měly navazovat na mezinárodní dohody, bude tím ovlivněna praxe bezpečnostních systémů národních států, znamená to omezení nebo zastavení samostatného rozvoje armád, bezpečnostních nebo záchranných sborů a služeb. Tak bychom mohli formulovat další nezodpovězené problémy.

Vycházíme z již formulovaného předpokladu, že **bezpečnostní strategie je základním dokumentem bezpečnostní politiky** a určuje, jakým způsobem je předpokládáno dosažení cílů bezpečnostní politiky. Co můžeme souhrnně vyhodnotit z Lisabonské smlouvy pro praktickou budoucnost národních bezpečnostních strategií, je uvedeno v následujícím neúplném výčtu:

- Tvorba bezpečnostních strategií není zakázána ani nařízena.
- Do systému bezpečnostních politik vstoupila nadnárodní bezpečnostní politika EU, která z logiky odsouhlasených závazků předpokládá, že nebudou rozpory mezi národní a nadnárodní verzí.
- Strategie je vnímána ve dvou pojetích:
 - pro dosažení dlouhodobých cílů ke změně všeobecné bezpečnostní situace,
 - pro dosažení cílů konkrétní bezpečnostní události (případová nebo účelová).
- Bezpečnostní strategie má jasně odlišené části pro zabránění vojenským hrozbám a pro odolávání nevojenským hrozbám.
- Tendence k nadnárodní obraně EU proti vojenským hrozbám se promítla do podrobného vytvoření kritérií i společných ozbrojených sil.
- Bezpečnostní strategie pro nevojenské hrozby, která bude směřovat k ochraně obyvatelstva, řešení a odstraňování následků katastrof, pohrom, mimořádných událostí, je v působnosti národních orgánů bezpečnostního systému státu.

Rada Evropské unie projednávala 23. února 2010 návrh strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie: „**Směrem k evropskému modelu bezpečnosti**“ (5842/2/10 REV 2), kde uvádí, že pro občany EU je bezpečnost jednou z hlavních priorit.

BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE PRO ochranu obyvatelstva

Ochrana obyvatelstva je prezentována jako soubor činností a postupů věcně příslušných orgánů, dalších subjektů i jednotlivých občanů, která směřují k minimalizaci důsledků mimořádných událostí na životy a zdraví obyvatelstva, majetek a životní prostředí. Vychází ze základních principů podle vyspělých zemí světa. Tam patří odpovědnost státu za ochranu obyvatelstva.

Podmínky, které jsou nastaveny v ČR, odpovídají mezinárodnímu právu. Jsou v souladu s čl. 61 *Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) a Dodatkového protokolu k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II) ze dne 8. června 1977.* “

Problematika obrany (ochrany) obyvatelstva, buď ve válečném stavu, nebo i při boji proti mimořádným situacím, představuje poměrně rozsáhlý komplex opatření a hlavně lidí, kteří umějí poradit a podat pomocnou ruku. To je nejpodstatnější, co se od souboru

uskutečňovaných opatření pro ochranu obyvatelstva a od fungování bezpečnostního systému očekává a co je tedy tou nejvýznamnější potřebou.

Jaký to má vztah směrem k bezpečnostní strategii a jaká je možná varianta, která vyjádří představu o budoucnosti tohoto dokumentu? Potřebuje ochrana obyvatelstva jako nejvyšší ústavní princip novou bezpečnostní strategii ČR?

1. Ochrana obyvatelstva potřebuje bezpečnostní strategii, aby se mohla svými konkrétními koncepcemi zdokonalovat a dosahovat postupných cílů. Dnes má Koncepti. Je to dokument na nižším stupni, než strategie. Důležitá je bezpečnostní politika. Ta by měla být formulována takovým způsobem, aby stanovila hlavní cíle, které mají být dosaženy. Strategie mohou reagovat pružněji na dlouhodobé cíle, jestliže dojde ke změně podmínek, v nichž se původní záměr uskutečňuje. Pro dosažení jednoho cíle může být v průběhu času přijato více strategií, které budou reagovat na změnu podmínek.

2. Mít bezpečnostní strategii? Tak jakou? Stručnou, jasnou, kontrolovatelnou, účelnou a odpovídající skutečně řešeným bezpečnostním problémům. Jestliže současný stav podepsaných mezinárodních dohod i soubor zákonů, které navazují na zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, již mají poměrně jasně vymezeny úkoly a způsoby řešení vojenských hrozeb, zejména v gesci EU a NATO na jedné straně a přitom na druhé straně je četnost praktického řešení takových úloh v podstatě omezena na vysílání příslušníků ozbrojených sil do zahraničí, a na formální schválení takového vyslání parlamentem (vždyť plníme úkoly, které jsme v mezinárodních smlouvách přislíbili), pak by taková část v bezpečnostní strategii měla proporcionálně odpovídat četnosti těchto aktivit a možnosti je vlastním rozhodováním v bezpečnostním systému ovlivnit. Takový dokument by se měl věnovat problémům, které přísluší kompetenci a praktickým problémům, postaveným před bezpečnostní systém ČR.

3. Mít bezpečnostní strategii? Tak pro koho? Pro politiky, aby po delší časové období mohli kontrolovat, na čem se dohodli, že bude dosaženo a jakými postupy. Pro úředníky, aby mohli kontrolovat naplňování. Pro bezpečnostní systém, aby naplnil fyzicky i myšlenkově cíle a změnil své schopnosti. Pro obyvatelstvo, aby se občas mohlo podle písemného dokumentu dopustit kontroly toho, co platí svými daněmi.

4. Mít bezpečnostní strategii? Tak kdo ji má připravit? V ČR bylo stanoveno, že bezpečnostní strategii připravovalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR, ve spolupráci s Ministerstvem obrany ČR, Ministerstvem vnitra, prezidentskou kanceláří ČR. Struktura současné Bezpečnostní strategie ČR ukazuje, že na rozdíl od četnosti výskytu bezpečnostních situací v mnohem větším rozsahu zpracována zahraničně politická část a obranná politika, než problematika vnitřní bezpečnosti a ochrany obyvatelstva. Logické je doporučení, aby hlavním zpracovatelem nové Bezpečnostní strategie ČR bylo Ministerstvo vnitra. Mělo by umět skutečnost bezprostředního řízení integrovaného záchranného systému a zkušenosti s nepřetržitým nasazováním jednotek požární ochrany promítnout i do způsobu určování cílů a způsobů jejich dosažení podle nejčastějších zkušeností s praxí bezpečnostního systému.

ZÁVĚR

Bezpečnostní strategie ČR je základním dokumentem bezpečnostní politiky ČR. To bylo tvrzení, které odpovídalo roku 2004, kdy byly přijaté dokumenty na startu k používání. Faktor času se však výrazně promítl do změněných podmínek bezpečnostní reality. Stručně je možné konstatovat, že došlo k výrazným změnám zejména v prohloubení integrace a postupném přesunu vojenských hrozeb na bedra NATO a EU.

Následovalo zamyšlení nad tím, jak vlastně byla od roku 2003 využívána Bezpečnostní strategie ČR v praxi. I když není možné přímo prokázat souvislost mezi tímto dokumentem a rozvojem bezpečnostního systému, je materiál dodnes prakticky užíván. Bylo to uvedeno ve vztahu k zamyšlení, zda je vůbec nějaká nová bezpečnostní strategie potřebná. Pak

následovala podrobnější exkurze do textu Lisabonské smlouvy, která vstoupila v platnost od 1. prosince 2009. Ta byla zakončena souhrnným vyhodnocením poznatků o vztahu mezi touto smlouvou a strategií.

Poslední část byla věnována hodnocení potřeb ochrany obyvatelstva vzhledem k tomu, zda potřebuje pro rozvoj novou bezpečnostní strategii. Diskutovány byly zejména varianty, které souhlasily s potřebou a vyjádřily soubor základních názorů, jak by nová strategie měla být připravena. Vzhledem k četnosti skutečného využití složek bezpečnostního systému v ČR je jediným racionálním doporučením, aby zpracovatelem takové Bezpečnostní strategie ČR bylo Ministerstvo vnitra. Uvedeny byly jen vybrané podpůrné důvody, které však směřují k výrazné změně dosud platných přístupů ke zpracování strategických dokumentů ve státní správě ČR, která může mít mezinárodní dopad.

LITERATURA

1. BAUMAN, Zygmund. *Tekuté časy: život ve věku nejistoty*. Praha: Academia, 2008. 110 s. ISBN 98-80-200-1656-0.
2. Bezpečnostní strategie České republiky [Usnesení vlády č. 1254 ze dne 10. prosince 2003]. Dostupná z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/brs/dokumenty/bezpecnostni_strategie_2003.pdf>
3. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I). Ženeva: 8. června 1977 a publikovaného sdělením pod č. 168/1991 Sb.
4. JANOŠEC, Josef. *Integrovaný záchranný systém – štěstí přeje připraveným*. In: *Krizový management (Sborník) Vítkovice v Krkonoších: Univerzita Pardubice, IOO Lázně Bohdaneč*, 21. – 22. 5. 2009, s. 37 – 41, ISBN 978-80-7395-105-4.
5. JANOŠEC, Josef. *Potřebuje ochrana obyvatelstva novou bezpečnostní strategii České republiky?* In: IX. ročník mezinárodní konference Ochrana obyvatelstva 2010. (Sborník příspěvků z mezinárodní konference) Ostrava: VŠB TU Ostrava FBI a SPBI, 3. – 4. 2. 2010, ISBN 978-80-7385-080-7, ISSN 1803-7372, s. 120 – 131. CD
6. JANOŠEC, Josef. *Rozdíly mezi ochranou společnosti a ochranou obyvatelstva*. In: *The Science for Population Protection*, 2010, roč. 2, č. 1, s. 33 – 48. ISSN 1803-568X. Dostupný z WWW: <http://www.population-protection.eu/system/files/vol2n1_janosec.pdf>.
7. JANOŠEC, Josef, SVOBODA, Miloš. *Změny přístupů k řešení následků mimořádných událostí za posledních 10 let*. In: *XIX. ročník mezinárodní konference Požární ochrana 2010*. (Sborník přednášek z mezinárodní konference, recenzované periodikum) Ostrava: VŠB TU Ostrava FBI a SPBI, 8. – 9. 9. 2010, s. 306 – 312. ISBN 978-80-7385-087-6, ISSN 1803-1803, CD.
8. *Koncepce ochrany obyvatelstva do r. 2006 s výhledem do r. 2015*. [Usnesení vlády č. 417 ze dne 22. dubna 2002]. Dostupná z WWW: <http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/D99F41235FCAF1AEC12571B6006E89DB>
9. *Koncepce ochrany obyvatelstva do r. 2013 s výhledem do r. 2020*. [Usnesení vlády č. 165 ze dne 25. února 2008]. Praha: GŘ HZS, Příloha časopisu 112 číslo 4/2008, 16 s.

10. Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. Rada EU. Dostupná z WWW: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655-re01.cs08.doc>>
 11. Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, podepsaná v Lisabonu dne 13. prosince 2007. Dostupná z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:CS:HTML>>
 12. *The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens* (5731/10) (Stockholmský program – slouží otevřená a bezpečná Evropa a ochraně občanů) Brussels: Council of the European Union, 3 March 2010, 5731/10, 136 s. Dostupné z WWW: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st05/st05731.en10.pdf>>, citováno 10. 8. 2010.
 12. TŮMA, Miroslav, JANOŠEC, Josef, PROCHÁZKA, Josef. *Obranná politika Československé a České republiky (1989 – 2009)*. Praha: PIC MO, Praha, 2009. 231 s. IBSN 978-80-72-78-522-3.
- Návrh strategie vnitřní bezpečnosti Evropské unie: „Směrem k evropskému modelu bezpečnosti“ <http://register.consilium.europa.eu/pdf/cs/10/st05/st05842-re02.cs10.pdf>

AUTOR:

Doc. Ing. Josef JANOŠEC, CSc.

Ministerstvo vnitra,

Generální ředitelství hasičského záchranného sboru ČR, Institut ochrany obyvatelstva,

Na Lužci 204, 533 41 Lázně Bohdaneč,

Czech Republic.

E-mail: josef.janosec@ioolb.izscr.cz,

tel.: +420 950 580 220; fax: +420 950 580 228

VEREJNÝ ZÁUJEM, SÚKROMNÝ SEKTOR: SÚKROMNÉ VOJENSKÉ SPOLOČNOSTI V OZBROJENÝCH KONFLIKTOCH

Dominika KAŠČÁKOVÁ

ABSTRACT

The privatization of armed conflicts and peace operations has irrevocably entered the realm of international security, transforming what has been known as the core characteristic of a nation state: its monopoly on legitimate use of violence. Substantial shifts in the security environment after the end of the Cold War triggered an exponential rise of the role of non-state actors in provision of security through bottom-up and top-down process of privatization of security. Especially outsourcing of military functions from public sphere to private military companies (PMCs) has brought about substantial controversies and polarization on the issue. However, PMCs are very likely to stay and to grow – compelling scholars as well as policy practitioners to find the answers to most pressing problems of their existence.

Keywords: *private military companies, contractors, privatization of security, non-state actors, mercenaries, conflict*

ÚVOD

Monopolizácia legitímneho násilia vo výlučnej kompetencii štátu sa od jeho etablovania ako rozhodujúceho aktéra medzinárodných vzťahov stala jedným z jeho hlavných definičných prvkov, ktoré ho kvalitatívne odlišujú od ostatných aktérov vstupujúcich do interakcií na globálnej úrovni. Hoci *výlučnosť* štátu pri výkone vojensko-bezpečnostných funkcií bola z historického hľadiska vždy do istej miery fikciou, prvok *legitímnosti* pri používaní sily bol od vzniku vestfálskeho systému prisúdený len štátom.

Koniec Studenej vojny urýchlil rozvoj kvantitatívne, ale tiež kvalitatívne nových prvkov v systéme poskytovania bezpečnosti, ktoré sa bezprostredne týkajú úlohy a postavenia štátu v ňom. Obdobie od začiatku 90-tych rokov je charakteristické mimoriadnou dynamikou bezpečnostných vzťahov, ktorá sa prejavuje nielen sekuritizáciou čoraz širšieho spektra otázok (proces známy ako rozširovanie a prehĺbovanie konceptu bezpečnosti), ale tiež diverzifikáciou a nárastom počtu relevantných neštátnych aktérov, ktorí na rôznych úrovniach vstupujú do bezpečnostných vzťahov. Ich pôsobenie v týchto vzťahoch je v zásade dvojakého charakteru. Na jednej strane môžu pôsobiť ako hrozby, resp. narušovateľia bezpečnosti, na strane druhej však môžu pôsobiť ako jej poskytovatelia. Uvedený duálny charakter týchto aktérov je jedným z faktoroch prispievajúcich k tomu, že oblasť ozbrojeného konfliktu už dávno nie je v klasickom weberovskom zmysle výlučnou doménou štátu. Monopol štátu na legitímne použitie násilia je rovnako vo vyspelých ako aj v zlyhávajúcich štátoch skôr fikciou, ako realitou.

K erózií národného štátu a inštitúcie monopolu na legitímne použitie sily prispieva aj skutočnosť, že niektorí z uvedených neštátnych aktérov získavajú charakter *legitímnych* držiteľov práva na použitie násilia, a to bez ohľadu na to, či toto právo získali autonómne v prípade oslabenia či zlyhania pôvodného držiteľa monopolu – štátu – efektívnym prebratím jeho funkcií (bez konštituovania sa ako štátna jednotka), alebo prostredníctvom dočasného, dobrovoľného a cieleného delegovania tejto právomoci zo strany legitímneho držiteľa monopolu – teda opäť štátu – s cieľom splnenia určitých úloh, na výkon ktorých je

nevyhnutné aj delegovanie legitimacy na toto konanie. Tomu korešpondujú dva základné modely procesu privatizácie bezpečnosti: *zdola (bottom up)*, t.j. proces vzniku a pôsobenia ozbrojených neštátnych aktérov, a *zhora (top down)*, t.j. delegovanie výkonu časti vojenských a bezpečnostných funkcií štátom na súkromných poskytovateľov – súkromné vojenské a bezpečnostné spoločnosti. (Bryden, Caparini, 2006)

Z perspektívy západných štátov je relevantná predovšetkým privatizácia „zhora“, spojená s nárastom počtu, významu a miery zapojenia súkromných vojenských spoločností do rôznych typov konfliktov, pretože sa vo svojej podstate dotýka jadra moci súčasného štátu – jeho monopolu na legitímne fyzické násilie.

1. VEREJNÝ ZÁUJEM, SÚKROMNÝ SEKTOR

Napriek tomu, že problematika súkromných vojenských spoločností (*private military companies – PMCs*)⁵⁶ sa dostala do centra pozornosti akademickej obce a verejnosti pomerne nedávno (predovšetkým v súvislosti s prebiehajúcimi konfliktami v Afganistane a Iraku), poskytovanie bezpečnosti a vojenských služieb súkromnými aktérmi nie je novým fenoménom. Obdobie 15. až 18. storočia je v histórii európskeho kontinentu spojené so súkromnými žoldnierskymi armádami, ktoré boli na jednej strane vnímané ako prekážka etablovania sa moderného národného štátu⁵⁷, na strane druhej však výrazným dielom prispeli k jeho vytvoreniu. Ako vo svojej štúdií vzťahu medzi vojnou, kapitálom a vznikom moderného štátu uvádza americký sociológ a politológ Charles Tilly v období, keď schopnosť štátu prežiť bola priamo úmerná jeho schopnosti viesť vojnu, len štáty s dostatočnými zdrojmi a veľkou populáciou boli schopné zaistiť si bezpečnosť a prežitie – a to prostredníctvom najímania žoldnierskych armád. Obyvateľstvo bolo pre účely vojny vnímané ako politicky nebezpečné, čo viedlo štát k využívaniu žoldnierov. Ich štrukturálny dopad bol však oveľa hlbší; prostredníctvom nich štát posilnil svoju moc a pozíciu, dokázal vytvoriť inštitucionálny rámec moderného štátu a posilnil kontrolu nad obyvateľstvom. Postupne silnejúca identifikácia sa obyvateľstva s národným štátom (ktorá vyvrcholila v období Veľkej francúzskej revolúcie a napoleonských vojen) znížila riziko využívania obyvateľstva pre účely vojny, pričom štátom neregulované, len najímané žoldnierske armády začali naopak predstavovať väčšie riziko. (Tilly, 1990) To znamenalo postupný odklon od využívania služieb žoldnierov, hoci k ich úplnej eliminácii nikdy nedošlo; v menšom rozsahu boli

⁵⁶ Definovať, koho je v súčasnosti možné považovať za súkromného poskytovateľa bezpečnosti nie je zďaleka tak jednoduchá, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Prvý Dodatokový protokol k Ženevským konvenciam v článku 47 na základe šiestich kritérií definuje – a čo je mimoriadne dôležité podotknúť, za ich *súčasného* splnenia – žoldniera ako osobu, ktorá: (a) je najatá doma alebo v zahraničí za účelom bojovať v ozbrojenom konflikte; (b) priamo sa zúčastňuje nepriateľských akcií; (c) je motivovaná zúčastňovať sa na nepriateľských akciách v zásade túžbou dosiahnuť osobný zisk, pričom je jej jednou zo strán konfliktu alebo v jej mene sľúbená materiálna kompenzácia výrazne prevyšujúca kompenzáciu sľúbenú alebo poskytovanú bojovníkom podobnej hodnosti a s podobnými funkciami v ozbrojených silách daného účastníka konfliktu; (d) nie je občanom štátu, ktorý predstavuje bojujúcu stranu, ani obyvateľom územia pod kontrolou takéhoto štátu; (e) nie je členom ozbrojených síl žiadnej zo strán konfliktu; (f) nebol vyslaný štátom, ktorý nepredstavuje jednu zo strán konfliktu, ako oficiálny predstaviteľ jeho ozbrojených síl. Kontraktori sú často označovaní len za novodobých žoldnierov, ktorí síce prijali korporátnu formu, avšak ich základný charakter sa zásadným spôsobom nezmenil – skutočnosť, ktorá automaticky predpokladá ich morálne odsúdenie. Do akej miery je však možné pracovníka PMC stotožniť so žoldnierom? David Isenberg vo svojej analýze (Isenberg, 2009) správne podotýka, že v mnohých konfliktoch, kde sú PMCs prítomné, tieto často využívajú služby obyvateľov štátu, teda občanov jednej zo strán konfliktu. Zároveň nie všetci zamestnanci danej PMC sa zúčastňujú nepriateľských akcií a taktiež osobný zisk ako hlavná motivácia neplatí pre každého jednotlivca operujúceho ako kontraktora PMC.

⁵⁷ Klasickým príkladom negatívneho vnímania žoldnierskych armád je Machiavelli, ktorý ich extenzívne a dlhodobé využívanie považoval za hlavnú príčinu žalostného stavu politického usporiadania a postavenia Talianska v 16. storočí. Žoldnierske armády boli podľa neho „zbytočné a nebezpečné“, pretože v zásade boli „nejednotné, ambiciózne, bez disciplíny a nedôveryhodné“, ich „jedinou láskou a cieľom, ktoré ich držali na bojovom poli je žold, ktorý nestačí na to, aby pre teba [vládara – pozn. autora] ochotne zomreli.“

využívaní aj počas druhej svetovej vojny, a neslávnu pozornosť si zaslúžili aj svojimi úlohami počas tzv. národooslobodeneckých vojen (*wars of national liberation*).

Otázka oživeného záujmu o využívanie služieb súkromných kontraktorov⁵⁸ (najmä PMCs) v 90-rokoch 20. storočia a ešte výraznejšie v 21. storočí tesne súvisí so štrukturálnymi zmenami, ku ktorým došlo po páde bipolarity. Rekonfigurácia systému medzinárodných vzťahov a globalizačné tendencie, vyvolávajúce zmeny v charaktere suverenity a postavenia štátu, priniesli aj v oblasti bezpečnostných vzťahov novú kvalitu. Dochádza k vzniku komplexného systému tzv. „*security governance*“⁵⁹, ktorý pozostáva z prekrývajúcich sa sietí štátnych a neštátnych aktérov, spolupracujúcich alebo navzájom súťažiacich na národnej, regionálnej alebo globálnej úrovni. (Krahmann, 2005) Bezpečnostné prostredie sa v porovnaní s relatívne pevným bipolárnym usporiadaním Studenej vojny stalo dynamickou a nestálou sieťou komplexných vzťahov medzi rôznymi aktérmi a na rôznych úrovniach. Nová bezpečnostná architektúra súčasne priniesla zmeny v charaktere konfliktu⁶⁰ a hrozieb, ktorým sú štáty nútené čeliť, pričom dosahovanie vnútropolitického konsenzu a podpory verejnej mienky ohľadom vojenského angažovania sa je stále náročnejšie. Táto skutočnosť tak otvára priestor súkromným firmám, ktoré štátom (minimálne z krátkodobého hľadiska) znižujú politickú cenu vojenského záväzku.⁶¹ K nárastu však po skončení Studenej vojny dochádza nielen na strane dopytu (t.j. štátov), ale tiež ponuky. Výrazná redukcia vojenských výdavkov a profesionalizácia armád vedúce k znižovaniu stavov ozbrojených síl viedli k následnému rastu kvalifikovaných ľudských zdrojov disponibilných pre súkromnú sféru. (Freeman, Skons, 2008) Spolu s vyššie uvedenými zmenami v charaktere konfliktu sa tak vytvorilo ideálne prostredie pre proliferáciu súkromných vojenských spoločností.

V teoretickej rovine k trendu zapájania súkromného sektora priamo do oblasti poskytovania vojenských služieb v rámci konfliktu (t.j. nie výlučne zabezpečovanie materiálnej stránky) prispeli aj nové koncepcie o úlohe štátu a jeho interakcii so súkromným sektorom. Mimoriadne vplyvný neoliberalizmus, maximalizujúci úlohu súkromného sektora, kládol okrem iného dôraz na privatizáciu oblastí, ktoré tradične patrili do výlučnej kompetencie štátu. Vojenská oblasť, najmä v prípade vojenských *služieb*, je však špecifickou kategóriou. V prípade výkonu vojenských úloh súkromnými spoločnosťami sa do popredia dostáva nielen otázka ich ekonomickej efektívnosti, ako je tomu v prípade väčšiny privatizovaných verejných odvetví, ale predovšetkým otázka ich etickosti a legitímnosti.

Každé použitie sily v medzinárodných vzťahoch je vzhľadom na vývoj od konca druhej svetovej vojny problematické. Nemáme pritom na mysli len akt agresie, ale akýkoľvek ozbrojený zásah, vrátane vojenských akcií vedúcich k udržaniu, obnoveniu či presadeniu mieru ako aj humanitárnu intervenciu, pretože motívy, a v niektorých prípadoch aj hodnoty, ktoré majú byť takýmto zásahom chránené, môžu byť jednou alebo viacerými stranami (či už sú priamymi účastníkmi konfliktu alebo nie) morálne spochybiteľné. V rovine

⁵⁸ V anglickom jazyku „private contractors“, názov odvodený od spôsobu ich fungovania na základe kontraktu.

⁵⁹ Hänggi vysvetľuje koncepciu „security governance“, t.j. bezpečnostného *vládnutia* ako „komplexné, viacúrovňové vládnutie viacerých aktérov, s podstatne rozšíreným a prehĺbeným konceptom bezpečnosti, ktoré vytvára hustú sieť bezpečnostných vzťahov medzi štátom a neštátnymi aktérmi na globálnej, regionálnej, národnej a lokálnej úrovni, kde neštátni aktéri nie sú vnímaní ako externí voči systému, ale ako jeho súčasť so schopnosťou tento systém ovplyvniť, alebo prispôbovať do nimi želanej podoby“. (Hänggi, 2005, s. 8)

⁶⁰ Jedná sa o skutočnosť, že po skončení Studenej vojny väčšina konfliktov mala, resp. má charakter vnútroštátneho, nie medzištátneho konfliktu, a to najmä v rozvojových krajinách. Účasť v týchto konfliktoch vo väčšine prípadov nie je v západných krajinách vnímaná ako priame ohrozenie ich národnej bezpečnosti (Afganistan a Irak sú podstatné výnimky), čo znižuje ich ochotu angažovať sa prostredníctvom regulárnych ozbrojených síl.

⁶¹ V neposlednom rade sa pod nárast počtu, miery využívania a z toho vyplývajúceho záujmu o PMCs podpísala aj úloha a postavenie Spojených štátov v post-bipolárnom medzinárodnom prostredí, najmä výrazná diskrepancia medzi ich *cieľmi a prostriedkami*, ktoré majú k dispozícii.

medzinárodného práva je legitímne použitie sily vo väčšine prípadov naviazané na akceptované *univerzálne platné hodnoty* podporené rozhodnutím Bezpečnostnej rady, nie na partikulárne *národné záujmy* štátu.

Zároveň je použitie vojenskej sily historicky späté s využívaním národných armád, tvorených občanmi daného štátu, u ktorých sa predpokladá vyššia miera osobného stotožnenia sa a úplné nasadenie pre uskutočnenie daného cieľa, ktorý definuje vláda domovského štátu. Využitie súkromných kontraktorov, pri ktorých sa za hlavnú motiváciu tradične považuje materiálny zisk a ktorí fungujú na báze voľného trhu a konkurencie vyvoláva častokrát hystériu a odpor práve pre ich motiváciu (zisk), nízku mieru vnútorného stotožnenia sa s hodnotami, ktoré majú „zmluvne“ presadzovať, nízku mieru ich medzinárodnoprávnej a trestnoprávnej zodpovednosti, nízke morálne a odborné štandardy, netransparentné fungovanie a ich vlastnú, „skrytú“ agendu (otázka konvergencie, resp. diskrepancie záujmov verejného a súkromného sektora).

Ak však prekonáme historický deterministický rámec pohľadu na súkromných poskytovateľov spoločnosti a prijmeme postulát, že využívanie PMCs nie je zo svojej podstaty ani protiprávne, ani neetické, ťažisko otázky sa presúva na skúmanie, za akých podmienok je možné zaistiť efektívne (spolu)pôsobenie PMCs v ozbrojených konfliktoch.

2. SÚKROMNÉ VOJENSKÉ SPOLOČNOSTI V OZBROJENÝCH KONFLIKTOCH

Napriek polemikám o tom, či sú alebo nie sú PMCs ekonomicky výhodnejšie ako tradičné ozbrojené sily je dôležité si uvedomiť, že rozhodnutie štátu o ich využití je vo svojej podstate rozhodnutím politickým; slúži primárne politickým, nie ekonomickým účelom. Ich efektívnosť a užitočnosť by teda mala byť hodnotená predovšetkým z pohľadu ich schopnosti napĺňania politického účelu. Hoci ekonomický faktor nie je úplne irelevantný, hlavným cieľom je zníženie politických nákladov, ktoré angažovanie sa v konfliktoch pre západné vlády prináša (vnútropolitický konsenzus, podpora verejnosti, snaha minimalizovať tzv. vedľajšie straty nielen na ľudských životoch civilistov, ale tiež príslušníkov vlastných ozbrojených síl a pod.) Využívanie kontraktorov je tak pohodlnou metódou, ako niektoré z týchto politických nákladov redukovať.

Z pohľadu západných krajín má väčšina súčasných konfliktov, v ktorých sú zapojené, charakter tzv. *out-of-area operations*, t.j. operácií mimo teritória danej krajiny: ide o humanitárnu intervenciu, mierové operácie (*peacekeeping*, *peaceenforcement*, *peacebuilding*) alebo protipovstalecké operácie. Charakter súčasného bezpečnostného prostredia tak automaticky vytvára predpoklady na využívanie PMCs v zásade v dvoch typoch konfliktov, resp. operácií: mierové a protipovstalecké operácie. Tak ako aj v prípade regulárnych ozbrojených síl, aj v prípade súkromných spoločností je nutné si uvedomiť, že tieto operácie sa navzájom zásadným spôsobom odlišujú nielen svojím priebehom, ale predovšetkým cieľmi. Pokiaľ sa zameriame na úlohu, ktorú v nich môžu zohrávať PMCs zdá sa, že svet je pripravený privatizovať vojnu, avšak nie je pripravený privatizovať mier. (Wulf, 2005) Svedčí o tom jednak výrazná dominancia využívania PMCs v rámci protipovstaleckých operácií (*counterinsurgency operations – COIN*), ako aj nezáujem využívať kapacity súkromných kontraktorov v oblasti mierových a stabilizačných misií napriek tomu, že konflikty tohto charakteru patria medzi najčastejšie sa vyskytujúce.

Hoci využívanie PMCs v ozbrojených konfliktoch pokrýva široké spektrum úloh, je nad možnosť tejto štúdie komplexne a detailne sa im venovať. Výsledný efekt pôsobenia PMCs je však viac ako od jednotlivých úloh, ktoré vykonávajú, závislý od miery kompatibility súkromného aktéra *per se* s typom misie, ktorú má realizovať.

Dopad pôsobenia PMCs na charakter a možnosť úspešného riešenia konfliktu rozhodujúcim spôsobom teda závisí na charaktere operácie, v ktorej sú nasadené. V prípade mierových operácií je možné hodnotiť ho ako skôr pozitívny, čo vyplýva z cieľov, ktoré sa majú za pomoci kontraktorov dosiahnuť: čo najrýchlejšie zastavenie nepriateľských akcií, oddelenie bojujúcich strán, zabránenie ďalším bojom a stabilizácia situácie. Rýchlosť, s ktorou je možné súkromné jednotky vyslať a rozmiestniť je oveľa vyššia ako v prípade národných ozbrojených síl alebo medzinárodných kontingentov, a ich flexibilita ďaleko prevyšuje flexibilitu ozbrojených síl, ktorých vyslanie podlieha silným vnútropolitickým tlakom. Za presne stanovených podmienok kontraktu, vypracovaných a fungujúcich operačných postupov a jasne definovaných *limitovaných* cieľov je prostredníctvom PMCs možné znížiť spomínanú politickú cenu mierového, stabilizačného či humanitárneho záväzku, zrýchliť proces politického rozhodovania o angažovaní sa a získať čas na stanovenie ďalšieho postupu. V tomto kontexte by tak nasadenie PMCs nemalo byť chápané ako alternatíva voči angažovaniu sa štátu či medzinárodného spoločenstva, ale ako prostriedok rýchlej reakcie na krízu, ako prvý stupeň v riešení konfliktu, vytvárajúci následne priestor a čas na multidimenzionálny a komplexný prístup (prioritne globálnej autority – OSN, v niektorých prípadoch aj NATO či EÚ, či konkrétna koalícia štátov).

Situácia je však odlišná v prípade COIN operácií, pri ktorých negatívne aspekty využívania PMCs prevažujú nad možnými pozitívami. Táto diskrepancia je spôsobená charakterom COIN operácií, v ktorých jednak absentuje fáza potreby oddelenia dvoch či viacerých bojujúcich strán a stabilizácie situácie, a ktoré vyžadujú nielen rýchlosť a efektívnosť pri plnení úloh, ale predovšetkým širokospektrálne pôsobenie protipovstaleckých jednotiek, flexibilný prístup a vysokú mieru adaptability. Kým v prípade mierových a stabilizačných operácií je flexibilita kontraktorov v porovnaní s ozbrojenými silami vyššia, v COIN operáciách je situácia presne opačná. Ozbrojené sily ako súčasť štátu sú neporovnateľne flexibilnejšie v otázkach prispôbovania sa a reflektovania cieľov misie, ich adaptačná schopnosť je oveľa vyššia, ako adaptačná schopnosť PMCs fungujúcich a plniacich úlohy výlučne na báze vopred stanoveného kontraktu. Z charakteru ozbrojených síl vyplýva, že operatívne riešia všetky nepredvídané problémy a situácie, ktoré sa vzťahujú k celkovému cieľu misie; naopak PMCs operatívne riešia len tie problémy a situácie, ktoré sa vzťahujú k ich kontraktu, a častokrát práve presnou a vernou implementáciou funkcií a úloh stanovených kontraktom pôsobia v rozpore s politicky stanovenými cieľmi operácie. V kontexte COIN tak PMCs predstavujú dvojsečnú zbraň: na jednej strane umožňujú vláde prijať alebo udržiavať zahraničnopolitické záväzky a presadzovať záujmy, ktoré sú z vnútropolitického hľadiska problematické; na druhej strane sa využívanie PMCs môže ukázať ako výrazne protichodné cieľom, na ktorých dosiahnutie boli určené, čo ešte výraznejšie eroduje existujúcu vnútropolitickú podporu, resp. toleranciu pre daný záväzok. Z dlhodobého hľadiska tak vzniká špirála závislosti štátu na PMCs – a to aj v materiálnom, aj politickom zmysle.

Na strane štátu môže byť rozhodnutie obrátiť sa na súkromné vojenské spoločnosti racionálnou voľbou len v tom prípade, že ešte pred vojenským angažovaním sa definuje cieľ, ktoré chce dosiahnuť – teda stanoví typ misie, v ktorej sa bude angažovať. Súkromné vojenské spoločnosti majú predpoklad stať sa efektívnym nástrojom pri riešení konfliktu, a to predovšetkým v kontexte mierových a mier vynucujúcich operácií – za predpokladu vytvorenia adekvátneho inštitucionálneho a právneho rámca ich fungovania. Problémom je, že takýto adekvátny rámec v súčasnosti stále neexistuje. Hoci PMCs nefungujú v „*právnom vákuu*“ ako sa často hovorí, medzinárodnoprávna regulácia je pre účely efektívneho, transparentného a zodpovedného angažovania sa PMCs stále nedostatočná. Medzinárodné právo týkajúce sa otázok vojny je zastarané a len veľmi pomaly sa adaptuje na novú realitu tak, aby reflektovalo dynamický vývoj v oblasti bezpečnosti. Z tohto hľadiska je možné stanoviť niekoľko rámcových krokov, ktoré by mali viesť k postupnému vytvoreniu

transparentného a akceptovaného rámca využívania služieb súkromných kontraktorov s cieľom ich efektívneho nasadenia v rámci riešenia konfliktov: a to na strane štátu, medzinárodného spoločenstva, ako aj samotných PMCs (resp. sektora súkromných poskytovateľov bezpečnosti ako takého).

Z pohľadu štátu je v otázke využitia súkromných poskytovateľov bezpečnosti nevyhnutné vyhodnotiť predovšetkým dve zásadné otázky:

1. *Zaistenie kompatibility nasadenia PMCs s charakterom misie.* Práve charakter konfliktu by mal byť rozhodujúcim kritériom pri rozhodovaní o využití či nevyužití kapacít súkromných firiem, keďže charakter misie v danom konfliktnom kontexte nemusí vždy byť kompatibilný s vnútornou kapacitou súkromných firiem túto misiu vykonať. V niektorých prípadoch vyžadujúcich rýchly zásah na stabilizáciu situácie môže byť využitie PMCs prijateľné, či dokonca pozitívne (najmä operácie v rámci prvotných fáz mierových misií), pričom v iných z krátkodobého hľadiska, resp. z hľadiska parciálnych úloh môžu pôsobiť pozitívne, avšak z dlhodobého hľadiska či z hľadiska dosiahnutia celkových cieľov operácie sú skôr kontraproduktívne (protipovstalecké misie).
2. *Definovanie oblasti nasadenia.* Nemenej dôležité je jasne stanoviť oblasti, v rámci ktorých budú PMCs využívané, a ktoré naopak zostanú naďalej vo výlučnej kompetencii štátu – prioritizácia oblastí vo vzťahu k udržaniu štátnej kontroly nad súkromným dodávateľom. Cieľom tejto prioritizácie je zabránenie živelného rozširovania zapojenia súkromných poskytovateľov na ad hoc základe; čo je však dôležitejšie, jedná sa o stanovenie limitov v rámci zdieľaného priestoru monopolu na legitímne použitie násilia. Štát musí stanoviť (na základe svojich vlastných záujmov či doktrín), ktoré prvky vo výkone vojenskej služby budú zdieľané, a ktoré sú naopak pre štát vitálne a zdieľané byť nemôžu (či už sa jedná o priame nasadenie v boji, alebo naopak o udržanie kontroly nad kľúčovou infraštruktúrou, logistickou podporou a pod.).

Napriek tomu, že v súčasnosti sú druhou stranou kontraktu s PMCs dominantne štáty, medzinárodné spoločenstvo ako budúci možný konzument týchto služieb (v forme podpory mierových misií) no najmä ako tvorca medzinárodnopolitického rámca, v ktorom PMCs operujú, môže k zefektívneniu fungovania PMCs prispieť predovšetkým:

1. *Procesom vytvárania a zjednocovania medzinárodnoprávneho rámca.* Wulf (Wulf, 2005, s. 199) v tomto smere navrhuje doplnenie, prípadne reformuláciu Ženevských konvencií, ktoré v žiadnom zo svojich ustanovení adekvátnym a komplexným nereflektujú status pracovníkov súkromných vojenských spoločností.
2. *Nadnárodnou reguláciou* zameranou na vytvorenie centrálnej databázy legálne pôsobiacich a na národnej úrovni certifikovaných PMCs a ich pracovníkov, kontraktov a z nich vyplývajúcich úloh, umožňujúcich priebežnú aj ex post verifikáciu dodržiavania zmluvného rámca.
3. *Vytvorením etického kódexu* správania sa jednotlivých príslušníkov PMCs zvyšovať tlak na štandardizáciu postupov rešpektujúcich medzinárodné humanitárne právo (niektorými spoločnosťami už v súčasnosti implementovaný na individuálnej báze ako SOPs – *standard operating procedures*, alebo štandardné metódy postupu).

Samozrejme, z procesu nemôžu byť vynechané samotné súkromné vojenské spoločnosti, ktoré síce z krátkodobého hľadiska mali v minulosti tendenciu operovať „v tichosti“, avšak v poslednej dobe sa čoraz viac koncentrujú na prezentovanie – samozrejme predovšetkým pozitívnych – aspektov ich pôsobenia nie z pozície *súkromného aktéra*

oprávnené zameraného na dosiahnutie zisku, ale ako súkromného aktéra vo verejných službách zameraného na spoluprácu s cieľom prispieť k vyriešeniu konfliktu za súčasného dosiahnutia zisku. Hoci jednotlivé PMCs ako aj celý sektor sú ešte vzdialené od takéhoto vnímania ich povahy zo strany verejnosti, vývoj týmto smerom môžu z ich strany priaznivo ovplyvniť tri vzájomne súvisiace faktory:

- 1. Samoregulácia prostredníctvom dobrovoľného zvyšovania transparentnosti týkajúcej sa vnútorných štruktúr a záväzkov spoločnosti, finančných prepojení a vládnych kontraktov, ako aj kontroly najímaného personálu a jednotlivých subdodávateľov.*
- 2. Rozvoja korporátnej spoločenskej zodpovednosti ako spôsobu zvýšenia kreditu a akceptovateľnosti (a tým aj svojej ceny na trhu a implicitne aj potenciálneho zisku) nielen konkrétnej PMCs, ale aj odvetvia ako takého, a to vyvíjaním tlaku z vnútorného prostredia na inkorporáciu ľudsko-právnej a humanitárnej agendy a etického hľadiska, t.j. zvyšovaním kvality nad rámec minimálnych vynútiteľných štandardov.*
- 3. Zmeny konceptuálneho rámca z krátkodobého na dlhodobý záväzok práve akcentovaním dimenzie korporátnej spoločenskej zodpovednosti zameranej na vytváranie dlhodobých stratégií v záujme etablovania sa ako trvalého, zodpovedného a dôveryhodného aktéra na trhu (t.j. konkurencia prostredníctvom kvality, nie primárne ceny).*

ZÁVER

Kľúčovým aspektom problematiky súkromných vojenských spoločností zostáva, ako zodpovedať všetky sporné otázky, ktoré privatizácia bezpečnosti prináša vo sfére stabilných štruktúr politickej, ale tiež osobnej zodpovednosti, noriem medzinárodného práva, a v neposlednom rade aj vzťahu medzi štátom, vojakom–jej občanom, súkromnou sférou a globálnou občianskou spoločnosťou, a ich často sa rôzniacimi záujmami.

Hoci využívanie súkromných vojenských spoločností vyvoláva kontroverzné reakcie, v súčasnosti zažíva taký rozmach, že v blízkej dobe nie je možné predpokladať pokles relevantnosti tejto sféry. Práve naopak, trend smeruje k čoraz extenzívnejšiemu využívaniu PMCs či už sa jedná o ich množstvo, alebo oblasti, v ktorých sú využívané. Napriek viacerým morálnym otáznikom, ktoré existencia a pôsobenie PMCs vyvoláva a skutočnosti, že postoj k využívaniu súkromných kontraktorov je v dôsledku ich stotožnenia s pejoratívnym pojmom žoldniera dlhodobo negatívny, je pri reflektovaní dynamiky, ktorá v súčasnosti existuje v medzinárodných a bezpečnostných vzťahoch možné prijať názor, že na PMCs nie je nič *a priori* amorálne, čo by ich diskvalifikovalo na výkon bezpečnostných funkcií v službách štátov, ktoré si ich na tieto služby najímajú. Navyše, jedná sa o nové odvetvie, ktoré je v procese formovania a adaptovania sa, a do popredia sa tak dostáva najmä problém vytvorenia adekvátneho inštitucionálneho a právneho rámca pre pôsobenie týchto spoločností tak, aby sa stali akceptovateľnými a v rámci možností transparentnými partnermi nielen pre štáty, ale aby tak boli vnímané aj verejnosťou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ALEXANDRA, Andrew, BAKER, Deane-Peter, CAPARINI, Marina. (eds.) *Private Military and Security Companies: Ethics, Policies and Civil-Military Relations*. 1. vyd. London: Routledge, 2008. 288 s. ISBN 978-0-2039-3083-0.
2. BRYDEN, Alan, CAPARINI, Marina. *Private Actors and Security Governance*. 1. vyd. Geneva: LIT/DCAF, 2006. 314 s. ISBN 978-3-8258-9840-3
3. FREEMAN, Sam-Perlo, SKONS, Elisabeth. 2008. *The Private Military Services Industry*. 1. vyd. Stockholm: SIPRI Insights on Peace and Security 1/2008. 19 s. ISBN n/a
4. HANGGI, Heiner. 2005. *Security Governance and Post-Conflict Peacebuilding*. 1. vyd. Geneva: LIT/DCAF, 2005. 290 s. ISBN 978-3-8258-9019-3
5. CHESTERMAN, Simon, LEHNARDT, Chia. (eds.) *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*. 1. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2009. 275 s. ISBN 978-0-1995-6389-0.
6. ISENBERG, David. 2009. *Private Military Contractors and U.S. Grand Strategy*. 1. vyd. Oslo: PRIO Report 1/2009. 49 s. ISBN 978-8-2728-8324-8
7. KINSEY, Christopher. *Corporate Soldiers and International Security: The rise of private military companies*. 1. vyd. New York: Routledge, 2006. 196 s. ISBN: 978-0-2030-1835-4
8. KRAHMANN, Elke. *New Threats and New Actors in International Relations*. 1. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 248 s. ISBN: 1-4039-6697-4.
9. SINGER, P. W. *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*. 1. vyd. New York: Cornell University Press, 2004. 304 s. ISBN: 978-0-8014-8915-0.
10. TILLY, Charles. 1990. *Coertion, Capital and European States, AD 990-1990*. 1. vyd. Cambridge: Basil Blackwell, Inc., 1990. 269 s. ISBN 1-55786-067-X
11. WULF, Herbert. 2005. *Internationalizing and Privatizing War and Peace*. 1. vyd. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 263 s. ISBN 978-1-4039-4917-2

AUTOR:

Mgr. Dominika KAŠČÁKOVÁ, M.A.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov,
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
e-mail: dominika.kascakova@umb.sk

VYUŽITIE MULTITRACK DIPLOMACY V RIEŠENÍ KONFLIKTOV

Rastislav KAZANSKÝ

ABSTRACT

Multitrack diplomacy (MTD) is used as a new political mechanism of post conflict reconstruction in states and regions closely connected with escalation of armed conflicts. This is also used as a mechanism of conflict prevention. Multi track diplomacy works not only with the classic forms of diplomacy, but also with other tools and forms (non states actors) of conflict solving. The main sign of this approach consists in parallel principle usage of some chosen social interactions methods. This new innovative principle of conflict solving has already become to be a successful key of armed conflict solving at the beginning of 21st. century.

Key words: multitrack diplomacy, conflict transformation, conflict solving crisis, armed conflict

ÚVOD

Podoba súčasných ozbrojených konfliktov a vojen si vyžaduje využívať pri ich riešení nové postupy a metódy. Pôsobenie širokého spektra neštátnych aktérov a využívanie nových foriem násilia si vyžaduje aplikovať nové formy prístupov a riešení, ktoré dokážu úspešne substituovať tradičné formy riešenia konfliktov. Tu sa mení aj pozícia štátu v súčasných medzinárodných systémoch. (Kucharčík, 2009)

1. MULTITRACK DIPLOMACY (MTD) - CHARAKTERISTIKA

Multitrack diplomacy (MTD) je systémový prístup transformácie konfliktov, ktorý využíva pri nastolovaní mierového procesu behaviorálny, resp. organistický prístup. (Galtung, 1996) Mierový systém chápe ako proces ako živý organizmus. Opúšťa tradične Newtonov mechanistický prístup, ktorý odvodzoval svoje pôsobenie od pravidla, že vesmír a procesy v ňom fungujú na spôsob stroja, sledujúc presné matematické zákony odvodené od zákona akcie a reakcie. Naopak systémový prístup neredukuje predmet výskumu na jednotlivé časti. Zaoberá sa prepojenosťou častíc a ich spôsobom organizácie v rámci systému. Stúpa nielen počet väzieb, ale aj úroveň vzájomnej závislosti medzi jednotlivými aktérmi medzinárodného politického systému. (Kováčik, Ondria, 2009, s. 97) Systémy nie sú dané len svojou štruktúrou, nemajú dané svoje úlohy a neriadia sa len lineárnymi zákonmi akcie a reakcie. Systémy rastú, vyvíjajú sa a transformujú sa. Sú analogické živým organizmom a ako také sú charakterizované cyklickými tokmi informácií, nelineárnou prepojenosťou a organizáciou vyznačujúcou sa obmedzenou autonómiou. (Duffield, 2001). Ako typické príklady klasickej koncepcie mechanistického princípu je možné uviesť politiku humanitárnej pomoci vyspelých krajín, ktorej očakávanými dopadmi je zlepšenie situácie civilného obyvateľstva v konfliktnej oblasti. nami opisovaný systémový prístup rigorózne neodmieta humanitárnu pomoc, ale považuje ju za nedostatočný nástroj mierového procesu, pričom berie do úvahy aj pôsobenie iných aktérov. Poskytovanie humanitárnej pomoci nie je v praxi lineárny proces medzi donorom (ekonomicky vyspelé štáty, medzinárodné organizácie a apod.) a akceptorom (obyvateľstvo konfliktnej oblasti, obeť násilia), do transferu zasahujú aj iní aktéri a vzťahy medzi nimi. Sprostredkovateľské organizácie, kriminálne bandy, teroristické zoskupenia, korupcia a podobne. Podoba humanitárnej pomoci je v praxi redukovaná mierou pôsobenia týchto aktérov (napr. zdaňovanie konvojov, výpalné za ochranu a pod.)

Špecifikom uvádzaného sociálneho systému je jeho odlišnosť od organických systémov v tom, že je charakteristický ľudským vedomím. Jednotlivé časti systému sa majú schopnosť aktívne a vedome sa podieľať na organizácii systému, pričom sú pod vplyvom subjektívnych faktorov. Každé individuum, alebo sociálna skupina je pod vplyvom individuálneho alebo kolektívneho presvedčenia, názorov, hodnôt, ktoré ovplyvňujú ľudské vnímanie reality a konanie v nej. Z tejto premisy je možné vyvodiť aj fakt, že každý konflikt je poznačený tým, že každá zo strán sa na tú istú situáciu pozerá pod iným uhlom pohľadu. (Diamond, McDonald, 1996)

2. ŠTRUKTURÁLNA PODOBA MTD

Pojem Multitrack diplomacy sa používa na označenie nového koncepčného prístupu v medzinárodných vzťahoch, ktorý odzrkadľuje rôznorodosť aktérov prispievajúcich k mierovému procesu za účelom budovania tzv. pozitívneho mieru. Táto koncepcia je v podstate rozšírením tzv. Track One, Track Two paradigmy. Pojem Track Two bol zavedený Josephom Montwillom z Inštitútu pre zahraničnú službu, ktorý týmto termínom označil diplomatické aktivity nachádzajúce sa mimo rámec oficiálnych vládnych aktivít. Monteville vychádzal z premisy, že odborný posudok konfliktu na uskutočnenie úspešného mierového procesu nemôže vychádzať iba od predstaviteľov vlády, ale od množstva aktérov z rôznych pôvodov s rozličnými zručnosťami a skúsenosťami. (Diamond, McDonald, 1996)

V poslednom období sme svedkami exponenciálneho nárastu mimovládnych aktivít v mierových procesoch. Track Two preto už svojím obsahom vo svojej pôvodnej koncepcii nestačí vystihovať rôznorodosť a komplexnosť neoficiálnej diplomacie. Neskôr jedna s protagonistiek tohto prístupu Louise Diamond zaviedla pojem Multitrack Diplomacy a John W. McDonald rozšíril track Two na ďalšie roviny – štyri track: profesionálne mimovládne organizácie zaoberajúce sa riešením konfliktov, obchod, súkromné osoby a médiá. V roku 1991 Diamond a Mc Donald pridali k tomuto modelu ďalšie štyri track: náboženstvo, aktivisti, veda a vzdelávanie, filantropia. V konečnom dôsledku tak súčasná Multitrack diplomacia v súčasnosti pôsobí na 9 úrovniach – 9 Tracks. Multitrack Diplomacia, označovaná aj skratkou MTD je multidisciplinárnym prístupom riešenia konfliktov, ktorý odzrkadľuje viacúrovňovú štruktúru systému. Tento systém nie je hierarchizovaný, sú však vzájomne závislé a prepojené jednotlivé tracks a preto sa zvyčajne zobrazuje v kruhovom diagrame.

Každý track má vlastné zdroje, hodnoty a prístupy a predstavuje jedinečnú a nenahraditeľnú časť systému. Všetky track sú prepojené v strede diagramu a pracujú vzájomnej synergii na transformácii konfliktu. Ide o systémový prístup k mieru, pretože nie jedna časť systému, ale všetky spolu majú schopnosť budovať mier. (Diamond, McDonald, 1996)

Track 1 vládna a diplomatická úroveň, ktorej hlavní predstavitelmi sú vládni a diplomatickí zástupcovia štátov, medzinárodných a regionálnych organizácií, medzinárodne finančné inštitúcie ako MMF a Svetová banka. Táto úroveň predstavuje oficiálnu diplomaciu v pravom slova zmysle a vzťahuje sa klasickú definíciu zahraničnej politiky štátov. Títo aktéri pôsobia na horizontálnej úrovni medzi sebou a na vertikálnej úrovni prostredníctvom stretnutí s miestnymi sociálnymi skupinami, novinármi a predstaviteľmi univerzít. Track 1 je charakterizovaná klasickou štátnou intervenciou v podobe vojenského zásahu do konfliktu, peacekeepingových misií, rozvojovej pomoci, oficiálnymi multilaterálnymi a bilaterálnymi rokovaniami. Vytvára vzťahy politického a byrokratického charakteru a je nositeľkou legitimity štátnej moci. Medzinárodná oficiálna diplomacia sa najčastejšie odohráva v srdci Organizácie spojených národov vo forme spolupráce, spoločných konzultácií a spolupráce. Štáty a medzinárodné organizácie majú pri riešení konfliktov kľúčovú úlohu, pretože ich spoločné rozhodnutia, ale aj nezhody priamo ovplyvňujú postoje konfliktných strán a celkový vývoj konfliktu. (Diamond, Mc Donald, 1996) Nedostatkom oficiálnej diplomacie je, že

analýzám konfliktu často chýba vnútorný náhľad, a preto dochádza k náčrtom zjednodušených schém konfliktu dvoch strán prehliadajúc početnosť a rôznorodosť aktérov. Túto medzeru v analýze konfliktu sa snažia vyplniť predstavitelia úrovne Track 2.

Predstaviteľmi Track 2(T2) sú profesionálne mimovládne organizácie, ktoré sa venujú analýze, prevencii, riešeniu medzinárodných a vnútroštátnych konfliktov. Práca tejto úrovne sa zakladá na presvedčení, že neoficiálna diplomacia ponúka voľnosť, ktorá vo formálnom prostredí oficiálnej diplomacie nie je možná. Väčšia voľnosť v konaní umožňuje preskúmať príčiny konfliktu a za ním nachádzajúce sa ľudské potreby. Predstavitelia mimovládnych organizácií sa nenachádzajú pod muškou médií, a preto majú priestor preskúmať možnosti neverejných spôsobov zblíženia sa konfliktných strán. Aktivity občianskych diplomatov alebo jednoducho neštátnych aktérov majú tri všeobecné ciele: „1. zlepšenie komunikácie, porozumenia a následne vzťahu medzi skupinami alebo národmi 2.uvoľnenie napätia, strachu a hnevu prostredníctvom poľudšťovania obrazu nepriateľa a následná pomoc pri spoznávaní druhej strany 3. ovplyvňovanie názorov a politik predstaviťov Track One, čiže formálnej diplomacie a stavanie základov pre oficiálne rokovania. (Diamond, Mc Donald, 1996. s. 2). Na rozdiel od oficiálnej diplomacie ich práca je dlhodobá a využívajú blízky kontakt s obyvateľstvom nachádzajúcim sa v konflikte, čo predstavuje nevyhnutné podmienky na odstránenie psychologických bariér a procesu dehumanizácie nepriateľa. Medzi aktivity Track 2 patria problem-solving workshopy, mediácia v rámci naštartovaného mierového procesu, diplomacia medzi štyrmi očami, konferencie, vzdelávanie, tréningy, budovanie dôvery, budovanie inštitucionálnej štruktúry. Pravdepodobne najväčšou výzvou tejto track je zdroj financovania. Sponzori mimovládnych organizácií očakávajú výsledky vo forme niečoho hmatateľného a merateľného. Bohužiaľ transformácia konfliktov je dlhodobý otvorený proces, ktorého výsledky sú ťažko merateľné. Je možné vytvoriť štatistiku obetí konfliktu, ale priam nemožné odmerať kvalitu vzťahov a zmeny v prístupe konfliktných strán. Získavanie sponzorov v takýchto podmienka je preto náročné a dokazuje skutočnosť, že neoficiálna diplomacia v podobe Track Two ešte potrebuje preukázať svoju vieryhodnosť a opodstatnenosť, aby získala väčší rešpekt predstaviťov Track 1. Pre ilustráciu Track 2 môžeme spomenúť nasledovné mimovládne organizácie The Institute for Multi-Track Diplomacy založený Diamondovou a Mc Donaldom, Search for Common Ground pod vedením Johna Marksa, Conflict Resolution Programm založený bývalým americkým prezidentom Jimmym Carterom. (Diamond,Mc Donald, 1996)

Track 3 predstavuje oblasť obchodu, ktorá svojimi potencionálnymi vplyvmi môže prispieť k budovaniu mieru. Základným cieľom súkromnej obchodnej činnosti je prirodzene zisk. Avšak podľa Diamondovej a Mc Donalda má obchod schopnosť rispieť k mierotvorným aktivitám, pretože „nie je izolovaným fenoménom ale integrálnou súčasťou spoločenského apolitického života“. (Diamond. McDonald, 1996, s.52) Existuje všeobecne rozšírená viera, že obchod potrebuje ku svojmu úspechu mier. A k tomu, aby obchod pôsobil v mierovom prostredí, môže prispieť napríklad uvedomelou sociálnou a enviromentálnou politikou. (Diamond, McDonald, 1996) Dôkazom tejto skutočnosti je aj iniciatíva Organizácie spojených národov Global Compact, ktorú uviedol bývalý generálny tajomník OSN Kofi Annan na Svetovom ekonomickom fóre v Davose v roku 1999. Ide o dobrovoľnú alianciu medzi agentúrami OSN (UNDP, UNEP, UNHCHR, ILO) a súkromného podnikateľského sektora s cieľom poľudštiť správanie v medzinárodných obchodných aktivitách a prispieť tak rozvoju mieru a stability vo svete. Aliancia sa zakladá na zdieľaní spoločných princípov týkajúcich sa dodržiavania ľudských práv, pracovných podmienok a ochrany životného prostredia, ktoré majú viesť k zabráneniu zneužívania lacnej pracovnej sily.⁶² V konečnom

⁶² Iniciatíva Global Compact vyvolala napriek pôvodnému nezištnému úmyslu vlnu protestov zo sírany siete mimovládnych organizácií Alliance for a Corporate-Free UN, ktoré sa domnievajú to., že Global Compact poslúži nadnárodným spoločnostiam ako nástroj pre vylepšenie si svojho medzinárodného imidžu bez konkrétnych záväzkov. Kritika iniciatívy

dôsledku zdravá ekonomika a prosperujúci obchod zvyšujú životnú úroveň obyvateľstva a odbúravajú chudobu ako spúšťací faktor čiernej ekonomiky a s ňou súvisiacich sociálnych vzťahov typických pre nové vojny.

Track 4 stotožňuje občiansku diplomáciu, ktorá zahŕňa neoficiálne a neformálne kontakty medzi členmi protistojacich komunít, ktorých cieľom je ovplyvniť verejnú mienku, získavať ľudské a materiálne zdroje na projekty, ktoré môžu pomôcť pri riešení konfliktu. Vzájomné návštevy záujmových skupín rovnakého zamerania pochádzajúcich zo znepriatelených komunít, organizácia koncertov a iných kultúrnych podujatí, uzatváranie partnerstiev medzi mestami, kultúrne výmeny, spoločné výskumné projekty, adopcia detí na diaľku predstavujú iniciatívy súkromných osôb, ktoré vďaka podpore municipality rozvíjajú vzťahy medzi znepriatelenými komunitami. Zdôrazňujú hodnotu multikulturalizmu dochádza k odbúraniu bariér medzi komunitami a k vytváraniu vzťahov na neoficiálnej úrovni a k takzvanému empowermentu čiže k posilneniu sebavedomia jednotlivcov a skupín v ich schopnosti prispieť k transformácii konfliktného prostredia. (Diamondová, McDonald, 1996)

Track 5 zastupujúca výskum, výcvik a vzdelanie je intelektuálnou časťou systému Multitrack Diplomacy. Jej pozícia v systéme je opodstatnená presvedčením, že „ čím viac vieme, tým sme viac schopní pričiniť sa krieseniu svetových problémov“, akým sú aj vnútroštátne konflikty. (Diamond, McDonald, 1996, s. 70) Ďalej vychádza z viery, že aby sme dosiahli pozitívne zmeny, je potrebné vzdelávať ľudí, pretože nevedomosť plodí omyly a chyby v konkrétnych činoch. (Diamond, McDonald, 1996, s. 70) Track 5 v zložení vedcov a študentov odboru s obsahovou náplňou mierových a konfliktných štúdií je mozgom systémového prístupu k transformácii konfliktov a ako taký je kreatívnym a inovačným zdrojom slobodného vývoja teórií a prístupov. Činnosti Track 5 sú rôzne; analyzuje situáciu, región alebo konkrétny konflikt, vytvára syntézu vyhodnotených faktov a udalostí, organizuje semináre a konferencie, kde sa vzájomne vyhodnocujú výsledky výskumu rôznych výskumných inštitúcií, vydáva publikácie, články, podáva odborné komentáre v rádiu a v televízii, čím ovplyvňujú tak predstaviteľov oficiálnej diplomacie ako aj verejnú mienku. Vďaka svojim aktivitám predstavuje odborný a tým pádom spoľahlivý zdroj informácií všetkých ostatných častí systému Multitrack Diplomacy. Asi jediným nedostatkom tejto track je, že často výsledky práce jej predstaviteľov sú považované za konečný cieľ a nie nástroj pre ostatné tracks (Diamond, McDonald, 1996)

Predstaviteľmi Track 6 sú záujmové skupiny zaoberajúce sa konkrétnym spoločenským problémom ako je napríklad dodržiavanie ľudských práv, deštrukcia životného prostredia, sociálna nespravodlivosť. Na rozdiel od občianskej diplomacie, ktorá sa zameriava na vytváranie vzájomného pochopenia a zblíženia sa znepriatelených skupín, aktéri Track 6 reagujú protestom na rozhodnutia a činy politikov, medzinárodných organizácií a nadnárodných korporácií, aby tak vyjadrili svoj nesúhlas ako občanov globálnej spoločnosti, ktorí cítia morálnu zodpovednosť za spravovanie sveta. Členovia týchto záujmových skupín sú tiež nazývaní aktivisti nakoľko ich nástrojmi sú hlavne demonštrácie aktivizujúce širokú masu obyvateľstva, proti nemorálnemu správaniu štátov a medzinárodných organizácií. Typickým príkladom takzvanej advocacy sú Antiglobalisti, Amnesty International, Human Rights Watch, Witness for Peace alebo Greenpeace. Význam aktivistov v systéme Midti-Track Diplomacy spočíva v tom, že fungujú akoby alarm hlásajúci chybné konanie Track 1 čím sa snažia o vyváženie vplyvu oficiálnej diplomacie. Príťahovaním pozornosti širokej verejnosti sú určitým vykonávateľom kontroly nad tým, aby Track 1 nezneužívala svoju moc. Track 6 predstavuje hlas občanov nezastúpených na politických procesoch, čím prispieva k

OSN spočíva v tom, že príliš všeobecne definuje svoje princípy, pričom nestanovuje kontrolné mechanizmy ich dodržiavania. (Maniscalao, 2003)

spravodlivejšiemu globálnemu vládnutiu. Nedostatkom protestných hnutí je, že sa apriori definujú ako anti- respektíve namierené proti niečomu, čím ale riskujú to, že proti čomu bojujú ešte viac pritvrdí svoj postoj k antihnutiam. Aktivity protestných hnutí sú povzbudzované hnevom a nevraživosťou, ktoré majú tendenciu zakliesniť postoj aktivistov namiesto toho, aby presadzovali dialóg s Track 1. Výsledkom tohto neflexibilného postoja aktivistov sú kontraproduktívne reakcie z kruhov oficiálnej diplomacie. (Diamond, McDonald, 1996)

Náboženstvo ako súbor duchovných hodnôt a princípov správania je označené ako Track 7. Náboženské rozdiely môžu v praxi predstavovať zdroj konfliktu, ale takisto môžu byť katalyzátorom zmierovacieho procesu. Nakoľko náboženský vodcovia predstavujú v rámci komunít určitú autoritu, ich slová majú významnú váhu na správanie jednotlivcov a skupín. Západné náboženstvá v podobe rôznych odnoží kresťanstva sú v konfliktnom prostredí aktívne prostredníctvom komunít veriacich a cirkevných misií, ktoré šíria všeobecné morálne princípy ako sú láska k blížnemu, súcitiť, schopnosť odpúšťať. Tieto komunity veriacich sa podieľajú na rovnakých aktivitách ako iné track; vzdelávanie obyvateľstva a miestnych vodcov, neformálne vyjednávanie, mediácia, poskytovanie humanitárnej pomoci, vystupovanie v médiách, vydávanie publikácií. Prínosom náboženstva v mierovom procese je, že do neho prináša „duchovný impulz plný idealizmu etických hodnôt“. (Diamond, McDonald, 1996, s. 101) V širšom kontexte možno chápať pozitívne aj integračnú funkciu náboženstva ako súčasti kultúry. Pre túto funkciu sú využívané sociálne inštitúcie ako vzdelávanie, rodina, partnerské skupiny, komunikačné inštitúcie a ďalšie. Kultúra je chápaná ako niečo pozitívne, čo pomáha zblížovaniu a vzájomnému pochopeniu medzi národmi a štátmi, pomáha otupovať ostrie medzinárodných rozporov. Táto predstava je však oprávnená iba čiastočne a celý problém kultúry a náboženstva a ich úlohy v medzinárodnom živote je omnoho zložitejší, rozporuplnejší. (Hoscheková, 2009) Negatívnou stránkou Track 7 je, že má historicky daný sklon k exkluzivizmu. To znamená, že len svoje princípy považuje za správne, čím segreguje komunity s odlišným náboženským vyznaním. (Diamond, McDonald, 1996)

Track 8 sa vzťahuje na nadácie a individuálnych filantropov, ktorých funkciou v systéme je poskytovať finančné a materiálne zdroje pre aktivity ostatných track. Tým, že poskytuje finančné zdroje na projekty určuje i smerodajné línie, ktorými sa majú mierové projekty uberať. To znamená, že stanovuje agendu a definuje priority v mierových procesoch. Sponzori a nadácie sa nachádzajú v pozícii filtra, ktorý rozhoduje o tom, ktorý projekt vstúpi do systému a bude mať možnosť zviditeľniť sa. Inými slovami, závisí od nadácií, ktorý problém alebo vnútroštátny konflikt budú považovať v danom momente za naliehavý a ktorému dovoľia zviditeľniť sa na medzinárodnej scéne. Niektoré nadácie sú financované z pravidelných dotácií, iné sa o svoje zdroje musia uchádzať u individuálnych donorov, a preto väčšinu svojho času strávia identifikáciou potenciálnych darcov a ich presvedčaním o nevyhnutnosti riešenia istého problému. Každá nadácia má vo svojej agende vytýčenú cieľovú oblasť, na ktorú sa zameriava. Napríklad veľké nadácie ako Ford Foundation, Carnegie, Mac Arthur Foundation podporujú v prvom rade akademické a výskumné inštitúcie. Malé nadácie ako Tides Foundation, Threshold, Plowshares majú naopak tendenciu financovať projekty v teréne. (Diamond, McDonald, 1996)

Médiá a verejná mienka predstavujú Track 9, ktorá v systéme Multitrack Diplomacy spĺňa informačnú a komunikačnú funkciu. Hlavnou úlohou médií je prostredníctvom tlače, televízie a elektronických médií informovať a zapojiť verejnosť do diskusií o mieri a riešení konfliktov. Rovnako ako pri Track 5 zastupujúcej výskum, vzdelanie a výcvik aj Track 9 vychádza z predpokladu, že pre angažovanie sa vo vnútroštátnych konfliktoch, je potrebné informovať verejnosť o stave a vývoji situácie vo vzdialených kútoch sveta. Médiá vo

všeobecnosti tvarujú verejnú mienku a naopak verejnosť má v demokratických krajinách prostredníctvom liberálnych médií možnosť vyjadriť svoj názor k problematike. Konečným dôsledkom slobodnej diskusie je vplyv, ktoré médiá a verejná mienka vyvíjajú na politické rozhodnutia predstaviteľov štátnej moci. Umiestnenie Track 9 do vnútorného kruhu diagramu (tabuľka 7) vystihuje jej funkciu v systéme. Médiá predstavujú vertikálne prepojenie medzi oficiálnou diplomaciou Track 1 a horizontálne prepojenie vo vnútri spoločnosti medzi jednotlivými účastníkmi Multitrack Diplomacy. Médiá môžeme rozdeliť podľa druhu programu, ktoré ponúkajú na informatívne a zábavné. Problémom informatívnych programov súkromných spoločností je posadnutosť sledovanosťou a tým zároveň aj ziskom, čo má pre úlohu médií v transformácii konfliktov významný dopad. Typickým informatívnym mediálnym programom sú správy, ktoré sa mediálnom biznise stotožňujú s niečím vzrušujúcim, šokujúcim a hlavne násilným. Inými slovami: „nie mier, ale konflikt a násilie vytvárajú správy“ (Diamond, McDonald, 1996, s. 124) Ľudia žijúci v mieri sú pre verejnosť nudným programom. Touto cestou sú zo spravodajských orgánov vypúšťané zábery legitimizujúce nenásilie a mierové riešenie konfliktov. Zaujímavým vedľajším produktom tohto ustáleného pravidla je, že po určitom čase rovnaká intenzita násilia nevyvoláva u divákov pocit senzácie, správa prestáva byť novinkou, konflikt vlečúci sa i dvadsať rokov vymizne z programu večerných správ a znovu sa v ňom objaví iba ak so sebou prináša akty väčšej brutality alebo pokrok v mierovom procese. (Diamond, McDonald, 1996) Mediálne programy informatívneho charakteru môžeme považovať za dvojsečnú zbraň, ktorá v podobe dobre známeho CNN efektu ovplyvňuje verejnú mienku a následne politické rozhodnutia predstaviteľov štátov a medzinárodného spoločenstva pri zapájaní sa do mierového procesu vnútroštátneho konfliktu. Na druhej strane sú to tie isté médiá, ktoré sprostredkujú zábery neúspešných akcií medzinárodného spoločenstva a dvíhajú vlny protestov na zastavenie mierových operácií. Vo veľkej miere sa tento track napríklad využíva napríklad aj vo vleklých vnútroštátnych konfliktoch – ako napríklad v Kolumbii. (Adašková, 2009)

Multitrack Diplomacy (MTD) je systémový prístup, ktorý odráža rôznorodosť aktérov v nových vojnách typických pre súčasné obdobie globalizácie. Títo aktéri sú považovaní za činitele s mierotvorným potenciálom v procese transformácie konfliktov. Transformáciu konfliktov považujú autori tohto prístupu za pojem označujúci výsledok mierotvorných snáh. Podľa Diamondovej a Nottera pozostáva transformácia konfliktov z troch typov peacebuildingových aktivít, ktorými sa buduje takzvaná „infraštruktúra mieru“. (Notter, Diamond, 1996, s.2)

3. ZÁSADY VYUŽITIA MTD

V období, Kedy bola MTD vytvorená, začali sa rozvíjať projekty v konfliktných oblastiach po celom svete a ponúkať vzdelávací program „Peacebuilding in Action: princípy a postupy multitrack diplomacy“. Počas programu bolo sformulovaných 12 elementárnych princípov multitrack diplomacy, ktoré boli následne modifikované a posilnené. V súčasnosti predstavujú hlavné zásady práce priamo v teréne v konfliktných oblastiach, teda všeobecný rámec a štruktúru MTD iniciatív. Princípy boli rozdelené do štyroch kategórií, ktoré zdôrazňujú a vyzdvihujú dôležitosť vzťahu a väzieb medzi odborníkmi a konfliktným systémom. Zásady sa primárne zameriavajú na:

1. zavedenie MTD do systému konfliktu
2. spoluúčasť s partnermi/budovanie partnerstiev
3. prístupy a metódy k práci
4. celkové ciele

Tabuľka 1 Schéma princípov zavedenia MTD do praxe

Zavedenie MTD/Entry	Prístupy k práci/Approaches to Work
1. vyzvanie/pozvanie	7. syntéza múdrosti
2. dlhodobý záväzok	8. početné technológie
Spoluúčasť/Involvement with Partners	9. výskum v akcii
3. vzájomný vzťah	Celkové ciele/Overall goals
4. vzájomná dôvera	10. zodpovednosť
5. angažovanosť	11. splnomocnenie
6. partnerstvo	12. transformácia

Princípy zamerané na zavedenie MTD do systému:

1. Výzva („pozvanie“) - MTD je zavádzaný do systému na základe požiadavky konfliktných strán. „Pozvanie“ býva často adresované buď od jednej zo strán konfliktu, alebo od určitej lokálnej skupiny v rámci systému. Požiadanie znamená vstup do systému. Pre začatie úspešnej práce/činnosti je nevyhnutné získať súhlas a dôveru všetkých konfliktných strán.
2. Dlhodobý záväzok - Konfliktný systém si v zásade vyžaduje dlhodobú stratégiu pre jeho transformáciu. Pre úspech peacebuildingovej misie a transformácie konfliktu je nevyhnutný dlhodobý záväzok minimálne na 5 rokov, v zásade však do doby, kedy žiadna z konfliktných strán systému nevyžaduje prítomnosť skupín MTD.

Princípy zamerané na spoluúčasť s partnermi/budovanie partnerstiev:

3. Vzájomný vzťah - Kľúčom k úspechu peacebuildingových misií je kvalita vzájomného vzťahu vybudovaného postupom času s jednotlivcami, skupinami a relevantnými inštitúciami v konfliktnom systéme. Vybudovanie vzájomných vzťahov so všetkými stranami konfliktu predstavuje nevyhnutný základ pre ďalšiu činnosť.
4. Vzájomná dôvera - Vzťahy medzi partnermi v konflikte musia byť vybudované na základe vzájomnej dôvery. Budovanie osobnej a inštitucionálnej dôvery s celým spektrom aktérov v rámci systému zahŕňa získanie dôvery politických lídrov a súhlas širokej verejnej mienky.
5. Angažovanosť - Aktívne zapojenie sa do konfliktnej situácie je ďalšou podstatou multitrack diplomacy. Peacebuilders vystupujú ako neutrálna tretia strana v konflikte.
6. Partnerstvo - Partnerstvo a spolupráca s lokálnymi partnermi a vytváranie koalícií a spoločenstiev odborníkov sú základom všetkých aspektov peacebuildingu. Synergetika kooperácie rôznych partnerov v teréne je kľúčom k pokroku v projekte.

Princípy zamerané na prístupy k práci:

7. Syntéza múdrosti/vedomostí - Riešenie konfliktov založené na „západných“ princípoch a postupoch nie je v zásade efektívne v iných kultúrach. Cieľom peacebuildingových misií je preto spoznať domorodú kultúru komunit konfliktného systému a vytvoriť vhodné zásady a postupy, ktoré zodpovedajú a vyhovujú konkrétnej špecifickej konfliktnej situácii.
8. Početné technológie - V procese transformácie konfliktu je zavádzaných množstvo techník, metodológií, aktivít a vytváraných nových prístupov, ktoré zohľadňujú kultúrne špecifiká konkrétneho konfliktného systému. (Lasicová, Ušiak, 2009) Predpokladom k tomu je tvorba tímov odborníkov z oblasti riešenia konfliktov. Jednotlivé fázy transformácie konfliktu dokonca vyžadujú rozličné prístupy. Spravidla v prípadoch nedávneho brutálneho násillia je práve dialóg nástrojom na preklopenie priepasti medzi stranami konfliktu vytvorenej v dôsledku násillia. V iných prípadoch, pri ktorých náhla bolesť z násillia už poklesla, proces budovania spoločnosti môže byť uvedený do činnosti.
9. Výskum v akcii - Peacebuildingové tímy sú zamerané na získavanie informácií a vzdelávanie sa od svojich partnerov, odborníkov a iných strán zainteresovaných

v konflikte s cieľom extrahovať a zdieľať informácie a skúsenosti.. Dôležitú súčasť výskumu predstavujú lokálne výskumné tímy.

Princípy zamerané na celkové ciele:

10. Zodpovednosť - Peacebuildingové tímy nenesú zodpovednosť za riešenie problémov iných. Ich úloha spočíva v asistencii konfliktným stranám najmä prostredníctvom urýchľovania a uľahčovania procesu transformácie konfliktu a v budovaní lokálnych kapacít a inštitúcií schopných pokračovať v tejto činnosti. Riešenie konfliktu nikdy nemôže byť nanútené treťou stranou. Zodpovednosť nesú konfliktné strany a úlohou MTD je podporovať lokálnych partnerov k prijatiu zodpovednosti za riešenie konfliktu a podporiť ich pri tvorbe lokálnych inštitúcií a kapacít. Jeden z nástrojov predstavuje zavádzanie a rozvíjanie projektov zameraných na vzdelávanie.
11. Splnomocnenie - Ako náhle jednotlivci a skupiny prevezmú zodpovednosť v konflikte, úlohou peacebuildingu je podporiť ich v procese splnomocnenia/nadobudnutia kompetencií a právomocí v rámci systému. Splnomocnenie môže mať niekoľko foriem od budovania partnerstiev cez možnosť pre konfliktné strany zúčastňovať sa konferencií alebo špeciálnych odborných výcvikových programov. Splnomocnenie lokálnych autorít je predpokladom transformácie konfliktu.
12. Transformácia - Proces transformácie konfliktu je podstatou misie MTD. Všetky aktivity peacebuildingových tímov smerujú k transformácii systému a podporujú zmenu na úrovni verejnej mienky, hodnôt, správania a štruktúr.

ZÁVER

Politický peacebuilding predstavuje vonkajšiu štruktúru mierového systému, ktorá má tendenciu ľahko sa rozbiť, pokiaľ nemá solídne jadro. Výsledkami politického peacebuildingu sú politické dohody a právne zväzky, ktoré odpovedajú na politické potreby konfliktných strán. Sú základným rámcom pre vybudovanie mieru, ale tento rámec má veľmi krehkú životnosť, pokiaľ sa nevytvára spolu so štruktúrnym asociálnym peacebuildingom. Štruktúrny peacebuilding zahŕňa vytvorenie systémov správania a inštitúcií presadzujúce demokratické vládnutie a je podporou pre sociálny peacebuilding. Sociálny peacebuilding vytvára ľudskú infraštruktúru budovaním vzťahov novej kvality venujúc sa pocitom, postojom, názorom, hodnotám jednotlivcov a skupín generujúc základy pre mierok kultúru. V skratke transformácia konfliktov podľa systémového prístupu znamená „aktivity peacebuildingu, čiže vytváranie hmatateľných a nehmatateľných podmienok ktoré umožňujú transformáciu konfliktného systému na mierový systém. (Notter, Diamond, 1996, s.5)

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ADAŠKOVÁ, D. 2009. Humanitárna kríza v Kolumbii ako dôsledok bezpečnostnej situácie v regióne. In *Interpolis '09*, Banská Bystrica: FPVaMV UMB, s. 351- 355
2. DIAMOND, L. – McDONALD, J. 1996. *Multitrack Diplomacy. A System Approach to Peace. West Hartford Connecticut: Kumarian Press 1996.*
3. DUFFIELD, M. 2001. *Global governance and the New Wars.* London and New York: Zed Books, 2001

4. GALTUNG, J. 1996. *Peace by Peaceful Means*. Oslo: International Peace Institute, 1996
5. HOSCHEKOVÁ, D. 2009. Kultúra v medzinárodnom prostredí a medzinárodná komunikácia (7. kapitola). In HORSKÁ, E. a kol. *Multikultúrne vzdelávanie pre európske občianstvo*. Nitra 2009, s. 132-159
6. HUSENICOVÁ, L. 2009. Regionálna bezpečnosť v réžii regionálnych organizácií In *Bezpečnostné fórum '09*. FPVaMV UMB, Banská Bystrica 2009, s. 163 – 171
7. KOVÁČIK, B. – ONDRIA, P. 2009 : Mierové riešenie konfliktov z hľadiska teórií liberalizmu. In *Bezpečnostné fórum '09*. FPVaMV UMB, Banská Bystrica 2009, , s. 94 – 101
8. KUCHARČÍK, R. 2009. *Štát v súčasnom medzinárodnom systéme*. In *Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava: Ekonóm, s. 373-379
9. LASICOVÁ, J. – UŠIAK, J. 2009. Metodologické aspekty budovania vedy o bezpečnosti. In *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí*, Žilina: Žilinská Univerzita ŽU - EDIS
10. MANISCALCO, M.L. 2006/2007. Constructing/Deconstructing the Enemy: A Sociological Perspective. In AUBRY, G. *Sociologia dei processi di pace*. Università degli studi Roma Tre Facoltà di Scienze Politiche Corso di Laurea Magistrale in Relazioni Internazionali 2006/2007.
11. NOTTER, J. – DIAMOND, L. 1996. *Building Peace and Transforming Conflict: Multitrack Diplomacy in Practice (online)*. Arlington USA: Institute for Multitrack Diplomacy, 1996 (cit. 01.08.2010). Dostupné na internete: <http://imtd.org/imtd/OP7.pdf>

AUTOR:

PhDr. Rastislav KAZANSKÝ, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov,
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
e-mail: rastislav.kazansky@umb.sk

ANALYSIS OF THE CURRENT SAFETY ENVIRONMENT

Robert KLÍR

ABSTRACT

Analysis of the safety environment and the quality of its results is directly reflecting in the quality and efficiency of the measures taken to eliminate crisis phenomena in the field of safety. Based on the established starting points and the internationally accepted rules, it is possible to classify conflicts and subsequently define the development in the safety status level in the separate categories. Processing the data obtained that way, and, making use of the expert evaluation of the risk, it is possible to exactly define the probability of conflict occurrence in Europe.

Keywords: *Security, Conflict, Crisis, War, Development, Probability*

ÚVOD

V druhej polovici 90-tych rokov 20. storočia panoval medzi analytikmi zaoberajúcimi sa problematikou bezpečnosti všeobecný názor, že v regióne Európy nehrozí v období nasledujúcich 10-15 rokov ozbrojený konflikt širšieho alebo globálnejšieho rozsahu. Udalosti v USA v roku 2001 primäli prehodnotiť tento názor a preto už sú už analytici s vyjadrovaním presného časového horizontu opatrnejší. Vyskytlo sa aj množstvo nových hrozieb, z ktorých najznámejšie je tzv. asymetrické ohrozenie. Od tohto obdobia je bezpečnosť v celosvetovom, aj regionálnom ponímaní sledovaná podrobnejšie a neustále je analyzovaná a aktualizovaná.

1. ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ A ROZDELENIE KONFLIKTOV S ÚČASNOSTI

Oddelenie politických vied Univerzity v Heidelbergu (ďalej len Univerzita Heidelberg) sa od začiatku 90-tych rokov 20. storočia venuje analyzovaniu konfliktov v celosvetovom meradle. Pre svoj výskum rozdelila Univerzita Heidelberg konflikty podľa ich intenzity celkom do 4 kategórií⁶³, ktoré v roku 2003 rozšírila na celkový počet 5, a to:⁶⁴

- a) skrytý konflikt;
- b) otvorený konflikt;
- c) kríza;
- d) vážna kríza;
- e) vojna.

Pre hodnotenie konfliktov Univerzita Heidelberg zadefinovala aj jednotlivé parametre rozlišovania jednotlivých konfliktov, ktoré sú používané v nasledovnej forme⁶⁵:

- a) názov konfliktnej situácie;
- b) definícia konfliktu;
- c) určená úroveň intenzity;
- d) klasifikácia intenzity;
- e) stav násilnosti.

Spojením uvedených parametrov s úrovňami intenzity konfliktov vytvorila Univerzita Heidelberg klasifikáciu (Obrázok 1) umožňujúcu rýchle a hlavne presné definovanie

⁶³ [3]

⁶⁴ [2]

⁶⁵ [2]

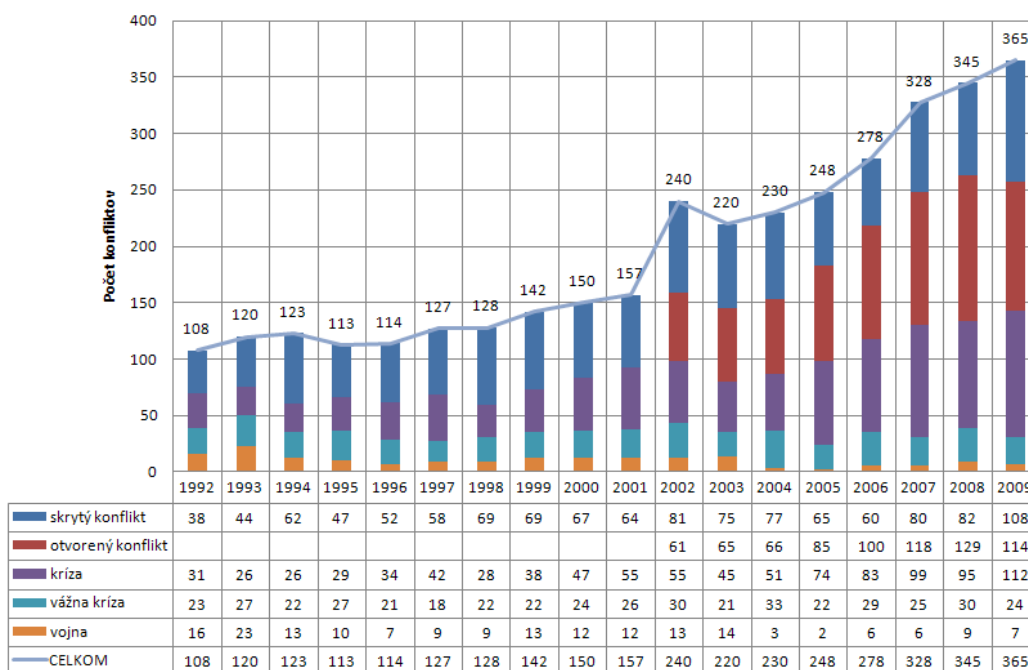
jednotlivých konfliktov a ich klasifikačné zaradenie, ktorú akceptovalo aj medzinárodné spoločenstvo.

stav násilia	intenzita konfliktu			definícia konfliktu	
	kategória	stupeň	označenie	medzinárodný	vnútroštátny
nenásilný konflikt	nízka	1	latentný konflikt	rozdielne pozície a nezlučiteľné záujmy artikuluje jedna zo strán ako svoje požiadavky druhá strana ich odmieta	
		2	zreteľný konflikt	požiadavky spojené s hrozbami použitia sily vysoká pravdepodobnosť vypuknutia násilia vysoké napätie medzi stranami sprevádzané sporadickým použitím sily	
násilný konflikt	stredná	3	kríza	pohraničné strety krátkodobé násilné strety	povstania vzbury prevraty
	vysoká	4	vážna kríza	opakované a organizované strety	opakované násilné strety so zreteľnými prestávkami gerilové boje časté teroristické útoky
		5	vojna	systematické a dlhodobé použitie sily (pravidelná armáda)	občianska vojna, použitie všetkých dostupných prostriedkov zavedenie vojenskej ekonomiky

Obrázok 1 Základné rozdelenie konfliktov

2. VÝCHODISKÁ HODNOTENIA STAVU BEZPEČNOSTI

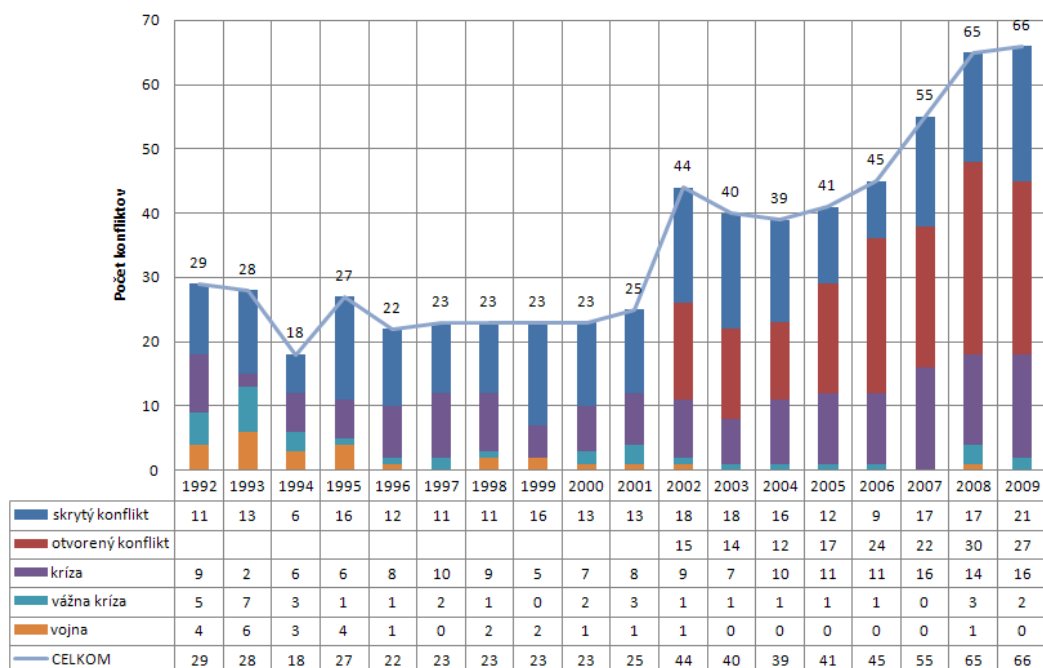
Univerzita Heidelberg každoročne spracováva informácie o nových a pretrvávajúcích konfliktoch vo svete. S ročnou periodicitou vydáva publikáciu, kde podrobne uvádza počty konfliktov, ich intenzitu, celkový prehľad a pri niektorých, hlavne novovzniknutých alebo eskalujúcich, aj podrobnejšiu analýzu. Na základe údajov z rokov 1992-2009⁶⁶ je možné spracovať analýzu bezpečnostnej situácie, ktorej výsledkom je celkový prehľad konfliktov (Obrázok 2 a obrázok 3).

Obrázok 2 Počet konfliktov v rokoch 1992-2009 vo svete

⁶⁶

[4], [5], [1], [6], [7], [8]

Obrázok 3 Počet konfliktov v rokoch 1992-2009 v Európe

Pre zhodnotenie celkového stavu bezpečnosti je potrebné uviesť aj konkrétne fakty týkajúce sa jednotlivých jeho kategórií a ich intenzity:

2.1. VOJNA

Je možné konštatovať, že v roku 1993 došlo na základe vypuknutia vojen na Balkáne k nárastu počtu vojen vo svete na celkový počet 23, ale v nasledujúcich rokoch sa ich počet ustálil na počte 9, ktorý neskôr zase vzrástol a klesol. Na základe porovnania ich počtu vyplýva, že po uplynutí obdobia 3-4 rokov relatívneho poklesu prichádza znova obdobie 4-5 rokov zvýšeného výskytu vojen. Priemerný počet vojenských konfliktov v celosvetovom meradle je za obdobie uplynulých 17 rokov celkom 10 ročne, ich počet je viac menej stabilizovaný a v celkovom porovnaní má skôr klesajúci trend. V roku 2009 bol ich počet 7, ale na základe periodicity je pravdepodobné, že v najbližšom období by mohol nastať začiatok ďalšej periódy nárastu, ktorý by mal trvať až do roku 2011-2012.

V Európskom regióne je vývoj priaznivejší, lebo za hodnotené obdobie je priemerný počet vojen v jednom roku 1,4 a neustále klesá. Priemer narušil vojnový konflikt v Gruzínsku (2008), ktorý bol od roku 2002 prvým ozbrojeným konfliktom medzi krajinami v Európe.

2.2. VÁŽNA KRÍZA

Vážne krízy tak, ako sú definované Univerzitou Heidelberg majú za celé hodnotené obdobie stabilizovaný vývoj. Tendencia ich vývoja za posledný hodnotený rok (2009) je v porovnaní s celým hodnotením obdobia (1992-2009) na úrovni 97 %, pričom v porovnaní s obdobím posledných 5 rokov je na úrovni 92 %, čo je v celosvetovom meradle skôr ustálený stav.

Napriek faktu, že počet vážnych kríz v Európe v roku 2009 dosiahol v porovnaní s hodnoteným obdobím (1992-2009) úroveň 103 % a s obdobím posledných 5 rokov dokonca 143 % je možné konštatovať, že priebeh tendencie výskytu vážnej krízy v Európe je skôr stabilizovaný.

2.3. KRÍZA

Kategória kríz je prvým prvkom, ktorý by mal analytikov znepokojovať, pretože počas celého hodnoteného obdobia (1992-2009) dochádza k jeho postupnému nárastu. V celosvetovom meradle došlo k poklesu len v období rokov 1993, 1994 a 1998. Porovnanie roku 2009 s obdobím posledných 5 rokov je mierne optimistické, pretože ide len o mierny nárast na úroveň 121 %, ale pri porovnaní s celým hodnoteným obdobím (1992-2009) je tento nárast 208 %.

V Európskom meradle bol vývoj v celom hodnotenom období z počiatku optimistický, pretože nárast počtu kríz prichádzal s periódou cca 5 rokov (1992, 1997, 2002) s následným poklesom, ktorý žiaľ od roku 2002 neplatí a vývoj má stúpajúcu tendenciu. Ak za obdobie posledných 10 rokov bol ich priemerný počet 10,9 za rok, za posledných 5 rokov to bolo už 13,6 ročne a za posledné dva roky dokonca 15 za rok. Z uvedeného vyplýva, že vývoj kríz v Európskom regióne má od roku 2002 neustále stúpajúcu tendenciu a naberať na intenzite.

2.4. KONFLIKT

Kategória konflikt je najzávažnejším fenoménom, pretože na prvý pohľad nedochádza k ich nárastu, ale po podrobnejšom analyzovaní je nárast v tejto oblasti alarmujúci. V období rokov 1992-2001 mal počet konfliktov mierne stúpajúcu tendenciu, pričom do tejto kategórie boli spolu započítavané skryté, aj otvorené konflikty. V roku 2002 sa ich počet však v celosvetovom meradle viac ako zdvojnásobil. Pri porovnaní rokov 2001 a 2002 došlo k nárastu počtu konfliktov v celosvetovom meradle z 64 na 142, čo predstavuje nárast na úroveň 221,9 %. Najväčší nárast nastal hlavne v oblasti Blízkeho východu a Ázie. Z tohto dôvodu začala Univerzita Heidelberg dovedy jednu spoločnú kategóriu rozdeľovať do dvoch samostatných kategórií a to na:

- f) skrytý konflikt;
- g) otvorený konflikt.

Skrytý konflikt tvoril v prvej dekáde hodnotenia (1992-2001) spolu s otvorenými konfliktami jednu kategóriu s viac-menej stabilizovaným vývojom, ktorá len v roku 1994 zaznamenala výraznejšiu odchýlku od svojho mierneho rastu a dokonca v rokoch 1998-2001 zaznamenala mierny pokles. Po rozdelení na dve kategórie v roku 2002 si kategória skrytých konfliktov udržiavala v celosvetovom meradle stabilizovanú úroveň, ale v roku 2009 stúpila na hrozivých 108 konfliktov.

V Európskom meradle je stav vo všetkých hodnotených obdobiach (1992-2009) viac menej stabilizovaný, s miernym poklesom ich počtu v roku 2005 a 2006. Aj keď za obdobie posledných 5 rokov štatisticky došlo k miernemu poklesu ich počtu, pri porovnaní roku 2007 a 2008 s rokom 2006 je zrejmy skoro dvojnásobný nárast ich výskytu.

Otvorený konflikt tvorí od roku 2002 v hodnotení spracovávanom Univerzitou Heidelberg samostatnú kategóriu, pričom v tomto roku bol vzájomný pomer otvorených a skrytých konfliktov 12 : 16 (otvorený : skrytý). V priebehu ďalších rokov sa tento pomer diametrálne zmenil a prehĺbil až do pomeru 26 : 16 (otvorený : skrytý) v roku 2008, ale v roku 2009 došlo k zmene pomeru na 17 : 16.

V Európe bol v roku 2002 počet otvorených konfliktov celkom 15, ale v roku 2008 už bol tento počet dvojnásobný (30) a v roku 2009 celkovým počtom 27 tvoril viac ako 23% z celosvetového počtu otvorených konfliktov.

región sveta	počet konfliktov	podiel
Ázia a Oceánia	113	31,0 %
Afrika	85	23,3 %
Európa	66	18,1 %
Blízky Východ a Orient	55	15,1 %
Amerika	46	12,6 %
CELKOM	365	100,0 %

Tabuľka 1 Prehľad počtu konfliktov za rok 2009

Z údajov (Tabuľka 1) vyplýva, že Európa obsadila v roku 2009 v počte všetkých druhov registrovaných konfliktov tretie miesto vo svete, kde len o málo percent zaostala za Afrikou a dokonca Blízky Východ a Orient, ktorý je považovaný za „súdok pušného prachu“ skončil v hodnotení oveľa lepšie.

3. DÔVODY VEDÚCE K NARUŠENIU BEZPEČNOSTI

Pri hodnotení celkovej bezpečnostnej situácie je potrebné zhodnotiť aj dôvody vedúce k celkovému narušeniu vnútornej alebo medzinárodnej bezpečnosti, ktoré Univerzita Heidelberg rozdelila vo svojich štúdiách celkom do desiatich kategórií, a to:

- a) spory o územia;
- b) snahy o odtrhnutie;
- c) dekolonizácia krajín;
- d) získanie autonómie;
- e) politické alebo ideologické spory;
- f) vnútrospoločenské napätie;
- g) medzinárodné napätie;
- h) snaha o získanie vplyvu v regióne;
- i) oslobodzovacie hnutia;
- j) iné.

Po spracovaní jednotlivých dôvodov uvedených vo výročných správach spracovaných Univerzitou v Heidelbergu za obdobie rokov 2000-2009 vyplýva nasledovné poradie:

Z uvedených faktov (Tabuľka 2) vyplýva, že v celosvetovom meradle najviac konfliktov vzniká z dôvodov politických a ideologických sporov, potom sú to konflikty zapríčinené vnútroštátnym napätím a potom spory o územia.

Región Dôvod sporov	Európa	Afrika	Amerika	Ázia a Oceánia	Blízky východ a Orient	svet
politické, ideologické spory	6,72	6,79	5,1,65	2,2,00	2,6,88	2,2,86
vnútrospoločenské napätie	4,35	2,6,67	6,29	1,3,00	1,6,53	1,4,07
spory o územia	2,0,16	9,10	1,2,28	1,0,55	1,2,85	1,2,26
oslobodzovacie hnutia	9,09	2,0,90	1,3,62	7,55	9,52	1,2,04
získanie autonómie	2,1,94	9,49	4,94	1,2,45	1,1,19	1,1,55
snahy o odtrhnutie	2,3,12	7,95	1,20	1,1,36	3,17	9,06
získanie vplyvu v regióne	0,99	1,0,26	4,49	1,1,45	3,84	7,23
medzinárodné napätie	9,68	6,28	2,10	5,36	1,2,35	6,71
iné	3,95	2,56	2,84	6,27	3,17	4,02
dekolonizácia krajín	0,00	0,00	0,60	0,00	0,50	0,19

Tabuľka 2 Podiel jednotlivých dôvodov na vzniku konfliktov

Európa je v prvých dvoch kategóriách najstabilnejšia. V európskom regióne prevažujú spory o územia, snahy o získanie autonómie a snahy o odtrhnutie, v ktorých práve Európa ako taká hrá prím aj v celosvetovom meradle. Dokonca tri zo šiestich najčastejšie sa vyskytujúcich príčin konfliktov sú doménou práve európskeho regiónu.

Pre určenie celkovej úrovne potenciálneho ohrozenia v európskom regióne je vhodné vykonať posúdenie jednotlivých rizík prostredníctvom modelových prístupov analýzy rizika a na ich základe určiť, ktorý z krízových javov je v súčasnom období najpravdepodobnejší a najnebezpečnejší pre región Európy.

4. ANALÝZA BEZPEČNOSTNÝCH RIZÍK

Pre analýzu bezpečnostného rizika je vhodné vychádzať zo základných východísk hodnotenia stavu bezpečnosti a aplikácie metódy expertného hodnotenia rizika, pre ktorú je potrebné presne určiť dva parametre a to:

- pravdepodobnosť výskytu bezpečnostného rizika;
- intenzitu účinku bezpečnostného rizika.

Pravdepodobnosť výskytu bezpečnostného rizika po jednotlivých kategóriách je možné určiť na základe informácií, ktoré spracovala Univerzita Heidelberg a zverejnila ich

v svojich výročných publikáciách. Na základe kompletizácie a analýzy dostupných informácií je možné presne určiť hodnoty pre jednotlivé kategórie krízových javov. Pre určenie stupňa pravdepodobnosti výskytu sú použité percentuálne hodnoty výskytu jednotlivých krízových javov v roku 2009 v porovnaní s obdobím rokov 1992-2009. Tieto hodnoty sú na základe princípu výskytu rozdelené do štyroch skupín:

a) nízka pravdepodobnosť	hodnota do 50 %;
b) stredná pravdepodobnosť	hodnota 50-100 %;
c) rozsiahla pravdepodobnosť	hodnota 100-150 %;
d) vysoká pravdepodobnosť	hodnota nad 150 %.

Pre určenie intenzity účinku jednotlivých kategórií krízových javov je možné použiť rozdelenie definované Univerzitou Heidelberg (Obrázok 1) a vzájomnou kombináciou uvedených dvoch parametrov je pomocou expertného hodnotenia faktorov rizika možné vykonať ich hodnotenie a na jeho základe určiť poradie ich dôležitosti v jednotlivých regiónoch alebo v globálnom hľadisku.⁶⁷

ZÁVER

Na základe spracovania dostupných informácií a ich analýzy je možné konštatovať, že pravdepodobnosť vzniku konfliktu v európskom regióne bola v roku 2008 a roku 2009 v porovnaní s priemerom výskytu za celkové hodnotené obdobie (1992-2009) nasledovná:

	v roku 2009	v roku 2008
a) vysoká pravdepodobnosť:		
• kríza	175,61%	160,81%;
• skrytý konflikt	151,20%	126,20%;
b) rozsiahla pravdepodobnosť:		
• otvorený konflikt	134,16%	156,72%;
• vážna kríza	102,86%	154,55%;
c) stredná pravdepodobnosť:		
• vojna	0,00%	65,38%.

Pravdepodobné príčiny vedúce k vzniku krízových javov v regióne Európy sú nasledovné:

	v roku 2009	v roku 2008
a) snahy o odtrhnutie	23,12%	23,44%;
b) získanie autonómie	21,94%	22,97%;
c) spory o územia	20,16%	21,05%;
d) oslobodzovacie hnutia	9,09%	9,33%;
e) medzinárodné napätie	9,68%	9,09%;
f) politické, ideologické spory	6,72%	5,02%;
g) iné	3,95%	4,07%;
h) vnútrospoločenské napätie	4,35%	3,83%;
i) získanie vplyvu v regióne	0,99%	1,20%.

Aj keď na prvý pohľad je zrejmé, že súčasný vývoj bezpečnostného prostredia nepredpokladá vznik priamo vojnového konfliktu, sú pre spracovanie celkovej potreby ozbrojených síl, hlavne ich početného stavu, určujúcimi prvkami celková bezpečnosť vo svete a v regióne, kde sa krajina nachádza, ale aj úroveň pripravenosti a stav ozbrojených síl

⁶⁷ [9]

najbližších susedov a ostatných krajín v regióne. Z týchto skutočností je potrebné vychádzať pri tvorbe štruktúr, určovania počtov jednotlivých druhov bojovej techniky, ale aj pri určovaní základných úloh jednotlivých druhov ozbrojených síl.

Pravdepodobné príčiny akéhokoľvek konfliktu jednoznačne poukazujú na problematiku spoločenských javov, ktoré sú typické práve v našom regióne a preto je veľmi dôležité neustále vykonávať analýzu bezpečnostného prostredia so zameraním nie len na pravdepodobnosť vzniku krízových javov v spoločnosti, ale aj príčiny vyvolávajúce jednotlivé krízové javy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] CONFLICT BAROMETER 1997 (2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009) (Crises - Wars - Coups d'État, Negotiations - Mediations - Peace Settlements; 6th (11th, 12nd, 13th, 14th, 15th, 16th, 17th, 18th) ANNUAL CONFLICT ANALYSIS); Heidelberg Institute for International Conflict Research at the Department of Political Science; University of Heidelberg; ISSN 1616-931X
- [2] Heidelberg Institute for International Conflict Research e.V; Methodological Approach since 2003
Dostupné na internete: <http://hiik.de/en/methodik/methodik_ab_2003.html>
- [3] Heidelberg Institute for International Conflict Research e.V; Methodological Approach up to 2002
Dostupné na internete: <http://hiik.de/en/methodik/methodik_bis_2002.html>
- [4] Konfliktbarometer Welt 1992 (1993, 1994, 1995) (Jährliche Konfliktanalyse des Heidelberger Instituts für Internationale Konfliktforschung (HIK) E.V)
- [5] Konfliktbarometer Welt 1996 (Eskalation: Krisen – Kriege – Putsche, Deeskalation: Verhandlungen – Vermittlung – Friedensschlüsse; 5. Jährliche Konfliktanalyse des Heidelberger Instituts für Internationale Konfliktforschung (HIK) E.V)
- [6] Konfliktbarometer Welt 1998 (1999) (Krisen – Kriege – Putsche, Verhandlungen – Vermittlung – Friedensschlüsse; 7. (8.) Jährliche Konfliktanalyse des Heidelberger Instituts für Internationale Konfliktforschung (HIK) E.V)
- [7] Konfliktbarometer Welt 2000 (Krisen – Kriege – Putsche, Verhandlungen – Vermittlung – Friedensschlüsse; 9. Jährliche Konfliktanalyse); Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung am Institut für Politische Wissenschaft der Universität Heidelberg
- [8] Konfliktbarometer Welt 2001 (Eskalation: Krisen – Kriege – Putsche, Deeskalation: Verhandlungen – Vermittlung – Friedensschlüsse; 10. Jährliche Konfliktanalyse); Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung am Institut für Politische Wissenschaft der Universität Heidelberg; ISSN 1616-931X
- [9] VARCHOLOVÁ, T., DUBOVICKÁ, L.: Nový manažment rizika; Iura Edition; Bratislava 2008; ISBN 978-80-8078-191-0

AUTOR:

Ing. Robert KLÍR, PhD.
Letecká fakulta
Technickej univerzity v Košiciach
Rampová 7, 041 21 Košice
e-mail: robert.klir@tuke.sk

IMPLEMENTATION OF SECURITY AND DEFENCE POLICY IN EUROPE

Robert KLÍR

ABSTRACT

Security and defence policy in Europe is currently being presented as a sphere of interest of large international organizations, the NATO and the European Union. Both of the organizations, in pursuit of their safety interests, have developed two independent concepts, namely the Battle Groups of the European Union, and the NATO Response Forces. Their major role is not to be engaged in large-scale military operations, but to take the inevitable military actions as the initial solution to the situation that has developed and establish a bridgehead for the arrival and activities of further components.

Keywords: *Battle Groups, NATO Response Force, Capabilities, Mission, Applicability, Requirements,*

ÚVOD

Krajiny EÚ sú v prevažnej miere aj členskými krajinami NATO, ktoré sú doplnené krajinami združenými v programe NATO pod názvom *Partnerstvo pre mier (PfP)*⁶⁸ (Cyprus, Fínsko, Írsko, Malta, Rakúsko, Švédsko). Výnimkou sú len americké štáty, Island, Nórsko a Turecko, ktorí sú síce členmi NATO, ale nie sú členmi EÚ. Z toho vyplýva, že európska bezpečnostná a obranná politika je v mnohých postojoch totožná s bezpečnostnou a obrannou politikou NATO a jej cieľ je deklarovaný ako vzájomné dopĺňovanie sa s NATO a nie úsilie o jeho nahrádzanie, či vytváranie európskej armády.

Napriek tomu obidve organizácie, na základe rozhodnutia svojich vrcholných orgánov, vytvárajú pre realizáciu úloh v oblasti bezpečnosti v európskom regióne vlastné sily a prostriedky definované ako:

- a) bojové jednotky EÚ (Battle Groups – BG)
- b) sily rýchlej reakcie NATO (NATO Response Force – NRF)

1. BOJOVÉ JEDNOTKY EÚ (Battle Groups - BG)

Táto ambícia spoločnej európskej obrany pramenila z frustrujúceho nedostatku európskej aktivity v polovici 90-tych rokov v súvislosti s vojnami na Balkáne.

Francúzsko-britská dohoda zo Saint Malo v roku 1998 o potrebe schopnosti samostatnej akcie Únie zastrešenej spoľahlivou vojenskou silou, predchádzala európskemu stretnutiu v Helsinkách v roku 1999. Na tomto stretnutí bol odsúhlasený takzvaný „hlavný cieľ“, ktorého podstatou bola schopnosť nasadiť od roku 2003 až do 60 000 vojakov vo vzduchu a na mori v lehote 60 dní. Ťažkosti v budovaní skutočne operačne spôsobilej sily tejto veľkosti viedli ku uvedomeniu si potreby rýchlejšej odpovede na krízové situácie v podobe bojovej jednotky pozostávajúcej z 1 500 vojakov.

Vojna v Iraku rozdelila členské krajiny Európskej únie a čiastočne zbrzdila snahy o vytvorenie spoločnej obrannej politiky, no zároveň rozprúdila debatu o tom, či a nakoľko má byť európska obranná politika vykonávaná mimo štruktúry NATO. Inak povedané, nakoľko sa má viazať na vojenské kapacity USA. 29. apríla 2003 sa stretli na mini stretnutí zástupcovia Francúzska, Nemecka, Belgicka a Luxemburska, aby položili základ európskej

⁶⁸ <http://www.nato.int/docu/other/sk/facts/pfp-enh.htm>

obrannej aliancie. Stretnutie bolo účastníkmi prezentované ako snaha vdýchnuť európskej obrannej iniciatíve nový život.

Projekt prvej bojovej jednotky spustili Veľká Británia, Francúzsko a Nemecko vo februári 2004 a v lehote dvoch mesiacov ho ministri obrán krajín Európskej únie schválili. Následne ho premenili na Európsky koncept, ktorý bol formálne uvedený 22. novembra 2004 na Konferencii o záväzkoch v oblasti obranných kapacít, kde sa ministri obrán krajín Európskej únie dohodli na vytvorení 13 bojových skupín. Projekt Bojových skupín Európskej únie sa usiluje dať únii nástroj, aby sa táto mohla stať akceptovaným a skutočne globálnym hráčom s vlastnými modernými vojenskými spôsobilosťami. Podľa Hlavného cieľa 2010 (Headline Goals - 2010)⁶⁹ je zámerom tohto projektu umožniť Európskej únii zdieľať zodpovednosť za globálnu bezpečnosť.

1.1. Základné charakteristiky a požiadavky

Európsku bojovú jednotku v počte 1 500 vojakov môže vytvoriť jeden národ, alebo skupina národov. *Kľúčová úloha* európskych bojových jednotiek tkvie v rozhodnutí začať operáciu v lehote 5 dní po schválení Radou Európskej únie. Sily by mali byť na cieľovom území do 10 dní od rozhodnutia kompetentných orgánov únie o spustení operácie.

V duchu tohto konceptu väčšie členské štáty Európskej únie vytvárajú vlastné, kompletne, „jednonárodné“ bojové skupiny (ďalej len BG) a menšie členské krajiny vytvárajú vo vzájomnej spolupráci zmiešané, mnohonárodné BG.

Na základe doterajších dohôd⁷⁰ mala byť kompozícia BG po roku 2007 tvorená „jednonárodnými“ bojovými skupinami, ktoré vytvorila⁷¹:

1. Veľká Británia;
2. Francúzsko;
3. Taliansko;
4. Španielsko.

Okrem nich by malo byť zostavených 9 viacnárodných BG Európskej únie⁷², a to:

5. *Severská bojová skupina* pod velením *Švédska*, v spolupráci s Fínskom, Estónskom, Írskom a Nórskom⁷³;
6. *Francúzsko*, Nemecko, Belgicko, Luxembursko a Španielsko;
7. *Francúzsko* a Belgicko;
8. *Veľká Británia* a Holandsko;
9. *Nemecko*, Holandsko a Fínsko;
10. *Nemecko*, Česká republika a Rakúsko;
11. *Poľsko*, Nemecko, Slovensko, Lotyšsko a Litva;
12. *Taliansko*, Španielsko, Grécko a Portugalsko;
13. *Taliansko*, Maďarsko a Slovinsko.

Okrem vyššie zmienených BG schopných nasadenia do roku 2007 boli ohlásené ďalšie dva projekty, ktoré mali dosiahnuť operačnú spôsobilosť v roku 2009, a to:

⁶⁹ [11]

⁷⁰ [10]

⁷¹ [13]

⁷² Krajina uvedená ako prvá je tzv. vedúcou krajinou danej bojovej skupiny, ktorá má na starosti operačné velenie. Tento model reflektuje skúsenosti z mierovej misie v Konžskej demokratickej republike, na ktorej sa zúčastnili vojenské jednotky viacerých členských krajín EÚ, no velenie nad operáciou prevzalo Francúzsko.

⁷³ nie je členom Európskej únie, ale prisľúbilo participáciu

14. Balkánska bojová skupina vedená Gréckom, v spolupráci s Bulharskom, Cyprom, Slovinskom a Rumunskom;
15. Česko – Slovenská bojová skupina.

Na základe ďalších rokovaní v roku 2007 pribudli ďalšie skupiny, v ktorých sú zastúpené krajiny:

16. Španielsko, Nemecko, Francúzsko a Portugalsko;
17. Taliansko, Rumunsko a Turecko⁷⁴.

V apríli 2007 prišla Višeγράdska skupina krajín (Česko, Maďarsko, Poľsko a Slovensko) s iniciatívou vytvoriť spoločnú bojovú skupinu, ktorá by mala vzniknúť do roku 2015 a tvoriť by ju malo asi 1 500 vojakov, pričom účasť v nej bola ponúknutá aj Ukrajine.⁷⁵

Na to, aby sa mohli skupiny jednotiek kvalifikovať ako európska bojová jednotka musia splniť všeobecne definované a schválené štandardy a absolvovať proces vytvorenia bojovej jednotky. Európska únia si je vedomá možného prekryvania svojich iniciatív s iniciatívami NATO akými sú napríklad jednotky rýchleho nasadenia NATO, preto obe tieto organizácie pripustili celkovú prepojenosť a komplementárnosť bojových jednotiek EÚ a jednotiek rýchleho nasadenia NATO. To znamená súlad štandardov, praktických metód a procedúr, kdekoľvek je to možné a potrebné. Keďže členstvo v Európskej únii a v NATO / Partnerstvo pre mier sa prekryva, operabilita medzi misiami členských štátov EÚ a NATO je predovšetkým na zodpovednosti jednotlivých krajín.

Európske bojové jednotky upriamili pozornosť na chýbajúcu kapacitu vojenskej výzbroje v takých oblastiach, akými sú:

- a) schopnosť zabezpečiť leteckú prepravu;
- b) prieskum bojiska pomocou diaľkovo riadených, bezposádkových lietadiel;
- c) zlepšenia interoperability zariadení a komunikačných systémov.

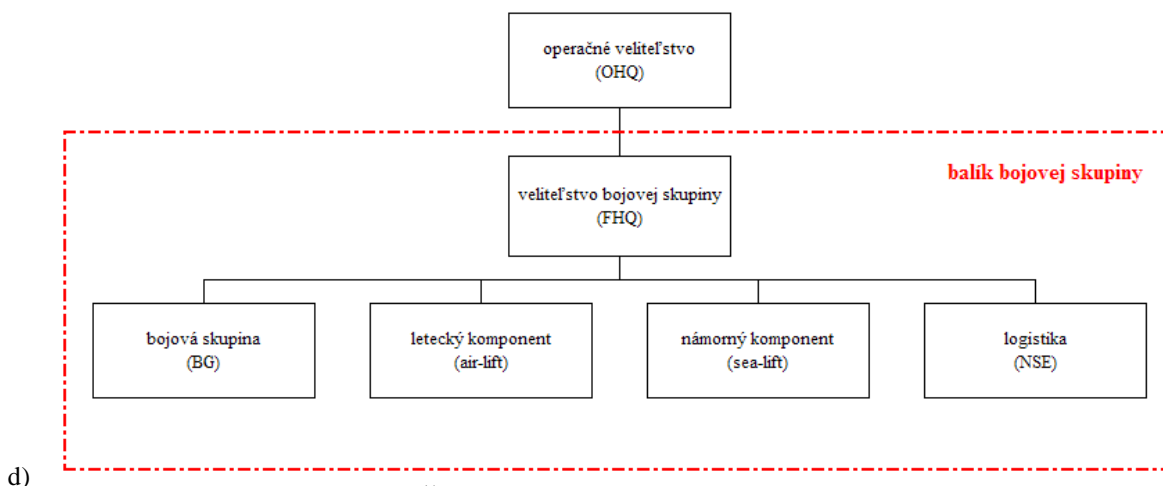
Bojové skupiny Európskej únie (Obrázok 4) podobne ako NRF majú obsahovať:

- a) pozemné sily o veľkosti práporu (1 500 osôb);
- b) vzdušného a námorného komponentu;
- c) podporných jednotiek.

1.2. Operačná pripravenosť

Od januára 2005 dosahujú bojové jednotky počiatočnú operačnú kapacitu podľa kľúča, kedy aspoň jedna jednotka bola k dispozícii každých šesť mesiacov. Plná operačná kapacita bola dosiahnutá 1. januára 2007 a bojové jednotky EÚ rotujú každých šesť mesiacov podľa rozpisu, ktorý je v neustálom vývoji, podlieha zmenám a je upravovaný dvakrát ročne počas koordinačných konferencií.

⁷⁴ nie je členom Európskej únie, ale prisľúbilo participáciu
⁷⁵ [12]

d)

Obrázok 4 Štruktúra bojovej skupiny

1.3. Uplatnenie Bojových jednotiek EÚ

Historicky prvou vojenskou akciou EÚ za hranicami kontinentu bola misia ARTEMIS v Kongu, ktorá trvala od 12. júna do 1. septembra 2003. Operácia bola spustená na žiadosť OSN a zúčastnilo sa na nej 1 400 vojakov viacnárodných jednotiek pod vedením francúzskeho generála Jean-Paul Thoniera.

Na európskom kontinente prebrala Európska únia zodpovednosť za misiu CONCORDIA v Bývalej Juhoslovanskej republike Macedónsko a misiu ALTHEA v Bosne a Hercegovine, kde nahradila jednotky NATO. Prebratie mierovej misie od NATO v Bosne a Hercegovine začalo v roku 2005 a bolo kľúčovým testom životaschopnosti európskych ambícií na vytvorenie samostatnej bezpečnostnej politiky. Operácia ALTHEA je povzbudzujúcim precedensom, ktorý na druhej strane odhalil množstvo slabín, s ktorými sa musí Európska únia ešte vysporiadať.

2. SILY RÝCHLEJ REKCIE NATO (NATO Response Force – NRF)

História Síly rýchlej reakcie NATO (NRF) je veľmi úzko spojená s Pražským záväzkom spôsobilosti (Prague Capabilities Commitment – PCC), ale rozhodnutie zriadiť NRF bolo výsledkom konferencie ministrov obrany členských krajín NATO v júni 2003 v Bruseli. NRF tvoria základ projektu vojenskej transformácie NATO, ktorý si vyžiadala zmena v bezpečnostných potrebách od konca studenej vojny.

Podľa pôvodného scenára boli NRF plánované ako vojenské sily o veľkosti brigády, rátajúce 21 000 vojakov v zbroji, ktoré by boli schopné vykonať krátke operácie mimo územia NATO. Od októbra 2004 sa však tento koncept výrazným spôsobom zmenil.⁷⁶

2.1. Základné charakteristiky a požiadavky

NRF sú koncipované ako *viacnárodné sily* na všetkých úrovniach a pozíciách, viazané na základe 6 mesačnej rotácie. To zabezpečuje, že NATO má k dispozícii vysoko flexibilné a interoperabilné sily, ktoré môžu spoločne podniknúť širokú škálu misií vo veľmi krátkom čase. Misie a úlohy NRF sú navrhnuté tak, aby boli schopné participovať na všetkých druhoch operácií NATO a boli schopné rýchleho nasadenia aj v nepriateľskom prostredí.

Plne kompletizované NRF budú mať do 25 000 vojakov a dôstojníkov zo všetkých súčastí ozbrojených síl pozostávajúcich zo špeciálne povereného veliteľstva (CJTF) a jednotiek schopných:

⁷⁶ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm

- a) nasadenia kdekoľvek vo svete do 5 dní od rozhodnutia Severoatlantickej rady (NAC);
- b) vykonávať svoje misie v rámci i mimo územia členských štátov NATO;
- c) vykonávať svoje úlohy na danom mieste konfliktu po dobu minimálne 30 dní bez dodatočnej logistickej podpory;
- d) zasiahnuť v obmedzenom rozsahu za účelom demonštrovania vôle a vojenskej schopnosti členských štátov NATO pre dosiahnutie určitých cieľov.

NRF majú obsahovať:

- a) pozemné sily o veľkosti brigády (4 000 osôb);
- b) stále námorne sily;
- c) vzdušné sily a veliteľské spôsobilosti schopné podporiť až 200 leteckých úderov za deň.

Okrem toho disponuje NATO silami vysokej pripravenosti a silami nižšej pripravenosti, ktoré plnia z pohľadu NRF funkciu tzv. následných síl, nasaditeľných v krízovej oblasti do 1 až 3 mesiacov od prijatia rozhodnutia Severoatlantickej rady (NAC) na predmostí, ktoré im otvoria NRF.

2.2. Operačná pripravenosť NRF

Sily rýchlej reakcie NATO sú plne operatívne do októbra 2006 a striedajú sa v pohotovosti každých 6 mesiacov v tzv. sledoch, počas ktorých spolu trénujú, vykonávajú spoločné cvičenia a sú v pohotovosti pre prípad, že by sa vyskytol nejaký intenzívny konflikt. Počítateľné kapacity NRF sú charakterizované niekoľkými atribútmi ako sú:

- a) agilnosť;
- b) schopnosť rýchleho nasadenia;
- c) viacúčelovosť;
- d) vybavenie najmodernejšou technikou;
- e) vysoká pripravenosť.

2.3. Uplatnenie NRF

NRF majú byť prostriedkom na ochranu životov civilistov, obyvateľov krajín, ktoré sa nedokážu sami brániť a majú byť schopné poskytnúť:

- a) jednotky radiačnej, chemickej a biologickej ochrany;
- b) schopnosť presných úderov a tzv. inteligentnej munície;
- c) strategické dopravné letecké spôsobilosti;
- d) vysoko nasaditeľné jednotky.

Hlavným cieľom je integrovať všetky jednotky NRF, bez ohľadu na krajinu z ktorej pochádzajú, do jednej silnej a schopnej jednotky v rámci pripravenosti síl rýchlej reakcie NATO, tak ako to je vyjadrené v hesle NRF 10: „One mission, one team!“.

Hlavným krízovým bodom celej koncepcie však je doprava jednotiek. Zatiaľ čo USA majú k dispozícii ohromné dopravné kapacity, či už námorné alebo vzdušné, ostatní členovia Severoatlantickej zmluvy v tomto smere značne zaostávajú. Doterajšie zloženie aliančných síl odhalilo aj ďalšie obmedzenia v existujúcej štruktúre a to tak vojenskej, ako aj politickej.

ZÁVER

Na problémoch NATO pri budovaní NRF a Európskej únie pri BG je vidieť, že nie je až také jednoduché postaviť takéto sily a to ešte nie sú známe nedostatky, ktoré by sa mohli

vyskytnúť pri ich reálnom bojovom nasadení. Z histórie sú známe konkrétne skutočnosti, kedy nasadenie malých expedičných síl, ktoré boli pripravené a dlhé roky cvičené na použitie v ohraničenom a maximálne nepriateľskom teritóriu nezabezpečilo vždy žiadaný úspech. Výpočet neúspechov by bol siahodlhý a v mnohých prípadoch aj diskutabilný.

Ďalšou veľmi problematickou oblasťou ostáva otázka prepravy týchto jednotiek na miesto určenia. Vzhľadom na požadovanú rýchlosť vykonania presunu nielen osôb, ale aj techniky a materiálu pre zabezpečenie autonómneho pôsobenia v priestore nasadenia minimálne 30 dní predstavuje vysoké požiadavky na prepravné kapacity. Tento nedostatok navyše zdôrazňuje aj fakt, že napríklad všetky doterajšie misie Bojových jednotiek Európskej únie boli realizované mimo územie jej členských štátov.

Riešenie tejto problematiky má mnoho možných riešení. Jedno z nich je aj budovanie dostatočných leteckých prepravných spôsobilostí a zapojenie aj ostatných krajín Európy. Tým sa zvýši nie len všeobecný potenciál na tvorbu jednotiek, ale v prvom rade sa zvýšia prepravné možnosti. Pri zapojení krajín ako sú napríklad Ukrajina alebo Ruská federácia je možné vzhľadom na rozmiestnenie potenciálnych miest nasadenia výrazne znížiť aj prepravné vzdialenosti hlavne pri presune logistiky, ale aj hlavných síl na predmostie vytvorené jednotkami BG alebo NRF.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [10] EU BATTLEGROUPS; Letter from Rt Hon Geoffrey Hoon MP, Secretary of State, Ministry of Defence to the Chairman; 19th February 2005
Dostupné na internete:
<<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/lducom/16/16100.htm>>
- [11] Headline Goal 2010; approved by General Affairs and External Relations Council on 17 May 2004 endorsed by the European Council of 17 and 18 June 2004
Dostupné na internete:
<<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/2010%20Headline%20Goal.pdf>>
- [12] Joint Communiqué of the Ministers of Defence of the Visegrad Group Countries, Bratislava, 12 April 2007
Dostupné na internete:
<<http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=859&articleID=8309&ctag=articlelist&iid=1>>
- [13] LINDSTROM, G.: Enter the EU Battlegroups; Vydavateľ European Union Institute for Security Studies Paris; 2007; Paris; ISBN: 978-92-9198-106-9
Dostupné na internete: <<http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp097.pdf>>

AUTOR:

Ing. Robert KLÍR, PhD.
Letecká fakulta
Technickej univerzity v Košiciach
Rampová 7, 041 21 Košice
e-mail: robert.klir@tuke.sk

SECURITY AND DEFENCE POLICY IN EUROPE

Robert KLÍR

ABSTRACT

At the beginning of the 90s of the 20th century, Europe saw principal changes in the field of security and defence policy. The events of 2001, extension of the NATO and EU, or the raising importance of the Russian Federation have substantially changed the proportions in the field of international security. The changes have demanded to revise the security strategy of the European Union and extension of cooperation with the NATO. The Slovak republic, as a NATO member state and the EU, in pursuit of its own security and defence policy, is obliged to proceed from the fundamental documents of the Alliance, however, it must become aware, on the other hand, of its own, current strategic importance on the map of Europe.

Keywords: European Security and Defence Policy, Security Strategy, Military Reform, European Union, Petersberg Tasks

ÚVOD

Európsky región bol počas celej svojej histórie poznačený množstvom stretov nie len medzi jednotlivými národmi či krajinami, ale aj medzi rôznymi kultúrami a náboženskými skupinami, ktoré medzi sebou viedli konflikty rôznej intenzity a rozsahu. V tomto regióne vypukli aj dva, dosiaľ svojim rozsahom najväčšie vojnové konflikty a to 1. svetová a 2. svetová vojna, ktoré si vyžiadali životy skoro 72 miliónov osôb a ďalších niekoľko desiatok miliónov ranených a nezvestných. Po ukončení dosiaľ najrozsiahlejšieho vojnového konfliktu v roku 1945 sa v Európe objavilo niekoľko vojenských a politických zoskupení, ktoré boli poznačené hlavne ideologickým rozdelením Európy na VÝCHOD a ZÁPAD.

V hospodárskej oblasti proti sebe stáli krajiny združené v Rade vzájomnej hospodárskej pomoci (1949-1991)⁷⁷, ktorých protipólom boli krajiny Európskeho hospodárskeho spoločenstva (1957)⁷⁸, ktoré vo svojom neskoršom vývoji položilo základ dnešnej Európskej únie.

Na vojensko-politickom poli proti sebe stáli Severoatlantická aliancia (1949)⁷⁹ a Varšavská zmluva (1955-1991)⁸⁰.

Po rozpade sovietskeho bloku zanikli v roku 1991 RVHP aj Varšavská zmluva a v regióne Európy ostali len dva výrazné subjekty určujúce smerovanie a vývoj v oblasti bezpečnosti a obrany, a to:

- a) Európske spoločenstvo (od 1999 Európska únia);
- b) Severoatlantická aliancia.

1. BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA EURÓPSKEJ ÚNIE

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika ustanovená ako druhý z troch pilierov Európskej únie nahradila pôvodnú Európsku politickú spoluprácu a je považovaná za jej produkt a náhradu. Európska politická spolupráca bola formálne ustanovená v Jednotnom

⁷⁷ http://sk.wikipedia.org/wiki/Rada_vz%C3%A1jomnej_hospod%C3%A1rskej_pomoci

⁷⁸ [4]

⁷⁹ http://sk.wikipedia.org/wiki/Organiz%C3%A1cia_Severoatlantickej_zmluvy

⁸⁰ http://sk.wikipedia.org/wiki/Var%C5%A1avsk%C3%A1_zmluva

európskom akte (v platnosti od roku 1987), ale neformálne začala svoju činnosť už v roku 1970 ako reakcia na Davignonovu správu⁸¹. Ešte skorší pokus o politickú spoluprácu prostredníctvom Európskeho politického spoločenstva v 50-tich rokoch 20. storočia vôbec neodštartoval.

Na základe ustanovení Amsterdamskej zmluvy začala svoju činnosť Európska bezpečnostná a obranná politika, ktorá špecifikovala jej postupné budovanie, zaoberala sa humanitárnymi a záchrannými úlohami, udrzovaním mieru a úlohami ozbrojených síl v manažovaní kríz, vrátane operácií na nastolenie mieru (PEACEMAKING), ktoré sú označované aj ako Peterbergske úlohy. Projekt vytvorenia nezávislej Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky bol odštartovaný na Európskej rade v roku 1999 s cieľom doplniť a posilniť schopnosť Európskej únie konať za jej hranicami prostredníctvom rozvoja civilných a vojenských možností pre predchádzanie medzinárodným konfliktom a krízový manažment. Od roku 1999 je európska bezpečnostná a obranná politika významnou súčasťou spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a je považovaná za jej hlavnú súčasť.

V rámci spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky považuje Európska únia NATO za prvok zodpovedný za obranu územia Európy a „mierotvorbu“, zatiaľ čo Európska únia je zodpovedná za realizačné misie, ktoré sú zastúpené hlavne misiami pre udrzovanie mieru (PEACEKEEPING), dozorom nad zmluvami, atď.

Podľa relevantných zmlúv, Európska únia definuje a vykonáva spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku pokrývajúcu všetky oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky s úlohami:

- a) ochraňovať spoločné hodnoty, základné záujmy, nezávislosť a celistvosť Európskej únie v súlade s princípmi Charty Organizácie spojených národov;
- b) posilňovať bezpečnosť Európskej únie všetkými spôsobmi;
- c) udrzovať mier a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť v súlade s princípmi Charty Organizácie spojených národov, ako aj princípmi Helsinského záverečného aktu a cieľmi Parížskej charty, vrátane tých o vonkajších hraniciach;
- d) podporovať medzinárodnú spoluprácu;
- e) rozvíjať a konsolidovať demokraciu a vládu zákona, úctu k ľudským právam a základným slobodám.

Európska rada ako najvyšší politický orgán Európskej únie definuje pre spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku základné princípy a všeobecné usmernenia a spoločné stratégie, ktoré majú byť implementované Európskou úniou. Na základe týchto usmernení rozhoduje Rada Európskej únie ako politický rozhodovací orgán o:

- a) spoločných akciách, ktoré:
 - sa týkajú špecifických situácií, pri ktorých je operačná akcia Európskej únie považovaná za nutnú;
 - definujú úlohy, rozsah akcie, ako aj prostriedky, ktoré majú byť poskytnuté Európskou úniou;
 - zaväzujú členské štáty;
- b) spoločných pozíciách, ktoré:
 - určujú prístup Európskej únie k určitej záležitosti geografickej alebo tematickej povahy;
 - abstraktne definujú všeobecné usmernenia, ktorým sa členské štáty musia podriaďovať.

Európska únia má v svojej štruktúre vytvorené orgány zaoberajúce sa spoločnou zahraničnou a bezpečnostnou politikou, kde sú zriadené:

- a) Rada všeobecných záležitostí a vonkajších vzťahov;

⁸¹

[7]

- b) Politický a bezpečnostný výbor;
- c) Inštitút Európskej únie pre bezpečnostné štúdie;
- d) Satelitné centrum Európskej únie.

V oblasti bezpečnosti je najvýznamnejší Politický a bezpečnostný výbor⁸², ktorý bol v roku 2000 zriadený ako dočasný orgán a v záveroch Európskej rady v Nice je opísaný ako základná súčasť Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky a Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Tento výbor je v súčasnej dobe už trvalým orgánom zloženým zo zástupcov členských štátov na úrovni vyšších predstaviteľov alebo veľvyslancov. Schádza sa aspoň dvakrát týždenne (utorok a štvrtok) v Bruseli a predsedá mu členský štát, ktorý drží rotujúce predsedníctvo Rady Európskej únie. Mandát tohto výboru zahŕňa monitorovanie medzinárodnej situácie, poskytovanie politických návrhov Rade ministrov a koordinovanie a monitorovanie práce Rady v rámci spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky a k jeho základným kompetenciám patrí:

- a) navrhovanie stanovísk pre Radu všeobecných záležitostí a vonkajších vzťahov, ktorá je jednou z konfigurácií Rady Európskej únie,
- b) vykonávanie „politckej kontroly a strategického plánovania“ opatrení krízového riadenia pre EÚ.

2. BEZPEČNOSTNÁ STRATÉGIA EURÓPSKEJ ÚNIE

Stratégia Európskej únie z roku 2003 je vo všeobecnosti považovaná za dobrý dokument, ale vo svete sa bezpečnostné pomery od roku 2003 výrazne zmenili, preto Európska únia začala práce na novej Bezpečnostnej stratégii. Pôvodná stratégia sa len málo zmieňuje o Rusku, energetickej politike alebo klimatických zmenách a obrane. Okolnosti pre redefiníciu súčasnej stratégie sú priaznivé hlavne z dôvodu, že členské štáty Európskej únie už nevnímajú zahraničnú politiku a obranu najmä cez prizmu vzťahov Európskej únie so Spojenými štátmi americkými, tak ako v roku 2003. Najbližší spojenci Ameriky prestali obraňovať USA tak reflexne ako predtým, zatiaľ čo ich kritici ich už nenapádajú bezdôvodne. Francúzsko dokonca zvažuje svoj návrat do vojenských štruktúr NATO.

Najviditeľnejšou zmenou v bezpečnostnom prostredí Európy od roku 2003 je návrat ohrozenia vyplývajúceho z činnosti štátov. Ekonomické a vojenské oživenie Ruska vytvorilo moc, s ktorou začína Európska únia ako celok počítať. Arktické minerálne bohatstvo, na ktoré si robia nároky Rusko, Kanada, Dánsko a Nórsko je potenciálnym výbušným bodom. Nórsko, Fínsko a Švédsko začali diskusie na tému užšej vojenskej spolupráce, čiastočne aj s cieľom ich posilnenia voči Rusku. To neznamená, že nová stratégia Európskej únie má byť len o Rusku. Tieto aspekty však musia byť zahrnuté do stratégie ako jedna z nových výziev pre európsku bezpečnosť.

Dôležitým faktom je skutočnosť, že európske štáty budú v prípade akéhokoľvek vojenského plánovania a operácií týkajúcich sa Ruska skôr reagovať prostredníctvom NATO ako samotnej Európskej únie, ale aj napriek tomu Európska únia pocíti dopad týchto aktivít. Štáty, ktoré nie sú členskými štátmi NATO sa budú snažiť užšie spolupracovať s Alianciou, alebo sa do nej prípadne aj integrovať. Na druhej strane by členské štáty NATO mohli mať pod vplyvom tlaku Ruska problémy naplňať záväzky voči Európskej únii, pretože rozpočty na obranu európskych krajín sú v súčasnej dobe výrazne stenčené. Ak vlády členských štátov vydajú viac zdrojov na plnenie záväzkov vyplývajúcich z členstva v NATO, zostane menej zdrojov na plnenie záväzkov vyplývajúcich z členstva v Európskej únii. Nová stratégia by preto mala viac dbať na zosúladenie vojenských požiadaviek NATO a EÚ. Tento krok umožní vyhnúť sa nákladnej súťaži o prostriedky, ktorú by hospodársky sa vzťahujúce Rusko v konečnom dôsledku rozhodlo v prospech NATO.

⁸²

[5]

Ďalšou veľkou zmenou v porovnaní s rokom 2003 je americké vojenské vyťaženie v Iraku, čo znamená, že Európa sa možno bude musieť postarať o riešenie otázok Kosova a Bosny sama. Existuje aj nebezpečenstvo rastúceho izolacionizmu na strane USA. Súčasní americkí experti v oblasti bezpečnosti varujú, že USA sa budú viac sústreďovať na ozdravenie svojich ozbrojených síl doma, namiesto toho, aby ich vysielali do zahraničia.⁸³

Nová bezpečnostná stratégia Európskej únie bude vyžadovať, aby USA aj naďalej udržovali svoju angažovanosť, pretože napríklad masívna kríza v Kosove alebo Bosne by mohla byť nad sily Európy únie, nehovoriac o konflikte, v ktorom by bola zainteresovaná Ruská federácia. Jedným, pre obe strany užitočným, spôsobom ako udržať angažovanosť USA v Európe, je spoločne pracovať na nových stratégiách v oblasti boja proti terorizmu a postkonfliktnej obnove, čo sa však v súčasnej dobe ukázalo byť oveľa zložitejšie a nákladnejšie, ako sa pôvodne myslelo.⁸⁴ Najlepším spôsobom pre európske krajiny ako udržať americkú angažovanosť a riešiť problémy v blízkosti domova je zvýšiť vojenskú silu samotnej Európy. V poslednej dobe však kládla Európa väčší dôraz na:

- a) nevojenské aspekty bezpečnosti, na úkor „tvrdej sily“;
- b) vojenskú reformu, na úrok dostatočnej výšky rozpočtu na obranu.

Súčasná sila Európskej únie spočíva v schopnosti vyslať sudcov a policajtov do postkonfliktných oblastí, ktorí však potrebujú pre svoju prácu primerane bezpečné prostredie, čo vyžaduje vojenskú prítomnosť. S ohľadom na súčasné trendy, je nepravdepodobné, že by členské štáty Európskej únie disponovali dostatkom vojakov potrebných na plnenie požiadaviek, ktorým budú v budúcnosti s veľkou pravdepodobnosťou čeliť.⁸⁵

V súčasnej dobe rozpočty na obranu v jednotlivých krajinách celej Európy, až na niektoré výnimky, naďalej klesajú, ale súčasne, na základe niektorých odhadov, rastú výdavky na vojenskú výzbroj ročne o 8 %.⁸⁶ Na druhej strane angažovanosť európskych krajín v konfliktoch v Iraku a Afganistane vyčerpávajú rozpočty na obranu zúčastnených krajín a ničia existujúci bojový potenciál. Výsledkom tohto je, že sily rýchlej reakcie NATO (NRF) sú naplnené len na 75 %. Preto mnohé členské štáty NATO a Európskej únie, vrátane Slovenskej republiky, deklarujú tie isté sily pre NATO aj Európsku úniu, čím môže dôjsť k situácii, že Európska únia nebude mať v prípade potreby dostatok síl na vojenskú intervenciu.

Súčasná bezpečnostná stratégia Európskej únie poslúžila ako užitočný nástroj v snahe vytvoriť spoločnú strategickú kultúru. Nová bezpečnostná stratégia by podľa analytikov a odborníkov v oblasti bezpečnosti mala:

- a) povzbudiť európskych politikov a verejnosť, ktorú zastupujú, aby brali vážnejšie bezpečnostné hrozby, a aby porozumeli potrebe pre vytvorenie a existenciu silnej obrany;
- b) zdôrazniť nevyhnutnosť poskytnúť viac zdrojov na obranu;
- c) zdôrazniť požiadavku na 2% HDP vyčlenené výlučne len na obranu;⁸⁷
- d) viac apelovať na politikov, aby sa snažili vysvetliť verejnosti, že svet je nebezpečný, a že by bol menej nebezpečný, ak by Európania dali sami sebe nástroje, ktorými by mohli týmto nebezpečenstvám čeliť;
- e) svojím obsahom vyzvať NATO a Európsku úniu k spolupráci na úrovni vzájomne sa dopĺňujúcich organizácií a nie rivalov, čo poškodzuje obidve organizácie a oslabuje schopnosť Európskej únie generovať silu;

⁸³

[8]

⁸⁴

[10]

⁸⁵

[11]

⁸⁶

[9]

⁸⁷

myšlienku presadzuje prostredníctvom svojho súčasného prezidenta Nicolasa Sarkozyho hlavne Francúzsko

- f) adresovať problém koordinácie činností civilných a vojenských príslušníkov v konfliktných oblastiach, čo je zložitá úloha, obzvlášť ak má byť plnená na bojisku;
- g) vyzvať Európsku úniu a NATO, aby začali spolupracovať už na úrovni plánovania operácie, a to ja napriek faktu, že je viac ako pravdepodobné, že obidve organizácie budú do budúcich operácií zapojené bok po boku;
- h) položiť dôraz na harmonizáciu postupov, pretože ak má Európska únia riešiť široké spektrum hrozieb, ktorým čelí, a to so súčasnými obmedzenými vojenskými zdrojmi, je tento krok absolútnou nevyhnutnosťou.

3. VZŤAH BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY EURÓPSKEJ ÚNIE A NATO A JEHO SMEROVANIE

Po útokoch z 11. septembra 2001 a prehodnotení hrozieb pre členské krajiny spustilo NATO projekt NRF, ktorý má zabezpečiť zlepšenie vojenských spôsobilostí členských krajín tak, aby boli schopné čeliť novým bezpečnostným hrozbám. Tieto snahy pochopiteľne vyvolali množstvo obáv z možnej duplicity, keďže oba projekty, Bojové skupiny Európskej únie aj NATO Response Forces, zahŕňajú prevažne tie isté členské krajiny.

Členské krajiny EÚ súhlasili, že Európske sily rýchlej reakcie budú nasadené len v prípade, že sa NATO rozhodne nezasiahnúť. Iniciatívy ako Bojové skupiny EÚ a NRF sa preto začali rozvíjať vo vzájomne výhodnej komplementarite tak, aby bola dosiahnutá efektívnosť v oblasti spôsobilostí. Európska únia taktiež požiadala o umožnenie prístupu k plánovacím kapacitám NATO a na stretnutí v Nice podalo niekoľko návrhov, ako by mali EÚ a NATO spolupracovať a konzultovať svoje kroky. Tieto snahy majú minimalizovať možné duplicity vkladov a spôsobilostí. Kľúčové otázky prístupu k spôsobilostiam však ešte stále neboli definitívne doriešené a procedúry pre konzultácie EÚ - NATO ešte len čakajú na finalizáciu.

Rozvoj spolupráce medzi EÚ a NATO vyústil do podpisu Deklarácie NATO - EÚ o Európskej bezpečnostnej a obrannej politike⁸⁸ v decembri 2002 a dohody Berlín Plus⁸⁹ v marci 2003. Realizácia týchto dohôd je základným predpokladom pre praktickú spoluprácu NATO a EÚ v oblasti krízového manažmentu. Načrtáva možnosti spolupráce medzi oboma organizáciami a zároveň umožňuje EÚ využiť plánovacie skúsenosti a logické zázemie NATO. V praxi to znamená, že nemôže nastať situácia, aby NATO aj EÚ požadovala od jednej členskej krajiny tú istú jednotku v tom istom čase.

4. EURÓPSKY REGIÓN A BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ŇOM

Slovenská republika je rozlohou malá a členitá krajina ležiaca v srdci Európy. Toto územie aj napriek svojmu označeniu nebolo nikdy v svojej histórii dôležitým strategickým územím práve pre svoju členitosť.

Už počas najväčšieho rozmachu Rímskej ríše bolo súčasné územie Slovenska až za severnou hranicou ríše a výboje na jej územie boli, hlavne v období 1.-2.storočia nášho letopočtu, vykonávané len za účelom rýchleho ničenia nepriateľa, ale nie za účelom jeho ďalšieho obsadzovania. Výnimku tvorili len malé pevnosti na severnej strane Dunaja v okolí Bratislavy (Stupava, Dúbravka, Devín, Rusovce), v Iži pri Komárne (Kelemantia), či Štúrove (Castra at Herculem).

⁸⁸ [6]
⁸⁹ [3]

Podobne tomu bolo pri vpáde Hunov (395-400)⁹⁰, Avarov (568)⁹¹, či starých Maďarov (894-907)⁹², ktorí sa do Karpatskej kotliny dostali priesmykmi z južnej Ukrajiny, ďalej pokračovali po toku rieky Tisa a obsadzovali prevažne územie dnešného severného Maďarska odkiaľ robili ďalšie výpady na územie dnešného Rakúska, Českej republiky alebo na Balkán. Podobne aj vpád Mongolov a Tatárov do Európy v roku 1241 a 1285 viedol dnešným južným Poľskom na východ súčasného Nemecka s odklonom cez Moravu na Viedeň. Druhý smer viedol územím dnešného Slovenska ako súčasť postupu v smere Kyjev - Budapešť⁹³. Pri prechode do Karpatskej kotliny vojská opäť využili priesmyky východných Karpát, pokračovali po povodí rieky Tisa a cez Východoslovenskú nížinu a Gemer smerom na juh.

V stredoveku najväčším ohrozením pre územie dnešného Slovenska bola Osmanská ríša, ktorá sa v rokoch 1554-1699 rozprestierala na území južného Hontu (Štúrovo, Šahy, Veľký Krtíš), Novohradu (Modrý Kameň, Divín, Lučenec) a Gemeru (Filákov, Rimavská Sobota, Plešivec)⁹⁴. Počiatkové výboje tureckých vojsk boli vedené na troch hlavných smeroch údoliami riek Nitra, Hron a Hornád, ale bez výrazného územného zisku. Boli to len koristnícke výboje za nerastnými surovinami do banských oblastí.⁹⁵

Počas Napoleonových vojenských výpadov po Európe sa francúzske vojská ocitli na území dnešnej Slovenskej republiky (1805-1806) a obsadili časť západného Slovenska vrátane Bratislavy a Trnavy⁹⁶, ale ďalej v ťažení pokračovali po vojensky jednoduchšom teritóriu Moravy a Sliezska.

V období prvej svetovej vojny prenikli na tzv. haličskom fronte v novembri 1914 ruské vojská na územie východného Slovenska, kde obsadili mestá Bardejov, Svidník, Stropkov, Medzilaborce, Sninu a Humenné⁹⁷, pričom hlavné úsilie ruských vojsk bolo smerované v priestore dnešného južného Poľska v smere Lvov - Przemysl - Krakow.

Pohyb vojsk smerom na východ počas druhej svetovej vojny minul územie dnešnej Slovenskej republiky. Pri ofenzíve smerom na západ sa nepočítalo s prechodom územia Slovenskej republiky na hlavnom smere ťaženia⁹⁸. Na základe dostupných materiálov bol hlavný postup pôvodne plánovaný v smeroch:

- a) Kyjev - Lvov (Lvovsko-Sandomierská operácia)⁹⁹ s pokračovaním na Krakow a odklonom na vedľajší smer Ostrava - Praha;
- b) Kišinev - Bukurešť (Jassko-Kišinevská operácia) s odklonom:
 - do východných Karpát;
 - na Balkán;
 - na smer Budapešť – Viedeň.

O úrovni strategickej dôležitosti územia Slovenskej republiky svedčí skutočnosť, že od oslobodenia prvej obce Kalinovo (21. september 1944), prebiehali boje na území dnešnej Slovenskej republiky až do 1. mája 1945, čo predstavuje viac ako sedem mesiacov¹⁰⁰. Za tú dobu stihli vojská Červenej armády obsadiť celé Rumunsko, Bulharsko, Juhosláviu, dobiť Maďarsko, Rakúsko, Poľsko, aj Berlín.

Na základe uvedených historických faktov je naivné domnievať sa, že by sa územie Slovenskej republiky v budúcnosti čo i len približovalo strategickému významu takých

⁹⁰ <http://sk.wikipedia.org/wiki/Huni>

⁹¹ <http://sk.wikipedia.org/wiki/Avari>

⁹² http://sk.wikipedia.org/wiki/Dejiny_Slovenska

⁹³ http://sk.wikipedia.org/wiki/Mongolsk%C3%BD_vp%C3%A1d_do_Uhorska

⁹⁴ http://www.valka.cz/clanek_12222.html

⁹⁵ [1], [2], <http://referaty-seminarky.sk/turci-a-slovensko/>

⁹⁶ <http://referaty.atlas.sk/vseobecne-humanitne/dejepis/21736/napoleon-a-slovensko>

⁹⁷ http://sk.wikipedia.org/wiki/Prv%C3%A1_svetov%C3%A1_vojna

⁹⁸ <http://2-svetova.webgarden.cz/image/9572410>

⁹⁹ http://sk.wikipedia.org/wiki/%C4%BDvovsko-sandomiersk%C3%A1_ofenz%C3%ADva

¹⁰⁰ <http://www.oskole.sk/pages/printpage.php?clanok=2946>

teritórií ako je Taliansko, Poľsko, Maďarsko či Nemecko. Preto je na mieste myšlienka, že Slovenská republika by mala budovať svoje Ozbrojené sily ako malé, vysoko pohyblivé, dobre vyzbrojené a kvalitne vycvičené sily hlavne v duchu Článku 3. Severoatlantickej zmluvy. Zatiaľ čo atribúty vycvičenosti, vyzbrojenia a pohyblivosti sú nesporné, o ich veľkosti je možné viesť rozsiahle diskusie. Je mnoho rôznych riešení ako by mali vyzerat' Ozbrojené sily Slovenskej republiky, ale model kedy sa funkcionári s rozhodovacou právomocou zamerali hlavne na vybudovanie jednotiek pre splnenie záväzkov voči spojencom a vlastné sily „budovali len ako niečo navyše“ je nesprávny.

Pri určovaní svojej vlastnej bezpečnostnej a obrannej politiky musí Slovenská republika postupovať v úzkej súčinnosti s EÚ a NATO, ale nemala by zabúdať ani na poučenie aj z iných kapitol histórie týkajúcej sa spojenectva. Príkladom by mali byť historické fakty z 20. storočia, kedy Slovensko ako súčasť iných štátnych útvarov doplatilo na nerozhodnosť, prípadne až prehnanú horlivosť svojich spojencov. Ako prvé možno uviesť spojenectvo pod označením Trojspolok¹⁰¹, kedy Slovensko ako súčasť Rakúska-Uhorska bolo od roku 1887 spojencom Talianska, ktoré po vypuknutí vojny nielen, že odstúpilo od spojenectva, ale v máji 1915 vstúpilo do vojny proti svojim pôvodným spojencom. Ďalšími príkladmi môže byť „obetovanie“ Československa hitlerovskému Nemecku zo strany Francúzska, Anglicka alebo invázia vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968. Druhý a tretí príklad sú o to tragickejšie, že Československo malo v tej dobe potenciál brániť svoju nezávislosť a slobodu, ale z politických dôvodov dúfajúc, že mu spojenci v súlade s uzavretými dohodami pomôžu tak neurobilo, aj keď malo šancu a potenciál brániť sa a zmeniť tým nie len svoje, ale možno aj celoeurópske, či svetové dejiny.

ZÁVER

Bezpečnostná politika uplynulých dvoch desaťročí viedla k zmene systému poskytovania síl na spoločnú obranu. V dobe studenej vojny členské krajiny NATO a Varšavskej zmluvy vyčleňovali na spoločnú obranu všetok svoj vojenský potenciál formou teritoriálnych síl výhradne len v teritóriu Európy. V súčasnosti sa však kalkuluje s nasadením skôr malých expedičných síl, vyčleňovaných nie len krajinami NATO, ale aj Európskej únie, ktoré majú byť schopné zasiahnuť kedykoľvek a kdekoľvek vo svete v čo najkratšom čase. Mali by byť schopné pôsobiť autonómne po dobu minimálne 30 dní a svojou činnosťou v pripraviť v prípade potreby podmienky na príchod síl vyššej pripravenosti.

Realizácia bezpečnostnej politiky v Slovenskej republike by mala vychádzať aj z historických skutočností poukazujúcich na úroveň strategického významu jej súčasného územia. Z histórie sú známe konkrétne skutočnosti, na základe ktorých je dôležité uvedomiť, že aj napriek súčasnej minimálnej hrozbe napadnutia Slovenska musí mať krajina dostatočný vlastný potenciál na odvrátenie nie len prípadného útoku zo strany kohokoľvek, ale aj na riešenie otázok krízového manažmentu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] BARTL, J., KAČÍREK, L., OTČENÁŠEK, M.: Dejepis pre 2. ročník gymnázií - Národné dejiny; Slovenské pedagogické nakladateľstvo; Bratislava 2006; ISBN 80-10-00963-6
- [2] BARTL, J., KAMENICKÝ, M., VALACHOVIČ, P.: Dejepis pre 1. ročník gymnázií - Národné dejiny; Slovenské pedagogické nakladateľstvo; Bratislava 2002; ISBN 80-10-00962-8

¹⁰¹ [http://sk.wikipedia.org/wiki/Trojspolok_\(prv%C3%A1_svetov%C3%A1_vojna\)](http://sk.wikipedia.org/wiki/Trojspolok_(prv%C3%A1_svetov%C3%A1_vojna))

- [3] EU-NATO: the Framework for Permanent Relations and BERLIN PLUS
Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/03-11-11%20Berlin%20Plus%20press%20note%20BL.pdf>>
- [4] Európske hospodárske spoločenstvo
Dostupné na internete: <http://www.europskaunia.sk/europske_hospodarske_spolocenstv>
- [5] Politický a bezpečnostný výbor (PSC)
Dostupné na internete:
<<http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/udalost/politicky-a-bezpecnostny-vybor-psc-003532>>
- [6] Remarks by Javier Solana, EU High Representative for the Common Foreign and Security Policy following the agreement on the establishment of EU-NATO permanent arrangements Brussels, 16 December 2002
Dostupné na internete: <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/73803%20-%20Solana%20-%20Permanent%20arrangements%20+%20NATO%20declaration.pdf>>
- [7] Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of political unification
Dostupné na internete: <http://www.ena.lu/davignon_report_luxembourg_27_october_1970-02-881>
- [8] SCHAKE, K.: The US elections and Europe: The coming crisis of high expectations; CENTRE FOR EUROPEAN REFORM, 2007; London; ISBN: 978-1-901229-77-6
Dostupné na internete <http://www.cer.org.uk/pdf/e776_schake_nov07.pdf>
- [9] VALÁŠEK, T.: Europe's defence and its new security strategy; December 2007/January 2008 - CER BULLETIN, ISSUE 57
Dostupné na internete: <http://www.cer.org.uk/articles/57_valasek.html>
- [10] VALÁŠEK, T.: Európska obrana a nová Bezpečnostná stratégia EÚ;
Dostupné na internete
<<http://www.euractiv.sk/verzia-pre-tlac/analyza/europska-obrana-a-nova-bezpecnostna-strategia-eu>>
- [11] VALÁŠEK, T.: Rusko v 21.storočí: Mocenské postavenie a determinanty zahranično-bezpečnostnej politiky;
Dostupné na internete: <<http://www.mepoforum.sk/medzinarodne-organizacie/europska-unia/analyzy-studie/europska-obrana-a-nova-bezpecnostna-strategia-eu>>

AUTOR:

Ing. Robert KLÍR, PhD.
Letecká fakulta
Technickej univerzity v Košiciach
Rampová 7, 041 21 Košice
e-mail: robert.klir@tuke.sk

EURÓPSKA OBRANNÁ AGENTÚRA – VÝZNAMNÝ NÁSTROJ ZLEPŠENIA OBRANNÝCH SPÔSOBILOSTÍ

Ivan KOBLEN, Stanislav SZABO

ABSTRACT

The objective of this paper is to present the information concerning the defence capabilities issue within the European Defence Agency (EDA) framework. The paper in the introductory part briefly introduces the definitions of the both capability and military capability terms. The authors underline the EDA main functions and tasks in the defence capabilities area and inform on relevant capabilities areas and their development processes. The information related to defence research and technology from the capabilities approach point of view are also mentioned. The core content of paper is related to principle EDA strategic documents in the defence capabilities field – especially on Capability Development Plan (CDP). The parts concerning CDP contain information on CDP characteristics, principles of its elaboration and basic strands as well as highlight the importance of this document.

Keywords: European Defence Agency, Defence Capability, Development of Capabilities, Capability Areas, Capability Technology, Defence Research & Technology

ÚVOD

Dosiahnutie požadovaných spôsobilostí, ich udržiavanie a rozvoj patrí k imperatívom vo vojenskej ako aj v civilnej oblasti. Významné a nezastupiteľné poslanie v oblasti zlepšovania obranných spôsobilostí pre plnenie úloh vyplývajúcich zo Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky (**CSDP** - Common Security and Defence Policy) Európskej únie plní Európska obranná agentúra (**EDA**- European Defence Agency).

EDA bola zriadená na základe dokumentu Jednotná akcia Rady 2004/551/SZBP z 12. júla 2004 o zriadení Európskej obrannej agentúry (Council Joint Action on the Establishment of a European Defence Agency (EDA) 2004/551/CFSP).

V súlade s touto zakladajúcou listinou vykonáva Agentúra v rámci svojho poslania významné činnosti v oblastiach obranných spôsobilostí, európskej spolupráce vo vyzbrojovaní, európskej obrannej priemyselnej a technologickej základne (**EDTIB** – European Defence Industrial and Technological Base), európskeho trhu s obrannou výbrojou a technikou (**EDEM** - European Defence Equipment Market), obranného výskumu a rozvoja technológií pre budúce obranné a bezpečnostné spôsobilosti.

Členským štátom EDA ako významnej európskej inštitúcie je od jej vzniku aj Slovenská republika. Vrcholným rozhodovacím orgánom Agentúry je **Riadiaci výbor (SB** - Steering Board) na úrovni ministrov obrany zúčastnených členských krajín (**pČK**), ktorý koná v súlade s usmerneniami Rady EÚ. Riadiaci výbor ako taký okrem tohto najvyššieho formátu rokovania rokuje aj vo formáte na úrovni:

- ✓ **národných riaditeľov pre obranné spôsobilosti** (National Defence Capabilities Directors) rezortov obrany pČK,
- ✓ národných riaditeľov pre vyzbrojovanie - NAD (National Armaments Directors) pČK,
- ✓ národných riaditeľov pre výskum a technológie ministerstiev obrany pČK (National R&T Directors).

Vedúcou EDA je vysoká predstaviteľka EÚ pre spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku pani Catherine ASHTON. Zodpovedá za celkovú organizáciu a činnosť EDA

a zabezpečuje, že výkonný riaditeľ (Chief Executive) Agentúry (právny/štatutárny zástupca) uskutočňuje usmernenia vydané Radou EÚ a rozhodnutia Riadiaceho výboru.

1. POJEM SPÔSOBILOSŤ A VOJENSKÁ SPÔSOBILOSŤ

Existuje niekoľko definícií pojmu „spôsobilosť“ a „vojenská spôsobilosť“. Najjednoduchšia definícia definuje pojem spôsobilosť ako schopnosť vykonávať činnosti.² Podľa inej definície je spôsobilosť stála schopnosť vytvárať žiadaný účinok.⁶ Samotný pojem spôsobilosť je v súčasnosti základným prvkom viacerých ďalších oblastí, ako sú napr.: plánovanie založené na spôsobilostiach (CBP), bezpečnosť založená na spôsobilostiach, systémové inžinierstvo a i.

V nadväznosti na problematiku obrany môžeme spôsobilosť takisto definovať ako schopnosť generovať operačný výstup alebo účinok v kontexte obranného plánovania.⁶

Pojem spôsobilosť pozostáva z niekoľkých oblastí /dimenzií alebo integračných prvkov. Jej charakteristickou vlastnosťou je, že spôsobilosť je v týchto dimenziách a integračných prvkoch riadená a hodnotená. K štátom s najrozpracovanejšou problematikou spôsobilostí (z definičného a implementačného hľadiska) patria predovšetkým USA, Veľká Británia a Austrália.

V MO USA tvoria spôsobilosť nasledujúce dimenzie (DOTLMPF)³: doktrína, organizácie, výcvik, rozvoj vodcovstva, výzbroj, technika a materiál, personál, zariadenia. MO Veľkej Británie používa v nadväznosti na pojem „Obranné línie rozvoja“ (DLods – Defence Lines of Development)³ podobné zloženie: výcvik, výzbroj, technika a materiál, personál, informácie, koncepcie a doktríny, organizácia, infraštruktúra, logistika. MO Austrálie takisto analyzuje jeho spôsobilosti v podobných dimenziách – tzv. „Základných vstupoch pre spôsobilosť (FIC- Fundamental Inputs to Capability)³: velenie a manažment, organizácia, hlavné systémy, personál, dodávky, podpora, zariadenia, kolektívny výcvik.

Pojem „vojenská spôsobilosť“ je podľa amerického vojenského slovníka definovaná ako schopnosť dosiahnutia špecifikovaného vojnového cieľa a pozostáva zo štyroch hlavných zložiek¹³:

- štruktúra síl: počet, veľkosť a zloženie jednotiek tvoriacich obranné sily,
- modernizácia: technická zložitosť síl, jednotiek, zbraňových systémov a výzbroje, techniky a materiálu,
- pripravenosť síl: schopnosť uskutočňovať spôsobilosti požadované zo strany veliteľov pre uskutočnenie určených hlavných úloh (Missions),
- udržateľnosť: schopnosť udržať nevyhnutnú úroveň a priebeh operačnej činnosti pre dosiahnutie vojenských cieľov. Udržateľnosť je funkciou pripravenosti síl, výzbroje, techniky a spotrebného materiálu nevyhnutného pre podporu vojenského úsilia.

Ďalšou veľmi exaktnou definíciou pojmu „vojenská spôsobilosť“ používajú austrálske ozbrojené sily, ktoré definujú tento pojem ako schopnosť dosiahnutia požadovaného účinku v špecifickom operačnom prostredí¹², pričom pozostáva z troch nezávislých faktorov: bojová pripravenosť, udržateľná spôsobilosť a štruktúra síl.

Súčasný operačný prostredie je vysoko nepredvídateľné s novými a rýchle sa meniacimi hrozbami. V dôsledku toho vzrastá požiadavka na rezorty obrany byť viac agilní a pružní v spôsoboch ako zabezpečiť budúce obranné spôsobilosti v ich jednotlivých prvkoch a to predovšetkým v ich materiálnej a informačnej oblasti.

2. HLAVNÉ FUNKCIE A ÚLOHY EDA V OBLASTI OBRANNÝCH SPÔSOBILOSTÍ

V súlade so svojím poslaním, ktoré je špecifikované v Spoločnej akcii (**Joint Action**) rozvíja Európska obranná agentúra obranné spôsobilosti (**Defence Capabilities**) v oblasti krízového riadenia a to najmä stanovovaním požiadaviek pre budúce obranné spôsobilosti EÚ v spolupráci s ďalšími orgánmi Rady EÚ.

Potrebné je zdôrazniť, že zdokonalenie obranných spôsobilostí zúčastnených členských štátov vrátane ich identifikovania a stanovenia postupu ich naplňovania v súlade s požiadavkami vyplývajúcimi z CSDP patrí ku kľúčovému poslaniu Agentúry. Z tohto dôvodu možno Riaditeľstvo pre spôsobilosti, ako jedno zo štyroch odborných riaditeľstiev EDA, považovať za „motor“ komplexného prístupu EDA vo väzbe na dosiahnutie jej poslania.

Základné úlohy pre obranné spôsobilosti v oblasti krízového riadenia sú stanovené v článku 5 „Funkcie a úlohy“ dokumentu Spoločná akcia (2004/551/CSFP). Patrí k nim hlavne:

- identifikácia budúcich požiadaviek, ktoré sa týkajú obranných spôsobilostí EÚ v kvantitatívnom aj kvalitatívnom význame, za použitia Mechanizmu rozvoja spôsobilostí (**CDM- Capability Development Mechanism**),
- koordinácia Európskeho akčného plánu pre spôsobilosti (**ECAP- European Capabilities Action Plan**) a akéhokoľvek následného plánu,
- preskúmanie, posúdenie a vyhodnotenie záväzkov vo vzťahu ku spôsobilostiam, ktoré prijali členské štáty prostredníctvom procesu ECAP, pomocou schválených kritérií zo strany členských štátov a za použitia CDM,
- podpora a koordinácia harmonizácie vojenských požiadaviek,
- identifikácia a predloženie spoločných aktivít v operačnej oblasti,
- poskytnutie ohodnotení finančných priorít pre rozvoj spôsobilostí a akvizíciu.

Vyššie uvedené funkcie a úlohy sú špecifikované takisto v čl.45, písm. a) Lisabonskej zmluvy, kde je zvýraznená úloha pre EDA „prispiet' k identifikovaniu cieľov vojenských spôsobilostí členských krajín a hodnoteniu zachovávaní záväzkov v oblasti spôsobilostí, ktoré poskytujú členské krajiny“. Súčasne po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy sa z rady faktorov stáva kľúčová požiadavka na komplexný prístup k rozvoju spôsobilostí v rámci CSDP a využívanie príležitostí pre cenovo-efektívny rozvoj spôsobilostí. Nové úsilie je potrebné venovať zlepšeniu interoperability a štandardizácie nielen medzi vojenskými silami, ale tiež medzi vojenskými a civilnými zložkami.

3. ROZVOJ OBRANNÝCH SPÔSOBILOSTÍ V RÁMCI EDA

Hlavnou úlohou a koncepciou EDA je vniesť koherentný prístup do úsilia pČK smerujúceho k prehĺbeniu európskych obranných spôsobilostí a posilnenia európskej výkonnosti v obrannej oblasti ako takej, pričom by mala spojiť a harmonizovať všetky funkcie spojené s rozvojom a podporou týchto obranných spôsobilostí, t.j. previazanosť a koordinácia s obranným výskumom, materiálnou stránkou rozvoja spôsobilostí (vyzbrojovanie) a obranným priemyslom a trhom. Súčasne Agentúra vykonáva analýzy, predkladá návrhy a odporúčania, zabezpečuje manažérsku a expertnú podporu a mala by efektívne prenášať politický vplyv, t.j. má byť nástrojom pre realizáciu politickej vôle a umožňovať efektívnu spätnú väzbu.

3.1 OBLASTI SPÔSOBILOSTÍ A PROCES ICH ROZVOJA

V rámci EDA sú tri **hlavné oblasti spôsobilostí** (Capability Areas):

- Znalosť (Knowledge)
- Pôsobenie / Angažovanie sa (Engagement)
- Manéver (Manoeuvre).

Z potrieb zabezpečenia úloh a rozvoja v týchto troch oblastiach spôsobilostí je odvodená aj štruktúra Riaditeľstva EDA pre spôsobilosti.

Základom pre proces rozvoja týchto obranných spôsobilostí je **činnosť Integrovaných rozvojových tímov (IDT- Integrated Development Teams)**, ktoré vytvára Riaditeľstvo EDA pre spôsobilosti s cieľom podporiť a pomôcť členským štátom v ich úsilí dosiahnuť nové a zdokonaľiť súčasné vojenské spôsobilosti. Pre každú oblasť spôsobilostí sú vytvorené dva IDTs , t.j. celkom pracuje šesť IDTs:

- pre oblasť spôsobilosti Znalosť: IDT pre spôsobilosť „Informovať“ (Inform) a IDT pre spôsobilosť „Velit“ (Command)
- pre oblasť spôsobilosti Pôsobenie/Angažovanie sa: IDT pre spôsobilosť „Pôsobiť/Angažovať sa“ (Engage) a IDT pre spôsobilosť „Chrániť“ (Protect)
- pre oblasť spôsobilosti Manéver : IDT pre spôsobilosť „Nasadiť“ (Deploy) a IDT pre spôsobilosť „Udržať“ (Sustain).

Za každú oblasť spôsobilostí (t.j. za dva IDT) je zodpovedný **Manažér pre spôsobilosť** (Capability Manager), ktorý je pracovníkom Riaditeľstva pre spôsobilosti. Manažérovi pre spôsobilosti asistuje niekoľko **Projektových dôstojníkov/pracovníkov** (Project Officer).

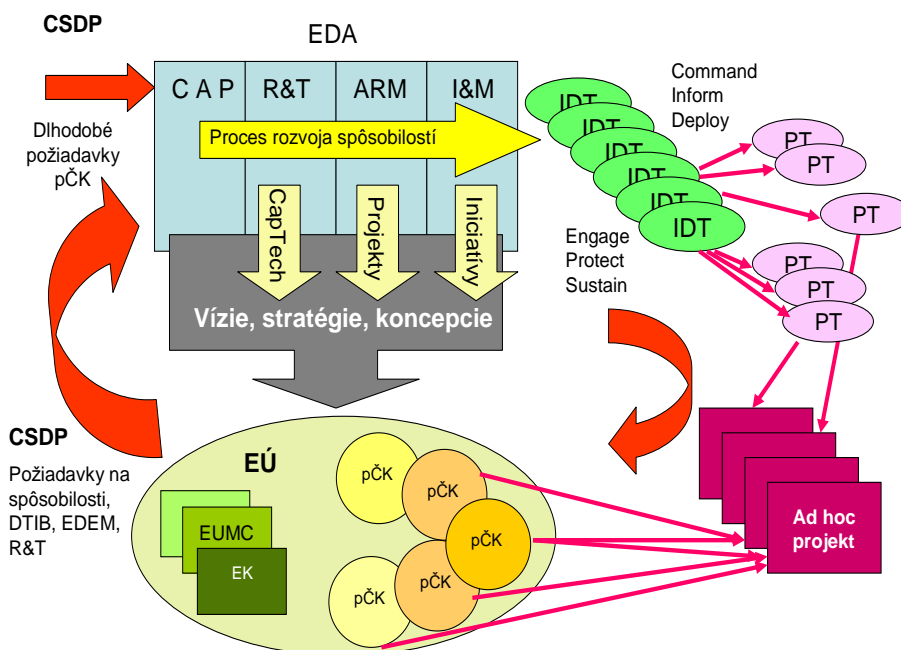
Hlavným poslaním IDT je posúdiť viacero alternatív v úsilí riešiť nedostatočnosť v spôsobilostiach a navrhnúť riešenia alebo ďalšie alternatívy. Proces ako najlepším spôsobom (vy)riešiť nedostatočnosť v spôsobilostiach – analyzovať a vypracovať možné návrhy riešení - zabezpečujú členovia Projektových tímov (**PT- Project Team**), ktoré vytvára podľa potreby príslušný IDT. Členmi PT sú špecialisti z tých štátov, ktoré majú záujem na spracovaní riešenia v predmetnej identifikovanej nedostatočnej spôsobilosti. Keď sa v rámci PT dosiahne stav, kedy daná nedostatočnosť (medzera) v spôsobilostiach môže byť riešená prostredníctvom špecifického programu, vytvorí sa Ad Hoc projektová skupina (**AHPG - Ad Hoc Project Group**), ktorá eventuálne riadi činnosť Skupiny pre manažment projektu (**PMG- Project Management Group**). Skupinu PMG vedie pracovník zo zúčastneného štátu. Skupina PMG vlastne realizuje projekty a iniciatívy, ktoré sú výstupom z procesu rozvoja spôsobilostí. Vyššie uvedený proces môže byť v praxi zo strany EDA pružne modifikovaný a môže vzniknúť niekoľko variant.

Z hľadiska zabezpečenia koordinovaného procesu rozvoja budúcich obranných spôsobilostí je základným cieľom EDA rozvinúť spoluprácu pČK vo všetkých fázach ich rozvoja počnúc koordináciou národných potrieb a politik a končiac spoločnou akvizíciou v podmienkach otvoreného a transparentného európskeho trhu s obrannou výzbrojou a technikou. Preto EDA predložila a pČK prijali strategický pohľad na transformáciu procesu rozvoja európskych obranných spôsobilostí obsahujúci väzby už od úrovne národných politik a požiadaviek na budúce spôsobilosti

EDA ako formu práce adoptovala systém projektového maticového riadenia založený na princípe rozvoja spôsobilostí (Capability Driven), k čomu vytvorila systém vyššie uvedených integrovaných rozvojových tímov pre jednotlivé spôsobilosti generujúcich prostredníctvom projektových tímov (PT) rozvojové ad hoc projekty - „horizontálne aktivity“, pričom v každej z oblastí pôsobnosti EDA sú vytvárané „vertikálne vízie, stratégie, koncepcie“ a ďalšie iniciatívy. Ad hoc projekty môžu byť generované procesom rozvoja spôsobilostí alebo iniciatívou skupiny pČK.

Vertikálne a horizontálne výstupy poskytujú pČK a štruktúram EU indikácie pre aktualizáciu prvkov CSDP a formuláciu požiadaviek na budúce obranné spôsobilosti vrátane

požiadaviek na rozvoj obranného výskumu a technológií (R&T) a transformáciu EDTIB a EDEM. Základná schéma koordinovaného procesu rozvoja budúcich obranných spôsobilostí je znázornená na obr. 1.

Obrázok 1 Zabezpečenie koordinovaného procesu rozvoja budúcich obranných spôsobilostí v rámci EDA

Oblasti pôsobnosti EDA: CAP- obranné spôsobilosti, R&T – obranný výskum a technológie, ARM- vyzbrojovanie, I&T – obranný priemysel a európsky trh s obrannou výzbrojou a technikou (EDEM); IDT- integrované rozvojové tímy, PT- projektové tímy, EK - Európska komisia, EUMC- Vojenský výbor EÚ, DTIB- obranná technologická a priemyselná základňa, pČK- zúčastnené členské krajiny

3.2 ORIENTÁCIA NA SPÔSOBILOSTI V RÁMCI OBRANNÉHO VÝSKUMU A ROZVOJA TECHNOLOGIÍ

Jednou z najdôležitejších oblastí podpory a rozvoja obranných spôsobilostí je problematika obranného výskumu a rozvoja technológií (**R&T**). Podľa schválenej Operačnej koncepcie EDA pre výskum a technológie je práve orientácia na spôsobilosti prvou v poradí siedmich kľúčových operačných zásad (**KOR** - Key Operating Rules) pre oblasť R&T.

V rámci tejto zásady EDA pre vykonávanie R&T aktivít definuje rámec vychádzajúci z troch hlavných domén spôsobilostí:

- ❖ **IAP:** získavanie informácií a ich spracovanie < — > **znalosti**,
- ❖ **GEM:** riadenie, energia, materiály < — > **pôsobenie**,
- ❖ **ESM:** prostredie, systémy, modelovanie < — > **manéver**.

Každá z týchto domén bola následne rozdelená na štyri oblasti technológií podporujúcich danú doménu spôsobilosti. Tieto oblasti sa nazývajú tzv. **CapTechs** (Capability Technologies) a slúžia ako základ pre rozvoj aktivít spolupráce. Celkovo je teda pre všetky

domény spôsobilostí **dvanásť technologických skupín** alebo CapTechs, t.j. CapTechs sú orientované smerom k prioritným spôsobilostiam.

CapTechs predstavujú základný pilier podpory EDA pre generovanie projektov spolupráce v oblasti obranného výskumu a rozvoja technológií.

Z koncepcného hľadiska môžeme konštatovať, že **CapTech sú oboje:**

- **technologická oblasť**, resp. súbor technológií podporujúca (ich) príslušnú doménu spôsobilostí definovanú zo strany EDA a technológie spojené s týmito doménami spôsobilostí,
- **skupina (sieť) expertov** zo zúčastnených členských krajín, priemyslu, výskumných inštitúcií, akademických/univerzitných inštitúcií a agentúr (medzinárodných, európskych a národných).

Celkový prehľad oblastí (siete) CapTechs je uvedený v tab.1. Hlavným poslaním CapTechs je navrhovať aktivity v oblasti obranného výskumu a technológií v dvoch možných rovinách : v rovine strategickej alebo orientovanej na spôsobilosti (prístup „top-down /zvrchu-nadol“) a v rovine technologickej (prístup „bottom-up/zdola-nahor“). Tieto aktivity by mali byť primárne určené na iniciovanie projektov spolupráce.

Tabuľka 1 Celkový prehľad oblastí (siete) CapTechs

Hlavné domény (oblasti) spôsobilostí		
ZNALOSŤ Informovať a Veliť	PÔSOBENIE Pôsobiť a Chrániť	MANÉVER Nasadiť a Udržať
Skupina (bloky) CapTechs		
IAP Získavanie informácií a ich spracovanie	GEM Riadenie, energia a materiály	ESM Prostredie, systémy a modelovanie
Oblasti (sieť) CapTechs		
IAP01 Komponenty	GEM01 Materiály a štruktúry	ESM01 Námorné systémy a ich prostredie
IAP02 RF senzory, systémy a spracovanie signálov	GEM02 Energetické materiály, riadené strely a munícia	ESM02 Letecké systémy a ich prostredie
IAP03 Optické senzory, systémy a spracovanie signálov	GEM03 Pozemné systémy a ich prostredie	ESM03 Systém systémov, vesmír, simulácia a experimentovanie
IAP04 KIS a sieť	GEM04 Navádzanie a riadenie	ESM04 Ľudský faktor a chemická, biologická a radiačná ochrana

4. DLHODOBÁ VÍZIA (LTV)

Po vzniku a začatí práce EDA bolo navrhnuté zdokonaľiť proces mechanizmu rozvoja spôsobilostí (CDM) tak, aby zohľadnil interakciu medzi rôznymi zaangažovanými orgánmi v oblasti definovania a rozvoja spôsobilostí CSDP (v tom čase bývalej **ESDP**- Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky), ku ktorým patria okrem EDA aj **EUMC**, **EUMS** (Vojenský štáb EÚ), **Politický a bezpečnostný výbor** a **Rada EÚ**. Pri začatí prác bolo

zhodnotené, že proces v rámci Hlavných cieľov výstavby síl 2010 (**HLG 2010** - Headline Goal 2010) sa týka iba požiadaviek na krátkodobé spôsobilosti a nezohľadňuje spôsobilosti EÚ, ktoré budú potrebné v budúcnosti v rámci ESDP. Neboli zohľadnené také dôležité oblasti ako sú technologické a priemyselné kapacity použiteľné pre rozvoj vojenských spôsobilostí v budúcnosti alebo ako by mali byť operácie v rámci ESDP vykonávané so zohľadnením strategických indikátorov, akými sú ekonomický a demografický faktor, globalizačné výzvy, životné prostredie a i. Z tohto dôvodu bolo rozhodnuté o spracovaní dokumentu **Dlhodobá vízia (LTV- Long-Term Vision)**, ktorý sa v plnom názve nazýva „**Počiatková dlhodobá vízia pre Európske obranné spôsobilosti a potreby spôsobilostí**“. Tento dokument bol schválený Riadiacim výborom EDA na úrovni ministrov obrany v Levi, Fínsko v októbri roku 2006.

Dlhodobá vízia (LTV) analyzuje najdôležitejšie trendy v globálnom a európskom kontexte v rokoch 2020-2030 a následne špecifikuje dlhodobé výzvy pre bezpečnostnú a obrannú politiku a ich dôsledky pre rozvoj obranných spôsobilostí. Súčasne sa zaoberá aj problematikou budúcich úloh pre obranné plánovanie. Hlavným zmyslom LTV je poskytnúť vodítko pre spoluprácu vo vyzbrojovaní, obrannom výskume a vývoji medzi členskými štátmi EDA tak, aby bolo možné v príslušnom časovom horizonte dosiahnuť požadovaných spôsobilostí.

LTV je komplexným súborom analýz spracovaných v troch rôznych, ale komplementárnych líniiach skúmania:

- ❖ **Línia 1** (Strand 1) , spracovanie ktorej viedol Inštitút EÚ pre bezpečnostné štúdie v Paríži, obsahuje víziu Európy a sveta s výhľadom do r.2025 v globálnom kontexte, vrátane priemyselnej perspektívy (tvorí 1. časť LTV)
- ❖ **Línia 2** (Strand 2), spracovanie ktorej viedol EUMC, sa týka budúceho vojenského prostredia – výziev pre obranu, implikácií pre vojenské príspevky do budúcich operácií ESDP a implikácií vo väzbe na potrebné obranné spôsobilosti (2.-4. časť LTV)
- ❖ **Línia 3** (Strand 3), spracovanie ktorej viedla EDA, sústredila názory vedeckých a technologických expertov v kľúčových oblastiach týkajúcich sa plánovačov obrany, predovšetkým v oblasti vplyvu technológií na budúce obranné spôsobilosti v špecifikovanom časovom horizonte, t.j. týka sa najmä vedeckých a technologických trendov vo väzbe na hrozby a príležitosti (5. časť LTV)

Príloha dokumentu LTV sa týka profilu budúcich spôsobilostí v šiestich oblastiach rozvoja spôsobilostí.

Z hľadiska plánovania obrany, čo je významné aj pre slovenské podmienky, považuje dokument LTV za kľúčové predovšetkým nasledujúce štyri oblasti (ich obsah a odporúčania nie sú vzhľadom na obmedzený rozsah príspevku uvádzané): využívanie znalostí, interoperabilita, rýchla akvizícia a priemyselná politika.

5. PLÁN ROZVOJA SPÔSOBILOSTÍ (CDP) A PRIORITNÉ SPÔSOBILOSTI

Dokument Dlhodobá vízia (LTV), založený na analýze budúcich trendov, bol prvým dokumentom Agentúry zameraným na „zobrazenie“ vízie rozvoja spôsobilostí, avšak z hľadiska zamerania sa na potreby v tejto oblasti mal krátkodobý charakter. Ďalším krokom bolo na základe úlohy stanovenej pre EDA Riadiacim výborom v októbri 2006 spracovať **Plán rozvoja spôsobilostí (CDP- Capability Development Plan)**, ktorý zohľadnil výsledky prác z LTV. CDP spracovaný za úzkej spolupráce medzi EDA , expertmi členských štátov, EUMC a EUMS bol schválený Riadiacim výborom EDA v júli roku 2008.

5.1 CHARAKTERISTIKA A PRINCÍPY SPRACOVANIA CDP

Plán rozvoja spôsobilostí (CDP) je jedným zo štyroch strategických dokumentov/ iniciatív EDA. CDP, ktorý definuje potreby pre spôsobilosti z krátkodobého do dlhodobého hľadiska možno považovať nielen za jeden zo základných strategických dokumentov EDA, ale za

„celkový strategický nástroj“ v súbore štyroch dlhodobých stratégií EDA.CDP je „hnacím“ dokumentom pre oblasť obranného výskumu a technológií, spolupráce vo vyzbrojovaní a pre obranný priemysel. CDP nie je „Plánom“ v tradičnom zmysle, popisujúcim počet jednotiek alebo množstvo vyčlenenej výzbroje a techniky zo strany členských štátov. Lepšie povedané „zobrazuje“ potrebnosť budúcich spôsobilostí, berúc do úvahy vplyv budúcich bezpečnostných výziev, technologický vývoj a ďalšie trendy. **Identifikuje** priority pre rozvoj spôsobilostí a príležitosti pre zúčastnené členské štáty spolupracovať pri dosiahnutí stanovených spôsobilostí. **Napomáha** členským štátom spracovať ich národné obranné plány a programy, ktoré by mali byť založené na správnej rovnováhe ambícií a existujúcich zdrojov, umožňujúcich identifikáciu a pridelenie priorít a následnú kontrolu so zohľadnením operačných, technických a finančných výziev.

Pri spracovaní CDP boli zbrané do úvahy nasledujúce princípy:

- využitie CDP z hľadiska tvorby národných obranných plánov a programov (nie je však nadnárodný plán),
- je tiež nástrojom pre uvedenie príležitostí spojiť sa a spolupracovať,
- je kľúčovým nástrojom a katalyzátorom pre plánovanie síl a plánovanie spôsobilostí založených na rozvoji spôsobilostí,
- je rámcom pre hodnotenie základného charakteru súčasných a budúcich operácií,
- podporuje koncepčný rozvoj,
- podporuje koherentnú integráciu technológií do obranných spôsobilostí,
- podporuje rozvoj vhodných stratégií pre implementáciu koncepcií,
- je živým dokumentom, ktorý bude primerane novelizovaný v úzkej spolupráci s členskými štátmi a ďalšími orgánmi EÚ.

5.2 ZÁKLADNÉ ELEMENTY CDP

CDP je založený na štyroch oblastiach/líniách (Strands):

❖ **Oblasť A** (spracovanie vedené EUMC): založená je na pokroku vo väzbe na HLG 2010, Katalógu pokroku 2007 a týka sa všetkých záležitostí v problematike dostupných síl a kapacít vyčlenenými členskými štátmi, kvantitatívnym a kvalitatívnym identifikovaním nedostatočných spôsobilostí ako aj operačných rizík. Výsledkom tejto oblasti je prioritizovaný zoznam nedostatočných spôsobilostí pre krátkodobé obdobie.

❖ **Oblasť B** (spracovanie vedené EDA): zohľadnila výsledky analýz a výstupov z LTV. Jej cieľom je identifikovať možné budúce trendy v charakteristikách spôsobilostí v rámci hlavných úloh ESDP a obranných spôsobilostí do roku 2025, ako aj príslušné vojenské úlohy. Práce v tejto oblasti boli rozdelené do dvoch etáp:

- Etapa 1: analýza rizík hrozieb a príležitostí pre operácie ESDP od súčasnosti do r.2025,
- Etapa 2: možné trendy spôsobilostí od súčasnosti do r.2025 a rozvoj v oblasti vedy a technológií, ako aj pripomienkovanie „Všeobecného zoznamu vojenských úloh“ (**Generic List of Military Tasks**) pre každú oblasť spôsobilostí v krátkodobom, strednodobom a dlhodobom horizonte.

❖ **Oblasť C** (spracovanie vedené EDA): založená je na plánoch a programoch členských štátov. Ide o online databázu prístupnú členským štátom, prostredníctvom ktorej môžu oznamovať na dobrovoľnom základe ich národné plány a programy. S využitím informácií získaných z tejto databázy, Agentúra prezentuje objavujúce sa možnosti pre spoluprácu pre tieto plány a programy. EDA ako súčasť pokračujúceho procesu analyzovania databázy prezentuje možnosti pre vzájomnú spoluprácu a predkladá odporúčania pre implementáciu v každej z týchto oblastí, pričom je zabezpečený súlad s príslušnými IDT.

❖ **Oblasť D** (spracovanie vedené EUMC): jej cieľom je poskytnúť pre CDP požiadavky na spôsobilosti vychádzajúce zo získaných skúseností v operáciách krízového manažmentu.

CDP je kľúčovým dokumentom pre systematické ustanovenie činností v oblasti rozvoja obranných spôsobilostí. Ide o dokument zásadného významu nielen pre orgány obranného plánovania a obrannej politiky rezortov obrany členských krajín EDA, ale aj pre orgány vyzbrojovania – národných riaditeľov pre vyzbrojovanie, orgány obranného výskumu a rozvoja technológií – národných riaditeľov pre R&T a zložky ministerstiev zahraničných vecí členských štátov Agentúry, ako aj ďalšie inštitúcie predovšetkým v oblasti bezpečnostnej a obrannej politiky.

Na základe všeobecných záverov špecifikovaných v CDP bol spracovaný prvý Počiatočný zoznam prioritných spôsobilostí EDA a následne dvanásť prioritných spôsobilostí vychádzajúcich z oblastí CDP, ktoré sú uvedené v tab.2..

Tabuľka 2 Zoznam prioritných spôsobilostí EDA

Prioritné spôsobilosti EDA
1. Obrana/protiopatrenia proti chemickým, biologickým, rádiologickým a jadrovým zbraňam
2. Komplexný prístup - vojenské implikácie
3. Operácie počítačových sietí
4. Boj proti improvizovaným výbušným zariadeniam
5. Boj proti prenosným systémom protivzdušnej obrany
6. Zvýšenie dostupnosti vrtuľníkov
7. Architektúra ISR (spravodajstvo, prehľad, prieskum)
8. Vojenské ľudské spravodajstvo
9. Zdravotnícka podpora
10. Opatrenia proti mìnám v oblastiach pobrežných vôd
11. Spôsobilosť vytvárania sietí (NEC- Network Enabled Capability)
12. Logistická podpora tretej strany (TPLS)

Uvedené prioritné oblasti spôsobilostí slúžia tiež ako referenčné oblasti pre EDA pri rozvoji ďalších strategických iniciatív v oblasti spolupráce vo vyzbrojovaní, obranného výskumu a rozvoja technológií a v oblasti obrannej technologickej a priemyselnej základne.

ZÁVER

Európska obranná agentúra vykonáva nezastupiteľné úlohy v oblasti komplexného rozvoja obranných spôsobilostí, spája a harmonizuje všetky funkcie spojené s rozvojom a podporou týchto obranných spôsobilostí, t.j. zabezpečuje previazanosť a koordináciu s obranným výskumom a rozvojom technológií, vyzbrojovaním (materiálnou stránkou rozvoja spôsobilostí), obranným priemyslom a trhom s obrannou výzbrojou a technikou.

Budúci úspech Plánu rozvoja spôsobilostí (CDP) a tým aj budúcich európskych obranných spôsobilostí bude závisieť predovšetkým na tom, akú dôležitosť budú zúčastnené členské krajiny dávať svojej angažovanosti v tomto procese. EDA patrí členským štátom, je stelesnením ich ambícií vzájomne zlepšiť svoje obranné spôsobilosti a s nimi priamo previazaný proces plánovania síl v rámci EÚ. EDA v tomto zmysle ponúka príležitosti. Záleží na každom členskom štáte a na jeho čelných politických predstaviteľoch a zainteresovaných predstaviteľoch a zložkách rezortu obrany (o.i. venovať pozornosť takým faktorom ako sú úroveň koordinácie spolupráce s EDA; prioritizovaná, stabilná a aktívna účasť predstaviteľov na jej aktivitách; využitie získaných informácií), aby túto príležitosť využil(i) k prospechu svojho štátu a rezortu a prospechu všetkých ďalších štátov v rámci podpory a rozvoja obranných spôsobilostí a realizácie cieľov a úloh Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky EÚ.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

1. An Initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs. Dostupné na internete: <<http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?id=146>>
2. Capability, Dostupné na internete: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Capability>>
3. Capability management. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Capability_management>
4. CAPTECHs. Dostupné na internete: <<http://www.eda.europa.eu/rtcaptechs.aspx>>
5. CDP brochure.Future Trends from the Capability Development Plan. Dostupné na internete: <<http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?id=146>>
6. Common Term Used in Acquisition, Dostupné na internete: <<http://www.aof.mod.uk/aofcontent/strategic/commonterms.htm>>
7. Council Joint Action 2004/551/CFSP of 12 July 2004 on the establishment of the European Defence Agency
8. GONZÁLEZ, Antonio Cieza, MEIRIÑO, Arturo Alfonso a i., European Defence Agency: Past, Present &Future, Ministerio De Defensa, Spain, 2010,ISBN 978-84-9781-548-2
9. KOBLEN, Ivan: Európska obranná agentúra. In: Obrana, č.10/2004 (s.26-27) a č.11/2004 (s.26-27)

10. KOBLEN, Ivan: Poslanie zriaďovanej Európskej obrannej agentúry (Agentúry pre oblasť rozvoja obranných spôsobilostí, výskumu, akvizície a vyzbrojovania) a jej význam / The Mission of Establishing The European defence Agency (Agency for Defence Capabilities Development, Research, Acquisition and Armaments) and its Significance. In: IDEE 2004 EXCLUSIVE, s.94-99
11. KOLÍN, Vilém. Evropská obranná agentura po třech letech. In Obrana a strategie/Defence and Strategy, č.2/2007, Dostupné na internete:
<<http://www.defenceandstrategy.eu/redakce/index.php?lanG=cs&clanek=23595&slozka=23581&xsekce=23580&>>
12. Military Capability, Dostupné na internete:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Military_capability>
13. Military Capability, Dostupné na internete:
<<http://www.answers.com/topic/military-capability-military>>
14. Steering Board Decision on Key Operating Rules for the R&T Operational Concept. Dostupné na internete:
<<http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Reference&id=143>>
15. www.eda.europa.eu

AUTORI ČLÁNKU:

Ing. Ivan KOBLEN, CSc.
Letecká fakulta/Katedra manažmentu leteckej prevádzky
Technická univerzita v Košiciach
Rampová 7, 041 21 Košice
e-mail: ivan.koblen@tuke.sk

Doc. Ing. Stanislav SZABO, PhD.
Prodekan pre rozvoj a informatizáciu
Letecká fakulta
Technická univerzita v Košiciach
Rampová 7, 041 21 Košice
e-mail: stanislav.szabo@tuke.sk

PRINCÍP DISKRIMINÁCIE A MORÁLNA ROVNOSŤ BOJUJÚCICH

Ivan KONIAR

ABSTRACT

This article examines the classical and the contemporary understandings of the principle of discrimination within the philosophical tradition of the just war. Although there seems to be a conceptual difference between particular approaches that is articulated in terms of *innocent – non innocent*, and *combatants – noncombatants*, it is argued that the classical and the recent conceptions accept common underlying features. Author also deals with the doctrine of the moral equality of combatants that has been developed in Michael Walzer's book *Just and Unjust Wars*. The idea that unjust combatants have moral equality with just combatants is criticized as having no solid moral foundations.

Keywords: Just War Theory, Jus in Bello, Principle of Discrimination, Combatants, Moral and Legal Equality

ÚVOD

Jedným z hlavných princípov teórie spravodlivej vojny, presnejšie jej *jus in bello* časti, je princíp diskriminácie – rozlišovania. Daný princíp zavádza povinnosť rozlišovať medzi bojujúcimi, ktorí sú považovaní za akceptovateľné ciele útoku a nebojujúcimi (civilistami), ktorí sú považovaní za neakceptovateľné ciele. Dôležitým aspektom princípu diskriminácie je i jeho úzky vzťah k problému zabitia nepriateľských vojakov (bojujúcich) vo vojne, respektíve k otázke či obidve strany konfliktu majú rovnaké morálne právo zabiť bojujúcich nepriateľskej strany.

Snaha zdôvodniť použitie sily jedným politickým spoločenstvom proti inému politickému spoločenstvu je základom morálneho normatívneho rámca širokej tradície spravodlivej vojny a to ako v jej klasických podobách, tak aj v súčasnosti. Je však pozoruhodné, že klasické a súčasné formulácie sa často významne líšia v prístupe k jednotlivým problémom a riešeniu špecifických prípadov. Rovnako tomu je aj v prípade princípu diskriminácie. Kým tzv. klasické formulácie (sem zaraďujeme teoretikov pôsobiacich do konca osemnásteho storočia) rozlišujú skupinu tzv. nevinných a vinných osôb, súčasné formulácie (autori publikujúci od dvadsiateho storočia) skupinu nebojujúcich a bojujúcich. Zdá sa však, že obidva prístupy praktický pokrývajú rovnaké skupiny osôb. Avšak otázka zabitia jednotlivých osôb predstavuje oveľa komplexnejší problém. A to predovšetkým s ohľadom na doktrínu morálnej rovnosti bojujúcich a rovnakého práva zabiť bojujúcich obidvoch strán, ktorá stelesňuje jeden z najdiskutovanejších problémov súčasného uvažovania o morálnych aspektoch vojny a použitia vojenskej sily.

1. KLASICKÉ RIEŠENIA

Dve veľké postavy kresťanského intelektuálneho odkazu Augustín a Tomáš Akvinský sú vo všeobecnosti považovaní za zakladateľov kresťanskej doktríny spravodlivej vojny, ktorá sa stala základom ďalšieho etického a právneho uvažovania o podmienkach

zdôvodnenej a legitímnej vojny. Obidvaja prominentný autori sa však princípu diskriminácie v súvislosti s vedením vojny explicitne nevenovali, avšak u oboch autorov možno identifikovať istý limitujúci prvok v ich koncepciách. Augustín formuluje pomerne všeobecný zákaz krutého zaobchádzania a neľudského chovania sa vojakov a varuje pred emocionálne motivovaným konaním vo vojne.¹⁰² U Akvinského je obmedzujúci prvok vyjadrený v podobe príkazu, podľa ktorého len vinné osoby zasluhujú trest a nevinné osoby nesmú byť zabité. Akvinský píše, že nevinné osoby nemôžu byť zabité, a to ani neúmyselne,¹⁰³ a vinní musia byť jasne rozlíšiteľní od nevinných. Problematické však je, že Tomáš neuvádza, kto sú vinné či nevinné osoby vo vojne a kto môže byť vo vojne legitímne zabitý.

Ďalšia vplyvná autorita tradície spravodlivej vojny a jeden zo zakladateľov medzinárodného práva Francisco Vitoria vo svojej práci už explicitne uvádza, že vojnové akcie nesmú byť vedené priamo proti nevinným osobám a zabitie nevinných osôb je nedovolené.¹⁰⁴ Vitoria zároveň jednoznačne stanovuje, kto sú nevinné osoby a v jeho ponímaní sú takto označovaní; *deti, ženy, bezbranní sedliaci, mierumilovní občania* (presnejšie osoby nosiace šaty, na rozdiel od vojakov, ktorí nosia zbroj), *cudzinci, duchovní, členovia náboženských rádov*. Tieto osoby nie je dovolené vo vojne priamo a úmyselne zabiť.¹⁰⁵ Vyčlenenie tzv. „nevinných“ (*innocentis*) sa v klasickom období stáva všeobecne prijímaným štandardom i v rámci ďalších koncepcií spravodlivej vojny a tuto dištinkciu uvádzajú napr.: Francisco Suárez, Alberico Gentili, či Hugo Grotius a obdobne vyčleňujú skupinu nevinných osôb,¹⁰⁶ proti ktorým nie je dovolené viesť priame vojnové akcie alebo ich zabiť.

Zdá sa, že nevinné osoby vo Vitoriovej koncepcii, ale i v koncepciách ostatných spomenutých autorov referujú na civilistov respektíve subjekty, ktoré nie sú zapojené vo vojnovom úsilí štátu a nepredstavujú nebezpečenstvo pre bojujúcich. Zdôvodnenie zabitia vojakov tak Vitoria a jeho nasledovníci neodvodzujú od ich morálnej viny či nevinu v súvislosti s príčinou vojny, ale skôr z faktu, že kladú odpor pri presadzovaní spravodlivej príčiny vojny. Jeff McMahan v tomto ohľade poznamenáva, že latinské slovo *innocens* je odvodené od slova *nocentes*, ktoré označuje tých, ktorí spôsobujú/li ujmu, alebo sú hrozbou.¹⁰⁷ V takomto prípade však čiastočne stráca opodstatnenie rozlíšenie na vinných a nevinných a možno skôr hovoriť o bojujúcich a nebojujúcich, hoci Vitoria tento termín (nebojujúci) nepoužil. Vitoria tak síce používa výraz „nevinné osoby“ avšak z kontextu je zrejmé, že ich „nevina“ nemá prakticky nič spoločné s predpokladanou príčinou vojny. Naopak, tieto osoby sú vyčlenené na základe ich konania v priebehu vojny a všetci bojujúci, teda osoby predstavujúce hrozbu sú považované za legitímne ciele útoku.

Predpoklad morálnej viny vzťahujúci sa na príčinu vojny zrejme nie je aplikovaný ako princíp zdôvodnenia zabitia jednotlivcov vo vojne. Zároveň zlyháva aj ako norma pre rozlíšenie medzi osobami, ktoré môžu a nemôžu byť vo vojne zabité, pretože zrejme

¹⁰² *Contra Faustum Manichaeum*, XXII, 74; C.S.E.L. 25.

¹⁰³ *Summa Theologiae*. I.II.q.105 a.2 arg.11. tiež I.II.q.87 a.7. T. Akvinský sa domnieva, že zabitie agresora v prípade individuálnej sebaobrany je prípustné, avšak nesmie byť úmyselné. Úmyslom brániaceho sa je ochrana vlastného života a smrť agresora je neúmyselným a nepriamym dôsledkom tohto konania, avšak agresor nie je nevinná osoba.

¹⁰⁴ *De Iure Belli*. 35, s. 287.

¹⁰⁵ *De Iure Belli*. 36, s. 288.

¹⁰⁶ Suárez: Ženy, deti a všetci neschopní nosiť zbraň, ďalej veľvyslanci, duchovní, cudzinci a iní. *De Bello*. VII,10, s.754; Gentili: Ženy, deti, (aj dospievajúci chlapi), starci, roľníci, kupci, cestujúci, mnísi, klerici. *De Iure Belli Libri Tres*. II,21 s. 410-426, a II,22, s. 427-441; Grotius: Deti, nevinné ženy, starci, duchovné osoby, pútnici, tí ktorí sú užitoční pre ľudstvo(!), roľníci, kupci, remeselníci a zajatci. *De Iure Belli ac Pacis*. III, 11, viii-xiii, s. 748-756.

¹⁰⁷ McMAHAN, J.: On Moral Equality of Combatants. In: *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 14, No. 4, 2006, s. 380.

neexistuje spôsob ako v priebehu vojny identifikovať takéto osoby.¹⁰⁸ Avšak minimálne v stredovekej tradícii spravodlivej vojny bol jasne prítomný fakt morálnej nerovnosti bojujúcich. To znamená, že len spravodliví bojujúci (strana so spravodlivou príčinou vojny) majú na základe splnenia kritérií kategórie *jus ad bellum* oprávnenie zabiť nepriateľských bojujúcich – akceptovateľné a legitímne ciele útoku. Naopak, nespravodliví bojujúci konajú nelegitímne a neexistujú pre nich ani žiadne legitímne ciele. Bojujúci na nespravodlivej strane sú považovaní za legitímne ciele na základe ich predpokladaného (hoci pravdepodobne nerealistického) súhlasu s nespravodlivou príčinou, ktorý je vyjadrený ich aktívnou účasťou vo vojne. Dobrovoľnosť takéhoto súhlasu však predstavuje značne sporný a spochybniteľný moment.

Podstatným faktorom v otázke zdôvodnenia zabitia legitímnych cieľov je pre Vitoriu princíp neprekonateľnej nevedomosti (*ignorancia invincibilis*). Neprekonateľná nevedomosť totiž ospravedľňuje konanie bojujúcich tej strany, ktorá vedie vojnu bez spravodlivej príčiny. Vitoria tak pripúšťa možnosť použitia vojenskej sily i druhou stranou. Domnievam sa však, že Vitoria nechápe kategórie *jus ad bellum* a *jus in bello* ako vzájomne nezávislé, vedenie vojny stále priamo súvisí s príčinou vojny. Avšak kým jedna strana má skutočne spravodlivú príčinu, druhá strana len príčinu na základe neprekonateľnej nevedomosti, čo však ospravedľňuje konanie bojujúcich.

V tejto súvislosti je potrebné uviesť ešte posledný faktor, ktorý úzko súvisí s týmto problémom a to princíp dvojitého účinku, ktorý Vitoria ako prvý teológ do teórie spravodlivej vojny zapája. Vitoria sa domnieva, že ako dôsledok sprievodných okolností (*per accidens*), vojaci môžu zabiť nevinných, ak priamy útok bol vedený proti bojujúcim, aj keď vedia, že takýto útok zasiahne nevinných.¹⁰⁹ Neúmyselné zabitie nevinných osôb alebo nebojujúcich je jeden z najdôležitejších momentov celej Vitoriovej koncepcie a výrazne ovplyvnil ďalší vývoj celej tradície a tento princíp možno identifikovať i v prácach ostatných klasických autorov.

V odlišnej interpretácii aplikuje princíp diskriminácie posledný z klasických teoretikov tradície spravodlivej vojny Emmerich Vattel, ktorý taktiež uvádza skupinu osôb, ktoré nesmú byť vystavené priamemu vojenskému útoku. V stave vojny je podľa Vattela každý občan, ktorý je spôsobilý vykonávať vojenské povinnosti povinný slúžiť štátu a podieľať sa na jeho obrane¹¹⁰ a obidva národy a všetci občania týchto štátov sa stávajú navzájom nepriateľmi.¹¹¹ Vattel tiež dodáva, že právo zabiť sa však nevzťahuje na osoby nespôsobilé viesť vojnu a klásť odpor a zajatcov či osoby, ktoré sa vzdajú. Z Vattelovej formulácie však nie je jasné, či sa toto právo vzťahuje na všetkých nepriateľov spôsobilých bojovať, ktorých označuje ako „vojakov“, alebo len vojakov, ktorí sa aktívne účastnia útočnej vojny, alebo kladú ozbrojený odpor, teda bojujúcich v úzkom význame tohto pojmu.¹¹² Vattel tak ako prvý hovorí o bojujúcich a nebojujúcich a nie vinných a nevinných, respektíve bojujúcich a nevinných.

Možno konštatovať, že všetci klasickí autori, ktorí explicitne stanovujú skupinu nevinných osôb, alebo nebojujúcich, proti ktorým nie je dovolené viesť vojnu, tak robia na

¹⁰⁸ Vojak, ktorý odmietne bojovať v nespravodlivej vojne, či nesúhlasí s jej vedením, by mal byť považovaný za morálne nevinného. Naopak, civilisti, ktorí obhajujú alebo nejakým spôsobom podporujú nespravodlivú vojnu, by však nemali byť považovaní za nevinných. Postoje týchto osôb, však v priebehu vojny prakticky nemožno rozlíšiť.

¹⁰⁹ De Iure Belli. 37, s. 288.

¹¹⁰ *The Law of Nations or the Principles of Natural Law*. III, ii, §8, s.237. Suverén by však mal udeliť výnimky z tejto povinnosti občanom, ktorých zamestnanie či spoločenský status je užitočný a nevyhnutný pre spoločnosť. Pozri: III, ii, §10, s. 238.

¹¹¹ *The Law of Nations or the Principles of Natural Law*. III, v, §70, s. 259.

¹¹² *The Law of Nations or the Principles of Natural Law*. III, viii, §147, s. 282. K tomuto problému pozri tiež: JOHNSON, J. T.: *Ideology, Reason and Limitation of War: Religious and Secular Concepts, 1200-1740*. Princeton: Princeton University Press, 1981, s. 247-248.

základe ich sociálneho statusu, alebo funkcie týchto osôb a nie na základe ich viny/neviny v súvislosti s príčinou vojny. Zároveň ani skupina bojujúcich nie je rozlišovaná na základe jej morálnej viny za príčinu vojny, ale na základe faktu, že tieto osoby používajú násilie v priebehu vojny alebo sú členmi armády nepriateľskej strany. Väčšina autorov sa zároveň domnieva, že ako dôsledok priameho útoku na bojujúcich môžu byť nevinné osoby zabité, aj keď je tento dôsledok predpokladaný.

1.2 SÚČASNÝ POHĽAD

Napriek všeobecnému súhlasu ohľadom dôležitosti ochrany civilistov počas vedenia vojny, straty na životoch nebojujúcich, súčasným eufemizmom často označované ako „vedľajšie škody“ (*collateral damage*) boli a sú stálou súčasťou prakticky každého vojnového konfliktu v histórii ľudstva. Snaha obmedziť konanie bojujúcich a minimalizovať straty na životoch tzv. nebojujúcich, je hlavným zámerom súčasného kritéria diskriminácie alebo imunity nebojujúcich a súčasné interpretácie sa vo veľkej miere zhodujú na obsahu tohto kritéria. Problematická však nie je formulácia tohto kritéria, ale otázka, kto a prečo spadá do kategórie bojujúcich alebo nebojujúcich.

Podľa viacerých súčasných autorov je princíp diskriminácie najdôležitejším aspektom *jus in bello* zásad pre vedenie spravodlivej vojny a je dokonca nadriadené kritériu proporcionality použitých prostriedkov vedenia vojny. Protestantský teológ Paul Ramsey uvádza, že diskriminácia znamená imunitu pre nebojujúcich a tvrdí, že nebojujúci na oboch stranách sa nemôžu stať objektom priameho a úmyselného útoku.¹¹³ Nebojujúci oboch strán vo vojne majú byť na základe príkazu lásky k blížnemu ušetrení od priamych útokov a zároveň do najvyššej možnej miery chránení od následkov priamych útokov na bojujúcich. Ramsey však akceptuje princíp dvojakeho účinku a domnieva sa, že za istých okolností je dovolené zaútočiť na bojujúcich napriek tomu, že je pravdepodobné, že niektorí nebojujúci budú zabití. Stále však musí byť prítomná podmienka, že ublíženie nebojujúcim je len sekundárnym následkom priameho útoku na bojujúcich a nebolo úmyselné. Ramsey taktiež hovorí, že rozdiel medzi bojujúcimi a nebojujúcimi nemusí byť jasný. Nepotrebujeme vedieť, kto a kde sú nebojujúci, preto aby sme vedeli, že nediskriminujúce použitie zbraní presahuje morálne hranice vedenia vojny. Potrebuje len vedieť, že sú nebojujúci, ako deti, chorí a starci, aby sme poznali základný morálny rozdiel medzi obmedzenou a totálnou vojnou.¹¹⁴

Ramsey sa taktiež zaoberá otázkou vedenia vojny jadrovými zbraňami. Domnieva sa, že požiadavka imunity nebojujúcich a kritérium proporcionality vylučuje použitie týchto zbraní proti civilným objektom či nebojujúcim. Dodáva, že vo všeobecnosti len vojna, ktorá je vedená priamo proti vojenským silám protivníka (tzv. *counterforce war*) bez spôsobenia úmyselných škôd nebojujúcim je vojnou spravodlivo vedenou. Použitie jadrových zbraní takýmto spôsobom teda priamo proti vojenským cieľom a bez ohrozenia nebojujúcich je však podľa Ramseyho za istých okolností taktiež morálne akceptovateľné.¹¹⁵

Podobne toto kritérium interpretuje niekoľko ďalších prác. Jedna z popredných súčasných autorít tradície spravodlivej vojny James T. Johnson sa plne hlási k Ramseyho záverom. Domnieva sa, že podstatou tohto kritéria je príkaz vyhnúť sa priamemu

¹¹³ RAMSEY, P.: *War and Christian Conscience: How Shall Modern War Be Conducted Justly?* Durham, NC: Duke University Press, 1961, s. xx.

¹¹⁴ RAMSEY, P.: *War and Christian Conscience: How Shall Modern War Be Conducted Justly?* Durham, NC: Duke University Press, 1961, s. 144.

¹¹⁵ RAMSEY, P.: *The Just War: Force and Political Responsibility*. New York: Charles Scribner's Sons, 1968, s. 157-165.

a úmyselnému ublíženiu nebojujúcim, nepriame a neúmyselné zabitie nebojujúcich je však na základe princípu dvojakého účinku v istej miere akceptovateľné.¹¹⁶ Morálny filozof William V. O'Brien píše, že princíp diskriminácie zakazuje priamy a úmyselný útok na nebojujúcich alebo vojenské ciele. Zároveň dodáva, že kým princíp proporcionality možno považovať za pružný a ponúkajúci možnosti zdôvodniť viaceré prostriedky, ktoré sú skutočne nutné pre účinné vojenské akcie, princíp diskriminácie naopak za pevný a zabraňujúci použitiu niektorých druhov prostriedkov, bez ohľadu na ich nutnosť pre úspech vo vojne.¹¹⁷

Domnievam sa, že akákoľvek prakticky aplikovateľná formulácia kritéria diskriminácie by mala obsahovať základný princíp, na základe ktorého bude možné rozlíšiť bojujúcich a nebojujúcich pre vojakov druhej strany, ktorí priamo používajú vojenskú silu. Hoci sa zdá, že toto rozlíšenie je dané v definícii samotných pojmov bojujúci a nebojujúci, toto rozlíšenie je však výrazne problematické a často nedostatočné.

Doslovná aplikácia princípu diskriminácie je v rozpore s realizáciou účinných vojenských akcií, ktoré sú nutné pre dosiahnutie cieľov vojny. Aby bolo možné úplne sa vyhnúť zabitiu civilistov, respektíve nebojujúcich, vojna by zrejme musela mať charakter vojenských stretov typických napríklad pre osemnásťte storočie, kedy sa dve skupiny armád stretli v poli a vybojovali jednu, alebo niekoľko bitiek, ktoré väčšinou rozhodli o výsledku vojny. Takýto charakter však vojenské konflikty minimálne od začiatku dvadsiateho storočia nemajú. Výrazne odlišný stav zbraňových technológií a vývoj „revolučných zbraní“ (napr. rýchlopalné zbrane, lietadlá, ponorky, tanky, balistické a navádzané strely, bezpilotné lietadlá a pod.) znamenal revolúciu v spôsobe vedenia vojny a prakticky len časť regulárnych vojakov v súčasných konfliktoch bojuje, alebo sa účastní vedenia vojny priamo (doslova so zbraňou v ruke). Z tohto dôvodu je doslovná aplikácia tohto kritéria z vojenského hľadiska odmietaná ako neúčinná a nerealizovateľná. Ak však kategóriu bojujúcich osôb rozšírime na všetkých regulárnych vojakov, teda osoby nosiace uniformu následne vyvstáva ďalší problém. Predpoklad, že tí, ktorí sú klasifikovaní ako bojujúci sú odlišiteľní od nebojujúcich na základe vonkajšieho znaku ako je nosenie uniformy je opäť nepostačujúci. Pravidlo, že nepriatelia v uniforme sú bojujúci a teda predmetom útoku je zrejme len jedným z rozlišovacích znamení v realite vojenských konfliktov, ale nie rozhodujúce. Zároveň podľa existujúcich právnych a zvykových konvencií vojaci, ktorí sa vzdajú, alebo sú ranení nie sú ďalej subjektom útoku a stávajú sa nebojujúcimi. Realitou veľkého počtu vojen (najmä v dvadsiatom a ako sa zdá i v tomto storočí) je fakt, že vojny sa aktívne zúčastnili a zúčastňujú i bojujúci, ktorí nemajú uniformu, alebo iné rozlišovacie označenie. Aplikovanie princípu diskriminácie napríklad v prípade gerilovej taktiky vedenia vojny nastoľuje viaceré praktické problémy, keďže partizánske jednotky nenosia uniformy, snažia sa splynúť s civilným obyvateľstvom a pôsobia v utajení, čo z nich robí veľmi ťažko identifikovateľný cieľ a získavajú tak výraznú vojenskú výhodu.

Interpretáciu kritéria diskriminácie, ktorú možno považovať za čiastočné riešenie daného problému uvádzajú Elizabeth Anscombová a Michael Walzer. Anscombová ponecháva klasické rozlíšenie „nevinný – vinný“ a píše, že osoby sa môžu stať objektom napadnutia ak sú zapojené v objektívne nespravodlivom konaní. To znamená, že je možné napadnúť nielen vojakov, ale i zásobovacie línie a zbrojárske závody. Avšak osoby, ktorých existencia a činnosť podporuje len životné potreby vojakov napríklad pestovaním plodín, vyrábaním oblečenia a pod. majú byť považované za nevinné a ich zabitie je vraždou.¹¹⁸ Walzer tvrdí, že vojnové konvencie zaväzujú k rozlišovaniu medzi vojenskými a civilnými cieľmi a vojenská sila môže byť použitá len proti legitímnym vojenským a vojnu

¹¹⁶ JOHNSON, J. T.: *Morality and Contemporary Warfare*. New Haven: Yale University Press, 1999, s. 36.

¹¹⁷ O'BRIEN, W. V.: *The Conduct of Just and Limited War*. New York: Praeger, 1981, s. 42.

¹¹⁸ ANSCOMBE, G. E. M.: War and Murder. In: ANSCOMBE, G. E. M.: *Ethics, Religion, and Politics*. vol.3, *The Collected Philosophical Papers of G. E. M. Anscombe*. Oxford: Basil Blackwell, 1981, s. 53.

podporujúcim cieľom, alebo všetkému, čo je spojené s „ubližovaním“. Všetky ostatné „neubližujúce“ osoby a inštitúcie sú imúnne voči priamemu a neúmyselnému útoku.¹¹⁹

Legitímnymi cieľmi sú podľa Walzera nielen osoby priamo bojujúce so zbraňou v ruke, ale i osoby podieľajúce sa na vedení vojny iným spôsobom. Walzer ďalej upresňuje, že legitímnym cieľom sú i tie osoby, ktoré vyrábajú to, čo vojaci potrebujú pre vedenie vojny, nie však tí, ktorí vyrábajú to, čo vojaci potrebujú na prežitie, tak ako všetci ostatní. Ak je to vojensky nevyhnutné, robotníci v továrni na zbrane sa môžu stať legitímnym cieľom a môžu byť zabití. Pretože však nie sú ozbrojení, môžu byť napadnutí len keď sa reálne podieľajú na činnostiach spojených s vedením vojny, teda ubližovaním ich nepriateľom.¹²⁰

S Walzerovým určením skupiny nebojujúcich, respektíve bojujúcich súhlasia i viacerí iní autori. J. F. Childress taktiež uvádza, že nie je dovolené priamo zaútočiť na nebojujúcich. Zároveň však dodáva, že rozlíšenie bojujúcich a nebojujúcich je kontextové a jeho presný obsah je čiastočne stanovený okolnosťami a typom vojny a za bojujúcich považuje i osoby, ktoré priamo nebojujú, ale sa iným spôsobom účastnia vedenia vojny.¹²¹ Brian Orend píše, že bojujúci musia počas trvania vojny rozlišovať medzi vojenskými cieľmi a civilným obyvateľstvom. Štáty sú oprávnené použiť vojenskú silu proti zdrojom závažnej a smrtiacej hrozby, ktorá je namierená voči nim. Priamo možno napadnúť politické, vojenské a priemyselné ciele, ktoré sú zdrojom ozbrojenej hrozby.¹²²

Je zrejmé, že takéto interpretácie výrazne rozširujú obsah kategórie bojujúcich a teda osôb, ktoré môžu byť v priebehu vojny zabití a za bojujúcich či vinných možno považovať osoby, ktoré počas trvania vojny vykonávajú činnosť, ktorá je sústredená na vojnové účely a nemá dosah na civilnú sféru. Avšak aj takáto formulácia vyvoláva niektoré nové dôsledky a praktická aplikácia je často výrazne odlišná a spojená s ďalšími problémami. Vojnový priemysel je často sústredený v civilných zónach, čo výrazne zvyšuje pravdepodobnosť strát na životoch civilistov pri pokuse o ich zničenie napr. leteckým bombardovaním. Niektoré priemyselné odvetvia sa napriek ich nevojenskému charakteru (napr. rafinérie ropy) stávajú cieľom vojenských útokov, pretože z vojenského hľadiska ide o dôležité strategické objekty, ktoré majú značný vplyv na vojenskú mobilitu protivníka.

Striktná aplikácia tohto kritéria následne vyvoláva otázku, akú mieru rizika majú akceptovať vojaci pri jej presadzovaní. Posádka vojenského lietadla pri nálete na muničnú továreň v blízkosti obývanej zóny, by napr. podľa Walzera mala prijať zvýšené riziko vlastného ohrozenia a letieť v menšej výške ako pri nálete na čisto vojenský objekt, aby mohla jasne identifikovať cieľ. Táto požiadavka je však opäť v rozpore s prirodzenými tendenciami vojenských veliteľov odmietajúcich riskovať životy vlastných ľudí v krízových a neprehľadných situáciách.

Kritérium diskriminácie v súčasných interpretáciách zakazuje priamy a úmyselný útok vedený proti nebojujúcim. Hlavné rozdiely sú v otázke, kto patrí do skupiny nebojujúcich, respektíve koho možno považovať za bojujúceho. Väčšina autorov v tomto ohľade za bojujúcich nepovažuje len regulárnych vojakov, teda osoby patriace k armáde, ale i osoby, ktoré sa na základe istej príčinnej súvislosti svojim konaním podieľajú na vedení vojny. To znamená, že za bojujúcich sú považované i viaceré skupiny civilných osôb, ktorých zamestnanie, alebo činnosť súvisí s vojnovým úsilím.

¹¹⁹ WALZER, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 2nd ed. 1992, s. 146.

¹²⁰ WALZER, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 2nd ed. 1992, s. 146.

¹²¹ CHILDRESS, J.: *Just-War Theories: The Bases, Interrelations, Priorities, and Functions of Their Criteria*. In: *Theological Studies*, Vol. 39, 1978, s. 440.

¹²² OREND, B.: *War and International Justice: A Kantian Perspective*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, 2000, s. 165.

2. MORÁLNA A PRÁVNA ROVNOSŤ (VOJAKOV) BOJUJÚCICH

V jazyku tradície spravodlivej vojny použitie vojenskej sily nevyhnutne podlieha morálnemu hodnoteniu, ktoré oprávňuje stranu so spravodlivou príčinou vojny pri dodržaní ďalších *jus ad bello* princípov legitímne použiť vojenskú silu a zabiť nepriateľských vojakov. Táto oprávnenosť sa vzťahuje vždy len na jednu alebo žiadnu zo súperiacich strán a morálne zdôvodnenie odmieta možnosť vedenia spravodlivej vojny na oboch stranách. Tento predpoklad vychádza z tradičnej doktríny spravodlivej vojny (z hlbšími antickými a kresťanskými základmi), kedy bola spravodlivá vojna chápaná predovšetkým ako nástroj vymáhania spravodlivosti a právnych nárokov. Spravodlivú príčinu vojny konštituuje fakt porušenia práva – bezprávie, ktoré legitimizuje následné použitie vojenskej sily, ktoré je chápané ako opravný prostriedok na zvrátenie tohto stavu. V danej situácii vojna nie je stavom dvoch rovnocenných strán, ale konfliktom medzi tým kto porušil právo a spravodlivosť na jednej strane a tým kto oprávnene používa vojenskú silu na strane druhej. Minimálne jedna strana konfliktu tak koná neoprávnené a akékoľvek vojnové akty sú považované za nezákonné. Takéto tvrdenie sa zdá pomerne intuitívne s oporou vo vnútroštátnych záležitostiach, keďže i použitie donucovacej moci štátom voči vlastným občanom vyžaduje isté oprávnenie a právnu legitimitu.

Diskusiu o morálnej a právnej rovnocennosti bojujúcich vnáša do súčasného normatívneho diskurzu o etických a právnych rozmeroch vojny kniha Michaela Walzera *Just and Unjust Wars* (1977). Walzer sa domnieva, že vojna je právny stav, v ktorom majú obidve strany t.j. všetci vojaci (bojujúci) rovnaké právo zabiť vojakov (bojujúcich) druhej strany.¹²³ Táto rovnoprávnosť zároveň znamená nie len, že bojujúci nie sú subjektom právneho postihu za ich účasť a zabitie nepriateľských bojujúcich vo vojne, ale aj, že bojujúci nenesú morálnu vinu a zodpovednosť za ich činy v priebehu vojny, ak boli vykonané v súlade s vojnovými konvenciami, teda ak sa nedopustili vojnových zločinov. Bojujúci na strane bez spravodlivej príčiny – „nespravodlivý bojujúci“, teda nepáchajú zlo a bezprávie tým, že bojujú v nespravodlivej vojne a ich morálny a právny status je rovnocenný so „spravodlivými bojujúcimi“, ktorý bojujú v mene spravodlivej príčiny. Walzer stavia svoje zdôvodnenie na dvoch základných argumentoch. Po prvé je to požiadavka oddelenia, „logickej nezávislosti“ *jus ad bellum* princípov spravodlivej vojny od *jus in bello* princípov spravodlivej vojny. Tvrdí, že vojna je vždy posudzovaná dva krát. Prvý krát s ohľadom na vstup do vojny, druhý krát s ohľadom na spôsob vedenia vojny. To znamená, že i zdôvodnená – spravodlivá vojna môže byť vedená neprímeraným spôsobom a naopak, nezdôvodnená – nespravodlivá vojna môže byť vybojovaná spravodlivými prostriedkami. Druhým Walzerovým argumentom pre morálnu rovnosť vojakov (bojujúcich) je tvrdenie, podľa ktorého použitie vojnových prostriedkov i v prípade obrany pred agresiou znamená vzdanie sa práva nebyť legitímnym cieľom útoku a nebyť ohrozený na živote. Ktokoľvek kto „berie do rúk zbraň“, respektíve je zaradený do skupiny bojujúcich sa podľa Walzera stáva hrozbou pre druhú stranu a sám sa tak stáva predmetom hrozby útoku a podlieha hrozbe straty vlastného života.¹²⁴

Walzerova doktrína morálne a právnej rovnosti vojakov (bojujúcich) vyvolala široký ohlas a pretrvávajúcu diskusiu. Zdá sa totiž neadekvátne, aby ľudia stratili alebo sa vzdali svojich morálnych práv len tým, že čelia nespravodlivému útoku, poprípade, že bránia iných alebo presadzujú spravodlivosť. Je preto ťažké ukázať ako by takéto tvrdenie mohlo byť morálne prípustné. Napriek tomu, má táto koncepcia svojich zástancov, ktorí ponúkajú minimálne dve ďalšie varianty zdôvodnenia.

¹²³ WALZER, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 2nd ed. 1992, s. 34-41.

¹²⁴ WALZER, M. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 2nd ed. 1992, s. 136-146.

Niektorí autori tvrdia, že morálna rovnocennosť bojujúcich môže byť obhájená ak porozumieme vojne správne, čo znamená ako vzťah medzi dvomi kolektívami ľudí a nie ako súboru vzťahov medzi jednotlivcami. Na základe kolektivistického pohľadu bojujúci nekonajú vo vojne ako súkromné osoby, ale ako zástupcovia legitímnej inštitúcie – armády, ktorej sú členmi a v mene štátu, za záujmy ktorého bojujú. Morálna kvalita ich skutkov počas vojny preto nemôže byť posudzovaná izolovane od ich vzťahu k tejto všeobecne akceptovanej inštitúcii, ale ako akty v službe štátu, ktorý je za ne v konečnom dôsledku zodpovedný. V kontexte vojny je tak násilie, za iných okolností hodnotené ako morálne neprijateľné, možné považovať za prípustné, práve na základe jeho kolektívneho politického charakteru.¹²⁵

Druhým argumentom v prospech morálnej rovnocennosti je nedostatok relevantných informácií dosiahnuteľných pre bežných vojakov v službe. Vojakom bojujúcim z príkazu ich vlády (a na základe profesionálnej povinnosti voči ich spolubojovníkom, občanom a štátu) často chýbajú poznatky o spravodlivosti, či nespravodlivosti príčiny vojny. Vojaci sú odkázaný a trébovaný spoliehať sa na informácie od ich nadriadených a neprekonateľnú neznalosť možno považovať za ospravedlňujúci prvok v otázke ich morálnej viny. Je potrebné nepodceňovať epistemologické prekážky bojujúcich správne zvážiť a poznať morálny status vojny, do ktorej ich krajina vstupuje, keď istota a jednoznačný konsenzus nepanuje ani u tých, ktorí majú pre toto rozhodnutie oveľa lepšie podmienky. Neinformovanosť či už zámerná alebo vyplývajúca zo stavu vecí je častou črtou skúsenosti vojakov. Podliehať rozkazom, byť lojálny a dôverovať svojim nadriadeným, sústrediť sa na svoju misiu je charakteristickou črtou toho byť vojakom. V praxi je reálna spôsobilosť vojakov poznať skutočný stav tak obmedzená, vyžadujúca prakticky až zmenu paradigmy ich profesného videnia sveta, že morálna rovnocennosť predstavuje jedinu rozumnú alternatívu. V podobnej situácii ako vojaci sa podľa plukovníka US Army D. Zupana nachádzajú i ďalšie silové zložky štátu napríklad polícia. Aj vo vnútroštátnych záležitostiach existuje množstvo nespravodlivých zákonov, ktoré musia príslušníci týchto zložiek nasledovať. Avšak ani v tomto prípade nie sú policajti morálne alebo právne perzekuovaný len na základe nasledovania takýchto zákonov a ich dôvery v daný systém.¹²⁶

Téza o morálnej a právnej rovnocennosti bojujúci má evidentnú prítlačivosť ako pre vojakov (bojujúcich) tak aj pre politikov. Vojakov zbavuje zodpovednosti bojovať len pre spravodlivé dôvody a oslobodzuje ich od morálnej viny za zabitie bojujúcich nepriateľov. Politikom zaisťuje poslušnosť armád pri vedení vojen, do ktorých sú vojaci na základe politických rozhodnutí vyslaný. Dokonca možno povedať, že robí vojnu morálne a politicky viac akceptovateľnou. Problematické však zostáva, či otázka spravodlivej príčiny vojny pre ktorú vojaci (bojujúci) bojujú má alebo nemá mať relevantné implikácie pre ich morálny status a ich právo zabiť vojakov nepriateľskej strany. Domnievam sa, že morálny status vojenských jednotiek ako napr. Waffen SS a Červenej armády počas nemeckej invázie do Ruska nemožno pokladať za rovnocenný, avšak odmietnutie morálnej rovnosti nemá ešte za následok povinnosť trestať tých ktorí sa bojujú v nespravodlivej vojne ak nespáchajú žiadny vojnový zločin. Čiastočným riešením danej dilemy by mohlo byť rozlíšenie medzi zdôvodnením a ospravedlnením určitého konania. Ak sú vojaci na základe splnenia princípov *jus ad bello* oprávnení jednat' určitým spôsobom toto zdôvodnenie implikuje i povinnosť konať v tomto duchu. Naopak epistemologické prekážky a kolektivistická povaha armády len ospravedlňuje, pripúšťa dané konanie a neimplikuje povinnosť konať a ani morálnu rovnosť medzi spravodlivými a nespravodlivými bojujúcimi.

¹²⁵ KUTZ, C.: The Difference Uniform Make: Collective Violence in Criminal Law and War. In *Philosophy and Public Affairs*. 33(2), s. 173 a *ibid.*; tiež: McMAHAN, J.: On Moral Equality of Combatants. In: *The Journal of Political Philosophy*, Vol. 14, No. 4, 2006, s. 384-388.

¹²⁶ ZUPAN, D.: The Logic of Community, Ignorance, and the Presumption of Moral Equality: A Soldier's Story. In *Journal of Military Ethics*, Vol. 6, No. 1, 2007, s. 45.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. McMAHAN, J.: On Moral Equality of Combatants. In: The Journal of Political Philosophy, Vol. 14, No. 4, 2006, s. 377-393.
2. ZUPAN, D.: The Logic of Community, Ignorance, and the Presumption of Moral Equality: A Soldier's Story. In Journal of Military Ethics, Vol. 6, No. 1, 2007, s. 41-49.
3. ANSCOMBE, G. E. M.: War and Murder. In: ANSCOMBE, G. E. M.: Ethics, Religion, and Politics. vol.3, The Collected Philosophical Papers of G. E. M. Anscombe. Oxford: Basil Blackwell, 1981. s. 51-61.
4. WALZER, M. Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations. New York: Basic Books, 2nd ed. 1992.
5. VICTORIA de F.: De Indis et De Iure Belli Relectiones. The Classics of International Law. ed: E. Nys, Washington: Carnagie Institution of Washington, 1917
6. VATTEL de E.: The Law of Nations or the Principles of Natural Law. The Classics of International Law. Volume III. (ed.: J. B. Scott,) trans. Ch.G.Fenwick, (Le Droit des Gens, ou Principes de la Loi Naturelle) Washington: Carnegie Institution of Washington, 1916.
7. R.P. Francisci Suarez: Opera Omnia. 11-12 Opuscula Theologica & Vertutib. Theologic. Tractatus Tertius, De Charitate. Disputatio XIII: De Bello. Editio Nova, A Carolo Berton, Parisiis Apud Ludovicum Vives, Bibliopolam Editorem, 1858.
8. RAMSEY, P.: The Just War: Force and Political Responsibility. New York: Charles Scribner's Sons, 1968.
9. OREND, B.: War and International Justice: A Kantian Perspective. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, 2000.
10. O'BRIEN, W. V.: The Conduct of Just and Limited War. New York: Praeger, 1981.
11. JOHNSON, J. T.: Morality and Contemporary Warfare. New Haven: Yale University Press, 1999.
12. CHILDRESS, J. F.: Just-War Theories: The Bases, Interrelations, Priorities, and Functions of Their Criteria. In: Theological Studies, Vol. 39, 1978.
13. GROTIUS, H.: De Iure Belli ac Pacis. Libri Tres. Aalen: Scientia Verlag, 1993.
14. GENTILI, A.: De Iure Belli Libri Tres. The Classics of International Law. Vol.I. ed: J. B. Scott, Oxford: Clarendon Press, 1933.
15. AUGUSTINUS, Contra Faustum Manichaeum, Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum 25, Vienna: Tempsky, 1861-
16. S.Thomae Aquinatis Doctoris Angelici. Opera Omnia. Iussu Leonis XIII P.M. edita, Summae Theologiae. Romae: Ex Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, 1891.
17. COPPIETERS, B., FOTION, N. (eds.): Moral Constrain of War. Principles and Cases. Lanham: Lexington Books, 2002.
18. KUTZ, C.: The Difference Uniform Make: Collective Violence in Criminal Law and War. In Philosophy and Public Affairs. 33(2), 2005, s.148-180.

AUTOR:

Ivan KONIAR, PhD.
Katedra politológie
Filozofická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1, 03401 Ružomberok
e-mail: ivan.koniar@ff.ku.sk

STRATEGICKÉ KONCEPCIE A VOJENSKOSTRATEGICKÉ DOKUMENTY

Ondrej KREDATUS

ABSTRACT:

At the break of 20th and 21th century there are an important changes in global security environment. For this purpose new strategic concepts and new doctrinal ways of global powers and aliancs react. In this paper there are briefly analysed and described strategic concept and military concepts of global actors.

ABSTRAKT:

Na prelome 20. a 21. storočia dochádza k výrazným zmenám v bezpečnostnom prostredí sveta. Na premenlivé bezpečnostné prostredie sa snažia reagovať nové strategické koncepcie a doktrínálne prístupy veľmoci a aliančných zoskupení. V tomto článku sú stručne rozobrané a popísané strategické koncepcie a vojenské stratégie globálnych svetových aktérov.

ÚVOD

Koniec 20. storočia bol v znamení dynamických premien, v ktorých sa odrážal nielen zánik sovietskeho bloku, ale i proces globalizácie, ktorý priniesol redukciiu národného štátu. Minimalizuje sa riziko vzniku globálneho konfliktu a klesá riziko priamej vojenskej konfrontácie medzi štátmi. Štát však prichádza zároveň prichádza o monopol na použitie násilia a vedenia vojny. Medzištátna ozbrojená konfrontácia, charakteristická po dlhom období „Vestfálskeho mieru“, je vystriedaná vnútroštátnymi konfliktami, alebo konfliktom štátu a neštátneho aktéra. Na význame narastajú i nevojenské hrozby, ktoré v mnohých smeroch neodpovedajú tradičným predstavám o ohrození a rastie ich vzájomná previazanosť. Toto obdobie je charakteristické i tým, že vzhľadom k rozpadu mnohonárodnostných štátov dochádza k oživeniu etnických i ideologických pnutí v mnohých regiónoch, ktoré v mnohých prípadoch ústia do ozbrojeného konfliktu. Noví neštátni aktéri si osvojujú použitie násilia ako nástroja na presadenie svojich cieľov. Ozbrojené násilie prestáva byť aktom politickej racionality štátu, ale často sa stáva produktom nepredstaviteľných i iracionálnych motívov širokého spektra etnických, náboženských a ideologických motívov.

Od polovice devedesiatých rokov 20. storočia sa objavujú prvé zmienky a pokusy o vymedzenie asymetrie a asymetrického protivníka v oficiálnych dokumentoch Spojených štátov, ktoré sa snažia reagovať na premeny bezpečnostného prostredia a objavení nových hrozieb. Asymetria je tu mimo iné charakterizovaná ako nepredvídateľný a netradičný prístup, ktorý obchádza silné stránky protivníka a využíva jeho slabé stránky (zraniteľnosť).

Hrozby a riziká, ktoré ovplyvňujú bezpečnostné prostredie na prelome 20. a 21. storočia, boli determinované pri útokoch 11. septembra 2001. Doterajšia nezraniteľnosť jedinej globálnej supervelmoci bola prelomená aktom medzinárodného terorizmu, ktorý posúva a zotiera pomyselné i faktické hranice medzi vnútorným a vonkajším ohrozením i medzi vnútornou a vonkajšou bezpečnosťou štátu.

Nové výzvy si vyžadujú aplikáciu nových stratégií. Na premenlivé bezpečnostné prostredie sa snažia reagovať nové strategické koncepcie a doktrínálne prístupy veľmoci a aliančných zoskupení.

1 VOJENSKO-STRATEGICKÉ DOKUMENTY USA

Spojené štáty majú celú radu dokumentov, ktoré sa týkajú národnou bezpečnosťou. Základom systému je vrcholový dokument *Stratégia národnej bezpečnosti (National Security Strategy)*, ktorý definuje líniu zaistenia bezpečnosti štátu. Na Stratégiu národnej bezpečnosti nadväzujú dokumenty:

- *Stratégia národnej obrany (National Defence Strategy)*, ktorý charakterizuje prostredie, vymedzuje mantinely a definuje hlavné ciele,
- *Národná vojenská stratégia (National Military Strategy)*, ktorá definuje vojenské ciele a operačné koncepty.

Udalosti zo septembra 2001 výrazne ovplyvnili smerovanie a fungovanie ozbrojených síl USA, čo sa odrazilo i vo vojenskej stratégii a to ako do obsahu tak i do procesu prípravy. Ešte koncom roku 2001 bolo publikované pravidelné štvorročné hodnotenie obrany (Quadrennial Defence Review), ktorého súčasťou bola i obranná stratégia USA. Následne bola v roku 2002 pripravovaná nová vojenská stratégia. Z dôvodu nutnosti prioritného riešenia vojenského nasadenia proti terorizmu sa vydanie novej vojenskej stratégie o dva roky oneskorilo.

Vojenská stratégia 2004

Vo Vojenskej stratégii sú rozobrané hlavné aspekty bezpečnostného prostredia, ktorými sú:

- širší okruh možných protivníkov (od štátov po neštátnych aktérov a individuí),
- komplexnejšie bojisko (rozšírenie priestoru boja na celú planétu),
- šírenie a sprístupňovanie moderných technológií.

Vojenská stratégia rozvádza ciele zo Stratégie národnej obrany a stanovuje tri základné vojenské strategické ciele.

1. *Ochrana vlastného územia proti inému než nukleárnemu napadnutiu.*

K zabezpečeniu tohto cieľa majú ozbrojené sily predovšetkým odstraňovať zdroje hrozieb v zahraničí a utvárať protiteroristický naladené medzinárodné prostredie. Na domácej pôde majú zaisťovať strategické prístupy k USA a byť schopné poskytnúť podporu civilným orgánom, pokiaľ to bude nutné.

2. *Prevenca konfliktu a prekvapivého útoku.*

Tento cieľ zahŕňa predsunutú prítomnosť, medzinárodnú bezpečnostnú spoluprácu a vierohodné odstrašenie. Novou veľmi diskutovanou otázkou je možnosť preventívnych akcií.

USA jasne deklarujú, že potenciálne hrozná dôsledky prípadného útoku si vyžaduje zaistenie bezpečnosti Spojených štátov prostredníctvom eliminácie hrozieb ešte predtým, než sa môžu uskutočniť.

3. *Prevaha nad možnými protivníkmi.*

Je to dlhodobý strategický cieľ USA, čo znamená, že ozbrojené sily USA majú byť schopné protivníka rýchle a rozhodne poraziť.

Ozbrojeným silám má tento dokument poskytnúť spoločné vízie a ciele a tým napomôcť k zaisteniu spoločného postupu jednotlivých zložiek. Aktuálne najdôležitejšou zmenou je odklon od presného definovania štruktúry jednotlivých zložiek ozbrojených síl k definovaniu schopnosti, ktoré majú dosiahnuť. Tento prístup k definovaniu strategických priorít je viac orientovaný do budúcnosti a umožňuje väčšiu flexibilitu pri budovaní ozbrojených síl.

2 VOJENSKO-STRATEGICKÉ DOKUMENTY RF

Vznik Ruskej federácie (RF) ako nástupníckeho štátu bývalého Sovietskeho zväzu bol komplikovaný vojensko-bezpečnostnými zmenami vo svete. Prístup k tvorbe základných bezpečnostných a vojensko-strategických koncepčných dokumentov znamenal improvizáciu a tvorbu pseudoreforiem. Do konca 20. storočia bola v RF vytvorená sústava bezpečnostných dokumentov, ktorá sa opierala o tieto tri nosné základné dokumenty:

- Koncepcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie,
- Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie,
- Vojenská doktrína Ruskej federácie.

Na začiatku 21. storočia bola pod vplyvom zmien vo vonkajšom ale i vnútornom bezpečnostnom prostredí RF prevedená novelizácia bezpečnostných dokumentov. Táto novelizácia odráža snahu Ruska o udržanie si vplyvu vo svete.

Koncepcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie.

Na začiatku roku 2000 došlo k aktualizácii Koncepcie národnej bezpečnosti Ruskej federácie. Zmeny boli vyvolané predovšetkým zásadným zhoršením ekonomickej situácie Ruska po finančnej kríze v roku 1998, rastom terorizmu a extrémizmu vo vnútri Ruskej federácie a rastom vonkajších hrozieb (ohrozenie strategickú stabilitu a odzbrojovacích procesov, medzinárodný terorizmus a rozširovanie NATO).

Vo vojenskej oblasti sú v tomto dokumente uvedené medzi hlavnými hrozbami mimo iné zdĺhavý proces reformy ozbrojených síl, neriešenie sociálnych problémov príslušníkov ozbrojených síl, nedostatočná bojová príprava vojsk a nízka naplnenosť armády osobami a bojovou technikou.

Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie.

Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie bola prvým dokumentom tohto typu a predstavuje súhrn názorov na základné smery orientácie zahranične – politickej orientácie Ruska. Tento dokument má tieto hlavné časti:

- súčasný svet a zahraničná politika RF,
- priority RF pri riešení globálnych problémov,
- regionálne priority,
- vytváranie a realizácia zahraničnej politiky RF.

V tomto dokumente Rusko jasne deklarovalo, že nesúhlasí s rozširovaním NATO, ďalej nesúhlasí s prípadnou realizáciou plánu USA s vybudovaním národnej protiraketovej obrany. Veľmi pozitívne je hodnotené ustanovenie, ktoré zakotvuje ako jednu z najdôležitejších úloh boj s medzinárodným terorizmom.

Vojenská doktrína Ruskej federácie.

Dňa 25. apríla 2000 bol zverejnený výnos novo zvoleného prezidenta V. Putina o schválení novej Vojenskej doktríny Ruskej federácie pri čom vstúpila do platnosti. Dokument je štruktúrovaný do troch častí a to do vojensko-politickej, vojensko-strategickej a vojensko-ekonomickej.

Vojenská doktrína Ruskej federácie z roku 2000 je dokumentom zásadného významu ktorý zahŕňa následné okruhy problémov:

- nepripustnosť v zasahovaní iných štátov do vnútorných záležitostí Ruskej federácie,
- tvrdá opozícia proti koncepcii humanitárnej intervencie bez mandátu Rady bezpečnosti OSN, kde má Ruská federácia právo veta,
- snaha o udržaní strategickej parity s USA,
- nutnosť posilňovať vplyv Ruskej federácie na medzinárodné vzťahy.

Snaha Ruska o udržanie si vplyvu vo svete bude i naďalej vyvolávať nutnosť udržiavať a posilňovať ozbrojené sily Ruskej federácie čo sa predovšetkým odráža v prístupoch k tvorbe a presadzovaní jej vrcholných dokumentov.

3 VOJENSKO-STRATEGICKÉ DOKUMENTY NATO

Kľúčovým dokumentom pre vývoj Severoatlantickej aliancie je tzv. **Strategická koncepcia NATO**. Na zmeny v bezpečnostnom prostredí a to po zahájení globálnej vojny s terorizmom reaguje dokument dvoch strategických veliteľov NATO **Strategická vízia: Vojenská výzva**. Hlavným cieľom dokumentu je načrtnúť pravdepodobný charakter budúceho operačného prostredia v horizonte 15 rokov a stanoviť, ako by podľa toho mali vyzerat' sily aliancie. Tento dokument taktiež zavádza nový prístup k chápaniu vojenských operácií. Jedná sa o prístup označovaný anglickou skratkou EBAO – Effects-based Approach to Operations.

Najaktuálnejším strategickým dokumentom NATO (marec 2008) je tzv. **Súhrna politická smernica**, prijatá na summite v Rige. Tento dokument je rámcom pre transformáciu ozbrojených síl členských štátov NATO na budúcich desať až pätnásť rokov.

Mimo toho sú v medziobdobí tieto hlavné dokumenty dopĺňované deklaráciami a komunike, prijímanými na pravidelných jednaniach ministrov alebo vrcholných predstaviteľov štátov aliancie.

4 VOJENSKO-STRATEGICKÉ DOKUMENTY EÚ

Európska únia začala výrazne rozvíjať svoju obrannú politiku len relatívne nedávno. Od roku 1998 vzniká európska bezpečnostná a obranná politika (ESDP), ktorá je hlavným prvkom spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ. Míľnikom pri vývoji európskej obrannej politiky bola dohoda medzi NATO a EÚ o poskytnutí niektorých prostriedkov a plánovacích kapacít NATO pre operácie EÚ. Základnými strategickými bezpečnostnými dokumentmi EÚ sú **Európska bezpečnostná stratégia (ESS)** z decembra 2003 a **Dlhodobá vízia potrieb a kapacít európskej obrany** (2006).

Európska bezpečnostná stratégia poskytuje rámec pre bezpečnostnú politiku EÚ. Ide o vôbec prvý prípad, kedy Európa formulovala spoločnú bezpečnostnú stratégiu.

Dlhodobá vízia poskytuje rámec pre budúci rozvoj európskych obranných schopností.

ZÁVER:

Rozpad bipolárneho sveta ku ktorému došlo na začiatku poslednej dekády 20. storočia, znamenal zásadnú premenu bezpečnostného prostredia, čo sa odrazilo v systéme medzinárodných vzťahov, v strategických prístupoch a praktickej politike globálnych aktérov. Blokovaná konfrontácia prestala byť aktuálnou hrozbou a doterajšiu koncepciu vzájomného jadrového odstrašovania dvoch superveľmoci bolo nutné zásadne prehodnotiť. Nové bezpečnostné prostredie sa však napriek niektorým optimistickým prognózam stalo menej stabilným s vyššou mierou nepredvídateľnosti než bolo doposiaľ. Na premenlivé bezpečnostné prostredie sa snažia reagovať nové strategické koncepcie a doktrínálne prístupy veľmoci a aliančných zoskupení. Dnes sa už nepredpokladá, že by jednotlivé stratégie a koncepcie boli platné niekoľko desaťročí a preto je ich potrebné neustále aktualizovať.

LITERATÚRA:

GALATÍK, V.; KRÁSNÝ, A; ZETOCHA K.: *Vojenská stratégia*. Univerzita obrany Brno. Ministerstvo obrany ČR 2008. ISBN 978-80-7278-475-2.
KOHLE, R.; *Národní bezpečnostní strategie USA a ČR*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 2008.
BALABÁN, M.; *Bezpečnostní politika Ruské federace (studie)*. Ústav strategických studií Univerzity obrany. Brno 2005.

AUTOR:

Ing. Ondrej Kredatus, PhD.
Katedra Bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
e-mail: ondrej.kredatus@aos.sk

ANALYSIS OF CALL TO THE EMERGENCY NUMBER 112 (155) IN CHOSEN REGIONS

Lenka KURHAJCOVÁ

ABSTRACT

Nowadays is necessary to know some principle which can save our life. The one of them is when is necessary to use number 155, now number European number 112. In this article we analyze some fact about call made on this number and the way of 112 abuses.

Keywords: emergency number 112, count of call, analysis of call tendency,

INTRODUCTION

The first of all is needed to know how important is this problematic. Many people don't know how to use this number. It is alarm that some people call emergency only for fun, and to this day don't exist effective system how to stop them. This article is about the analysis of call to the emergency number. The European number 112 include not only health care, but include help of police and fireman, too. In the case of wide of this problematic will this article target only to the health care, and for the condition of this article will use the term emergency number like whole.

Table 1: Number of call to the emergency number in 2007

Region/action	Main action	Called off action
Bratislava region	49 137	111
Trnava region	33 812	0
Nitra region	39 334	442
Trenčín region	32 997	576
Žilina region	36 308	443
Banská Bystrica region	49 813	203
Prešov region	55 662	368
Košice region	51 517	786

Source: <http://www.emergency-slovakia.sk>

Table 2: Number of call to the emergency number in 2008

Region/action	Main action	Called off action
Bratislava region	62 704	133
Trnava region	36 953	1 079
Nitra region	48 672	776
Trenčín region	38 114	1 167
Žilina region	47 148	658
Banská Bystrica region	56 413	159
Prešov region	61 995	1 003
Košice region	58 816	1 306

Source: <http://www.emergency-slovakia.sk>

Table 3: Number of call to the emergency number in 2009

Region/action	Main action	Called off action
Bratislava region	57 425	735
Trnava region	40 101	878
Nitra region	48 713	1 762
Trenčín region	40 500	695
Žilina region	49 251	444
Banská Bystrica region	52 816	348
Prešov region	63 540	970
Košice region	64 472	1 107

Source: <http://www.emergency-slovakia.sk>

As we can see on the tables no.1 – 3, the trend in the called off action is increased. Like for example in Trnava region in the year 2007 was none called off emergency action and in the year 2008 it is increased from zero to the 1 079, but in year 2009 were lower 878, but it is still high number compared with the year 2007. In every region we can register the higher increase of called off emergency action. What is the reason of that? We use much technical equipment, but still we don't know what to do with the people who abuse the emergency number. Maybe we have to change the way of the people thinking but it is so hard. Only few people are ready to change approach to this problem. The solving is maybe having one database with the number which calls the emergency for thrice and it was only for fun, and the automatic answer will cancel this call. But many people said that is it moral, or not? Because it can happen that they will need help and they don't have a chance to call this emergency number.

As we can see on the following lines there are trends of the called off emergency action in chosen regions. For the arithmetic is use polynomial function of 2nd place value; it had the highest reliability of regression.

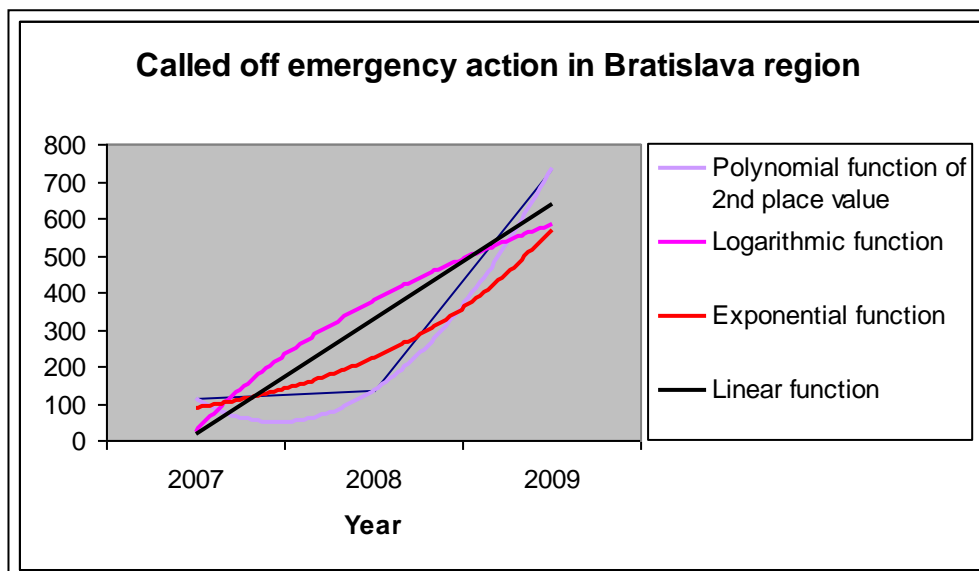

Figure 1 Trend function of called off emergency action in Bratislava region

Trend function	Equation of regression	Reliability of regression

Linear	$y=312x - 297,67$	77,64%
Polynomial	$y=290x^2 - 848x + 669$	100%
Logarithmic	$y=510,24\ln(x) + 21,588$	64,09%
Exponential	$y=33,434e^{0,9452x}$	82,1%

Table 4 Trend function of called off emergency action in Bratislava region

Table 5 Prognosis of called off count in Bratislava region

Year	2010	2011	2012
Called off emergency action	1917	3679	6021

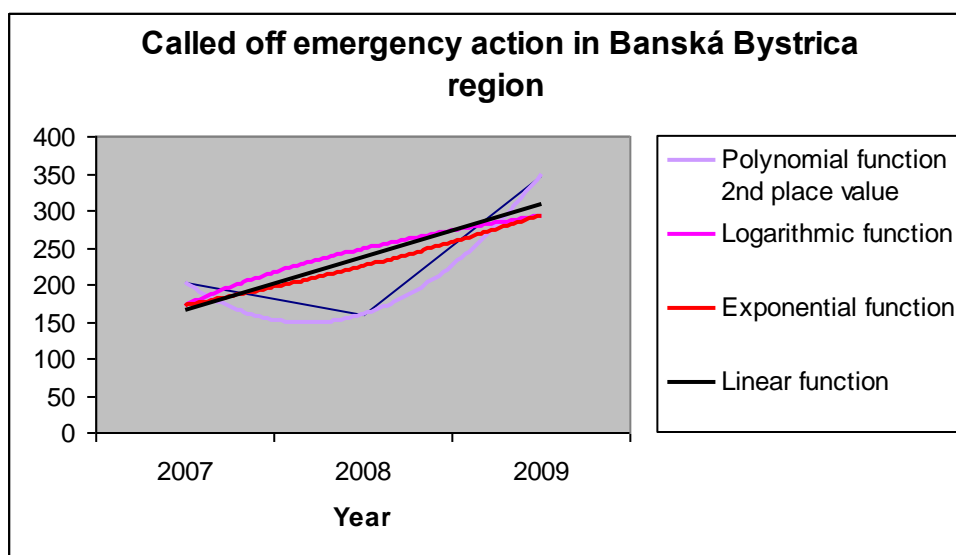

Figure 2 Trend function of called off emergency action in Banská Bystrica region

Table 6 Trend function of called off emergency action in Banská Bystrica region

Trend function	Equation of regression	Reliability of regression
Linear	$y=72,5x+91,667$	53,74%
Polynomial	$y=116,5x^2 - 393,5x + 480$	100%
Logarithmic	$y=110,94\ln(x) + 170,41$	38,84%
Exponential	$y=130,64e^{0,2695x}$	45,22%

Table 7 Prognosis of called off count in Banská Bystrica region

Year	2010	2011	2012
Called off emergency action	770	1425	2313

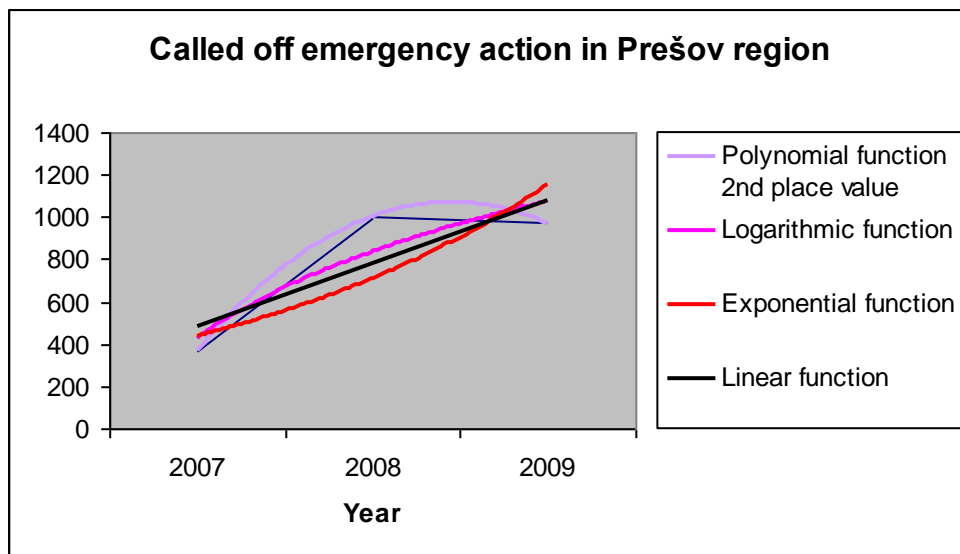

Figure 3 Trend function of called off emergency action in Prešov region

Table 8 Trend function of called off emergency action in Prešov region

Trend function	Equation of regression	Reliability of regression
Linear	$y=301x+178,33$	70,9%
Polynomial	$y=-334x^2+1637x-935$	100%
Logarithmic	$y=587,61\ln(x)+429,38$	83,39%
Exponential	$y=269,39e^{0,4846x}$	72,41%

Table 9 Prognosis of called off count in Prešov region

Year	2010	2011	2012
Called off emergency action	269	-1100	-3137

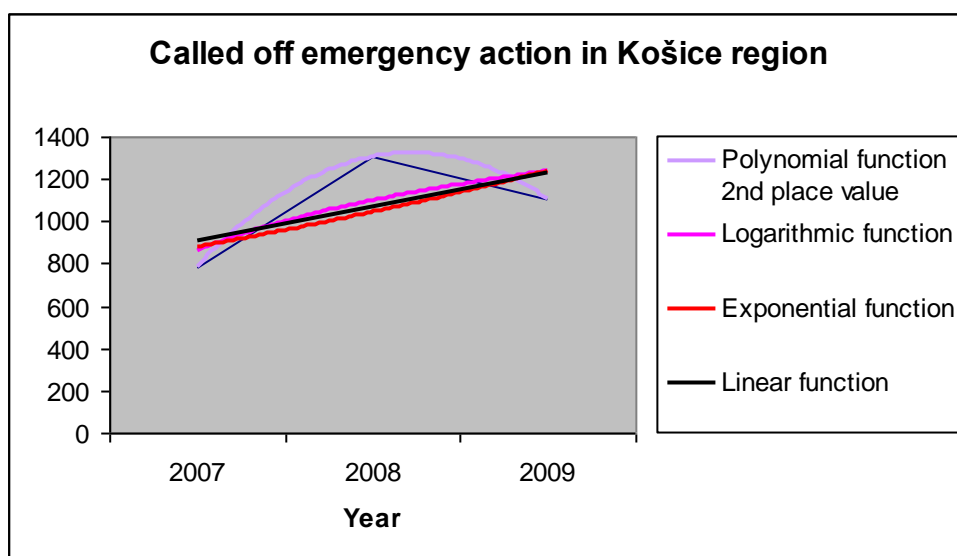

Figure 4 Trend function of called off emergency action in Košice region

Table 10 Trend function of called off emergency action in Košice region

Trend function	Equation of regression	Reliability of regression
Linear	$y=160,5x + 745,33$	37,42%
Polynomial	$y=-359,5x^2 +1598,5x-453$	100%
Logarithmic	$y=341,51\ln(x)+ 862,37$	52,29%
Exponential	$y=740,93e^{0,1712x}$	43,71%

Table 11 Prognosis of called off count in Košice region

Year	2010	2011	2012
Called off emergency action	189	-1448	-3804

CONCLUSION

The trend of the called off emergency action isn't uniform. It depends on many factors, like people, education, possibilities, living standard and so on. These trends which are solved are considering only mathematic way of the problem. Like we can see in the Bratislava region and Banská Bystrica region the trend will have increase way, and in the Prešov and Košice region will trend of the called off emergency action decrease way.

It is possible to have this trend but there are many another influence like statistic mistake, we can not predict human behavior, it is impossible. In this reason is human factor one of the main factors which have influence on the situation. Accordingly decrease trend in Košice region and Prešov region, can be in the case of that inhabitants of these two regions migrate in another regions closer to the main town Bratislava, where is better living condition, especially work condition is better there like in the east of Slovakia.

For the better informedness is important to improve marketing of the call to the European number 112, increase fees for abuse this number and have better equipment for the false calls. Nowadays still 98 % of call on the European emergency number 112 in our country is false and it is time to do with this people who abuse emergency line, because it can happen that someone will need help of policemen, firemen or emergency and the line will be busy.

BIBLIOGRAPHY

1. Statistic data of emergency call. <http://www.emergency-slovakia.sk>

AUTOR:

PhDr. Lenka KURHAJCOVÁ

e-mail: lenka.kurhajcova@gmail.com

NATO A BOJ PROTI TERORIZMU

Milan LABUZÍK, Vojtech JURČÁK, Miroslav KELEMEN

ABSTRACT

The article analyzes the issues in the fight against terrorism, from the view of NATO. The attention to terrorism is devoted after the attack of the New York and Washington in 2001. These attacks mean a new episode in the policy and strategy of NATO in the fight against terrorism. Therefore there are described operations NATO, first of all - ISAF. The strategy of the fight against terrorism has been solved at the NATO Prague Summit. The conclusions of the summit and their practice in the activities of NATO are described in the article. In the end of the article is underline necessity of the comprehensive approach (political, economic, military etc.) in the fight against terrorism, what is the first step for the success of the next NATO operations.

Keywords: terrorism, antiterrorism, terrorism groups, summit NATO, North Atlantic Council, ISAF, Operation Enduring Freedom, comprehensive approach, military cooperation.

ÚVOD

Medzinárodný terorizmus predstavuje pre euroatlantické spoločenstvo zložitú a trvalú globálnu hrozbu, ktorá si vyžaduje komplexnú multilaterálnu a strategickú reakciu vrátane zapojenia NATO.

K tomuto konštatovaniu prišla Aliancia až na základe skúseností s terorizmom na začiatku 21. storočia. Neznamená to však, že by mu dovtedy nevenovala žiadnu pozornosť. Už strategická koncepcia Aliancie z roku 1999 upozorňovala na fakt, že bezpečnostné záujmy aliancie môžu byť narušené rizikami rôznej povahy, vrátane teroristických činov¹²⁷. Na terorizmus sa však v minulosti pozeralo ako na sériu izolovaných národných fenoménov, pričom sa hodnotili rozdiely medzi teroristickými skupinami. Takými skupinami v Európe boli napr. ETA – Baskicko a jeho sloboda, RAF – Frakcia Červenej armády, IRA – Írska republikánska armáda, Brigade rosse – Červené brigády a pod., s ktorými prišli do styku jednotlivé členské krajiny NATO. Aliancia v tomto čase však necítila naliehavú potrebu kolektívneho riešenia uvedeného problému. Bolo to z toho dôvodu, že neexistoval konsenzus o úlohe NATO v predmetnej oblasti, ktorá bola pre väčšinu spojencov vnútorným bezpečnostným problémom. Výsledkom bola nevýznamná alebo plytká a nesúvislá diskusia o povahe terorizmu, jeho zdrojoch a dôsledkoch na jednotlivé koncepcie, stratégie štruktúry alebo spôsobilosti Aliancie.¹²⁸

1. REAKCIA NATO NA ÚTOKY Z 11. SEPTEMBRA

Tragický deň 11. september 2001 zmenil terorizmus z vnútornej bezpečnostnej hrozby na vážny problém medzinárodnej bezpečnosti, ktorý ak má byť dôsledne riešený, vyžaduje si celý komplex politických, hospodárskych, vojenských a zákonných opatrení¹²⁹.

¹²⁷ Strategická koncepcia Aliancie, bod 24, www.mepoforum.sk

¹²⁸ Bennet Christopher, Boj s terorizmom, NATO Review jaro 2003, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/czech/art2.html>

¹²⁹ Tamtiež

Prvou reakciou NATO bezprostredne po útokoch na USA bolo uplatnenie článku 5 Severoatlantickej zmluvy o kolektívnej obrane. 4. októbra 2001 spojenci zareagovali na žiadosť USA a Severoatlantická rada (NAC – North Atlantic Council) prijala rozhodnutie o opatreniach rozširujúcich možnosti boja proti terorizmu. K prvým opatreniam patrilo:¹³⁰

- posilnenie spolupráce spravodajských služieb a širšie zdieľanie spravodajských informácií,
- posilnenie pomoci členom ohrozených terorizmom,
- nevyhnutné opatrenia na posilnenie ochrany kritickej infraštruktúry,
- riešenie náhrady za sily Aliancie, ktoré budú nasadené do protiteroristických operácií,
- všeobecné povolenie preletov amerických a ďalších spojeneckých lietadiel plniacich úlohy v rámci protiteroristických operácií,
- prístup k prístavom a letiskám na území členských štátov pre USA a ďalších účastníkov v protiteroristických operáciách,
- nasadenie námorných síl Aliancie do východného Stredomoria,¹³¹
- vyslanie spojeneckých lietadiel systému včasnej výstrahy a riadenia (AWACS – Airborn Warning and Control System) do Spojených štátov¹³².

Spojené štáty presvedčené o tom, že útoky na USA vykonala medzinárodná teroristická sieť al-Káida, ktorá mala svoje zázemie v Afganistane a boli od samého začiatku rozhodnuté tento zločin potrestať. Vojenské operácie proti al-Káide a režimu Taliban, ktorý jej poskytoval útočisko v Afganistane, zahájili USA a Veľká Británia 7. októbra 2001. Hoci tieto pokračujúce akcie neboli operáciou NATO, podporovali ju však všetky členské krajiny Aliancie.

Bezpečnostná rada OSN pri hodnotení tejto udalosti vychádzala z toho, že Afganistan nenapadol USA. Rezolúcia č. 1378 zo 14. 11. 2001 ale prisúdila Talibanu zodpovednosť za to, že dovoľil, aby územie Afganistanu bolo zneužitá ako základňa pre operácie al-Káidy, že tam boli výcvikové tábory medzinárodných teroristických organizácií a že sa územie tohto štátu premenilo na svätyňu medzinárodného terorizmu¹³³. Operácia Trvalá sloboda (Operation Enduring Freedom - OEF) je teda operáciou s mandátom BR OSN – s právomocou využiť všetky nevyhnutné prostriedky a opatrenia.

Aj napriek tomu, že nešlo o aliančnú operáciu, ale vzhľadom na vážnu humanitárnu situáciu, Severoatlantická rada 13. novembra 2001 poverila vojenské orgány NATO prípravou krízových plánov pre možné humanitárne operácie v Afganistane a jeho okolí.¹³⁴

Medzinárodné spoločenstvo, vrátane krajín NATO, v snahe pomôcť ľudu Afganistanu sa snažilo nájsť cesty a spôsoby riešenia. Základy medzinárodnej pomoci boli položené na konferenciách v Bonne (2001/2002) a následne v Tokiu (2002), Berlíne (2004), Londýne (2006), Paríži (2008), Haagu (2009) a Londýne (2010). V roku 2001 bol teda odštartovaný

¹³⁰ Globální terorismus, Tomáš Karásek, NATO, <http://instituty.fsv.cuni.cz/~karasek/gt%20-%20boj%20proti%20terorismu%20-%20NATO.pdf>; Rozširovanie úlohy NATO v boji proti terorizmu – analýza, C. Richard Nelson, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/slovak/analysis.html>

¹³¹ Ide o preventívnu monitorovaciu protiteroristickú operáciu Active Endeavour (Aktívne úsilie), ktorá prebieha až do súčasnosti. Do operácie sa od jej začiatku zapojilo celkom 12 krajín NATO (Belgicko, Dánsko, Taliansko, Nemecko, Holandsko, Nórsko, Portugalsko, Grécko, USA, Španielsko, Turecko, Veľká Británia) a zúčastňuje sa na nej okolo 30 námorných lodí. Na sammite v Istanbuli (jún 2004) prejavili záujem o účasť aj Rusko a Ukrajina. Do roku 2010 bolo počas operácie kontaktovaných a sprevádzaných vyše 100 000 komerčných plavidiel a vyše 160 ich bolo na mori kontrolovaných.

¹³² Išlo o operáciu Eagle Assist (Orlia pomoc) a trvala od polovice októbra 2001 do mája 2002. Jej úlohou bolo monitorovať vzdušný priestor USA a zabrániť ďalšiemu teroristickému útoku zo vzduchu.

¹³³ Eichler Jan, Terorismus a války na počátku 21. století, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum 2007, s. 247

¹³⁴ Christopher Bennet, Pomoc pre Ameriku, NATO Review zima 2001/2002 <http://www.nato.int/docu/rev-pdf/cz/0104-cz.pdf>

tzv. bonnský proces, ktorého súčasťou bolo vytvorenie demokratickej vlády, schválenie novej ústavy a uskutočnenie prezidentských (2004) a parlamentných volieb (2005). Londýnska konferencia (2006) predstavuje ďalšiu etapu vo vývoji krajiny prijatím tzv. Afganistan Compact. Dohoda, ktorá bola vypracovaná spoločne s Afganistanom a medzinárodným spoločenstvom definuje základné princípy rozvoja krajiny, uznáva celý proces ako dielo Afgancov a sľubuje širšiu medzinárodnú podporu. Etapa je rozdelená do troch hlavných oblastí: zaistenie bezpečnosti, dobré vládnutie a rekonštrukcie a obnovu krajiny.

V rámci podpisu Bonskej dohody v decembri 2001 vyjadrila dočasná afganská vláda súhlas s vyslaním Medzinárodných bezpečnostných podporných (asistenčných) síl - International Security Assistance Force (ISAF).

1.1 ISAF

International Security Assistance Force (ISAF) je vojenská misia vytvorená 20. decembra 2001 na základe rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN. Vo velení ISAF sa postupne vystriedali Veľká Británia, Turecko, Nemecko spoločne s Holandskom. *Vzhľadom na narastajúcu vojenskú náročnosť vedenia operácie prevzala zodpovednosť za ISAF v auguste 2003 Severoatlantická aliancia.* ISAF sa tak stala prvou operáciou NATO mimo euroatlantický priestor. Úlohou ISAF bolo pôvodne vytvoriť bezpečné prostredie v hlavnom meste Afganistanu (Kábule) a tým umožniť vytvorenie tzv. dočasnej afgánskej vlády vedenej Hamídom Karzaiom. V októbri 2003 rozhodla Bezpečnostná rada OSN o rozšírení mandátu ISAF. Misia ISAF následne expandovala v rámci celej krajiny. Od roku 2006 sa začala misia ISAF postupne zapájať do intenzívnych bojových operácií v južnom Afganistane.

Vojensko-strategické ciele ISAF:¹³⁵

1. Rozšírenie autority afganskej vlády na celé územie Afganistanu.
2. Vytvorenie štruktúr nutných pre zaistenie bezpečnosti v Afganistane bez asistencie medzinárodných vojenských síl.
3. Vytvorenie a udržanie stabilného a bezpečnostného prostredia afganskými úradmi, v rámci ktorého môžu prebiehať udržateľné rekonštrukčné a rozvojové aktivity.

Konečný vojensko-strategický stav: Afganské bezpečnostné sily budú schopné zaistiť a udržať bezpečnosť a stabilitu krajiny bez pomoci NATO.

Pre splnenie tohto cieľa vykonávajú zložky ISAF spolu so zložkami afgánskych bezpečnostných síl operácie na zabezpečenie bezpečnosti a stability v rámci celej krajiny. Misia ISAF je priamo zapojená do procesu budovania Afgánskej národnej armády prostredníctvom mentoringu, výcviku a poskytovania výzbroje.

Na sammite NATO v Bukurešti v apríli 2008 bola schválená komplexná stratégia pre pôsobenie NATO/ISAF v Afganistane – tzv. „Komplexný strategický politicko-vojenský plán“, ktorý definoval štyri princípy pre ďalší postup NATO a ISAF v Afganistane:¹³⁶

1. pevný a spoločný dlhodobý záväzok – pre všetkých spojencov znamená plne sa zapojiť do spoločného úsilia s cieľom dosiahnuť stav, kedy Afganistan dosiahne konečný vojensko-strategický stav, nebude ohrozovať svojich susedov a nebude útočiskom pre medzinárodný terorizmus;
2. podpora afganskému vedeniu a postupné preberanie zodpovednosti Afgancami (afganizácia) – obsahuje formovanie, výcvik a vyzbrojovanie Afganskej národnej armády, reformu a výstavbu Afganskej národnej polície, prezidentské a provinčné

¹³⁵ http://www.mzv.cz/nato.brussels/cz/aktualni_tema_afghanistan/role_nato_a_isaf_v_afghanistanu.html

¹⁰ Tamtiež

voľby v roku 2009, boj proti drogám a v neposlednom rade aj procesy odzbrojenia, demobilizácie a reintegrácie afganských milícií (povstalcov). Na Londýnskej medzinárodnej konferencii o Afganistane (2010) sa viac ako 70 zúčastnených krajín dohodli na päťročnom výhľadovom pláne, ktorý predpokladá úplné prevzatie zodpovednosti za bezpečnosť v krajine afganskými silami. Prechod kompetencií z misie ISAF do rúk afganským bezpečnostným silám sa má začať do konca roka 2010, najneskôr však začiatkom roka 2011.¹³⁷

3. komplexný prístup medzinárodného spoločenstva a zladenie civilného a vojenského úsilia – zvyrazňuje úlohu OSN v podobe jej misie UNAMA (United Nations Assistance Mission to Afghanistan) a osobitného predstaviteľa generálneho tajomníka OSN pre Afganistan, podporuje tzv. Integrovaný prístup vo forme koordinácie medzi hlavnými aktérmi (afganská vláda, UNAMA, ISAF, USA). Koordináciu úlohu v celom poskytovaní pomoci Afganistanu plní misia OSN UNAMA a celková pomoc tejto krajine zameraná na zvýšenie bezpečnosti v nej sa realizuje operáciou koalíčných síl Trvalá sloboda pod vedením USA,¹³⁸ operáciou ISAF pod vedením NATO a na ňu nadväzujúcou výcvikovou misiou NATO v Afganistane (NTM-A), provinčnými rekonštrukčnými tímami (PRT) a policajnou misiou EÚ (EUPOL Afghanistan). Z aliančného pohľadu majú zásadný význam Provinčné rekonštrukčné tímy (PRT),¹³⁹ ktoré zabezpečujú rekonštrukčné a rozvojové projekty v prostredí, kde ešte bezpečnostná situácia nedovoľuje plné pôsobenie ostatných rozvojových aktérov.
4. zvýšená spolupráca a zapojenie susedných krajín, najmä Pakistanu – ktorý je kľúčovým susedom pre ďalší vývoj v Afganistane predovšetkým pre nedostatočnú kontrolu kmeňových území pri hranici s Afganistanom, kde nachádzajú útočisko militantní príslušníci Talibanu, al-Káidy a ďalších skupín bojujúcich proti afganskej vláde a medzinárodným jednotkám v Afganistane.

2. KOMPLEXNÉ CHÁPANIE TERORIZMU

Za posledné roky dosiahlo NATO konsenzus v otázke terorizmu a v tom, že terorizmus sa stal globálnou hrozbou. Politické a vojenské orgány NATO položili základné piliere **komplexného chápania terorizmu**, ktoré budú mať dlhodobé dôsledky pre praktické postupy Aliancie.

Z politického hľadiska rozhodla Severoatlantická rada o nutnosti prípravy síl NATO na odrádzanie, bránenie, narušenie a ochranu pred teroristickými útokmi riadených zo zahraničia, ak sú namierené proti obyvateľstvu, územiu, infraštruktúre a jednotkám ktoréhokoľvek členského štátu NATO, vrátane adekvátneho zásahu proti teroristom a tým, ktorí im poskytujú útočisko. Ide tiež o asistenciu štátnym orgánom pri odstraňovaní následkov po teroristických útokoch. Aliancia bude posudzovať prípad od prípadu pridelenie síl a prostriedkov pre zaistenie operácií, vrátane operácií proti terorizmu organizovaných v spolupráci s Európskou úniou, OSN alebo inými medzinárodnými organizáciami alebo koalíciami za účasti spojencov.

¹³⁷ http://spravy.pravda.sk/taliban-konferencia-o-afganistane-je-len-propagandou-f9s-/sk_svet.asp?c=A100128_200721_sk_svet_p01

¹³⁸ Podľa TASR 16. marca 2010 americký viceadmirál Greg Smith uviedol, že takmer všetky americké jednotky, zapojené v Afganistane do operácie Trvalá sloboda, prejdú pod velenie NATO. Približne 20.000 amerických vojakov z operácie Trvalá sloboda tak bude pôsobiť integrovane v rámci operácie ISAF, do ktorej je teraz zapojených 90.000 vojakov medzinárodných jednotiek. Mimo veliteľskej štruktúry NATO zostane po reorganizácii len niekoľko malých špeciálnych jednotiek a pátracia jednotka. (<http://www.sme.sk/c/5288652/jednotky-z-operacie-trvala-sloboda-prejdu-pod-velenie-nato.html>)

¹³⁹ Ide o civilno-vojenské tímy, kde sa početne menšia civilná zložka (pod národnou kompetenciou) venuje rekonštrukčným projektom a vojenská zložka (súčasť ISAF) zaisťuje bezpečnosť všetkých členov PRT, dopravu a komunikáciu s velením ISAF a národným velením.

Z vojenského hľadiska má NATO v súčasnej dobe vypracovanú koncepciu obrany proti terorizmu aj s operačným plánom. Už 18. decembra 2001 ministri obrany členských krajín NATO vydali úlohu vojenským orgánom NATO, aby pripravili Vojenskú koncepciu na obranu proti terorizmu. Táto bola v roku 2002 vypracovaná a schválená Severoatlantickou radou a neskôr aj najvyššími predstaviteľmi Aliancie na pražskom summite 21. novembra 2002.

Vojenská koncepcia NATO na obranu proti terorizmu (NATO's Military Concept for Defence Against Terrorism) bola vypracovaná na základe hrozieb identifikovaných v „Hodnotení NATO o hrozbách terorizmu“. Vo svojom prístupe uznáva, že primárna zodpovednosť leží na pleciach členských štátov, cieľom NATO je im pomôcť, keď to potrebujú.

Vojenská koncepcia NATO vymedzuje štyri kategórie možných vojenských aktivít na obranu proti terorizmu:¹⁴⁰

1. Antiterorizmus - obranné (pasívne) protiteroristické opatrenia. Ide o obranné protiteroristické opatrenia k zníženiu stavu napadnuteľnosti a zraniteľnosti síl, jednotlivcov a majetku, vrátane limitovanej reakcie a obmedzovania vplyvu vojenskými silami, akcie v rámci varovania pred hrozbami, udržiavanie účinnosti integrovaného systému protivzdušnej obrany a zaisťovania obrany proti riadeným strelám. Včasné a presné informácie sú základným predpokladom na úspešné odstrašenie a ochranu proti teroristickým útokom.

Spojenecké antiteroristické aktivity by mohli zahŕňať:

- výmenu spravodajských informácií,
- štandardizované postupy NATO pre varovanie a obranu,
- pomoc pri vzdušnej a námornej obrane,
- pomoc krajine, ktorá chce evakuovať svojich občanov alebo jednotky z oblasti zvýšeného teroristického ohrozenia.

2. Konzekventný manažment (manažment následkov). Je ho možné charakterizovať ako použitie protiteroristických opatrení na zníženie ničivých účinkov teroristického útoku. Zahŕňa zotavenie po útoku, účasť pri plánovaní a formovaní útvarov, zabezpečovanie kapacít pre okamžitú pomoc, zriaďovanie koordinačných centier a výcvikových kapacít. Za manažment následkov zodpovedajú národné civilné orgány, avšak Aliancia by mohla poskytnúť širokú škálu vojenskej pomoci, ako napríklad:

- robustné plánovanie a rýchle rozmiestnenie špecializovaných jednotiek, ktoré by poskytli okamžitú pomoc civilným predstaviteľom – napríklad obrana proti zbraňam hromadného ničenia, žienijné práce a manažment vysídlených osôb,
- vytvorenie registra spôsobilostí Aliancie, ktoré by boli k dispozícii v krátkom čase s cieľom podporiť národné úsilie,
- vytvorenie spôsobilosti na koordináciu výcviku a cvičení s cieľom rozvíjať schopnosti na mnohonárodnú reakciu v podobných situáciách,
- Euroatlantická koordinačná bunka pre pomoc pri katastrofách by mohla poskytnúť potrebné jadro na posilnenie koordinácie medzi NATO a postihnutými krajinami.

3. Aktívna protiteroristická činnosť. Obsahuje použitie ofenzívnych intervencií vrátane protiteroristických akcií pod vedením NATO (NATO vo vedúcom postavení) a s podporou NATO (NATO v podpornom postavení) a iných organizácií alebo koalícií za účasti spojencov. Súčasťou aktívnych protiteroristických činností sú aj psychologické a informačné operácie.

¹⁴⁰ <http://www.nato.int/ims/docu/terrorism.htm>

NATO vo vedúcom postavení. Spôsobilosti potrebné na úspešné vykonanie protiteroristických operácií sú obdobné ako na vedenie tradičných vševojskových operácií, spôsob vedenia boja však bude odlišný. Z tohto dôvodu si niektoré aspekty plánovania zaslúžia zvláštnu pozornosť:

- postupy a spôsobilosti, ktoré podporujú zrýchlenie rozhodovacieho procesu s cieľom úspešne zistiť a napadať časovo senzitívne ciele v prostredí protiteroristických opatrení,
- prístup k pružnej a dostatočne účinnej vševojskovej palebnej podpore (od priamej konvenčnej paľby až po presne navádzané strely),
- potreba špecializovanejších protiteroristických jednotiek.

NATO v podpornom postavení. NAC rozhodla, že prípad od prípadu Aliancia môže súhlasiť s poskytnutím prostriedkov a spôsobilostí na podporu operácií na obranu proti terorizmu uskutočnených EÚ, alebo v spolupráci s EÚ, alebo s inými medzinárodnými organizáciami, v ktorých sú zastúpené krajiny Aliancie. V takomto prípade sú k dispozícii zo strany NATO tieto možnosti:

- úloha sprostredkovateľa koalície a poskytovateľa interoperability,
- schopnosť vytvorenia zálohy alebo doplnenia národných požiadaviek,
- predsunuté rozmiestnenie jednotiek na podporu širšieho koaličného úsilia,
- vyjadrenie politickej a vojenskej angažovanosti,
- praktická logistická pomoc a podpora vrátane povolenia preletov alebo použitia letísk,
- využitie operačného plánovania NATO a spôsobilosti aktivácie jednotiek na plánovanie misie rovnako zmýšľajúcich členov Aliancie vrátane podpory udržateľnosti operácie.

4. Vojenská spolupráca. Vzhľadom k tomu, že samotná vojenská činnosť na odvrátenie teroristických útokov nestačí, a že vojenské operácie musia byť koordinované v súčinnosti s diplomatickými, ekonomickými, sociálnymi, právnymi a informačnými iniciatívami a tiež civilnými orgánmi, musí NATO zosúladiť svoje vlastné postupy a úsilie s uvedenými iniciatívami a orgánmi členských krajín tak, aby bola zabezpečená maximálna efektívnosť v boji proti terorizmu.

NATO pravidelne rokuje s hlavnými medzinárodnými organizáciami – OSN, OBSE a EÚ. Disponuje tiež niekoľkými programami, ktoré môžu uľahčiť koordináciu mimo nej – Partnerstvo za mier, Rada NATO-Rusko, Komisia NATO-Ukrajina a Stredomorský dialóg.

Tieto programy slúžia ako hybná sila na ďalšiu koordináciu opatrení v boji proti terorizmu a odporúča, aby boli ďalej využívané a zdokonaľované.

Koncepcia identifikuje niekoľko podstatných spôsobilostí, ktoré budú potrebné na jej úspešnú implementáciu: efektívne spravodajské služby; pohotovosť a schopnosť nasadenia vo veľmi krátkom čase; efektívnosť zásahu; ochrana jednotiek; obrana proti chemickým, biologickým, rádiologickým a jadrovým zbraňam; Aliancia musí byť pripravená viesť vojenské operácie proti teroristickým skupinám a ich spôsobilostiam kedykoľvek a kdekoľvek na základe rozhodnutia NAC.

Veľký význam v boji proti terorizmu majú závery pražského summitu NATO aj v ďalších oblastiach ako napr. balíček opatrení a iniciatív, ktorého súčasťou je tzv. **Pražský záväzok k spôsobilostiam (Prague Capabilities Commitment, PCC)**¹⁴¹. Bol vypracovaný za účelom

¹⁴¹ Boj s terorizmom, Christopher Bennett,
<http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/czech/art2.html>

zdokonaľovania spojeneckých schopností v oblasti boja proti terorizmu a zabezpečenia európskych vojenských útvarov náležitým vybavením pre rýchlejší a vzdialenejší presun v teréne, účinnejšie použitie vojenskej sily a udržanie bojovej činnosti. Závazok obsahuje osem oblastí: chemická, biologická, rádiologická a jadrová obrana; spravodajstvo, pozorovanie a zisťovanie cieľov; stráženie vzduch – zem; velenie riadenie a komunikačná technika; bojová účinnosť vrátane munície s vysoko presným navedením a likvidácia nepriateľskej protivzdušnej obrany; strategická vzdušná a námorná preprava; tankovanie za letu; a rozvinuteľné tylové zabezpečenie a jednotky tylového zabezpečenia.

Dôležitou zmenou, ktorá vzišla zo summitu, bolo rozhodnutie vytvoriť **Sily reakcie NATO (NRF – NATO Response Force)**, technicky vyspelé, flexibilné, nasaditeľné, interoperabilné a udržateľné. NATO má tak k dispozícii stále integrované sily s pozemnými, námornými a vzdušnými prvkami, teda so spôsobilosťami všetkých základných druhov vojsk, mnohonárodné a pod velením jedného veliteľa. NRF majú okolo 25 000 vojakov. Tento počet a plnú pripravenosť NRF dosiahli v jeseni 2006. V praxi to znamená neuchylovať sa rýchlo k použitiu sily, ale agilnosť a expedičný charakter týchto síl využívať predovšetkým na predchádzanie konfliktom. Napríklad prítomnosť týchto síl počas humanitnej krízy by mohla pomôcť stabilizovať situáciu prv, než dôjde k jej eskalácii, alebo by mohla pomôcť vytvoriť podmienky pre konečné politické vyriešenie konfliktu bez veľkých strát na životoch.

Pražský balíček obsahoval tiež **Akčný plán civilného núdzového plánovania** (Civil-Emergency-Planning Action Plan, CEPAP) vzťahujúci sa na pomoc štátnym orgánom pri zdokonaľovaní civilnej pripravenosti, zvýšenie úrovne spravodajskej spolupráce a systémov jej hodnotenia, zlepšenie postupov v rámci reakcií na krízové situácie vrátane nového konceptu protivzdušnej obrany týkajúci sa civilných lietadiel zneužitých na teroristické akcie za účelom vylúčenia toho čo sa stalo 11. septembra 2001, racionálne opatrenia pre nevyhnutné nasadenie lietadiel AWACS a na zvýšenie spolupráce s partnermi v rámci Akčného plánu Partnerstva proti terorizmu.

Základom implementácie Akčného plánu civilného núdzového plánovania je päť iniciatív k vytvoreniu spoločných obranných kapacít proti zbraniam hromadného ničenia (ZHN). V ich rámci vybuduje NATO nasledujúce spoločné prostriedky:¹⁴²

- mobilné laboratórium k analýze biologických, chemických a rádioaktívnych látok,
- reakčný zásahový tím pre zvládanie následkov útoku za použitia ZHN,
- školiace centrum NATO k príprave expertov,
- vytvorenie zásob liečiv a ďalších prostriedkov pre prevenciu a ochranu proti NBC
- informačný systém zdravotníckeho prieskumu.

Nezastupiteľné miesto v boji proti terorizmu majú aj partnerské krajiny NATO. **Akčný plán Partnerstva proti terorizmu**¹⁴³ (Partnership Action Plan against Terrorism – PAP-T) schválil pražský summit, čím predstavitelia Euroatlantickej partnerskej rady formálne potvrdili záväzok bojovať proti terorizmu všetkými prostriedkami. Všeobecne je akčný plán obsiahly dokument vyjadrujúci vzájomnú solidaritu NATO a jeho partnerov (od 29. marca 2004 už ide o 26 členských a 20 partnerských krajín) proti teroristickej hrozbe. Skladá sa z nových, ale i časom overených princípov, ktoré sa týkajú zdokonaľovania a intenzifikáciu konzultačných a informačných postupov a metód, zvyšovania úrovne pripravenosti na boj proti terorizmu, marenia činnosti teroristických skupín, rozvoja schopností odstraňovania následkov teroristických útokov (konzekvenčný manažment), pomoci partnerom

¹⁴² Šedivý J., Nové vojenské schopnosti NATO – možné politické dôsledky, Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz, 3/2002, Ústav mezinárodních vztahů Praha, s. 3

¹⁴³ Partnerská spolupráce v boji proti terorismu Osman Yavuzalp, <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/czech/art3.html>

v protiteroristickom úsilí. Patrí sem aj budovanie spôsobilostí pre obranu pred teroristickými útokmi, ako je ochrana civilného obyvateľstva pred zbraňami hromadného ničenia. Plán PAT-T zahŕňa aj odbornú prípravu, výcvik a cvičenia súvisiace s terorizmom.

Vedúci predstavitelia Aliancie na istanbulskom summite v súvislosti s rozvíjaním protiteroristických spôsobilostí oficiálne vyhlásili **Program prác na obranu proti terorizmu**, ktorý sa zameriava na vývoj systémov, ktoré prostredníctvom najnovších technológií poskytnú armádam schopnosť odhaľovať, rozkladať a prenasledovať teroristické skupiny. Iniciatíva má viesť k zvyšovaniu schopností ozbrojených síl Aliancie pri zneškodňovaní teroristických výbušných systémov; zlepšiť šance pyrotechnikov pri zneškodňovaní výbušnín; zlepšiť zvládanie následkov bombových útokov; chrániť lietadlá pred protiletadlovými raketami blízkeho dosahu a vrtníky pred streľbou z ručných protitankových granátometov (RPG); chrániť lode a prístavy pred rýchlymi motorovými člmi a potápačmi s výbušnami; zlepšiť ochranu pred chemickými, biologickými, rádiologickými a jadrovými zbraňami; pomôcť pri presných výsadbách špeciálnych jednotiek, ich výzbroje a výstroja; vykonávať spravodajskú činnosť a prieskum proti teroristickým cieľom a ich zameriavanie; uplatňovať aktívnu obranu proti mínometným útokom.¹⁴⁴

ZÁVER

Od útoku teroristov na USA v roku 2001 rozvíja a aplikuje Aliancia v boji proti terorizmu koherentnú politickú koncepciu. Koncepcia obsahuje jednoznačné odsúdenie všetkých foriem terorizmu, spoločný záväzok jednoty a solidarity pri eliminácii hrozieb terorizmu a odhodlanie k boju s ním vždy, keď to bude nevyhnutné. Aliancia si je vedomá, že to bude dlhý a ťažký boj, vyžadujúci si kombináciu rôznych metód a foriem v politickej, ekonomickej, kultúrnej a iných oblasti, vojenskú nevynímajúc. Vzhľadom k mnohotvárnej povahe teroristickej hrozby sa kľúčovým aspektom prístupu NATO k boju proti terorizmu stala spolupráca s partnerskými štátmi a ostatnými medzinárodnými organizáciami.

Aby Aliancia dôstojne splnila svoje poslanie v boji proti terorizmu musí mať „schopnosť odstrašenia, narušenia, obrany a ochrany proti terorizmu a tiež schopnosť prispievať k ochrane obyvateľov, územia, kritickej infraštruktúry a síl Aliancie a poskytovať podporu pri riadení opatrení pre odstránenie následkov kríz“.¹⁴⁵

Pravidelné konzultácie medzi spojencami a partnermi prispievajú k spoločným hodnoteniam situácie a harmonizovaným akciám, a tým pomáhajú k zaisteniu jednotnej medzinárodnej koncepcie v boji proti terorizmu. Takmer všetky koncepcie a doktríny Aliancie boli prehodnotené na základe hrozby terorizmu. Najdôležitejším dokumentom v tejto oblasti je Vojenská koncepcia NATO na obranu proti terorizmu. Schválením tohto dokumentu sa obrana proti terorizmu stala integrálnou súčasťou poslania ozbrojených síl Aliancie.

¹⁴⁴ Boj s terorizmom pomocou technológií, Marshall Billingslea,
<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/slovak/military.html>

¹⁴⁵ Komplexná politická smernica, schválená na sammite v Rige v r. 2006,
<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8463>

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. EICHLER, J.: *Hrozba globálneho terorizmu a jeho vyhodnocování*. Mezinárodní vztahy 3/2006, Ústav mezinárodních vztahů Praha.
2. OLEJNÍK, F. - NEČAS, P.: Global threat of terrorism: new approach to fight?. In: *Acta Avionica*. roč. 10, č. 15 (2008), s. 97-101. ISSN 1335-9479.
3. BENNETT Ch.: *Boj s terorismem*, dostupné na internete <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/czech/art2.html>
4. KARÁSEK, T.: *Globální terorismus, NATO*, dostupné na internete <http://institute.fsv.cuni.cz/~karasek/gt%20-%20boj%20proti%20terorizmu%20-%20NATO.pdf>
5. NELSON, C. R.: Rozširovanie úlohy NATO v boji proti terorizmu, dostupné na internete <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue3/slovak/analysis.html>
6. YAVUZALP, Osman: *Partnerská spolupráce v boji proti terorizmu*, dostupné na internete <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/czech/art3.html>
7. *Komplexná politická smernica, schválená na sammite v Rige v r. 2006*, dostupné na internete <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=8463>
8. *Vojenská koncepcia NATO na obranu proti terorizmu, NATO's military concept for defence against terrorism* dostupné na internete <http://www.nato.int/ims/docu/terrorism.htm>

AUTORI:

PhDr. Milan **LABUZÍK**, CSc.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš,
SLOVAKIA
e-mail: milan.labuzik@aos.sk

prof. Ing. Vojtech **JURČÁK**, CSc.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš,
SLOVAKIA
e-mail: vojtech.jurcak@aos.sk

Brig. gen. doc. Ing. Miroslav **KELEMEN**, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš,
SLOVAKIA
e-mail: miroslav.kelemen@aos.sk

DEKONŠTRUKCIA AKO PRÍSTUP K SKÚMANIU V BEZPEČNOSTNEJ VEDE

Jana LASICOVÁ

ABSTRACT

Deconstruction as a research method in security studies has originated in the school of thought that emerged in last two decades of the 20th Century. It is closely connected with post-modernism and post-structuralism, both initially introduced in literary science and philosophy. Later it became apparent that it is applicable in the field of international relations and security studies as well. This applicability is a product of three basic requirements this approach fulfils. First, it incorporates the elements of previous theories that are applicable under the new security framework (such as had emerged after the end of the Cold War). Second, it is able to create new contextualization and hierarchy of security-related concepts. And finally, it presents itself as another viable path toward interdisciplinary: a necessity if a new approach is to be considered an asset.

Keywords: security, deconstruction, research method

ÚVOD

Inšpiratívnou bázou pre dekonštrukciu ako metodologický prístup v skúmaní je francúzska filozofia prezentovaná M. Foucaultom a J. Derridom. Foucaultovo dielo venované fenoménu moci a „archeológii vedenia“(poznania) inšpiruje dodnes politické vedy a vedné disciplíny, ktoré s nimi interdisciplinárne kooperujú. Derridova koncepcia filozofického vnímania moci, suverenity (všeobecne) a slobody vychádza z dekonštruovania stále platných relácií medzi individuom, štátom, inštitúciami, politikou, zodpovednosťou, násilím a morálkou. Považuje tieto relácie za petrifikované, ktoré sa vždy formujú na základe vžitej hierarchie, prijatej a akceptovanej nielen spoločnosťou, ale aj teóriami. Dekonštrukcia vyžaduje, aby sa prvky tejto hierarchie rozčlenili, inak usporiadali, zmenili poradie, stanovili novú hierarchiu. Potvrďuje nutnosť prevrátenia hierarchie pojmov, pretože každý text stojí na hierarchii a tým dopredu určuje jeho vplyv na spoločnosť. [4] Hierarchicky sú usporiadané aj texty deklarácií, ústav, stratégií a vôbec dokumentov, ktoré formujú politický, spoločenský, bezpečnostný a kultúrny vývoj. Dekonštrukciu môžeme teda vnímať aj ako formu kritiky, ktorá smeruje k skúmaniu oprávnenosti istého typu myslenia, určitej konkrétnej ideológie, s tým, že nezamieta všetko, čo tieto konštrukcie vytvorili a prezentujú, ale zameriava sa na nové oblasti, nepreskúmané a problematické miesta, upozorňuje na možné dôsledky zanedbania alternatív riešenia a tým vytvára kognitívnu bázu pre uplatnenie nových analytických rovín a nových súvislostí.

1. VNÚTORNÉ PRÍČINY, KTORÉ VEDÚ K ZMENE HIERARCHIE

Bezpečnostná veda ako nová vedná disciplína od svojho vzniku pracuje s pevnou hierarchizáciou pojmov. Existuje definovanie úlohy štátu v bezpečnosti, úloh medzinárodných organizácií, pragmaticky definovaný účel bezpečnostnej a obrannej politiky, logika strategických záujmov, nutnosť zachovania globálnej, regionálnej a lokálnej bezpečnosti. Existujú však hrozby, riziko, zlyhávajúce štáty, zbrane hromadného ničenia, terorizmus, teda všetko, čo ohrozuje bezpečnosť. Tieto kategórie majú sémantické definičné charakteristiky,

tie však nie sú ontologicky ani epistemologicky nemenné. Ich poradie, význam, vplyv sa mení podľa toho, akú dôležitosť nadobúdajú vo vzťahu k definične ustáleným kategóriám na vrchole hierarchie, t.j. k štátu, medzinárodnému spoločenstvu, k spoločenským skupinám, k individuu.

Ale práve preto, že bezpečnosťou sa zaoberá nová vedná disciplína, alebo sa transformujú staršie prístupy, existujúce ako rôzne typy bezpečnostných alebo strategických štúdií, dekonštrukcia prichádza zákonite zvnútra disciplíny. V praktickej politike zmena bezpečnostného prostredia môže viesť ku potenciálnej zmene statu quo svetového usporiadania. [2] Mení sa hierarchia, aktuálnosť a naliehavosť hrozieb a rizík, pretože sa mení medzinárodné prostredie z bipolarity na unipolaritu. [12]

L. Hansenová [6] upozorňuje na uplatnenie dekonštrukcie v medzinárodných a bezpečnostných vzťahoch. Vychádza z diel R. B. J. Walkera a R. K. Ashleyho. Spomínaní autori kritizujú vnímanie medzinárodných a bezpečnostných vzťahov ako repliku národnej politickej obce. Tento pohľad dáva na rovnakú úroveň pôvod násilia, anarchie, ale aj pokroku, poriadku v štáte i medzinárodnom priestore a vytvára pre obe entity rovnakú hierarchiu. Aj v štáte aj v medzinárodnom priestore musí vždy stáť na vrchole poriadok, mierumilovné riešenie, zodpovednosť, morálka.

Anarchia, násilie rozpory sú však hierarchicky vymedzené kategórie, ktoré sa skúmajú ako dôsledky a nie ako príčiny. Rozdiel je len vo východiskách ako k jednotlivým skúmaniam pristupujú rôzne vedecké teórie. Prevrátenie tejto hierarchie znamená, že analytik môže oprávnené dôjsť k presvedčeniu, že humanitárna intervencia je zastierací manéver pre mocenské ambície štátov [1] alebo že integračné zoskupenia môžu smerovať nie k posilneniu ekonomickej stability štátov, ale k zvýrazneniu pozície nadnárodných monopolov, preto ich výskum musí byť prvoplánový a od neho sa majú odvíjať dôsledky pre štát a medzinárodné spoločenstvo.

Menia však aj vzťahy vo vnútri medzinárodného prostredia, práve preto, že unipolárny systém vytvára tlak na štáty, ktoré si nevedia alebo nechcú vybrať alternatívy [8; 9].

Zvnútra prichádza aj redefinícia bezpečnosti. Pretože bezpečnostná politika je konanie aktérov vždy na hranici medzi vnútornou a zahraničnou sférou, redefinície sú súčasťou zmien historicky dlhšie alebo kratšie platných súradníc, akými boli napr. Vestfálsky systém alebo studená vojna [11]. Vonkajšia transformácia bezpečnostnej problematiky je teda kauzálne ovplyvňovaná vnútornou transformáciou spoločnosti na pomedzí vzťahov štát - medzinárodné spoločenstvo, čo je predmetom úvah rôznych teórií medzinárodných vzťahov, kde je ústrednou alebo relevantnou kategóriou moc. [3] Jej zmeny však ovplyvňujú dekonštrukciu skúmania teoreticky akceptovaných systémov.

2. VONKAJŠIE PRÍČINY, KTORÉ VEDÚ K ZMENE HIERARCHIE

Špecifická transformácia bezpečnostnej problematiky má však oveľa bližšie k dekonštrukcii, pretože má podobu dlhodobého diskurzu o tom, ktoré kategórie používané v bezpečnosti sa menia, ktoré menia postavenie a dôležitosť a ktoré zostávajú trvalo platné, čím dochádza k novej hierarchizácii pojmov, ale aj k novej dichotómii.

Neschopnosť dekonštruovať hierarchiu pojmov má teda aj vonkajšie príčiny, takto môže pôsobiť v bezpečnosti:

Rozširovanie konceptu bezpečnosti a kategorizácia čoraz širšieho registra hrozieb a rizík, ktoré ešte nemajú vypracovaný teoretický základ, čo logicky smeruje k tomu, že všetky na prvý pohľad negatívne spoločenské javy sa prezentujú ako bezpečnostné problémy.

Dnes je to už širokospektrálna problematika potvrdzovaná rôznymi analytickými rovinami, od globálnej po individuálnu rovinu, ďalej sektorovým delením bezpečnosti, kde je tendencia rozširovať počet sektorov, ale aj podporovať vznik a tvorbu nových typov kritických teórií.

Prehlbovanie a rozširovanie bezpečnosti sa stalo živnou pôdou pre vznik nových teórií a štúdií rôzneho typu. Mnohé súčasné formy *ne-bezpečnosti* sa potom stávajú predmetom diskurzu a dostávajú sa na vrchol hierarchie, ale vyžadujú nový teoretický prístup, ktorý ešte nie je vypracovaný. Adekvátnosť jeho budúceho využitia, účinku a potvrdenia v praxi môže mať dlhodobý charakter, ak súvisí s opatreniami štátu/medzinárodného spoločenstva, ktoré nie sú realizovateľné ihneď a účinné až po uplynutí určitého času. *Ne-bezpečnosť* sa môže týkať vážnych hrozieb a rizík [2], ale nemusí byť na vrchole hierarchie. Nutnosť utajenia, strategické dlhodobé pôsobenie, prelínanie národného a strategického záujmu zabraňujú vykonávať okamžité opatrenia.

Ďalším vonkajším vplyvom, ktorý mení hierarchizáciu pojmov je komunikácia. Vplyv komunikácie prostredníctvom masmédií a informačných prostriedkov je dnes veľmi dôležitým prostriedkom formovania verejnej mienky, medziľudských a v širšej rovine aj medzinárodných vzťahov. [5]

Komunikačná báza prostredníctvom médií a informačných prostriedkov otvára pospolitosť medzi národmi a mala by vytvárať istý typ etických noriem založených na princípálnom uznaní všetkých nárokov, ktoré majú štáty, národy, etniká. Táto základná norma by mala podliehať súhlasu ostatných ľudí podľa istých pravidiel:

- Všetci zainteresovaní do komunikácie majú byť rovnoprávni partneri. Dekonstrukcia nás oprávňuje tvrdiť, že v skutočnosti nie sú partneri, sú mienkotvorné elity a submisívna zložka – ľudstvo.
- Všetci zainteresovaný majú argumentovať najmä o otázkach bezpečnosti pravdivo a svoje tvrdenia podložiť. Dekonstrukcia nás oprávňuje tvrdiť, že manipulácia, skresľovanie údajov, asymetria pravdy, dichotómia morálky sú na vrchole hierarchie, potom nasleduje účel a až nakoniec povinnosť informovať.
- Zmyslom komunikácie by malo byť, že je založená na humánnej pospolitosti a súčasťou tejto pospolitosti sú všetky potreby človeka, národov, planéty, pre ktoré je existencia virtuálnej argumentácie možnosťou uviesť do súladu svoje požiadavky s požiadavkami iných spoločenstiev. Dekonstrukcia nás oprávňuje tvrdiť, že takýto výsledok sa môže zrodiť len v procese diskurzu, a nie ako jednotlivý rečový akt. Na vrchole hierarchie ktorá určuje diskurz však vždy stojí národný záujem, záujem veľmocí alebo finančný záujem gigantov masmediálnych prostriedkov.
- Zmyslom komunikácie by malo byť aj formovanie spolupatričnosti. Dekonstrukcia nás oprávňuje tvrdiť, že na vrchole hierarchie komunikačných snáh je zastrešovanie, budovanie, negatívnych stereotypov o určitých štátoch, národoch, kultúrach. Vedné disciplíny ako kultúrna antropológia, sociológia, filozofia, pokúšajúce sa o vyvracanie stereotypov sú akoby vyhradené pre malú intelektuálnu obec a nehodia sa do spektra informácií určených na “konzum“. To ovplyvňuje napríklad aj vnímanie pozitív trvalo-udržateľného rozvoja [10] ako protikladu k pretrvávajúcim stereotypom konzumnej spoločnosti. Tento vzťah vytvára nespravodlivú hierarchizáciu vnímania spoločenského rozvoja, teda

“konzum“ stojí proti trvalo-udržateľnému rozvoju, čo vytvára falošnú dichotómiu potrieb a možností spoločnosti.

ZÁVER

Dekonštrukcia ako nový prístup k skúmaniu bezpečnosti má niektoré pozitívne a niektoré negatívne črty.

Hlavnou pozitívnou črtou je, že vytvára kontinuitu myslenia tak, aby bolo možné falzifikovať, pretvárať a inovovať teórie a metódy podľa potrieb spoločnosti. V tomto zmysle je pravou dedičkou antickej filozofie od sofistov (poznaj seba vo svete), cez Sokrata (skepsa o tom, či vedenie a poznanie má hranice), cez Descartesa (deduktívna metóda rozčleňujúca skúmaný predmet na také prvky, kde sa dá jasne a presne kvantifikovať ich charakter), až po štrukturalizmus a konštruktivizmus, ako spôsob skúmania, zameraný nielen na lingvistický ale aj sociálny, kultúrny a sekuritizačný význam rečového aktu.

Dekonštrukcia môže byť prínosom v skúmaní bezpečnosti v tom, že bude hľadať skrytý význam a príčiny existencie takých javov, ktoré dnes považujeme za preskúmané, definične vytvarované a hierarchicky zaradené. Ako príklad môžeme uviesť termíny štát, suverenita, humanitárna intervencia, kolonizácia, postkolonizácia, ale aj terorizmus, etnické konflikty a submisívnosť štátov v bezpečnostných zoskupeniach. Významy týchto kategórií sa v súčasnosti menia, napríklad postoje k suverenite štátu [13], postoje o príčinách konfliktov, postoje o možnostiach zavádzania demokracie všade na svete a i.

Negatívnou črtou (ak vôbec môžeme pri akomkoľvek rozširovaní výskumu hovoriť o negatívach) je vytváranie ďalšieho priestoru, v ktorom by sa mohli pohybovať bezpečnostné analýzy, čiže ďalšie rozširovanie a prehľbovanie bezpečnosti. Domnievame sa, že limity pre toto skúmanie musia byť stanovené, aby sa skúmanie bezpečnosti nestalo “jazykovou hrou“, ale aby si zachovalo ukotvenie vo vlastných ontologických a epistemologických kategóriách.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. ADAŠKOVÁ, Daša. 2009. Humanitárna kríza v Kolumbii ako dôsledok bezpečnostnej situácie v krajine. In *Interpolis '09*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2009. ISBN 978-80-8083-938-3
2. BARAN, Jaroslav. 2008. Možné geopolitické dôsledky prebiehajúcej hospodárskej krízy. In: MÁRTON, M., LIPKOVÁ, Ľ., STRÁŽOVSKÁ, H., TÓTH, Ľ., BALHAR, V. *Medzinárodné vzťahy 2008 : aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky : zborník príspevkov z 9. medzinárodnej vedeckej konferencie, Zámok Smolenice, 04. - 05. december 2008*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2009. S. 41-48. ISBN 978-80-225-2823-8.
3. ČUBRÍK, Michal. 2008. Realistický a liberalistický prístup k analýze súčasnej veľmocenskej politiky. In *INTERPOLIS '08 – zborník príspevkov z V. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: FPVaMV - UVaV UMB, 2008. ISBN 978-80-8083-724-2, s. 7-12
4. DERIDA, Jacques, ROUDINESCO, Elisabeth. 2003. *Co přinese zítřek?* Praha: Karolinum, 2003. 284 s. ISBN 80-246-0542-2

5. DOLINEC, Vladimír. 2010. Agenda setting a sekuritizácia medzinárodného terorizmu. In Ušiak, J., Lasicová, J. *Bezpečnostné fórum 2010*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2010. ISBN 978-80-8083-980-2, s. 121-127
6. HANSEN, Lena. 2005. R.B.J. Walker a medzinárodní vzťahy: dekonstrukce oboru. In: NEUMANN, I.B., WAEVER, O. (eds.). *Budoucnost mezinárodních vztahů*. Brno, 2005. ISBN 80-903333-5-4.
7. HOSCHEKOVÁ, D.: Odlišné prístupy Francúzska a Nemecka k zákazu nosenia moslimských šatiek. In: INTERPOLIS'07 – zborník príspevkov zo IV. Konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. PAMIKO, Bratislava 2007, ISBN 978-80-85660-07-4, s. 77-82
8. HUSENICOVÁ, Lucia. Perspektívy integrácie v severovýchodnej Ázii. In *Panoráma – mapping security discourse*. Bratislava: CENAA, 2008. ISBN 978-80-970041-0-1
9. KAŠČÁKOVÁ, Dominika. 2010. Normatívno-práve a bezpečnostné implikácie zlyhávania štátov. In Ušiak, J., Lasicová, J. *Bezpečnostné fórum 2010*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2010. ISBN 978-80-8083-980-2, s. 172-183
10. KAZANSKÝ, Rastislav. 2009. *Vybrané nástroje rozvoja poznatkovo-orientovanej spoločnosti*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2009. 166 s. ISBN 978-80-8083-838-6
11. NEČAS, Pavel, UŠIAK, Jaroslav. 2010. *Nový prístup ku bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8040-401-7
12. TOKÁR, Ľubomír. 2008. Unipolarita. In *Panoráma – mapping security discourse*. Bratislava: CENAA, 2008. ISBN 978-80-970041-0-1
13. UŠIAK, Jaroslav. 2009. Premeny suverenity európskych štátov v kontexte vybraných teórií medzinárodných vzťahov. In *Současná Evropa*, roč. 14, 2009, č. 2. ISSN 1804-1280, s. 35-54

AUTOR:

Doc. PhDr. Jana Lasicová, PhD.
 Katedra bezpečnostných štúdií,
 Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
 Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
 Kuzmányho 1, 97401 Banská Bystrica,
 SLOVAKIA
 e-mail: jana.lasicova@umb.sk

NOVÉ DIMENZIE EXISTENCIE A POUŽITIA OZBROJENÝCH SÍL

Ivan MAJCHÚT

ABSTRACT

The paper presents the military as fundamental building block and one of the most recognizable characteristics of a modern state. The armed forces is adapting to the changes in the international security environment and reexamining its functional responsibilities. The Military dimension has significant potentials for promoting and contributing to peace and preventing conflicts. International military cooperation can be systematically categorized and analyzed by examining the form, nature and aspects of the cooperative activities. Cooperative security and preventive defense concepts promote military cooperation and look to prevent dangerous situations from arising and ultimately prevent activities of aggression and violent conflict.

Keywords: armed forces, prevention, security, military cooperation,

ÚVOD

Charakteristika súčasného bezpečnostného prostredia je veľmi náročná. Dôležitým charakteristickým znakom súčasného bezpečnostného prostredia je široké spektrum aktérov. Tí svojou činnosťou ovplyvňujú spôsob riešenia kríz. Sledujú svoje záujmy a aktívne vstupujú do politického diania v pozitívnom aj negatívnom zmysle. V bezpečnostnej oblasti sa angažujú predovšetkým medzinárodné organizácie, národné štáty, vojenské aliancie, koalície štátov a mimovládne organizácie.

Poslanie jednotlivých aktérov, rozdielnosť ich záujmov, rôznorodosť koncepčných prístupov, odlišné pracovné postupy v zabezpečovaní bezpečnostných potrieb je úplne prirodzené. Celé spektrum aktérov tak do procesu vnáša množstvo civilných aj vojenských spôsobilostí. Rozhodnutie o ich použití pri riešení krízy umožňuje vo vzájomnej kombinácii využiť účinky synergie napriek tomu, že pôvodne boli na sebe relatívne nezávislé.

1. OZBROJENÉ SILY A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ

Štát môže byť považovaný za abstraktný subjekt alebo systém. Napriek existencii množstva definícií je možné využiť jednu z tých jednoduchších. Štát môžeme definovať ako inštitúciu alebo organizáciu určenú z veľkej časti na zabezpečenie fyzickej bezpečnosti jej konštrukčných prvkov (1). Medzinárodné prostredie, sa v podstate skladá z mnohých štruktúrálnych prvkov, ako sú spoločnosti, štáty, inštitúcie, organizácie a mnohé ďalšie zložky. Tieto prvky obsahujú množstvo podsystémov ktoré sa skladajú zo základných zložiek. Zriadenie ozbrojených síl, zodpovedných za vykonávanie veľmi špecifickej funkcie pre štát, je práve takouto zložkou.

Ozbrojené sily sú jedným z najdôležitejších základných stavebných prvkov existencie štátu a sú často priamo spájané s jeho zvrchovanosťou a ochranou jeho národnej bezpečnosti. V súčasnej dobe, ozbrojené sily slúžia záujmom štátu a ich legitimita pochádza výlučne zo

skutočnosti, že patria štátu (2). A zatiaľ čo ich úloha v minulosti bola definovaná jednoduchšie a priamo, ozbrojené sily dnes prijímajú širšie spektrum rolí a úloh.

V dnešnom vzájomne závislom medzinárodnom prostredí, medzinárodná bezpečnosť je viac než zhrnutie bezpečnosti jednotlivých štátov. Medzinárodná bezpečnosť predstavuje sadu široko prijímaných opatrení a opatrení na zaistenie bezpečnosti štátov na medzinárodnej úrovni. Ich analýza berie do úvahy množstvo faktorov, ktoré pramenia zo štruktúr, pravidiel a vzťahov v medzinárodnom prostredí. Podobnosti, rozdiely a zmeny sú v tejto oblasti starostlivo skúmané mnohými odborníkmi v oblasti národnej a medzinárodnej bezpečnosti.

Medzinárodná bezpečnosť sa zaoberá najmä vzťahmi medzi štátmi, inštitúciami a ďalšími zložkami. Tiež sa zaoberá ich vnútornými štrukturálnymi vzťahmi. Kompletné objasnenie týchto vzťahov je viacrozmerne, zložité a zdĺhavé. Za zmienku stojí upozornenie na vzťahy medzi nimi a ozbrojenými silami.

Takmer každý štát má ozbrojené sily alebo funkčne podobný prvok. Medzinárodné inštitúcie a organizácie - ako je Organizácia spojených národov (OSN), Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), Severoatlantická aliancia (NATO) a Európska únia (EÚ) - nemajú autonómne armády a sú závislé na vojenskej sile svojich členských štátov. Ozbrojené sily nasadené prostredníctvom členských štátov alebo prostredníctvom medzinárodných organizácií sú nástroje moci a ich použitie znamená jednu z najpresvedčivejších foriem sily. Ozbrojené sily ako nástroj sily boli v histórii použité rôznymi spôsobmi. Najčastejším spôsobom ich použitia bol ozbrojený zápas (boj).

Ozbrojené sily boli už tradične ozbrojenou, samostatnou a vysoko špecializovanou inštitúciou v spoločnosti a dodnes majú preukázateľne jedinečné a univerzálne poslanie. Ich charakteristiky, v akejkolvek spoločnosti či zriadení bez ohľadu na prevažujúcu politickú ideológiu alebo svoju geografickú polohu, sú formované požiadavkou ozbrojeného zápasu (boja). Profesionálni vojaci z rôznych krajín majú pravdepodobne viac spoločného medzi sebou než s niektorými inými profesiami vo vlastnej krajine (spoločnosti). Vojenská profesia je ľahko rozpoznateľnou profesiou v ktorejkoľvek krajine a v akejkolvek časti sveta.

Ozbrojené sily nie sú nevyhnutne tým najdôležitejším faktorom, ktorý vytvoril medzinárodné prostredie, v ktorom sa vojny odohrávajú, ale určite by mali byť zodpovedné za profesionálny výkon svojho poslania. Úlohou vojenskej profesie je tiež identifikácia nebezpečenstiev a hrozieb pre bezpečnosť štátu. Táto úloha ozbrojených síl umožňuje nadviazať na tvorbu vnímania neistoty vo svojich vlastných krajinách a zodpovedajúce pocity neistoty v iných krajinách (2). Tento cieľ bol dosahovaný prostredníctvom mobilizácie, akvizíciou zbraní a ďalších iniciatív, ktoré zrejme prispievajú k zvýšeniu sily a spôsobilostí vojenských síl. Okrem toho, netransparentnosť a uzavretá vojenská politika tiež prispieva k zvýšeniu nedôvery a podozrievaniu medzi krajinami.

Zmeny po studenej vojne vytvorili nové, dynamické medzinárodné prostredie - prostredie s mnohými príležitosťami a rozsiahlymi výzvami. Vojenské sily, vojna a použitie ozbrojenej sily sú stále menej efektívne ako prostriedok na implementáciu národnej politiky štátu a zaistenie bezpečnosti štátu, ako je opísané v tvrdení Clausewitzovho spájania vojny a politiky (3). To však neznamená, že úloha ozbrojených síl sa v medzinárodnej bezpečnosti znižuje. Postupne sa prispôbujú novému prostrediu a sú politicky spájané s budovaním vzájomných vzťahov, ako je tomu v prípade NATO a bývalej Varšavskej zmluvy. Okrem pôvodných sa objavujú nové úlohy a poslanie. Ozbrojené sily naberajú na dôležitosť v medzinárodných vzťahoch.

Tieto zmeny teraz poskytujú príležitosť pre väčšiu otvorenosť a vzájomnú spoluprácu. Objavujú sa tvrdenia, že vojenské súperenie, ktoré bolo konštantným rysom medzinárodnej

politiky a zdrojom hlbokkej nestability, je teraz minulosťou, alebo v konečnom dôsledku prinajmenšom podriadené hospodárskej súťaži (4). Pravdepodobne je to príliš optimistické tvrdenie, ale nemožno opomenúť, že tieto zmeny uplatnili potrebu redefinície ozbrojených síl a ich úloh v novom medzinárodnom prostredí.

Objavil sa nový fenomén modernej doby. Narastajúca úloha ozbrojených síl v operáciách na podporu mieru po celom svete a vznik "kultu" profesionálnych vojakov mierových síl. Mnohé krajiny, ktoré poskytujú vojakov do medzinárodných mierových operácií, vytvárajú akýsi nový druh organizačnej kultúry vo svojich ozbrojených silách. Vo väčšine prípadov, udržiavanie mieru (peacekeeping) je veľmi špecializovanou funkciou, náročnou na neortodoxné vojenské vzdelávanie a odbornú prípravu. Niektoré ozbrojené sily môžu čoskoro riešiť vnútorný a koncepčný rozpor medzi prípravou „vojaka – bojovníka“ a „vojaka mierotvorcu“.

Potenciálny vznik kríz a ozbrojených konfliktov, ktoré narúšajú medzinárodnú bezpečnosť na celom svete, viedol k zvýšeniu snahy medzinárodného spoločenstva o urovanie sporov. Väčšina takýchto problémov požaduje jednotnú akciu a integrovaný prístup. Je nevyhnutné nasadenie presvedčivej vojenskej sily v kombinácii s ďalšími dostupnými nástrojmi. Vzhľadom na obmedzené zdroje a obmedzené vojenské kapacity, navyše pri rozporoch v jednotlivých národných politických riešeniach, nadnárodný prístup je absolútne nevyhnutný. Tým je spolupráca medzi vojenskými silami prirodzeným základným prvým krokom pri plnení týchto nových úloh. Bilaterálne a multilaterálne vzťahy sú prirodzeným pôvodcom na vytváranie nových, regionálnych bezpečnostných opatrení, ako je napríklad NATO program „Partnerstvo za mier“ (Partnership for Peace - PfP). Uvedený program a mnohé iné prostriedky prispievajú k rozvoju spoločných iniciatív medzi ozbrojenými silami. Ozbrojené sily si zachovávajú svoju primárnu úlohu ako tradičný nástroj bezpečnostnej politiky štátu. Okrem toho sa ozbrojené sily po celom svete prispôbujú svojim novým rolám a funkciám v medzinárodnej bezpečnosti.

2. OZBROJENÉ SILY A ICH KOOPERÁCIA V MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Kooperácia a orientácia na prevenciu je ústrednou témou diskusie medzi politikmi a odborníkmi na medzinárodnú bezpečnosť. Snahou je nájsť optimálne nástroje na včasné zisťovanie rizika a prijatie adekvátnych opatrení proti jeho eliminácii.

Efektívny mechanizmus pod správou OSN predpokladá účinné plánovanie budúcej operácie/misie. Základným predpokladom je lepšie plánovanie operácie/misie, uspokojenie rastúcich nákladov na ich realizáciu a hlavne skrátenie času od potreby zasiahnuť po samotný začiatok realizácie opatrení na odvrátenie alebo elimináciu krízy.

Primárnou zložkou úspechu sú sústavne starostlivo navrhnuté a realizované preventívne opatrenia. Zámerom je zabrániť zhromaždeniu všetkých takých prostriedkov, ktoré by umožnili vzniku agresívnych aktivít. Podstatou je posun vo filozofii od prípravy na boj proti hrozbám k predchádzaniu týmto hrozbám od ich samotného vzniku. Tento kooperatívny prístup štátov a medzinárodných inštitúcií môže predstavovať najdôležitejší základný stavebný kameň pre vývoj nových vzťahov a bezpečnostných štruktúr (5).

Dobрым ukazovateľom úspešnosti a udržateľnosti tohto konceptu je jeho účinok na vzťahy medzi ozbrojenými silami z rôznych krajín. Ich časti už sú nasadzované a spolupracujú v širokom spektre činností po celom svete na globálnej aj regionálnej úrovni. Avšak, existuje tiež niekoľko problémov, ktoré tento dobre mienený koncept narušujú.

Kooperatívna bezpečnosť závisí na politickej legitimitate medzinárodného práva a relatívne spoľahlivej forme medzinárodného poriadku. Bez takejto akceptácie by ozbrojené sily mohli byť použité iba v obrane národného územia alebo v rámci nadnárodne zameraného úsilia na dosiahnutie mieru (zvyčajne pod vedením OSN alebo OBSE).

Nie je tajomstvom, že sa spochybňuje legitimita niektorých už vykonaných operácií, realizátori ktorých sa odvolávajú práve na filozofiu preventívnych opatrení. Typickým príkladom v nedávnej histórii sú letecké údery NATO na Juhosláviu v roku 1999 (6), ale aj útok koalíčných vojsk na Irak v roku 2003 (7).

Koncepcia preventívnej obrany, ktorá revolučným spôsobom, vychádza z kolektívnej bezpečnosti, sa snaží zabrániť nebezpečnému vývoju použitím „drastických prostriedkov“ (8). Preventívna obrana využíva všetky nástroje zahraničnej politiky - politické, ekonomické a vojenské – spoločne zamerané na obmedzenie udalostí, ktoré sa môžu potenciálne stať väčším nebezpečenstvom. Úsilie preventívnej obrany môže pozostávať zo stratégie, politického programu, alebo programu dlhodobého charakteru, alebo sa môže skladať z akcií alebo spontánnych unáhlených reakcií na vývoj situácie.

Vojenská kooperácia je jednoznačnou cestou na realizáciu tých najpresvedčivejších opatrení v koncepcii prevencie. Predpokladom úspechu je naplnenie konsenzu legitímnosti.

ZÁVER

Ozbrojené sily prekonali dlhú cestu od tradičného vnímania svojho poslania ako nástroja na vedenie vojny v národnom záujme. Vojenská kooperácia ponúka príležitosť na spoluprácu na rozdiel od pôvodného vnímania ozbrojených síl ako prostriedku proti niekomu. Dnes hľadáme partnera, nie potenciálneho nepriateľa.

Ozbrojené sily napomáhajú svojej krajine pri spolupráci so susedmi. Nasadenie ozbrojených síl v mieri a kooperácia pri udržiavaní mieru vyžaduje vytváranie mnohonárodných síl. Pôsobenie ozbrojených síl v takomto ponímaní im poskytuje hlbšiu dimenziu v prispievaní do medzinárodnej bezpečnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. CREVELD, Martin van. *The State: Its Rise and Decline*. [online]. Ludvig von Mises Institute : Auburn, Alabama, 2000. [cit. 2010-10-11]. Dostupné na <<http://mises.org/daily/527>>.
2. DYER, Gwynne. *War: The Lethal Custom*. Carroll & Graf Publishers : New York, 2006. 496 s.
3. CLAUSEWITZ, Carl von. *O válce*. Academia : Europa, 2008. 752 s. ISBN: 978-80-200-1598-3
4. MEARSHEIMER, John. *Strategy and Force Planning*. Naval War College Press : Newport, 1996, s. 54.

5. BOUTROS-GHALI, B. *Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping*, United Nations : New York, 1992.
6. IVANJI, Andrej. *Zločin alebo nutnosť?* [online]. Prop. 2009. [cit. 2010-10-11]. Dostupné na <http://protiprudu.info/zlocin_alebo.html>.
7. KUNŠTEK, Martin: *V rozpore s právom je útok na Irak i jeho taktika*. [online]. Britské listy. 2003. [cit. 2010-10-11]. Dostupné na <http://www.blisty.cz/art/13594.html>>.
8. CARTER, Ashton B., PERRY, William J. *Preventive Defence: A New Security Strategy For America*, Brookings Institution Press : Washington, DC, 1999. 243 s.

AUTOR:

pplk. Ing. Ivan MAJCHÚT, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
SLOVAKIA
e-mail: ivan.majchut@aos.sk

IDENTIFIKÁCIA A KVANTIFIKÁCIA MIESTNEHO SEKUNDÁRNEHO HOSPODÁRSKEHO POTENCIÁLU V SITUÁCIÁCH NEVOJENSKÝCH OHROZENÍ

Stanislav MORONG

ABSTRACT

The author interprets the results of research in the field of crisis management. It focuses on the structure and potential businesses that are not entities of economic mobilization. Quantify them in terms of resistance to non-military threats on the ground. For the model based on specific research samples interprets the scope and quality, which these businesses can participate in stabilizing the security situation in the natural hazards respectively. affected by the accident site. Among other objectives of the research focuses on factors that influence business decisions on business, the creating principles and determinants of price decisions on safety are an unstable market.

Keywords: crisis management, risk, enterprise, decision making, quality, quantification, economic potential

ÚVOD

Objektívne treba konštatovať, že očakávania z eufórie porevolučných 90- tých rokov 20. storočia v strednej a východnej Európe o automatickom zmiernení sociálnych rozdielov v štátnom, kontinentálnom, či celosvetovom meradle, či zmiernení napätia vo svete sa v celom rozsahu nenaplnili, resp. došlo len k ich parciálnemu naplneniu. Zánikom niektorých vojenských zoskupení sa svet nestal stabilnejším, ani bezpečnejším. Objavili sa nové hrozby prameniace z geopolitických záujmov mocností, náboženskej intolerancie, internacionalizácie kriminality a veľmi akútny problém ohrozenia ľudstva vplyvom klimatických zmien¹⁴⁶.

Reakciou na uvedené hrozby je všestranná príprava zvládnutia krízových situácií, ktoré vznikajú ako produkt protichodných politických a ekonomických záujmov, čo je obsahom krízového manažmentu. Zabezpečenie všeobecnej, čiastočnej či hospodárskej mobilizácie, ako aj reakcia na ohrozenie v podobe vyhlásenia vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a stavu núdze je po stránke legislatívnej a organizačnej v podmienkach SR rozpracované v podobe platných metodík a zákonných noriem.

Diametrálne odlišnou je situácia v metodologickom skúmaní možností podnikania v krízových situáciách. Obmedzenia práv a slobôd občanov, ktoré významne zasahujú aj do podnikateľského rozhodovania v krízových situáciách sú zákonom¹⁴⁷ vymedzené, rovnako ako povinnosti podnikateľa určeného ako subjekt hospodárskej mobilizácie¹⁴⁸, ktoré vytvárajú určitú jednotnú legislatívnu bázu na riešenie problémov podnikania v špecifických situáciách. Na rozdiel od minulosti aktuálne a perspektívne vojenské konflikty, sú geograficky a intenzitou limitované rovnako ako jednotlivé druhy mimoriadnych situácií. Preto

¹⁴⁶ STANĚK, Peter: Globalizácia svetovej ekonomiky. Bratislava: Vydavateľstvo Epos 1999. 221 s. ISBN 80 – 8057 – 109 – 0

¹⁴⁷ Zákon č.227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a stavu núdze, čl.2; ods.3; Bratislava 2002, str.2262

¹⁴⁸ Zákon 414/2002 Z.z. o hospodárskej mobilizácii

v hospodárstvach jednotlivých krajín, ale aj spoločnstiev sa vytvára priestor pre uspokojenie dopytu a ponuky, nielen životne dôležitej produkcie, ale aj tovarov, prác a služieb, ktoré sa významne podieľajú na prevencii sociálnych nepokojov.

Následky lokálnych konfliktov, ale aj živelných pohrôm, katastrof či havárií, môžu dokonca iniciovať rastúci dopyt po niektorých špecifických tovaroch, ako napr. odevných a priemyselných textíliách, dezinfekčných prostriedkoch, špecifickom drogistickom tovare a pod.

1. BEZPEČNOSTNÁ SITUÁCIA A SEKUNDÁRNY POTENCIÁL

Vzhľadom k rozsahu a kapacitám vyčlenených špeciálnych odborných miest, slúžiacich pre potrebu distribúcie základných potravín a iných životne dôležitých komodít je nevyhnutné, aby v možnom rozsahu, naďalej fungovali tie podnikateľské subjekty, ktorých ponuka je dôležitá pre uspokojovanie zmenených potrieb obyvateľstva a to v rozsahu autonómneho rozhodnutia o pokračovaní alebo zrušení podnikania každého podnikateľského subjektu.

S cieľom identifikovať a kvantifikovať potenciál podnikateľských subjektov, ktoré nie sú určenými subjektmi hospodárskej mobilizácie a tvoria sekundárnu bázu uspokojovania potrieb samosprávnych orgánov a obyvateľstva na konkrétnou nevojenskou hrozbou, či kombinácií viacerých hrozieb postihnutom území, bol v rokoch 2009 -2010 autorom vykonaný výskum v regióne severovýchodného Slovenska. Tento región bol pre danú úlohu vybraný z dôvodu periodicky sa opakujúcich živelných pohrôm v podobe povodní. Okrem hlavného cieľa, ktorým bolo verifikovať existenciu dvoch špecifických, doteraz teoreticky nevymedzených faktorov tvorby ceny a tým pravdepodobne aj uplatňovanie iných princípov a zásad cenového rozhodovania podnikateľa v podmienkach vojenských a nevojenských hrozieb aké sú uplatňované v bezpečnostne stabilných podmienkach trhu, boli stanovené aj čiastkové ciele. Okrem iného boli zamerané na štruktúru rezídua podnikateľských subjektov na postihnutom území, motivujúce a demotivujúce faktory zotrvania na špecifickom trhu, ako aj postoje k platnej legislatíve, aktuálnosti a efektu možných regulačných opatrení ako aspektov, ktoré významne ovplyvňujú podnikateľské aktivity a chod hospodárskych procesov v postihnutej oblasti štátu.

2. KVANTIFIKÁCIA A INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU

Základné informácie o podnikoch boli v rámci výskumu kumulované do otázok, ktoré bližšie charakterizovali výskumnú vzorku (36 z oslovených 90 podnikov) z aspektu členenia na výrobné podniky a podniky poskytujúce služby, veľkosti podniku a odvetvia podnikania. Z uvedenej vzorky sa 14 firiem identifikovalo ako výrobné, 22 ako podniky poskytujúce služby. V percentuálnom vyjadrení to znamená, že z danej výskumnej vzorky tvorili produkčné spoločnosti 38,89% a na poskytovanie služieb bolo orientovaných 61,11% podnikov, čo vyjadruje tab.1

Tabuľka 3 Podiel výrobných podnikov a podnikov služieb

Charakteristika podniku	Početnosť odpovedí	% vyjadrenie
výrobný	14	38,89
poskytujúci služby	22	61,11
Spolu	36	100

Z hľadiska cenového vývoja a perspektívneho potenciálu podnikov, ktoré nie sú subjektmi hospodárskej mobilizácie, ako sekundárnej bázy systému materiálových zdrojov

krízového manažmentu, je nevyhnutné bližšie analyzovať aj veľkosť podnikov tvoriacich výskumnú vzorku, ako aj hospodárske odvetvie, ku ktorému ich možno zaradiť na základe primárnych podnikateľských aktivít.

Prieskumná vzorka bola cielene pripravená tak, aby postihla v záujmovej lokalite (povodňami najfrekvencovanejšie postihované obce a mestá – prešovský VÚC), všetky typy podnikov v členení podľa veľkosti. Adekvátne úrovni industrializácie a investičnej atraktívnosti územia tohto kraja je rozvinutá štruktúra podnikov klasifikovaná podľa počtu zamestnancov s dominantným početným zastúpením mikropodnikov a malých podnikov. Dotazník bol zaslaný okrem uvedených aj trom stredným a jednému veľkému podniku, ktorých sídlo je v oblasti severovýchodného Slovenska. Tieto podniky neboli do výskumnej vzorky zaradené z dôvodu, že ani jeden z nich nevrátil vyplnený dotazník.

V otázke, ktorej zámerom bolo bližšie charakterizovať podnik podľa veľkosti sa respondenti identifikovali tak, ako je to prezentované v tab.2

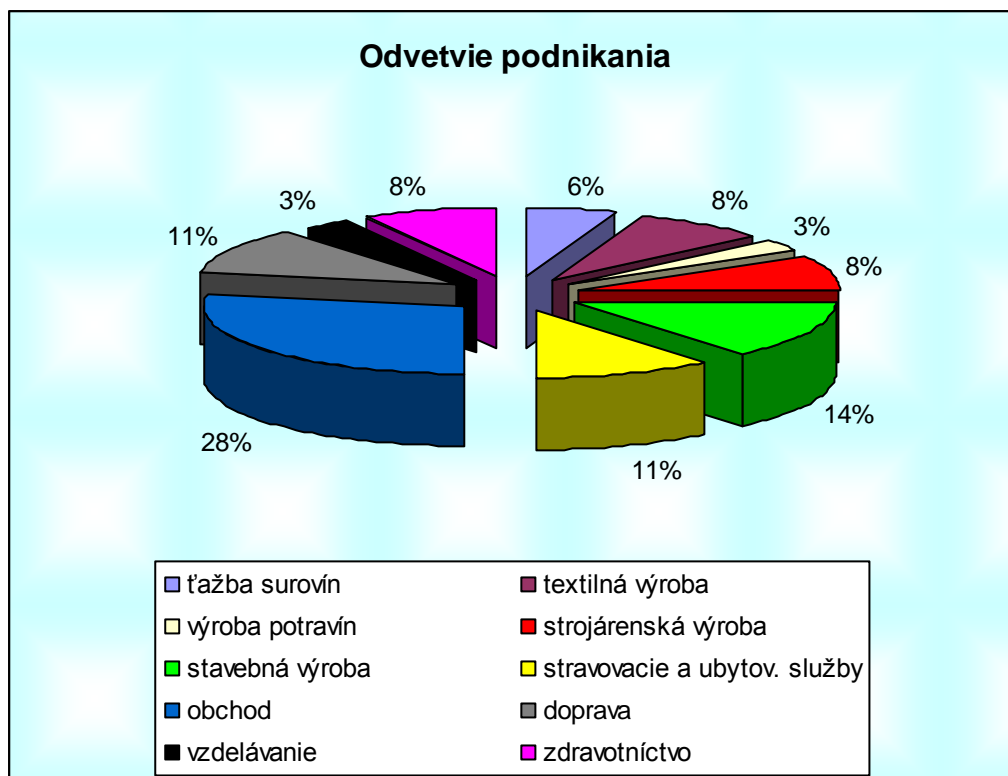
Tabuľka 4 Štruktúra podnikov podľa veľkosti

Veľkosť podniku (podľa počtu zamestnancov)	Početnosť odpovedí	% vyjadrenie
mikropodnik (0 - 9)	19	52,78
malý podnik (10 - 99)	17	47,22
stredný podnik (100 - 499)	0	0
veľký podnik (viac ako 500)	0	0
Spolu	36	100

V logickej kontinuite so zámerom detailnej charakteristiky podnikov, ktoré boli predmetom výskumu z hľadiska ich vnímania ako možných partnerov pri riešení následkov krízových situácií alebo mimoriadnych udalostí bola v ďalšej otázke pozornosť zameraná na hospodárske odvetvie, v ktorom predmetné podniky pôsobia. V tomto kontexte boli podniky v súlade s odpoveďou na prvú otázku, kde sa 14 prezentovalo ako výrobné podniky a 22 ako podniky poskytujúce služby charakterizované tak, ako je uvedené na grafe 1 a v tab.3.

Tabuľka 5 Zastúpenie podnikov podľa odvetví

Odvetvie podnikania	Početnosť odpovedí	% vyjadrenie
ťažba surovín	2	5,56
textilná výroba	1	8,33
výroba potravín	3	2,78
strojárenská výroba	3	8,33
stavebná výroba	5	13,89
stravovacie a ubytov. služby	4	11,11
obchod	10	27,78
doprava	4	11,11
vzdelávanie	1	2,78
zdravotníctvo	3	8,33
Spolu	36	100,00

Graf 1 Klasifikácia podnikov podľa odvetvia podnikania

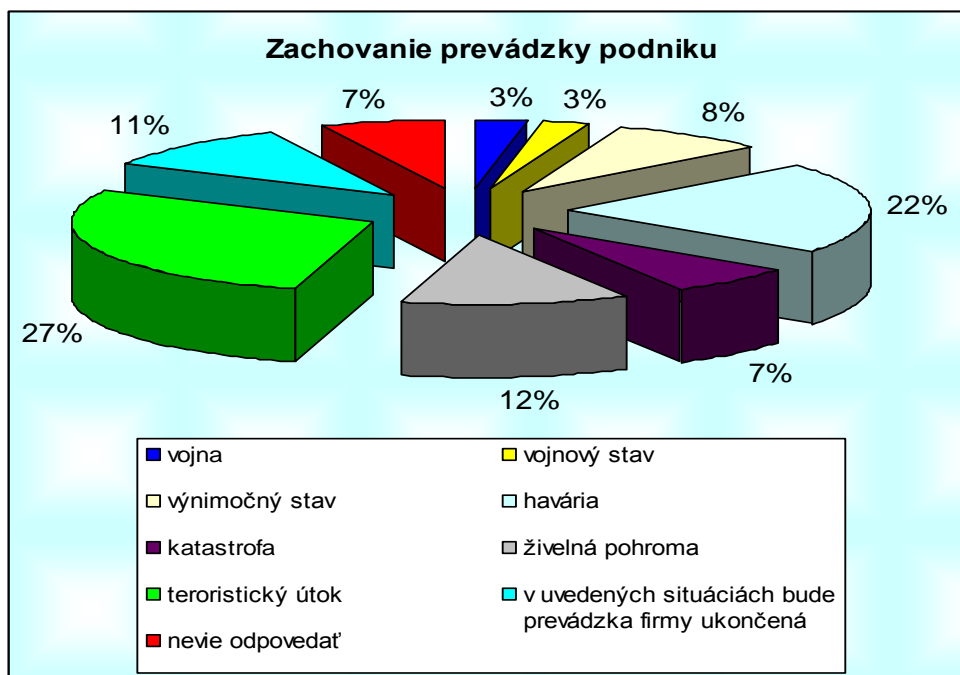
Druhá základná skupina otázok mala za úlohu odpovedať na otázku motivačných a demotivačných faktorov, ktoré sú podľa hypotézy kľúčové v rozhodovaní o kontinuite podnikania v neštandardných podmienkach trhu.

Na otázku, koľko podnikov má skúsenosti z podnikania v krízových a mimoriadnych situáciách, odpovedala nadpolovičná časť respondentov kladne, čo potvrdilo správnosť dlhodobej analýzy a selekcie vytypovaných podnikov oslovených vo finálnej fáze tohto výberu v podobe účastníkov realizovaného výskumu. Pretože táto skupina otázok bola alternatívne formulovaná skúsenostne aj hypoteticky 21 z 36 respondentov odpovedalo na základe skúseností a výrazne tak prispeli ku kvalitatívnym parametrom vykonaných záverov nielen k danej otázke (ako je uvedená v tab.4), ale aj verifikácii pracovnej hypotézy a realizovaného výskumu ako celku.

Tabuľka 6 Skúsenosti s podnikaním v situáciách ohrozenia

Podnikanie v kríz. situáciách	Početnosť odpovedí	% vyjadrenie
áno	21	58,33
nie	15	41,67
Spolu	36	100

Na otázku, koľko firiem a za akých podmienok by pokračovalo v podnikaní aj v prípade krízových situácií a mimoriadnych udalostí, bolo podstatné ako respondenti individuálne vnímajú jednotlivé situácie a rozhodujú sa pre podnikanie len v jednom alebo vo viacerých z možných prípadov ohrozenia.

Graf 2 Závislosť kontinuity podnikania na druhu ohrozenia

To znamená, že jeden respondent mohol odpovedať v rozsahu deviatich eventualít, kde sedem zodpovedalo jednotlivým druhom ohrozenia a každý zúčastnený mohol navyše vyjadriť záujem a postoj, že za daných podmienok by s podnikaním skončil prípadne sa vyjadriť, že nevie ako by sa v danej situácii rozhodol.

Celkom bolo od 36 respondentov získaných 56 odpovedí, pretože viaceré podnikateľov odpovedalo v kombináciách uvedených možností. Odpovede doplnené o doplnkovú špecifikáciu daného rozhodnutia sa vyskytli aj v otázke vo vzťahu ku podnikaniu v prípade katastrof a havárií, kde respondenti uviedli, že ako rozhodujúce faktory v rozhodovaní by boli určite kvalitatívne a kvantitatívne parametre havárií a katastrof, ale vo všeobecnosti zaujali k problému postoj interpretovaný pomocou grafu 2

3. MODEL SEKUNDÁRNEHO PODNIKATEĽSKÉHO REZÍDUA NA POSTIHNUTOM ÚZEMÍ

Ak budeme vychádzať zo skutočnosti, že výskumná vzorka je určitou analógiu reálneho správania sa a konania všetkých podnikov na ohrozenom území je možné z vybranej časti realizovaného výskumu vyvodiť tieto všeobecne platné závery:

- vplyvom zmeny bezpečnostnej situácie sa počet výrobných podnikov na postihnutom území zníži o 21,43% a počet podnikov služieb o 22,72%
- odvetvie strojárnej výroby zaznamená úbytok 33,33% podnikov
- stavebné odvetvie opustí až 40% podnikateľských subjektov,
- kapacity stravovacích a ubytovacích služieb zaznamenajú 25% pokles,
- obchodné služby prestane poskytovať 30% z počtu všetkých obchodných firiem,
- dopravné služby bude ponúkať o 25% subjektov menej ako v podmienkach bez bezpečnostných hrozieb,

- redukcia výroby a poskytovaných služieb z aspektu posúdenia rezistencie jednotlivých odvetví tvoriacich výskumnú vzorku sa dotkne 50% subjektov,
- pre ukončenie podnikania pri aktivácií, ktoréhokoľvek zo 7 druhov bezpečnostného ohrozenia sa nerozhodne ani jeden z 21 podnikov, ktoré majú skúsenosti s podnikaním v mimoriadnych situáciách, ukončiť podnikateľské aktivity sa rozhodne až 53,33% firiem bez týchto skúseností.

Celkovo je možné dospieť k záveru, že vyššiu mieru rezistencie aj keď s minimálnym rozdielom (1,3%), vykazujú v podmienkach ohrozenia výrobné podniky v porovnaní s podnikmi služieb. Vyššiu tendenciu k zrušeniu podnikateľských aktivít majú mikropodniky, ktoré sa k takémuto rozhodnutiu odhodlajú o 19,30% vyššej miere, ako malé podniky. Potvrdil sa predpoklad založený na informáciách, že podniky so skúsenosťami s podnikaním počas mimoriadnych udalostí sa rozhodujú pre kontinuitu svojich výrobných a obchodných aktivít častejšie, ako firmy, ktoré neboli s takýmto prostredím v minulosti priamo konfrontované.

Z pohľadu priemyselných odvetví, ktoré tvorili výskumnú vzorku z hľadiska zachovania pôvodného objemu kapacít sa najperspektívnejšie pre využitie v prospech opatrení krízového manažmentu javia: potravinársky priemysel, ťažba surovín, textilný priemysel, zdravotnícke služby a vzdelávanie. Až na výnimky odvetvia minimálne závislé na zdrojoch z geograficky vzdialených lokalít, s perspektívou zachovania resp. rastom dopytu po výrobkoch, tovaroch a službách aj v podmienkach núdzového stavu.

Nízku mieru rezistencie vykazujú v podmienkach ohrozenia odvetvia: stavebnej, strojárkej výroby, oblasť obchodných, stravovacích a ubytovacích služieb a dopravných služieb. Najmarkantnejšie sa to prejavuje zachovaním len 60% pôvodných kapacít stavebných firiem, len o 6,67% viac podnikov strojárkej výroby bude naďalej ponúkať svoju produkciu a 30% pokles služieb v obchodnej sfére spolu s rovnakým 25% schodkom dopravných kapacít, stravovacích a ubytovacích služieb sú povšimnutiahodnou databázou informácií pre potrebu krízového manažmentu. Privátnu sféru môžu tieto závery zaujať rovnako, principiálne však zásadne iným efektom, ktorým je nižšia úroveň konkurencie a možnosť posilniť v uvedenom rozsahu podiel na tomto špecifickom trhu.

ZÁVER

Turbulencie spôsobené politickými, sociálnymi, náboženskými, klimatickými a ďalšími faktormi, ktoré dnes majú globálny charakter vzhľadom k ich dopadom na hospodárstvo dotknutých krajín, významne menia aj prístupy k bezpečnostným stratégiám na národných úrovniach ako aj na úrovni vojensko-bezpečnostných aliancií a ekonomicky prepojených nadnárodných spoločností. Zmeny uvedených stratégií sa celkom logicky menia so zmenami a kvalitou potenciálnych konfliktov a nevojenských ohrození.

Preto fundamentálna báza rozvoja teórie a kvantifikácie potenciálu doteraz nepreskúmaného potenciálu podnikov, ktoré tvoria záložnú líniu sociálnej a tým aj bezpečnostnej stability v postihnutých regiónoch nadobúda stále rastúci význam z aspektu alternatívy v prípade zlyhania subjektov hospodárskej mobilizácie, ako aj podielu, ktorým môžu prispieť k minimalizácii následkov konkrétnych hrozieb a rýchlejšej stabilizácii pomerov na postihnutom území. Uvedeným výskumom bola vytvorená základná báza pre ďalšie skúmanie tohto potenciálu s výstupmi pre orgány krízového riadenia ako aj podnikateľské subjekty, ktorých perspektíva nie je spájaná len so štandardnými podmienkami správania sa trhu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BRIŠKA, R.: *Vojnové hospodárstvo*. Bratislava: Nakladateľstvo slovenského pôdohospodárskeho družstva 1942, 384.s
2. HORÁK, R. a kol.: *Průvodce krizovým řízením pro veřejnou správu*. Praha: Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví 2004. 407 s. ISBN 80-7201-471-4
3. JANOK, M. – OLÁH, M.: *Cenová stratégia*. MIKA CONZULT, Bratislava 1996, str.15, ISBN 80-967-295-3-5
4. MIKOLAJ, J. a kol.: *Krízový manažment ako spoločensko – vedný problém*. Žilina: Vydavateľstvo Fakulty špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity 2000, 141 s. ISBN 80-888 29-54-2
5. MORONG, S.: *Hranice podnikateľskej aktivity v oblasti cenového rozhodovania v situáciách všeobecného ohrozenia*, Bratislava, Ekonomická univerzita, Fakulta podnikového manažmentu 2010, 167 s.
6. RAJŇÁK, M. a kol.: *Cenové rozhodovanie*. Bratislava: Vydavateľstvo Sprint 2002. 256 s. ISBN 80- 89085-07-5
7. REKTOŘÍK, J. a kol.: *Krizové řízení ve veřejné správě a bezpečnost obyvatel*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta 2006. s. 38 – 50, ISBN 80-210-3934-5
8. SMEJKAL, V., RAIS, K.: *Řízení rizik ve firmách a jiných organizacích*. Praha: Grada 2006.300 s. ISBN: 80-247-1667-4
9. STANĚK, Peter: *Globalizácia svetovej ekonomiky*. Bratislava: Vydavateľstvo Epos 1999. 221 s. ISBN 80 – 8057 – 109 – 0
10. SZABO, Ľ., VARCHOLOVÁ, T., DUBOVICKÁ, L.: *Manažment rizika*. – 1. vyd. – Bratislava : EKONÓM, 2005. – 126 s. ISBN 80-225-1949-9
11. ŠIMÁK, L.: *Krízový manažment vo verejnej správe*, Žilina: Žilinská univerzita, Fakulta špeciálneho inžinierstva 2001. s.9. ISBN 80-88829-13-5
12. *Zákon 414/2002 Z.z. o hospodárskej mobilizácii*
13. *Zákon č. 387/2002 Z.z o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu,*
14. *Zákon č. 520/2003 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 18/1996 Z. z. o cenách*
15. *Zákon č.227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a stavu núdze, čl.2; ods.3; Bratislava 2002, str.2262*

AUTOR:

Ing. Stanislav MORONG, PhD.
Katedra Manažmentu,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
SLOVAKIA
e-mail: stanislav.morong@aos.sk

KONCEPT ŽIVOTNÉHO CYKLU VOJENSKÝCH JEDNOTIEK

Ivan PACH, Štefan GANOCZY

ABSTRACT

The article focuses on concept of vital cycle of military troops in conditions of Slovak Armed forces and explain notion of vital cycle as well as individual phases of vital cycle and its position, importance and contribution at making of new organizational structures of Slovak Armed forces. It also propose eventual approach to application of vital cycle in condition Slovak Armed forces.

Keywords

vital cycle, phases of vital cycle, concept of vital cycle, model of vital cycle.

ÚVOD

Od vzniku Ozbrojených síl SR (v roku 1993) sa všetky úrovne velenia viac či menej usilujú transformovať tieto sily na malé, moderné, dobre vyzbrojené a vycvičené jednotky predurčené predovšetkým na expedičné operácie, schopné operovať v širokom spektre operácií od operácií vysokej intenzity po humanitárne operácie. V zmysle Obrannej stratégie SR má Slovenská republika vytvárať predpoklady pre účasť ozbrojených síl v operáciách, ktoré budú v porovnaní so súčasnými vedené komplexnejšie vo viacerých dimenziách. Z tohto dôvodu potrebujeme i keď malé, ale hlavne moderné a dobre vyzbrojené a vybavené sily, schopné takúto ambíciu naplniť. Táto snaha existuje, i keď je diskutabilné, či je úspešná alebo nie. Podstatné je, že v rámci týchto zmien doteraz neboli v plnej miere zužitkované pozitívne vplyvy systému cyklickej výstavby, prípravy a nasadenia vojenských jednotiek, tak ako je to štandardné v mnohých vyspelých armádach NATO.

V Ozbrojených silách SR je implementovaný systém: „*Hodnotenie operačnej pripravenosti ozbrojených síl*“, ktorým sa vykonáva pravidelné meranie a vyhodnocovanie dosiahnutej úrovne pripravenosti jednotiek/veliteľstiev v troch oblastiach: personálna naplnenosť, materiálna vybavenosť a vycvičenosť. Tento nástroj dáva veliteľom a náčelníkom možnosť operatívne reagovať na vznikajúce potreby a minimalizovať tak možné riziká plynúce z omeškania realizácie úloh personálneho manažmentu, logistiky a výcviku.

1. SÚČASNÝ STAV ŽIVOTNÉHO CYKLU VOJENSKÝCH JEDNOTIEK OS SR

Na to, aby mohli Ozbrojené sily SR systémovo naplňovať svoje poslanie, musí byť vytvorený a udržiavaný „životný cyklus“, ktorý zaručí cyklické striedanie všetkých jednotiek vo fázach výstavby a prípravy jednotky, jej výcviku a dosiahnutia operačnej pripravenosti, jej samotné použitie v rámci spomínaných úloh a záväzkov a následne aj jej regeneráciu.

Životný cyklus je proces, ktorého cieľom je umožniť cieľavedome vytvoriť, vycvičiť, nasadiť jednotku (resp. jednotky) a následne obnoviť ich operačnú pripravenosť v štandardných cykloch, ktoré sú vzájomne prepojené a zladené s požiadavkami a zdrojmi pridelenými politickým vedením – rezortom obrany.

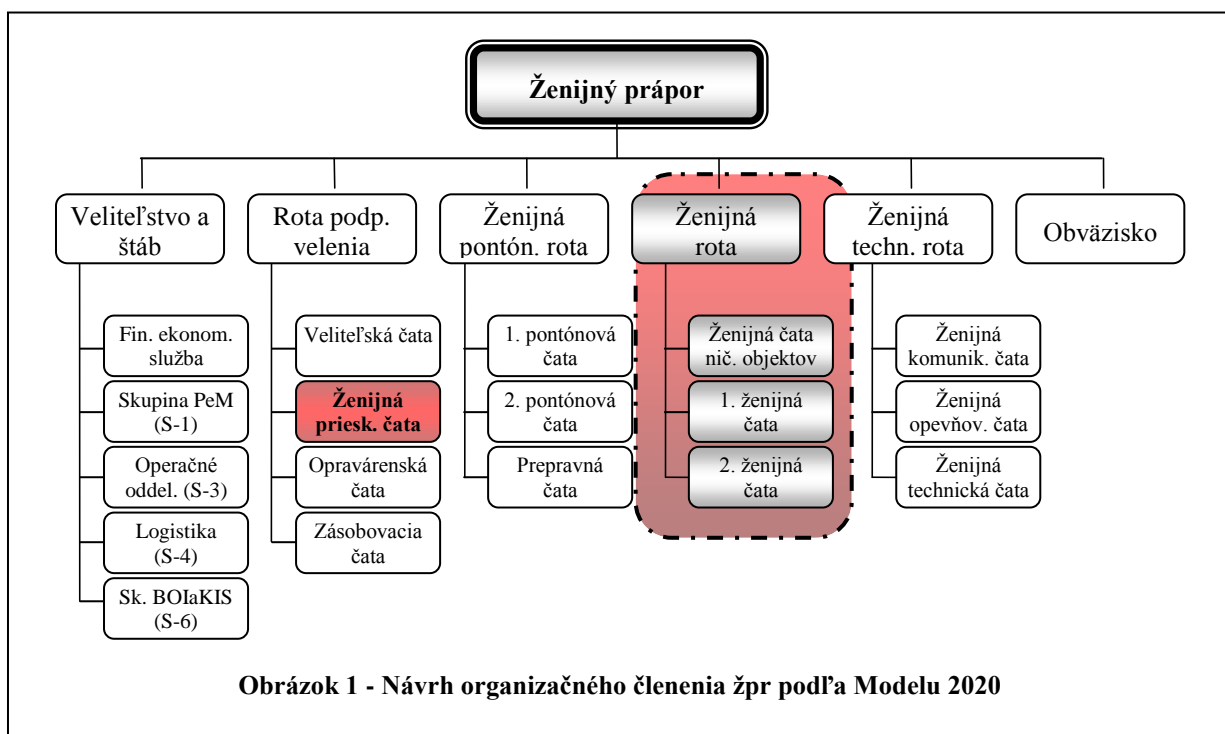
V rámci snahy o navedenie systému cyklického striedania jednotiek bol spracovaný v Ozbrojených silách SR prakticky iba jeden dokument – *SPJ-3-3 Zásady riadenia výcviku*, ktorý pojednáva o procese výcviku jednotiek a spôsobe plánovania takéhoto výcviku. Ten

však nemôže slúžiť ako podklad pre vytvorenie komplexného systému výstavby jednotiek Ozbrojených síl SR, ich prípravy a následného nasadenia do operácie, alebo misie, prípadne ich použitia v rámci krízovej situácie na našom území.

Z tohto pohľadu sa tento proces životného cyklu postupne zavádza aj v našich ozbrojených silách, i keď so značnými obmedzeniami. Predovšetkým nie všetky jednotky sú zaradené do cieľov síl, alebo špecifickejšie do NRF a EÚ BG, a preto nie sú zaradené ani do síl vysokej pripravenosti. Táto skutočnosť má negatívny dopad na tieto jednotky, keďže obmedzené zdroje pridelené na rozvoj Ozbrojených síl SR sú prioritne pridelené jednotkám zaradeným do NRF a EÚ BG a jednotkám vysielaným do operácií v zahraničí.

Veľmi dôležitým faktorom, vplývajúcim na možnosti implementácie systému cyklického striedania jednotiek v silách vysokej pripravenosti, je organizačná štruktúra OS SR. V súčasnosti Pozemné sily OS SR disponujú piatimi mechanizovanými práporami, ale iba jedným ženijným práporom, dvomi oddielmi delostrelectva, či dvomi prieskumnými rotami. Už tento model nedáva možnosť cyklicky striedať niektoré jednotky. Napríklad ženijný prápor (obr. 1), ktorý tiež vyčleňuje svoje jednotky do Cieľov síl, disponuje iba dvoma ženijnými čatami (konkrétne čatami všeobecnej ženijnej podpory určenými pre Cieľ L 0035).

Prápor RCHBO (obr. 2) má za úlohu v súlade s týmito cieľmi byť pripravený k vyčleneniu dvoch rôt dekontaminácie pre potreby Cieľov síl 08, pritom disponuje iba dvoma takýmito rotami. Zmiešaný delostrelecký oddiel má za úlohu v rámci Cieľov síl pripravovať do mechanizovanej prápornej skupiny jednu raketometnú čatu a jednu palebnú batériu ShKH

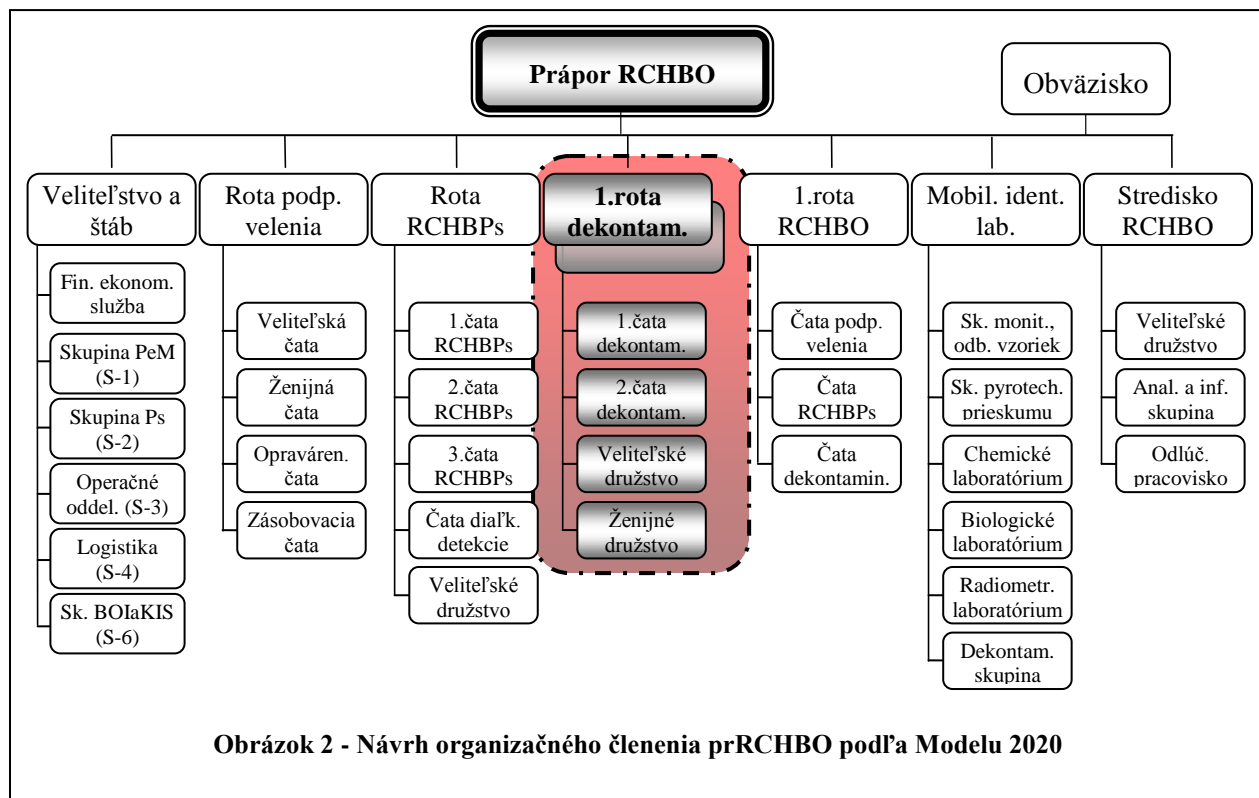
Zuzana. V navrhovanom modeli má disponovať iba dvoma takýmito palebnými batériami.

V takomto prípade budú jednotky typu ženijná čata, palebná batéria delostrelectva či rota dekontaminácie pripravené, alebo nasadené každé dva roky, bez možnosti prechodu do fázy výstavby a obnovy.

Na tomto jednoduchom príklade je možné demonštrovať základný problém životného cyklu v rámci Ozbrojených síl SR. V tomto zmysle nie všetky jednotky alebo typy jednotiek

budú v určitom čase dostupné na použitie vzhľadom na to, že aj tieto jednotky sa dostanú do fázy, kedy nebudú doplnené personálom, alebo materiálom, nebudú dostatočne vycvičené a pripravené na použitie.

2. KONCEPT ŽIVOTNÉHO CYKLU VOJENSKÝCH JEDNOTIEK

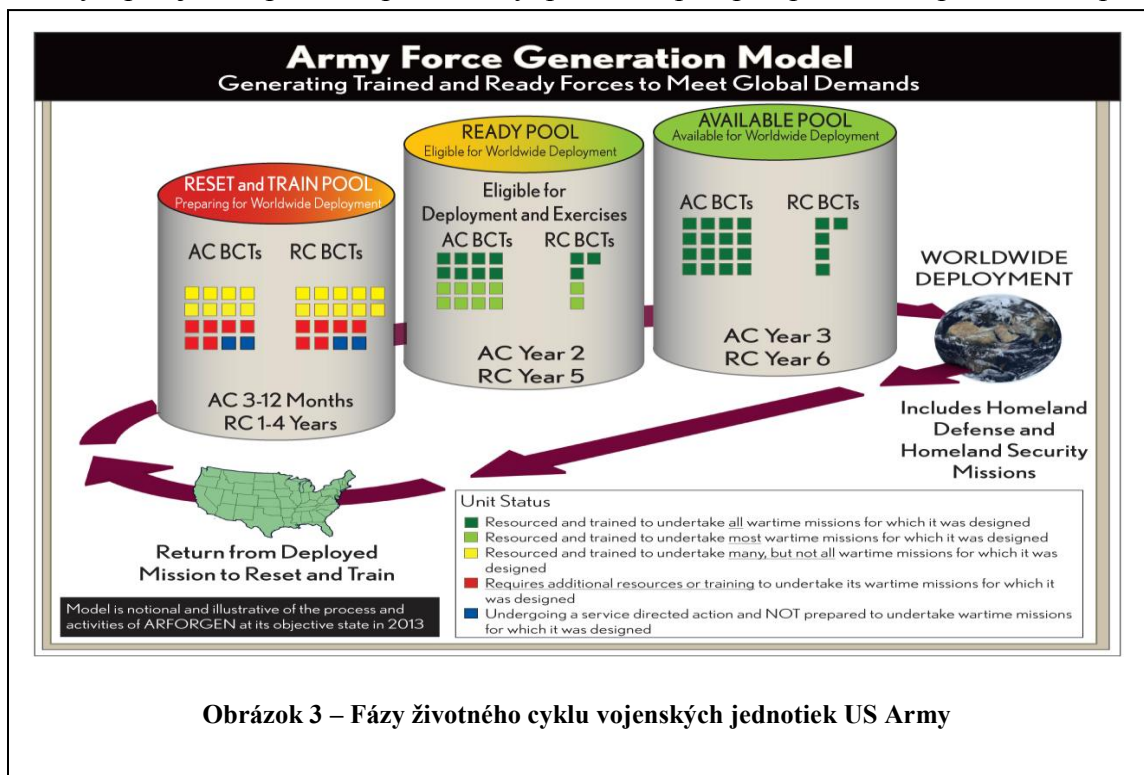

Podľa „2007 Posture Statement“¹⁴⁹ Štábu pozemných síl USA (US Army) musia jednotky pozemných síl USA prejsť tromi fázami (obr. 3), ktoré predchádzajú samotnému nasadeniu:

1. *znovu-obnovenie a výcvik (Reset and Train),*
2. *dosiachnutie operačnej pripravenosti (Ready),*
3. *zaradenie do použiteľných síl (Available force pools).*

¹⁴⁹ www.army.mil/aps/07/execSummary.html

V 1. fáze (*Reset and Train*) jednotky, ktoré sa vracajú z nasadenia, obmenia a stabilizujú personál, obmenia, prípadne doplnia materiál a vykonajú výcvik jednotlivca a spoločný výcvik. Tento spoločný výcvik je zameraný na rozhodujúce úlohy z tzv. Zoznamu rozhodujúcich úloh (*Mission Essential Task List – METL*). Tento proces umožňuje pripraviť jednotky spĺňajúce operačné požiadavky potrebné pre predpokladané použitie v operácii.

Obrázok 3 – Fázy životného cyklu vojenských jednotiek US Army

Samozrejme, podľa ich prístupu a úloh, ktoré zvyčajne plnia v operáciách, za rozhodujúce považujú predovšetkým ofenzívne a defenzívne operácie. Táto fáza kulminuje počas cvičenia na brigádnom stupni (*tu treba samozrejme brať do úvahy skutočnosť, že americké pozemné sily považujú brigádu za základnú bojovú jednotku, kým slovenské ozbrojené sily za takú jednotku považujú rotu prípadne prápor/práporná skupina – pozn. autorov*). Jednotky, ktoré sa nachádzajú v tejto fáze, nie sú považované za pripravené a ani za dostupné pre hlavné bojové operácie (*major combat operations*). Na druhej strane mali by byť pripravené na plnenie úloh vyplývajúcich z požiadaviek na obranu vlastného územia a poskytnúť podporu civilným zložkám.

V 2. fáze (*Ready force pool*) pokračujú jednotky v spoločnom výcviku špecificky zameranom na úlohu (*mission*) a sú považované za zdroj síl pre spoločné (joint) požiadavky. Spoločný výcvik je vykonávaný s cieľom pripraviť jednotky na určené (niektoré) úlohy METL, napríklad stabilizačné operácie.

Jednotky, ktoré sa prepracujú do 3. fázy (*Available force pool*), sú zaradené do plánovaného nasadenia a sú plne vycvičené, vybavené a pripravené splniť operačné požiadavky. Takto postavený proces prípravy umožňuje jednotkám vykonať, alebo sa podieľať na úplnom spektre operácií. Výsledkom takéhoto procesu by mala byť zvýšená bojová efektívnosť, znížené riziko strát v operácií a samozrejme nižšie nároky (a teda aj náklady) na výcvik v ďalšom cykle. Rešpektujú pravidlo „soldiers join together, train together, deploy together, and fight together“ (teda – spoločne nastúpia k jednotke, cvičia spoločne, spoločne sú nasadení a bojujú spoločne). Samozrejme že aj ich ozbrojené sily vyžadujú dostatočné zdroje, aby bol takýto proces udržateľný.

Zvýši sa tak aj pripravenosť jednotiek, hoci už na začiatku cyklu, na ich prípadné použitie v krízových situáciách na vlastnom území – či už pri prírodných katastrofách, priemyselných haváriách, alebo pri udržiavaní poriadku na vlastnom území.

Princíp životného cyklu jednotiek okrem toho prináša celý rad výhod, napríklad:

- ustálená a predvídateľná dostupnosť vycvičených a pripravených jednotiek (vrátane jednotiek bojovej podpory a bojového zabezpečenia),
- stabilizovaný personál, ktorý spoločne cvičil, dosiahol pripravenosť a v tej istej jednotke aj bojoval (alebo bude bojovať),
- zaistená a predvídateľná dostupnosť pripravených jednotiek (vrátane záloh pre prebiehajúce operácie a plnené úlohy),
- skrátenie doby na výcvik v ďalšom cykle,
- systém cyklickej dostupnosti zdrojov potrebných na prípravu a nasadenie v závislosti od úlohy jednotky a jej časového plánu,
- oveľa presnejší (predvídateľný) plán nasadzovania jednotiek, čo umožní vyšší životný štandard profesionálnym vojakom a ich rodinám.

Existuje i ďalšia dôležitá výhoda – zodpovedajúci životný cyklus môže priniesť úspory zdrojov aj v personálnej oblasti. Ako? Tak, že jednotky, ktoré sa po ukončení svojho životného cyklu po nasadení (alebo ukončení fázy pripravenosti) dostanú do fázy svojho znovu-obnovenia, nemusia byť naplnené na sto percent. Časť personálu totiž odíde do zálohy, časť odíde k iným jednotkám v rámci kariérneho rastu a povyšovania. V prípade, že nebude dostatočný zdroj na regrutáciu a doplnenie personálu alebo materiálu, nemusíme takúto jednotku zrušiť tak, ako to robíme v súčasnosti. Takáto jednotka môže zostať nedoplnená a predĺži sa jej fáza obnovenia a výcviku. Do doby, než budú pridelené dostatočné zdroje na jej doplnenie a výcvik, si jednotka, ktorá plní úlohy vo fáze nasadenia, predĺži túto fázu a zabezpečí udržanie potrebných spôsobilostí OS SR bez narušenia.

Aby tento systém fungoval, musí sa zmeniť aj **system výcviku**. Výcvikové priestory je nutné reorganizovať a modernizovať, čo sa v rámci rezortu aj čiastočne deje. Predovšetkým náš hlavný výcvikový priestor, VVP Lešť, doznáva podstatné pozitívne zmeny. Bude však potrebné v rámci jeho modernizácie myslieť aj na kvalitu ubytovania v jednotlivých táboroch a na život jednotiek mimo výcvik.

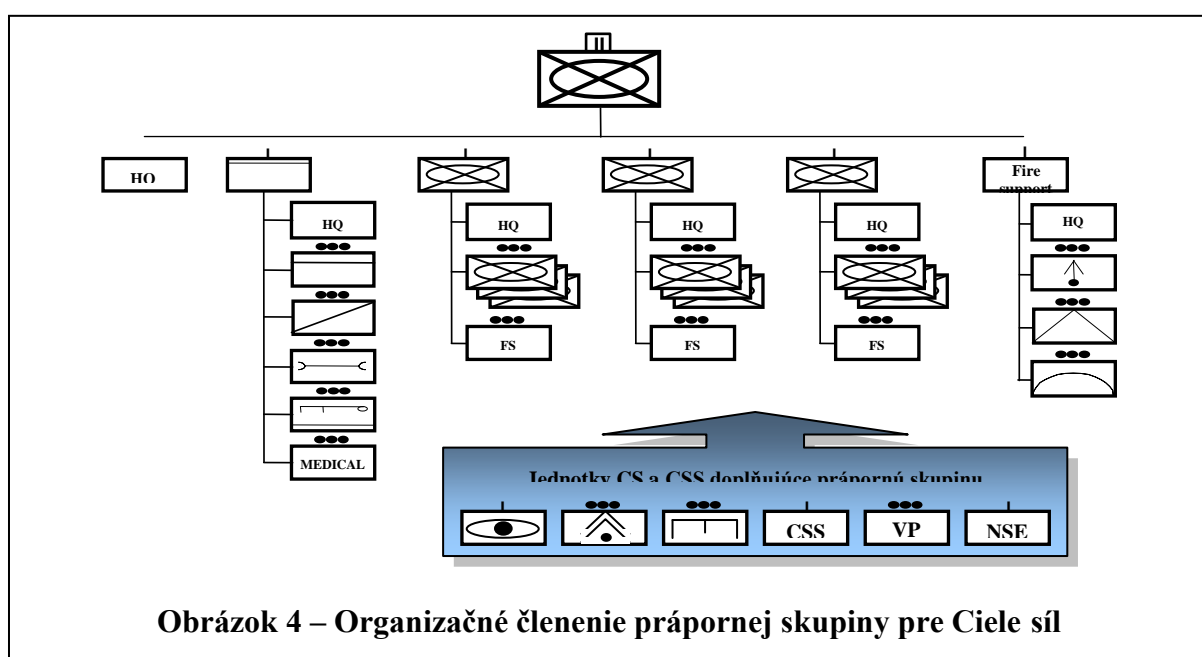
VVP Lešť (ako priestor pre najvyššie formy spoločného výcviku) by mal predovšetkým vytvárať podmienky na výcvik v reálnom prostredí, umožňujúcim simulovať (či už elektronicky, alebo živými silami) úlohy a operácie súčasných a budúcich priestorov použitia našich jednotiek. Mal by teda spĺňať požiadavky Ozbrojených síl SR na získanie výborne vycvičených jednotiek, schopných zvládnuť výzvy súčasného ale aj budúceho prostredia. Medzi základné požiadavky určite patria moderné strelnice, umožňujúce výcvik všetkých jednotiek vo vedení paľby, vrátane podporných jednotiek, ale aj zariadenia na výcvik veliteľov a štábov, teda to, čo dnes poznáme ako centrá simulačných technológií. Ďalšou, dnes nemenej významnou požiadavkou, je aj možnosť výcviku úloh a operácií v zastavanom priestore (*urban operations*). Všetky výcvikové zariadenia, vrátane lokálnych, musia umožňovať využívanie všetkých bojových prostriedkov, zbraní, munície, materiálu a zariadení, ktoré jednotka bude mať k dispozícii počas svojho nasadenia v operácii.

3. MOŽNÝ MODEL ŽIVOTNÉHO CYKLU JEDNOTIEK V OS SR

V rámci Ozbrojených síl SR je veľmi dôležitou a hlavne nevyhnutnou podmienkou vhodná **organizačná štruktúra ozbrojených síl**. Máme na mysli tzv. „modulárnu“ štruktúru, ktorá umožní striedať bojové jednotky i jednotky bojovej podpory a bojového zabezpečenia v rovnomerných cykloch. To znamená, že ak našim hlavným cieľom (v rámci Cieľov síl, NRF a bojových skupín EÚ) je prápor, resp. práporná skupina, Ozbrojené sily SR by mali byť schopné vytvárať niekoľko zoskupení (setov) rovnakých jednotiek, teda práporných skupín, ktoré by sa cyklicky striedali v pohotovosti a pri poskytovaní kontingentov do prebiehajúcich operácií a prechádzali by jednotlivými fázami životného cyklu..

Súčasná práporná skupina podľa Cieľov síl 2006/2008 je organizačne zložená z jednotiek pozemných síl, síl výcviku a podpory a vojenskej polície (obr. 4).

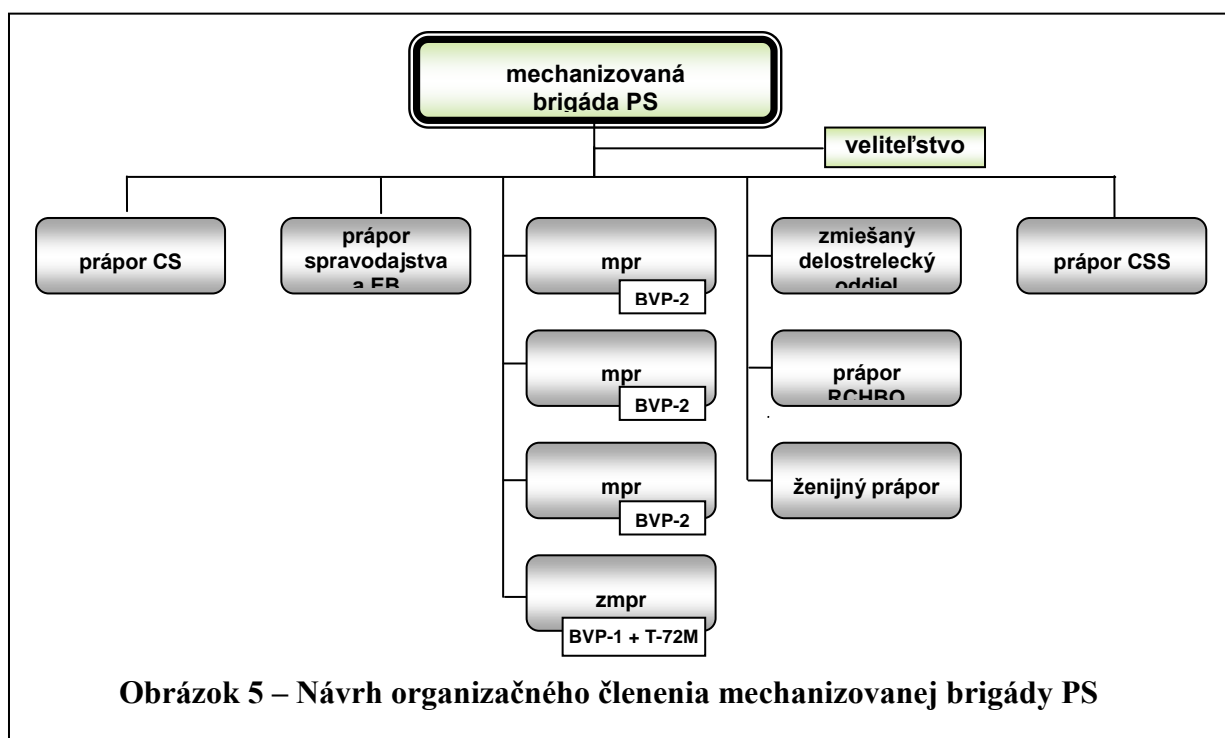
Smernice pre obrannú politiku stanovujú, že v rokoch 2008 až 2013 budú

Ozbrojené sily SR pripravené pôsobiť minimálne v dvoch súbežných operáciách MKM a prispievať do rotačných cyklov pohotovostí NRF a EÚ BG najlepšie pripravenými jednotkami síl vysokej

pripravenosti v rozsahu práporu s CS a CSS. Prioritné sú operácie pod vedením NATO a EÚ, sekundárne sú operácie na podporu mieru vedené niektorou z medzinárodných organizácií a poskytovanie kapacít Ozbrojených síl SR v podobe organických jednotiek.

K tomu je potrebné sústrediť zdroje na zvyšovanie kľúčových spôsobilostí, nasaditeľnosti

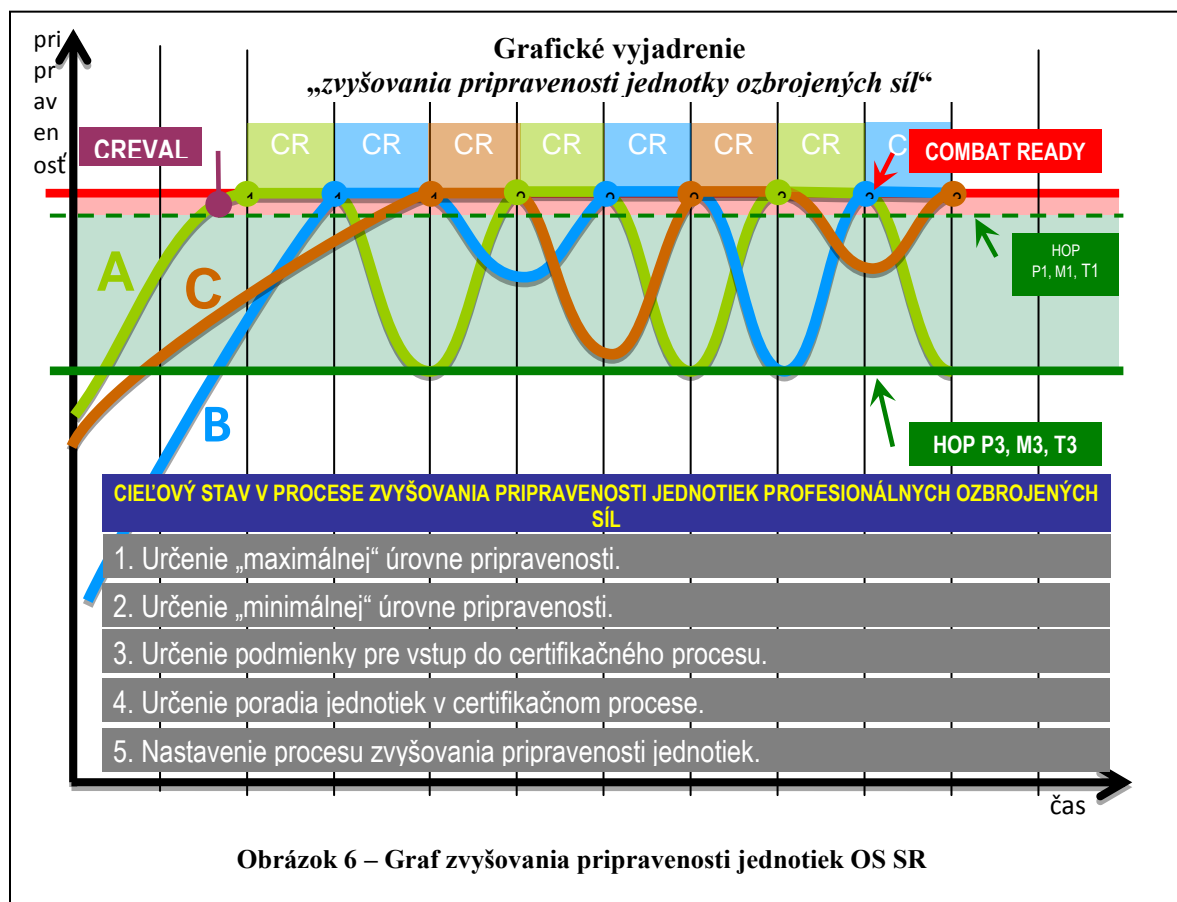
a udržateľnosti v operáciách mimo územia SR.¹⁵⁰

Uvažujme tieto sily ako základnú referenčnú jednotku. Vzdušné sily vytvorili štyri až päť takýchto dvojíc tak, aby boli schopné plniť úlohy ochrany vzdušného priestoru NATO (NATINADS) počas celého roka bez akéhokoľvek prerušenia. K tomu si samozrejme vytvorili aj zodpovedajúce obloženie podporných jednotiek, osôb a materiálu. Celú túto sadu nazvime **modulom**. Obdobne je to v Silách výcviku a podpory. Tie vytvorili, resp. sú v procese tvorby troch multifunkčných jednotiek, ktoré budú schopné podporovať nasadené jednotky PS a VzS v rámci NSE. Tieto jednotky sú svojou štruktúrou a vybavením totožné a môžu sa pravidelne striedať v príprave i pri nasadení.

Pozemné sily sú však v zložitejšej situácii. Majú síce päť vševojskových mechanizovaných práporov, ale tri sú vyzbrojené BVP-2 a dva práporov majú iba BVP-1. Ich celková štruktúra sa líši a líšia sa aj zbraňové systémy jednotiek palebnej podpory či technika a materiál jednotiek bojového zabezpečenia.

¹⁵⁰ Smernica pre obrannú politiku SR na roky 2008 – 2013, Bratislava, odsek 6;

V rámci organizačných zmien v roku 2009 a následne aj v novo pripravovanom Modeli 2020 (obr. 5) bude tankový prápor zrušený a jedna tanková rota bude včlenená do

Obrázok 6 – Graf zvyšovania pripravenosti jednotiek OS SR

mechanizovaného práporu na úkor mechanizovanej roty. Tak sa odlišnosť jednotlivých práporov ešte viac prehĺbi. Do prápornej skupiny patria aj delostrelecké a ženijné jednotky ktoré však budú, čo sa týka ich počtu, ešte menšie. K dispozícii budú iba dve batérie ShKH Zuzana a jedna ženijná rota v rámci ženijného práporu. To znamená, že nie je možné vytvoriť modulárne práporne skupiny, podobne ako sú tvorené v rámci VzS a SvaP.

Ak budeme i v rámci pripravovaného Modelu 2020 uvažovať „modulárne“, môžeme vytvoriť organizačné štruktúry, ktoré nám umožnia zaviesť životný cyklus jednotiek a eliminovať súčasné problémy výstavby, prípravy a nasadenia našich jednotiek. Najprv musíme rozhodnúť, koľko takýchto modulov chceme (alebo potrebujeme). Ideálne by bolo päť modulov, ale prijateľné sú aj štyri. Podľa navrhovaného Modelu 2020, ktorý predpokladá iba štyri vševojskové prápory, budeme schopní vytvoriť iba štyri rovnocenné moduly. Taktiež musíme zvoliť dobu trvania jednotlivých cyklov, ale ak sa rozhodneme pre uvedený americký model, zvolíme si trojročný. To znamená dva roky príprava a rok nasadenie (alebo pohotovosť v silách vysokej pripravenosti, obr. 6).

Za základ preto vezmeme štyri mechanizované prápory. K tomu potrebujeme štyri delostrelecké batérie (i keď by nemuseli mať 8 húfníc, ale povedzme len 6, či 5), štyri multifunkčné ženijné jednotky ekvivalentu roty, ďalej štyri jednotky RCHBO a taký istý počet multifunkčných jednotiek logistiky či vojenskej polície. Všetky tieto jednotky by boli predurčené do jednotlivých práporných skupín a mali by totožné fázy životného cyklu.

Tento návrh však naráža na problém nášho nasadzovania do operácií - koná sa v polročných cykloch a preto rok nasadenia zrejme nepripadá do úvahy. Ale mohli by sme

vykonať certifikáciu jednotky už polrok pred nasadením a zaradiť ju v silách vysokej pripravenosti (ďalej SVP), čo bude celkovo jeden rok v SVP (1. polrok v SVP8, 2. polrok v SVP7 – trieda pripravenosti vyžadovaná pre mechanizovanú prápornú skupinu - mprsk).

Takto modulárne postavené štruktúry budú mať viacero výhod. Okrem žiaduceho zavedenia životného cyklu v rámci OS SR by OS SR získali aj ďalšie výhody. Jednou z nich je aj možnosť modulárne vystavať akékoľvek jednotky, aj väčšie (napr. brigádu skupinu) na splnenie potrebnej úlohy – tzv. Task Force, alebo jednotky prispôbené úlohe (mission tailored). Mimochodom, takto sformovanú prápornú skupinu sme mali vybudovanú už dávno predtým, ako sme tento pojem začali používať – bol to prOR v Martine, ktorý okrem bojových jednotiek mal aj jednotky CS a CSS – žr, plbat, rchbo, minbat, ptbat, celú potrebnú logistiku a silný štáb. Túto jednotku sme však „úspešne“ v roku 2003 zreorganizovali.

Takýmto spôsobom budeme mať k dispozícii viac jednotiek, ako je to v súčasnosti. Keďže jednotky, ktoré sú vo vyššom stave prípravy ako vo fáze „reset“, sú použiteľné na nepredvídané udalosti, môžeme použiť viac síl ako v situácii, keď je iba jedna jednotka pripravovaná na svoju úlohu a i to na úkor ostatných. Zároveň budeme schopní plniť aj zákonné úlohy týkajúce sa obrany a ochrany nášho územia pri katastrofách a krízach ako aj pri udržiavaní poriadku na našom území. V prípade potreby bude možné aj jednotky, ktoré sú vo fáze výcviku, nasadiť na plnenie či zabezpečenie celej škály úloh, vrátane asistenčných pri živelných pohromách. Rovnako bude podľa potreby možné ich prípravu aj urýchliť či skrátiť. Samozrejme, že to predpokladá adekvátne materiálne a technické vybavenie týchto jednotiek technikou a materiálom, ktorý je potrebný práve pri katastrofách, živelných pohromách a udalostiach. Napríklad zemné stroje a stroje na odstránenie následkov udalosti, tepelné a zdrojové zariadenia či poľné ubytovacie kapacity. Aj keď časť takejto techniky a materiálu OS SR majú k dispozícii, väčšina z toho je na pokraji technickej použiteľnosti, či dokonca už za ňou, čo spôsobuje nemalé problémy z ich spoľahlivosťou pri reálnom nasadení.

4. NÁVRHY A ODPORÚČANIA

Problémom pri dosahovaní synchronizácie a harmonizácie procesov zvyšovania pripravenosti jednotiek môže byť nesúlad medzi dostupnými zdrojmi a požiadavkami. Popri finančnej perspektíve (dostupnosť finančných zdrojov) je žiaduce pri strategickom riadení zvyšovania pripravenosti jednotiek uvažovať aj o vyváženej aplikácii ďalších perspektív. Napríklad prostredníctvom tzv. zákazníckej perspektívy (za zákazníka Ozbrojených síl SR považujeme napr. politickú doménu) by sa mohol dosiahnuť väčší dôraz na súlad požiadaviek a dostupných zdrojov. Ďalším príkladom je perspektíva spätnej väzby, ktorá by umožnila nasmerovať využitie skúseností získavaných v operáciách priamo do zlepšovania procesov zvyšovania pripravenosti jednotiek.¹⁵¹

Rozhodujúcou fázou (obdobím) pre úspešnú implementáciu princípu životného cyklu jednotky je fáza obnovy síl (regenerácie) jednotky. V tejto fáze sa kladú základné personálne a materiálne predpoklady pre naplnenie stanoveného poslania jednotky na konci jej životného cyklu. Ak však nebude zaistený súlad medzi dostupnými zdrojmi a požiadavkami je bezpredmetné uvažovať o synchronizácii a harmonizácii procesov zvyšovania pripravenosti jednotiek.

¹⁵¹ Prezentácia pplk. Babiara, Procesy zvyšovania pripravenosti jednotky ozbrojených síl, Bratislava 2008;

Návrhy a odporúčania:

Naplnenie požiadavky trvalej udržateľnosti určitej skupiny jednotiek OS SR v najvyššej úrovni pripravenosti si vyžaduje:

- definovať dobu udržania jednotky v najvyššej úrovni pripravenosti, čím sa určí rytmus životného cyklu. Táto doba predurčí trvanie ostaných fáz (období) životného cyklu. Osobne sa prikláňame k 4-ročnému cyklu vzhľadom na skutočnosť, že ozbrojené sily budú udržiavať štyri mechanizované prápory, ktoré tvoria základ bojovej sily Ozbrojených síl SR;
- v prípade, že na použitie brigády v rámci Cieľa síl L-0035 budeme využívať iba tri mechanizované prápory, mohli by sme prejsť na 3-ročný cyklus;
- zreorganizovať útvary bojovej podpory a bojového zabezpečenia tak, aby vo svojej štruktúre mali štyri jednotky rovnakého typu, ktoré sú predurčené do príslušnej skupiny, čím by mohli dosiahnuť svoj spoločný životný cyklus;
- zreorganizovať všetky jednotky (ktoré sú jedinečné, alebo málo početné) v podobnom modulárnom koncepte a vytvoriť tak podmienky na rovnomerné rozloženie úloh a záťaže medzi jednotkami Ozbrojených síl SR;
- definovať počet a obsahovú náplň ostaných fáz (období) životného cyklu jednotky;
- udržať naplánované zdroje v zmysle dlhodobých plánov a nemeniť ich v priebehu naplánovaného cyklu rozvoja Ozbrojených síl SR (Dlhodobý plán).

ZÁVER

V Ozbrojených silách SR absentuje princíp životného cyklu jednotky. Jedným z negatívnych javov toho je, že z mnohých jednotiek ozbrojených síl je časť personálu neustále nasadená v operáciách a misiách, pričom ďalšia časť personálu je používaná sporadicky, alebo vôbec. Pritom obe skupiny sú napríklad platené rovnako.

Súčasťou životného cyklu jednotky musí byť aj jej použitie (operácia, misia, NRF, EU BG, zálohy pre operácie NATO a pod.), ako vrchol jej životného cyklu. Je potrebné, aby jej použitie bolo založené na princípe tvorby síl pre operácie na báze organických jednotiek.¹⁵² Musíme dosiahnuť stav, kedy do všetkých operácií a misií v zahraničí budeme nasadzovať iba kontingenty založené na organických jednotkách, ktoré budú účelovo zložené a posilnené ďalšími potrebnými organickými jednotkami. Súčasný stav totiž neumožňuje vysielanie organických celkov, ktoré spolu absolvovali celý svoj životný cyklus.

Ciele a úlohy v jednotlivých fázach životného cyklu jednotky musia reflektovať jej predurčenie na budúce poslanie (použitie). Toto predurčenie by malo byť vopred presne definované a nemenné po celú dobu životného cyklu. Do životného cyklu môže byť zaradená jednotka až po zavŕšení procesu jej budovania (výstavby).

Pre uplatnenie princípu životného cyklu jednotky je potrebné určiť zoznam bojových a podporných síl, ktoré je potrebné udržiavať na najvyššej úrovni pripravenosti pre splnenie úloh OS SR plynúcich z legislatívy SR a zo záväzkov plynúcich z členstva SR v NATO, EÚ a OSN. Pri určovaní zoznamu bojových a podporných síl, ktoré je potrebné udržiavať na najvyššej úrovni pripravenosti a pri definovaní životného cyklu jednotky je

¹⁵² Prezentácia pplk. Babiara, Procesy zvyšovania pripravenosti jednotky ozbrojených síl, Bratislava 2008;

potrebné posúdiť, ktoré procesy zvyšovania pripravenosti jednotiek sa môžu navzájom prepojiť, aby sa dosiahlo odstránenie duplikácií.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Smernica pre obrannú politiku SR na roky 2008 – 2013, Bratislava, 2006;
2. Bezpečnostná stratégia SR, Bratislava 2005;
3. Obranná stratégia SR, Bratislava 2005;
4. 2007 Posture Statement, US Army, www.army.mil/aps/07/execSummary.html;
5. Komplexná metodika obranného plánovania, č.p. SEOPMZ-118-39/2007-OdOP, Bratislava 2007;
6. Konceptcia spôsobilostí OS SR, GŠ OS SR Bratislava, 2006;
7. Procesy zvyšovania pripravenosti jednotky ozbrojených síl, prezentácia pplk. Ing. Petra Babiara, ÚVP SD pri NATO, Brusel, Bratislava 2008;
8. Základná idea vypracovania konceptu životného cyklu jednotky OS SR, prezentácia pplk. Ing. Petra Babiara, ÚVP SD pri NATO, Brusel;
9. Návrh metodiky plánovania síl, prezentácia pplk. gšt. V. Šimka, poradcu ÚVP pre operačné plánovanie a obranné plánovanie, Brusel;
10. Model dosiahnuteľných síl vrátane časových horizontov ich rozvoja – Model 2020, ŠbPDP-54-60/2009;
11. Doktrína PS OS SR (C), GŠ OS SR, Bratislava 2010.

AUTORI:

plk. gšt. Ing. Ivan PACH
Generálny štáb – Štáb strategického plánovania a rozvoja spôsobilostí
Ministerstvo obrany SR,
Kutuzovova 8, 832 47 Bratislava
tel.: 0960 313331
email: Ivan.Pach@mil.sk

Ing. Štefan GANOCZY, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
tel.: 0960 422628
email: Stefan.Ganoczy@aos.sk

ARMS MATERIALS WITHDRAWAL

Angela V. PIATOVA, Maryna S. GAGANIDZE

RESUME

The article deals with the problem of arms materials withdrawal at the territory of Ukraine. Herein the main strategy for the educational institutions as related to the mentioned problem is analyzed.

Nowadays a problem of detection and removal of weapons remaining in Ukraine since World War, II is still of current interest.

Almost all areas of the territory of Ukraine are still stuffed by weapons, equipment and tools of World War, II. Some facts are given below:

208 units of ammunition of World War, II per day were found in spring this year. There were the bomb, 198 artillery shells, 7 mines and 2 grenades (according the information of the press centre of the Ministry of Emergences of Ukraine). Five magnums and 183 artillery shells were found during the fireworks near the railway station in New Kondrashivska, Stanichno-Lugansk on May, 24. We can continue enlightening the facts like mentioned above, but there's no sense, - a simple fact is that this is a colossal problem for our country. Units of the Ministry of Emergencies of Ukraine prevent emergency response, fire suppression, neutralization of ordnance found and other rescue measures made 1 855 rides in just one month.

Having a dangerous situation in Ukraine related to finding arms and war rare objects in its territory, it must be said that there must be a decision to adopt further appropriate measures starting from educational programs for schools, colleges, universities. There is vast experience for prevention the mentioned problems and so forth through the education and training of students and scalars which can be widely used by colleagues anywhere abroad.

Literatúra:

<http://www.mns.gov.ua/daily/showdailyarchive.php?day=18&month=9&year=2003&p=1>
<http://www.epochtimes.com.ua>

AUTORI:

Angela V. PIATOVA, P., Maryna S. GAGANIDZE
National Technical University of Ukraine
“Kyiv Polytechnic Institute”
e-mail: angela.65@mail.ru, a.piatova@kpi.ua

HAZARD WASTES UTILIZATION

Angela V.PIATOVA, Iryna B.TROFIMCHUK

RESUME

The article deals with the problem of hazard wastes utilization. The main features of the system of hazwastes utilization in Ukraine are analyzed herein.

For today there is a sharp problem of utilization of hazwastes, such as chemical fertilizers, agricultural chemicals, toxic chemicals, radionuclides etc.

What wastes do fall into a category "hazwastes"? What limitations do exist in the field of handling them?

By the Law of Ukraine "On wastes" "hazwastes are the wastes, which have such physical, chemical, biological or other dangerous properties which create or can create a considerable danger for a natural environment and health of man and which require the special methods and facilities of handling them".

Requirements for hazwastes handling are regulated in details by the article 34 of a Law of Ukraine "About wastes".

Suchlike, hazwastes are matters, materials, objects, bits and pieces of raw material, which appear as a result of the use in economic activity, in the process of consumption and in the way of life, that fully lost consumer properties, present a threat for an environment.

Ukraine is a participant Basel Convention on the Control of Transboundary Movement of Hazardous Wastes and Their Disposal , and according to this Convention to and decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine (CMU) of 13.07.2000 №1120 "Statute is ratified for control after transboundary movement of hazardous wastes and their disposal and claim of the Yellow and Green list of wastes". List of dangerous wastes is indicated in the above-mentioned decision of the CMU.

Responsibility of enterprises which carry out operations with hazwastes are obligatorily insurable in accordance to the of decision of the CMU of 19.08.2002 №1219, and according to the Law of Ukraine "On Licensing of Certain Types of Economic Activity" operation with hazwastes are to be obligatory licensed. Report on personnel training and education to treatment and utilization of I to III classes of danger wastes is carried out for to the order of the State Committee of Statistics of Ukraine of 28.09.2005 №289 registered in Ministry of Justice of Ukraine on October, 13 in 2005.

A brief analysis of these processes in Ukraine has become the matter of analysis for this article.

Literatúra:

<http://vzglyad.ru/society>

<http://www.zerkalo-nedeli.com>

<http://chemistry.com.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=5>

<http://pripyat.com/ru/publications/2007/01/30/1500.html>

<http://www.waste.com.ua/cooperation/2006/theses/andrianov.html>

<http://www.from-ua.com/technology/4070f5d5e6220/>

AUTORI:

Angela V.PIATOVA, Iryna B.TROFIMCHUK

National Technical University of Ukraine

“Kyiv Polytechnic Institute”

e-mail: angela.65@mail.ru, a.piatova@kpi.ua

SOCIAL CONFLICTS

Angela V. PIATOVA, Olena V. DASHKOVSKA

RESUME

The article deals with the problem of the social conflict and its nature. The item is being studied for the professionals in emergent sphere.

We look upon conflict as an attempt to attain a reward by the submission of the will, moving away or even elimination of opponents. Conflicts differ this from conflict situations, where rivals try to pass each other, to be the best. If conflicts between separate people as a rule are connected with emotions and personal hostility, then conflicts between the groups of people do not have the face, although it is sometimes possible to find exceptions from the rule. Conflict process that appears is very difficult to stop. This is because it has a cumulative effect, and every aggressive action causes an action in reply which is stronger, than the initial action. It is important to distinguish that cruelty which is shown up in conflicts, as a rule not connected with natural cruelty or sadism, it is means just that people are playing cruel roles. In order to understand how to localize and liquidate a conflict, it is necessary to analyze it, reasons which caused its appearance, its consequences.

Any conflict can be divided into three stages: a pre-conflict situation; a conflict itself; conflict solution.

Decisions of a conflict – this is the main aim of the thesis. The most widespread reasons of conflict are being studied such as: ideological reasons, economic and social inequality, presence of opposite looks, reasons which belong to the relations of social structure.

The sharpness of conflict depends on psychological descriptions of opponents. Without regard to negative actual attitude toward a conflict in general, it is possible to distinguish positive lines. The social studies of the main reasons of conflicts were made and herein the conclusions for the methods of conflict prevention and their tension reducing are proposed.

Literatúra:

А.Пятова. Методы социологического исследования эмерджентных состояний профессионала. – Киев, 2009.- 214 с.

AUTORI:

Angela V. PIATOVA
National Technical University of Ukraine
“Kyiv Polytechnic Institute”
e-mail: angela.65@mail.ru, a.piatova@kpi.ua

Olena V. DASHKOVSKA
Institute of Innovative Technologies and Maintenance of Education,
Ministry of Education and Science of Ukraine
e-mail: studnauka@mail.ru

TERRORISM

Angela V. PIATOVA, Natalia V. KUKUSHKINA

RESUME

The article deals with the problem of terrorism and the main trends for reducing its value.

Terrorism occurs when any society finds itself in a deep crisis, first thing- a crisis of ideology and state-legal system. In this society appear various opposition groups - political, social, national, and religious. These out-groups will open a question of government and all its control systems legitimacy existence. If these groups come to the conclusion that they can not achieve its legitimate goals way, they can try to achieve the desired through violence, i.e. terrorism. This moral justification for killing the opposition will certainly consider the importance of the temple and its purity purposes.

Moreover, terrorists quickly realize several features like:

- government depends heavily on elections and, therefore, of public opinion;
- terror influences greatly on people by way of demonstration of its disastrous results through the media public opinion.
- only through the public opinion as through the gears of reaching the leaders of countries.
- and finally - the same presentation through the media and the leaders to understand the motives of terror and its termination.

The main condition of such terror – is media overreaction and disruptive reaction. The modern battlefield for the modern terror is a television screen, so in their actions terrorists mostly do not need redemption but broadcasters and TV journalists. The purpose here is an impact on society that it has to present the ultimatum to its leaders.

Self-justification is one of the motives for the terrorists, at least initially. The main idea is to attract, involve great mass of people and clarify the goals of the terrorist organization.

For declared high-flown ideals and high aims young people who, by virtue of mental and moral inability easily "peck up" on radical national, social or religious ideas (like Aum Shinrikyo Brigade Rosse).

So, development and deepening of safety/security components in variety of disciplines in the secondary and higher school is seemed to solve partially the problem of correct valuation of different “valorous” (at the first glance) acts of any terrorist group or organization by the youth. We have some experience of the mentioned approach in Ukraine and ready to share it with colleagues.

Literatúra:

- 1 Гушер А.И. “Проблема тероризму на рубежі третього тисячоріччя нової ери людства”. 2002 р.
2. http://www.ko.ru/document.asp?d_no=15930&p=1
3. http://www_dpr_ru333.mht
4. http://niiss.ru/rus2002_17_022.shtml

AUTORI:

Angela V. PIATOVA, Natalia V. KUKUSHKINA
National Technical University of Ukraine
“Kyiv Polytechnic Institute”
e-mail: angela.65@mail.ru, a.piatova@kpi.ua

THE FACTORS OF RISKS FOR HEALTH AND LIFE OF POPULATION, LIVING ON RADIOACTIVE CONTAMINATED AREAS

Valentyna PRYLYPKO

ФАКТОРЫ РИСКА ДЛЯ ЗДОРОВЬЯ И ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ, ПРОЖИВАЮЩЕГО НА РАДИОАКТИВНО ЗАГРЯЗНЕННЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

Валентина ПРИЛИПКО

ABSTRACT

Social constituent of life activity conditions and peculiarities of life style of population living on radioactive contaminated areas are studied. It is established, which sphere of life activity has the main loading in the formation of social self-feeling of population. Peculiarities of life style and three types of behavior are defined. Domestic behavior associated with the life conditions on radioactive contaminated areas is not in accordance with the risks for health.

Key words: radioactive contaminated areas, social conditions, sphere of life activity, life style, behavior type, health.

АННОТАЦИЯ.

Проведено изучение социальной составляющей условий и стиля жизни населения радиоактивно загрязненных территорий. Установлены сферы жизнедеятельности, имеющие главную нагрузку в формировании социального самочувствия населения. Определены особенности стиля жизни и выделено три основных типа поведения. Поведение в быту, связанное с особенностями проживания на радиоактивно загрязненных территориях, не соответствует существующим рискам для здоровья.

Ключевые слова: факторы риска, радиоактивно загрязненные территории, социальные условия, стиль жизни, типы поведения, здоровье

ВВЕДЕНИЕ. Несмотря на большой объем защитных мероприятий, введенных на радиоактивно загрязненных территориях (РЗТ), и на ежегодное выделение части бюджетных средств на преодоление гуманитарных последствий, наиболее высокий уровень смертности на территории Украины наблюдается у жителей загрязненных радионуклидами территорий. Установлено рост заболеваемости по всем классами болезней. Ухудшается состояние здоровья новорожденных [1-2].

Процессы самоочищения природных биоценозов обеспечивают снижение радионуклидов в окружающей среде и сельскохозяйственной продукции. Скорость природной реабилитации распада радионуклидов опережает технические, агротехнические и химические приемы защиты [3-4]. Нерешенными и наиболее актуальными на сегодняшний день являются вопросы восстановления полноценной жизнедеятельности населения на радиоактивно загрязненных территориях.

Несовершенство правовой базы по вопросам социальной защиты, медицинской и психологической реабилитации обостряет восприятие пострадавшим населением социальных и политических изменений, которые происходят в стране; влияет на формирование социального самочувствия, социальную активность и здоровье [5-7].

Целью наших исследований было определение причинно-следственных связей между социально-экологическими факторами условий жизни и поведением, влияющим на формирование здоровья населения, проживающего на радиоактивно загрязненных территориях.

Материалы и методы исследования. Объектом исследования было трудоспособное население восьми районов зоны гарантированного добровольного отселения (3-я зона) и усиленного радиозоэкологического контроля (4-а зона), а также население условно чистых территорий (УЧТ). В процессе исследования были использованы методы: стандартизированный социологический опрос, тест Интегрального индекса социального самочувствия (ИИСС)[8], статистические и математические с использованием пакетов программ SPSS, EXSEL. Выборочные совокупности рассчитывались в динамике исследований 1993-2010 гг. исходя из общей численности населения в каждой отдельной зоне. Допустимая ошибка выборки составляла 0,035 – 0,060.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ. Стандартизированный опрос позволил выяснить, что, спустя 24 года после аварии, для населения радиоактивно загрязненных территорий, независимо от пола, возраста, профессии, среди 31 фактора риска для здоровья наиболее опасными остаются факторы, связанные с наличием радионуклидов в воздухе, воде, почве, продуктах питания. Это обусловлено отсутствием полноценной информации о радиационной ситуации по месту проживания. Основными источниками информации продолжают быть средства массовой информации, но численность их значительно уменьшилась (рис.1). Известно, что эта информация не может быть полноценной, адекватной, дифференцированной. Можно предположить, что одним из факторов риска в формировании психической составляющей здоровья населения радиоактивно загрязненных территорий продолжает оставаться информационный фактор.

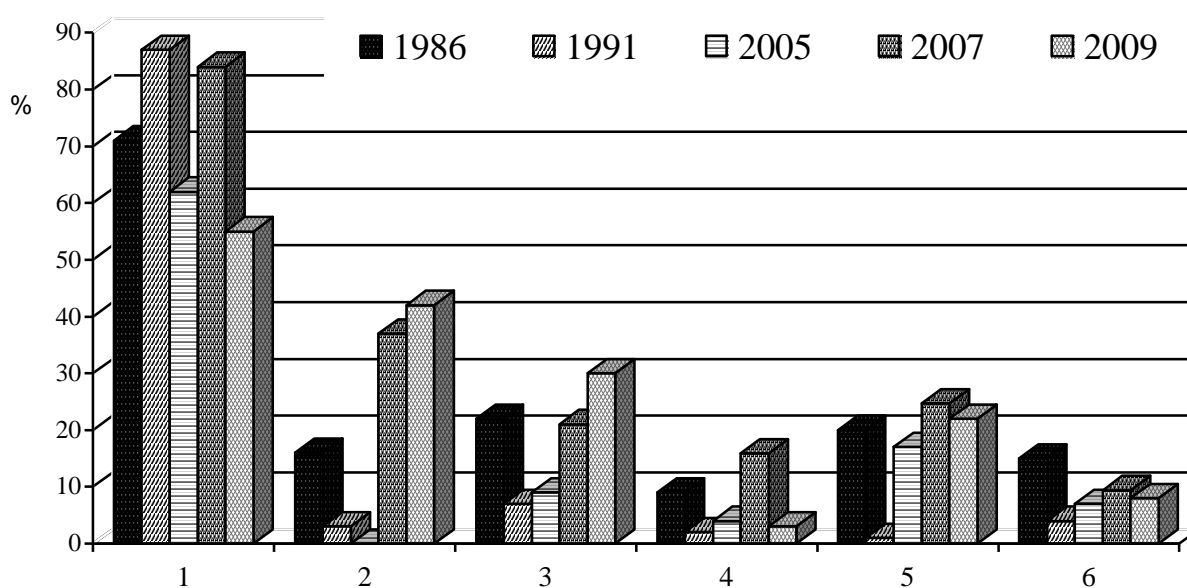

Рисунок 1. Распределение респондентов по оценкам источников информации в динамике за годами 1986-2009, в %

1 - средства массовой информации	4 - специалисты по радиационным вопросам
2 – работа	5 – друзья, соседи
3 - медицинские работники	6 – другие

Невозможность решения населением собственных повседневных проблем содействует поддержке социально-психологического напряжения в пострадавшем регионе. Основными проблемами, которые волнуют население радиоактивно загрязненных территорий, есть финансовые, связанные с состоянием здоровья и обусловленные экологической ситуацией по месту проживания.

Для большинства населения в исследуемых районах, в условиях настоящего, основной проблемой является финансовая проблема. Номинальная заработная плата и пенсии возрастают у гривнах (рис. 2), но в долларовом эквиваленте на протяжении девяностых лет 20 столетия заработная плата уменьшилась в 3,6 раза, а пенсии – в 3,9. Количество работников с доходами ниже прожиточного минимума значительно снизилось, но бедными остаются еще 32,9 % населения РЗТ. Рост цен на услуги вызывает увеличение количества семей, которые нуждаются в предоставлении им субсидий и, как следствие - увеличение количества государственных субсидий.

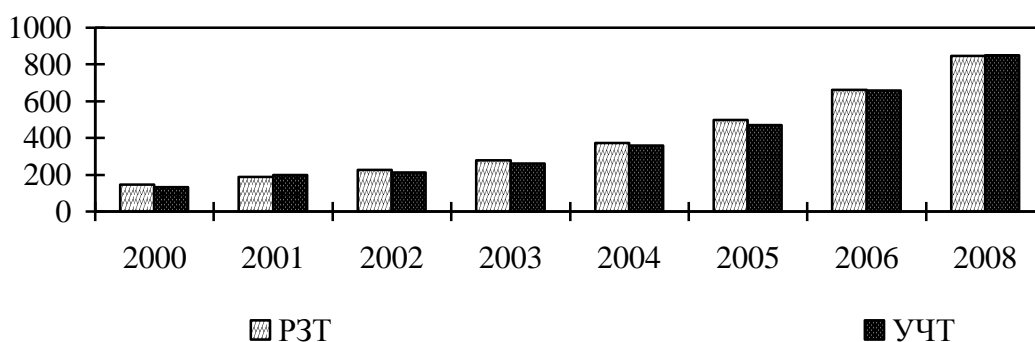

Рисунок 2. Среднемесячная номинальная заработная плата нанимаемых работников на РЗТ и УЧТ, гривна

Средний показатель интегрального индекса социального самочувствия для населения всех районов, где проводились исследования, находится в обычном диапазоне среднего уровня (от 45 до 55 баллов). Среди районов, которые сравниваются, можно отметить Иванковский и Дубровицкий с более низкими показателями социального самочувствия ($45,29 \pm 1,62$ и $47,35 \pm 1,59$ соответственно) и Вышгородский район – с наивысшим ($53,98 \pm 1,18$).

Общий уровень социального самочувствия среди населения РЗТ достоверно низший в сравнении с населением УЧТ ($50,46 \pm 0,67$ и $63,78 \pm 0,91$ соответственно). Процент населения с высоким уровнем ИИСС составляет 70,8% на УЧТ и только 54,3% - на РЗТ.

Среди сфер, отрицательно влияющих на социальное самочувствие населения потерпевших территорий, первые места занимают социально-политическая, рекреационно-культурная та сфера социальной безопасности.

В наиболее неблагополучном Иванковском районе (ИИСС-45,29±1,62) на низкий уровень социального самочувствия, в первую очередь, влияет неудовлетворенность в рекреационно-культурной и информационно-культурной сферах. Уровни ИИСС населения Репкинского, Вышгородского и Овручского районов близки (52,29±4,27 - 53,98±1,18) и обусловлены неудовлетворенностью в сфере социальной безопасности. Население недовольно уровнем юридической помощи в защите своих прав и интересов. В Коростенском, Рокитнивском и Дубровицком районах неблагополучная сфера жизнедеятельности - социально-политическая. В Черниговском районе уровень ИИСС (51,83±2,28) формируется одинаково низким уровнем достаточности во всех сферах жизнедеятельности.

Среди населения УЧТ также наблюдается низкая оценка социально-политической и рекреационно-культурной сфер. Отличием в оценках сфер жизнедеятельности между населением РЗТ и УЧТ есть большая неудовлетворенность населения РЗТ рекреационно-культурной, а УЧТ – профессионально-трудовой сферой (табл.1).

Таблица 1. Уровень достаточности сфер жизнедеятельности среди населения РЗТ и УЧТ, баллы (шкала от 1 до 3; высшей уровень комфортности – 3 балла)

Сферы жизнедеятельности	Уровень достаточности, баллы	
	РЗТ	УЧТ
Рекреационно-культурная сфера	1,63	1,63
Сфера социальной безопасности	1,64	1,59
Социально-политическая сфера	1,44	1,54
Профессионально-трудовая сфера	1,87	1,70
Материально-бытовая сфера	1,80	1,76
Сфера социальных отношений	1,69	1,61
Сфера межличностных отношений	1,99	1,77
Сфера личных качеств	2,17	1,97
Информационно-культурная сфера	1,80	1,72

Более низкий уровень социального самочувствия среди женщин, в сравнении с мужчинами, характерен для всех групп населения, но достоверную корреляционную зависимость от пола респондентов выявлено среди населения 4-й зоны РЗТ ($r = -0,217$ $p < 0,05$). В 3-й зоне РЗТ выделяются две возрастные группы из низким уровнем социальной комфортности: пенсионеры по возрасту старше 60 лет и предпенсионным «чернобыльским» выходом на пенсию - 40-49 лет. В селах УЧТ наиболее низкий уровень ИИСС - среди молодых людей 16-19 лет и людей трудоспособного возраста 30-39 лет.

Наиболее низкий уровень достаточности социально-политической сферы, являющейся базовой при решении многих жизненно важных вопросов и тесно связанной с профессионально-трудовой сферой. Профессионально-трудовая сфера определяется потребностями “подходящей работы” и “возможностью подрабатывать”.

Достаточность этой социальной сферы зависит от пола ($r=-0,311$ $p < 0,01$), где профессиональные неурядицы традиционно присущие мужчинам; от уровня удовлетворенности своей работой ($r=-0,291$ $p < 0,05$); от желаний сменить эту работу ($r=0,424$ $p < 0,01$); от установок относительно переезда в другое место ($r=0,329$ $p < 0,01$). Прослеживается цепная последовательность в социальных установках: низкий уровень социального самочувствия в значительной мере определяется неудовлетворенностью в профессионально-трудовой сфере; которая, в свою очередь, проявляется в неудовлетворенности работой и установками изменить ее; и как конечный результат – переезд в другое место.

80 % респондентов, как на РЗТ так и на УЧТ, основными препятствиями для хозяйствования считают экономическую ситуацию в стране. 32,2 % - в 4-й зоне и 27,1 % население в 3-й считают, что статус потерпевшей территории от последствий аварии на ЧАЭС является весомым препятствием для развития хозяйствования. Каждый пятый из опрошенных отметил отсутствие специалистов со знаниями работы в условиях радиационного загрязнения.

При изучении условий жизни населения, проживающего в условиях радиоактивного загрязнения, учитывались субъективные оценки радиационного риска в связи с проживанием на РЗТ. Уровень озабоченности радиационным состоянием территории проживания остается высоким (табл. 2). На первом месте, как и в послеаварийный период, озабоченность собственным здоровьем и здоровьем детей. На втором - озабоченность возможностью загрязнения радионуклидами продуктов питания (49 %) и питьевой воды (20 %). Высокий уровень восприятия населением радиационного риска, сегодня, не всегда соответствует объективным данным радиационной ситуации в исследуемых населенных пунктах. Так, за данными санитарной службы, состав радионуклидов в питьевой воде на протяжении 10 лет не превышает допустимой нормы – 2 Бк/л.

Таблица 2. Распределение населения за восприятием негативных последствий Чернобыльской аварии, у %

Негативные последствия	РЗТ	УЧТ
Озабоченность по поводу радиационного загрязнения продуктов питания	49,0	59,5
Озабоченность по поводу радиационного загрязнения питьевой воды	19,8	27,0
Проблемы, связанные с переездом в другое место	8,3	3,0
Озабоченность в связи с радиационным состоянием территории	31,3	28,4
Озабоченность собственным здоровьем и здоровьем детей	78,9	64,9
Вынужденная смена обычного образа жизни	6,3	8,1
Озабоченность в связи с отсутствием конкретной информации о состоянии здоровья населения	27,1	16,2
Озабоченность в связи с отсутствием конкретной информации об экологической ситуации	20,8	18,9

Уровень восприятия радиационного риска, на протяжении 24 лет после аварии на ЧАЭС, остается высоким как среди населения РЗТ, так и среди населения УЧТ. Ухудшение состояния здоровья от загрязнения окружающей среды считают

возможным от 50 до 75 процентов населения всех населенных пунктов, в частности, в связи с последствиями Чернобыльской катастрофы от 60 % - на УЧТ и до 85,6 % - на РЗТ. Полученные оценки в значительной мере обусловлены послеаварийными событиями. Деформация информационного потока поля Чернобыльской аварии изменила классические особенности восприятия информации потребителем. Население не доверяет средствам коммуникации официальных органов, больше доверяет медицинским работникам, зарубежным источникам информации, ученым. Самое большое доверие среди населения к информации Международных организаций (53%) и ученых (42%). Меньше всего респонденты доверяют информации высших должностных лиц государства – 5%.

Уровень восприятия радиационного риска никак не соотносится с поведением населения, проживающего на РЗТ. Для обобщения полученных результатов относительно поведения населения была применена процедура иерархического кластерного анализа. При анализе были использованы составные здорового образа жизни (режим питания, режим работы, режим отдыха, выполнение санитарно-гигиенических мер в быту, физическая активность), поведение относительно выполнения основных защитных мер в связи с проживанием на радиоактивно загрязненных территориях (контроль молока, мяса, лесных ягод, грибов, овощей на концентрацию радионуклидов; ограничение употребления дичи, грибов, лесных ягод).

Экспериментальным путем было выделено три кластера, которые существенно отличаются между собой за особенностями поведения. Первый и наиболее распространенный - “ситуативный” (79,3 %). Это прослойка населения без четко выраженной стратегии поведения, которое может изменяться в зависимости от доминирующего фактора воздействия. Они частично или иногда выполняют основные правила здорового образа жизни, “по необходимости” исходя из своего уровня осознанности опасности, выполняют защитные меры, связанные с проживанием на РЗТ. Однако ценность здоровья имеет большое значение для этой категории населения, поэтому проводя последовательную просветительно-информативную стратегию со стороны государственных учреждений, можно изменить их стратегию поведения на более ответственную. Второй кластер можно назвать “нигилистическим” или “безответственным”, где поведение человека полностью исключает все советы относительно сохранения своего здоровья и базируется на открытом противостоянии (10,4 %). Но нигилистическое поведение относительно сохранения своего здоровья имеет под собой не просто принцип отрицания всему, а вынужденный выбор между опасными явлениями в жизни: обнищание или вероятная постепенная потеря здоровья. Это именно та категория людей, которая нуждается в немедленной помощи в улучшении качества жизни, а последнее может изменить на положительное отношение к своему здоровью. Третий кластер (10,3 %) – полная противоположность второму. Это кластер “адаптированных” людей с четко выраженной стратегией поведения, направленной на сохранения здоровья в условиях проживания на РЗТ.

Таким образом, поведение населения в условиях быта, связанное с особенностями проживания на РЗТ, не соответствует существующим рискам для состояния здоровья. Большинство вообще пренебрегает защитными и профилактическими мероприятиями.

ОБСУЖДЕНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ. Уровень восприятия радиационного риска остается высоким как среди населения потерпевших территорий от последствий аварии на ЧАЭС, так и среди населения условно чистых территорий. Ухудшение состояния здоровья от загрязнения окружающей среды считают возможным от 50 до 75

процентов населения всех населенных пунктов. Полученные оценки, в значительной мере, обусловлены послеаварийными событиями. Деформация информационного потока поля Чернобыльской аварии изменила классические особенности восприятия информации потребителем, и, как следствие, население не доверяет данным о радиационной ситуации от средств коммуникации официальных органов.

Изучение социальной составляющей условий жизни населения позволило установить низкую достаточность основных сфер жизнедеятельности. Основную нагрузку в формировании социального самочувствия несут материальная, рекреационно-культурная и профессионально-трудовая сферы. Общий уровень социального самочувствия населения радиоактивно загрязненных территорий достоверно ниже в сравнении с общим уровнем социального самочувствия населения условно чистых.

По данным, характеризующим стиль жизни населения РЗТ, выделены основные виды поведения: “ситуативный”, “нигилистический” и “адаптивный”. Поведение в быту, которое связано с особенностями проживания на РЗТ, неадекватное существующим рискам для состояния здоровья. Большинство населения вообще пренебрегает защитными и профилактическими мероприятиями.

ВЫВОДЫ. Характерной особенностью стиля жизни населения радиоактивно загрязненных территорий является присутствие депрессивного реализма и снижение социально-психологических адаптационных функций. Пусковым механизмом этого являются негативные переживания, связанные с неудачами в повседневной жизни, в производственной деятельности, с социальной безнадежностью. Депрессия выступает одновременно как причина и как следствие деструктивного социального познания и деструктивного социального поведения. Последнее проявляется в низкой профилактической активности населения в быту, не направленной на сохранение собственного здоровья при условии проживания на радиоактивно загрязненных территориях.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Безопасность и развитие чернобыльских сообществ: ситуационный анализ. - К.: Институт социологии НАН Украины; Наше время, 2006. - С.130;
2. М.И. Омелянец. 20 лет после Чернобыля // Семейный врач. - Вип.4 (38). - 2006. - С.1.
3. Т.В. Белоокая, С.В. Овдей, А.П. Байко. О комплексном подходе к решению проблем устойчивого развития чернобыльских регионов// Экологическая антропология: Ежегодник. - Минск: Беларусский комитет “Дзеці Чарнобыля”, 2006. - С. 12-15.
4. И.И. Лиштван. Вместо предисловия // Экологическая антропология: Ежегодник/ И.И. Лиштван - Минск: Беларусский комитет “Дзеці Чарнобыля”, 2006. – С.3-4.
5. В.А. Прилипко, Ю.Ю. Озерова. Сравнительная оценка социально-психологического состояния населения радиоактивно загрязненных территорий и переселенного населения спустя 20 лет после аварии на ЧАЭС. // International journal of radiation medicine. - Vol. 8(1). - 2006. - P.70-71.
6. Саенко Ю.І., Коноплицька Т.О., Ищенко А.В. Нужды потерпевшего населения в контексте потенциала возрождения общин// Чернобыль и социум. – Вип. 13. 2007- С. 21-44;

7. Социально-психологический аспект / Гуманитарные следствия аварии на ЧАЭС. Стратегия возрождения // Подготовлено на заказ ПРООН и ЮНИСЕФ при поддержке Управления ООН по гуманитарным вопросам и ВООЗ. Відп. ред. Патрік Грей. - Оксфорд Рісерч ЛТД. - 2002. - С.60 -65;
8. Головаха Е.І., Панина Н.В. Интегральный индекс социального самочувствия (ИИСС): конструирование и применение социологического теста в массовых опросах. - К.: Ин-т социологии НАНУ. - 1997. - 64с.

AUTORI:

prof. MUDr. Valentyna PRYLYPKO
Head of basic ecology and life-active safety department
National agricultural university of Ukraine
15, Heroiv Oborony Str., Kyiv 03041 Ukraina
Tel. (380 44) 527 87 65
e-mail: agroeco.chair@twin.nauu.kiev.ua
web: www.nauu.kiev.ua
e-mail pr.: basepril@i.ua

Прилипко Валентина
Доктор медицинских наук, профессор, заведующая кафедры общей экологии и безопасности жизнедеятельности Национального университета биоресурсов и природопользования
15, ул. Героев обороны, г.Киев 03041, Украина
E-mail: agroeco.chair@twin.nauu.kiev.ua
E-mail pr.: basepril@i.ua

BOJ PROTI OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

Jaroslav PRŮCHA

ABSTRACT:

Trafficking in human beings, which could be called modern slavery, is worldwide spread phenomenon. According to UN presumption are today more people enslaved than whenever in past. In trafficking process people are abused by other people. They are forced to do work, which they would never do, under unacceptable condition, mostly with violence of human rights and freedom.

Human trafficking has various forms. More often are misused young women and children for servitude of sexual services.

Into combating trafficking in human beings are involved all key world's organizations like UN, EU including NATO, which approved own resolution for combating trafficking in human beings in 2004.

Key words: Organized crime, trafficking in human beings, forced labour, forced prostitution, sexual exploitation and victim of trafficking.

ÚVOD

Většina obyvatel naší planety žije v pevné víře, že otroctví bylo zrušeno dne 1. ledna 1863 v USA, kdy po válce severu proti jihu vstoupila v platnost „*Proklamace o zrovnoprávnění otroků*“ neboli o zrušení otroctví. Prezident Abraham Lincoln vydal během občanské války Prohlášení o zrovnoprávnění otroků vyhlášením, že počínaje 1. lednem 1863 budou všichni otroci v konfederovaných státech nebo oblastech aktivně zapojených do vzpoury svobodní. Definitivní zákaz otroctví přinesl 13. dodatek ústavy, který se součástí základního zákona stal 18. prosince 1865.¹⁵³

Bohužel reálná situace je úplně jiná. Podle odhadů OSN je dnes ve světě nějakou formou zotročeno téměř 30 miliónů lidí, což je více než kdykoliv jindy v historii. Při obchodování s lidmi dochází ke zneužívání lidí jinými osobami. Obchodované osoby jsou drženy pod výhrůžkami nebo fyzickým násilím na nějakém místě, často od domova vzdáleném, nebo v cizině. Jsou nuceny k práci, kterou by dobrovolně nikdy nevykonávaly, nebo musí pracovat v podmínkách, které jsou pro ně nepřijatelné, převážně za porušování lidských práv a svobod.

Příjmy z této činnosti představují pro organizovaný zločin významný zdroj finančních prostředků. V dnešní době jde o druhou nejvýnosnější činnost hned po obchodování s drogami proto proti obchodování s lidmi bojuje celá řada světových organizací v čele s OSN, EU i NATO.

1. OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

Obchodování s lidmi, které lze také nazvat novodobým otroctvím, je novodobým, celosvětově rozšířeným fenoménem. Jeho existenci podporují především nerovnováha mezinárodních ekonomických vztahů, chudoba, obecně zažitá tolerance k porušování lidských práv a politicko-ekonomická nestabilita v zemích původu budoucích obětí, nízká informovanost veřejnosti i obětí a nedostatečné právní vědomí, posunutý systém hodnot ve

¹⁵³ <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/blizky-vychod/clanek.phtml?id=491522>

společnosti, mylná představa lehkého a pokojného života v bohatých zemích, velká poptávka po levném, prodejném sexu a po levné pracovní síle v bohatých zemích a často i různé formy rasové diskriminace.

V dnešní době se jedná o jednu z nejvíce vydělávajících forem mezinárodního organizovaného zločinu, která přináší organizátorům zisky srovnatelné se zisky z nelegálního obchodu s drogami anebo zbraněmi. Oproti zmíněným druhům trestné činnosti zde však nehrozí tak velké riziko, že pachatelé budou odhaleni, usvědčeni a odsouzeni, protože využívají bezvýhodného postavení, do kterého se jejich oběti často dostanou, především proto, že jsou na území cizího státu nelegálně. Obchod s lidmi současně znamená závažné porušování obecně uznávaných lidských práv obětí. Při potírání obchodu s lidmi pak nestačí jen potrestat pachatele, ale musí se i vytvářet podmínky pro účinnou pomoc obětem a pro vytvoření podmínek k jejich opětovnému začlenění do společnosti. Vzhledem k tomu, že jde většinou o organizovanou kriminalitu s mezinárodním kontextem, je třeba důsledně využívat možností mezinárodní spolupráce.

Pachatelé z organizovaných zločineckých struktur se snaží veškeré zisky pocházející z této trestné činnosti převést do legálních forem podnikání (praní špinavých peněz) a následně se etablovat a legalizovat své postavení, což znamená značné bezpečnostní riziko pro demokratickou společnost obecně. Dalšími alarmujícími společenskými hrozbami, které z obchodu s lidmi vyplývají, jsou zejména destabilizace pracovního trhu ve zdrojových zemích, kde dochází k těžce napravitelným ztrátám lidských zdrojů, ohrožení veřejného zdravotního stavu a rozpadu společenských vazeb.¹⁵⁴

1.1. OBCHODOVÁNÍ S LIDMI – SOUČÁST ORGANIZOVANÉHO ZLOČINU

Pod definicí organizovaný zločin si můžeme představit trestnou činnost, která není páčána jedinci, ale organizovanými skupinami. Cílem je dosažení co největšího finančního zisku, někdy i jiných výhod jako například zisk politicko-ekonomického vlivu. Toho dosahují nejčastěji porušováním zákona v obchodu s drogami, lidmi, zbraněmi, nebezpečným materiálem, praním špinavých peněz, paděláním dokumentů či peněz atd. Jejich činnost je dlouhodobá, plánovitá a konspirativní, často s mezinárodním propojením. Hlavním cílem jsou maximální zisky případně získání silného vlivu na veřejný život ve společnosti bez ohledu na použité metody.

Organizovaný zločin a terorismus mají k sobě velmi blízko. Hlavní rozdíl je ten, že organizovaný zločin se snaží působit skrytě. Pro některé skupiny organizovaného zločinu se v některých případech používá název mafie. Hlavní světové instituce, zabývající se bojem s organizovaným zločinem, jsou americký úřad FBI, evropský EUROPOL či mezinárodní INTERPOL.

1.2. FORMY OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

V současné době se nejčastěji mluví o následujících formách obchodování s lidmi:¹⁵⁵

- sexuálního vykořisťování / nucené prostituce (pohlavní styk ale i jiné formy sexuálního zneužívání)
- nucená práce, praktiky podobné otroctví, dlužní otroctví, nucené služby, pracovní vykořisťování

¹⁵⁴ <http://www.icm.cz/obchodovani-s-lidmi-charakteristika>

¹⁵⁵ *Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období let 2008-2011)*

- za účelem odnámání lidských orgánů
- nucené žebrání či nucení k páchání drobné trestné činnosti
- nucené sňatky
- dětští vojáci

Definice říká, že obchodování s lidmi představuje najímání, přepravu, přechovávání nebo přijetí osob za účelem zneužívání za pomoci hrozby, použití síly nebo jiných forem donucení, za pomoci únosu, podvodu, uvedení v omyl nebo zneužití moci či stavu bezbrannosti nebo pomocí předání nebo přijetí plateb či výhod, a to za účelem získání souhlasu osoby mající kontrolu nad jinou osobou.¹⁵⁶

Zneužívání zahrnuje přinejmenším zneužívání prostituce jiných osob, nucenou práci nebo poskytování služeb, jiné formy sexuálního zneužívání, otroctví a nevolnictví jakož i násilné odnětí orgánů. Údajný souhlas oběti obchodování s lidmi se zamýšleným zneužíváním, nebude brán v potaz, pokud došlo k jakémukoliv nátlaku.

Jednotná definice je jedním ze základních předpokladů koordinovaného a účinného postupu mezinárodních společenství v potírání obchodování s lidmi.

1.3. CYKLUS OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

Z výše uvedeného textu se můžeme pokusit definovat životní cyklus obchodování s lidmi:

- a) Nábor
- b) Transport
- c) Zastrahování
- d) Zneužívání
- e) Ukončení zneužívání / likvidace
- f) Hledání nové oběti

Ad a) Nábořem rozumíme lákání na lepší život, vyšší mzdu, atraktivní zaměstnání, dostupné vzdělání, uzavření manželství a snadnější život v jiném místě nebo jiném státě. Pod různými sliby, které se nezakládají na pravdě, jsou naivní a neinformované oběti vylákány z bezpečí domova a přijmou nabídku na „lepší“ život.

Ad b) Transportem rozumíme přepravu táborovaných / zlákaných obětí do nového místa působení, obvykle daleko od rodného místa, často v zahraničí. Během transportu může dojít k pašování osob do jiné země bez příslušných požadovaných dokumentů, pasů a víz. Oběti stále žijí ve víře, že je čeká lepší život a transport je součástí podstoupené změny.

Ad c) Zastrahování následuje po příjezdu do místa vykořisťování. Oběť je uvězněna do uzavřených prostor, je jí odebrán pas a další dokumenty a dozvídá se, že se stala sexuální otrokyní a musí pracovat pro jejího nového pána. Pokud odmítá, tak následují tělesné tresty a násilné přinucení k poslušnosti. Využívá se fyzický i psychický nátlak, opakované znásilňování, vyhrožování násilím vůči dalším členům její rodiny a postupná degradace její lidské důstojnosti. Zde si oběť naplno uvědomí, že se dostala do bezvýchodné situace, rezignuje a stává se sexuálním otrokem z donucení.

Ad d) Zneužíváním rozumíme vykořisťování oběti poskytováním sexuálních služeb. Za tuto činnost oběť nedostává žádnou odměnu, jen střechu nad hlavou a stravu. Neustále je zastrahována hrozbou tělesných trestů, často na výstrahu exemplárních před jinými oběťmi, pokud nebude plnit přání majitele. Tato fáze může trvat i několik let.

¹⁵⁶ <http://www.icm.cz/obchodovani-s-lidmi-charakteristika>

Ad e) Ukončení zneužívání / likvidace – v této poslední fázi dochází k ukončení vykořisťování oběti. Dojde k jejímu osvobození např. při podařeném útěku, nebo v důsledku pomoci ze strany klienta, při policejní razii nebo při jiné náhodné akci, kdy se oběť uvolní z dohledu strážců a uprchne. V krajním případě můžeme hovořit i o likvidaci oběti - jsou známy případy exemplárních vražd neposlušných obětí na výstrahu ostatním osobám.¹⁵⁷

1.4. ANALÝZA PŘÍČIN, PROCESŮ A OBĚTÍ OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

Obecně lze konstatovat, že příčinou vzniku a rozvoje obchodování s lidmi ve světě je 5 globalizačních faktorů, jmenovitě expanze ilegálního obchodování s drogami, zbraněmi, intelektuálním bohatstvím, volný pohyb osob a financí.¹⁵⁸

Těchto 5 hlavních příčin je podporováno i dalšími faktory jako jsou nevyváženost mezinárodních ekonomických vztahů, bída a politicko-ekonomická nestabilita v zemích původu obětí, silný tlak rodiny a sociálního okolí na ženu, velká tolerance k porušování lidských práv (především v zemích původu), nerovnoprávnost mezi muži a ženami v zákonech i v praxi (feminizace bídy, diskriminace pohlaví, obecná tendence k nižšímu ohodnocení žen v práci, špatný přístup ke vzdělání a pracovním příležitostem), vysoká poptávka po levném, dostupném, prodejném sexu a po levné pracovní síle, nedostatečná informovanost veřejnosti i obětí o hrozbě obchodování s lidmi, nedostatečné právní vědomí veřejnosti, deformovaný žebříček hodnot ve společnosti, morální podceňování vlastních osobností, neschopnost seberealizace, touha žen uniknout z nudného, neperspektivního životního stylu a sociální kontroly původního prostředí, převládající představa snadného a klidného života v bohatých zemích, protichůdné mýty o obětech obchodování s lidmi (např. „slušné dívky se to stát nemůže“ až po druhý opačný názor „tohle se může přihodit každé, nic s tím nemohu dělat, takže to risknu a přijmu zajímavou nabízenou pracovní příležitost“), naivita žen při hledání dobře placené práce či bohatého partnera za účelem sňatku i podcenění zdravotního rizika spojeného s prostitucí.

O tom, že se jedná o oběť obchodování s lidmi, se dá usoudit z několika skutečností: osoba pracuje nebo je zadržována v práci proti své vůli, má zakázáno vzdálit se ze svého pracoviště a je většinou někým doprovázena, osoba je fyzicky trestána, když odmítne pracovat tak je jí vyhrožováno potrestáním, osoba se bojí hovořit o své situaci, pokud je přítomen její zaměstnavatel, osoba nedisponuje vlastním výdělkem, musí odevzdávat většinu ze svých příjmů svému zaměstnavateli, denně je nucena vydělat určitou minimální částku, v porovnání s tržní cenou se platí se neobvykle nízké ceny za nabízené služby, osoba nemá své osobní dokumenty, nedostává stravu, nápoje, lékařskou péči, léky a může být nucena k ponižujícímu nebo kompromitujícímu jednání.

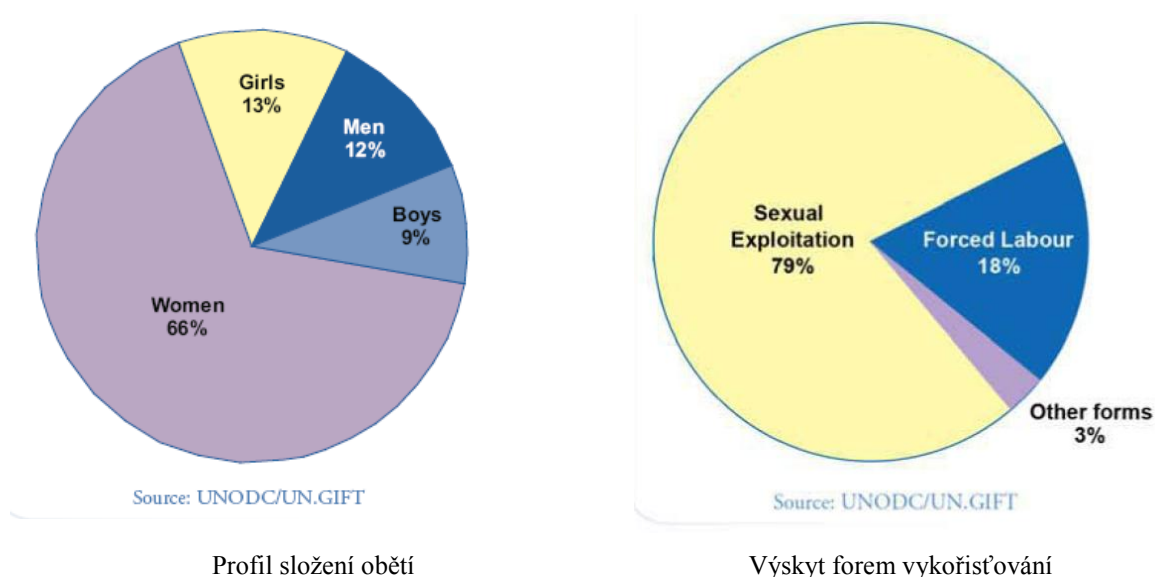
2. SITUACE VE SVĚTĚ

Aktuální rozsah této kriminální činnosti ve světě nelze přesně statisticky vyjádřit, a proto se odhady počtu obětí značně liší. Různé mezinárodní studie uvádějí, že každým rokem je celosvětově obchodováno 700 tisíc až 2 miliony osob, přičemž z tohoto počtu je 300 až 500 tisíc osob každoročně obchodováno na území Evropy. Odhaduje se, že celosvětový roční příjem z obchodu s lidmi se pohybuje mezi 8,5 až 12 miliardami EUR. Podle nejaktuálnější

¹⁵⁷ <http://www.regiatv.cz/index.php?nav=zpravodajstvi&read=1199446512&oblast=0>

¹⁵⁸ Naim, Moises. "Five Wars of Globalization." *American University International Law Review* 18 (2002): 1–18.

studie *Mezinárodní organizace práce* (ILO) je na celém světě 12,3 milionu osob obětí nucené práce (z čehož asi 56 % obětí jsou ženy a dívky). Přímou v oblasti nucené prostituce se počet obětí odhaduje na 1,4 miliónu.

Global report on Trafficking in Human Beings 2009
(United Nations Office on Drugs and Crime)

3. SITUACE V EU

Evropská unie patří k hlavním pilířům boje proti obchodování s lidmi, zejména proto, že na jejím území se tato závažná kriminální služba vyskytuje velmi často. Ve střední Evropě byl nárůst obchodování s lidmi zaznamenán ve spojitosti se specifickou migrační situací po pádu železné opony na počátku 90. let minulého století, kdy se ženy z východní Evropy staly hlavním zbožím na západoevropském trhu; zasažena tak byla Česká i Slovenská republika. Během 90. let postupně klesal podíl těchto zemí jako zdrojových zemí, a postupně se stávaly atraktivními cílovými zeměmi, zejména díky své ekonomické úrovni a blízkosti SRN a Rakouska.

Spojené státy v pravidelném dokumentu „*Zpráva o dodržování lidských práv ve světě*“, která byla vydána 11. března 2010,¹⁵⁹ analyzují situaci v celém světě, včetně detailní zprávy o ČR a SR.

U České republiky zmiňují diskriminaci romské menšiny, korupci, ale i obchodování s lidmi za účelem práce či prostituce. Ve zprávě bylo konstatováno, že přestože zákon zakazuje obchodování s lidmi, tak v ČR existují nadále problémy v této oblasti. Většina žen obchodovaných na území ČR dle této zprávy pochází ze Slovenska, Rumunska, Ukrajiny, Ruska a dalších bývalých republik Sovětského svazu. Obchodníci se ženami za účelem sexuálního vykořisťování jsou především cizinci, kteří rekrutují ženy z jejich domovů cestou pracovních agentur pod příslibem práce modelek, pokojských, servírek a tanečnic. V prvních 6 měsících roku 2009 vyšetřovala policie 13 případů obchodování a 21 vyšetřování za kuplířství. Jedna osoba byla odsouzena na 4 roky, dalších 33 osob bylo odsouzeno podmíněně.

V této zprávě se analyzuje i situace na Slovensku. Konstatuje se, že zákony zakazují všechny formy obchodování s lidmi, přesto několik žen a dětí bylo na Slovensku obchodováno. Odhaduje se, že cca 200 osob bylo obchodováno v roce 2008, především pro

¹⁵⁹ <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136027.htm>

sexuální zneužívání. Vyskytlo se i několik hlášení o nucení dětí do prostituce. IOM hlásila rozšíření programu na pomoc obětem. Většina obětí obchodovaných na Slovensku bylo zejména z Moldávie a Ukrajiny, Balkánu a pobaltských zemí, a také z Číny. Hodně obětí bylo přepraveno přes ČR do Rakouska a dále do západní Evropy.¹⁶⁰

Evropská komise v březnu 2010 předložila návrh pravidel, která zavazují členské státy EU přijímat opatření ve třech oblastech, tj. trestně stíhat pachatele obchodování s lidmi, chránit oběti a předcházet páchání těchto trestných činů. Komise rovněž podnikla kroky ke jmenování koordinátora EU pro boj proti obchodování s lidmi. Politika EU v boji proti obchodování s lidmi by se tak měla stát účinnější, zřetelnější a soudržnější, a to i pokud jde o řešení hlavních příčin těchto jevů či spolupráci se třetími zeměmi. Obětem by mělo být poskytnuto ubytování, lékařská péče, která jim pomůže se zotavit, a ochrana svědků, aby neměly obavy svědčit proti pachatelům trestných činů. Rovněž by měly získat bezplatnou právní pomoc v průběhu řízení, a to i v případě žádosti o finanční vyrovnání.

Nový návrh vychází z legislativního návrhu z roku 2009, který měl nahradit stávající pravidla platící od roku 2002. Původní návrh bylo po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost zapotřebí přepracovat. Nová právní forma návrhu umožní Evropské komisi kontrolovat, zda je právo EU náležitě převedeno do vnitrostátního práva, a podat na státy, které své povinnosti nespĺnily, žalobu u Soudního dvora.

V době českého předsednictví EU uspořádalo Ministerstvo vnitra v Praze ve dnech 30. - 31. března 2009 konferenci národních zpravodajů a ekvivalentních mechanismů EU pro obchodování s lidmi, kde se jednalo o první setkání tohoto druhu v regionu EU. Česká republika se podařilo vytvořit jako základní nástroj pro spolupráci mezi členskými státy EU specializovanou webovou stránku¹⁶¹ – mapu obsahující informace o fungování národních zpravodajů v jednotlivých státech EU, jejich kontakty a relevantní národní materiály (zprávy, výzkumy, analýzy atd.).

Druhou aktivitou v rámci českého předsednictví byla mezinárodní odborná konference, která proběhla 3. června 2009 v Park Hotelu Plzeň. Jednání bylo zaměřeno na oblast sexuálního vykořisťování se zaměřením na redukci poptávky po sexuálních službách. Cílem konference bylo vzájemně se informovat o zkušenostech z praxe a preventivních opatřeních v jednotlivých státech Evropy.

4. VOJENSKÉ JEDNOTKY V MISÍCH - REAKCE NATO

V místech nasazení vojenských jednotek při nebojových operacích vzniká specifická situace. V zemích, které s obtížemi budují svou novou demokratickou společnost, krátce po kulminaci konfliktu, nepracuje správně vláda, místní samospráva, policie, soudy ani úřady. Převažuje korupce, protekcionismus a určité bezvládní. V tomto prostředí se velmi dobře daří organizovanému zločinu, který vydělává obrovské částky především na obchodování s drogami, lidmi a zbraněmi. A právě obchodování s lidmi je relativně snadná a rychlá cesta k výdělku pro organizované skupiny. Ze získaných finančních prostředků je často financována další trestná činnost, terorismus, korumpování státních představitelů i podnikatelů a pozice místních mafií je tak dále posilována. V tomto nedemokratickém a zkorumpovaném prostředí pak působí mírové jednotky. Musí se tak pohybovat v prostředí, kde převažuje protekcionismus, korupce, bída a skupiny organizovaného zločinu jsou faktickým vládcem v oblasti.

Při vojenských operacích nastává specifická situace, kdy do oblasti operace přichází početné vojenské jednotky, které jsou tvořeny především mladými muži. Tito muži navíc

¹⁶⁰ <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136057.htm>

¹⁶¹ www.national-rapporteurs.eu

přicházejí většinou do chudých oblastí, kde je vysoká nezaměstnanost, a přinášejí silnou kupní sílu. V návaznosti na jejich nízký věk a přirozené fyzické potřeby zde nastává přirozená sexuální poptávka na straně těchto mladých vojáků, která při dlouhodobém nasazení ve vojenské operaci nenachází odpovídající nabídku k uspokojení. Obchodníci s lidmi, jako „správní a chytrí podnikatelé“, zde vycítili obrovskou šanci, jak profitovat z této vysoké poptávky po sexu u mužů, kteří jsou na dlouhou dobu odloučení z domova a od kontaktů se ženami.

Ve městech s větší koncentrací vojsk mírových sil tak vznikají noční kluby, erotické bary, sexshopy, masážní salóny a erotické priváty. Často takové podniky můžeme najít doslova pár metrů od hlavního vchodu do vojenských základen. A protože poptávka po tomto druhu služeb stoupá a zisky jsou vysoké, vyplatí se skupinám organizovaného zločinu jít do relativně nízkého rizika a dále lákat další potenciální zájemkyně o „lepší“ život a tím získávat další oběti.

Bohužel k nárůstu této trestné činnosti ze strany vojáků dochází také v důsledku jiných faktorů, především z pocitu beztrestnosti a imunity. Existuje všeobecné mínění, že příslušníci mírových jednotek jsou chráněni imunitou před potrestáním za zločiny, kterých se dopustí během nasazení v misi. V mnoha případech je to pravda. Když jsou vojáci OSN nebo NATO nasazení do operace, tak vždy na území daného státu působí v rámci určitého Memoranda o spolupráci, které obvykle zachovává právo řešit disciplinární přestupky v rámci vlastních ozbrojených sil. Takže ve skutečnosti podléhají nasazení vojáci plně vnitřním předpisům své země a hostitelská země nemá právo je trestat. Na neúnosnou situaci OSL v oblastech nasazení vojenských jednotek reagovala vydáním různých deklarácí, vyhlášení a doporučení celá řada mezinárodních organizací, vládních i nevládních organizací jako OSN¹⁶², UNESCO¹⁶³, EU¹⁶⁴, UNICEF¹⁶⁵, OBSE¹⁶⁶, IOM¹⁶⁷, Polaris¹⁶⁸, Červený kříž¹⁶⁹, atd.

NATO, jakožto nejvýznamnější vojenská organizace, která společně s OSN rozmisťuje vojáky v různých mezinárodních misích, rovněž musela reagovat na zvyšující se tlak světového společenství k řešení narůstajícího rozsahu obchodování s lidmi. V březnu 2004 zorganizovali vyslanci Norska a USA při NATO první konferenci se zaměřením na obchodování s lidmi s posouzením, zda příslušníci NATO vyslaní do zahraničí přispívají k nárůstu poptávky po sexuálních službách. Dne 8. června 2004 vydala EAPC (Euro Atlantic Partnership Council) - Rada euroatlantického partnerství - rezoluci k obchodování s lidmi (*NATO Policy on Combating Trafficking in Human Beings EAPC(C)D(2004)0029*), která byla následně schválena členskými státy NATO na Istanbulsém Summitu NATO dne 29. června 2004¹⁷⁰.

Obsahem rezoluce NATO jsou tyto hlavní body:

- a) Politika nulové tolerance jednotek NATO k obchodu s lidmi. Jakékoliv zapojení do této činnosti (i jako zákazník) bude tvrdě trestáno a může být důvodem k ukončení vojenské kariéry. Rovněž příslušníci nečlenských armád NATO, pokud slouží v operaci pod mandátem NATO, musí nulovou toleranci k OSL dodržovat.
- b) Zvýšení pohotovosti Aliance v boji proti obchodu s lidmi

¹⁶² <http://www.unescobkk.org/index.php?id=1022>

¹⁶³ <http://www.unescobkk.org/index.php?id=1022>

¹⁶⁴ http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_10/index_cs.htm

¹⁶⁵ http://www.unicef.org.uk/campaigns/news/news_detail.asp?news_id=1245

¹⁶⁶ <http://www.osce.org/activities/13029.html>

¹⁶⁷ <http://www.iom.cz/>

¹⁶⁸ <http://www.polarisproject.org/>

¹⁶⁹ <http://www.cervenkykruz.eu/cz/socialni.aspx>

¹⁷⁰ <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/docu-traffic.htm>

- c) Budovat stabilitu v místě nasazení redukcí destabilizujícího vlivu organizovaného zločinu
- d) Budovat důvěru v jednotky NATO bojem proti obchodníkům s lidmi
- e) Pomáhat hostitelské zemi v tomto boji. Jednotky NATO budou podporovat v rámci svých kompetencí a mandátu veškeré úsilí místních orgánů v boji proti OSL
- f) Všichni příslušníci ozbrojených sil, kteří budou zapojeni do operací pod velením NATO, by měli absolvovat příslušný výcvik, kde se dozví podrobnosti k problematice obchodu s lidmi a jaké jsou povinnosti a zodpovědnosti mezinárodních organizací na tomto poli působení

Touto rezolucí, kterou podepsali zástupci celkem 46 zemí (NATO + partnerské země), NATO jednoznačně potvrdilo vážnost problému a zaujalo tvrdý postoj v boji proti obchodování s lidmi.

5. INTEROPERABILITA PŘI POTÍRÁNÍ OBCHODOVÁNÍ S LIDMI

Základní požadavky interoperability již byly vytvořeny přijetím *NATO Policy on Combating Trafficking in Human Beings* a jejího schválení zástupci celkem 46 zemí světa. Všechny zapojené státy tímto souhlasily s jednotným postupem při vojenských operacích NATO nebo pod mandátem NATO. Po přijetí této směrnice byla v roce 2005 vytvořena speciální pracovní skupina k vytvoření instruktážních informačních a výcvikových modulů pro jednotky NATO vysílané do vojenských operací.

Tyto moduly byly po dokončení odeslány na velitelství NATO ACT (Allied Command for Transformation) v Norfolku. Po jejich schválení v roce 2006 byly odeslány všem členským zemím NATO a partnerským zemím k aplikování do přípravného procesu před vysláním jednotek do vojenské operace. Tímto vytvořením jednotného manuálu a vzorových prezentací byly naplněny základní požadavky na jednotný mezinárodní postup proti obchodování s lidmi.

ZÁVĚR

Obchodování s lidmi je celosvětovým problémem. V tomto článku bylo provedeno shrnutí současného stavu ve světě, v EU, v ČR a SR a společného úsilí všech světových organizací ve společném boji proti obchodování s lidmi.

Pro úspěšné vyřešení problému obchodování s lidmi bude potřebné prohloubit spolupráci všech zainteresovaných organizací. Velmi důležitou roli však bude hrát osvěta a informovanost veřejnosti. Jedině tak se dá předcházet naivitě, nevědomosti a důvěřivosti budoucích obětí, které tak nepodlehnu lákání na snadný a vysoký výdělek a dokáží rozeznat riziko zdánlivě lukrativní nabídky.

Významnou roli v potírání obchodování s lidmi mohou sehrát i jednotky NATO. Přijetím rezoluce o boji proti obchodování s lidmi se role vojenských jednotek v tomto boji významně zvýšila.

AUTOR:

plk. Ing. Jaroslav PRŮCHA
 Prorektor pro vnější vztahy,
 Univerzita obrany,
 Kounicova 65, 662 10 Brno
 e-mail: jaroslav.prucha@unob.cz
 web: www.unob.cz
 Telefon: 973 444 950, Fax: 973 442 50

BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE FEDERACJI ROSYJSKIEJ W OKRESIE PREZYDENTURY BORYSA JELCYNA

(ENERGETIC SAFETY OF THE RUSSIAN FEDERATION DURING THE PRESIDENCY OF BORIS JELCYN)

Jerzy PYKA

RESUME

The 25th December 1991 is the day when the Union of Soviet Socialist Republics was dissolved. Boris Jelcyn, who became the president of the Russian Federation in spring of 1991, immediately became one of the highest-profiled world politicians. Formation for the energetic security of the country was an important strategic task for the new government. The income gained by selling products from the fuel-energy sector still remains the main source of financing for the Russian budget. For assuring the country's energetic and financial security during this social and economical transformation, it was necessary to formulate a long-term energetic strategy. In May 1995, President Jelcyn, created the decree About the main ways of energetic politics and structural rebuilding of the fuel-energy aggregate for the Russian Federation to the year 2010 which included calculating the main perspectives of the country's energy policies assuring its energetical security for years to come. Boris Jelcyn couldn't build a mutually profitable relationship with the CIS countries, only a successful relationship with Kazakhstan , Azerbaijan , Armenia and partially Belarus can be mentioned. Russia didn't ratify the European Energy Card, signed in December of 1994. Ineffectiveness of its energy policies (inside the country as well as with international relationships) made the Russian government check and correct its energetic strategy. In October of 1999 the government began work on the new energetic document- „Energetic strategy of Russia to the year 2020” . When Jelcyn passed the authority to Vladimir Putin , most Russians breathed a sigh of relief. For Russians, Jelcyn is connected with unfair privatization, the poverty of the 90s, political anarchy and the country's oligarchisation. However, Boris Jelcyn 's opened Russia to the world. Russian citizens received the possibility of unlimited foreign travel with the ability of returning to their country safely.

25-go grudnia 1991 Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich przestał istnieć. Federacja Rosyjska zajęła po Związku Radzieckim miejsce w organizacjach międzynarodowych, przejęła też na siebie wszelkie międzynarodowe zobowiązania byłego ZSRR. Niemal z dnia na dzień Borys Jelcyn, który wiosną 1991 roku objął urząd prezydenta Federacji Rosyjskiej, stał się czołową postacią polityki światowej. Po grudniu 1991 roku przejął od Gorbaczowa sławną walizkę z kodami atomowymi. Przejął też ciężki balast komunistycznej historii, zrujnowany gospodarczo kraj i pozbawione własnej inicjatywy postsocjalistyczne społeczeństwo. Rosja stała się fundamentalnie nowym państwem w znaczeniach zarówno politycznym, obronnym , gospodarczym jak i geograficznym . Formowanie polityki energetycznej państwa było strategicznym zadaniem władz nowej Rosji. Ważność tego zadania podkreśla fakt, że na terytorium Rosji znajdują się olbrzymie, jedne z największych na świecie, zasoby surowców energetycznych. Ocenia się, że w Rosji jest 33 % światowych zapasów gazu ziemnego, 20 % węgla kamiennego, 14 % uranu, 10 % ropy naftowej, 11 % zasobów energii wodnej.¹⁷¹

¹⁷¹ А.Кокошин, *Международная энергетическая безопасность*, Moskwa 2006, s. 41.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego i finansowego państwa, w okresie radykalnej transformacji społeczno-gospodarczej, Rosji niezbędne było opracowanie długoterminowej strategii energetycznej.

Na swoim posiedzeniu w dniu 10.09.1992 r. rząd Federacji Rosyjskiej przyjął „*Koncepcję polityki energetycznej w nowych warunkach ekonomicznych*”. Koncepcja w dużej mierze powtarzała opracowany wcześniej „*Program energetyczny ZSRR*”. Zawierała slogany zapożyczone z czasów gospodarki planowo-rozdziałowej, jak : „*rozumne energetyczne potrzeby społeczeństwa*” , zagwarantować miała finansowanie wszystkich gałęzi sektora paliwowo-energetycznego.

Kryzys gospodarczy i nieprzemyślana polityka makroekonomiczna doprowadziły do negatywnych konsekwencji w przemyśle paliwowo-energetycznym Rosji. Zanotowano poważny spadek produkcji nośników energii. W porównaniu z osiągniętym w latach 80-tych i na początku lat 90-tych maksymalnym poziomem, w 1997 r. wydobycie ropy naftowej spadło o 47%, węgla kamiennego o 40%, gazu o 6%, produkcja elektroenergii zmniejszyła się o 22%, natomiast przetwórstwo ropy o 41%¹⁷²

Polityka w obszarze energetyki została scedowana na ówczesnych liderów wielkich korporacji energetycznych. Niestety ówczesne kadry zarządzające przemysłem energetycznym raczej słabo wykazywały się umiejętnościami sprawnego zarządzania państwowym potencjałem energetycznym Rosji, oprócz posiadania umiejętności charakterystycznych dla gospodarki centralnie zarządzanej.¹⁷³

Przedsiębiorstwa sektora energetycznego Federacji Rosyjskiej należały do różnych resortów. W samym tylko przemyśle ropy naftowej istniały 32 tzw. zjednoczenia produkcyjne.¹⁷⁴

Równie rozczłonkowana i niejasna była struktura organizacyjna spółek zajmujących się eksportem ropy.

Bezpośrednio po rozpadzie ZSRR głównymi przyczynami spadku produkcji było naruszenie wieloletnich kooperacji pomiędzy podmiotami gospodarczymi wewnątrz Federacji Rosyjskiej jak i zaprzestanie współpracy z partnerami z byłych republik radzieckich, którzy znaleźli się poza granicami państwa. Reorientacja rynków zbytu oraz odtworzenie dotychczasowych kontaktów wymagało niezbędnego czasu. Najważniejszym celem prowadzonych działań było wytworzenie rynkowych relacji pomiędzy podmiotami gospodarczymi kompleksu paliwowo-energetycznego. Ceny na surowce energetyczne w ZSRR były regulowane przez państwo i nie miały żadnych logicznych relacji z cenami rynkowymi, stosowanymi na całym świecie.

Przedsiębiorstwa zajmujące się poszukiwaniami oraz wydobyciem ropy naftowej i przedsiębiorstwa zajmujące się przetwórstwem ropy oraz jej sprzedażą znalazły się w skrajnie różnych kondycjach finansowych. Przedsiębiorstwa wydobywcze zdecydowanie bardziej odczuły skutki kryzysu „braku gotówki”, natomiast firmom zajmującym się przetwórstwem ropy, znajdującym się bliżej klienta końcowego, tj. klienta z gotówką, udało się znacznie lepiej. W latach 1993-1994 międzyresortowa komisja, pod przewodnictwem ministra paliw i energetyki Rosji – J.Szafranikowa, opracowywała strategię do roku 2010. Mając na uwadze ogromne znaczenie kompleksu paliwowo-energetycznego dla gospodarki kraju, w tym znaczący wpływ na poziom życia jego mieszkańców, władze Federacji Rosyjskiej prowadziły prace mające na celu opracowanie dokumentu o nazwie *Strategia Energetyczna*. 7 grudnia 1994 roku rząd zatwierdził *Energetyczną strategię Rosji do roku 2010*¹⁷⁵. W maju 1995 r. ukazał się dekret prezydenta Jelcyna *O głównych kierunkach*

¹⁷² Р.Саква, *Конец эпохи революции 1989-1991 годов*, Полис 1998, №.5, s. 54.

¹⁷³ В.Милов, И.Селивахин, *Проблемы энергетической политики*, Wyd. Московский Центр Карнеги, №4, Moskwa 2005.

¹⁷⁴ E. Wyciszkievicz, *Rosyjski sektor naftowo-gazowy-uwarunkowania wewnętrzne i perspektywy rozwoju*, Praca zbiorowa pod red. E. Wyciszkievicza, *Geopolityka rurociągów*, wyd. PISM, Warszawa 2008, str.10

¹⁷⁵ Ю.Пивоваров, А.Фурсов, *Русская система и реформы*, Pro et contra №. 4, Moskwa 1999, s. 46.

polityki energetycznej i strukturalnej przebudowie kompleksu paliwowo-energetycznego Federacji Rosyjskiej na okres do roku 2010¹⁷⁶. W dokumencie tym były sformułowane główne kierunki perspektywiczne polityki energetycznej państwa, cele, priorytety i mechanizmy ich realizacji.¹⁷⁷ Głównym zadaniem polityki energetycznej do roku 2010 była przebudowa kompleksu paliwowo-energetycznego, w tym : wzrost udziału gazu ziemnego w sumarycznej produkcji surowców energetycznych, dalszy rozwój elektryfikacji, stabilizacja wydobycia ropy naftowej w Zachodniej Syberii i innych regionach, przygotowanie warunków dla eksploatacji nowych regionów wydobycia ropy i gazu. Działania tam zaplanowane miały zatrzymać kryzys w jakim znalazł się kompleks paliwowo-energetyczny i zabezpieczyć bezpieczeństwo energetyczne Rosji, a także sprzyjać przyspieszeniu wdrażania reform w warunkach przechodzenia kraju na gospodarkę rynkową. W przyjętym programie podstawowe założenia sprowadzały się do: zabezpieczenia stabilności w zaopatrzeniu kraju w nośniki energii, podwyższenia efektywności wykorzystania surowców energetycznych i wprowadzenia polityki służącej oszczędnościom w zużyciu tych surowców, stworzenia rzeczywistej bazy surowcowej działającej zgodnie z zasadami gospodarki rynkowej, zmniejszenia negatywnego wpływu energetyki na środowisko naturalne, utrzymania i rozwoju potencjału eksportowego surowców energetycznych i jego produktów, zabezpieczenia niezależności i bezpieczeństwa energetycznego Rosji.¹⁷⁸

Dokonując restrukturyzacji przemysłu naftowego skorzystano z doświadczeń międzynarodowych koncernów naftowych, które są zintegrowane pionowo „ od szybu do stacji benzynowej” tzn., że swą działalnością obejmują poszukiwania, wydobycie, transport i przerób ropy naftowej oraz sprzedaż hurtową i detaliczną produktów naftopochodnych. Wykorzystując ówczesne związki między regionalnymi firmami wydobywczymi, a rafineriami i dystrybutorami produktów naftowych powołano nowe przedsiębiorstwa, które przyjęły formę spółek akcyjnych.

Na mocy wydanego przez Prezydenta dekretu utworzono 4 koncerny paliwowe :LUKOIL, JUKOS, SURGUTNEFTEGAZ, i ROSNEFT¹⁷⁹

Pierwsze trzy (Lukoil, Jukos i Surgutnefegaz) miały stać się zintegrowanymi pionowo korporacjami, natomiast czwarta Rosneft miała stać się państwowym holdingiem skupiającym pozostałe przedsiębiorstwa przemysłu naftowego Rosji ,zajmujące się wydobyciem, przetwarzaniem i dystrybucją produktów ropopochodnych. Nowo utworzone przedsiębiorstwa naftowe zaczęły odgrywać w Rosji znaczącą rolę ekonomiczną i polityczną. Od ropy zależał byt całych regionów tego ogromnego kraju. Ponad 30% wpływów rosyjskiego budżetu pochodziło z ropy naftowej i jej produktów.¹⁸⁰

Na mocy dekretu prezydenta w grudniu 1992 roku została utworzona Rosyjska Spółka Akcyjna Energetyki i Elektryfikacji (RAO „JES Rossii”) jako holding, posiadający udziały w większości regionalnych przedsiębiorstw przesyłu energii, a także w przekształconych ze struktur państwowych w spółki akcyjne przedsiębiorstw elektroenergetycznych o zasięgu ogólnorosyjskim. W grudniu 1993 roku rozpoczęto

¹⁷⁶ Dekret prezydenta Federacji Rosyjskiej „Об основных направлениях энергетической политики и структурной перестройки топливно-энергетического комплекса Российской Федерации на период до 2010 года”, Nr. 472 z dn.07.05.1995 r. ,Zbiór aktów prawnych Federacji Rosyjskiej, 1995,Nr.19, s. 1739.

¹⁷⁷ N.Miller, *Государственная энергетическая политика России в контексте постсоветских преобразований 1990-х гг.*, Государственное управление, Электронный вестник ,Выпуск № 18, 2009, s. 2.

¹⁷⁸ В.Котляр, *ТЭК России в переходный период: проблемы и поиски решений*, Wydanie elektroniczne firmy „Экологические системы”, Nr. 8, sierpień 2003, http://www.esco-ecosys.narod.ru/2003_8/art10.htm

¹⁷⁹ Н.Пусенкова,*Роснефть как зеркало русской эволюции*,Pro et Contra, Moskwa 2006, s. 1.

¹⁸⁰ E.Fischer, *Rosyjski sektor surowców energetycznych*, praca zbiorowa pod red. P. Albiński, J. Kaja, K. Piech,A. Nailu Senbeta „Polityka Gospodarcza” nr5-6 (2001-2002),wyd. Instytut Wiedzy SGH, Warszawa 2002, str. 93-107.

prywatyzację holdingu, 20% akcji zostało wystawionych na aukcji czekowej. Znaczna część tych akcji została skupiona przez wyższą kadre, zarządzającą holdingiem.¹⁸¹ Akcjami RAO „JES Rossii” zainteresowane były również firmy zagraniczne. W końcu 1996 r. do obcego kapitału należało już 22,5% akcji.

W 1996 r. zaczęto wyodrębniać kompanie węglowe w ramach prowadzonej restrukturyzacji przemysłu wydobywania węgla kamiennego. Do końca roku 1999 zakończono prywatyzację kopalni. Najbardziej deficytowe przedsiębiorstwa zostały zamknięte. Radykalnie zmniejszono dotowanie ze środków budżetowych rosyjskich kopalni węgla kamiennego.

Sektor gazowy należał do najlepiej rozwijających się gałęzi radzieckiego przemysłu. Jeszcze przed upadkiem ZSRR, w roku 1989, na bazie Ministerstwa Przemysłu Gazowego ZSRR, z inicjatywy Wiktora Czernomyrdina, został utworzony państwowy koncern gazowy „Gazprom”. W strukturze niewydolnej gospodarki radzieckiej Gazprom był absolutnie nowym projektem, zintegrowanym pionowo koncernem, wzorowanym na organizacji międzynarodowych firm energetycznych. W 1992 r. dekretem prezydenta Gazprom został przekształcony w spółkę akcyjną. Od samego początku Gazprom był ważnym eksporterem do krajów Europy i jednym z najważniejszych źródeł dochodów podatkowych państwa. W 1995 r. ze sprzedaży gazu za granicę Rosja otrzymywała 13,3% wpływów walutowych z eksportu swoich produktów. W latach następnych udział ten się powiększał, w roku 2001 osiągnął 18,8% eksportu. Wpływy ze sprzedaży gazu były porównywalne ze sprzedażą ropy naftowej (odpowiednio 15,3 i 24,2%).¹⁸² Gazprom był i pozostaje nadal największym płatnikiem dla budżetu Federacji Rosyjskiej. Na mocy specjalnego dekretu prezydenta z 1992 r. koncern mógł lokować na kontach w zagranicznych bankach 38% wpływów ze sprzedaży eksportowej gazu.¹⁸³ Koncern otrzymał pełną kontrolę nad wszystkimi podmiotami przemysłu gazowego i licencje na eksploatację najbardziej atrakcyjnych pól gazowych w Rosji. Posiadał ekskluzywne prawo do eksportu gazu na mocy porozumień rządowych z innymi państwami. Gazprom otrzymał gwarancje rządowe na zaciągnięcie kredytów inwestycyjnych w bankach zagranicznych na łączną kwotę 8,7 mld USD.¹⁸⁴

Rosji Borysa Jelcyna nie udało się stworzyć wzajemnie korzystnych relacji z państwami WNP. Można jedynie mówić o sukcesie strony rosyjskiej w kontaktach z Kazachstanem, Azerbejdżanem, Armenią i częściowo z Białorusią. W większości przypadków „gołym okiem” widoczna była słaba aktywność energetyczna Rosji, a często wręcz konfliktowy charakter relacji z partnerami z WNP. Rosji nie udało się również stworzyć, w ramach WNP, wielostronnego mechanizmu, będącego w stanie regulować zachodzące procesy energetyczne na całej postradzieckiej przestrzeni terytorialnej.¹⁸⁵

Skromnym okazał się również udział Rosji w eksploatacji nowych złóż za granicą. Rosja angażowała się faktycznie tylko w Kazachstanie, Azerbejdżanie i Wietnamie. Było to spowodowane ograniczonymi możliwościami finansowymi firm rosyjskich oraz borykaniem się z nierozwiązanymi problemami wewnątrz Rosji.

Już w 1996 r. w całym kompleksie paliwowo-energetycznym stworzono warunki do funkcjonowania w oparciu o relacje rynkowe. Przewyciężono, pogłębiający się rokrocznie, spadek produkcji i wydobywania nośników energii. Produkcja energii elektrycznej stała się

¹⁸¹ S.Pieregudow, *Корпорации, общество, государство: эволюция отношений*. Moskwa, Nauka, 2003, s. 61.

¹⁸² С.Меньшиков, *Анатомия российского капитализма*, Международные отношения, Moskwa 2004. s.

176.

¹⁸³ *Кому принадлежит Россия*, Газовая промышленность, Коммерснть-Власть № 47, 27.11.2001.

¹⁸⁴ Н.Миллер, *Государственная энергетическая политика России в контексте постсоветских преобразований 1990-х гг.*, Государственное управление, wydanie elektroniczne № 18, 2009, s. 5.

¹⁸⁵ Ю.Боровский, *Мировая система энергоснабжения*, МGiМО, Moskwa 2008, s. 45.

zależna od zapotrzebowania ze strony rosyjskich odbiorców.¹⁸⁶ Rezultatem polityki państwa do 1995 r. w obszarze energetyki było zmniejszenie własności państwowej do 42%. Dla porównania w 1992 r. udział państwa wynosił 91%. W wydobywaniu węgla i ropy, do końca 1999 r., państwo zmniejszyło swój udział do 10%.

Rosja nie ratyfikowała podpisanej w grudniu 1994 r. Europejskiej Karty Energetycznej.¹⁸⁷ Nieefektywność polityki energetycznej Rosji, zarówno wewnątrz jak i w relacjach międzynarodowych, sprowokowała rząd rosyjski do dokonania przeglądu i, w jego następstwie, korekty strategii energetycznej. W październiku 1999 r. rząd rosyjski rozpoczął prace nad nowym zasadniczym dokumentem w energetyce – „Energetyczną strategią Rosji do roku 2020”.¹⁸⁸

Borys Jelcyn zdecydował się odejść ze stanowiska w grudniu 1999 r. 31-go grudnia obowiązki prezydenta Federacji Rosyjskiej przejął Vladimir Putin¹⁸⁹.

Pojawienie się na horyzoncie politycznym nowego lidera – V. Putina i jego zwycięstwo w wyborach prezydenckich w 2000 roku sygnalizowały utworzenie nowego porządku politycznego, w ramach którego istotnie zmieniały się relacje pomiędzy władzą a opozycją.¹⁹⁰

Gdy Jelcyn oddawał władzę w ręce Władimira Putina większość Rosjan odetchnęła z ulgą. Jelcyn kojarzy się Rosjanom ze złodziejską prywatyzacją, biedą lat dziewięćdziesiątych, anarchią polityczną i oligarchizacją państwa. Widywany publicznie prezydent będący w stanie upojenia alkoholowego, wzbudzał zażenowanie i zwykły wstyd. Dla większości Rosjan komunistyczne państwo było ojczyzną, rozpad ZSRR na republiki traktowali więc jak upadek własnego państwa, a odpowiedzialnym za ten upadek był Borys Jelcyn. Koniec Związku Radzieckiego był i pozostanie dla Rosjan „ogólnonarodową tragedią”. W kwietniu 2005 r. w orędziu o stanie państwa prezydent Vladimir Putin mówił, że rozpad ZSRR to największa katastrofa geopolityczna XX wieku¹⁹¹. Należy jednak zauważyć, że w wyniku reform prowadzonych pod przewodnictwem Borysa Jelcyna Rosja skończyła z:

- jednopartyjnym systemem politycznym,
- formalnymi wyborami do organów władzy bez jakiegokolwiek alternatywy
- oficjalną, jedynie słuszną ideologią,

Rosja stała się państwem otwartym na świat. Obywatele Federacji Rosyjskiej otrzymali po raz pierwszy możliwość swobodnego wyjazdu za granicę oraz możliwość bezpiecznego powrotu z zagranicy do swojego kraju.

23-go kwietnia 2007r. Borys Jelcyn odszedł na zawsze.

Literatura:

Baluk W., Czajowski A., praca zbiorowa, *Ustroje polityczne krajów Wspólnoty Niepodległych Państw*, Wrocław 2007

Bieleń S., Raś M., praca zbiorowa, *Polityka Zagraniczna Rosji*, Warszawa 2008

Боровский Ю., *Мировая система энергоснабжения*, МГИМО, Moskwa 2008

Саква Р., *Конец эпохи революций 1989-1991 годов*, Полис 1998, Nr.5

¹⁸⁶ А.Мастепанов, *Региональные и внешнеэкономические аспекты энергетической политики России*, ВНИИОЭНГ, Moskwa 1997, s. 22.

¹⁸⁷ А.Малгин, *Политика ЕС в отношении европейских стран СНГ*, МГИМО, Moskwa 2002, s. 49.

¹⁸⁸ Protokół nr 40 z dn. 14.10.99, patrz.: *Энергетика России. Стратегия развития. (Научное обоснование энергетической политики)*, ГУ ИЭС Миненерго России, Moskwa 2003, s. 13.

¹⁸⁹ zgodnie z art. 92 Konstytucji Federacji Rosyjskiej, (przyjęta w referendum ogólnonarodowym 12.12.1993 r., z poprawkami z 30.12.2008 r.)

¹⁹⁰ А.Курбанов, *Оппозиция как субъект политического процесса (на примере России)*. Автореферат дисс... канд. полит. Наук, Moskwa 2009, s. 22.

¹⁹¹ W.Radziwinowicz, *Orędzie Władimira Putina: nostalgia za ZSRR*, Gazeta Wyborcza, 26.04.2005

- Dekret prezydenta Federacji Rosyjskiej „Об основных направлениях энергетической политики и структурной перестройки топливо-энергетического комплекса Российской Федерации на период до 2010 года”, Nr. 472 z dn.07.05.1995 r. „Zbiór aktów prawnych Federacji Rosyjskiej, 1995,Nr.19
- Fischer E., *Rosyjski sektor surowców energetycznych*, praca zbiorowa pod red. P. Albiński, J. Kaja, K. Piech, A. Hailu Senbeta „Polityka Gospodarcza” nr5-6 (2001-2002), wyd. Instytut Wiedzy SGH, Warszawa 2002
- Кокошин А., *Международная энергетическая безопасность*, Moskwa 2006
- Кому принадлежит Россия?*, Электроэнергетика, Коммерсантъ-Власть, Nr.45, 2001.
- Котляр В., *ТЭК России в переходный период: проблемы и поиски решений*, Wydanie elektroniczne firmy „Экологические системы”, Nr. 8, sierpień 2003, http://www.esco-ecosys.narod.ru/2003_8/art10.htm
- Курбанов А., *Оппозиция как субъект политического процесса (на примере России)*, Автореферат дисс...канд. полит. Наук, Moskwa 2009
- Малгин А., *Политика ЕС в отношении европейских стран СНГ*, Moskwa 2002
- Мастепанов А., *Региональные и внешнеэкономические аспекты энергетической политики России*, ВНИИОЭНГ, Moskwa 1997.
- Меньшиков С., *Анатомия российского капитализма*, Международные отношения, Moskwa 2004
- Miller N., *Государственная энергетическая политика России в контексте постсоветских преобразований 1990-х гг.*, Государственное управление, Электронный вестник, Выпуск № 18, 2009.
- Милов В., *Проблемы энергетической политики*, Wyd. Московский Центр Карнеги, Nr4, Moskwa 2005.
- Пивоваров Ю., Фурсов А., *Русская система и реформы*, Pro et contra Nr. 4, Moskwa 1999
- Пусенкова Н., *Роснефть как зеркало русской эволюции*, Pro et Contra, Moskwa 2006
- Pieręgudow S., *Корпорации, общество, государство: эволюция отношений*. Moskwa, Nauka, 2003,
- Protokół nr 40 z dn.14.10.99, patrz: *Энергетика России. Стратегия развития. (Научное обоснование энергетической политики)*, ГУ ИЭС Миненерго России, Moskwa 2003
- Radziwinowicz W., *Orędzie Władimira Putina: nostalgia za ZSRR*, Gazeta Wyborcza, 26.04.2005
- Wyciszkievicz E., *Rosyjski sektor naftowo-gazowy-uwarunkowania wewnętrzne i perspektywy rozwoju*, Praca zbiorowa pod red. E. Wyciszkievicza, *Geopolityka rurociągów*, wyd. PISM, Warszawa 2008
- Żurawski P. vel Grajewski, *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji a interesy Polski 1991-2004*, Warszawa 2008

AUTOR:

Mgr. Jerzy PYKA

doktorant

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: jpyka@sodapluss.pl

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ФОРМИРОВАНИЯ УМЕНИЙ И НАВЫКОВ БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ДОРОЖНО-ТРАНСПОРТНОЙ СРЕДЫ

Юрий РАЗЛИВИНСКИХ

ABSTRACT

The article deals with the theoretical bases of formation of skills and habits of pupils' orientation in the environment of the road and transport. In the historical aspect the practice of teaching to the safe behaviour of pupils on the road is analysed.

Keywords: safety of vital activity, skills and habits of safe behaviour on the road, theory and genesis of spatial orientation, playing complexes for training.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены теоретические основы формирования умений и навыков ориентирования учащихся сложной дорожно-транспортной среде. В историческом аспекте проанализирована практика обучения безопасному поведению школьников на дороге.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, умения и навыки безопасного поведения на дороге, теория и генезис пространственного ориентирования, учебные игровые комплексы.

В современный период обновления школьного образования в Украине особое внимание уделяют содержанию и методике преподавания основ безопасности жизнедеятельности. В этом процессе большую роль играют умения и навыки ориентирования в сложной окружающей среде особенно дорожно-транспортной.

Увеличение количества средств дорожно-транспортных средств движения выдвинул большое количество проблем, связанных с эксплуатацией транспорта. Особенно остро появляется проблема безопасности движения. Подсчитано, например, что с момента первых автомобилей на улицах и дорогах нашей планеты погибло больше 2,5 млн. человек и продолжают погибать до 250 тыс. каждый год. Наибольшее количество дорожно-транспортных происшествий наблюдается в странах с большим насыщением средств дорожного движения [11].

Статистика показывает, что в нашей стране количество дорожно-транспортных происшествий и лиц, что у них пострадали, за последние 10 лет постоянно растет. Процесс урбанизации в Украине приводит к росту интенсивности движения автомобилей, и, как результат, к росту тяжелых последствий дорожно-транспортных происшествий [12,13]. Их анализ свидетельствует в частности о том, что продолжает оставаться серьезным положение с детским травматизмом на дорогах.

Специалисты, которые занимаются исследованиями в области безопасности движения на дороге считают, что безопасность и эффективность системы «Водитель-автомобиль-среда движения» зависят не в одинаковой степени от компонентов, которые составляют эту систему. Анализируя причины разнообразных аварий, они утверждают, что только 10-15% их возникает в результате технических неполадок. Основное количество аварий (85-90 %) прямо или косвенно зависит от «человеческого фактора» [12,13]. Причем особенно четко наблюдается то, что в этом факторе значительное место занимают не только случаи пренебрежения установленными правилами движения, но чаще встречаются ошибки в действиях водителей и

пешеходов (особенно детей), которые заключаются в неправильной, неумелой оценке обстоятельств и условий на дороге.

Наше исследование практики воспитания “дорожной грамоты” в школе показывает, что наиболее активно и целеустремленно осуществляется здесь изучение правил дорожного движения, то есть происходит процесс формирования соответствующих знаний. Причем ошибочно допускается, что ребенок владеет необходимыми навыками наблюдения за движением транспортных средств (умеет оглядываться, замечать, оценивать дорожно-транспортную ситуацию, умеет предусматривать, определять скорость, направление движения автомобиля, расстояние к автомобилю). Но это совсем не так!

В условиях дорожно-транспортной среды ежедневных навыков наблюдения за движением движения недостаточно. Дорожно-транспортная среда очень отличается от повседневной: она чрезвычайно динамична, ситуация быстро изменяется; она имеет большое количество быстродвижущихся предметов; большое количество предметов, которые мешают заметить опасность, много факторов, которые отвлекают внимание как пешеходов, так и водителей и способствуют тому, что опасность своевременно не замечается.

Исходя из вышесказанного, нужно сделать вывод, что наряду со знаниями правил дорожного движения у детей должны быть сформированы специальные умения и навыки безопасного поведения в сложных условиях дорожно-транспортной среды.

Кроме этого, пешеход (и прежде всего ребенок) может находиться на улице в состоянии эмоционального возбуждения. В таком состоянии ослабевают тормозные механизмы мозга, мышление “занято” переживанием и человек остается один на один со своими навыками и рефлексам, “теория” - забывается. Отсюда сделаем вывод: умение и навыки безопасного поведения на улицах и дорогах - важное условие обеспечения надежности поведения человека в стрессовых ситуациях.

Вопросу ориентации человека в пространстве посвящены многие исследования по философии, психологии, физиологии и педагогике. Не претендуя на освещение всех теоретических аспектов ориентирования человека в пространственной среде, остановимся на некоторых из них, которые, на наш взгляд, являются важными для определения психологических предпосылок в оценке дорожных ситуаций и формирования необходимых умений и навыков ориентирования в этой среде.

Любая деятельность человека проходит в определенной пространственной среде. Ориентирование в пространстве жизненно важно и необходимо всем людям. Особенно весомым стало умение ориентироваться в разнообразной пространственной среде в условиях научно-технического прогресса, потому что от этого в основном зависит безопасность и производительность труда. В исследованиях Заваловой Н.Д., Б.Ф.Ломова, В. А. Пономаренко[14] убедительно показано, что обеспечение надежности и эффективности действий человека-оператора, не могут обходиться без опоры на теоретическую концепцию образного отражения, разработанную отечественными психологами Б.Г.Ананьевым, А.Н. Леонтьевым, С.Л.Рубинштейном. [1, 2, 3]. Современные ученые, занимающиеся исследованиями саморегуляции деятельности человека, также поддерживают эту теорию [4, с. 430]. Указанное выше, как мы считаем, полностью относится и к процессу обучения школьников умениям и навыкам ориентирования в сложной дорожно-транспортной среде.

Фундатор отечественной психологии И.М.Сеченов трактовал психические явления как отражение действительности, которое осуществляется мозгом. В

настоящее время в современной психологии сложилась следующая методологическая позиция: вся совокупность психических явлений - это система разнообразных форм и уровней субъективного отражения человеком объективной действительности. Отражение определяет уровень организации деятельности: чем полнее, глубже и более адекватно субъект деятельности отражает окружающую среду, тем большие возможности для ее исполнения он имеет.

Исходя из разнообразия исследований познавательных процессов, научные работники выделяют три основных уровня психического отражения: сенсорно-перцептивный, представлений, вербально-логический [4, с.430]. Сенсорно-перцептивный уровень оказывается базовым в системе образного отражения. Ощущение и восприятие как исходные формы образного отражения возникают при непосредственном влиянии предметов и явлений объективной действительности на органы чувств. Основная характеристика сенсорно-перцептивного отражения в том и заключается, что оно возникает при непосредственном влиянии предметов и явлений объективной действительности на органы чувств человека и раскрывается в реальном масштабе времени. Сенсорно-перцептивный образ, который формируется, выступает как “нав’язаний нашему уму извне” [5, с. 348].

На основе ощущения и восприятия у человека формируется представление о пространстве. Представление как восприятие и ощущение - феномен образного отражения. Но если ощущение и восприятие любого предмета или его свойства возникают только при его непосредственном влиянии на органы ощущения, то представление возникает без такого непосредственного влияния. По своему содержанию представление, как и восприятие, предметное. Обобщенность оказывается существенным признаком, который отличает восприятие от представления.

Вербально-логический уровень, в отличие от первых двух, относящихся к образному отражению, является уровнем понятийного отражения. В этом случае субъект при решении любого задания оперирует разнообразными понятиями, логическими приемами и др.

Таким образом, основой ориентирования человека в пространстве служит сенсорно-перцептивный образ отражения объективной действительности человека, который включает все три уровни психического отражения. Потому, чтобы у субъекта сформировался образ, который обеспечил бы ему возможность эффективно действовать в разнообразных ситуациях, находить в каждом конкретном случае адекватное решение, необходимо развивать вместе с чувственной основой его логические компоненты. Это значит, что при обучении учеников на занятиях «дорожной грамоты» необходимая определена система методов, которые формируют как образную, так и понятийную сферы.

Под ориентированием в пространстве понимается ориентирование человека на местности, определения направления, место расположения предметов и собственного положения в пространстве, установления связей и отношений между объектами, которые окружают человека, а также между ними и собственным расположением. Пространственная ориентация осуществляется в процессе активного движения человека в определенной местности. Для того, чтобы человек мог успешно ориентироваться в пространстве, ему необходимо иметь представление о направлении, место расположения и отношения между предметами. Ориентирование в пространстве необходимо субъекту для того, чтобы передвигаться из одной местности в другую. Для этого необходимо избрать маршрут передвижения (“выбор направления”), сдерживаться его (“сохранение направлений”), достичь в конце передвижения цели

(“нахождение целей”). Так понимал процесс ориентации в пространстве один из первых его исследователей Ф.Н. Шемякин [6, с.140].

В процессе индивидуального развития у человека складывается соответствующая сенсорно-перцептивная организация (по Б.Г.Ананьеву), которая объединяет органы ощущения в целостную систему. Г.Л.Комендантов считает, что пространственная ориентация обеспечивается эволюционно сложившейся специальной функциональной системой ориентирования в пространстве [7, с.64]. Эта сложная система включает многообразие постоянных и переменных связей между чувственными модальностями. На их основе формируются своеобразные функциональные органы, которые обеспечивают разнообразные виды ориентирования человека в окружающей среде. Ведущая роль в этой функциональной системе ориентирования принадлежит зрительному анализатору, лабиринтному, двигательному и вестибулярному, но включает еще и другие анализаторы. Именно такое понимание роли разнообразных анализаторных систем при ориентировании в пространстве мы принимаем для осуществления процесса обучения ориентированию учащихся в сложной дорожно-транспортной среде.

В педагогической литературе отмечается важность ориентирования в пространстве, необходимость обучения ориентированию детей. Еще И.М. Сеченов отмечал, что человек не рождается с готовым умением ориентироваться в пространстве: “У новорожденного нет в начале умения смотреть...Поэтому верх, низ, правая и левая сторона предмета равно как и величина его и удаление чувствуются вначале безразлично” [8., с.476].

Ориентирование в сложной пространственной среде (транспортной среде) не просто связано с восприятием объектов и их пространственных соотношений, а требует установление между ними определенных связей и выполнения своевременных, быстрых, соответствующих данным условиям действий.

Выбор целесообразных способов, приемов безопасного поведения участников дорожного движения зависит, с одной стороны, от того, как правильно эти лица ориентируются в обстоятельствах, которые сложились, а с другой стороны, от знаний и опыта, что они уже имеют, какие проявляются непосредственно в умениях и навыках безопасного участия в движении.

Обращаясь к генезису пространственного ориентирования - принципиально важного вопроса педагогики, нужно снова подчеркнуть, что человек не рождается с готовым умением ориентироваться в пространстве, а добывает их в процессе жизни [6].

Это положение имеет особенное значение в настоящее время, которое характеризуется высоким уровнем детского дорожно-транспортного травматизма.

Исходя из вышеупомянутого, мы считаем, что под умением ориентирования в условиях сложной транспортной среды нужно понимать своевременное, быстрое восприятие и анализ ситуаций, которые возникают, участниками движения на значительном участке этого пространства и выполнения ими правильных, с точки зрения безопасности движения, действий.

При выборе решения участник движения выходит из предыдущего опыта. Если данная ситуация полностью или частично встречалась ему и успешно решалась раньше, то принятое решение будет эффективнее.

Творческое мышление участников движения всегда происходит при участии первой и второй сигнальной системы. Восприятие и представление, как наглядные

образы первой сигнальной системы, анализируются и синтезируются, обобщаются и сравниваются с помощью второй сигнальной системы. Другой особенностью мышления участников движения выступает наглядно-деятельный характер мышления. Например, водитель транспортного средства или пешеход оценивают дорожные обстоятельства, принимают решения и одновременно выполняют их в процессе активной деятельности.

Мышление во время решения проблемных заданий (например, ситуаций на дороге) включено в процесс наблюдения участником движения за изменчивыми обстоятельствами в этой среде. Оно улучшает восприятие сложных ситуаций и в то же время обогащается данными наблюдений, которые необходимы для принятия правильного решения.

Следовательно, в процессе перемещения в условиях сложной транспортной среды действия участников движения в зависимости от ситуаций, которые образуются, постоянно изменяются. Учитывая, что изменение ситуаций происходит достаточно быстро, они должны быстро реагировать на все смены. Их соответствующая реакция принадлежит к типу сложных с выбором. Исследования показывают, что время реакции уменьшается в процессе выполнения специальных заданий.

Рассмотрев специфику психических процессов, которые лежат в основе умений ориентироваться в условиях сложной транспортной среды, остановимся теперь на истории практики формирования умений ориентирования на дороге.

Анализ практики обучения учеников умениям и навыкам безопасного поведения на дороге, показывает, что, кроме изучения правил дорожного движения в школе, большую работу в этом направлении проводили такие внешкольные специализированные учебно-игровые комплексы как автограды, автогородки, автоплощадки.

Первый учебно-игровой комплекс на Украине был построен в Днепропетровске в 1936 г. в виде детской железной дороги [9]. Первые автогородки и автоплощадки появились в 60-х годах XX века в больших индустриальных городах Англии, Венгрии Дании, Швеции, что было связано непосредственно с бурным процессом автомобилизации и ростом числа ДТП с участием детей.

В времена СССР первые автогородки и автограды были введены в эксплуатацию в Ленинграде и Симферополе в 1965г. В 80-ые годы прошлого века существовала целая система таких учебно-игровых комплексов - больше 170 автогородков. Лучшие учебно-игровые комплексы такого назначения функционировали в городах Киеве, Донецке, Луганске, Ужгороде[10].

Заслуживает внимания и высокой педагогической оценки опыт деятельности автогородка г. Луганска. Автогородок представлял собой целый комплекс разных сооружений, занимал территорию площадью 4,5 га, был расположен в детском парке и предназначен в основном для практического обучения детей младшего и среднего возраста правилам безопасного поведения на дороге. В состав его основных сооружений входил пункт руководителя движения, в этом помещении была размещена комната юных инспекторов движения, класс безопасности дорожного движения (учебный класс для теоретического обучения правил дорожного движения), радиоузел и обзорная площадка. Неподалеку был расположен гараж для детских транспортных средств. Автоплощадка автогородка имела четкую систему транспортных и пешеходных маршрутов, транспортную развязку в двух уровнях. Дорога для обучения практическим навыкам была оборудована соответствующей

сигнализацией, дорожными знаками, светофорами, разметкой проезжей части. Автогородок имел более 100 единиц подвижного состава для детей, а именно - велосипеды, педальные машины, электромобили.

Автогородок, кроме непосредственного обучения детей, был методическим центром по оказанию помощи учителям, родителям, воспитателям детских садов в организации работы по обучению детей правилам безопасного поведения на дороге, пропаганде правил дорожного движения среди населения.

Формы и методы работы специализированного учебно-игрового комплекса по формированию у учеников умений и навыков безопасного поведения на дороге были разнообразными.

В наше время эти внешкольные учреждения почти исчезли и известный положительный опыт практического обучения детей умениям и навыкам безопасного поведения на дороге используется недостаточно.

ЛИТЕРАТУРА

1. АНАНЬЕВ Б.Г. *Пространственное различение* .- Л.:Изд-во ЛГУ, 1955.- 188 с.
2. ЛЕОНТЬЕВ А. Н. *Избранные психологические произведения*.- М.: Педагогика, 1983.-Т.1.- 392 с.
3. РУБИНШТЕЙН С.Л. *Основы общей психологии*.- М.: Учпедгиз, 1946.-704 с.
4. *Психологія* /За ред. чл.-кор.АПН України, Ю.Л.Трофімова.- К.: Либідь,2001.- 560 с.
5. ГАЛЬПЕРИН П.Я., ЗАПОРОЖЕЦ А.В., ЭЛЬКОНИН Д.Б. *Проблемы формирования знаний, умений, у школьников и новые методы обучения в школе*// Вопр. Психологии.- 1963.- № 5.- С.-61-72.
6. ШЕМЯКИН Ф.Н. *Ориентация в пространстве*// Психологическая наука в СССР.- М.: АПН РСФСР, 1959.- С.-140-192.
7. КОМЕНДАНТОВ Г.Л. *Физиологические основы пространственной ориентировки*.- Л.: Изд-во ВМОЛА, 1959.- - 242 с.
8. СЕЧЕНОВ И.М. *Избранные философские и психологические произведения*.- М.: Госполитиздат, 1947. – 647 с.
9. ВОЛКОВ А.И. *25 детских железных дорог СССР*.- Воронеж: Изд-во ЦДТС, 1936.- 11 с.
10. КРИЖАНОВСКАЯ Н.Я. *Методические рекомендации по проектированию и организации специализированных игровых комплексов для обучения детей правилам дорожного движения*.- К.: РИО МВД УССР, 1973.- 50 с.
11. РЕДЗЮК А. М. *Безпека дорожнього руху* // Автошляховик України. – 2003. – № 6. – С.14-16.
12. ПРИГОЖИНСЬКИЙ В. М. *Методичні рекомендації з питань безпеки автомобільних перевезень* // Автошляховик України. – 2004. – № 4. – С. 13-15.
13. ШТАНОВ В. Ф., ІГНАТЕНКО О. С. *Пасажирському перевізнику – професійні знання* // Автошляховик України. – 2002. – № 4. – С. 5-7.
14. ЗАВАЛОВА Н.Д., ПОНОМАРЕНКО В.А. *Специфика психического образа, регулирующего действия человека в условиях искажений афферентаций* // Вопр. психологии. - 1984.-№ 2. - С. 26 – 35.

AUTOR:

Юрий РАЗЛИВИНСКИХ, кандидат педагогических наук, доцент, академик Академии безопасности и здоровья (Украина)

Kontaktná adresa: 49 Gvardeiskoi divizii street, 18 build 3 app. 48, Kherson, Ukraine

e-mail: EShvets13@yandex.ru

RELIGIJNOŚĆ POLICJANTÓW WROCŁAWSKICH KOMISARIATÓW. STUDIUM SOCJOLOGICZNE.

Katarzyna RUTKOWSKA

ABSTRACT

Presented by me relates to the publication of religious police in Wrocław. Nowadays, people are increasingly moving away from the Church. Their faith and religion are often declarative and do not have much in common with reality. During my interviews with the police I asked them to define their faith and how often they go to church. The article presents the results of my research and conclusions of the study and shows the status of religious police in Wrocław.

1. Wstęp

Policja, jak chyba żadna inna formacja w Polsce, ma wyjątkowo „pogmatwany” życiorys. Choć deklaratywnie nawiązuje do przedwojennej Policji Państwowej, korzenie swoje wywodzi z MO – Milicji Obywatelskiej i osławionej SB – Służby Bezpieczeństwa.

Jest tak, gdyż w czasach odzyskania przez Naród polski niezawisłości – umowną datą jest rok 1989 (rok utraty władzy przez komunistów), rodzącej się nowej elicie politycznej potrzebny był aparat porządku publicznego – a to, w znacznej mierze zapewniały istniejące struktury formacji siłowych. I choć przeprowadzono pewne próby weryfikacji funkcjonariuszy – zwłaszcza wysokiego szczebla, faktem jest, iż nawet po 20 latach niezależności, na czele policji stoi osoba wywodząca się ze środowiska milicyjnego.

I choć – naturą rzeczy – ludzie, rozpoczynający służbę w czasach reżimu komunistycznego odchodzą – to wyłapywane raz po raz przez media sensacje z przeszłości prominentnych funkcjonariuszy policji wyższego szczebla, podkopuje autorytet nowej formacji.

Trzeba też pamiętać o roli, jaką odgrywało MO i SB w latach władzy komunistycznej, jak – pamiętane przez obecne pokolenie 30-40-latków - rozbijanie strajków po ogłoszeniu stanu wojennego, zwłaszcza przez osławione ZOMO – Zmilitaryzowane Oddziały Milicji Obywatelskiej, których funkcjonalnym przedłużeniem są ZOP – Zmilitaryzowane Oddziały Prewencji, czy mordy na ks. Jerzym Popiełuszcze, Zychu czy Nabelaku.

Na to niełatwe dziedzictwo – utrudniające budowę etosu Policji i jej pozycji w społeczeństwie polskim – nakładają się problemy dnia współczesnego – niedostateczne wyposażenie, stres, korupcja, kumoterstwo, czy – niepewność przywilejów związanych ze służbą policyjną (próba ograniczenia przez ministra Schetynę praw przechodzenia na wcześniejszą emeryturę).

Wszystkie te problemy sprawiają, iż praca w policji – aczkolwiek nie pozbawiona emocji, możliwości dominacji, poczucia misji – wymaga wsparcia etosu zawodowego przez wewnętrzne normy moralne policjanta, gdyż bywa miejscem wielu pokus i poczucia zniechęcenia.

W cywilizacji zachodniej, opartej na korzeniach judeochrześcijańskich, taką podstawową normą jest Dekalog, zwłaszcza jeśli wsparty jest przekonaniem religijnym człowieka.

Religijność, zwłaszcza religijność personalna, a więc traktująca człowieka jako podmiot przeżycia religijnego, będącego w relacji interpersonalnej z Bogiem jako **Bytem** osobowym (Romuald Jaworski), stanowi bardzo pożądane wzbogacenie ich osobowości.

Jest więc rzeczą istotną poznanie jaka jest świadomość religijna członków tej grupy i na jakich wartościach opiera się ich etos, oraz porównanie jak kształtują się te wartości na przestrzeni czasu i na tle społeczeństwa.

Szczyśliwie się składa, iż istnieją badania dające możliwość porównania religijności policjantów polskich w roku 1999 i 2007

Umożliwia to uzyskanie przynajmniej zarysu odpowiedzi na pytania:

- Jaka jest rola religii w uzupełnianiu moralno- społecznej formacji policjantów?
- Czy prawdziwe jest powszechne przekonanie o „twardnieniu” osobowości czyli zatracaniu wrażliwości uczuciowej przez policjantów?
- Jak kształtuje się świadomość religijna i moralna policjantów na tle poglądów, postaw i zachowań całego społeczeństwa?

2. Religijność policjantów w roku 1999

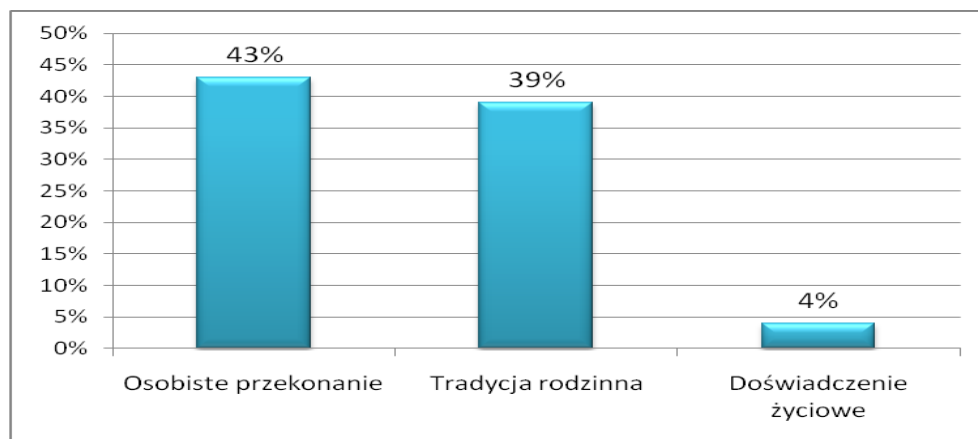
Omówienie stanu religijności policjantów polskich w roku 1999 będzie oparte na pracy ks.Edwarda Wiszowatego – Duszpasterstwo Policji. Studium pastoralno-socjologiczne. Współ, Szczytno 2002. (ks.Wiszowaty 2002)

Ks. Edward Wiszowaty, kapelan Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, na przełomie 1998/99 badał postawy religijne policjantów. Przeprowadził on badania socjologiczne na wybranej grupie 704 funkcjonariuszy policji. Badania te stanowią bardzo bogate źródło informacji. Wnioski z badań stanowią istotną część wspomnianej książki.

W świetle badań autora wynika, iż w środowisku policji procesy laicyzacji są bardziej zaawansowane niż w całym społeczeństwie. Autor zauważa, iż narastają one z wiekiem badanych. U ponad połowy badanych religijność w miarę upływu czasu uległa osłabieniu.

Policjanci młodzi deklarują najwyższy poziom religijności (co być może jest wynikiem nawyków wieku młodzieńczego – własna hipoteza).

Ciekawie wyglądają podawane przez ankietowanych motywy wiary – 43 % - osobiste przekonanie, tradycja rodzinna – 39 %, przeżycia i doświadczenia życiowe – 4 %.

Wg autora poziom praktyk religijnych policjantów jest zdecydowanie niższy od ogółu społeczeństwa i kształtuje się na poziomie 1/3 poziomu ogółu dorosłych Polaków.

Odsetek praktykujących nieregularnie lub niepraktykujących jest dwa razy wyższy od odsetka ogółu dorosłych Polaków.

Bardzo ciekawa jest zależność poziomu systematycznych praktyk religijnych od pochodzenia społecznego policjantów. I tak najwyższy odsetek praktykujących regularnie stanowią policjanci pochodzenia robotniczego, niesystematycznie – chłopskiego, niepraktykujących – inteligenckiego. (Dal K., 2007)

Znaczące są rozbieżności między deklarowaną wiarą a udziałem w praktykach religijnych. Tylko 57 % deklarujących się jako głęboko wierzące przyznaje się do regularnych praktyk religijnych, a aż 19 % z nich – że praktykuje rzadko, 3% zaś – że wcale.

W niedzielnej mszy świętej uczestniczy 20 % policjantów, 14 % nie uczestniczy wcale. Przy czym motywem uczestniczenia we mszy świętej jest nakaz sumienia – 40 %, tradycja – 19 %, motywy pozareligijne – 12 %, inne – 12 %. Także 12 % uchyliło się od odpowiedzi (prawdopodobnie osoby deklarujące się jako niewierzące).

Prawie równie liczne są grupy deklarujące swój stosunek do modlitwy – dla 44 % ma ona duże znaczenie, dla 42 % - żadne.

Bóg nie stanowi już najwyższego punktu odniesienia dla ponad 50% badanych, lecz - paradoksalnie – jednocześnie 53 % badanych deklaruje, że wiara stanowi dla nich oparcie w pracy i życiu osobistym. Jednocześnie 20 % respondentów deklaruje, iż wiara nie ma dla nich żadnego praktycznego znaczenia w życiu. Nawet wśród pewnej części deklarujących się jako wierzący, wiara pozostaje sprawą peryferyjną.

Oslabienie religijności policjantów – a tendencja ta jest według autora trzykrotnie wyższa niż tendencja ku jej pogłębieniu – ma – według oceny badanych trzy podstawowe źródła:

- 1/ Kościół i duchowieństwo (które bywa najczęściej utożsamiane z Kościołem), któremu respondenci zarzucają przepych, egoizm, politykierstwo, nieetyczne zachowanie, materializm i brak umiejętności duszpasterskich,
- 2/ Specyfika pracy policyjnej i wpływ środowiska, z którym najczęściej się kontaktują
- 3/ Zaniedbania samych respondentów (lenistwo, wygodnictwo, tempo życia itp.)

Krótko odnosząc się do powyższych źródeł pragnę zauważyć, iż pierwsza stanowi kontynuację pejoratywnego obrazu „czarnych”, albo „klerystanu”, budowanego w świadomości funkcjonariuszy w czasach komunistycznych, które współgra z tezą lansowaną przez pewne środowiska związane z popularną codzienną gazetą, iż największe zło dla europeizacji i demokracji w Polsce stanowi rosnący w siłę i znaczenie polityczne kler i nagłaśniającą oraz generalizującą wszelkie zdarzające się wśród księży skandale w Polsce i świecie.

Niewątpliwie środowisko, z którym najczęściej styka się i w którym działa policjant, nie jest reprezentatywne z obrazem społeczeństwa jako całości. Z racji pełnionych obowiązków i zdarzeń (awantur, mordów, przestępstw), jest to środowisko wybitnie patogenne, pospolicie związane ze środowiskiem marginesu społecznego. Obraz człowieka, z jakim na co dzień styka się policjant, nie nastraja do chrześcijańskiej miłości bliźniego – a to powoduje iż bliższe jest widzenie osoby ludzkiej według maksymy „człowiek człowiekowi wilkiem” niż „człowiek człowiekowi bratem”. Ma to niewątpliwie przełożenie na stosunek policjanta do społeczeństwa i własnej rodziny.

I wreszcie trzecia grupa przyczyn – wspólna dla większości współczesnego społeczeństwa polskiego – życie w stresie, niepewności jutra, brak czasu na wypoczynek i zwykle lenistwo, przekładające się na traktowanie dnia wolnego jako okresu totalnego wyluzowania, wolnego od wszelkich obowiązków (w tym religijnych).

Przy tej okazji zaobserwować można wśród respondentów – także tych deklarujących się jako wierzących – żenująco niski poziom podstawowej wiedzy religijnej, - 15 % potrafiło wymienić sakramenty święte, 29 % znało imiona czterech ewangelistów.

Także akceptacja podstawowych prawd wiary Kościoła katolickiego nie jest wysoka – 53 % ankietowanych podziela wiarę w Trójcę Świętą, 25 % zna tę zasadę, ale jej nie podziela, 18 % (w tym także deklarujący się jako wierzący) nie wierzy w Boga jako stwórcę świata i człowieka.

Nakazy i zakazy moralne, głoszone przez Kościół traktowane są również w sposób wybiórczy – nie akceptowane są zasady dotyczące aborcji i środków antykoncepcyjnych.

Natomiast aż 81 % akceptuje zakaz kradzieży. Może jednak martwić, iż 19% respondentów nie wypowiedziało się w tej sprawie...

Optymistycznie na tym tle wyglądają dane mówiące o miejscu, na którym stawiają policjanci religię w hierarchii wartości etyczno-moralnych, co w jakiejś mierze mówi o wyznacznikach, kierujących postępowaniem.

I tak podstawową rolę w życiu policjantów stanowią: religia – 56 %, wolność – 55 % i demokracja – 49 %.

W pewnym stopniu są to jednak wartości czysto deklaratywne, gdyż – co budzi żywy niepokój – do wartości najmniej liczących się należą: sprawiedliwość społeczna (75 %), prawda (72 %), godność osoby ludzkiej (69 %). W pewnym stopniu może to być spowodowane utożsamieniem środowiska, w którym pracuje i styka się policjant – z całym społeczeństwem.

O nikłym realnym wpływie religii na życie respondentów mówi miejsce, zajęte przez religię w hierarchii wartości, za które warto oddać życie – zaledwie 21 %. Dla porównania : zagrożenie życia drugiego człowieka zajmuje miejsce najwyższe – 86 %, obrona ojczyzny – 69 %, pokój – 65 %, wolność – 63 %.

Na zakończenie omawiania tych cennych spostrzeżeń ks. Wiszowatego przytoczmy dane dotyczące przyczyn trudności w życiu codziennym, spowodowane stresem, silnymi napięciami psychicznymi i problemami w pracy policjantów.

21 % respondentów ma problemy z alkoholem, 70 % sygnalizuje częste konflikty i nieporozumienia rodzinne, 72 % - w środowisku pracy, 17 % w kręgu znajomych i 6 % w kręgu przyjaciół.

Nie są to dane nieoczekiwane, ale budzące żywy niepokój, gdyż świadczą o potrzebie wspomagania funkcjonariuszy w rozładowywaniu stresu i napięć emocjonalnych – gdyż w tej chwili rozładowywanie ich następuje głównie w rodzinie i w pracy i w znacznym stopniu może być przyczyną dysfunkcyjności zawodowej czy społecznej ludzi, którzy mają m.in. dbać o bezpieczeństwo społeczeństwa.

Jak dopowiada autor prawidłowo zorganizowana, ukierunkowana na człowieka działalność duszpasterska mogłaby w rozwiązywaniu i łagodzeniu tych problemów pomóc.

3. Religijność policjantów w roku 2007.

Ta część wypowiedzi będzie oparta na przeprowadzonych przeze mnie badaniach środowiska policjantów wrocławskich, związanych z moją pracą magisterską, pod tytułem. „Wartości życiowe policjantów (na przykładzie policjantów z wrocławskich komisariatów)”.

Temat tej pracy był więc szerszy, ale dotyczył zagadnienia wartości i norm moralnych – w tym także religijnych środowiska policjantów.

Ważną dziedziną kultury moralnej są oceny moralne różnych szczegółowych kwestii odnoszących się do norm moralnych. Normy jako dyrektywy zachowań moralnych wskazują, jakie wzory zachowań są dozwolone, jakie postawy i przekonania są akceptowane, jakie cele są osiągalne.

Z socjologicznego punktu widzenia normy moralne są pewnymi wzorcami stanów pożądanых czy właściwych zachowań, które określają, jakie zachowania - własne bądź cudze, uważa się za właściwe w określonego typu sytuacjach. Normy te mają wyraźnie określony kontekst społeczno- kulturowy.

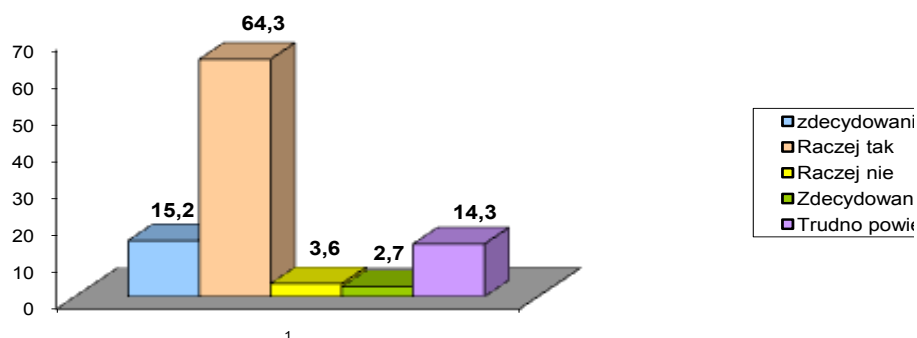
Na tle zarysowanej problematyki podstawowych orientacji moralnych stawiam pytanie o stosunek do norm zawartych w Dekalogu. Dekalog odczytywany w sensie uniwersalnym ułatwia i pomaga ludziom podejmować konkretne decyzje moralne. Kościół katolicki rozumie Dekalog jako „drogę życia”, kompas, którym kierując się człowiek potrafi prawidłowo sterować własnym postępowaniem.

Oczywistym jest, iż pozytywne działanie normatywne Dekalogu ulega znacznemu wzmocnieniu, jeżeli stymulowane jest wiarą w Boga.

Z badań wynika iż 64,3% respondentów wypowiedziało się, że raczej stara się przestrzegać zasad zawartych w Dekalogu, 15,2% zadeklarowało się, że zdecydowanie przestrzega tych zasad, w większości były to wypowiedzi kobiet.

Interpretację wyników przedstawia poniższy rysunek, odnoszący się do przestrzegania Dekalogu.

Źródło: Badania własne, luty 2007, (N=112)

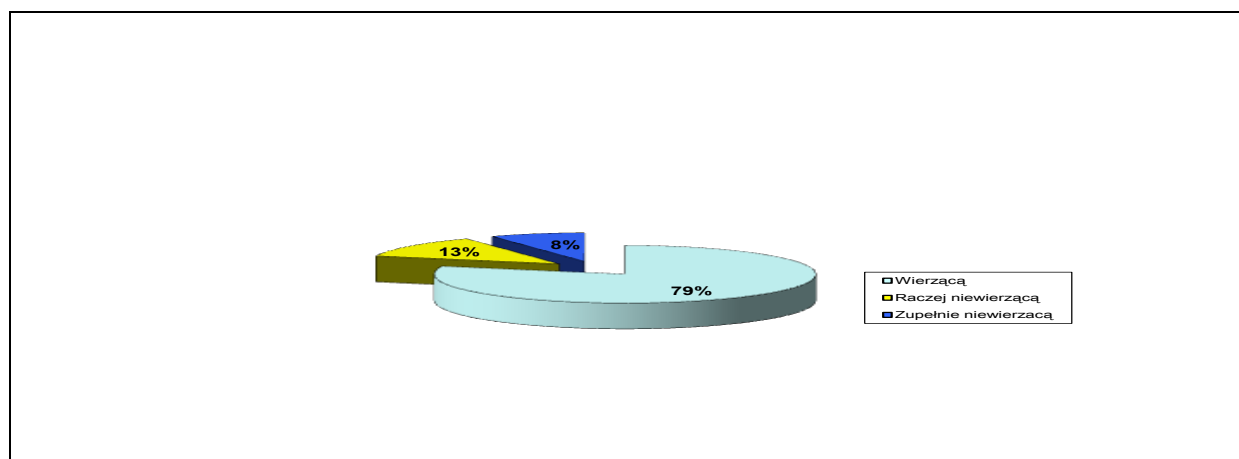
Łącznie odpowiedzi zdecydowanie tak i raczej tak było 79,5%, co wskazuje na to, iż policjanci traktują Dekalog jako normę odniesienia, według których starają się postępować. Odpowiedź raczej nie i zdecydowanie nie - wybrało tylko 6% badanych. Osób, które uchyliły się od odpowiedzi było 14,3%.

Odpowiedzi te są zbieżne z deklaracyjnym stosunkiem respondentów do wiary.

Jako osobę wierzącą uważa się 89 osób (79,5 % badanych), raczej niewierzącą – 14 osób (12,5 %), a zupełnie niewierzącą 9 osób (8 % badanych).

Zależność tę pokazuje poniższy diagram.

Źródło: Badania własne, luty 2007, (N=112)

Rys. Stosunek do wiary badanych policjantów

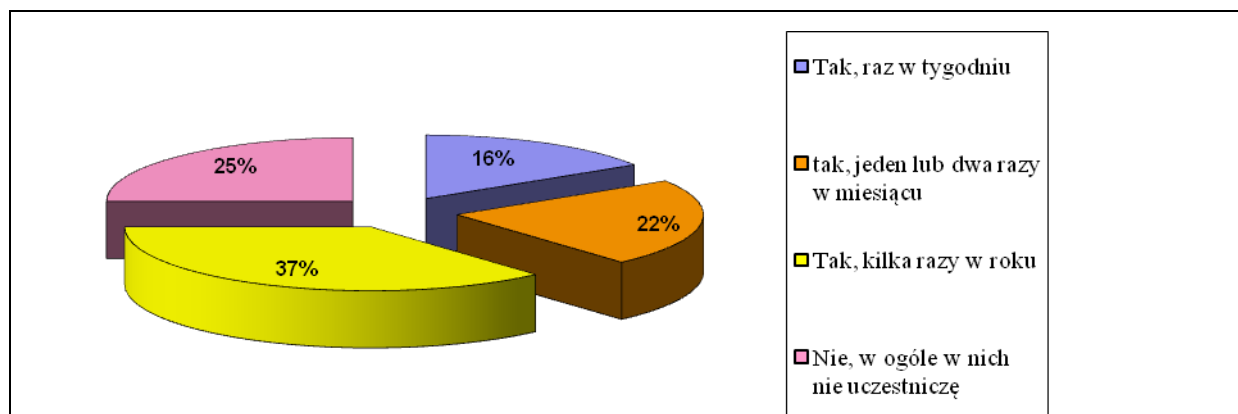
Zdecydowana większość badanych policjantów i policjantek uważa siebie za osobę wierzącą - stanowią oni 79,5%, czyli tyle osób, ile zadeklarowało, że stosuje się do przykazań zawartych w Dekalogu. Odpowiedzi raczej niewierząca i zdecydowanie niewierząca wskazało tylko 20,5% badanych. Potwierdziło to moje przypuszczenie, iż w część ankietowanych w pytaniu o Dekalog uchyliło się od odpowiedzi.

Pytaniem, które pozwala na weryfikację sfery deklaratywnej z rzeczywistością było pytanie o uczestnictwo w praktykach religijnych, rozumianych jako udział w mszy świętej lub nabożeństwie religijnym.

Odpowiedzi kształtowały się następująco – często (raz w tygodniu) – 16 %, raz lub dwa razy w miesiącu – 22 %, kilka razy w roku – 37 %, w ogóle nie uczestniczę – 25 %.

Zależności te ilustruje rysunek poniżej.

Źródło: Badania własne, luty 2007, (N=112)

Rys. Uczestnictwo w praktykach religijnych badanych policjantów

Analizując powyższe dane, nie trudno zauważyć iż deklarowana wiara nie idzie w parze z praktykami religijnymi. Osoba wierząca nie poczuwa się do obowiązku, by uczestniczyć w praktykach religijnych. Trudno mi tutaj odnieść tą zmienną do zmiennej niezależnej wiek czy płeć, ponieważ zdecydowana większość moich respondentów to mężczyźni w przedziale wiekowym 30-39 lat. Jeśli porównamy ze sobą obie zmienne wiarę i praktyki religijne to wychodzą nam następujące zależności: osoby raczej niewierzące i zupełnie niewierzące nie uczestniczą w praktykach religijnych, lub uczestniczą w nich kilka razy w roku. Mam tu na myśli ważne wydarzenia takie jak Święta, chrzest, komunie, ślub.

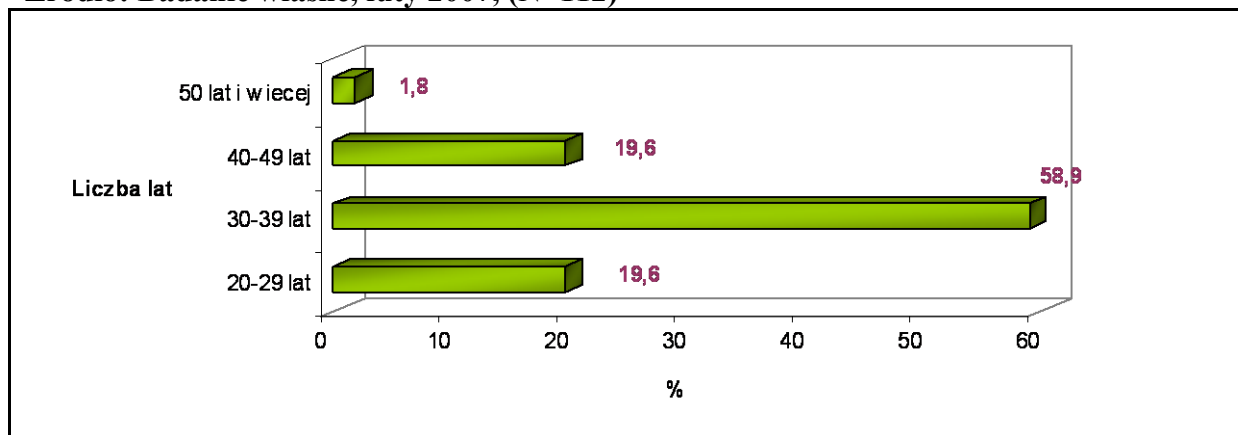
Jeśli wziąć pod uwagę tylko osoby wierzące - to raz w tygodniu uczestniczy w praktykach religijnych tylko 16%, kilka razy w miesiącu 22%, kilka razy w roku 30%, w ogóle w nich nie uczestniczy 11%.

Widać więc, iż na płaszczyźnie zachowań religijnych zaznacza się wyraźna ewolucja w kierunku „wierzący, ale niepraktykujący”.

Badania zostały przeprowadzone na grupie 112 funkcjonariuszy.

Struktura wiekowa respondentów kształtowała się następująco:

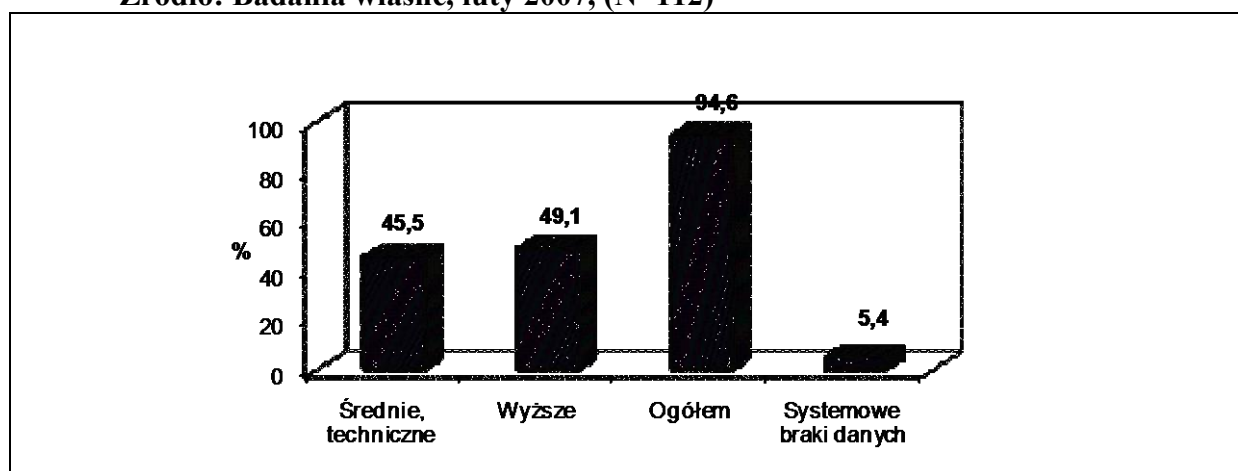
Źródło: Badanie własne, luty 2007, (N=112)

Rys. 1 Wiek funkcjonariuszy - respondentów

Poddając analizie zmienną wykształcenie nie trudno zauważyć, iż jak przedstawia wykres poniżej prawie połowa respondentów to policjanci z wykształceniem wyższym. Jest to wynik zaskakująco wysoki.

Źródło: Badania własne, luty 2007, (N=112)

Rys. 2 Wykształcenie respondentów

Dane pokazują, iż dla policjantów - tak jak dla ogółu społeczeństwa w badaniach „Wartości i normy w życiu Polaków” z sierpnia 2005 roku, religia odgrywa coraz mniejszą rolę w życiu. Jej wpływ na moralność człowieka pozostaje znaczny jedynie w sferze deklaratywnej, natomiast w konkretnych sytuacjach o charakterze etycznym decydują inne aspekty tj.: pragmatyzm, hedonizm, czy konformizm, często związane z ogólnie sprzyjającą społeczną akceptacją określonych zachowań.

Chrześcijański ideał moralności występuje więc teraz w głównej mierze na poziomie deklaracji.

Religijność policjantów wydaje się dość wiernie odzwierciedlać religijność ich najbliższego otoczenia społecznego (regionu, miasta w którym żyją i działają)

Badania przeprowadzone przez CBOS w roku 2006, dotyczące znaczenia religii w życiu Polaków wskazują, iż poziom laicyzacji policji jest większy niż ogółu Polaków.

„Wyniki prezentowanych badań wskazują na to, że proces sekularyzacji w jego wąskim znaczeniu – jako „odkościelnienie”, a więc zerwanie łączności z Kościołem w sensie instytucjonalnym, poprzez zaprzestanie lub wyraźne ograniczenia uczestnictwa w praktykach religijnych, jak również jako wyraźne ograniczenie znaczenia religii w życiu społecznym nie ma wyraźnego zastosowania w Polsce. Wskazują na to nie tylko pozostające na stałym poziomie deklaracje Polaków dotyczące wiary i uczestnictwa w praktykach religijnych, ale także ich subiektywne poczucie religijności oraz przekonanie o utrzymaniu się społecznego znaczenia religii na dawnym poziomie. 96% Polaków deklaruje, że są katolikami, 95% uważa się za wierzących, 56% deklaruje, że raz w tygodniu uczestniczy w praktykach religijnych, 19% raz lub dwa razy w miesiącu, 17% kilka razy w roku, 8% nie uczestniczy w ogóle”¹⁹².

Cechą najbardziej różnicującą badaną zbiorowość pod względem ogólnych orientacji moralnych, okazały się postawy wobec religii. Wśród osób nie określających się jako wierzące, wyraźnie wzrastają tendencje do relatywizmu i permissywizmu moralnego, w znaczeniu odchodzenia od stałych i obiektywnych norm moralnych, zwłaszcza wykazujące, bezpośrednie bądź pośrednie powiązania z religią.

¹⁹² „Znaczenie religii w życiu Polaków”, Warszawa maj 2006 badania przeprowadzone przez CBOS

Z przeprowadzonych badań socjologicznych, wynika iż większość policjantów uważa się za osoby wierzące - 79%. Wyniki te są bardzo zbliżone do wyników CBOS z 2005 roku dotyczących „Wartości życiowych Polaków”, tam ogólna deklaracja wynosiła 83%. Jeśli chodzi o udział w praktykach religijnych to tylko 16% uczestniczy w nich raz w tygodniu, jest to o jedną trzecią mniej niż w badaniach na ogóle społeczeństwa, tam deklaracja ta wynosiła 51%. Wynika stąd, że policjanci deklarują swoją wiarę, ale nie odnoszą tego do uczestnictwa w praktykach religijnych. Tendencje do zacierania się różnic pomiędzy dobrem i złem zaznaczają się także wśród części policjantów deklarujących się jako osoby wierzące.

Bibliografia:

1. Boguszewski R., sierpień 2005, Wartości i normy w życiu Polaków [w:] CBOS Warszawa
2. Borowski H. 1992 „Wartość jako przeżycie” Wprowadzenie do aksjologii Lublin
3. Chmielewski R., Cichoń T., 1997, Obraz policji w społeczeństwie, Szczytno: ZW Wyższej Szkoły policji
4. Cichorz T, Chmielewski R. „Zawód funkcjonariusza policji w opinii społecznej”
5. Folkierska A. 1993, Typy wartości, ich miejsce i funkcjonowanie w kulturze, [w:] „Młodzież a wartości” H.Świda Warszawa
6. Górnicka J. „Sumienie i wartości” W: „Człowiek i światopogląd” 1987 nr 1
7. Kaprański S. , 1995, Wartości a poznanie socjologiczne, Kraków: ZW Nomos
8. Kojder A., 1975 „Postawy i orientacje moralne społeczeństwa polskiego” Człowiek i światopogląd 1975 nr 5
9. Kolarska- Bobińska L., Rychard A. :Interesy i wartości a struktura społeczna w badaniach ankietowych. [W:] „Teoria i praktyka socjologii empirycznej” Red. Giza-Poleszczuk A., Mokrzycki E. Warszawa 1990 str. 177-193
10. Kopka J. „Społeczny wymiar postrzegania moralnego”- studium socjologiczne Łódź 2000
11. Mariański J. „Wprowadzenie do socjologii moralności” Lublin 1989
12. Mariański J. , Wrońska I. „Wartości życiowe młodzieży na przykładzie szkół pielęgniarstwa” Akademia Medyczna i Neurocentrum Lublin 1999
13. Pawłowski Andrzej (1999) „Zasady etyki zawodowej policjanta z komentarzem”; Szczytno: Wydaw.WSP
14. Ślifierz J. „Kto jest dobrym policjantem” Gazeta Policyjna nr 28 1992
15. Tischner J. „Myślenie według wartości” Znak 1978 nr 3
16. Tyszka A. „Wartości dobrego życia. Poglądy i opinie” W: OBOP Warszawa 1996
17. Wenzel M. „Wartości życiowe” W: CBOS Warszawa czerwiec 2004
18. Wiszowaty Edward (2002) „Duszpasterstwo policji”; Szczytno : Wydaw. Wyższej Szkoły Policji,

AUTOR:

Katarzyna RUTKOWSKA
Uniwersytet wrocławski
Wydział Nauk Społecznych- socjologia
Doktorantka III rok
e-mail: katarzyna.rutkowska@wns.uni.wroc.pl

VYBRANÉ REGULAČNÍ MECHANISMY V BOJI S TERORISMEM

Leopold SKORUŠA, Radim VIČAR

ABSTRACT

This article aims at analysing contemporary trends in the international law in the field of defence against terrorism. Authors attempt to guide the discussion of potential listeners/readers to consider the current legitimacy, respectively legality of the application of the norms of international or national law in the fight against terrorists.

Keywords: international law, self-defence, terrorism, terrorists

ÚVOD

Na úvod je třeba stručně nastínit současný platný rámec pro použití síly ve vztazích mezi státy. Nutno podotknout, že všechny právní systémy umožňují svým státům v případě vážného poškození svého práva se bránit, je-li to nutné i silovými prostředky¹⁹³. Současné mezinárodní právo, ať už prostřednictvím článku 2 odst. 4 Charty OSN, nebo příslušných obyčejových norem, zakazuje použití síly v mezinárodních vztazích. Z toho vyplývá, že jakékoliv použití síly může být legální pouze na základě povolené výjimky ze zmíněného kogentního zákazu. V současnosti existují dvě takové výjimky. První spočívá v autorizaci ze strany Rady bezpečnosti OSN. Druhá je zakotvena v mezinárodním obyčejovém právu a v článku 51 Charty, jedná se o právo na sebeobranu.

1. KONCEPT SEBEOBRANY V KONTEXTU BOJE PROTI TERORISMU

Koncept sebeobranu má své historické základy a netýká se jenom mezinárodní bezpečnosti, ale zpravidla bývá také základem vnitrostátních právních řádů jednotlivých států světového společenství. Základy institutu práva na sebeobranu státu spadají do relativně nedávné minulosti. Byly konstituovány v 19. století, ale o reálném právu na sebeobranu státu lze hovořit až v století 20. Vývoj shora uvedeného institutu se ve vnitrostátním právu opírá o jakousi vrchnostenská oprávnění státu, plynoucí z jeho nadřazeného postavení při zabezpečování historicky mu svěřených základních funkcí, kde obranná a bezpečnostní funkce nesporně patří. V mezinárodních vztazích, postavených na zásadě svrchované rovnosti států, je toto navíc umocněno absencí centrální výkonné moci, a dává tudíž smysl, že stát, je-li napaden, by měl mít právo se, alespoň v rámci určitých mantinelů, bránit.

Národní bezpečnostní strategie USA¹⁹⁴, která je zásadní reakcí americké administrativy na teroristické útoky z roku 2001, vychází z přesvědčení, že existuje-li bezprostřední, mnohvrstevnaté, neodstranitelné a potenciálně katastrofální ohrožení USA, využije země k odvrácení této hrozby všech relevantních prostředků.¹⁹⁵ Bushova

¹⁹³ In: BERNHARDT, R.(ed.). *Encyclopedia of Public International Law*. Volume 4. 1st edition. Amsterdam: North Holland Publishing Company, 2000, s. 361.

¹⁹⁴ Tzv. Bezpečnostní doktrína prezidenta G. W. Bushe přijatá v září 2002, viz *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, September 2002.

¹⁹⁵ Viz Jeffrey Record, „The Bush Doctrine and War with Iraq, In *Params*, Vol.XXXIII, No.1, Spring 2003, s. 4-21.

administrativa však již od svých prvních projevů přistoupila k velmi široce pojaté interpretaci při odůvodňování svých postupů v dané oblasti. Tento interpretační a aplikační proces se oproti tradičnímu pojetí mezinárodního práva na preventivní sebeobranu přihlásil k tzv. preemptivnímu použití síly, a to dosti radikálním způsobem, když pod preempci zahrnuje i preventivní použití síly. Zásadní problém tkví zejména v tom, že tradiční pohled, obzvláště evropských zemí, na oba tyto přístupy se podstatně liší, což v potenciálních koaličních postupech vůči teroristickým akcím může způsobovat určité komplikace.

Autoři publikující v oblasti mezinárodních vztahů a mezinárodního práva nepoužívají výše zmíněné pojmy v žádném případě jednotně. Zaměříme-li se na české odborné publikace, pak např. Jiří Malenovský používá ve své učebnici mezinárodního práva pouze termín preventivní sebeobrana, přičemž v souvislosti s ní hovoří o opatření proti bezprostředně hrozícímu ozbrojenému útoku¹⁹⁶. Nutno dodat, že tento autor připouští, že i Chartu OSN (jako výchozí mezinárodně právní dokument) je třeba chápat jako mezinárodní „živoucí“ dokument, jenž „stárne“ a mění se spolu se státy. Pavel Šturma s Čestmírem Čepelkou¹⁹⁷ ve své publikaci rozlišují preventivní a preemptivní sebeobranu. Preventivní sebeobranu, pojem dle nich zaměnitelný s anglickým „anticipatory self-defence“, definují stejně jako Malenovský, tj. jako užití síly v případě bezprostředně hrozící agrese. Zmiňují se také o preemptivní sebeobraně jako o konceptu novém, který přináší teprve Národní bezpečnostní strategie USA z roku 2002, a podle kterého není třeba bezprostřední hrozby ozbrojeného útoku, nýbrž stačí snaha státu „zabránit protivníkovi již ve vývoji prostředků..., kterými by stát, jenž se k ozbrojenému útoku uchýlil, mohl být někdy v budoucnu potenciálně ohrožen“.

V obecné rovině se dá preempce definovat jako jednání, kterým se snažíme předejít uskutečnění nějaké hrozby. Tento pojem však bývá v sociálních vědách a zejména v mezinárodním právu chápan v značně restriktivním slova smyslu, než jak naznačuje shora uvedená definice. Definice preempce pak převážně operuje s vyjádřením nutnosti existence bezprostřední hrozby.¹⁹⁸ Výklad toho, co vše je možné považovat za bezprostřední hrozbu, se však značně liší a u mnohých autorů lze pozorovat snahu o reinterpretování tohoto slovního spojení, aby lépe vyhovovalo současné realitě. Zvláště pak s existencí hrozby terorismu a *rogue states* bývá toto slovní spojení vykládáno velmi široce. V zásadě je dosud nejasné také uchopení tohoto pojmu v českém jazyce a zvláště v souvislosti s jeho překladem z jazyka anglického. Anglické termíny „preemptive“, „preventive“ a „anticipatory“ dosud nedisponují v českém akademickém prostředí ustáleným překladem. Je to přirozeně hlavně způsobeno tím, že se dosud toto téma nestalo předmětem hlubšího akademického zkoumání domácích autorů. V mezinárodním právu se u některých českých teoretiků můžeme setkat s tím, že pro termín „preemptive self-defense“ používají jako ekvivalent termín „zábranná sebeobrana“.¹⁹⁹ Termín „anticipatory“ bývá někdy překládán jako „preventivní“, jindy jako „preemptivní“, což nelehkou otázku odlišení těchto pojmů ještě dále ztěžuje.

Prevence poskytuje prostředky, které umožňují čelit elementům, které by pravděpodobně mohly přispět k vývoji hrozby ještě před tím, než se tato hrozba stane

¹⁹⁶ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opravené a doplněné vydání, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk. Brno. 2004. s 343. ISBN 80-210-3375-4.

¹⁹⁷ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 649.

¹⁹⁸ Nutnost existence bezprostřední hrozby jako jednoho z tradičních kritérií právně ospravedlnitelného využití práva na sebeobranu je spojováno s preempcí již od r. 1837, kdy bylo o nutnosti bezprostřední hrozby dosaženo konsensu v případě *Caroline*.

¹⁹⁹ Tento výraz preferuje například odborník na mezinárodní právo prof. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.

bezprostřední. Preempce má pak místo někde mezi momentem, kdy se nepřítel rozhodne zaútočit (nebo ještě lépe, když je tato možnost útoku vnímána) a momentem, kdy je ozbrojený útok skutečně zahájen.²⁰⁰ Důležitým rozlišovacím znakem mezi preempci a prevencí je to, že **preempce** podle většiny teoretiků předpokládá existenci spolehlivých či nevyvratitelných důkazů, že se nepřítel chystá bezprostřední útok zahájit, zatímco u **prevence** se vyžaduje menší míra jistoty o reálnosti předpokládané hrozby. V případě prevence se tedy jedná o podstatně závažnější strategickou volbu než u preempce. Ve velké části odborné literatury se však oba termíny velmi často významově zaměňují. Často se lze tedy setkat s definicí preempce jako situace, kdy jedna strana použije síly k zadušení možného budoucího útoku ze strany jiného státu. A to i v případě, že není důvodu proč věřit, že tento útok je plánovaný a tento stát v minulosti takovýto útok ještě nikdy nepodniknul“.²⁰¹

2. PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ BEZPEČNOSTNÍCH HROZEB - LEGALITA A LEGITIMITA PREEMPCE

Strategické dokumenty většiny demokratických zemí světa považují mezinárodní terorismus a šíření zbraní hromadného ničení za nejdůležitější hrozby v současném bezpečnostním prostředí. Po skončení bipolarity světa se tento fenomén stává skutečnou, a bohužel v praxi již odzkoušenou hrozbou. Ani technicky a vojensky nejvyspělejší země, včetně Spojených států amerických, zatím nejsou schopné tuto hrozbu eliminovat.

V důsledku teroristických útoků z 11. září 2001 se významným způsobem snížila tolerance Spojených států, ale i některých dalších zemí mezinárodního společenství, vůči domnělým hrozbám jejich národních bezpečností. Obzvláště citlivými se staly otázky spjaté s hrozbou dalších teroristických útoků. Důslednější přístup k Iráku vyvrcholil snahou Spojených států domoci se prostřednictvím Rady bezpečnosti účinného řešení situace. Ačkoli Rada bezpečnosti opakovaně shledala, že Irák porušuje podmínky příměří, zdráhala se autorizovat použití síly *expressis verbis*. K tomu však Spojené státy stále silněji uplatňovaly svůj vliv vůči Radě bezpečnosti. Opozice v Radě bezpečnosti ale využila svého práva a byla razantně proti. Tak byla v roce 2002 přijata kompromisní rezoluce 1441, jež poskytovala oběma stranám dostatečný prostor pro interpretaci podle vlastních představ.

Preventivní použití síly je pro evropské státy, vzhledem k uznávání mezinárodního práva a institucí, mnohem složitější, a proto jsou také jejich kroky k legitimizaci jednostranného použití síly mnohem komplikovanější. Obdobný postup by vedl k nabourání základních principů uvedených v Chartě OSN, a tím by samozřejmě mohl také zvýšit riziko destabilizace mezinárodního systému bezpečnosti. Použití síly proti potenciálním hrozbám, jejichž hodnocení by bylo ponechané na uvážení jednotlivých států, je pro Evropany velmi nebezpečným krokem. V mezinárodním společenství se k radikálnímu přehodnocení stávajícího právního rámce použití síly hlásí minimum států. Nutno také souhlasit s názorem, že ne vždy bude rozlišení preempce a prevence jednoduché a podle některých autorů i užitečné.²⁰² Podle Národní bezpečnostní strategie však v případě některých aktérů, zvláště pak ve spojení s vlastnictvím zbraní hromadného ničení, je možné využít preempci též v případě, nepanuje-li jistota o tom, kdy a kde nepřítel zřejmě zaútočí. Nepochybně lze v tomto případě postřehnout značný posun směrem k přizpůsobení konceptu bezpečnostní hrozby na situace, kterým USA čelí v 21. století a termín preempce se dostává do odchýlení s jeho tradičním

²⁰⁰ In: FREEDMAN, L. *Prevention, Not Preemption*, The Washington Quarterly, Spring 2003, vol. 26, no. 2, s.107.

²⁰¹In: O'CONNELL, M. E. (2002) *The Myth of Preemptive Self-Defense*. Stejně používá tyto pojmy například Rouillard, L.

²⁰² MUELLER, Karl P. a kol. *Striking First. Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation, 2006, p. 11.

chápaním. V tomto ohledu začínají někteří autoři pro takto rozšířený koncept používat pojem „reformovaná preempce“.²⁰³

Zastřešujícím termínem, který by v sobě obsáhl pojmy preempce i prevence, je jednání anticipující („*anticipatory action*“). Tato širší strategická kategorie je založena na očekávání, že nepřítel se v budoucnu dopustí agrese (nebo je tato možnost alespoň nepopíratelně pravděpodobná) a z tohoto důvodu je veden anticipující útok. Cílem tohoto anticipujícího útoku je odstranit či snížit budoucí hrozbu a to za podmínek, které jsou více výhodné pro toho, kdo tento anticipující útok vede. „*V situaci existence vnímaných bezpečnostních hrozeb je anticipující útok alternativa k obraně a odstrašování jako strategie*“.²⁰⁴

Možnost právního ospravedlnění má zásadní význam v případě úvah o vedení anticipující akce. Nepopíratelně je však v případě globálního hegemonu možné vést ozbrojenou akci též v případě jejího zjevného rozporu s mezinárodním právem. Veto v Radě bezpečnosti OSN zůstává spolehlivým nástrojem k zabránění oficiálního odsouzení této akce a případným nepříznivým následkům v podobě kolektivně uplatňovaných sankcí.

Historie konceptu sebeobranu je pevně spjata s vývojem válečného práva, kdy právo na sebeobranu bylo považováno za součást teorií *bellum justum*. Podle této koncepce tou nejdůležitější spravedlivou příčinou války byla sebeobrana.²⁰⁵ Pro období vzniku národních států v 19. století bylo charakteristické chápání války jako zásadního instrumentu národní politiky. Přesto, že toto mělo za následek určitý ústup od teorií spravedlivé války, v závislosti na praxi států se začal formovat komplex obyčejových pravidel, která sloužila pro ospravedlnění užití síly. V této souvislosti nutno vzpomenout incident „*Caroline*“²⁰⁶ jenž se stal základem pro další chápání práva na sebeobranu v USA ještě před přijetím Charty OSN. Stanovení kritérií nutnosti a proporcionality a jejich splnění vyžaduje, aby stát, který chce použít sílu v sebeobraně, nejprve prokázal nutnost tohoto použití síly. Nutnost takového jednání musí být „*naléhavá, neodvratitelně nutná a která neponechává žádnou možnost volby prostředků ani možnosti úvaze. Rozsah tohoto práva však musí být posouzen dle okolností každého případu zvlášť*“.²⁰⁷ Podle podmínky proporcionality je nutné, aby stát, který užije sílu k sebeobraně, odpověděl způsobem, který je proporcionalní k jím odvrácené hrozbě.

V jistém kontrastu s tímto obyčejovým právem zde, jak již bylo výše uvedeno, působí právo na sebeobranu smluvní, přijaté Organizací spojených národů, jehož aplikace činí také do určité míry potíže. Autor tohoto článku se více přiklání k pojetí restriktionistickému, které, dle jeho názoru, více respektuje obecně přijímaná pravidla mezinárodně-právní interpretace smluvních dokumentů. Takto úzké pojetí práva na sebeobranu ovšem zaznívá pouze z úst akademických.

²⁰³ Tento pojem využívá ve své práci například Fiala, A.

²⁰⁴ MUELLER, Karl P. a kol. *Striking First. Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation, 2006, p. 12.

²⁰⁵ Kritérium proporcionality, významné i pro křesťanské teorie spravedlivé války, vyžadovalo zvážení, „*zda celkové zlo, které válka způsobí, může být vyváženo dobrem, které jí bude dosaženo*.“ In: GARDAM, J. G. *Proportionality and Force in International Law*. The American Journal of International Law, July 1993, vol. 87, no. 3, p. 395.

²⁰⁶ Incident z 19. století v Kanadě, která se stala místem proti-britského povstání, a ze kterého vzešel tzv. Websterův test – stanovení kritérií nutnosti a proporcionality nezbytných pro uznání ospravedlnitelnosti práva na sebeobranu.

²⁰⁷ In: *Letter of Secretary of State Daniel Webster to Special Minister Ashburton*, 27 July 1842.

3. MOŽNOST POUŽITÍ KONCEPTU PREEMPTIVNÍ SEBEOBRANY V ČESKÉ REPUBLICE – PRÁVNÍ ASPEKTY

U většiny subjektů mezinárodního společenství, včetně států Evropské unie, panuje v současné době rozporuplný názor z pohledu eventuálního použití síly pro účely odvrácení, či dokonce předcházení možným hrozbám v oblasti vnější bezpečnosti. Americká interpretace rozmělnuje shora uvedené koncepty a přijetí koncepce jedné velké kategorie preemptivní sebeobrany není zatím akceptováno větší skupinou států. Jakousi výjimkou jsou postoje Izraele a Ruska, které je ochotno aplikovat zásadu preemptivní sebeobrany, ale jenom v boji proti terorismu. Přijetí nové univerzální normy je v tomto kontextu zatím v nedohlednu.

Také absolutní většina členských států NATO se přesnému stanovisku k této otázce vyhýbá i ve svých národních strategických dokumentech a nechce prozatím měnit svůj oficiálně nevyhraněný postoj, který jim zachovává přiměřenou míru flexibility. Členské státy stále ještě preferují rozdílný přístup v postupech proti původcům hrozeb, i když si nutně uvědomují naléhavost zejména hrozeb spojených s teroristickými útoky a s proliferací zbraní hromadného ničení. Stále více je pro ně akceptovatelný vojenský zásah proti mezinárodnímu terorismu, než proti suverénnímu státu, kde je obdobná akce (snad kromě USA a Izraele) vyloučena. Protiteroristické operace jsou chápány jako méně kontroverzní a snáze ospravedlnitelné, zvláště pokud by situace zahrnovala také programy vývoje či jiný způsob získání ZHN ze strany teroristů.

Česká republika ve své bezpečnostní politice setrvává na jejích aliančních základech a i vzhledem ke svým vojensko-politickým ambicím nesehrává vedoucí postavení při řešení globálních otázek souvisejících s celosvětovou bezpečností. Nesporně je však činným aktérem podílejícím se na koaličních diskuzích, ale i akcích v boji proti mezinárodnímu terorismu a proliferaci ZHN. V tomto ohledu je potřeba poznamenat, že spektrum názorů (někdy i fakticky uplatněných v Parlamentu) je na relevantní vnitropolitické scéně do značné míry nestejnorodé. Ve snaze zachovat si k věci neutrální postoj se autor článku domnívá, že v otázce zabezpečení vnější bezpečnosti státu, by měly zodpovědné instituce (a to jak moci výkonné, tak i zákonodárné) nastolit smysluplnější a hlubší diskuzi k uvedené problematice se zapojením odborné i laické veřejnosti.

ZÁVĚR

Z hlediska zahraniční bezpečnostní politiky by se tedy měla Česká republika v rámci svého působení v NATO a EU soustředit na řešení konkrétních otázek o použití síly proti mezinárodnímu terorismu. Podle autora článku by stálo za zamýšlení zodpovědných představitelů, aby ve vnitrostátních i aliančních kruzích podněcovali diskuze i o jiných než vojenských cestách v boji s terorismem. Demokracie totiž musí reagovat na terorismus zejména tím, že prosazuje zákonnost, nikoliv že ji oslabuje. Na stranu druhou by ČR zároveň měla podpořit diskuzi o vymezení pojmu „bezprostřední hrozba“, který představuje klíčový prvek koncepce preemptivní sebeobrany. Mezinárodní právo takovou explicitní definici neobsahuje. Charakter některých bezpečnostních hrozeb (šíření ZHN a jejich možné použití při teroristických útocích) nicméně vyžaduje důkladné promyšlení, zahrnující i klesající význam časového faktoru u těchto hrozeb.²⁰⁸ Bylo by pošetilé zříci se v krajních situacích, před bezprostředně hrozcím nebezpečím, možnosti ponejvíce společného rasantního postupu

²⁰⁸ KHOL, R. a kol. *Koncept preemptivní sebeobrany v kontextu boje proti terorismu po 11. září 2001*, Grantový projekt MZV RM 01/03/05. Ústav mezinárodních vztahů Praha.

vůči potenciálním hrozbám. ČR by však měla spíše upřednostňovat zvažování podpory použití sil v individuálních případech, nežli měnit svou stávající bezpečnostní politiku.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ

- 1 BERNHARDT, R. *Encyclopedia of public international law*. Amsterdam: North-Holland. 1992. ISBN 0-444-86245-5.
- 2 ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s 649
- 3 FULLER, L. L. *Morálka práva*. Praha: OIKOYMENH, 1998. 229 s. ISBN 80-86005-65-8.
- 4 GARDAM, J. "Proportionality and Force in International Law." *American Journal of International Law* Vol. 87 No. 3 (1993): 391—413.
- 5 KHOL, R. a kol. *Koncept preemptivní sebeobrany v kontextu boje proti terorismu po 11. září 2001*, Grantový projekt MZV RM 01/03/05. Ústav mezinárodních vztahů Praha.
- 6 *Letter of Secretary of State Daniel Webster to Special Minister Ashburton, 27 July 1842*. [online]. [21. 9. 2010]. Dostupné z: <<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/diplomacy/britain/br-1842d.htm>>.
- 7 MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. Opravené a doplněné vydání, Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk. Brno. 2004. s 343. ISBN 80-210-3375-4.
- 8 MUELLER, Karl P. a kol. *Striking First. Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*. RAND Corporation. 2006. 345s. ISBN 0-8330-3881-8.
- 9 O'CONNELL, M. E. *The Myth of Preemptive Self-Defense*. [online]. The American Society of International Law Task Force on Terrorism [23. 9. 2010]. Dostupné z: <<http://www.asil.org/taskforce/oconnell.pdf>>.
- 10 SVOBODA, I. Hrozba politického extremismu jako právní fenomén současnosti. In. *Právní a ekonomické problémy současnosti*. Ostrava: KEY Publishing, 2009. ISBN 80-7418-046-0.

AUTORI:

Mgr. Ing. Leopold SKORUŠA,
Katedra řízení lidských zdrojů,
Fakulta ekonomiky a managementu,
Univerzita obrany
Kounicova 65, Brno, Česká republika
E-mail: leopold.skorusa@unob.cz

Mgr. Radim VIČAR,
Katedra řízení lidských zdrojů,
Fakulta ekonomiky a managementu,
Univerzita obrany
Kounicova 65, Brno, Česká republika
E-mail: radim.vicar@unob.cz

SNÍŽENÍ ENVIRONMENTÁLNÍCH RIZIK PŘI PŘEPRAVĚ ZKAPALNĚNÉHO ROPNÉHO PLYNU (LPG)

Jitka SLOVÁKOVÁ, Ivo SVOBODA

ABSTRACT

The article focuses on the possible use of databases of accident and mathematical algorithms for finding the optimal (the safest) route for the transport of dangerous substances.

Key word

Transportation of hazardous substances, route optimization, use of databases of accident.

ABSTRAKT

Článek se zabývá možným využitím databází o nehodovosti a matematických algoritmů pro hledání optimální (nejbezpečnější) trasy pro přepravu nebezpečných látek.

Klíčová slova

Přeprava nebezpečných látek, optimalizace trasy, využití databází o nehodovosti.

Úvod

Česká republika svojí geografickou polohou ve střední Evropě představuje velice atraktivní pozici jako dopravní síť. Nejvyužívanější přeprava nebezpečných věcí je silniční a železniční doprava. Silniční dopravní síť je stále více vyhledávána a preferována. S růstem přepravy nebezpečných látek po silnicích České republiky rostou i rizika, která přímo s ní souvisí.

1 Rizika při přepravě LPG

Přeprava nebezpečné věci přináší značná rizika v podobě možného úniku nebezpečné látky při dopravní nehodě. LPG představuje nebezpečí výbuchu či vzniku ohně. Může dojít k zapálení vlivem horka, jiskry nebo ohně. Se vzduchem vytváří explozivní směs. Páry zkapalněného plynu jsou na počátku těžší než vzduch a šíří se při zemi. Může dojít k přenosu par ke zdroji vznícení a zpětnému prošlenutí ohně. Obaly mohou vybuchovat při zahřátí. Prasklé tlakové láhve se mohou vlivem unikajícího plynu chovat jako raketa. Výpary mohou bez předchozích příznaků způsobit závrať nebo udušení. Některé mohou být při nadýchání ve vysoké koncentraci dráždivé. Styk s plynem či se zkapalněným plynem může způsobit poleptání vážné poškození zdraví a/nebo omrzliny. Oheň může vytvářet dráždivé a/nebo toxické plyny [2].

2 Počet dopravních nehod při přepravě nebezpečných věcí v ČR

Policie ČR postupuje při kontrole silniční přepravy nebezpečných věcí (dle dohody ADR) v souladu s obecnými právními předpisy upravujícími tuto kontrolu. Jedná se o předpisy Evropského společenství konkrétně směrnici Rady č. 95/50/ES o jednotných postupech kontroly při silniční přepravě nebezpečných věcí ve znění pozdějších předpisů, kde je přesně vymezen předmět silniční kontroly. Tento předpis byl transformován do české

legislativy vyhláškou č. 522/2006 Sb., o státním odborném dozoru a kontrolách v silniční dopravě ve znění pozdějších předpisů.

Tabulka 1 Podíl nehod při přepravě nebezpečného zboží podle dohody ADR na nehodovost v ČR [1]

Rok	Počet dopravních nehod při přepravě nebezpečných látek				Při nehodě došlo k úniku nebezpečné látky			
	pevný	kapalný	plynný	celkem	pevný	kapalný	plynný	celkem
2002	91	139	25	255	1	82	6	89
2003	84	118	16	218	3	7	0	10
2004	13	146	17	176	1	10	0	11
2005	31	163	15	209	3	15	2	20
2006	12	149	25	186	0	5	0	5
2007	17	131	24	172	1	9	0	10
2008	25	124	17	166	0	5	1	6
2009	5	72	14	91	1	5	1	7

Jak je vidět z tabulky 1 počet dopravních nehod při přepravě nebezpečných látek se pohybuje ročně kolem 200 případů, i když v roce 2009 došlo k značnému snížení. Celkový počet za posledních 8 let zaznamenal 1473 dopravních nehod, při kterých ve 158 případech došlo k úniku nebezpečné látky.

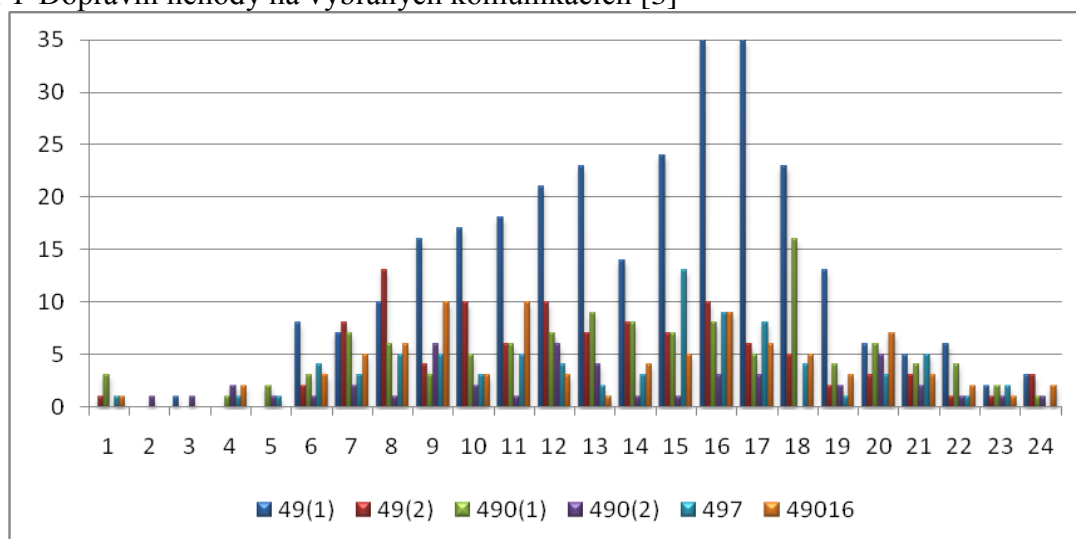
I když počet nehod s únikem nebezpečných látek nenabývá vysokých hodnot, musíme si uvědomit, že při každé nehodě spojené s únikem těchto látek mohou vzniknout nevyčíslitelné škody na zdraví, majetku a životním prostředí.

3 Metody zpracování

3.1 Analýza počtu nehod na zvolené komunikaci

V případě přepravy nebezpečného nákladu je možné zvolit pro dopravu dobu, ve které dochází k nejmenšímu počtu nehod. V následujícím histogramu vidíme porovnání počtu nehod na 6 částech vybraných komunikací.

Graf 1 Dopravní nehody na vybraných komunikacích [3]

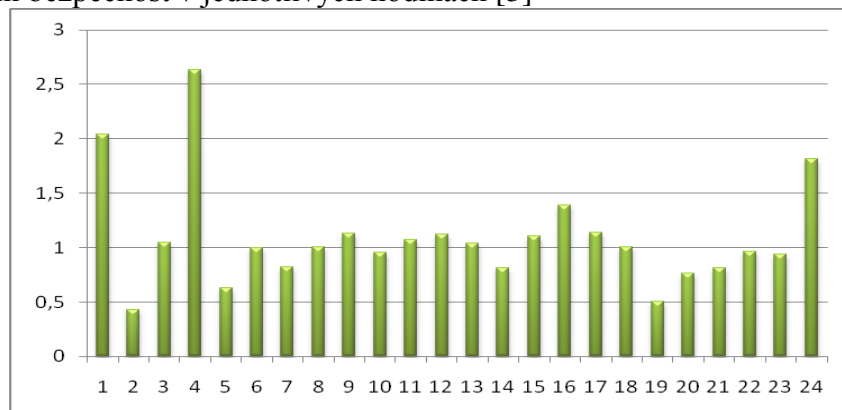

Z grafu vyčteme, že nejvíce nehod se stalo mezi 15. a 16. hodinou, což je ovšem zavádějící, jelikož frekvence automobilů je v každé hodině jiná, proto nemusí být

nejnebezpečnější právě uvedená hodina. Samozřejmě je možné vypočítat, ve které hodině se stalo nejvíce nehod s ohledem na hustotu dopravy v této době.

3.2 Poměr četnosti nehod a četnosti dopravy

Graf 2 Silniční bezpečnost v jednotlivých hodinách [3]

Z předchozího grafu jsme se domnívali, že nejnebezpečnější doba pro cestování po daných silnicích je mezi 15. a 16. hodinou. Z grafu 2 ale vidíme, že tomu tak není. Nejnebezpečnější čas na silnicích je mezi 3. až 4. hodinou, přestože se stalo pouhých 6 nehod. Zmíněná 15. až 16. hodina je až na 4. místě. Nejbezpečnější je cestování v době mezi 1. až 2. hodinou. Bylo by ale absurdní doporučovat přepravu nebezpečných látek v nočních hodinách, kdy ke vzniku nehody může přispívat faktor viditelnosti. Nicméně čas mezi 18 a 19 hodinou může být zajímavý.

3.3 Optimalizace trasy

V současnosti existuje spousta aplikací, které umožňují najít nejkratší resp. provozně nejlepší trasu mezi cílovým a výjezdovým místem, např. viz [4]. Velmi zajímavá se jeví aplikace, která se nalézá na stránce <http://www.tsp.gatech.edu/maps/index.html>.

Zde stačí kliknout na položku Plan a Trip a aplikace je připravena k použití. Celá aplikace je úzce propojená s Google maps, na kterých hledáme místa, která chce cestující navštívit. Díky tomuto je zabezpečen velmi kvalitní výstup, protože všechny výsledky se zobrazují na mapě včetně cest. Aplikace je schopna řešit tzv. úlohu obchodního cestujícího nejvýše pro 12 měst, což většinou může být dostatečný počet.

Z výsledné mapy lze velmi přehledně vyčíst, jak máme cestovat. Pakliže požadujeme přesnější informace o trase, klikneme na Tour Details a dostaneme se na stránky Google maps, kde je naše cesta velmi podrobně popsána. Google maps jsou zde použity pouze pro zjištění vzdáleností různých měst a finální vykreslení. Vše ostatní je řešeno přes <http://www.tsp.gatech.edu/>.

Pro ochranu obyvatelstva a životního prostředí před následky nehod automobilů přepravujících nebezpečné látky, by se nabízelo vytvoření obdobné aplikace. Ta by mohla využívat databázi dopravních nehod na jednotlivých komunikacích. Program by umožňoval nalezení nejbezpečnější trasy pro přepravu.

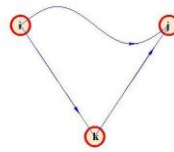
V další části uvedu algoritmus, který by trasu dokázal hledat.

3.3.1. Algoritmus pro hledání nejbezpečnější trasy

V teorii grafů se pro nalezení nejkratší cesty mezi dvěma místy používá Floydův--Warshallův algoritmus. Podstatu algoritmu, který je popsán např. v knize [4], objasníme na příkladu. Hledejme optimální cestu z i do j . Proto postupujeme grafem a snažme se případně

najít jiný přilehlý vrchol k po jehož zařazení do cesty získáme lepší výsledek než již vypočtené $D(i, j)$. Po nalezení určitého k si položíme otázku, zda průchodem vrcholem k výsledek vylepšíme či nikoliv.

Obr. 1 Floydův – Washallův algoritmus

$$D_{ij} = \min(D_{ij}, D_{ik} + D_{kj})$$

Je zřejmé, že při větším počtu obdobných optimálních vrcholů je třeba zvolit ten nejlepší! Algoritmus lze tedy zapsat rekurzivně v podobě

$$D_{i,j}^{(k)} = \begin{cases} w_{i,j}, & k = 0 \\ \min(D_{i,j}^{(k-1)}, D_{i,k}^{(k-1)} + D_{k,j}^{(k-1)}), & k \geq 1 \end{cases}$$

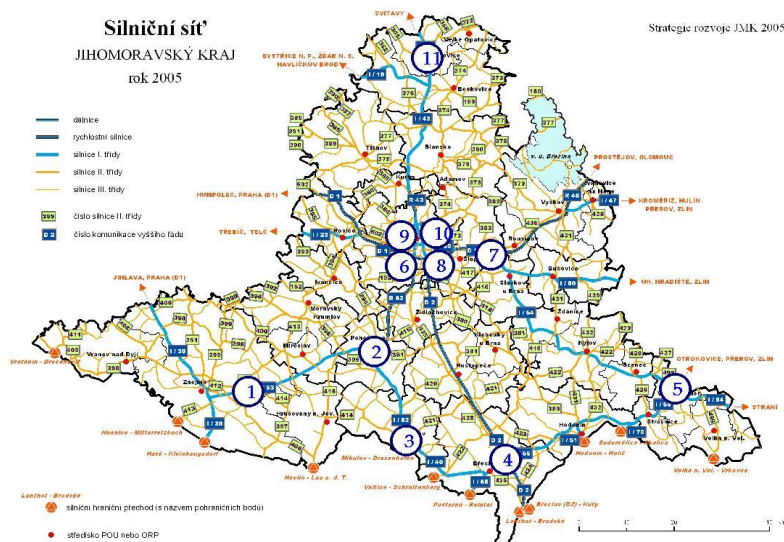
Konečná podmínka nastává v případě, když se mezi i a j nevyskytuje žádný uzel (hrana).

Optimální cesta bude uložena do matice navržených cest R . Předpokládejme, že matice R je na začátku vynulována. Kvůli obnovení cesty z uzlu i do j sledujme hodnotu $R(i, j)$. Rovná-li se nule, narazili jsme na konečnou podmínku, tzn. na hranu, kudy vede naše cesta. V jiném případě směřuje cesta z i do $R(i, k)$ a dále do $R(k, j)$.

4 Výsledky a diskuse

Nyní budeme demonstrovat užití teorie grafů k hledání optimální trasy pro přepravu nebezpečného nákladu. K nalezení této nejvýhodnější trasy použijeme Floydův–Warshallův algoritmus. V síti komunikací v Jihomoravském kraji zvolíme několik uzlů. Například uzel 4 označuje křížení komunikací D2 a I55 severovýchodně od Břeclavi, uzel 5 označuje Veselí n. Mor., uzel 11 označuje Letovice viz obrázek 2.

Obr. 2 Označení uzlů v mapě Jihomoravského kraje [5]

Například v knize [6] autoři hledají optimální trasu pro přepravu nebezpečného nákladu úzkými cestami v horském údolí v Nepálu. Riziko souvisí s šířkou horských silnic. V našem případě přepravy nebezpečného nákladu riziko určíme podle průměrného počtu nehod na přípustných cestách.

Kriterium minimalizace rizika vzniku nehody při přepravě nebezpečného nákladu tak bude upřednostněno před kriteriem minimalizace nákladů na přepravu.

Tabulka 3 Pravděpodobnost nehody na vybraných komunikacích [7]

Úsek	ozn.	Průměr nehody/rok	Prům. nehod na km a rok	Pravděpodobnost na 1 km	Délka úseku	Doba jízdy v hodinách	Pravděpodobnost nehody na úseku
6-8	D1			-	2.00	0.0667	$0.0100 \cdot 10^{-4}$
7-8	I50	0.00	0.00	$9.9944 \cdot 10^{-4}$	14.00	0.2167	$2.1655 \cdot 10^{-4}$
4-8	D2	122.57	8.76	$5.0978 \cdot 10^{-4}$	49.20	0.6500	$3.3136 \cdot 10^{-4}$
1-2	I53	219.71	4.47	$3.8555 \cdot 10^{-4}$	33.50	0.5333	$2.0563 \cdot 10^{-4}$
5-7	I54	113.14	3.38	$5.2130 \cdot 10^{-4}$	53.40	0.9167	$4.7786 \cdot 10^{-4}$
10-11	R43	243.86	4.57	$8.0157 \cdot 10^{-4}$	40.10	0.6167	$4.9430 \cdot 10^{-4}$
9-10	I42	281.57	7.02	$0.0413 \cdot 10^{-4}$	7.90	0.2167	$0.0089 \cdot 10^{-4}$
4-5	I55	0.29	0.04	$0.0664 \cdot 10^{-4}$	49.90	0.8667	$5.7554 \cdot 10^{-4}$
3-4	I40	290.29	5.82	$4.1316 \cdot 10^{-4}$	20.88	0.4000	$1.6527 \cdot 10^{-4}$
8-10	I41	75.57	3.62	$0.0544 \cdot 10^{-4}$	3.00	0.0900	$0.0049 \cdot 10^{-4}$
2-6	R52	0.14	0.05	$0.9266 \cdot 10^{-4}$	2.64	0.0500	$0.4633 \cdot 10^{-4}$
6-9	R52	2.14	0.81	$3.9269 \cdot 10^{-4}$	40.74	0.4667	$1.8325 \cdot 10^{-4}$
2-3	I52	140.14	3.44	$3.3954 \cdot 10^{-4}$	9.75	0.3000	$1.0186 \cdot 10^{-4}$
		29.00	2.97				

Pravděpodobnosti vzniku nehody připadající na jízdu po některé komunikaci na úsecích v tabulce 3 byl odhadnut takto

$$P = \frac{\text{průměrný počet nehod na 1 km ročně}}{365 \cdot 24} \cdot \text{doba jízdy}$$

Nulová pravděpodobnost nehody v úseku 6-8 byla nahrazena číslem $0.01 \cdot 10^{-4}$.

Cílem je najít z hlediska minimalizace pravděpodobnosti nehody na trase optimální cestu mezi bodem 1-11.

Z mapy resp. obrázku opět byla sestavena matice tentokrát odhadnutých pravděpodobnosti nehody mezi jednotlivými body

$$G_0 = 10^{-4} \begin{pmatrix} 0.00 & 2.06 & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} \\ 2.06 & 0.00 & 1.02 & \text{inf} & \text{inf} & 4.63 & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} \\ \text{inf} & 1.02 & 0.00 & 1.65 & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} \\ \text{inf} & \text{inf} & 1.65 & 0.00 & 5.75 & \text{inf} & \text{inf} & 3.31 & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} \\ \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & 5.75 & 0.00 & \text{inf} & 4.78 & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} \\ \text{inf} & 4.63 & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & 0.00 & \text{inf} & 0.01 & 1.83 & \text{inf} & \text{inf} \\ \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & 4.78 & \text{inf} & 0.00 & 2.17 & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} \\ \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & 3.31 & \text{inf} & 0.01 & 2.16 & 0.00 & \text{inf} & 0.001 & \text{inf} \\ \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & 1.83 & \text{inf} & \text{inf} & 0.00 & 0.001 & \text{inf} \\ \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & 0.001 & 0.001 & 0.00 & 4.94 \\ \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & \text{inf} & 4.94 & 0.00 \end{pmatrix}$$

Symbol inf užitý v i -tém řádku a j -tém sloupci označuje, že není známa existence cesty z uzlu i do uzlu j . resp. není k dispozici délka cesty. Dejme tomu, že nás zajímá optimální cesta od vrcholu 6 k vrcholu 10. Přímou z matice vzdáleností, resp. přímo z grafu

vidíme okamžitě, že můžeme zvolit dvě cesty: 6-8-10 a 6-9-10. Je zřejmé, že první cesta je výhodnější (cenové náklady 4.99) v porovnání s druhou cestou (cenové náklady 10.64).

Mějme ale složitější úlohu najít nejbezpečnější trasu mezi vrcholy 1 až 11. Pomocí Floydova–Warshallova algoritmu získáváme matici vzdáleností

$$G_r = \begin{pmatrix} 0.00 & 2.06 & 3.07 & 4.73 & 9.06 & 2.10 & 4.28 & 2.11 & 2.13 & 2.12 & 7.06 \\ 2.06 & 0.00 & 1.02 & 2.67 & 7.00 & 0.05 & 2.22 & 0.06 & 0.07 & 0.06 & 5.00 \\ 3.07 & 1.02 & 0.00 & 1.65 & 7.41 & 1.06 & 3.24 & 1.07 & 1.09 & 1.08 & 6.02 \\ 4.73 & 2.67 & 1.65 & 0.00 & 5.76 & 2.72 & 4.89 & 2.73 & 2.74 & 2.73 & 7.68 \\ 9.06 & 7.00 & 7.41 & 5.76 & 0.00 & 6.95 & 4.78 & 6.94 & 6.96 & 6.95 & 11.89 \\ 2.10 & 0.05 & 1.06 & 2.72 & 6.95 & 0.00 & 2.18 & 0.01 & 0.02 & 0.01 & 4.96 \\ 4.28 & 2.22 & 3.24 & 4.89 & 4.78 & 2.18 & 0.00 & 2.17 & 2.18 & 2.17 & 7.11 \\ 2.11 & 0.06 & 1.07 & 2.73 & 6.94 & 0.01 & 2.17 & 0.00 & 0.01 & 0.00 & 4.95 \\ 2.13 & 0.07 & 1.09 & 2.74 & 6.96 & 0.02 & 2.18 & 0.01 & 0.00 & 0.01 & 4.95 \\ 2.12 & 0.06 & 1.08 & 2.73 & 6.95 & 0.01 & 2.17 & 0.00 & 0.01 & 0.00 & 4.94 \\ 7.06 & 5.00 & 6.02 & 7.68 & 11.89 & 4.96 & 7.11 & 4.95 & 4.95 & 4.94 & 0.00 \end{pmatrix}$$

Matice navržených cest je

$$R_r = \begin{pmatrix} 0 & 0 & 2 & 3 & 8 & 2 & 8 & 6 & 10 & 8 & 10 \\ 0 & 0 & 0 & 3 & 8 & 0 & 8 & 6 & 10 & 8 & 10 \\ 2 & 0 & 0 & 0 & 4 & 2 & 8 & 6 & 10 & 8 & 10 \\ 3 & 3 & 0 & 0 & 0 & 3 & 8 & 6 & 10 & 8 & 10 \\ 8 & 8 & 4 & 0 & 0 & 8 & 0 & 7 & 10 & 8 & 10 \\ 2 & 0 & 2 & 3 & 8 & 0 & 8 & 0 & 10 & 8 & 10 \\ 8 & 8 & 8 & 8 & 0 & 8 & 0 & 0 & 10 & 8 & 10 \\ 6 & 6 & 6 & 6 & 7 & 0 & 0 & 0 & 10 & 0 & 10 \\ 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 0 & 0 & 10 \\ 8 & 8 & 8 & 8 & 8 & 8 & 8 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 10 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

S pomocí této matice byla sestavena trasa 1-2-6-8-10-11, optimální délka trasy z uzlu 1 do uzlu 11 je 119.34 km. Výsledná optimální trasa je tedy od Znojma přes Pohořelice na úsek dálnice D1 napříč Brnem po I41, která se váže na R43 až do našeho výsledného bodu v Letovicích. Ovšem například trasa mezi body 1 a 5 podle matice R_r minimalizující riziko vzniku nehody by měla být 1-2-6-8-7-5.

Místo kratší trasy obsahující mezi uzly 2 a 5 úseky silnice I52, I40 a I55 je bezpečnější pro přepravu nebezpečného nákladu zvolit mezi body 2 a 5 trasu delší, obsahující úseky R52, D1, I50 a I54 viz obrázek 7 a 8.

Závěr

V článku jsme upozornili na možnosti ke snížení rizika dopravní nehody při přepravě nebezpečných látek, které nám v současnosti existující databáze a výpočetní technika umožňují. Je možné dopravu realizovat v té části dne, ve které vzniká nejmenší počet nehod a současně po komunikaci, která je nejméně riziková.

Literatura:

- [1] *Silniční přeprava nebezpečných věcí* [online]. 2010 [cit. 2010-05-01]. Policie ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.policie.cz/clanek/silnicni-preprava-nebezpecnych-veci.aspx>>.
- [2] *Dopravní informační systém DOK* [online]. 2009 [cit. 2010-05-01]. Detail bezpečnostní značky. Dostupné z WWW: <http://cep.mdcz.cz/dok2/Havarie/Bezpzacky_FJ_PDA.asp?qJazyk=&Nbezpnac=3>.
- [3] DÍREROVÁ, Monika. *Analýza dopravní nehodovosti*. Olomouc, 2010. 77 s. Bakalářská práce. Univerzita Palackého.
- [4] WRÓBLEWSKI, Piotr.: *Algoritmy: datové struktury a programovací techniky*. 1. vyd. Brno : Computer Press. 2004. 351 s. ISBN 80-251-0343-9.
- [5] SLOVÁKOVÁ, Jitka. *Nehodovost v Jihomoravském kraji*. Brno, 2009. 94 s. Diplomová práce. Univerzita obrany.
- [6] CASTILLO, Jimmy Ernesto Avendano.: *Route optimization for hazardous materials transport*. ITG, Enschede, The Netherlands: [online] 2004 [cit. 2009-04-16] Dostupný z WWW: <http://www.itc.nl/library/Papers_2004/msc/upla/avendano_castillo.PDF>.
- [7] ADAMEC, Vladimír. Osobní sdělení. Centrum dopravního výzkumu, v. v. i, Brno, Lišeňská 33a, 22.5.2008.

AUTOŘI:

Ing. Bc. Jitka Slováková,
Fakulta ekonomiky a managementu
Univerzita obrany
Kounicova 65, 602 00 Brno
e-mail: Jitka.slovakova@unob.cz

JUDr. et PhDr. Ivo Svoboda, PhD.
Fakulta ekonomiky a managementu
Univerzita obrany
Kounicova 65, 602 00 Brno
e-mail: Ivo.svoboda@unob.cz

SMEROM K NOVEJ STRATEGICKEJ KONCEPCII NATO

Peter SPILÝ, Pavel NEČAS

ABSTRACT

The Strategic Concept is a complex perception of the current status of the security environment, its anticipated development and response to security threats and risks by NATO political and military means. The last strategic concept was adopted at the summit in Washington in 1999. For more than ten years significant changes have occurred, there were new threats to the Alliance. After the initial thinking of necessity to update an actual strategic concept, the member states have reached a decision to prepare a completely new concept. The Heads of State and Government in conclusion of the North Atlantic Council in Strasbourg-Kehl on 4 April 2009 tasked the Secretary General to convene and lead a broad-based group of qualified experts, who will lay the ground for the Secretary General to develop a new strategic concept.

Keywords: new strategic concept, security environment, threats and risks, terrorism, cyber security, comprehensive political guidance, group of qualified experts, financial restrictions.

ÚVOD

Strategickú koncepciu môžeme charakterizovať ako komplex vnímania aktuálneho stavu bezpečnostného prostredia, jeho možného vývoja v nasledujúcom období, identifikovaných hlavných hrozieb ako aj predpokladaných reakcií na hrozby politickými alebo vojenskými prostriedkami. Súčasná strategická koncepcia NATO vstúpila do platnosti v roku 1999. Za uplynulú dekádu sme boli svedkami významných zmien, ktoré ovplyvnili bezpečnostné prostredie nielen z pohľadu regionálnej politicko-vojenskej organizácie ale aj v globálnom meradle. Aliancia musí čeliť novým hrozbám a rizikám, ktoré sú buď odlišné od stavu z obdobia rokov 1991 až 1999, alebo zásadným spôsobom zmenili svoj status. Ak má strategická koncepcia definovať adekvátny spôsob konania Aliancie v nasledujúcom období, tak nastal čas na tvorbu novej strategickej koncepcie.

1. OD WASHINGTONU 1999 PO ŠTRASBURG-KEHL 2009

Adaptácia Aliancie na bezpečnostné hrozby akcelerovala po teroristickom útoku militantnej islamskej organizácie Al-Káida na Svetové obchodné centrum v New Yorku 11. septembra 2001. Kým v predchádzajúcom období boli v zornom uhle Aliancie predovšetkým ozbrojený konflikt na území bývalej Juhoslávie, kríza v Kosove a rozšírenie NATO o prvé štáty bývalého sovietskeho bloku, tak po 11/9 sa Aliancia sústredila na implementáciu okamžitých opatrení v rámci boja proti terorizmu. V bezprostrednej reakcii na útok USA vyhlásili vojnu terorizmu a 7. októbra 2001 začali vojenskú operáciu *Operation Enduring Freedom (OEF)*. Následne v decembri 2001, z poverenia Bezpečostnej rady OSN, začala operácia *International Security Assistance Force (ISAF)*. Samotná Aliancia ponúkla, v súlade s článkom 5 Severoatlantickej zmluvy (ďalej len „článok 5“), pomoc Spojeným štátom a prijala osem konkrétnych opatrení v boji proti globálnemu terorizmu [1]:

1. Zvýšiť rozsah spolupráce a spravodajských informácií v súvislosti s bojom proti terorizmu.

2. Individuálne alebo kolektívne poskytnúť pomoc spojeneckých krajinám aj ďalším štátom, ktoré by sa mohli stať predmetom zvýšených teroristických hrozieb v dôsledku svojej podpory medzinárodnej kampane proti terorizmu.
3. Urobiť potrebné opatrenia pre zvýšenie bezpečnosti dôležitých objektov na území USA a na území ostatných spojencov.
4. Pripraviť vybrané objekty na teritóriu členských krajín NATO tak, aby mohli priamo podporovať operácie proti terorizmu.
5. Počas operácie proti terorizmu poskytnúť vojenským leteckým silám USA a ich spojencom všeobecné právo používať vzdušný priestor.
6. Počas operácií proti terorizmu umožniť pre USA a ďalších spojencov prístup na územie členských krajín NATO vrátane možností dopĺňovať pohonné hmoty.
7. Rozmiestniť časť stálych námorných síl Aliancie vo východnom Stredomorí, demonštrovať tak prítomnosť NATO v tejto oblasti a ukázať svoju rozhodnosť.
8. Rozmiestniť časť leteckých síl včasného varovania Aliancie na podporu boja proti terorizmu.

Týmito opatreniami bola opätovne potvrdená transatlantická väzba ako aj základné poslanie Aliancie v zmysle garancie kolektívnej obrany vzhľadom na článok 5.

Mimoriadne významný medzník v smerovaní NATO predstavuje Pražský samit Aliancie v roku 2002, ktorý dostal prívlastok transformačný. Lídri Aliancie prijali záverečnú deklaráciu, v ktorej vyjadrili svoje odhodlanie zachovať NATO ako centrálnu inštitúciu kolektívnej obrany, bezpečnostných konzultácií a mnohonárodných vojenských operácií. Deklarácia obsahuje podstatné prvky pre smerovanie ďalšieho vývoja Aliancie [2]:

- vytvorenie síl reakcie Aliancie *NATO Response Force (NRF)*, ktoré dosiahnu počiatočnú operačnú schopnosť do októbra 2004 a plnú operačnú schopnosť do októbra 2006,
- zjednodušenie veliteľskej štruktúry do podoby, ktorá bude štíhlejšia, efektívnejšia a nasaditeľná; bude zložená z dvoch strategických veliteľstiev – operačného a transformačného.
- prijatie Pražského záväzku spôsobilostí v úsilí o zlepšenie a vytvorenie nových vojenských spôsobilostí,
- prijatie novej vojenskej koncepcie obrany proti terorizmu ako súčasť balíka opatrení na posilnenie schopnosti Aliancie v tejto oblasti, vrátane zlepšenia vzájomného poskytovania spravodajských informácií a mechanizmov reakcie na krízy,
- potvrdenie rastúceho významu budovania partnerstiev.

Severoatlantická zmluva z roku 1949 predstavuje strategický dokument Aliancie prvej kategórie. Strategická koncepcia, ktorá je v podstate funkčným a dynamickým pohľadom na zakladajúcu zmluvu, je dokumentom druhej kategórie. Toto vymedzenie umožní významovo zaradiť dokument prijatý na samite Aliancie v Rige v roku 2006. Komplexná politická smernica *Comprehensive Political Guidance (CPG)* je z tohto aspektu dokumentom 2,5 tej kategórie. „Je dokumentom na vysokej úrovni, ktorý dáva politické usmernenie pokračujúcej transformácii NATO. Na ďalších 10 - 15 rokov stanovuje priority všetkým spôsobilostiam, plánovacím disciplinám a spravodajstvu Aliancie. Inými slovami, dokument stanovuje dohodnutú víziu a priority pre pokračujúcu transformáciu NATO. Základný zámer spočíva v tom, aby realizácia *CPG* viedla k rozvíjaniu použiteľnejších spôsobilostí pre budúce operácie a misie, a tým zaistila, že Aliancia zostane efektívnou, dôveryhodnou a relevantnou v 21. storočí“[3].

Koncepcia obsahuje nasledovné opatrenia:

- identifikuje terorizmus a šírenie zbraní hromadného ničenia ako pravdepodobné a najväčšie hrozby pre Alianciu v nasledujúcich 10–15 rokoch,
- podčiarkuje požiadavku, aby sily NATO zostali vyvážené, pružné a agilné a zároveň schopné realizovať plné spektrum operácií, od vysokej po nízku intenzitu,

- zdôrazňuje pravdepodobnosť, že NATO bude musieť realizovať väčší počet menších náročnejších a rozdielných operácií; v tejto súvislosti uvádza rastúci význam stabilizačných operácií a vojenskej podpory pre rekonštrukčné úsilie,
- zdôrazňuje potrebu širokého prístupu k bezpečnosti, nielen ohľadne vlastných nástrojov krízového manažmentu NATO, ale aj zdokonalenia svojej spolupráce so štátmi, inštitúciami a organizáciami mimo NATO s cieľom efektívnejšie spolupracovať v plánovaní a realizácii operácií.

CPG je prioritne zameraná na spôsobilosti Aliancie. V tomto smere ďalej definuje podrobné požiadavky:

- schopnosť realizovať a udržať operácie ďaleko od domáceho územia s malou alebo žiadnou podporou hostiteľskej krajiny,
- schopnosť odstrašovať, narúšať, brániť a chrániť proti terorizmu a chrániť informačné systémy kritickej dôležitosti pre Alianciu pred kybernetickými útokmi,
- schopnosť identifikovať nepriateľské prvky aj v zastavanom prostredí s cieľom viesť operácie spôsobom, ktorý minimalizuje civilné škody a riziká voči vlastným vojakom,
- schopnosť nasadiť sily s najvyššou praktickou mierou interoperability medzi spojencami a partnermi.

Etapu, počas ktorej sa viedli aj úvahy o revízii ostatnej strategickej koncepcie, o jej prispôbení sa novej bezpečnostnej realite, uzatvára samit NATO v Štrasburgu-Kehli v roku 2009. Samit sa konal v roku, kedy Aliancia slávila svoje 60-te výročie vzniku. Rozhodujúce závery, ku ktorým dospeli vrcholní predstavitelia členských štátov, boli zverejnené v „Deklarácii o bezpečnosti Aliancie“ a „Deklarácii Aliancie o Afganistane“.

Samit potvrdil dôležitosť článku 4 zakladajúcej zmluvy, ktorý garantuje konzultácie v prípadoch, keď podľa názoru ktorejkoľvek členskej krajiny bude ohrozená územná celistvosť, politická nezávislosť alebo bezpečnosť niektorej zmluvnej strany. Význam vzájomného dialógu a prijímanie rozhodnutí na základe konsenzu predstavuje základný kameň Aliancie, ktorého dôležitosť je postupom času čoraz markantnejšia. Ďalšie závery sa týkali relevantnosti kolektívnej obrany a politiky „otvorených dverí“ Aliancie. Lídri členských krajín dospeli k zhodnému stanovisku, že Aliancia musí čeliť novým, narastajúcim globálnym hrozbám ako terorizmus, proliferácia zbraní hromadného ničenia a prostriedkov na ich dopravu a kybernetické útoky. Ďalej špecifikovali výzvy týkajúce sa energetickej bezpečnosti, klimatických zmien a hrozieb vyplývajúcich z nestabilných a krachujúcich štátov. Na záver vedúci predstavitelia členských krajín Aliancie stanovili úlohu generálnemu tajomníkovi NATO založiť a riadiť široko spektrálnu skupinu kvalifikovaných expertov, ktorí v blízkej konzultácii so všetkými členmi Aliancie, pripravia návrh novej strategickej koncepcie. Táto má byť predložená na schválenie na nasledujúcom samite Aliancie [4].

Generálny tajomník NATO začal bezodkladne konať a udalosti, ktoré sprevádzali prípravu novej strategickej koncepcie v závere roku 2009 a počas roku 2010, nasledovali v rýchlom slede.

2. NOVÁ STRATEGICKÁ KONCEPCIA VO FINÁLE

Aliancia formálne začala proces tvorby novej strategickej koncepcie na bezpečnostnej konferencii v Bruseli 7. júla 2009. Konferencia zároveň bola podnetom na spustenie rozsiahlej diskusie Aliancie s odborníkmi z bezpečnostnej komunity ako aj so širokou verejnosťou. Týmto bola podporená jedna z funkcií koncepcie, ktorou je otvorená diplomacia. Na konferencii vystúpila aj bývalá ministerka zahraničných vecí USA Madeleine K. Albright, ktorá bola neskôr v auguste 2009 ustanovená generálnym tajomníkom Aliancie do predsedníckej funkcie skupiny dvanástich expertov. Úlohou skupiny bola príprava podkladov

pre novú strategickú koncepciu. Nominovaním vysoko renomovanej diplomatky vyjadrili USA vážnosť s akou pristúpili k tvorbe novej strategickej koncepcie. Podpredsedom skupiny bol Jeroen van der Veer z Holandska. Celkove bola skupina vyváženou kombináciou odborníkov z prostredia Aliancie aj mimo nej, verejného aj súkromného sektora, tzv. „think-tanks“ a akademického prostredia. Slovensko malo zastúpenie svojím členom v skupine externých poradcov.

Samotná činnosť skupiny bola rozdelená do dvoch fáz. Prvá fáza je označovaná ako „reflexná“ a trvala od septembra 2009 do februára 2010. Počas tohto obdobia prebiehal otvorený dialóg v bezpečnostnej komunite so zámerom špecifikovať zmeny v bezpečnostnom prostredí, z nich vyplývajúce hrozby a spôsoby ako im bude Aliancia čeliť. V priebehu pol roka boli zorganizované štyri semináre, každý orientovaný na špecifickú oblasť pripravovanej strategickej koncepcie. Prvý seminár sa konal 16. októbra v Luxemburgu so zameraním na hlavné úlohy Aliancie ako aj priority jej stratégie v 21. storočí. Druhý seminár sa uskutočnil 13. novembra v Brde v Slovinsku. Na základe skúseností z aktuálnych operácií NATO boli skúmané dopady na stratégiu Aliancie, spôsoby reakcie na nové hrozby, rozsah a spôsob participácie Aliancie na ich riešení. Tretí seminár, organizovaný 14. januára 2010 v Nórsku v Osle, bol tematicky sústredený na dôležitú otázku kooperácie Aliancie s partnerskými a kontaktnými krajinami. Ako poznamenala Madeleine K. Albright vo svojom príhovore „Partnerská spolupráca je kľúčová v akejkoľvek realistickej vízii budúcnosti NATO. Uplynulé roky vyvolali potrebu väčšej flexibility a dosahu NATO a my sme zistili, že partnerská spolupráca môže pôsobiť ako sila a multiplikátor efektívnosti“ [5]. Záverečnou udalosťou reflexnej fázy bol štvrtý seminár usporiadaný vo Washingtone v dňoch 22. až 23. februára 2010. Konal sa na pôde *National Defence University*. Účastníci diskutovali prioritné otázky ďalšej politickej a vojenskej transformácie Aliancie, jej vojenských štruktúr a spôsobilostí. Kľúčové tematické okruhy boli koncentrované na kredibilitu článku 5 Severoatlantickej zmluvy, adaptáciu spôsobilostí Aliancie vzhľadom na nové bezpečnostné výzvy a na naliehavý problém týkajúci sa efektívnosti vojenských štruktúr a ich možnej reformy.

Druhá fáza činnosti skupiny expertov trvala od marca do mája 2010. Dostala prívlastok „konzultačná“. Členovia skupiny uskutočnili rokovania v jednotlivých členských krajinách Aliancie so zástupcami vlády ako aj s odborníkmi z vládnych inštitúcií a mimovládnych organizácií. Výsledkom konzultácií bolo získanie relevantných informácií, ktoré by napomohli finalizácii záverečnej správy. Zo skupiny expertov zavítala 20. apríla 2010 na Ministerstvo obrany SR veľvyslankyňa Kanady v Rakúsku Marie Gervais-Vidricaire. Rozhovory sa týkali základných problémov súvisiacich s novo pripravovanou koncepciou. Pozornosť bola venovaná aj dôležitosti článku 4 Severoatlantickej zmluvy, ktorý sa týka konzultácií v rámci NATO. Ďalej bol vyjadrený konsenzus ohľadne zachovania politiky otvorených dverí Aliancie.

17. mája 2010 boli Severoatlantickej rade v Bruseli predstavené analýzy a odporúčania skupiny expertov k novej strategickej koncepcii. Záverečná správa pod názvom „*NATO 2020: Assured security; Dynamic engagement*“ vychádzala z faktov a poznatkov získaných počas prvej fázy činnosti skupiny.

Od leta 2010 vstúpila príprava novej strategickej koncepcie do tretej záverečnej fázy, t.j. fázy prípravy pracovnej verzie koncepcie a finálnych rokovaní (*drafting and final negotiation phase*).

S akými výsledkami práce na novej strategickej koncepcie sa môžeme stretnúť? K akým návrhom dospeli zainteresované subjekty do súčasnej doby?

Skupina expertov v oblasti predpokladaných zmien v bezpečnostnom prostredí a hrozieb pre Alianciu dospela k nasledujúcim záverom [6]:

- Konvenčná vojenská agresia voči Aliancii alebo jej členom je nepravdepodobná, ale nemôže byť úplne ignorovaná.
- Najpravdepodobnejšie hrozby pre NATO v nasledujúcom desaťročí sú nekonvenčné, zvlášť tieto tri: 1) útok balistickou raketou (či už jadrovou alebo inou); 2) útoky medzinárodných teroristických skupín; a 3) kybernetické útoky rôznej intenzity. Rizikom je aj množstvo ďalších hrozieb, vrátane narušenia energetických a námorných dodávkových trás, ničivých následkov globálnych klimatických zmien a finančná kríza.
- Nebezpečenstvo predstavované netradičnými hrozbami má zjavný dopad na pripravenosť Aliancie, vrátane jej vlastnej definície bezpečnosti, definovania útoku v zmysle článku 5, stratégie odstrašenia, potreby jej vlastnej vojenskej transformácie, schopnosti rýchleho rozhodovania a tiež jej spoliehania sa na krajiny a organizácie mimo jej hraníc.

Druhá oblasť novej strategickej koncepcie sa týka základných úloh Aliancie. Skupina expertov dospela ku konsenzu, že strategická koncepcia 2010 by mala zdôrazniť nasledujúce štyri základné úlohy [6]:

1. Udržať schopnosť odstrašenia a obrany členských štátov proti akejkoľvek hrozbe agresie.
2. Prispievať k širšej bezpečnosti celého euroatlantického regiónu.
3. Služiť ako transatlantický nástroj pre bezpečnostné konzultácie a krízový manažment týkajúci sa všetkých záležitostí, ktorým Aliancia čelí.
4. Zväčšiť rámec a zlepšiť manažment partnerskej spolupráce.

Počas diskusií sa objavili odlišné názory na pomer medzi aktivitami NATO súvisiacimi s kolektívnou obranou v zmysle článku 5 a medzi tzv. *Out-of-Area* operáciami. Na jednej strane niektoré členské štáty, najmä Poľsko a pobaltské štáty, naliehajú na posilnenie kolektívnej obrany územia Aliancie. Vzhľadom na traumatizujúce skúsenosti z minulosti, by uvítali väčší dôraz Aliancie na deklaráciu kolektívnej obrany, napríklad cvičeniami vojsk NATO v týchto oblastiach ako aj strednodobým plánovaním (*contingency planning*) zameraným na územie členských štátov. Na druhej strane sú tu „staré“ členské krajiny, ktoré vidia narastajúci význam zásahu Aliancie proti vonkajším hrozbám v miestach ich vzniku. Dosiahnuť konsenzus týkajúci sa prijateľného pomeru „vnútorných a vonkajších“ aktivít Aliancie je výzvou pre novú koncepciu.

Iný naliehavý problém predstavuje nebezpečenstvo kybernetických útokov a nájdenie primeranej odpovede Aliancie na túto hrozbu. Na mieste je otázka: Má Aliancia reagovať na kybernetický útok v zmysle článku 5? Aliancia deklarovala zámer vytvoriť špecializované štruktúry zaoberajúce sa informačnou bezpečnosťou a realizovať spoločné cvičenia na tematiku útokov v kybernetickom priestore. Ak Aliancia uplatní článok 5 na kybernetické útoky proti nej, je nevyhnutné vytvoriť adekvátne spôsobilosti na efektívne protiopatrenia. Očakáva sa, že na samite v Lisabone bude schválený koncept obrany proti počítačovým útokom.

Pred Alianciou stojí celý rad naliehavých výziev, ktorých odraz budeme hľadať v novej strategickej koncepcii 2010. Vzhľadom na obmedzený rozsah príspevku, sa ešte zmienime o dopadoch finančných reštrikcií na obranu a s tým spojenou redukciou administratívnych nákladov Aliancie.

V NATO je prijatá zásada každoročne vyčleňovať na obranu minimálne 2% HDP. Skutočnosť je však taká, že len malý počet krajín spĺňa túto požiadavku. Generálny tajomník NATO Anders Fogh Rasmussen konštatoval na tlačovej konferencii po schôdzke ministrov obrán NATO v Bruseli 10. – 11. júna 2010, že „finančná kríza vyvolala enormný tlak na obranné rozpočty vo všetkých členských krajinách NATO. Mnohé už zrealizovali škrt, niektoré veľmi hlboké“ [8]. Počas stretnutia sa účastníci zhodli na troch základných prístupoch:

1. Je potrebné „orezať tuk a nie svaly“. Aj keď sa hľadajú úspory, musí byť zachovaná schopnosť odštražiť útok proti Aliancii a viesť nevyhnutné operácie. Bezpečnosť Aliancie nemôže byť ohrozená.
2. „Krájanie salámy“ je zlý prístup. Nie je možné redukovat' rovnaké percentá zo všetkého. Aliancia si musí určiť priority potrieb, t.j. aké sily, kde a kedy bude schopná v skutočnosti nasadiť.
3. Prístupovať k problému koherentne ako skutočná aliancia. Zachovať základné spôsobilosti, vyhnúť sa neefektívnym duplicitám a spoločne získať to, čo krajiny individuálne nedokážu riešiť.

Predstavy o zoštíhlení riadiacich štruktúr Aliancie naznačil generálny tajomník vo svojom vystúpení na tlačovej konferencii počas stretnutia ministrov zahraničných vecí a ministrov obrán. Toto stretnutie, označované vzhľadom na svoj význam ako *Jumbo meeting*, sa konalo 14. októbra 2010 v Bruseli. Ako uviedol generálny tajomník „teraz máme jasný mandát pre reformy a jasnú predstavu ako bude reforma vyzerat'“ [8]. V súčasnosti Aliancia disponuje počtom okolo 13 000 osôb v 11 veliteľstvách. Očakávaný stav novej veliteľskej štruktúry je menej ako 9 000 osôb bez negatívnych dopadov na spôsobilosti Aliancie. Redukcia sa dotkne aj agentúr zo súčasných 14 na 3.

Novej strategickej koncepcii bol venovaný samostatný panel na konferencii GLOBSEC 2010, ktorú organizovala Slovenská atlantická komisia 13. a 14. septembra 2010 v Bratislave. Počas panelovej diskusie bol vyjadrený názor, že z dôvodu škrtnania vojenských rozpočtov ministrami obrán Aliancie, existuje riziko, že nová strategická koncepcia by mohla byť irelevantná, pretože jej odporúčania by mohli byť jednoducho neuskutočniteľné z finančného hľadiska. „Podstatou novej strategickej koncepcie je povedať, ako budeme bojovať v budúcných vojnách a nakoľko si ich budeme môcť dovoliť“, vysvetľoval profesor obrannej stratégie na Holandskej akadémii obrany Lindley-French. Ak Strategická koncepcia neposkytne kredibilné odpovede na tieto otázky, NATO nebude schopné naplniť jeho fundamentálny účel. Lindley-French preto vyzval európskych spojencov, aby začali šetriť finančné prostriedky integrovaním štruktúr svojich ozbrojených síl a budovaním jedinečného európskeho piliera NATO, ktorý by slúžil tak NATO, ako aj EÚ [9].

Kritické hlasy o nedostatočnej finančnej podpore Aliancie zazneli už skôr počas roka 2010. Či už to bol minister obrany USA Robert Gates, ktorý charakterizoval Európu ako nadmieru demilitarizovanú [10] alebo strategický veliteľ NATO v Európe admirál Jim Stavridis, ktorý, v narážke na alokovanie rozpočtov na obranu, rozhodne poznamenal, že 2% sú 2% [11].

Slovenská republika sa tiež musí vyrovnávať s dopadmi finančnej krízy. Vyčlenenie prostriedkov na obranu v návrhu rozpočtu Slovenskej republiky na rok 2011 vo výške 1,07% ďaleko zaostáva za požadovanou hodnotou. Hoci bola následne položka pre rezort obrany navýšená o 20 miliónov eur, aj tak Slovensku pripadne miesto niekde na konci rebríčka krajín Aliancie. Na druhej strane sa Slovensko snaží tento hendikep kompenzovať zvýšením počtu vojakov, ktorí budú nasadení do najdôležitejšej operácie Aliancie *ISAF* v Afganistane. Podobná situácia je aj v Českej republike, kde je navrhovaných na obranu 1,15% HDP.

ZÁVER

Nová strategická koncepcia sa bude zaoberať omnoho širším okruhom bezpečnostných výziev a efektívnou reakciou Aliancie v nastávajúcom období. V príspevku sme bližšie nerozoberali otázky partnerskej spolupráce, zvýšenej kooperácie s Ruskou federáciou, politiky otvorených dverí, konzultácií a spôsobov prijímania rozhodnutí v rámci Aliancie, komplexného prístupu, vytvorenia civilných plánovacích spôsobilostí a iné.

Napriek zložitosti procesu a rozsahu úloh sa očakáva, že strategická koncepcia Aliancie 2010 bude dokumentom jednoduchým, stručným a hlavne zrozumiteľným pre širokú verejnosť. Ako poznamenala Madeline K. Albright „Pôvodná Severoatlantická zmluva pozostáva z 23 viet. Naša súčasná strategická koncepcia má 65 paragrafov. Ak chceme aby zámer NATO bol pochopený, musíme hovoriť jazykom, ktorý bude zrozumiteľný normálnym ľuďom“ [12].

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. *174 PCTR 07 E rev 1 – The fight against terrorism – Impact and implications for the Atlantic alliance* [online]. NATO Parliamentary Assembly [Brusel (Belgicko)] : Committee reports, 2007 [cit. 2010-10-05].
<<http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=1175>>
2. *Prague Summit Declaration* [online]. NATO HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO Press Releases, Nov. 2002 [cit. 2010-10-05]. Dostupné na internete:
<<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm>>
3. *Úvod do Komplexnej politickej smernice* [online]. NATO HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO Revue, 2007 [cit. 2010-10-06]. Dostupné na internete:
<<http://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/slovak/art2.html>>
4. *Declaratin on Alliance Security* NATO HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO Press Releases, Apr. 2009 [cit. 2010-10-06]. Dostupné na internete:
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm?mode=pressrelease>
5. *NATO partnerships discussed at Strategic Concept. Seminar in Norway* [online]. NATO HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO News, Jan. 2010 [cit. 2010-10-10]. Dostupné na internete:
<http://www.nato.int/cps/en/SID-1B3D49C5-8AC026FC/natolive/news_60693.htm?>
6. *NATO 2020: Assured security; Dynamic engagement. Analysis and recommendation of the group of experts on a new strategic concept for NATO* [online]. [cit. 2010-10-10]. Dostupné na internete: <<http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>>
7. *Tlačová konferencia generálneho tajomníka Anders Fogh Rasmussena po stretnutí ministrov obrán NATO* [online]. HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO Newsroom, Jun. 2010 [cit. 2010-10-11]. Dostupné na internete:
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_64277.htm>
8. *Otváracie poznámky generálneho tajomníka Anders Fogh Rasmussena na tlačovej konferencii po stretnutí ministrov zahraničných vecí a obrán* [online]. HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO Newsroom, Oct. 2010 [cit. 2010-10-11]. Dostupné na internete:
<http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_66953.htm htm>
9. *Panelová diskusia o novej strategickej koncepcii nato na konferencii GLOBSEC 2010* [online]. [cit. 2010-10-11]. Dostupné na internete:
<http://www.ata-sac.org/subory/file/Sumar_STRATCON_GLOBSEC_2010.pdf>
10. *Seminár o strategickej koncepcii NATO. Poznámky ministra obrany Roberta M.Gatesa* [online]. National Defense University [Washington, D.C. (USA)] : Feb. 2010 [cit. 2010-10-12]. Dostupné na internete:
<http://www.defense.gov/speeches/speech.aspx?speechid=1423>

11. *Stavridis: 2% is 2%* [online]. Atlantic Council [Washington, D.C. (USA)] : May 2010 [cit. 2010-10-12]. Dostupné na internete: http://www.acus.org/new_atlanticist/stavridis-2-2
12. *Launching NATO's New Strategic Concept. Keynote Address by The Hon. Madeleine K. Albright* [online]. HQ [Brusel (Belgicko)] : NATO Newsroom, Jul. 2009 [cit. 2010-10-12]. Dostupné na internete: <http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_56158.htm>

AUTORI:

Doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
e-mail: peter.spily@aos.sk

Doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD.
Prorektor pre vedu
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
e-mail: pavel.necas@aos.sk

ROZWÓJ I UPADEK FRAKCJI ARMII CZERWONEJ W REPUBLICIE FEDERALNEJ NIEMIEC

Błażej STASIA CZYK

ABSTRACT:

The paper aims at presenting the evolution of the leftist terrorism in the Federal Republic of Germany. The terrorism organizations that were brought into being after 1968 exerted a profound influence on the internal policy of the Federal Republic of Germany of the 90's and started to decline in the 80's. They finally ceased to function in the 90's due to defeat of the armed struggle.

For the main source of those attacks the organizations took the representatives of the ruling order, so the milieu of bankers and the representatives of administration and order services. They become an excellent example telling in what way relatively few groups of the organization members that are determined to their actions are able to function in spite of enormous financial resources that were set against them. In their opinion, the reason for the end of their work is ideological exhaustion.

Analysing the work of RAF one should pay special attention to the influence which was put by this organization on the other terrorist groups in the whole world.

From the perspective of contemporary struggle with terrorism, one must be cognizant of the fact that RAF, due to their numerous connections in many different parts of the world, became the first global terrorist organization – a kind of prototype of these organizations as we know today.

Keywords: Red Army Fraction, terrorism, Mass media, political extremism

Przedmiotem pracy jest prezentacja ewolucji lewicowy terroryzm w Republice Federalnej Niemiec. Organizacje terrorystyczne, które pojawiły się po roku 1968 wywarły ogromny wpływ na politykę wewnętrzną RFN lat siedemdziesiątych, by zacząć słabnąć w latach osiemdziesiątych i ostatecznie przestać funkcjonować w latach dziewięćdziesiątych z powodu porażki walki zbrojnej. Za główne źródło swoich ataków organizacje te przedstawiały sobie przedstawicieli rządzącego porządku: bankierów, przedstawicieli administracji oraz służb porządkowych. Są one doskonałym przykładem jak stosunkowo nieliczne grupy członków organizacji zdeterminowanych do swojej działalności, są w stanie funkcjonować pomimo ogromnych środków jakie zostały im przeciwstawione, a za kres swojej działalności uznały wyczerpanie ideologiczne. Analizując działalność RAF należy zwrócić szczególną uwagę na wpływ jaki ta organizacja wywarła na inne ugrupowania terrorystyczne na całym świecie. Z punktu widzenia współczesnych zmagania z terroryzmem musimy zdać sobie sprawę z faktu, że RAF dzięki swoim licznym powiązaniom w wielu miejscach na świecie stała się pierwszą globalną organizacją terrorystyczną – pewnego rodzaju pierwowzorem tych organizacji jakie znamy dzisiaj.

Sytuacja społeczna w RFN w latach 60 tych – geneza ruchu.

Okres lat sześćdziesiątych to fala kontestacji i niezadowolenia z zastanego porządku jaka przelała się przez Europę i Stany Zjednoczone. Miało to wyraźny oddźwięk w RFN, ponieważ właśnie ten kraj był politycznym spadkobiercą III Rzeszy. W RFN protesty były wyjątkowo mocno skierowane przeciw „poprzedniej generacji” odpowiedzialnej za Oświęcim i najstraszliwszą z wojen w dziejach ludzkości. Podbudowę teoretyczną dla niezadowolonych z rzeczywistości studentów i uczniów zapewniały prace twórców szkoły

frankfurckiej i jej krytycznych teorii Theodora W. Adorno i Herberta Marcuse'a, filozofa Ernsta Blacha, czy francuskiego egzystencjalisty Jeana Paula Sartre'a.

Za początek zorganizowanego ruchu niezadowolenia możemy przyjąć połowę lat 60, kiedy to powstała opozycja pozaparlamentarna (APO – Außerparlamentarische Opposition), organizacja ta była mocno wspierana przez Socjalistyczny Związek Studentów Niemieckich (SDS – Sozialistischer Demokratische Union). Główne tezy to sprzeciw przeciwko rządzącej w Bonn od 1966 koalicji CDU/CSU (Christlich Demokratische Union – Unia Chrześcijańsko Demokratyczna; Christlich Soziale Union – Unia Chrześcijańsko Społeczna) i pochodzącym z CDU Kanclerzem Kurtem Georgem Kiesingerem od 1933r. członka NSDAP, w latach 1945 - 1946 internowanego, uwolnionego jednak od wszystkich zarzutów o współudział w zbrodniach nazistowskich przez komisją denazyfikacyjną. Kolejny zarzut to brak silnej opozycji w parlamencie – jedyną partią opozycyjną była licząca niewielu członków a więc bardzo słaba (FDP Freie Demokratische Partei - Wolna Partia Demokratyczna). Fala krytyki dotyczyła również Uniwersytetów – zarzucano im posługiwanie się przestarzałymi przepisami, wnoszono o większą demokratyzację polityki Wyższych Uczelni. Postulaty te przyciągały do APO coraz większe kręgi studentów niezadowolonych z polityki z jaka spotykają się na Uniwersytetach. Młodzi ludzie w latach siedemdziesiątych chcieli postrzegać się jako nowe pokolenie. Chcieli wyraźnie odciąć się od sytuacji jaka wokół siebie zastali. Szczególnie drażliwym i spychanym na margines tematem w powojennych Niemczech był udział ich obywateli w zbrodniach nazistowskich. Młodzi ludzie zarzucali pokoleniu swoich rodziców wypieranie się przez nich odpowiedzialności za udział w nazistowskich zbrodniach.

Tak zwana wielka koalicja CDU/CSU i SPD pod przewodnictwem Kanclerza Kiesingera to okres długo oczekiwanej stabilizacji ekonomicznej i poprawy stosunków ze wschodnimi sąsiadami RFN. Panował coraz powszechniejszy dobrobyt i mało kto ze starego pokolenia chciał już pamiętać mroczne czasy nazizmu. Jednak młodzi ludzie oczekiwali czegoś innego postulowali rozliczenie się z przeszłością a nie wyparcie jej z pamięci. Na ten podatny antywojenny grunt trafiła jeszcze interwencja USA w Wietnamie. Młodzi ludzie otwarcie popierali działania partyzanckie Wietkongu i solidaryzowali się z nim. Wpisywało się to w ogólnoswiatowe ruchy pacyfistyczne popularne w wielu krajach Europy Zachodniej i USA. W wyniku przedłużającego się konfliktu w Wietnamie wzrastała gotowość studentów do użycia przemocy²⁰⁹.

Atmosfera stawała się coraz bardziej napięta. Punktem zwrotnym była demonstracja przeciwko wizycie ówczesnego Szacha Iranu Rezy Pahlawiego 2 Czerwca 1967r. To właśnie podczas tej demonstracji Policjant Karl-Heinz Kurras zastrzelił nieuzbrojonego studenta Benno Ohnesorga. Jego śmierć była punktem zwrotnym w dziejach zachodniemieckiego terroryzmu.

Podczas konferencji po śmierci Ohnesorga, Gundrun Ensslin przyszła terrorystka RAF wypowiedziała znamienne słowa: to faszystowskie państwo ma zamiar zabić nas wszystkich. Musimy zorganizować opór. Na przemoc można odpowiedzieć tylko przemocą. To jest pokolenie Oświęcimia, z nimi nie można dyskutować²¹⁰.

²⁰⁹ Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., Terroryzm, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, str.71

²¹⁰ <http://www.terroryzm.com/article/print/285/Najwazniejsze-lewicowe-organizacje-terrorystyczne-dzialajace-na-terenie-Niemiec-RAF-Ruch-2-Czerwca-AIZ-artykul.html> data pobrania: 26.01.2010

Fot 1 Benno Ohnesorg kilka minut po zamachu

(<http://images.google.pl/imgres?imgurl=http://kritischlinks.files.wordpress.com/2009/05/benno-ohnesorg1.jpg>)

Wydarzenia z 2 czerwca 1967r. były kluczowe dla późniejszych pokoleń niemieckiego terroryzmu lewicowego. Została zniszczona bariera chroniąca przed akcjami z użyciem przemocy przeciwko państwu i społeczeństwu. Ruch studencki zorganizował się i rozpoczął nasilone działania przeciwko pismom wydawnictwa Springer a w szczególności przeciwko popularnemu dziennikowi „Bild”. APO oskarżała te dzienniki o tworzenie jej negatywnego wizerunku w społeczeństwie²¹¹. Prasa wydawana przez wydawnictwo Axel Springer była bardzo konserwatywna (szczególnie dziennik Bild). Było to widoczne już w roku 1963, kiedy to na łamach tych mediów ostro krytykowano przeciwników wojny w Wietnamie. Prasa Springera stała się więc celem ataków protestującej młodzieży²¹².

Jednak wspólny wróg jakim dla młodych studentów byli przedstawiciele starszego pokolenia, a także wszystkie organizacje, które utożsamiano z aparatem przymusu nie uchroniły Socjalistycznego Związku studentów Niemieckich (SDS) przed rozpadem. Organizacja podzieliła się w 1968r. na wiele małych kół i grup, o odmiennych poglądach. Jedną z tych grup, której przewodzili Andreas Baader i Gudrun Ensslin, do których dołączyła później dziennikarka Ulrike Mainhof zeszła do podziemia i wybrała walkę zbrojną jako narzędzie swojej polityki.

Pierwsze pokolenie RAF – początek walki zbrojnej

Za początek niemieckiego terroryzmu lewicowego uważa się 2 Kwietnia 1968r. kiedy to członkowie RAF Andreas Baader, Gudrun Ensslin, Thorwald Proll i Horst Söhnlein podłożyli bomby w wyniku wybuchu których spłonęły dwa domy towarowe we Frankfurcie nad Menem. W kilka dni po zamachu Policja niemiecka ujęła sprawców i zostali oni skazani na trzy lata więzienia. Po wniesieniu o rewizję wyroku do Sądu Federalnego uzyskali oni jednak tymczasową wolność. Akcja ta miała zwrócić uwagę społeczeństwa niemieckiego na wszechogarniający zdaniem członków grupy konsumpcjonizm oraz na zbrodnie dokonywane w Wietnamie. Sąd odrzucił jednak rewizję wyroku i członkom grupy groził powrót do więzienia. Wobec groźby powrotu do więzienia członkowie grupy zdecydowali się na zejście do podziemia i stworzenie zbrojnej organizacji na wzór południowoamerykańskiej miejskiej partyzantki. Jednak w tym czasie Andreas Baader został ponownie aresztowany i plan musiał ulec zmianie. Pozostali członkowie grupy postanowili uwolnić Baadera. Pretekstem do spotkania z Baaderem dostarczyła dziennikarka i członek grupy Ulrike Meinhof, której udało

²¹¹ Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., op. cit., str. 71

²¹² Maniszewska K., Terroryzm a media. Środki masowego przekazu a rozwój terroryzmu w Republice Federalnej Niemiec w latach 1968-1998., Oficyna Wydawnicza Atut Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2006, str. 68

się zaaranżować spotkanie z nim pod pretekstem napisania książki. Podczas spotkania w bibliotece Baader został uwolniony, a strażnik Georg Linke został ciężko ranny.

Akcja miała miejsce 14 maja 1970r. I była to pierwsza akcja RAF - Rote Armee Fraktion Frakcja Armii Czerwonej taką bowiem nazwę przyjęła organizacja. Jako symbol członkowie wybrali niemiecki pistolet maszynowy Heckler & Koch MP5 na tle czerwonej gwiazdy

Rys 2 Logo RAF

(http://de.wikipedia.org/wiki/Rote_Armee_Fraktion)

We wczesnym okresie istnienia grupy część z członków nawiązała kontakt z Organizacją Wyzwolenia Palestyny i udali się do ich obozów w Jordanii i Syrii na przeszkolenie. Jednak współpracę nie można było uznać za udaną ponieważ Niemcy chcą tylko dyskutować, a nie strzelać i ciężko pracować²¹³. Widoczne były również różnice kulturowe, które uniemożliwiły współpracę. Stosunki pomiędzy Niemcami a ich palestyńskimi gospodarzami były tak napięte, że po dwóch miesiącach poproszono aby goście wyjechali²¹⁴. Po powrocie grupa aby zapewnić sobie środki pieniężne potrzebne do dalszego istnienia organizacji dokonuje kilku napadów rabunkowych na banki i instytucje finansowe. Działalność organizacji krystalizuje się i grupa w kwietniu 1970 r. ogłasza swój manifest programowy „Koncepcja miejskiej partyzantki”. 22 stronicowy dokument został podzielony na rozdziały- Konkretna odpowiedź na konkretne pytania; Metropolia Republika Federalna; Rewolta studencka; Prymat praktyki; Partyzantka miejska; Legalne i nielegalne²¹⁵.

Możemy przeczytać w nim między innymi: Wielkie krzyki wokół nas zawdzięczamy towarzyszom z Ameryki Łacińskiej, ponieważ przeprowadzili oni jasną linię podziału pomiędzy sobą a wrogiem, dlatego za podejrzenie kilku napadów na banki, rządzący tak energicznie występują przeciwko nam, jakby już istniało to co zamierzamy budować: Partyzantka Miejska Frakcji Armii Czerwonej²¹⁶.

Uważamy, że organizacja grup zbrojnego oporu w Niemczech Zachodnich i Berlinie Zachodnim jest właściwa, możliwa i uzasadniona. Oświadczamy ponadto że właściwe, możliwe i uzasadnione jest teraz prowadzenie wojny przez partyzantkę miejską(...) Może ona i musi zacząć się właśnie teraz, bo bez niej nigdy nie dojdzie do antyimperialistycznej walki w metropoliach(...)Koncepcja miejskiej partyzantki wzięła się z Ameryki Łacińskiej. Może mieć ona miejsce tak samo tutaj jak i tam, służąc jako metoda rewolucyjnej interwencji

²¹³ Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., op. cit., str. 72

²¹⁴ Hoffman B., Oblicza terroryzmu, Bertelsmann Media, Warszawa 2001, str. 79

²¹⁵ Maniszewska K., Terroryzm a media. Środki masowego przekazu i literatura a rozwój terroryzmu w Republice Federalnej Niemiec w latach 1968-1998, Oficyna wydawnicza Atut Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2006, str. 95

²¹⁶ Maniszewska K., op. cit., str. 102

ogólnie słabych sił rewolucyjnych. RAF zamyka ten dokument przez umieszczenie siebie na tle międzynarodowym. Prowadzić działania zbrojne jako miejska partyzantka oznacza prowadzić antyimperialistyczną walkę ofensywnie. Frakcja Czerwonej Armii tworzy związek pomiędzy walką legalną i nielegalną, między walką narodową i międzynarodową, pomiędzy walką polityczną a walką zbrojną, a także pomiędzy strategicznym i taktycznym położeniem międzynarodowego ruchu komunistycznego²¹⁷. Manifest ten jak i wiele dokumentów lewicowych radykałów jest mocno zakorzeniony w marksizmie – leninizmie.

Akcje zbrojne przeprowadzane przez RAF zaczynają skutkować pierwszymi ofiarami śmiertelnymi. W wyniku akcji przeciwko terrorystom w wyniku kontroli drogowej zastrzelona została 15 Lipca 1971r. Petra Schelm. Kilka tygodni później Policjant Norbert Schmidt zostaje zastrzelony podczas kontroli drogowej. Jednocześnie prowadzono dalszą politykę zamachów bombowych, podłożono ładunki wybuchowe pod kwaterę główną V Korpusu Armii Stanów Zjednoczonych, w wyniku którego zginął jeden żołnierz, a 13 odniosło rany. Było to aktem sprzeciwu przeciwko polityce USA prowadzonej w Wietnamie. Nastąpiły kolejne zamachy m.in. w siedzibie głównej augsburskiej Policji, na pracowników Sądów w akcie zemsty za złe traktowanie osadzonych w więzieniach członków RAF. Celem zamachy był też zamach na budynek wydawnictwa Springer w Hamburgu oskarżanego o antylewicową propagandę i prowadzenie polityki pro amerykańskiej. Ostatnim wielkim atakiem terrorystycznym był zamach na Kwaterę Główną Amerykańskich Sił Zbrojnych w Europie w Heidelbergu, w wyniku którego wielu żołnierzy odniosło poważne rany. Na reakcję ze strony Rządu Republiki Federalnej Niemiec w związku z taką eskalacją przemocy nie trzeba było długo czekać. Zorganizowano największą akcję Policji przeciwko terrorystom. W wyniku jej działań udało się ująć głównych członków organizacji m.in. Baadera, Ensslin i Meinhof. Po długim i burzliwym procesie zostali oni skazani na dożywocie za dokonane zabójstwa.

Drugie pokolenie RAF – eskalacja konfliktu

Pomimo osadzenia głównych członków RAF w więzieniu walka wymierzona w Instytucje Państwa trwała dalej. Członkowie RAF żądali przyznania im statusu jeńców wojennych, i przeprowadzali zakrojone na szeroką skalę strajki głodowe. Pomimo przebywania w więzieniach o zaostrzonym rygorze więźniowie mieli doskonale rozwinięty system łączności pozwalający im koordynować akcje pomiędzy poszczególnymi członkami organizacji. Akcje głodowe miały także spowodować polepszenie wizerunku RAF w społeczeństwie.

Ważnym elementem w strategii działania tej grupy po 1973r. Była kampania o zdobycie poparcia społecznego. Doświadczenia z tego właśnie roku wskazały grupie bowiem, że nie może prowadzić skutecznej działalności terrorystycznej jeśli nie posiada najmniejszego choćby poparcia. Kampania ta rozpoczęła się planową akcją, mającą ukazać więzionych terrorystów jako ofiary przemocy stosowanej przez aparat państwa²¹⁸. Dzięki temu udało im się zdobyć przychylną pewnej liczby społeczeństwa jako ofiar systemu. Gdy 9 Listopada 1974r. W wyniku strajku głodowego umiera Wittlich Holger Mains, jego śmierć odbija się szerokim echem w mediach. Dzięki temu zmniejszono rygor działaczom organizacji co umożliwiło powolną odbudowę struktur RAF. Ogromną rolę w tej działalności mieli obrońcy członków RAF – za co zresztą znaleźli się na ławie oskarżonych. Nastąpił okres odbudowy drugiego pokolenia RAF. Których głównym celem było uwolnienie pozostałych w więzieniach członków. Aby wymusić uwolnienie pozostałych w więzieniach

²¹⁷ <http://www.internacjonalista.pl/historia-i-wspoczesno/panstwo-policyjne/873-uzbroi-ducha-krotka-historia-frakcji-czerwonej-armii.html>

²¹⁸ Tomczak M., Przemoc i polityka. Z dziejów terroryzmu skrajnej lewicy w RFN i Berlinie Zachodnim, Krajowa Agencja wydawnicza, Poznań, 1984, str. 38

terrorystów oddział RAF zajął niemiecką ambasadę w Sztokholmie. Wzięto 14 zakładników, jednak rząd niemiecki nie chciał spełnić ich żądań. Terrorysty zastrzelili więc attaché wojskowego i referenta do spraw gospodarczych. Jednak zamach nie był dobrze przygotowany, dwóch terrorystów zginęło w przypadkowym wybuchu jednego z ładunków wybuchowych, a pozostałych dwóch aresztowano. Oprócz śmierci głodowej Holgera Meinsa jeszcze jedno zdarzenie wywarło wstrząs na drugim pokoleniu RAF. W nocy z 8 na 9 Maja Ulrike Meinhof zostaje znaleziona martwa w swej celi. Przyczyny jej śmierci nie zostały do tej pory dostatecznie zbadane. Jednak jej śmierć umocniła tylko członków RAF, że można było zrobić więcej dla swoich towarzyszy. Rozpoczęto drobniagowe przygotowania do ostatecznej konfrontacji z rządem RFN. Rozpoczął się rok 1977, najdramatyczniejsza faza konfrontacji RAF-u z państwem -Niemiecka Jesień²¹⁹.

Jako ofiary wybrano najbardziej prominentnych przedstawicieli niemieckiego przemysłu i rządu. Jako pierwszą ofiarę wyznaczono prokuratora generalnego Siegfrieda Bubacka. Zginął on wraz ze swoim kierowcą i towarzyszącym im Prokuratorem w drodze do pracy.

Rys 3 Fotografia miejsca zamachu na Siegfrieda Bubacka

(<http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-21065.html>)

Jako najważniejszy cel pozostali na wolności członkowie RAF postawili sobie uwolnienie pozostałych w więzieniu współtowarzyszy broni. Dlatego bardziej skłaniano się za uprowadzeniami i próba wymiany wysokich urzędników i przedsiębiorców na członków swojej organizacji niż za zwykłymi morderstwami. Kolejną ofiarą był rzecznik zarządu Dresdner Bank Jürgen Ponto, nie udało się go jednak uprowadzić i został zastrzelony we własnym domu 30 Lipca 1977r. Najbardziej jednak spektakularną akcją było uprowadzenie prezydenta Niemieckiego Związku Pracodawców Hannsa – Martina Schleyera. Szofer i towarzyszący mu policjanci zostali brutalnie zastrzeleni. Porywacze żądali uwolnienia z więzień przetrzymywanych współwięźniów, ale rząd niemiecki nie chciał spełnić żądań terrorystów i grał na zwłokę. W akcie wsparcia palestyńscy terrorysty porwali samolot Lufthansy lecący z Majorki do Frankfurtu nad Menem i skierowali go somalijskiego Mogadyszu. Specjalnemu oddziałowi niemieckiej straży granicznej GSG 9 udało się uwolnić zakładników, w wyniku akcji zastrzelone trzech z czwórki porywaczy. Akcja porwania samolotu nie spotkała się z przychylnym przyjęciem nawet przez tych członków społeczeństwa którzy byli zwolennikami RAF. Nie była ona skierowana przeciwko systemowi a przeciwko niewinnym obywatelom. W czasie gdy niemieckie oddziały specjalne odbijały zakładników w więzieniu w Stammheim najważniejsi dowódcy RAF popełnili samobójstwo.

Możliwość popełnienia jednoczesnego samobójstwa w jednym najlepiej strzeżonych więzień w Niemczech, błyskawicznie wywołało falę spekulacji czy było to doskonale zaplanowane samobójstwo czy też egzekucja zorganizowana przez aparat bezpieczeństwa RFN. Pomimo zakrojonych na szeroką skalę policyjnych poszukiwań nie udało się uratować uprowadzonego Schleyera, 19 Października 1977 znaleziono go martwego w bagażniku

²¹⁹ Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., op. cit., str 74

samochodu ww Francuskiej części Alzacji. Eskalacja przemocy w roku 1977, także skierowana przeciwko zwykłym obywatelom RFN spowodowała znaczący spadek tej niewielkiej części społeczeństwa, która przychylnym okiem patrzyła na działalność RAF. Niemiecka Policja odniosła też spore sukcesy w walce z terrorystami, konsekwencją tych

działań był znaczny rozpad struktur RAF.

Rys 4 Plakat niemieckiej policji z lat 70-tych ze zdjęciami poszukiwanych terrorystów

<http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-21065-12.html>

Trzecie pokolenie RAF

Udane akcje Policji spowodowały znaczne osłabienie sił RAF. Ugrupowanie straciło wszystkich przywódców i borykało się z poważnymi problemami logistycznymi. Mimo poważnych trudności ugrupowanie nie zaprzestało jednak walki. Celem była walka z tzw. militarno-przemysłowym kompleksem i nowe próby uzyskania lepszych warunków dla przebywających nadal w więzieniach członków RAF²²⁰. Jednak mimo kłopotów ugrupowanie zdolne było jeszcze do przeprowadzenia poważnych zamachów. 1 lutego 1985r zamordowano we własnym domu Ernsta Zimmermanna szefa koncernu zbrojeniowego MTV, następnie zaatakowano bazę sił powietrznych Rhein-Main we Frankfurcie nad Menem. Kolejną ofiarą wpisującą się w cele organizacji jakimi byli prominentni członkowie społeczeństwa RFN był członek zarządu Siemensu Karl-Heinz Beckurts, a następnie kilka tygodni później dyrektor w ministerstwie spraw zagranicznych Gerold von Braunmühl. Po tej fali zamachów nastąpiła przerwa aż do roku 1989, kiedy to po kilku wcześniejszych nieudanych zamachach zamordowano rzecznika zarządu Deutsche Bank Alfreda Herrhausena.

Po tym okresie możemy zauważyć znaczne osłabienie działalności organizacji. Pomimo kilku jeszcze przeprowadzonych zamachach wyraźnie widać, że organizacja przeżywa kryzys. 10 kwietnia 1992 RAF opublikował tzw kwietniowy dokument, w którym ogłoszono zaprzestanie stosowania przemocy. Pomimo zapewnień i stosunkowo długiego okresu zawieszenia broni dokonano podpalenia w nieukończonym więzieniu w Weiterstadt. Po tych wydarzeniach nastąpił okres aresztowań pozostałych członków organizacji, po którym można uznać, że RAF traci zdolność do wszelkich działań. 20 kwietnia 1998r ogłosiła obszerne oświadczenie, w którym ogłosiła samorozwiązanie. Możemy przeczytać w nim: Przed prawie 28 laty 14 maja 1970r. W wyniku akcji wyzwoleniczej powstała RAF. Dziś kończymy ten projekt. Partyzantka miejska w formie RAF należy już do historii²²¹. Po blisko 30 letniej działalności kończy swoją działalność jedno z najlepiej zorganizowanych organizacji terrorystycznych w Europie.

²²⁰ Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., op. cit., str 76

²²¹ Maniszewska K., op. cit., str. 185

Próba podsumowania

Ugrupowanie RAF do dnia dzisiejszego wzbudza wiele kontrowersji, nie tylko na terenie Niemiec gdzie do dnia dzisiejszego toczy się publiczna debata, w jaki sposób traktować tych członków RAF, którzy pozostają w więzieniach. Ugrupowanie to zapoczątkowało erę globalnego terroryzmu. Dzięki pomocy terrorystów z innych państw głównie arabskich, a także sporej pomocy finansowej i logistycznej państw Układu warszawskiego teren ich działań nie ograniczał się tylko do terenu RFN.

W działalności RAF niebywałą rolę odegrały też media. Bez ich udziału nie było by możliwa popularyzacja idei głoszonych przez organizację. Pomimo to RAF poniósł klęskę i co znamienne nie w wyniku rozbicia grupy przez organy bezpieczeństwa państwa lecz w wyniku samorozwiązania z powodu braku możliwości dalszego działania. Celem wszystkich ugrupowań skrajnej lewicy działających na terenie RFN i Berlina Zachodniego było przewycięzenie zachodniemieckiego systemu społeczno-politycznego i gospodarczego. Państwo kapitalistyczne uważali terroryści w sferze polityki wewnętrznej za instrument ucisku, a sferze polityki zagranicznej za środek wyzysku imperialistycznego. Osłabienie tego państwa obudzić miało – zgodnie z założeniami strategii terrorystycznej – świadomość społeczeństwa i stworzyć dogodne warunki do przeprowadzenia rewolucji.²²² Jednak idee te nie odniosły w niemieckim społeczeństwie dużego sukcesu, a walka bez poparcia społeczeństwa na dłuższą metę pozbawiona jest sensu. Społeczeństwo nie było zainteresowane udzieleniem pomocy ze względu na akty terroru wymierzone w zwykłych obywateli, a także czyny czysto kryminalne jak choćby rabowanie banków. Kontrkultura lat 60 w dużym stopniu wpłynęła na młodych ludzi, którzy później tworzyli RAF. Bycie terrorysta i kontestacja rzeczywistości były sposobem na życie, a może nawet przejawem mody, co świadczy o pewnego stopnia ich naiwności. Musicie zrozumieć, że wtedy wszyscy chcieliśmy być rewolucjonistami, a nie gwiazdami rocka, bo to było najbardziej fantastyczna rzeczą na świecie²²³. Jednak działalność RAF okazała się dużym zagrożeniem dla bezpieczeństwa wewnętrznego, by w latach 70 doprowadzić nawet do poważnego kryzysu wewnętrznego RFN. Organizacja wyrosła ze studenckiego buntu, nie zaprzestała działalności pomimo nasilonej akcji służb bezpieczeństwa państwa, została jednak rozwiązana z powodu braku możliwości dalszego działania w społeczeństwie i kryzysu ideologicznego.

Bibliografia:

1. Dietl W., Hirschmann K., Tophoven R., Terroryzm, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009
2. Hoffman B., Oblicza terroryzmu, Bertelsmann Media, Warszawa 2001
3. Maniszewska K., Terroryzm a media. Środki masowego przekazu a rozwój terroryzmu w Republice Federalnej Niemiec w latach 1968-1998., Oficyna Wydawnicza Atut Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2006
4. Tomczak M., Przemoc i polityka. Z dziejów terroryzmu skrajnej lewicy w RFN i Berlinie Zachodnim, Krajowa Agencja Wydawnicza, Poznań, 1984

²²² Tomczak M., Terroryzm w RFN i Berlinie Zachodnim. Instytut zachodni, Poznań 1986, Str 92

²²³ Maniszewska K., op. cit., str.74

Źródła internetowe:

5. <http://images.google.pl/imgres?imgurl=http://kritischlinks.files.wordpress.com/2009/05/ben-no-ohnesorg1.jpg>

6. <http://www.terrorizm.com/article/print/285/Najwazniejsze-lewicowe-organizacje-terrorystyczne-dzialajace-na-terenie-Niemiec-RAF-Ruch-2-Czerwca-AIZ-artykul.html>

7. http://de.wikipedia.org/wiki/Rote_Armee_Fraktion

8. <http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-21065.html>

9. <http://www.spiegel.de/fotostrecke/fotostrecke-21065-12.html>

AUTOR:

Mgr. Błażej STASIA CZYK,
Uniwersytet Wrocławski,
Wydział Nauk Społecznych
e-mail: b.stasiaczyk@wns.uni.wroc.pl

SECURITY PERSPECTIVES APPROACH: THE EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE FOUNDATION

Dušan SVRČEK, Pavel NEČAS, Miroslav KELEMEN

ABSTRACT

The article elaborates on a newly established European External Action Service (EEAS). Its foundation lays in the Treaty of Lisbon through which the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy gained EEAS as a new tool responsible for the EU's foreign policy. A philosophical background lays in the European Security Strategy from 2003, and its revision from 2008, where the EU has declared its foreign and security policy aims. The article deals with EEAS functioning, central administration and Union delegations, and composition of its staff. Moreover, the EEAS encompasses some hard power tools. It is possible to observe an implementation of some hard power policy tools into this agenda, which is generally perceived as a soft power policy tool.

Keywords: European External Action Service, European Union, Common Foreign and Security Policy, Treaty of Lisbon

INTRODUCTION

The establishment and launching of the European External Action Service is nowadays one of the most expected output of the Treaty of Lisbon that has come into the power on 1 December 2009. The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy gained EEAS as a tool for promoting aims in the EU's foreign and security policy. Referring to the Council Decision 11665/1/10 REV 1 establishing the organisation and functioning of the EEAS, it is the binding document for EEAS, on which we can elaborate areas of range and its future performing as a whole.

1. BACKGROUND OF EEAS

The idea of common foreign policy is not the new one. However it is not the purpose of this article to elaborate the historical background of it. The Common Foreign and Security Policy (CFSP) of the European Union (EU) has been established in the Treaty on European Union in 1992. Since then, the asymmetric security environment in Europe was influenced by some very important events, for instance, Balkan War, or Kosovo Crises in 1999 and 9/11 attacks in the United States. The institutionalization continued as well. With the new Treaty of Amsterdam, Treaty of Nice and incorporating Petersbergs tasks, formalizing European Security and Defense Policy (ESDP) with tasks like Headline goal 2010, etc. Last, but not least, the EU approved its first security strategy in 2003 with its revision in 2008.

This development came to the point of formalizing foreign diplomatic service in the "Treaty Establishing a Constitution for Europe." However, the time of negotiation of this Treaty and following failure of its ratification deepened the dispute on the future of the EU

into the next-coming Treaty of Lisbon. This Treaty contains very similar functioning of CFSP as it was described in previous proposal.

1.1. TREATY OF LISBON AS A LEGAL BACKBONE

Treaty of Lisbon has brought new provisions about CFSP. The competence of the EU shall cover all areas of foreign policy and all questions relating to the Union's security, including the progressive framing of a common defence policy that might lead to a common defence.²²⁴ This Treaty provision lays down the basis for creation bodies executing foreign and security policy of the EU and the scope of their power. It is necessary to emphasize that CFSP is subject to specific rules and procedures. It shall be defined and implemented by the European Council unanimously.

As the Treaty lays down, within the framework of the principles and objectives of its external action, the Union shall conduct, define and implement a common foreign and security policy, based on the development of mutual political solidarity among member states, the identification of questions of general interest and the achievement of an ever-increasing degree of convergence of member states' actions.²²⁵

The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy chairs the Foreign Affairs Council and represent the EU in the area of CFSP. The High Representative shall be, in compliance with the treaty, assisted by a European External Action Service. EEAS shall be established by a decision of the Council, shall act on a proposal from the High Representative after consulting the European Parliament and after obtaining the consent of the Commission. EEAS shall work in cooperation with the diplomatic services of the member states and shall comprise officials from relevant departments of the General Secretariat of the Council and of the Commission as well as staff seconded from national diplomatic services of the member states.²²⁶

1.2. SUPPORT FROM THE EUROPEAN SECURITY STRATEGY

European Security Strategy (ESS) was adopted in December 2003 under the name *A Secure Europe in a Better World*. It is a fundamental document concerning the future of the EU from the security point of view. The main credo is that the European Union should be ready to share in the responsibility for global security in building a better world.²²⁷

Considering the various security preoccupations of the EU member states, the Strategy opts for wide approach in listing "threats and challenges". Furthermore, the ESS makes noticeable mention of the US crucial role in international affairs. Apart from global challenges such as poverty and disease, the ESS refers to five main security threats: terrorism, weapons of mass destruction, regional conflicts, state failure and organized crime.²²⁸

European Council has adopted a *Report on the Implementation of the European Security Strategy – Providing Security in a Changing World* five years after coming ESS into

²²⁴ Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, art. 24.

²²⁵ Ibid., art. 24.

²²⁶ Ibid, art. 27.

²²⁷ European Security Strategy, *A Secure Europe in a Better World*, Brussels, December 2003, p. 1.

²²⁸ KELEMEN, Miroslav and NEČAS, Pavel 2010. *War on Insecurity: Calling for Effective Strategy!* The Center of Educational Literature, Kiev, 2010, p.117.

power. 2003 ESS is a complex one and still full relevant and the aim of this new one is not to supersede the previous but to supplement it. The revised strategy brings the view of following years after the first ESS defined a security situation from the EU's point of view.

The EU has made substantial progress over past five years. At a global level, Europe must lead a renewal of the multilateral order. The UN stands for the EU at the apex of the international system. Everything the EU has done in the field of security has been linked to UN objectives. *"We have a unique moment to renew multilateralism, working with the United States and with our partners around the world."*²²⁹ EU has revised threats and challenges as well, some of them become more significant, and all more complex. Previous threats are supplemented with cyber security, energy security and climate change.

For the promoting of goals defined in the ESS, and for contribution to a more effective multilateral order, is necessary to separate soft power and hard power tools of executing a foreign policy. Although, it is not literally placed in ESS, for a smooth execution of CFSP and for presenting EU abroad, the foundation of EEAS as a soft power tool is sound approach coming out of newly established legal order.

The very existence of the ESS is, in itself, an important step towards a European strategic culture. Europeans are starting to develop a distinct cooperation of their collective strategic interests and some idea of what they need to pursue those interests. The EU's soft power tradition is now balanced by some hard power elements. The EU recognizes that tackling today's principal security threats requires both international cooperation and the use of military and civilian assets. It is imperative then, to be able to recognize that the emphasis will almost always be on the former. Thus, the ESS stresses the need for effective multilateralism and preventive engagement.²³⁰

2. EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE

The EEAS was founded by Council Decision 11665/1/10 REV1 on 20 July 2010. Founding of EEAS was able with the respect to Treaty on European Union, set up by Article 27(3), proposal from the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, regard to opinion of the European Parliament and consent of the European Commission.²³¹

2.1. FUNCTIONING

The EEAS shall support the High Representative in fulfilling his mandate to conduct the CFSP including CSDF; support capacity as to him as to the President of the Foreign Affairs Council; and in fulfilling his duties as a Vice-President of the Commission with the responsibilities in external relations.

To its external assistance instruments belong: the Development Cooperation Instrument, the European Development Fund, the European Instrument for Democracy and Human Rights, the European Neighborhood and Partnership Instrument, the Instrument for

²²⁹ European Security Strategy, *A Secure Europe in a Better World*, Brussels, December 2003, p. 2.

²³⁰ KELEMEN, Miroslav and NEČAS, Pavel 2010. *War on Insecurity: Calling for Effective Strategy!* The Center of Educational Literature, Kiev, 2010, p. 125.

²³¹ *Council Decision establishing the organisation and functioning of the European External Action Service*, July 2010, p. 1.

Cooperation with Industrialised Countries, the Instrument for Nuclear Safety Cooperation and the Instrument for Stability.

Security plays a very important role in the field and competences of the High Representative. In the field of protection of classified information shall by applied security measures set out in the Annex to Council Decision 2001/264/EC. The High Representative has a great ambition and expectation in this field, because he *shall take any measure necessary in order to implement security rules in the EEAS, in particular as regards the protection of classified information.*²³²

Last, but not least, in this very important area, the EEAS shall have a department for security matters, which shall be assisted by the relevant services of the member states.

2.2. CENTRAL ADMINISTRATION AND UNION DELEGATIONS

The structure of EEAS will be made up of a central administration and of the Union's delegations to third countries ant to international organizations.

An Executive Secretary-General will manage the EEAS under the authority of High Representative. The central administration will include number of directorates-general comprising geographic desks covering all countries and regions of the world, as well as multilateral and thematic desks.²³³ Executive Secretary-General will manage staff budget, security and communication and information systems (CIS) as well. The central administration will include strategic policy planning department, legal department and department for interinstitutional relations, information and public diplomacy.

The EEAS highlights a Policy Unit with its importance for CSDP. Hard power policy tools of the EEAS are incorporated in this part of newly established diplomatic service. The crisis management and planning directorate, the civilian planning and conduct capability, the European Union Military Staff and the European Union Situation Centre will be placed under the direct authority and responsibility of the High Representative. Under the European Union Military Staff shall be established Concepts and Capability Directorate, Intelligence Directorate, Operations Directorate, Logistics Directorate and CIS Directorate.

The High Representative shall adopt whether to open or close a delegation, with the respect to the agreement with the Council and the Commission. Each Union delegation shall be placed under the authority of a Head of Delegation. The Head of Delegation shall have authority over all staff in the delegation and for all its activities. Staff in delegation comprises EEAS and Commission staff. The High Representative shall take necessary measures to ensure that host states grant the Union delegations, their staff and their property, privileges and immunities equivalent to those referred to in the Vienna Convention on Diplomatic Relations.²³⁴

2.3. STAFF

Recruitment of staff should be based on merit whilst ensuring adequate geographical and gender balance. The staff of EEAS should comprise a meaningful presence of nationals from all member states. The staff of the EEAS should carry out their duties and conduct

²³² Ibid, p. 30.

²³³ Ibid, p. 13.

²³⁴ Ibid, p. 17.

themselves solely with the interest of the EU in mind.²³⁵ The EEAS will comprise officials from the General Secretariat of the Council and from the Commission, as well as the personnel coming from the diplomatic services of the member states. For that purpose, the relevant departments and functions in General Secretariat of the Council and in the Commission will be transferred to the EEAS, together with officials and temporary agents occupying a post in such department or function. In specific cases may the EEAS have recourse to specialized seconded national experts, over whom the High Representative will have authority.

EEAS staff shall neither seek nor take instructions from any government, authority, organisation or person outside EEAS or from any body or person other than the High Representative. They shall not accept any payments of any kind whatever from any other source outside the EEAS.

CONCLUSION

For more than 10 years, the Common Security and Defence Policy has been one of the crucial topics within the European Union, in particular because this policy reflects the ambitions of the Union and its Member States to be more active, more consistent and more capable. The Union launched its first crisis management mission in 2003. Since then the Union has deployed over 20 civilian and military missions and operations on three continents. From the start of its operational engagement, the EU has tried to present its ability to deploy both civilian and military instruments together as its particular strength, which is one of the main features of its comprehensive approach to crisis management. Training in general is an important aspect of such successful operational engagement and following its comprehensive approach, training in civil-military co-ordination and co-operation is a special requirement for the EU which needs to be met through special training and combined civilian and military participation.

The long awaited European External Action Service has brought together with the Treaty of Lisbon new approaches on executing the EU's foreign policy. The EU has gained this new body to already existing position of High Representative. It shall enhance its foreign presence and to make CFDP more dynamic and effective. But it also depends on it how qualified the personnel will fill this places. The EEAS has an ambition to implement soft power policy tools together with some hard power policy tools, working on the presumption that it will operate in compliance with the vision on one responsible person having an umbrella approach for the EU in this field of policy.

²³⁵ Ibid, p. 5.

BIBLIOGRAPHY

1. KELEMEN, Miroslav and NEČAS, Pavel 2010. „*War on Insecurity: Calling for Effective Strategy!*“ 1st printing Kiev : The Center of Educational literature, 2010. 158 p. ISBN 978-611-01-0023-6.
2. JURČÁK Vojtech, LABUZÍK Milan, “*Európska bezpečnostná a obranná politika vo svetle Lisabonskej zmluvy; European Security and Defense Policy in the Light of the Lisbon Treaty*“
In: Science & Military. - ISSN 1336-8885. - Roč. 4, č. 1 (2009), s. 36-44.
3. OLAK Antoni, „Wykład, Patologie społeczne wśród młodzieży,” in *Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Obraz współczesnej rodziny. Droga do lepszej przyszłości. Diagnoza, profilaktyka, pomoc i wsparcie*, UR Rzeszów – Instytut Pedagogiki, maj 2008.
4. SPILÝ Peter. „Aktuálny prístup k operáciám NATO.“ In: *11. medzinárodná konferencia „Interoperabilita 2009*, Liptovský Mikuláš 2009, 6 s. ISBN: 978-80-8040-365-2.
5. *Handbook on CSDP/The Common Security and Defence Policy of the European Union*, Edited by Jochen Rehr and Hans-Bernhard Wiessers, Armed Forces Printing Shop, Vienna, Austria 2010, ISBN 978-3-902275-31-8
6. *Council Decision establishing the organisation and functioning of the European External Action Service*, 20 July 2010, available on-line
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st11/st11665-re01.en10.pdf>.
7. European Security Strategy, *A Secure Europe in a Better World*, Brussels, December 2003, available on-line at <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.
8. Report on the Implementation of the European Security Strategy, *Providing Security in a Changing World*, Brussels, December 2008, available on-line at http://www.eu-un.europa.eu/documents/en/081211_EU%20Security%20Strategy.pdf
9. *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union*, Official Journal of the European Union, 30 March 2010, vol. 53, ISSN 1725-2423. available on-line at <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:EN:PDF>.

AUTHORS:

Mgr. Dušan SVRČEK
Nezábudková 16, 821 01 Bratislava
E-mail: dusan.svrcek@gmail.com

Assoc. Prof. Dipl. Eng. Pavel. NEČAS, PhD.
Polianska 2, 040 01 Košice
E-mail: pavel.necas@aos.sk

Brig. Gen. Assoc. Prof. Dipl. Eng. Miroslav KELEMEN, PhD.
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: miroslav.kelemen@aos.sk

RUSKO V SYSTÉME REGIONÁLNEJ BEZPEČNOSTI

Alena ŠIMČEKOVÁ

ABSTRACT

In this paper I shall provide an overview of engagement of Russia in its system of regional security. Strengthening of Russia's position within the CIS and on global level, an emphasis on military means, participation within Collective security treaty organization and Shanghai cooperation organization are elementary instruments of ensuring stability and security in region of Central Asia and South Caucasus, which were part of former Soviet Union.

Keywords: Russia, security, policy, cooperation, Central Asia, South Caucasus, Shanghai cooperation organization, Collective security treaty organization.

ÚVOD

Dôležitým smerom bezpečnostnej politiky Ruska sú regionálne priority v oblasti južného Kaukazu a Strednej Ázie. Vytvorenie regionálnych mechanizmov bezpečnosti bolo vždy životnou potrebou členských štátov SNŠ pri riešení ozbrojených konfliktov, ochrane štátnych hraníc, vývoja nových systémov zbraní a vytvorenia jednotného obranného priestoru. Rusko v rámci vojensko-politickej spolupráce a zachovávaní bezpečnosti v regióne pôsobí jednak vojenskou prítomnosťou v podobe vojenských základní a taktiež účasťou v regionálnych bezpečnostných organizáciách - Organizácii dohody o kolektívnej bezpečnosti a v Šanghajskej organizácii spolupráce.

1. VOJENSKÁ PRÍTOMNOSŤ RUSKA AKO PRVOK REGIONÁLNEJ BEZPEČNOSTI

Prakticky v každom štáte, ktorý bol súčasťou ZSSR (okrem Pobaltia), sa nachádzajú ruské vojenské kontingenty a objekty. Rusko sa preto snaží udržiavať s týmito krajinami tesné vojenské kontakty. Ruská pozornosť sa sústreďuje hlavne na oblasť južného Kaukazu a Strednú Áziu.

Kľúčovým štátom pre Rusko je Kazachstan, kde má Rusko v prenájme sedem vojenských objektov. Najväčším a najznámejším je kozmodróm Bajkonur a rovnako dôležitá protiraketová a radarová základňa Sary - Sagan, ktoré sú súčasťou ruského systému včasného varovania. Rusi tu testujú prostriedky protivzdušnej a protiraketovej obrany a balistické rakety.

V Kirgizsku je od roku 2003 dislokovaná letecká vojenská základňa Kant. Okrem toho Rusi využívajú na testovanie vojenských torpéd jazero Issyk-Kul.

Tadžikistan je považovaný za najviac ohrozenú krajinu z pohľadu teroristickej a narkotickej hrozby. Úroveň vojenskej spolupráce medzi RF a Tadžikistanom zvýšila transformácia 201. motostreleckej divízie na ruskú vojenskú základňu. (Máša, Šulc, 2006)

V roku 2006 Rusko kúpilo od Tadžikistanu za 242 dolárov monitorovací komplex Nurek na kopci Sanglok, ktorý používa na sledovanie kozmických objektov. (Výška nájomného za tento komplex je 8,5 mld rubľov a jedná sa o najdrahšiu ruskú základňu v zahraničí).

Uzbekistan sa začal vymaňovať spod vplyvu Moskvy v roku 1999 odstúpením od Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti a následným pripojením k proamerickému zoskupeniu štátov GUAM (Gruzínsko, Ukrajina, Azerbajdžan, Moldavsko). Vzťahy Ruska a Uzbekistanu sa začali otepľovať po septembri 2001, kedy Rusko ponúklo Uzbekistanu pomoc, keďže práve na území Uzbekistanu pôsobí teroristická organizácia Hizb at-Tahír al Islámí – Strana islamského znovuzrodenia, ktorá sa nedávno premenovala na Islamskú turkestanskú stranu. (Yalovitz, 2010)

Výnimkou je len neutrálne Turkménsko, ktoré sa rozvíjajúc ekonomické vzťahy s Ruskom snaží budovať vojenské vzťahy s USA, Ukrajinou a Gruzínskom.

Južný Kaukaz je oblasť, kde prebiehajú tri druhy súperenia: medzi regionálnymi mocnosťami- Turecko, Irán, Čína a Rusko; medzi samotnými krajinami južného Kaukazu a medzi jednotlivými národnosťami krajín južného Kaukazu. Súperenia vytvárajú v tejto oblasti značné napätie. Navyše v tejto oblasti sa prejavuje i vplyv USA, NATO a EÚ. Tie sa opierajú hlavne o Gruzínsko a Azerbajdžan, ktoré sú prozápadné orientované.

V Azerbajdžane má Rusko radarovú stanicu v Gabale. Putin ju ponúkal USA v rámci spoločného zdieľania protiraketovej obrany. Radarová stanica nie je v ruskom vlastníctve. Rusko ju má taktiež prenajatú do roku 2020.

Arménsko považuje RF za svojho strategického partnera. V roku 1995 Rusko uzavrelo a Arménskom dohodu o vytvorení spojeného systému protivzdušnej obrany. Na základe tejto zmluvy Rusko využíva vojenskú základňu v Gjumri a Arménsko ju považuje za nevyhnutnú záruku svojej národnej bezpečnosti. Pôsobí tu 5000 ruských vojakov a ako nájomné slúži ruská ochrana arménskeho vzdušného priestoru. Pre Rusko je Arménsko dôležité aj tým, že je z troch krajín južného Kaukazu najmenej zapojené do integračných procesov NATO a ako jediná kaukazská krajina je členom ODKB.

Ruské „mierové sily“ sa stále nachádzajú v Abchádzku a Južnom Osetsku. Vlády daných medzinárodne neuznávaných štátov považujú Ruskú federáciu za jediného garanta mierového procesu a politického riešenia tamojších konfliktov. Podľa gruzínskej vlády Ruská federácia stratila štatút neutrálneho garanta a de facto narúša teritoriálnu integritu a politickú suverenitu Gruzínska. Po minuloročnom odtrhnutí Abchádzka a Južného Osetska od Gruzínska, Rusko udržiava v oboch republikách vojská. S Abchádzkom uzavrelo dohodu o zriadení vojenskej základne, ktorá má platiť 49 rokov. Základňa so sídlom v Gudaute má 1700 vojakov.

Na Ukrajine má Rusko dislokovanú čiernomorskú flotilu na Kryme so 16 000 vojakmi a asi 50 plavidlami. Za túto základňu platí Rusko okolo 90 miliónov dolárov ročne, poplatok sa má zmeniť v podobe 30 percentnej zľavy za plyn z Ruska.

Zľavy za plyn Rusko poskytuje aj Bielorusku. Tu má v obci Ganceviči umiestnenú jednotku vyzbrojenú rádiolokátorom Volga. Zariadenie prevzalo funkcie pobaltských základní zrušených po osamostatnení Lotyšska. Oba štáty spolupracujú aj v budovaní spoločného systému protivzdušnej obrany a riešia otázky posilnenia spoločného bezpečnostného systému.

Horúce vzťahy má Rusko s Moldavskom. V roku 2003 moldavský prezident Vladimír Voronin odmietol ruský plán uzmierenia s podnesterskými separatistami. Plán predpokladal zotrvanie ruských vojenských jednotiek v Podnestersku až do roku 2020, čo sa nepáčilo nielen Moldavsku, ale aj Európskej únii a OBSE. V Podnesterskej republike, ktorá sa v roku

1990 odtrhla od Moldavska je dislokovaná časť ruskej 14. armády, ktorá tu stráži sklady s výzbrojou. (Koval'ov, 2006) Podnestersko nedávno vyjadrilo záujem o rozmiestnenie ruských rakiet Iskander.

Čo sa týka vojenskej prítomnosti v ďalekom zahraničí, treba poznamenať, že početnosť ruských vojsk sa neustále znižuje. V auguste 2003 boli úplne stiahnuté mierové sily Ruskej federácie z Balkánskeho polostrova - Kosova a Bosny a Hercegoviny. V októbri 2005 prestala existovať vojenská formácia ozbrojených síl RF, ktorá sa zúčastnila mierovej operácii OSN v Sierra Leone. V súčasnosti sa už v ďalekom zahraničí nenachádzajú ruské vojenské jednotky a pod patronátom OSN a OBSE fungujú len pozorovatelia. Popri znižovaní vojenských síl v ďalekom zahraničí sa Rusko snaží aj o znižovania výdavkov potrebných na udržiavanie vojenských skupín v SNŠ. I keď v prípade samostatných projektov, ako sú napríklad radiolokačné stanice v Azerbajdžne, modernizácia čieromorskej flotily a základne v Strednej Ázii, sa tieto výdavky značne zvyšujú.

2. RUSKO V SYSTÉME REGIONÁLNYCH ORGANIZÁCIÍ

2.1. ORGANIZÁCIA DOHODY O KOLEKTÍVNEJ BEZPEČNOSTI

Počiatky tejto organizácie siahajú do roku 1992 a súvisia s podpísaním Dohody o kolektívnej bezpečnosti (ďalej DKB) 15. mája 1992 v Taškente.²³⁶ Dohodu podpísali Arménsko, Bielorusko, Kazachstan, Kirgizsko, Rusko, Tadžikistan a Uzbekistan. Neskôr sa k dohode pripojili aj Azerbajdžan a Gruzínsko, hoci neskôr odstúpili.²³⁷

Dohoda mala pôvodne platiť do roku 1999. V tomto roku bola jej platnosť predĺžená do roku 2003 s možnosťou, že sa táto zmluva bude predlžovať každých 5 rokov. Súhlas s predĺžením funkčnosti DKB podpísali a ratifikovali všetky uvedené štáty okrem Azerbajdžanu, Gruzínska a Uzbekistanu, ktoré sa rozhodli od Dohody odstúpiť. V druhej etape existencie DKB sa predpokladalo formovanie koalíčných vojenských jednotiek vo východoeurópskom, kaukazskom a stredoázijskom regióne. Rozhodnutím Rady kolektívnej bezpečnosti (RKB) z roku 2001 boli vytvorené Kolektívne sily rýchlej reakcie (KSRR) stredoázijského regiónu kolektívnej bezpečnosti. Týmto dostala organizácia plne vojenský charakter²³⁸. (Collective treaty, .)

V súlade s Dohodou o kolektívnej bezpečnosti bola v máji 2002 vytvorená organizácia kolektívnej obrany.²³⁹ Hlavy členských štátov DKB rozhodli o transformácii Dohody na plnohodnotnú medzinárodnú vojensko-politickú organizáciu – Organizáciu dohody o kolektívnej bezpečnosti. V rámci novej organizácie začal od 1. januára 2004 fungovať Spoločný štáb ODKB, bola prehĺbená spolupráca v rámci Kolektívnych síl rýchlej reakcie a taktiež nastal rozvoj vojensko-technickej spolupráce. Spoločný štáb ODKB pracuje pri

²³⁶ Nezávislé štáty SNŠ sa síce dohodli, že v oblasti bezpečnosti pôjde každý svojou cestou, ale niektoré štáty neboli schopné zabezpečiť svoju bezpečnosť individuálne. Rusko preto týmto štátom ponúklo dohodu v oblasti zaistenia bezpečnosti.

²³⁷ Po podpísaní DKB bol prijatý celý rad dôležitých dokumentov, ktoré majú napomôcť tomu, aby proces vojensko-politickej integrácie ďalej napredoval. Ide predovšetkým o Deklaráciu členských štátov DKB .

²³⁸ Rada kolektívnej bezpečnosti predstavuje najvyšší orgán a tvoria ju hlavy členských štátov ODKB.

²³⁹ V článku 2 DKB sa hovorí: „V prípade vzniku ohrozenia bezpečnosti, územnej celistvosti a suverenity jedného alebo viacerých členských štátov, alebo hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť, členské štáty ihneď uvedú do činnosti mechanizmus spoločných konzultácií s cieľom koordinovať svoje pozície a prijať opatrenia potrebné pre odstránenie hrozby“. Súčasne sa v článku 4 deklaruje, že: „V prípade uskutočnenia agresie proti členskému štátu mu všetky ostatné členské štáty poskytnú potrebnú pomoc, vrátane vojenskej, a taktiež mu poskytnú podporu v súlade s právom na kolektívnu obranu podľa článku 51 Charty OSN“.

Generálnom štábe OS RF. Medzi jeho hlavné funkcie patrí tiež vypracovávanie projektov týkajúcich sa budovania vojenského komponentu organizácie s cieľom zaistiť kolektívnu bezpečnosť v rámci ODKB. Celkom má Spoločný štáb vyše 20 úloh, ktoré sa dajú zhrnúť do zaistenia regionálnej kolektívnej bezpečnosti vo východoeurópskom, kaukazskom a stredoázijskom regióne, a taktiež operačné velenie a použitie jednotiek KSRR, ktoré sú dislokované v stredoázijskom regióne.²⁴⁰

ODKB je jedna z najdôležitejších organizácií v oblasti SNŠ. Jadro organizácie tvoria ruské ozbrojené sily. Rusko je aj najväčším prispievateľom do rozpočtu organizácie. Prispieva 50 %, kým ostatné krajiny prispievajú 10 % rozpočtových prostriedkov. Pôsobisko ODKB je rozdelené na spomínané tri regióny: Východoeurópsky región (bezpečnosť tu zaisťuje spoločná rusko-bieloruská vojsková skupina, tieto jednotky sú považované za jednu z najbojaschopnejších ozbrojených formácií postsovietskeho priestoru). Kaukazský región (Jedná sa o rusko-arménsku vojenskú jednotku v Arménsku) Stredoázijský región (ruská prítomnosť v Kirgizsku a Tadžikistane spolu s ozbrojenými silami členských krajín Strednej Ázie - Kirgizsko, Kazachstan, Tadžikistan). (Kovaľov, Viktorin, 2007) Vybudovanie stredoázijskej skupiny predpokladá plán koaličného vojenského rozvoja ODKB do konca roka 2010. Zabráňuje vzniku pohraničných konfliktov na vonkajších hraniciach regiónu.

Hlavnou úlohou organizácie je udržanie stability v južných štátoch regiónu, boj proti terorizmu, radikálnym islamským skupinám v Strednej Ázii a nelegálnemu obchodu s narkotikami z Afganistanu. Obchod s narkotikami je hlavný zdroj financovania medzinárodného terorizmu a medzinárodného organizovaného zločinu. Jedna z trás putovania narkotík vedie z Afganistanu cez Strednú Áziu a Rusko do Európy. ODKB sama, ale aj v spolupráci s EÚ, USA, NATO a Šanghajskej organizáciou spolupráce realizujú spoločné antinarkotické akcie. ODKB a ŠOS realizujú preventívne akcie „Kanál“, ktoré dosahujú značné úspechy a podarilo sa im skonfiškovať niekoľko desiatok ton drog. Efektivitu týchto akcií uznalo dokonca aj Ministerstvo zahraničných vecí USA. Rusko vytvorilo plán likvidácie afgánskej výroby drog s názvom Dúha, ktorý sa môže stať základom pre založenie medzinárodnej protidrogovej koalície.

Čo sa týka ďalších hrozieb správa Bezpečnostné hrozby a výzvy v členských štátoch ODKB z roku 2005 predpokladá, že ani jednému štátu nehrozí nebezpečenstvo zo strany tretích krajín alebo vojenských blokov. Hrozbu však predstavuje situácia na južnom Kaukaze. Občianske nepokoje môžu prerásť až do občianskej vojny. Na túto situáciu možno aplikovať hlavné tézy koncepcie ODKB, podľa ktorej môžu byť spoločné ozbrojené sily nasadené v ktoromkoľvek členskom štáte, ktorý si nevie poradiť s vnútropolitickou situáciou. V tomto prípade môže ODKB uskutočniť operáciu na likvidáciu hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť.²⁴¹

ODKB predstavuje pre Rusko organizáciu obranného charakteru, ktorá má prispieť k zaistieniu národnej bezpečnosti RF. Existujú aj názory, že ODKB predstavuje predovšetkým nástroj Ruska v rámci zachovania prítomnosti ruských ozbrojených síl v postsovietskom priestore, keďže Rusko sa nikdy nezmierilo so stratou svojho vplyvu v tejto oblasti. Nech sú už ruské záujmy akékoľvek, treba zdôrazniť, že organizácia plní svoje vytýčené úlohy a pôsobí ako významný faktor bezpečnosti a stability v danej oblasti.

²⁴⁰ Hlavnou úlohou KSRR je obrana proti regionálnemu terorizmu a náboženskému extrémizmu v Strednej Ázii. Každý členský štát prispieva do KSRR jedným praporom.

²⁴¹ Toto tvrdenie možno považovať za odklon od predchádzajúcich vyhlásení generálneho tajomníka ODKB Nikolaja Bordužu, ktorý tvrdil, že vnútropolitická situácia je záležitosťou každého štátu a pri riešení vnútropolitických konfliktov odmietal využívať koaličné sily ODKB.

2.2. ŠANGHAJSKÁ ORGANIZÁCIA SPOLUPRÁCE

Ruská federácia sa v oblasti regionálnej bezpečnosti angažuje aj v Šanghajskej organizácii spolupráce (ďalej ŠOS). Jedná sa o najväčšiu ázijskú regionálnu organizáciu. Jej členské štáty Rusko, Čína, Kazachstan, Tadžikistan, Kirgizsko a Uzbekistan predstavujú ¼ svetovej populácie. Počiatky tejto organizácie a samotná angažovanosť Ruska v nej má korene v 80. rokoch 20. storočia²⁴². (Horák, 2008)

26. apríla 1996 hlavy spomínaných piatich krajín na summite v Šanghaji podpísali Dohodu o prehĺbení vojenskej dôvery v pohraničných regiónoch. Toto stretnutie bolo neskôr označené za prvý summit Šanghajskej päťky. Hlavným cieľom bolo koordinovať boj proti islamskému terorizmu a separatizmu v členských krajinách. Summit v Šanghaji vytvoril potrebu protiteroristickej štruktúry ako následok vpádu islamských radikálov z Tadžikistanu do južných oblastí Kirgizska a Uzbekistanu. (Bol to aj dôvod pristúpenia Uzbekistanu do Šanghajskej päťky na summite v Šanghaji v roku 2001). Toto bol aj rok, kedy sa Šanghajska päťka pretransformovala na ŠOS, ktorej hlavným cieľom je regionálna bezpečnosť.

Summit v roku 2002 v Sankt Peterburgu schválil Chartu, ktorá vytvorila právnu základňu jej ďalšieho rozvoja. Následne na summite v Moskve v roku 2003 hlavy štátov potvrdili svoje rozhodnutie vytvoriť regionálny bezpečnostný systém. Prijali normatívne dokumenty potrebné pre činnosť nových orgánov vrátane stáleho sekretariátu na čele s výkonným tajomníkom so sídlom v Pekingu. Zaviazali sa bojovať proti terorizmu a zablokovať jeho financovanie a vybudovať Regionálne antiteroristické centrum so sídlom štábu v Biškeku (Kirgizsko).

Podstatnú zmenu organizácia zaznamenala na summite v Astane 5. júla 2005. Boli tu určené princípy spolupráce členských krajín: dodržiavanie všeobecne uznávaných princípov medzinárodného práva, vzájomná dôvera, rešpektovanie suverenity rovnosti a územnej celistvosti. Taktiež bol prijatý rad dokumentov o vytvorení jednotného registra medzinárodne stíhaných osôb v oblasti terorizmu, vypracovaní jednotných princípov zastavenia činnosti teroristických, separatistických a extrémistických organizácií, ktoré sú zakázané v členských štátoch ŠOS, spolupráci pri organizácii a uskutočnení spoločných antiteroristických cvičení, prijatí opatrení na svojich územiach proti činnosti teroristov, vrátane tej, ktorá je nasmerovaná proti záujmom iných štátov; vypracovaní jednotných východísk a štandardov monitoringu peňažných prevodov, pohybu finančných prostriedkov osôb a organizácií, podozrivých z prepojenia s terorizmom. Zároveň bola prijatá koncepcia pre spoluprácu v oblasti boja proti terorizmu, ktorá určuje ciele, úlohy a formy spolupráce členských štátov ŠOS. Počas summitu v Astane ŠOS požiadala, aby účastníci protiteroristickej koalície v Afganistane na čele s USA stanovili presné termíny stiahnutia vojenských kontingentov z územia Uzbekistanu a Kirgizska. Summit vytvoril i nové orgány: Pracovný výbor a Fond rozvoja ako doplňujúce zdroje vo vzájomnej ekonomickej spolupráci a Fórum ŠOS ako orgán napomáhajúci svojou vedecko-analytickou činnosťou ďalšiemu rozvoju organizácie. Okrem Mongolska bol štatút pozorovateľa pridelený Indii, Pakistanu a Iránu. (Haas, 2005) (Irán sa nemôže pripojiť k ŠOS, pretože sú naň uvalené medzinárodné sankcie.)

Na summite v Dušanbe 28. augusta 2008 ŠOS odsúdila budovanie protiraketového systému v strednej Európe zo strany USA a označila to za ohrozenie strategickej rovnováhy a globálnej bezpečnosti. Iniciatíva USA má údajne viesť k ďalším jadrovým pretekom v zbrojení. Ohľadom Južného Osetska členské štáty vyjadrili znepokojenie nad tamojším

²⁴² Jednalo sa o vojenskú spoluprácu a spoluprácu v oblasti hraničných otázok medzi ZSSR a Čínou. Po rozpade ZSSR sa rozhovory o hraničných otázkach preniesli do formátu 1+4 (Čína + Rusko, Kazachstan, Kirgizstan a Tadžikistan)

konfliktom a vyzvali zainteresované štáty k rokovaniam. Okrem Ruska však žiadny člen ŠOS neuznal nezávislosť Južného Osetska a Abcházska.

ŠOS sa zaoberá predovšetkým bezpečnostnou a protiteroristickou agendou, pričom v poslednom období sa do popredia dostávajú aj otázky obchodné a energetické. Z hľadiska bezpečnostnej spolupráce členské štáty sa zúčastňujú spoločných vojenských cvičení. Prvé sa konalo v roku 2003 pričom prvá fáza prebehla v Kazachstane a druhá v Číne. Veľmi významným cvičením boli spoločné rusko-čínske manévry v auguste 2005 s názvom Mierová misia 2005.²⁴³ Po prvýkrát za 40 rokov, ruské a čínske ozbrojené sily vykonali spoločné vojenské cvičenie. Cieľom bolo posilniť schopnosť spoločných operácií a výmenu skúseností v oblasti boja proti medzinárodnému terorizmu, separatizmu a extrémizmu ako aj proti ostatným hrozbám. (Haas, 2005) Napriek tomu, že cvičenie s viac ako 10 000 vojakmi sa nekonalo oficiálne pod záštitou ŠOS, zúčastnili sa ho dve krajiny, ktoré zohrávajú hlavnú úlohu v organizácii a aj preto je ho potrebné hodnotiť v kontexte pôsobenia ŠOS. Mierová misia bolo viac než len manévry. Jednalo sa o krok k vybudovaniu nového systému bezpečnosti v Ázii, ktorého hlavným prvkom sa má stať práve ŠOS.²⁴⁴ Podobné cvičenie Mierová misia 2007 sa konalo v Ujgurskom autonómnom regióne a v Čeljabinskej oblasti. Na deväťdňových manévroch sa zúčastnilo okolo 6 500 vojakov všetkých členských štátov ŠOS za podpory 80 bojových lietadiel a helikoptér. Cvičenie sa oficiálne nieslo v antiteroristickom duchu, čo však niektorí západní analytici vzhľadom na rozsah cvičenia spochybnili a naznačili, že malo ísť o demonštráciu sily voči Západu. (Pannier, 2007)

V súčasnosti Moskva a Peking zdieľajú spoločné záujmy v politickej, ekonomickej, energetickej a bezpečnostnej sfére.²⁴⁵ Čínske vedenie napr. nikdy nekritizovalo ruské nedostatky týkajúce sa nedemokratických praktík vo vnútropolitických záležitostiach ako ani ruskú politiku na Kaukaze. Moskva zase na druhej strane uznáva čínsku suverenitu nad Tibetom a podporuje politiku Pekingu voči Taiwanu. Obaja partneri sa taktiež viac-menej zhodujú na svojom postoji voči Iránu. Keď si uvedomíme, že Rusko a Čína sú stálymi členmi BR OSN s právom veta, je jasné že ide o veľmi silný tandem so značným vplyvom v medzinárodnom systéme. Čo je veľmi dôležité, Rusko je jediným partnerom Číny, s ktorým uskutočňuje národno-bezpečnostné konzultácie. V polovici septembra tohto roka odštartovali v Kazachstane protiteroristické cvičenia Mierová misia 2010, kde náčelníci generálnych štábov členských štátov konzultujú o použití vojsk pre určité krízové situácie. Na konci septembra bola spustená protiteroristická operácia na Juhu Kazachstanu. Protiteroristické cvičenia sa uskutočnili aj v polovici augusta 2010 v Saratovskej oblasti (Rusko, Kazachstan, Kirgizsko) V rámci tohto cvičenia sa stretli šéfovia bezpečnostných orgánov a tajných služieb členských štátov ŠOS.

ZÁVER

Zaistenie regionálnej bezpečnosti v krajinách blízkeho zahraničia (SNŠ) je jedným z cieľov zahraničnej a bezpečnostnej politiky Ruskej federácie a regionálnu bezpečnosť Rusko vníma ako prvok národnej bezpečnosti. Prioritný význam má spoločné úsilie týkajúce sa urovnania konfliktov v členských štátoch SNŠ, rozvoj spolupráce vo vojensko-politickej

²⁴³ Celkove sa cvičenia zúčastnilo 10 000 vojakov. Rusko ponúklo tichooceánsku flotilu, niekoľko neatómových ponoriek a 17 lietadiel vrátane strategických nosičov Tu-95 MS a bombardérov Tu-22M3.

²⁴⁴ Podľa jednej skupiny pozorovateľov využila Čína vojenské cvičenie na postrašenie Taiwanu, iní si zas myslia, že Rusko využilo manévry na demonštráciu ruských zbraní, ktoré by chcelo predať Číne.

²⁴⁵ 45 % ruského vývozu zbraní putuje do Číny. Od roku 2000 2 miliardy dolárov. Čína je najväčším odberateľom ruského vojenského materiálu. Čína by chcela od Ruska aj náročnejšiu vojenskú techniku, čo Rusko odmieta. Pretože v prípade zhoršenia vzťahov Pekingu a Moskvy by mohli byť použité proti Rusku.

a bezpečnostnej oblasti. Oblasť južného Kaukazu a Strednej Ázie si z hľadiska bezpečnosti vyžaduje väčšiu pozornosť a to najmä kvôli hrozbám, ktoré tu pôsobia. Hrozby ako terorizmus, islamský radikalizmus a nelegálny obchod s narkotikami z Afganistanu znamenajú ohrozenie národnej bezpečnosti Ruska a nútia aktérov v danej oblasti plne na ne reagovať. Zaistenie regionálnej bezpečnosti Rusko vníma ako svoju povinnosť a aktívne sa tu realizuje. Jedná sa o krajiny, ktoré boli v minulosti súčasťou ruského teritória a Rusko je na tieto krajiny stále ekonomicky a vojensky prepojené. Participáciou v regionálnych bezpečnostných organizáciách ODKB a ŠOS a vojenskou prítomnosťou sa Rusko podieľa na zaisťovaní regionálnej bezpečnosti v danej oblasti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HORÁK, S. 2008. Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR. Karolinum, 2008, s. 228. ISBN: 978-80-246-1472-4, s.59.

MÁŠA, P. , ŠULC, F. 2006. Jak Putin civilizuje „ chány“. In Mezinárodní politika, roč. 30, 2006, č.1. ISSN 0543-7962, s. 4-6.

KOVAĽOV, V. 2006b. Vojenská sila ako prvok ruskej zahraničnej politiky v SNŠ. In: Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2005-2006. Bratislava: Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2006. ISBN 80-88842-98-0 s. 256-257.

KOVAĽOV, V. , Viktorín, J. 2007. Južný Kaukaz a Stredná Ázia: bezpečnosť, ekonomika, význam. In. Panoráma globálneho bezpečnostného prostredia 2006-2007. Bratislava: Odbor bezpečnostnej a obrannej politiky Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2006. ISBN 80-88842-98-0, s.245-257.

YALOVITZ, K.: Central Asia: new security challenges. Dostupné na internete:<http://www.opendemocracy.net/od-russia/denis-corboy-william-courtney-kenneth-yalowitz%E2%80%A8%E2%80%A8/central-asia-new-security-challenges>

HAAS, M. 2005. Putin's External & Internal Security Policy.[online]. Dostupné na internete: www.clingendael.nl/library/acquisitions/2005/20050600_cli_acq_books.pdf

PANNIER, B. 2007. Central Asia: SCO To Hold Largest Military Exercises To Date. [online]. Radio Free Europe. Dostupné na internete: <http://www.rferl.org/content/article/1078047.html>

Collective treaty security organisation. Dostupné na internete: http://www.dkb.gov.ru/start/index_aengl.htm

AUTOR:

Mgr. Alena ŠIMČEKOVÁ
Katedra bezpečnosti a obrany
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
e-mail: Alena.Simcekova@aos.sk

MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ V PODMIENKACH FORMUJÚCEJ SA MULTIPOLARITY USPORIADANIA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

František ŠKVRNDA

ABSTRACT

International relations order as one from among central problems their theory. Basic conditions, factors and context of contemporary international relations order. Contradictory influence the postmodern stage of society's emergence and the globalization on shaping of multipolarity in contemporary international relations order. Pluralism in area of characteristics the contemporary international relations order. Interdisciplinary sight in research of contemporary security. International security as issue in theory of security and theory of international relations. Indivisibility and asymmetry of contemporary security and independency of acting the national, international and global security.

Keywords: system of international relations, international security, globalization, post-modernity, multipolarity, asymmetry of security, security's indivisibility.

ÚVOD

Bezpečnosť vzhľadom na svoj systémový charakter, patrí k tým prvkom medzinárodných vzťahov, ktoré sú najvýraznejšie ovplyvnené ich usporiadaním, súvisiacim predovšetkým s počtom centier moci v nich. Zároveň patrí k faktorom, ktoré toto usporiadanie zásadným spôsobom spätne podmieňujú a ovplyvňujú. Bezpečnostné problémy sveta predstavujú v súčasnosti však aj jednu z najkomplikovanejších oblastí medzinárodných vzťahov. Skúmanie problémov bezpečnosti v podmienkach formujúceho sa multipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov preto nastoľuje viacero otázok teoretického charakteru, ktoré vyžadujú nové pohľady a prístupy a vyvolávajú tak rôzne diskusie.

Vzhľadom na rozsah príspevku sa zameriame na otázky, ktoré sa spravidla označujú za všeobecnoteoretické (metateoretické), pričom zvýrazníme ich sociologické (sociálnofilozofické) aspekty. Nastolené otázky súvisia v prvom rade s tým, ako sa mení súčasná bezpečnosť v dôsledku formujúceho sa multipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov a ako sa mení bezpečnosť podieľa na formovaní sa multipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov. Za určujúci prvok tohto vzťahu majúceho dialektický charakter (možno ho chápať aj za synonymum pojmu interdependencia, ktorý sa dnes často používa pri charakteristike procesov v medzinárodných vzťahoch) považujeme systém medzinárodných vzťahov, v ktorom sa nachádza subsystém medzinárodnej bezpečnosti. Zároveň vychádzame z toho, že na konci prvého desaťročia 21. storočia, najmä po prepuknutí krízy v roku 2008, ktorá sa označuje aj za globálnu krízu začiatku 21. storočia, sa ukazuje, že nemožno jednoznačne určiť, kto je tvorcom súčasného usporiadania medzinárodných vzťahov a bezpečnosti v nich a ani žiadny aktér medzinárodných vzťahov sa sám nepovažuje (nevyhlasuje) v úplnosti za ich tvorca. Niektorí autori poukazujú na to, že v medzinárodných vzťahoch skončila situácia, ktorá sa dala porovnávať s hrou v šachy alebo na biliardovom stole, kde bolo možné uvažovať o krokoch na niekoľko ťahov dopredu či o reakcii na naše aktivity. Súčasnnosť v medzinárodných vzťahoch sa označuje aj za voľnú alebo variabilnú

geometrii, či už vo všeobecnosti (18; 19) alebo aj špecificky v spojení s procesmi európskej integrácie najmä s viacúrovňovým vládnutím (7; 20).

1. O CHARAKTERE SÚČASNÉHO USPORIADANIA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Zložitosť procesu formovania súčasného usporiadania medzinárodných vzťahov naznačuje aj to, že existujú rozdielne názory na jeho charakteristiku, najmä čo sa týka základného pomenovania podmienok (obdobia), v ktorom (akom) sa nachádzajú. Všeobecne sa konštatuje len to, že súčasný stav medzinárodných vzťahov je výsledkom rozpadu ich bipolárneho usporiadania (konca studenej vojny, pádu Berlínskeho múru a pod.) a za ich začiatok sa považuje prelom 80. a 90. rokov minulého storočia. Ako príklad možno uviesť prácu britského historika Erica Hobsbawma o „krátkom 20. storočí“ (11).

Pri konkrétnom vymedzení a charakteristike súčasných medzinárodných vzťahov sa stretávame s viacerými pohľadmi či prístupmi, ktoré zaradíme do troch základných skupín názorov. Vyčlenenie týchto skupín má relatívny charakter, lebo prístupy k charakteristike súčasných medzinárodných vzťahov sa v nich prelínajú a dopĺňajú.

Prvá, najjednoduchšia charakteristika súčasných medzinárodných vzťahov má vlastne len formálnu podobu. Vymedzuje ich úzko časovo, spája ich v prvom rade s letopočtom a uvažuje o medzinárodných vzťahoch začiatku 21. storočia, pričom sa často poukazuje na ich novú agendu, ktorá sa dotýka aj bezpečnosti.

Pri druhej charakteristike sa opiera o skutočnosť, že súčasné medzinárodné vzťahy sú spojené s rozsiahlymi a mnohostrannými zmenami – stavom, ktorý vznikol v nadväznosti na problémy predchádzajúceho obdobia a je s nimi kontinuálne spojený. Táto charakteristika je spravidla postavená na používaní rôznych variantov zložených slov, ktoré sa začínajú predponou post- a najčastejšie ide o postbipolárne, popr. poststudenovojuvé medzinárodné vzťahy. Špecifickú oblasť v týchto názoroch predstavuje charakteristika situácie, ktorá vzniká v dôsledku zmeny postavenia USA – oslabovania jej hegemonie (označovanej často za viazanú) v súčasných medzinárodných politických vzťahoch a označuje sa ako postamerický svet (21). Pri označovaní súčasných medzinárodných vzťahov sa začína používať aj prívlastok postvestfálske, čo poukazuje najmä na zmeny, ktoré sa prejavujú v podmienkach a možnostiach pôsobenia štátov a ďalších aktérov a môžu viesť k novým spôsobom fungovania medzinárodných vzťahov. Francúzsky teoretik medzinárodných vzťahov Didier Bigo píše o vytváraní postvestfálskeho systému, ktorý označuje aj za postinternacionálny svet (4).

V tretej skupine názorov na súčasné medzinárodné vzťahy sa zvyrazňuje ich kvalitatívne nový charakter, ktorý súvisí síce s tým, že ide o fenomén časovo spojený so začiatkom 21. storočia i s vývojom po rozpade bipolárneho systému ich usporiadania, ale to sa nepovažuje za dostatočné na ich komplexné objasnenie. Poukazuje sa pri tom ešte najmä na pôsobenie globalizácie (2). Za predchodcov globalizácie, prípadne za jej sprievodné procesy sa v týchto názoroch často v sociálnofilozofickom, sociologickom, politologickom, ekonomickom a ďalších kontextoch považujú aj procesy spojené s informačnou či vzdelanostnou spoločnosťou, spoločnosťou sietí a pod., ktoré sa však málokedy analyzujú v priamom spojení s medzinárodnými politickými vzťahmi.

Za súčasné medzinárodné vzťahy teda považujeme obdobie po rozpade ich bipolárneho usporiadania, ktoré sa začalo formovať v 90. rokoch minulého storočia. Výrazne naň pôsobenia procesy globalizácie sveta, kde začal dynamicky narastať vplyv ekonomických, najmä finančných, ako aj informačných faktorov. Globalizácia sveta sa prelína aj s javmi a procesmi súvisiacimi s tým, že časť sveta (najmä západného) prechádza

do postmoderného štádia vývoja spoločnosti. Zároveň ide o obdobie v medzinárodných politických vzťahoch, ktoré má prechodný charakter a je relatívne nestabilné, kde sa zmenili možnosti riešenia existujúcich problémov, predovšetkým v bezpečnostnej (bezpečnostnopolitickej) oblasti.

Na špecifickosť súčasnej situácie v medzinárodných vzťahoch poukážeme aj prostredníctvom ich nových atribútov. Prvý spočíva v tom, že k zmenám, ktoré majú kvalitatívny charakter, nedošlo tak ako v minulosti – po rozsiahlych vojnových udalostiach a následných mierových rokovaní (ako napr. po tridsaťročnej vojne, napoleonských vojnách, prvej či druhej svetovej vojne). Charakter týchto vzťahov je preto menej určitý a ich všeobecná charakteristika obťažná. Niekedy sa na vyjadrenie zložitosti a protirečivosti súčasných medzinárodných politických vzťahov používa obrazné vyjadrenie, že sa v nich prešlo od studenej vojny k horúcemu mieru.

Druhý atribút súčasných medzinárodných vzťahov je spojený s rastom počtu ich aktérov. Ide o tri typy aktérov, ktorých početnosť v posledných dvoch desaťročiach stúpla. Prvým sú štátni aktéri, druhým medzinárodné organizácie, ktoré fungujú spravidla na štátnom základe, a tretím je pôsobenie neštátnych aktérov. V súvislosti s nárastom počtu štátov, ktoré sú ešte stále základným typom aktérov medzinárodných vzťahov, možno poukázať najmä na to, že za posledných 20 rokov vzniklo viac ako 25 nových štátov, pričom tento proces ešte nie je úplne skončený. Ak v súčasnosti pôsobí v medzinárodných vzťahoch necelých 200 suverénnych štátov, viac ako ich desatina teda začala svoje aktivity v posledných dvoch desaťročiach. Navyše vo svete je ešte viacero neuznaných alebo čiastočne uznaných štátnych útvarov (najčastejšie sú medializované Abcházsko, Južné Osetsko, Kosovo, Podnesterská republika, Saharská arabská demokratická republika) a vo viacerých štátoch sa vedie boj, niekedy spojený aj s terorizmom za vytvorenie nových štátov (ich odtrhnutie). Rast počtu, ale aj vplyvu medzinárodných organizácií, ktorý tiež možno považovať za jednu z črt súčasných medzinárodných vzťahov, sa začal už skôr. Najdynamickejší rast počtu možno registrovať medzi neštátnymi aktérmi. Z hľadiska pôsobenia týchto aktérov rozdelíme do dvoch skupín. Prvú skupinu predstavujú subjekty (aktéri), ktorí prispievajú k stabilite medzinárodných vzťahov a usilujú sa o riešenie problémov v nich – sem možno zaradiť najmä mimovládne organizácie, občianske združenia, rôzne politické hnutia a pod., ktoré pôsobia na medzinárodnej úrovni. Druhú skupinu tvoria subjekty, ktoré situáciu v medzinárodných vzťahoch zhoršujú. Ide najmä o pôsobenie rôznych extrémistických skupín, ktoré niekedy nadobúda podobu medzinárodného terorizmu, a o pôsobenie rôznych subjektov medzinárodnej organizovanej zločinnosti. Presný počet neštátnych aktérov súčasných medzinárodných vzťahov nie je presne vyčísliteľ, ale ich počet sa uvádza v desiatkach tisícov. Narastajúci rozsah pôsobenia neštátnych aktérov medzinárodných vzťahov môže viesť k ďalším zmenám v ich usporiadaní, ktoré je ešte stále založené na vestfálskom systéme, zväzňujúcom pozíciu a rolu štátov a nimi vytvorených medzinárodných organizácií.

Tretí atribút vidíme v zmenách spôsobov fungovania aktérov súčasných medzinárodných vzťahov. Ide najmä o štáty, ktorých pôsobenie je čoraz viac obmedzované protirečivým pôsobením globalizácie a postmoderny. Globalizácia vedie k tomu, že sa obmedzuje pôsobenie štátov najmä smerom navonok, lebo prináša so sebou priaznivé podmienky na pôsobenie aktérov, ktorí majú „nadštátny“ charakter. Hoci ide spravidla o oblasť ekonomických aktivít, činnosť týchto aktérov má aj rôzne politické súvislosti a dôsledky. Túto situáciu pociťujú viac malé štáty ako veľmoci. Postmoderna naopak spravidla obmedzuje pôsobenie štátov dovnútra tým, že v jej podmienkach dochádza k partikularizácii a heterogenite v spoločenskom živote, čo prináša priestor na aktivity subjektov na „podštátnej“ úrovni, ktoré sa spravidla zameriavajú na presadzovanie skupinových záujmov. Postmoderna oslabuje viac veľké ako malé štáty.

Protirečivé pôsobenie globalizácie a postmodernity v súčasných medzinárodných vzťahoch sa prejavuje vo formovaní multipolarity, ktorá bude mať inú podobu, ako ju poznáme z XIX. storočia z modelu často označovaného za európsky koncert. Základná zmena formujúcej sa multipolarity oproti minulosti spočíva v tom, že centrá moci nebudú len na Západe – za jednu z potenciálnych svetových veľmocí (superveľmocí) sa považuje Čína. niekedy vo vzdialenejšej budúcnosti sa ňou môže stať aj India, popr. iné štáty.

Nebudeme sa zaoberať úvahami o iných ako multipolárnych scenároch vývoja medzinárodných vzťahov a bezpečnosti. Poukážeme však na to, že aj pri pohľade na multipolaritu sa objavujú rôzne názory a koncepcie. Giovanni Grevi prichádza so špecifickým pohľadom na novú formu multipolarity, ktorú charakterizuje ako scenár interpolárneho sveta a spája ho s redistribúciou moci na globálnej úrovni medzi veľmocami a rastúcou interdependenciou v súčasnom medzinárodnom systéme (8, s. 9). Interpolárny svet je založený na záujmoch a orientuje sa na riešenie problémov (8, s. 28) a v predložennom scenári sa predpokladá, že dokáže prekonať neefektívnosť vytvárajúcej sa multipolarity a pozíciu EÚ v súčasnom svete charakterizuje ako postavenie na pomedzi multipolarity a interpolarity. V USA sa začal používať pojem nepolárny svet (9), ktorý je spojený najmä so snahou udržať vodcovskú pozíciu USA vo svete aj po strate ich dominancie v medzinárodných vzťahoch. Koncepcia nepolárneho sveta má aj sociálnopsychologické pozadie spojené s narastajúcou traumou USA z ich oslabujúcej sa pozície v súčasnej a budúcej svetovej politike. Čínska ľudová republika (ďalej len ČĽR) a Ruská federácia (ďalej len RF) vo viacerých dokumentoch zvýraznili potrebu rešpektovania vytvárajúcej sa multipolarity v súčasnej svetovej politike. V niektorých čínskych dokumentoch (vystúpeniach najvyšších predstaviteľov ČĽR) sa uvádza aj pojem harmonického sveta, kde by malo pôsobiť viacero princípov vedľa seba, nezávisle na sebe.

2. O SÚČASNOM TEORETICKOM CHÁPANÍ MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Nové (širšie) chápanie bezpečnosti sa začalo vytvárať v 80. rokoch minulého storočia a za jeden z podnetov pre jeho rozvíjanie považujeme aj záver o nemožnosti víťazstva vo svetovej raketovo-jadrovej vojne. Okrem toho nemožno zabudnúť ani na vplyv nastolenia otázky globálnych problémov, s ktorými prišiel ešte na začiatku 70. rokov Rímsky klub, najmä v správe o Medziach rastu z roku 1972. Podnety pre nové chápanie bezpečnosti zo sociologického hľadiska vznikli aj v teórii rizikovej spoločnosti (4). Diskusie o novom chápaní bezpečnosti sa charakterizovali ako jej redefinícia (15; 16; 17) a spájali sa rôznymi procesmi zameranými na jeho rozširovanie, prehlbovanie, rozťahovanie a pod. Tento proces viedol k tomu (1), že v súčasnosti neexistuje jednotne prijatá definícia bezpečnosti ani vo všeobecnosti ani v oblasti medzinárodnej bezpečnosti.

Rozpracovanie nového chápania bezpečnosti sa spája najmä s Kodanskou školou na čele s Barrym Buzanom (5). Za jeden z jeho kvalitatívne nových záverov možno považovať to, že sa zvýrazňuje narastajúci (rozhodujúci) význam agendy nevojenskej bezpečnosti pre riešenie jej problémov v medzinárodných vzťahoch. Kodanská škola začala pracovať so sektorovým chápaním bezpečnosti, kde sa vyčleňuje jej päť základných sektorov: vojenský, politický, ekonomický, sociálny a environmentálny.

Sektorové chápanie bezpečnosti sa považuje za základ typológie bezpečnosti v súčasných medzinárodných vzťahoch, ale neskôr sa dopĺňa inými autormi o nové druhy (oblasti) bezpečnosti v dvoch smeroch. Prvý má predovšetkým ekonomický charakter a zvýrazňuje nové dimenzie a narastajúci význam energetickej, surovinovej (zdrojovej), potravinovej, informačnej (počítačovej) a ďalšej bezpečnosti. Druhý smer je spojený s kritickými bezpečnostnými štúdiami (ale aj širšie kritickými sociálnym teoretickým myslením) a zavádza pojem ľudská bezpečnosť (10; 12), keď sa poukazovalo na to, že

v rozširujúcej a prehľbujúcej sa bezpečnostnej agende chýba problematika človeka, jednotlivca, malých skupín, bezpečnosti ich každodenného života a pod.

Problematika ľudskej bezpečnosti sa od roku 1994, keď sa prvýkrát spomenula v Správe o ľudskom rozvoji, stala aj agendou OSN a vytvorilo sa v nej aj viacero špecializovaných orgánov, ktoré sa jej venujú (14). V súčasnosti sa zvyrazňuje potreba väčšej ochrany zraniteľných štátov, komunit a jednotlivcov predovšetkým v rozvojovom svete, ku ktorému prispievajú najmä aktivity v dvoch smeroch – preventívneho charakteru a posilňujúce (prispievajúce k zvýšeniu ochrany pred hrozbami). Ľudská bezpečnosť v chápaní OSN sa vymedzuje v siedmich základných oblastiach ako bezpečnosť ekonomická, potravinová, zdravotná, environmentálna, osobná, komunitná a politická (13, s. 42).

Za základné atribúty nového chápania bezpečnosti v súvislosti s javmi a procesmi, ktoré sa analyzujú s jeho sektorovým chápaním ako aj s ďalšími oblasťami a druhmi bezpečnosti vrátane ľudskej bezpečnosti považujeme:

1. Základnou podmienkou (predpokladom) bezpečnosti je rozvoj. Pre bezpečnosť nepostačuje len absencia hrozieb, ale bezpečným je len ten subjekt, ktorý si dokáže zaistiť rozvoj (6).
2. Bezpečnosť nadobúda mnohodoménovú podobu, medzi ktorými prevažujú jej nové (netradičné) druhy (oblasti).
3. Rozhodujúcou časťou bezpečnosti je jej nevojenská agenda, čo však neznamená, že vojenská bezpečnosť sa stala bezvýznamnou. Riešenie bezpečnostných problémov vojenskou cestou je síce čoraz menej efektívne, ale ani napriek tomu sa vojenskej činnosti (používaniu organizovaného ozbrojeného násillia v masovom rozsahu za účelom dosiahnutia politických cieľov) pri riešení bezpečnostných problémov nemožno úplne vzdať.
4. Rastie počet a rozmanitosť bezpečnostných aktérov, najmä takých, ktorí majú neštátny charakter. Situácia v bezpečnostnej oblasti, ktorá sa v súčasnosti vytvára, sa označuje aj za prechod z organizácií na siete, pričom možnosti pôsobenia štátu ako bezpečnostného aktéra sa zužujú. Okrem aktérov, ktorý pri riešení bezpečnostných problémov pôsobia pozitívne, sa objavujú aj destabilizační bezpečnostní aktéri.

Ďalšou dimenziou bezpečnosti, ktorá v podmienkach súčasných medzinárodných vzťahov vyžaduje zmenu pohľadu, sú jej úrovne. Ak sektory (oblasti, druhy) bezpečnosti súvisia najmä s jej obsahom, úrovne bezpečnosti vyjadrujú predovšetkým jej priestorovú dimenziu.

Úrovne bezpečnosti zo sociologického hľadiska možno vnímať ako makrosociálne, mezosociálne a mikrosociálne. V strategických a bezpečnostných štúdiách sa spravidla vychádza z existencie dvoch základných úrovní bezpečnosti – národnej a medzinárodnej. V súvislosti s rastúcou pozornosťou venovanou riešeniu otázok ľudskej bezpečnosti sa poukazuje aj na potrebu prechodu od pohľadu na bezpečnosť ako na národný (štátny) a medzinárodný fenomén aj ako na fenomén, ktorý je spojený s ľudskou bezpečnosťou v každodennom živote, na úrovni interakcie medzi jednotlivcami a v malých skupinách. Rozširovanie a prehľbovanie pohľadu na bezpečnosť sa preto nespája len s vyčleňovaním nových oblastí či druhov bezpečnosti, ale sa prejavuje aj v tom, že viac sa diferencujú (stávajú sa zložitejšími) aj úrovne bezpečnosti.

Pracovne načrtujeme šesť úrovní bezpečnosti v súčasnom svete, konštruovaných predovšetkým na základe ich priestorového (geografického) rozmeru, ktorý však má aj politické prípadne ekonomické aspekty. Vzhľadom na rozdielnu veľkosť (rozlohu) štátov ako

aj regiónov, ktoré sa môžu v medzinárodných vzťahoch vymedzovať navyše ešte rôznym spôsobom, považujeme hranice medzi jednotlivými úrovňami za relatívne, voľne prístupné. Za základné úrovne bezpečnosti v súčasných medzinárodných vzťahoch považujeme:

- globálnu (celosvetovú) bezpečnosť,
- medzinárodnú bezpečnosť vo veľkých (nadštátnych, resp. medzištátnych) regiónoch (na kontinentálnej a transkontinentálnej úrovni – napr. európska, euroatlantická, juhoamerická, pacifická a pod.),
- medzinárodnú bezpečnosť v malých (nadštátnych, resp. medzištátnych) regiónoch, spravidla subkontinentálnych (napr. blízkovýchodná, juhoázijská, balkánska a pod.),
- národná bezpečnosť – bezpečnosť jednotlivých štátov,
- regionálna bezpečnosť – v regiónoch vo vnútri štátov,
- lokálna bezpečnosť – na úrovni základného administratívneho členenia vo vnútri štátov.

Ak budeme uvažovať o formujúcej sa multipolarite v súčasných medzinárodných vzťahoch, tak za svetové veľmoci (superveľmoci), ktoré podmieňujú bezpečnosť na globálnej (celosvetovej) úrovni, sa považujú:

- USA (všeobecne sa pripúšťa, že ešte niekoľko desaťročí budú z vojenského hľadiska najsilnejším bezpečnostným aktérom, ale ich ekonomický a politický potenciál môže klesať),
- RF (svetového bezpečnostného aktéra predstavuje najmä kvôli vojenskému potenciálu a rozlohe územia – ide o najväčší štát, ale predovšetkým jeho politický potenciál nemá perspektívy rastu),
- ČĽR (jej vojenský potenciál je zatiaľ menší ako v prípade USA a RF, ale zvyrazňuje sa jej rastúci ekonomický potenciál a fakt, že je v súčasnosti štátom s najväčším počtom obyvateľov),
- EÚ (okrem toho, že nejde o tradičného aktéra medzinárodných vzťahov – národný štát – má aj najmenší vojenský potenciál zo všetkých uvedených aktérov, relativizovaný ešte aj tým, že prevažná väčšina jej členov je členmi NATO, ktoré zrejme bude musieť prejsť už v najbližších rokoch zásadnou tranzíciou, jej potenciál je viac ekonomický a sociálno-kultúrny).

Do diania, javov a procesov na globálnej (celosvetovej) úrovni môžu rôznym – ale nie rozhodujúcim spôsobom – zasahovať aj iní aktéri, štátneho či neštátneho charakteru. Ďalšie štáty, ktoré sa v rôznych súvislostiach uvádzajú ako potenciálne svetové veľmoci, najmä India, Japonsko, popr. Brazília nemožno v súčasnosti z viacerých dôvodov (vojenský potenciál, charakter zahraničnej a bezpečnostnej politiky a pod.), považovať za bezpečnostných aktérov svetového (globálneho) významu. K zásadnejším zmenám v usporiadaní medzinárodných vzťahov môže dôjsť však už v nasledujúcom desaťročí, najmä pod vplyvom následkov globálnej krízy začiatku 21. storočia, ktorá je spojená s USA a Západom (ich ekonomicko-finančným systémom) zároveň otvára nový priestor „nezápadným“ aktérom (silám), spojeným napr. so zoskupeniami BRIC či G 20 a pod.

V podmienkach nového chápania bezpečnosti vojenský faktor (sila) predstavuje naďalej základný prvok bezpečnosti, ale zmysel a cieľ uplatnenia ozbrojeného násillia ako i jeho efektívnosť sa zmenili. Otázne je aj používanie ďalších spôsobov tvrdej sily (najmä ekonomického nátlaku). Z uvedených štyroch svetových bezpečnostných aktérov majú z tohto pohľadu najväčší potenciál rozvoja ČĽR a EÚ, ktoré sú viac zamerané na mäkkú silu.

NAMIESTO ZÁVERU – STRUČNE O NEDELITEĽNOSTI A ASYMETRII SÚČASNEJ MEDZINÁRODNEJ BEZPEČNOSTI

Pri pohľade na medzinárodnú bezpečnosť ako systémový fenomén sa neraz zvýrazňujú ako jej atribúty aj nedeliteľnosť a asymetria. Teoretický problém spočíva v tom, že aj ich ďalšie skúmanie má asymetrický charakter, lebo sa zameriava prevažne na rôzne aspekty asymetrie v súčasnej medzinárodnej bezpečnosti.

Význam nedeliteľnosti bezpečnosti sa začal síce zdôrazňovať už v podmienkach nebezpečenstva vzniku svetovej raketovo-jadrovej vojny, ale jej teoretické chápanie nebolo do súčasnosti primerane rozpracované. Objasňuje sa najmä ako potreba dosiahnutia širokého konsenzu v medzinárodnej oblasti pri prijímaní právnych dokumentov a noriem, popr. ako neprijateľnosť snahy zaistenia vlastnej *bezpečnosti* na úkor *bezpečnosti* iných krajín a pod. V spojeneckých zmluvách, vojenských paktoch a pod., ktoré zostali spravidla v duchu bipolarity sa spája najmä so solidaritou a súdržnosťou v bezpečnostnopolitickej oblasti. V podmienkach vytvárajúceho sa multipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov však pôsobia pri nedeliteľnosti bezpečnosti iné problémy, než boli v podmienkach bipolarity.

Pri charakteristike asymetrie v bezpečnostnej oblasti sa v historickom i aktuálnom kontexte skúmajú fenomény asymetrickej vojny (asymetrickeho ozbrojeného konfliktu), asymetrických hrozieb a asymetrických zbraní, ktoré sa neraz spájajú s terorizmom. Asymetria bezpečnosti sa v podmienkach globalizácie dynamizuje. K vojenským aspektom asymetrie pribúda čoraz viac sociálno-ekonomických prvkov, ktoré sa prejavujú v narastajúcej nerovnosti a jej následkoch. Podobne možno poukazovať aj na prvky asymetrie v kultúrnej oblasti (pôsobenie médií a kultúry, ktoré preferujú westernizované, resp. amerikanizované hodnoty, morálku a pod.).

Asymetria v medzinárodných vzťahov a v bezpečnosti v nich však nevznikla po rozpade bipolarity, ako sa to môže zdať z jej interpretácie v časti súčasných zdrojov. Je vlastne ich odvekým sprievodcom a súvisí s tým, že na usporiadanie medzinárodných vzťahov majú rozhodujúci vplyv veľmoci (superveľmoci). V podmienkach globalizácie a postmoderny okrem štátnych aktérov vzrastá aj počet a vplyv neštátnych aktérov medzinárodných vzťahov. Formujúcu sa multipolaritu považujeme za jeden z procesov, ktorý môže vytvoriť novú podobu nedeliteľnosti medzinárodnej bezpečnosti ale aj asymetrie v nej a vytvára podnety pre nový pohľad na túto problematiku.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BALDWIN, David A. *The concept of security*. In Review of International Studies, 1997, XXIII, č. 1, s. 5 – 26.
2. BAYLIS, John – SMITH, Steve (Eds.). *The Globalization of World Politics: An Introduction of World Politics*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 4th ed.
3. BECK, Ulrich. *Riziková spoločnosť. Na ceste k jiné moderně*. Praha : Slon, 2004 (originál práce vyšiel v roku 1986).
4. BIGO, Didier. A fresh Look at Conflicts. In: SMOUTS, Marie-Claude et al. *The New International Relations*. New York : Palgrave Macmillan, 2001, s. 171 – 189.
5. BUZAN, Barry – WAEVER, Ole – de WILDE, Jaap. *Bezpečnosť: Nový rámec pro analýzu*. Brno: Barrister&Principal, 2005 (originál práce vyšiel v roku 1998).
6. FRANCES, Stewart. *Development and Security*. In Conflict, Security & Development, 2004, IV, č. 3, s. 261-288.

7. GOLDSMITH, Mike. Variable Geometry, Multilevel Governance: European Integration and Subnational Government in the New Millenium. In FEATHERSTONE, Kevin – RADAELLI, Claudio Maria (Eds.): *The politics of Europeanization*. Oxford : Oxford University Press, 2003, s. 112 – 133.
8. GREVI, Giovanni. *The interpolar world: a new scenario*. European Union Institute for Security Studies, 2009, Occasional paper 79.
9. HAASS, Richard N. *The Age of Nonpolarity. What will follow US Dominance?* In Foreign Affairs, 2008, LXXXVII, č. 3, s. 44 – 56.
10. HAMPSON, Fen Olser – DAUDELIN, Jean – HAY, John B. – REID, Holly – MARTIN, Todd. *Madness in the Multitude. Human Security and World Disorder*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
11. HOBSBAWM Eric. *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914–1991*. Praha : Argo 1998.
12. KALDOR Mary. *Human security: reflections on globalization and intervention*. Cambridge: Polity, 2007.
13. LIOTTA, P. H. – OWEN, Taylor. *Why Human Security?* In The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations, 2006, VII, č. 1, s. 42.
14. MACFARLANE, Neil S. – KHONG, Yuen Foong. *Human Security and the UN: A Critical History*. Bloomington: Indiana University Press, 2006.
15. MATTHEWS, Jessica T. *Redefining Security*. In Foreign Affairs, 1989, LXVIII, č. 2, 162 – 177.
16. MILLER, Benjamin. *The Concept of Security: Should it be Redefined?* In Journal of Strategic Studies, 2001, XXIV, č. 2, s. 13 – 42.
17. ULLMAN, Richard H. *Redefining Security*. In International Security, 1983, VIII, č. 1, s. 129 – 153.
18. VOLODIN Andrej. *Svobodnaja geometria – novaja paradigma mirovoj politiky*. In Političeskij žurnal, 13. apréla 2006. [cit. 2010-05-10] Dostupné na internete < <http://www.politjournal.ru/index.php?action=Articles&dirid=73&tek=5463&issue=154>>.
19. VOLODIN Andrej. *Indija – Rossija – Kitaj v svobodnoj geometrii mirovoj politiky*. In Apologija, 2006, č. 9. [cit. 2010-05-10] Dostupné na internete <<http://www.politizdat.ru/article/100/>>.
20. ZAGATO Lauro. A Europe of Variable Geometry: Still a Winning Model? In SADURSKI Wojciech – CZARNOTA Adam – KRYGIER Martin (Eds.). *Spreading Democracy and the Rule of Law? The Impact of EU Enlargement on the Rule of Law, Democracy and Constitutionalism in Post-Communist Legal Orders*. Dordrecht : Springer, 2006, s. 357 – 378.
21. ZAKARIA, Fareed. *The Post-American World*. New York : W. W. Norton & Co., 2008.

AUTOR:

Doc. PhDr. František ŠKVRNDA, CSc.
 Fakulta medzinárodných vzťahov,
 Ekonomická univerzita,
 Dolnozemská 1, 852 35 Bratislava
 e-mail: skvrnda@euba.sk

ПОЛИТИКА ВООРУЖЕННЫХ СИЛ УКРАИНЫ В ОБЛАСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ВО ВРЕМЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ВОЕННЫХ УЧЕНИЙ И ОПЕРАЦИЙ МИРОТВОРЧЕСКОГО КОНТИНГЕНТА

Инга УРЯДНИКОВА

АВСТРАКТ

Представлены основные приоритетные направления государственной политики Вооруженных Сил Украины в области охраны окружающей среды во время участия в миротворческих миссиях. Установлено, что экологическая безопасность Украины не возможна без усовершенствования соответствующих организационно-правовых, социально-политических, хозяйственных механизмов управления природопользованием, которые должны базироваться на современных методах информационных и промышленных технологий.

Ключевые слова: экология, экологическая безопасность, Вооруженные Силы Украины, миротворческие миссии.

ABSTRACT

The main priorities of state policy of the Armed Forces of Ukraine in the field of environmental protection while participating in peacekeeping missions. Established that the environmental safety of Ukraine is not possible without the improvements of the organizational, legal, socio-political and economic mechanisms for environmental management, which should be based on modern methods of information and industrial technologies.

Key words: ecology, environmental security, the Armed Forces of Ukraine, the peacekeeping mission.

Вооруженные силы Украины активно принимают участие в международных проектах по охране окружающей среды во время миротворческих операций. Участие в этих проектах имеет огромное значение для Украины и государств, с которыми она сотрудничает. Такое международное сотрудничество осуществляется в рамках программы «Партнерство ради мира» и сопровождается международными конвенциями и договорами [1,2]. Проводится большая работа по обмену информацией, подготовке специалистов в вопросах экологической безопасности вооруженных сил, организации систем экологического мониторинга и восстановление природной среды на военных объектах. Также большое значение уделяется усовершенствованию нормативно- правовой базы и научно-исследовательского обеспечения.

Политика Вооруженных Сил Украины в области охраны окружающей среды во время участия в миротворческих миссиях направлена на то, чтобы придерживаться соответствующих положений природоохранного законодательства Украины в рамках местного экологического законодательства [2,3].

Природоохранные цели и мероприятия действия Вооруженных Сил разрабатываются конкретно для каждой международной операции и регулируются следующими нормативными актами:

- действующими национальными и международными природоохранными законодательными и правовыми документами;
- украинскими природоохранными и законодательными актами в этой области;
- положениями, стандартами и рекомендациями в области экологической безопасности, разработанными организациями и странами, которые возглавляют миссию во время миротворческих операций.

В соответствии с местными условиями разрабатываются программы охраны окружающей среды локального участка военных действий. Эти программы включают следующие положения:

- организацию природоохранной деятельности военного контингента в данной местности;
- ответственность, экологическая компетентность и контроль за состоянием окружающей природной среды в районе дислокации военной части;
- экологическое обучение для конкретных условий;
- действующее экологическое законодательство и нормативные акты;
- конкретные правила и инструкции при использовании горючего, обращения с отходами, остатками тяжелых металлов, содержащихся возле стрельбищ;
- инструкции на случай чрезвычайных экологических ситуаций;
- инструкции относительно закрытия военной части после окончания миротворческой ситуации;
- инструкции относительно забора проб, обеззараживания территорий, очистки и переработки жидких и твердых отходов.

Командиры и военные специалисты-экологи, входящие в состав миротворческой миссии ответственны за охрану окружающей среды и экологическую безопасность конкретной местности. Проводят подготовку и осуществляют контроль за соблюдением экологических норм. Поэтому для соблюдения экологической безопасности в определенном регионе войска выполняют требования международного стандарта НАТО, а именно придерживаются основы политики и доктрины НАТО в области охраны окружающей среды, планирования защиты окружающей среды во время специальных операций, системы обучения войск по вопросам защиты окружающей среды во время миротворческих миссий. При этом целью экологического управления является система мероприятий, утвержденных решением командного состава и доведенного до личного состава в виде утвержденного плана природоохранных мероприятий[3,4].

Необходимо отметить [5], что Украина получает необходимую помощь в области охраны окружающей среды на военных объектах от правительств и руководства вооруженных сил таких государств как США, Канада, Швеция и Дания. Проблемы экологической безопасности чрезвычайно актуальны для большинства развитых государств, также они актуальны и для Украины. Поэтому в этом контексте правительство Украины уделяет большое внимание решению экологических проблем, которые стоят перед Вооруженными Силами страны в данный период. Необходимо отметить, что решение данных задач потребует не только больших человеческих затрат, но и финансовых, материальных, технических и научных усилий, что на нынешнем этапе развития Украины себе позволить не может.

Экологическая безопасность Украины не возможна без усовершенствования соответствующих организационно-правовых, социально-политических, хозяйственных механизмов управления природопользованием, которые должны базироваться на современных методах информационных и промышленных технологий. Основными приоритетными направлениями международной системы экологической безопасности являются:

- предотвращение возникновения техногенных и экологических катастроф;
- сотрудничество в области информационной и экологической безопасности;
- политика предоставления технической и экологической помощи нуждающимся государствам в рамках коллективной экологической безопасности;
- оценка реальной экологической угрозы и ущербов после экологических и техногенных чрезвычайных ситуаций и катастроф;
- разработка программ экологической защиты гражданского населения.

В настоящее время первоочередными проблемами организации экологической безопасности в Вооруженных Силах Украины являются:

- организация системы экологического мониторинга в Вооруженных Силах Украины;
- усовершенствование методической и правовой базы;
- проведение экологической паспортизации военных частей, а также экологически опасных объектов;
- обеспечение современным оборудованием, новыми технологиями и программным обеспечением;
- утилизация радиоактивных отходов, боеприпасов, вооружения, техники и военной собственности;
- улучшение состояния канализационных сооружений;
- оценка экологического состояния закрытых шахтных пусковых установок;
- создание пунктов контроля приборами контроля токсичности выхлопных газов военной техники;
- подготовка специалистов в области экологической безопасности [5].

Вхождение Украины в международное сообщество предусматривает решение ряда социально-экономических проблем, а именно решение экологических проблем в рыночных условиях. Украине необходимо изучить опыт и рекомендации европейских держав, по возможности, получить конкретную материальную, техническую и консультативную помощь для улучшения состояния экологической безопасности.

Бережное отношение к окружающей природной среде должно быть неотъемлемой частью деятельности миротворческих миссий, что и является одним из важнейших условий решения задач национальной безопасности государства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Збройні Сили» Постанова Верховної Ради України від 06.12.91 р. № 1934-ХІІ.
2. Наказ Міністра оборони України №171 від 04.07.95 р. «О мерах по организации экологического обеспечения Вооруженных Сил Украины для реализации государственной политики в области охраны окружающей среды и обеспечения рационального использования природных ресурсов в Вооруженных Силах Украины».

3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Постанова Верховної Ради України від 25.06.91 р. № 1264-IV.
4. Постанова Верховної Ради України від 05.03.98 р. № 188/98-ВР «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки».
5. Напрямки вдосконалення природоохоронної діяльності в Збройних Силах України. Науково-методичний посібник/ За ред. О.І. Лисенка, С.М. Чумаченка, Ю.І. Ситника. – К.: ННДЦ Оті ВБ України, 2006. – 424 с.

AUTOR:

Инга УРЯДНИКОВА, доцент, к.т.н.,
доцент кафедри «Управление системами безопасности жизнедеятельности» Одесского
национального политехнического университета.
Kontaktná adresa Украина, г. Одесса, ул. М.Говорова, д. 11-Е, к. 814.
E-mail: ingavictory@rambler.ru

VNÚTORNÁ BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ZÁKLADNÝCH BEZPEČNOSTNÝCH DOKUMENTOCH

Jaroslav UŠIAK

ABSTRACT

The main aim of the paper is to highlight the lack of definition and analysis of the internal security of the Slovak Republic in the basic state security documents (especially in the two security strategies of SR from 2001 and 2005). Mentioned security documents are dealing with the analysis of internal security only marginally, which is in terms of national security considered as under sufficient. The paper focuses on important trends and issues of internal security; those should be included in these documents in order to allow the state to respond adequately in other levels of its security policies and in the process of building its security system.

Keywords: Security, Internal Security, State, Slovak Republic

ÚVOD

Vybudovanie systému záruk bezpečnosti národa a obyvateľstva je najdôležitejšou zodpovednosťou štátu. Na samotnú definíciu pojmu bezpečnostná politika štátu nie je medzi odborníkmi jednotný názor, zhodnú sa však na tom, že „hlavným tvorcom bezpečnostnej politiky zostáva národný štát a hlavným motívom obhajoba jeho národných záujmov.“ [3, s. 38] Je to súhrn komplexných aktivít štátu v oblasti bezpečnosti štátu a občanov, ktoré sa definujú na základe definície národných záujmov, analýzy bezpečnostného prostredia a klasifikácie bezpečnostných hrozieb a medzinárodných záväzkov, pričom sa v súčasnosti rešpektuje sektorové rozdelenie štátnych záujmov.

Bezpečnostná politika štátu sa skladá z dvoch základných komponentov a to: konceptuálneho a realizačného. Konceptuálna bezpečnostná politika je súbor zámerov a princípov, ktoré podliehajú predovšetkým politickému rozhodovaniu. Realizačná bezpečnostná politika (tvorba a realizácia zámerov) je činnosť zložiek bezpečnostného systému, ktorá je zameraná na prevenciu, predchádzanie a zvládanie rôznych deštruktívnych javov v štáte. [3; 16] Zámerom príspevku je venovať sa práve jednej z najdôležitejších aktivít bezpečnostnej politiky – analýze bezpečnostného prostredia a klasifikácii bezpečnostných hrozieb – v niektorých dôležitých bezpečnostných dokumentoch Slovenskej republiky. V príspevku poukážeme na spomínanú analýzu tak ako je vymedzená v základných bezpečnostných dokumentoch – Bezpečnostných stratégiách SR z roku 2001 a 2005 (ďalej len „stratégia“). V závere príspevku sa budeme snažiť poukázať na možné vnútorné bezpečnostné hrozby, ktorým SR čelí a môže čeliť do budúcnosti.

1. BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE ŠTÁTU

Bezpečnostné prostredie je súčasťou životného prostredia štátu špecificky orientované na bezpečnosť, tvoria ho teda subjekty a ich vzťahy, činnosti a záujmy, ktoré sú determinované bezpečnosťou. Bezpečnostné prostredie sa charakterizuje prostredníctvom vyčlenenia určitého územia, geopoliticky relatívne uceleného, ktoré je spravidla podmienené

aj ďalšími sociálno-ekonomickými, vojensko-strategickými a kultúrohistorickými činiteľmi. [13] Prostredníctvom tohto pohľadu na špecifickú dimenziu spoločenského prostredia sa nám vytvára priestor na analýzu bezpečnostnej situácie a procesov, ktoré v nej prebiehajú. Od konca studenej vojny však prišlo k zásadným zmenám v medzinárodnom prostredí. Národný štát už nefiguruje ako najvyšší nositeľ suverenity vo všetkých oblastiach, resp. dochádza k prenosu niektorých oblastí na vyššieho suveréna (napr. zabezpečenie obrany štátu v prípade nášho napadnutia sa vstupom do NATO presunula i na ďalších spojencov – členské štáty NATO).

Bezpečnostné prostredie zahŕňa niekoľko analytických rovín, prostredníctvom ktorých môžeme pristupovať k lokalizácii aktérov v bezpečnostnom prostredí – medzinárodné systémy (globálne), medzinárodné subsystémy (kontinentálne), jednotky (regionálne), podjednotky (lokálne) a indivíduá. [8; 4] Prostredníctvom týchto analytických rovín môžeme v každej z nich určiť riziká a ohrozenia, ktoré z nich pre štát vyplývajú - za účelom charakteristiky bezpečnostného prostredia štátu je z hľadiska geografického a geopolitického definované: vonkajšie bezpečnostné prostredie a vnútorné bezpečnostné prostredie: [4]

- vonkajšie bezpečnostné prostredie – pre potreby štátu sú určené najmä globálne, kontinentálne a regionálne analytické roviny.
- vnútorné bezpečnostné prostredie – pre potreby štátu sú určujúce najmä pozitívni bezpečnostní aktéri (ktorí sa podieľajú na realizácii a tvorbe bezpečnostnej politiky štátu) a nositelia vnútorných bezpečnostných hrozieb (ktorí sa podieľajú alebo potenciálne ohrozujú bezpečnostné záujmy štátu. [16]

Medzi ďalšie faktory môže zaradiť i geografické hľadisko, časové hľadisko, problémové hľadisko a tiež aj hĺbku hodnotenia bezpečnostného prostredia.

Podstatou dôkladnej analýzy bezpečnostného prostredia štátu je komplexnosť všetkých faktorov ovplyvňujúcich bezpečnostné prostredie štátu. Preto, ak chceme dôkladne analyzovať všetky možné výzvy (problémy), riziká a ohrozenia v systéme, musíme čo najpodrobnejšie preskúmať všetky tieto faktory, ktoré ovplyvňujú toto prostredie. Vzhľadom na neustále meniace sa bezpečnostné prostredie vo svete musí dochádzať k neustálemu prehodnocovaniu jeho vzťahu k danému štátu, pretože analýza bezpečnostného prostredia je podkladový materiál pri tvorbe stratégií, čiže nepresná alebo nedostatočná analýza môže spôsobiť zlé alebo nepresnú formuláciu jednotlivých častí bezpečnostnej stratégie štátu.

2. ANALÝZA BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA SR

V oblasti analýzy bezpečnostného prostredia poskytuje Bezpečnostná stratégia SR z roku 2001 prvú komplexnú, ucelenú analýzu bezpečnostného prostredia Slovenskej republiky, ktorá dovtedy v takejto podobe neexistovala. V stratégii z roku 2001 je rozdelená do 4 okruhov.

Prvým je celosvetové bezpečnostné prostredie, ktoré je ovplyvňované najmä globalizáciou a nerovnomernosťou vývoja regiónov, pričom je uvedené, že tieto tendencie so sebou prinášajú nové, predovšetkým nevojenské výzvy, riziká a ohrozenia, ale aj nové možnosti ich riešení. Zároveň dochádza k stieraniu rozdielov a prepájaniu medzi vnútorným a zahraničným aspektom bezpečnosti.

V druhej časti analýzy je zadefinovaná užšia časť európskeho bezpečnostného prostredia, kde je zdôraznená kooperácia európskych bezpečnostných procesov v podobe spolupráce bezpečnostných, politických, ekonomických a environmentálnych organizácií – OBSE, Partnerstvo za mier, Euroatlantická partnerská rada a spolupráca s európskymi a euroatlantickými inštitúciami. Sú tu vymenované potenciálne ohrozenia mieru a medzinárodnej stability, a to v podobe etnických napätí, hospodárskych kríz, politickej

nestability, medzinárodného organizovaného zločinu a terorizmu, porušovania ľudských práv, zneužívania informačných technológií, šírenia zbraní hromadného ničenia a najmodernejších zbraňových systémov.

Tretia časť sa zaoberá bezpečnostným prostredím v strednej Európe, kde tri krajiny Česká republika, Poľská republika a Maďarská republika vstupom do NATO výrazne ovplyvnili toto prostredie, pričom Slovenská republika tu deklaruje svoju snahu o vstup do EÚ a NATO, čím by sa prispelo k prehĺbeniu homogenity v bezpečnostnom usporiadaní stredoeurópskeho priestoru a upevňovaniu stability v regióne.

V poslednej štvrti tejto analýzy je rozobrané bezpečnostné prostredie Slovenskej republiky, ktorá patrí svojou rozlohou, počtom obyvateľov a ekonomickým potenciálom medzi menšie európske štáty s nedostatkom niektorých zdrojov energií a surovín. Je tu deklarovaná snaha o upevnenie demokratických základov a zdokonaľovanie mechanizmov fungovania právneho štátu.

Pri pozornejšom preskúmaní analýzy dochádzame k záveru, že globálne bezpečnostné prostredie, európske bezpečnostné prostredie i stredoeurópske bezpečnostné prostredie je svojím rozsahom a hĺbkou analýzy dostatočné, avšak pri analýze vnútorného bezpečnostného prostredia dochádza k nedostatočnej a málo argumentačne podloženej analýze.

V stratégii z roku 2005 dochádza k zmene bezpečnostného prostredia, ktoré súvisí najmä so vstupom Slovenskej republiky do EÚ a NATO. V častiach analýzy bezpečnostného prostredia (ak to môžeme tak nazvať) je deklarované členstvo v OSN, EÚ, NATO, OBSE, OECD, ktoré vytvára koncepčný rámec, v ktorom sa má SR pohybovať pri tvorbe bezpečnostného prostredia, ako vyplýva z nasledovnej definície: „Za základnú tendenciu vývoja bezpečnostného prostredia je považované prehľbovanie nestability, neurčitosti a nepredvídateľnosti jeho vývoja vo svete ako dôsledok rastúceho počtu zlyhávajúcich štátov a negatívneho vplyvu niektorých neštátnych činiteľov. Ďalšími tendenciami, ktoré ovplyvňujú vývoj bezpečnostného prostredia, sú narastajúca globalizácia, zvyšovanie počtu vnútroštátnych konfliktov, prehľbujúca sa bezpečnostná, politická aj ekonomická integrácia štátov, nekontrolované šírenie informačných a vojenských technológií, nerovnomernosť vývoja regiónov, nevyvážený demografický vývoj a migračné pohyby, nárast neznášanlivosti a nacionalizmu, rast závislosti od životne dôležitých zdrojov a ich obmedzenosť a zhoršovanie životného prostredia.“ [2] Tieto dva odstavce nemôžeme považovať za postačujúcu analýzu vonkajšieho a vnútorného bezpečnostného prostredia.

Zvyšok tejto časti stratégie z roku 2005 je venovaný vymedzeniu výziev, rizík a ohrození a pojednáva najmä o vonkajšom strategickom postavení SR v rámci výziev, rizík a ohrození: terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov, zlyhávajúce štáty, zraniteľnosť informačných a komunikačných nosičov, nelegálna a nekontrolovateľná migrácia, aktivity cudzích spravodajských služieb, organizovaný zločin, globalizácia, zvyšujúci vplyv neštátnych aktérov, ekonomická nerovnováha vo svete, nárast radikálneho nacionalizmu a neznášanlivosti, závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov vrátane potravín, živelné pohromy havárie a katastrofy, ekologické zmeny, nevyvážený demografický vývoj, šírenie nákazlivých chorôb.

V porovnaní so stratégiou z roku 2001 je analýza bezpečnostného prostredia v tomto smere nevyhovujúca, pretože absentujú vnútorné aspekty. Jednotlivé odstavce sú len formálnym naplnením a deklaráciou pozície SR k vonkajším aktérom. Neprinášajú dostatočnú odpoveď na to, aký je skutočný stav bezpečnostného prostredia, v ktorom sa Slovenská republika nachádzala v roku 2005. Prínosom je detailnejšie rozpracovanie definícií jednotlivých výziev a ohrození štátu.

Akcent je položený na hodnotenie vonkajšieho bezpečnostného prostredia a to viac - menej z pohľadu globálneho a nie regionálneho aktéra. [15] Autori zjavne nedoceňujú komplexnosť bezpečnosti. Vymedzenie tendencií a hrozieb je nedostatočné a deklaratívne,

bez vyjadrenia ich vzťahu k bezpečnostným záujmom SR. Analýzy vnútorného bezpečnostného prostredia a v ňom generované riziká, ohrozenia a hrozby sú povrchné a len deklaratórne.

Z hľadiska obsahového rámca definície Bezpečnostného prostredia vychádza základný rozdiel: v stratégii z roku 2001 sa SR usiluje o členstvo v NATO a EÚ a v stratégii z roku 2005, kde došlo prijatím do NATO a EÚ k zásadnej zmene bezpečnostného prostredia, pričom došlo i akcentovaniu kolektívnej bezpečnosti. [2, čl. 9]

3. KATEGORIZÁCIA BEZPEČNOSTNÝCH HROZIEB V SR

Ako sme už uviedli, vymedzenie bezpečnostných výziev, rizík a ohrození Slovenskej republiky v stratégii z roku 2005 je nedostatočné. Táto časť bola lepšie spracovaná v stratégii z roku 2001, kde v prvom rade bolo reflektované rozdelenie výziev, rizík a ohrození z hľadiska analýzy vonkajšieho bezpečnostného prostredia a vnútornej analýzy bezpečnostného prostredia, teda bezpečnostné riziká a ohrozenia Slovenskej republiky.

Za globálne bezpečnostné výzvy bolo stanovené zapájanie sa do globálnych politických, ekonomických, sociálnych a kultúrnych trendov, ktoré môže zabezpečiť všestranný, trvalo udržateľný rozvoj; aktívna účasť na mierovom úsilí medzinárodného spoločenstva a predchádzanie vzniku kríz; účasť na tvorbe integrovaného európskeho bezpečnostného systému; aktívne pôsobenie v stredoeurópskom regióne; upevňovanie demokracie, právneho štátu a dodržiavanie základných ľudských a občianskych práv a slobôd; transformácia ekonomiky; rozvoj informačnej spoločnosti.

Z pohľadu Slovenskej republiky boli stanovené ako hrozby: nekontrolovateľná migrácia a s ňou nezvládnutá migračná vlna, ktorá môže vzniknúť ako dôsledok regionálnych konfliktov; medzinárodný organizovaný zločin a terorizmus napr. obchod so zbraňami a drogami, obchodovanie s deťmi a ženami a recyklácia peňazí; kriminalizácia sociálnych vzťahov keď vnútornú stabilitu štátu ovplyvňuje nárast ekonomickej kriminality (podvody, sprenevery majetku a finančných prostriedkov, daňové úniky) spolu s majetkovou kriminalitou, násilné formy kriminality, trestné činy so zbraňou, výpalníctvo, kriminalita maloletých, mladistvých a sociálna kriminalita. Súčasťou tejto skupiny rizík je aj korupcia, zneužívanie právomocí a postavenia verejných činiteľov, sprenevera verejných prostriedkov a klientelizmus; tendencia narastania tolerancie niektorých sociálnych skupín voči xenofóbii a rasizmu; aktivity cudzích špeciálnych služieb; zlyhanie alebo cielené narušenie informačných systémov prostredníctvom informačného pirátstva a informačného terorizmu.

V stratégii z roku 2005 prišlo k vymedzeniu výziev, rizík a ohrození, pojednávajú najmä o vonkajšom strategickom postavení SR v rámci výziev, rizík a ohrození: terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov, zlyhávajúce štáty, zraniteľnosť informačných a komunikačných nosičov, nelegálnej a nekontrolovateľnej migrácie, aktivity cudzích spravodajských služieb, organizovaný zločin, globalizácia, zvyšujúci vplyv neštátnych aktérov, ekonomická nerovnováha vo svete, nárast radikálneho nacionalizmu a neznášanlivosti, závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov vrátane potravín, živelné pohromy havárie a katastrofy, ekologické zmeny, nevyvážený demografický vývoj, šírenie nákazlivých chorôb. V analýze vnútorného bezpečnostného prostredia, ak by bola v stratégii vykonaná dôkladnejšie, mohli byť postrehnuteľné i ďalšie bezpečnostné výzvy ako napr. extrémizmus [12]; organizovaný zločin; ochrana verejného poriadku, bezpečnosť osôb a majetku; ochrana a správa štátnych hraníc; migrácia obyvateľstva – azyl; ochrana osobnej bezpečnosti ústavných činiteľov a ochrana diplomatických misií; ochrana utajovaných skutočností; komunikačný a informačný systém krízového riadenia; zdravotná starostlivosť; civilná ochrana obyvateľstva; požiarna ochrana.

Z tohto pohľadu na možné tendencie vývoja vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky a z nich vyplývajúce riziká a ohrozenia môžeme konštatovať, že ani jedna stratégia neposkytla dostatočnú analýzu bezpečnostného prostredia (hlavne z hľadiska vnútorného bezpečnostného prostredia) a vymedzenie rizík a ohrození z nej vyplývajúcich, pričom stratégia z roku 2001 bola v tomto smere lepšie spracovaná ako stratégia z roku 2005, kde absentujú vnútorné riziká a ohrozenia Slovenskej republiky.

Tabuľka č. 6: Bezpečnostné výzvy (problémy), riziká a hrozby SR

Bezpečnostná stratégia SR z roku 2001	Bezpečnostná stratégia SR z roku 2005
zapájanie sa do globálnych politických, ekonomických, sociálnych a kultúrnych trendov, ktoré môže zabezpečiť všestranný, trvalo udržateľný rozvoj;	deklarované členstvo v OSN, EÚ, NATO, OBSE, OECD;
aktívna účasť na mierovom úsilí medzinárodného spoločenstva a predchádzanie vzniku kríz;	
účasť na tvorbe integrovaného európskeho bezpečnostného systému; aktívne pôsobenie v stredoeurópskom regióne;	
upevňovanie demokracie, právneho štátu a dodržiavanie základných ľudských a občianskych práv a slobôd;	
transformácia ekonomiky;	
rozvoj informačnej spoločnosti;	
regionálne konflikty;	regionálne konflikty;
nekontrolovateľná migrácia a s ňou nezvládnutá migračná vlna;	nelegálna a nekontrolovateľná migrácia;
medzinárodný organizovaný zločin a terorizmus napr. obchod so zbraňami a drogami, obchodovanie s deťmi a ženami a pranie špinavých peňazí;	terorizmus; šírenie zbraní hromadného ničenia a ich nosičov;
kriminalizácia sociálnych vzťahov vnútornú stabilitu štátu ovplyvňuje nárast ekonomickej kriminality	zvyšujúci vplyv neštátnych aktérov;
korupcia, zneužívanie právomocí a postavenia verejných činiteľov, sprenevera verejných prostriedkov a klientelizmus;	organizovaný zločin, korupcia a nelegálna ekonomika;
tendencia narastania tolerancie niektorých sociálnych skupín voči xenofóbii a rasizmu;	nárast radikálneho nacionalizmu a neznášanlivosti;
aktivity cudzích špeciálnych služieb;	aktivity cudzích spravodajských služieb;
zlyhanie alebo cieľené narušenie informačných systémov prostredníctvom informačného pirátstva a informačného terorizmu;	zraniteľnosť informačných a komunikačných nosičov;

environmentálne ohrozenia	živelné pohromy, havárie a katastrofy, ekologické zmeny;
negatívny demografický vývoj;	Nevyvážený demografický vývoj;
Energetická závislosť;	závislosť štátov od životne dôležitých zdrojov vrátane potravín;
Potravinová bezpečnosť;	
	šírenie nakažlivých chorôb;
	Zlyhávajúce štáty;
	Ekonomická nerovnováha vo svete;
	globalizácia a s ňou spojené negatívne javy;

V častiach stratégie v zmysle tabuľky môžeme sledovať u stratégie z roku 2005 najmä posun vpred v oblasti definovania bezpečnostných výziev (problémov), rizík a ohrození. Čo sa však týka množstva problémov ostávajú až na štyri nové ohrozenia (šírenie nakažlivých chorôb; zlyhávajúce štáty; ekonomická nerovnováha vo svete; globalizácia a s ňou spojené negatívne javy) rovnaké s tými predchádzajúcimi zo stratégie z roku 2001. Možno to pripísať najmä súvislosti, že v stratégii z roku 2001 sa SR pripravovala na vstup do NATO a EÚ a vo veľkej miere a reflektovala i ohrozenia a výzvy globálneho charakteru. [9]

Ďalšou zmenou, ktorou sa stratégie líšia, je dôraz akým sú jednotlivé hrozby zadefinované, na niektoré je daný väčší dôraz ako tomu bolo predtým – napr. terorizmus v stratégii z roku 2001 – Medzinárodný organizovaný zločin a terorizmus je bezpečnostným rizikom a vzhľadom na široký rozsah a dôsledky jeho pôsobenia už v súčasnosti prerastá do ohrozenia životných záujmov Slovenskej republiky; terorizmus v stratégii z roku 2005 – predstavuje pre SR strategickú globálnu hrozbu.

4. KONOTÁCIE PRE VNÚTORNÉ BEZPEČNOSTNÉ PROSTREDIE SR

V predchádzajúcich častiach príspevku sme poukázali na analýzu bezpečnostného prostredia, tak ako je definovaná v Bezpečnostných stratégiách SR z rokov 2001 a 2005. Ako sme už uviedli, z hľadiska vnútornej bezpečnosti Slovenskej republiky bola analýza vykonaná slabšie. Odpoveď na otázku, prečo sa tak stalo v oboch prípadoch, môžeme nájsť v nasledujúcich zdôvodneniach:

- Vláda SR začala proces tvorby nového bezpečnostného systému SR (zámer, koncepcia,...), tomuto procesu mal predchádzať proces revízie predchádzajúcej bezpečnostnej stratégie, v ktorej mal byť na základe očakávaných spôsobilostí definovaný model tohto systému.
- Príprava stratégie by mala prebiehať za účasti širšieho okruhu odborníkov nielen zo strany ministerstiev (obrany, zahraničných vecí, vnútra...), ale i z akademickej obce a okruhu mimovládnej bezpečnostnej komunity, pričom hlavný koordinačný orgán, ktorý by bol zodpovedný za tvorbu stratégie, by mal používať obsahovo záväzné definície všetkých používaných pojmov (tak ako sú momentálne pripravované v terminologickom slovníku krízového riadenia).
- Opäť sa zabudlo na rozpracovanie Bezpečnostnej stratégie SR z roku 2005 (tak ako tomu bolo i pri stratégii z roku 2001) do jednotlivých rezortov a inštitúcií a nerealizuje sa objektívne hodnotenie miery implementácie jej požiadaviek. Preto nie je možné identifikovať, kam sa až SR dopracovala pri realizácii svojich národno-

bezpečnostných záujmov. Od roku 2005, keď bola prijatá stratégia, nebola vykonaná ani jedna jej hodnotiaca štúdia.

- Je potrebné nanovo definovať bezpečnostné prostredie a víziu jeho vývoja vrátane spôsobu jeho interpretácie podľa jednotlivých sektorov, čo umožní efektívnu voľbu ciest a nástrojov realizácie bezpečnostných záujmov. Pričom je dôležité nezanedbať najmä analýzu vnútorného bezpečnostného prostredia, keď by sa malo postupovať v rámci analýzy od západu republiky na východ, čím by sa dosiahla efektívna analýza bezpečnostného prostredia SR.

Za dobu od prijatia doteraz platnej bezpečnostnej stratégie z roku 2005 sa významným spôsobom zmenilo bezpečnostné prostredie a spôsob jeho interpretácie rôznymi aktérmi. Medzi významné momenty patria napr. fenomén extrémizmu, energetická bezpečnosť [5], ekonomická bezpečnosť, klimatické zmeny, ekologická, potravinová a kybernetická bezpečnosť, ochrana zdrojov pitnej vody, demografické zmeny vo vnútri spoločnosti a s tým súvisiaca migrácia do zahraničia a najmä celosvetová (ekonomická) hospodárska kríza. Z hľadiska vnútorného bezpečnostného prostredia sa do popredia dostávajú problémy ako menšinový extrémizmus (a jeho prejavy v súčasnosti predovšetkým pri aktivizácii verejných zhromaždení všetkých druhov ale aj na športových zápasoch); zvyšovanie etnického napätia; problematika Rómov, ktorá už nie je len etnickou, ale aj sociálnou, dokonca humanitárnou agendou; korupcia; potreba diverzifikácie priemyslu; diverzifikácie energetických surovín a ich dodávok; organizovaný zločin; ochrana verejného poriadku, bezpečnosť osôb a majetku; ochrana a správa štátnych hraníc; migrácia obyvateľstva – azyl; ochrana osobnej bezpečnosti ústavných činiteľov a ochrana diplomatických misií; ochrana utajovaných skutočností; komunikačný a informačný systém krízového riadenia; zdravotná starostlivosť; civilná ochrana obyvateľstva; požiarne ochrana. Ako nový fenomén už aj SR pociťuje negatívne dôsledky klimatických zmien a s tým súvisiace ekonomické, sociálne a humanitárne problémy.

ZÁVER

Z hľadiska významu oba dokumenty prispeli k celkovej transformácii bezpečnostného prostredia SR, ktoré bolo treba na prahu 21. storočia nanovo definovať. Významná bola najmä analýza bezpečnostného prostredia v stratégii z roku 2001, dovtedy sa v takej ucelenej podobe nikde nevyskytovala. Obe stratégie predstavujú základné materiály, s ktorými sa ďalej pracovalo ako s východiskovými situáciami, samotná stratégia mala byť rámcovým dokumentom (plánom), ktorá poskytuje priestor na rozpracovanie ďalších dokumentov, v oboch prípadoch však k dôkladnému rozpracovaniu na úseku jednotlivých rezortov nedošlo.

Oba dokumenty vykazujú aj nedostatky z hľadiska taxatívneho textu (nepresné vymedzenie pojmov, kategórií vzťahov), čo súvisí najmä s preberaním pojmov, ktoré nie sú v slovenskom jazyku ustálené, resp. nedošlo k ich terminologickému vymedzeniu v rámci uceleného jazykového úzusu, ktorým by mal byť terminologický slovník pre oblasť bezpečnosti.

Vo všetkých členských krajinách NATO a EÚ sú dokumenty strategického významu v oblasti bezpečnosti a obranyschopnosti štátu prehodnocované s každou významnou zmenou bezpečnostnej situácie a prostredia, pričom dochádza k prehodnoteniu minimálne raz za 4 roky (pôvodne sa používal dvojročný model prehodnocovania takýchto dokumentov). V NATO, ale i v EÚ prebieha v súčasnosti dialóg o nových bezpečnostných stratégiách. Všetky prominentné krajiny NATO za obdobie ostatných 5 rokov urobili revíziu resp. aktualizáciu bezpečnostných stratégií. Tieto procesy v SR ako členskej krajiny oboch

zoskupení nie sú dostatočne reflektované. Neprebíha odborný dialóg a ani samotné prehodnotenie Bezpečnostnej stratégie SR ani v koncepčnej ani v legislatívnej rovine. Ministerstvo obrany SR, ktoré v zmysle Zákona o Ozbrojených silách SR zodpovedá za tvorbu bezpečnostnej a obrannej stratégie malo v januári 2009 na rokovanie Bezpečnostnej rady SR predložiť revidovanú bezpečnostnú stratégiu. Neurobilo tak a to aj napriek tomu, že to predpokladá Programové vyhlásenie vlády a jeho rozpracovanie na podmienky rezortu obrany. V procese tvorby bezpečnostnej stratégie SR by bolo vhodné vytvoriť relatívne nezávislé analyticko-výskumné pracovisko pôsobiace pre potreby strategického riadenia bezpečnostného systému, ktoré by spolupracovalo s vládou, čím by sa odstránili nedostatky oboch dokumentov, ktoré môžeme vnímať aj ako dôsledky nejasného vzťahu medzi rezortmi štátnej exekutívy a ich kompetenciami.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky z roku 2001*. schválená Národnou radou Slovenskej republiky 27. marca 2001.
2. *Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky z roku 2005*. schválená Národnou radou Slovenskej republiky 23. septembra 2005.
3. DANICS, Štefan. 2007. *Bezpečnostní politika*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2007. ISBN 978-80-7251-263-8.
4. HOFREITER, Ladislav. 2004. *Bezpečnosť, bezpečnostné riziká a ohrozenia*. 1. vyd. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline. 2004. 146 s. ISBN 80-8070-181-4.
5. HOREMUŽ, Martin. 2009. Energetická bezpečnosť v kontexte súčasnej bezpečnostnej vedy. In *Bezpečnosť a bezpečnostná veda: Zborník vedeckých a odborných prác*. Liptovský Mikuláš 2009. ISBN 978-80-8040-372-0, s. 21-26.
6. HUSENICOVÁ, Lucia. 2009. Security of life and activities of human beings in accordance with global and regional non-proliferation regimes. In *Bezpeka žitiedijateľnosti ľudiny - osvita, nauka, praktika vosma mižnarodna naukovno-metodična konferenciija BŽDL - 2009*, Odesa, 21 - 22 travňa 2009 godu : zbirnik naukovich prac ta tez dopovidej. s. [10].
7. KAZANSKÝ, Rastislav, ADAŠKOVÁ, Daša. 2010. Vybrané prístupy ku klasifikácii konfliktov. In Ušiak, J., Lasicová, J. (eds.) *Bezpečnostné fórum 2010*. Banská Bystrica: FPVaMV UMB, 2010. ISBN 978-80-8083-980-2, s. 53-59.
8. LASICOVÁ, Jana. 2006. *Bezpečnosť. Bezpečnostná agenda súčasnosti*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB. 2006. 161 s. ISBN 80-8083-352-4.
9. NEČAS, P., KELEMEN, M., SPILÝ, P. 2009. Core Security Elements of a New NATO Strategic Concept. In *Politické vedy*, roč. 12, 2009, č. 4. ISSN 1335-2741, s. 130.
10. ONDREJCSÁK, Róbert (ed.). 2004. *Odporúčania pre aktualizáciu Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky*. Bratislava : Inštitút bezpečnostných a obranných štúdií Ministerstva obrany a Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku. 2004. 142 s.
11. PEŠOUT, Ivan, MACEJÁK, Štefan. 2008. Regionálna politika Európskej únie. In *Politiky Európskej únie: teória, história, prax a perspektíva*. Banská Bystrica : FPVaMV UMB, 2008. ISBN 978-80-8083-551-4, s. 121-140.

12. SVOBODA, Ivo. 2009. Hrozba politického extremismu jako fenomén současného světa. In. *Sborník mezinárodní vědecké konference „Sociální pedagogika ve střední Evropě; současný stav a perspektivy*. Brno: IMS, 2009. ISBN 978-80-87182-08-6.
13. *Terminológia bezpečnostného manažmentu*. 2005. [online]. Dostupné na: <http://www.securityrevue.com/tbm/index.html>.
14. *Terminologický slovník krízového riadenia*. 2006. Bratislava : Bezpečnostná rada Slovenskej republiky. 2006.
15. VOŠTA, Milan, ABRHÁM, Josef. Regional Differentiation: new member states of the EU. In: STEINMETZOVÁ, Dana. *EU as a Global Player?* Praha : Nakladatelství Oeconomica, 2006, s. 55–63. ISBN 80-245-1085-5.
16. ŽÍDEK, Rudolf, CIBÁKOVÁ, Silvia. 2009. *Bezpečnosť štátu*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2009. 110 s. ISBN 978-80-8040-375-1.

AUTOR:

Mgr. Jaroslav Ušiak, PhD.
Katedra bezpečnostných štúdií,
Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica
SLOVAKIA
e-mail: jaroslav.usiak@umb.sk

ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗ ЖИЗНИ – КАК ФАКТОР ВЫЖИВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

ВОЛНЕНКО Н.Б., БОГАТОВ О.И., ЛИТВИНЕНКО В.Н., КУЛЯВЕЦ Ю.В.

SUMMARY:

In work questions of ideology of health, state regulation of processes of health protection, the factors defining a level of health, and also an opportunity of formation of a healthy way of life within the limits of teaching discipline "Safety of ability to live" in higher educational institutions are considered.

Аннотация: В работе рассмотрены вопросы идеологии здоровья, государственного регулирования процессов охраны здоровья, факторы, определяющие уровень здоровья, а также возможности формирования здорового образа жизни в рамках преподавания дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» в высших учебных заведениях.

Здоровье достаточно многогранная категория. По определению Всемирной Организации Здравоохранения (ВОЗ), под здоровьем понимают "состояние полного физического, психического и социального благополучия, а не только отсутствие болезни". Понятие здоровья давно вышло за рамки отдельного ведомства и стало междисциплинарной, интегральной категорией и зависит от здоровьесберегающих и здоровьепотребляющих факторов. Именно здесь заложены основные принципы сохранения здоровья - пропаганда здорового образа жизни, профилактика, личная ответственность человека и желание быть здоровым. Сохранение здоровья населения является одной из важнейших социальных проблем, требует системного исследования и решения на междисциплинарном уровне. В последние десятилетия мировая наука причислила проблему здоровья в широком понимании к кругу глобальных проблем, решение которых обуславливает не только количественные и качественные характеристики будущего развития человечества, но и даже сам факт его последующего существования как биологического вида.

Что такое здоровый образ жизни - единого чёткого определения, пожалуй, не существует. Обычно, под здоровым образом жизни подразумевают комплекс разных вещей, от посещения тренажёрного зала, до соблюдения диет и отказа от вредных привычек. Наиболее полным определением здорового образа жизни следует считать такое: под ним понимается оптимальный режим работы и отдыха, сбалансированное питание, достаточная двигательная активность, соблюдение правил личной гигиены, закаливание, отсутствие пагубных привычек, любовь к людям, положительное восприятие жизни. Здоровый образ жизни позволяет быть до старости здоровым психически, нравственно и физически. Старинная поговорка гласит: поздно рыть колодец, когда хочется пить. Поздно изнурять себя диетами, когда организм уже пошёл в разнос и пора обращаться к врачу. Больной человек по определению не сможет вести здоровый образ жизни. Здоровый образ жизни начинается в голове. Современная концепция здорового образа жизни предусматривает все в деятельности государства, общества, отдельной личности, которая касается сохранения и укрепления здоровья посредством оптимизации условий труда, быта, отдыха и личного поведения.

Под пропагандой здорового образа жизни понимают широкий спектр деятельности — от просветительских и выездных программ работы с населением до использования средств массовой информации — деятельности, направленной на то,

чтобы люди ответственнее относились к своему здоровью и располагали необходимой информацией для его сохранения и укрепления. Важный метод укрепления здоровья населения — это обучение граждан здоровому образу жизни и информирование их о доступных качественных медицинских услугах и ресурсах, а также важной роли, которую каждый человек играет в сохранении собственного здоровья и благополучия общества. Заниматься вопросами здоровья и здорового образа жизни могут и должны не только и не столько врачи, как это традиционно понимается и продолжает негласно существовать. Главная роль отводится педагогам, пропагандистам, социально активным энтузиастам, которые не только вещают умные речи с высокой трибуны, но и в конкретных делах ведут ежедневную работу по пропаганде здорового образа жизни.

Среди факторов, условий и способа, жизни, которые негативно влияют на здоровье, следует отметить неблагоприятные материально-бытовые и производственные условия, безработицу, низкий образовательный и культурный уровень, избыточную урбанизацию, стрессы, нерациональное питание, злоупотребление алкоголем, низкую физическую активность (гиподинамию), курение и тому подобное. Здоровье конкретного человека или человеческого общества детерминируется 4 группами факторов (табл. 1).

Таблица 1

Влияние факторов риска на здоровье население

Группа факторов риска	Доля влияния, %
Образ жизни: курение, неправильное питание, злоупотребление алкоголем, вредный труд, стрессы, гиподинамия, плохой быт, наркотики, неполная или многодетная семья, гиперурбанизация	51-52
Окружающая среда: загрязнение воздуха, воды, почвы, уровень радиации, электромагнитные поля	20-21
Биологические факторы: наследственность, конституция, пол, возраст	19-20
Медицинские факторы: прививка против инфекций, медицинские обследования, качество лечения	8-9

На постсоветском пространстве до недавнего времени вести здоровый образ жизни было... не модно. Возможно, это связано с тем, что здоровый образ жизни пропагандировался в Советском Союзе как обязательный атрибут здорового и благонадёжного строителя коммунизма, потом социализма, а когда строить стало нечего, здоровый образ жизни закончился вместе со своей пропагандой. С другой стороны, в Украине, как и в России, сильны саморазрушительные инстинкты. Типичным примером этому может служить то, как молодые люди начинают курить лишь для того, чтобы не выделяться, так сказать, поддержать компанию, уж не говоря о получении самой распространённой льготе курильщика – пятнадцатиминутных перерывов каждый рабочий час. Другим примером служит не подвергаемое сомнению представление, что любой праздник, как впрочем, и любое несчастье, - это, прежде всего, повод выпить (употреблять алкогольные напитки). В то же время в экономически развитых странах здоровый образ жизни служил простой и ясной цели – успешной жизни. Это была очень простая и конкретная цель, в отличие от советской абстракции.

В 2000 г. Всемирная Ассамблея ООН рассмотрела вопрос о здоровье населения стран как части государственной политики, подтвердив то, что поддержка здоровья превратилась в политическую проблему, решение которой нуждается в соответствующем подходе в государственной политике и государственном управлении.

Свидетельствам реализации идеологии здоровья на международном уровне является стратегическая программа ВОЗ “Здоровье для всех в XXI веке” (“Здоровье – 21”), мероприятия которой планируются к выполнению в ближайшие двадцать лет. Курс на всестороннее содействие индивидуальному и общественному здоровью, избранный государственными и общественными организациями управления в развитых странах, продиктованный требованиями, которые выдвигает современность перед обществом. Страны, которые достигли значительных экономических успехов, имеют наивысшие показатели средней продолжительности жизни. Определяя уровень здоровья нации показателем возможности страны конкурировать на международной арене, правительства, национальные и региональные парламенты, а также общественные организации развитых стран взяли на себя ответственность за активное содействие повышению уровня здоровья населения, что нашло отражение в ряде международно-национальных документах, например «Оттавская хартия».

По продолжительности жизни Украина в настоящее время занимает предпоследнее место среди стран Европы, опережая лишь Россию. При этом по информации газеты «Украина молода» (№103 за 12.06.2007), в Украине нетипичная структура смертности - треть от умерших составляют люди допенсионного возраста. В нашей стране более 40 процентов юношей 16-18-летнего возраста не имеют шансов дожить до 60-летнего возраста. Беспокоит и тот факт, что за последние 15 лет население Украины сократилось более чем на 5 миллионов. За это время рождаемость уменьшилась на 40 процентов, а смертность увеличилась на 30 процентов (на протяжении 2000-2005 годов смертность мужчин в работоспособном возрасте выросла на 12,2 процента, среди женщин - на 9 процентов). При общей продолжительности жизни 67,5 года (61,7 - для мужчин и 73,4 - для женщин) продолжительность здоровой жизни в Украине составляет 55 лет для мужчин. На протяжении 10-15 лет в Украине сохраняется низкий уровень рождаемости, который не обеспечивает даже нормального воспроизведения следующих поколений. В результате этого, население государства сократилось с 52 млн. (1991 г.) до 45,9 (данные на 01.02.2010). По расчётам аналитиков к 2015 году население Украины должно составлять не более 35 млн. человек. Сегодня в Украине зарегистрировано 8 млн. инвалидов - это все те, кто нуждается в ежедневной поддержке и оздоровлении. Около 80% первых родов патологические.

Министерство Украины по делам семьи, молодежи и спорта вместе с Институтом демографии и социальных исследований в 2005 году разработали и утвердили на государственном уровне Стратегию демографического развития страны. С 2008 года по инициативе Президента Украины Виктора Ющенко в стране разрабатывается и осуществляется Целевая программа «Здоровая нация». Программа рассчитана на реализацию на протяжении 2009-2013 годов. Среди ожидаемых результатов – увеличение средней продолжительности жизни мужчин на 2 года, а женщин – на 1 год (в 2006 году по уровню продолжительности жизни Украина занимала 113 место со средним показателем 66 лет). Также планируется уменьшить на 15% смертность людей работоспособного возраста и тому подобное.

Финансово-экономический кризис, начавшийся в 2008 году, еще более актуализировал проблемы молодежи в Украине. По оценкам более 100 молодежных общественных организаций, 2009 год объявленный «Годом молодежи» в Украине – был «провален». В отсутствии четкой системы духовных идеалов, ценностей и ориентиров, кардинального расслоения общества, широкое распространение стали приобретать различные социальные отклонения: наркомания, алкоголизм, проституция, подростковая преступность. По данным опроса проведенным Украинским институтом социальных исследований им. О.Яременко, при поддержке Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ) в 15 лет 63% детей в Украине имеют опыт курения; 91% - употребляли

алкоголь, а 14% - пробовали легкие наркотики. Кроме этого, по данным Всемирной организации здравоохранения, Украина занимает второе место в мире по количеству курящих подростков. Распространение рекламы табака и алкоголя, широкая доступность их потребителям, соблазн для молодых людей «весело» провести время способствуют распространению подросткового пивного алкоголизма и никотиновой зависимости.

По данным Министерства здравоохранения Украины в нашей стране общее количество лиц, которые злоупотребляют спиртными напитками, составляет около 900 тысяч человек. Около 85 % из них – это лица в возрасте от 25 до 55 лет. Известно, что пальма первенства в рейтинге самых пьющих стран принадлежит Франции (14,8 литра алкоголя на человека в год), в то же время Украина (по данным последних исследований ВОЗ) занимает первое место в мире по употреблению алкоголя среди детей и молодежи. Так, 40% украинских подростков в возрасте от 14 до 18 лет уже вовлечены в систематическое употребление алкоголя. За последние 10 лет количество лиц, которые находятся в зависимости только от пива, выросло в 10-12 раз. Уровень потребления алкоголя в Украине является одним из наивысших в мире и составляет (с учетом потребления пива) около 20 литров абсолютного спирта на душу населения, ежедневно употребляют более чем 50 г чистого спирта — 4 % населения. По данным маркетинговых исследований международной компании Nielson Украина стала абсолютным лидером в списке наиболее быстро растущих рынков по объему продажи алкогольной продукции. В то время, как в 2007 году глобальный алкогольный рынок вырос на 6%, показатель роста украинского рынка составил 43%. Этому способствует агрессивная реклама, которая пропагандирует употребление этих напитков и формирует у молодежи неадекватное понимание отношения к употреблению алкогольных напитков.

В 2003 году (по данным Tobacco Control Country Profiles) распространенность курения в российской популяции составляла 64% среди мужчин и 9% среди женщин, в украинской популяции – 57% и 10%, соответственно. По эпидемиологическим данным состоянием на 2009 год распространенность курения в Украине среди мужчин уменьшилась до 45%, тогда как среди женщин увеличилась до 20%, причем во всех возрастных группах. Недавние исследования, проведенные в США, показали, что в популяции 15-летних юношей до достижения ими 70-летнего возраста болезни, связанные с табакокурением, будут являться причинами смерти в 3 раза чаще, чем убийства, самоубийства, наркотическая зависимость, СПИД, дорожно-транспортные происшествия в совокупности. На сегодняшний день установлено, что у 80% курящих привычка к табакокурению сформировалась в возрасте до 15 лет. Так, согласно данным Украинского института социальных исследований имени А. Яремко, когда-либо пробовали курить 20-85% украинских школьников. Количество курящих (обоих полов) с возрастом увеличивалось от 5% (в возрасте 11-12 лет) до 50% (в возрасте 15-16 лет), в результате чего к окончанию школы привычка к табакокурению формируется у 50 – 75% молодежи.

Возможности избежать социальных опасностей зависят от уровня национального самосознания, особенностей этно-демографических и социально-культурных особенностей населения Украины. Известно, что приоритетной стратегией в борьбе с социальными опасностями является профилактическое направление. Таким образом, можно очертить некоторые пути преодоления социальных опасностей среди молодежи. Это, прежде всего, введение системы «медико-просветительского» воспитания юношества в вопросах этики, физиологии и гигиены половых отношений, формирования у молодежи стремления к здоровому образу жизни.

Современные условия жизни предъявляют повышенные требования к здоровью и интеллектуальным возможностям молодежи, в частности студентов высших учебных заведений (ВУЗ). Будущие специалисты должны быть здоровыми, физически выносливыми, работоспособными, обладать высокой профессиональной квалификацией.

Студенты ВУЗов относятся к особой группе населения, определенной возрастной категории (от 17 до 27 лет), находящейся в специфических условиях труда и жизни. Физическое развитие студентов младшего возраста еще полностью не завершено, многие студенты живут в общежитиях в отрыве от семьи, что заставляет их перестраивать жизненный уклад. Студенты значительную часть времени проводят в институте, на практике и дома. Их рабочий день увеличивается до 12 часов, соответственно уменьшается продолжительность сна. Экзаменационная сессия - это особый период производственной работы студентов, который сопровождается большими психическими нагрузками и стрессовыми состояниями. Поэтому, чтобы успешно сохранять свое здоровье, необходимо четко соблюдать режим труда и отдыха, регулярно поддерживать хорошую физическую форму, придерживаться правил рационального питания, соблюдать правила личной гигиены, предупреждать развитие заболеваний. Труд студентов включает различные виды деятельности: это умственный труд, работа с аппаратурой в лаборатории, производственная практика. В процессе работы происходит изменение физиологического состояния организма. Многие студенты считают, что малоактивный образ жизни ни как не отражается на их здоровье. Однако, преимущественно «сидячий» образ жизни приводит к формированию гиподинамии, а это - к возникновению заболеваний опорно-двигательного аппарата, сердечно-сосудистой системы и т.д..

Учебная дисциплина "Безопасность жизнедеятельности" относится к циклу фундаментальных и профессионально ориентированных дисциплин подготовки специалистов образовательно-квалификационного уровня бакалавр. *Целью изучения дисциплины является подготовка специалистов в отрасли безопасности жизнедеятельности, обеспечения будущего специалиста знаниями, умениями и навыками безопасной профессиональной деятельности, разработки и реализации средств и мероприятий, по созданию и поддержке здоровых и безопасных условий жизни и деятельности человека.* По своему содержанию дисциплина «Безопасность жизнедеятельности» формирует мировоззрение будущего специалиста. В программе курса «Безопасность жизнедеятельности» выделяются вопросы теоретических и правовых основ дисциплины, характеристики опасностей, которые могут угрожать человеку, рассматриваются основные элементы концепции допустимого риска, вопросы безопасности человека в условиях развития чрезвычайных ситуаций. Особое место в программе обучения студентов уделяется вопросам профилактики социальных заболеваний на основе разработанных национальных программ по борьбе из ВИЧ/СПИДом, туберкулезом, рассматриваются вопросы влияния на организм человека злоупотребления алкоголем и наркотических средств, табакокурения и определяются пути повышения безопасности жизнедеятельности при условиях сохранения уровня здоровья. *Целью всего комплекса учебно-воспитательной работы данного направления следует считать подготовку студентов в части знаний всей совокупности вредных и опасных факторов объективного и субъективного характеров и способов профилактики их влияния, формирования здорового образа жизни (соблюдение рациональных режимов труда и отдыха, занятия физкультурой, неприятие наркомании, табакокурения, злоупотребления алкоголем), умений и навыков рациональных действий в условиях чрезвычайных ситуаций, несчастных случаев на производстве и в быту, в условиях дорожно-транспортных происшествий и прочих*

инцидентов. При переориентации учебного процесса данного направления на реализацию поставленной цели и обеспечении неукоснительного выполнения учебных программ, общество получит значительный социальный и экономический эффекты.

Таким образом, преподавание дисциплины «Безопасность жизнедеятельности» наряду с изучением традиционных теоретических вопросов, у студентов воспитывает навыки наблюдения за состоянием своего здоровья, формирует понятие «здорового образа жизни», позитивное отношение к деятельности, которая направлена на сохранение личного здоровья, определяет механизмы и средства сохранения уровня здоровья.

Литература:

1. Указ Президента України від 7 грудня 2000р. "Концепція розвитку охорони здоров'я України" // Офіційний вісник України. – 2000р. – № 49.
2. Гладун З.С. Державне управління в галузі охорони здоров'я. – Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. – 312 с.
3. Лехан В.М., Лакіза-Сачук Н.М., Войцехівський В.М. та ін. Стратегічні напрямки розвитку охорони здоров'я в Україні / За заг. ред. В.М.Лехан. – К.: Сфера, 2001. – 176 с.
4. What Determines Health? Summaries of Papers on the Determines of Health Commissioned by the National Forum on Health. – Canada, 1996. – 130 p.
5. Запорожець О.І., Применко В.І., Лук'янчиков А.В., Лук'янчиков В.А. Сучасний стан викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності" / Матеріали сьомої міжнародної науково-методичної конференції «Безпека життєдіяльності людини – освіта, наука, практика», Миколаїв, 2008.- с.61-64
6. Mária Martinská Niektoré aktuálne výchovné problémy súvisiace s individualizáciou mládeže : Teoretická analýza. Rigorózna práca /. - Vojenská akadémia, Fakulta pozemného vojska, Liptovský Mikuláš. - Liptovský Mikuláš, 2002. - 85 s. : 1 tab. - Lit. 64zázn.
7. Удовиченко Б. Проблемы молодежи в Украине и возможные пути их решения 25.04.2010

AUTORI:

ВОЛНЕНКО Н.Б., БОГАТОВ О.И., ЛИТВИНЕНКО В.Н., КУЛЯВЕЦ Ю.В.
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет,
г. Харьков,
УКРАИНА

CIELE A ULOHY VZDELÁVANIA V OBLASTI SECURITOLÓGIE

Vasyl ZAPLATYNSKYI

ABSTRACT AIMS AND OBJECTIVES OF EDUCATION IN SECURITOLOGY

The study of goals and objectives of education in the field of human safety (securitológia) is performed and grounded. Aims and objectives of education in the industry are formulated on the basis of common goals of securitológia as an independent scientific field.

Keywords: goal, objective, education, security, securitológia.

АННОТАЦИЯ ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЛАСТИ СЕКЬЮРИТОЛОГИИ

Проведено исследование и обоснование целей и задач образования в отрасли безопасности человека (securitológia). Цели и задачи образования в отрасли сформулированы на основании общих целей секьюритологии, как самостоятельного научного направления.

Ключевые слова: цель, задача, образование, безопасность, securitológia.

ВВЕДЕНИЕ

Сегодня остро встал вопрос обоснования образования по секьюритологии или безопасности жизнедеятельности человека, как принято традиционно называть эту область на территории Украины и России. Отсутствие фундаментального теоретического базиса в этой образовательной области привело к развитию негативных тенденций в системе образования Украины направленных на сокращение изучения вопросов безопасности человека на всех этапах обучения.

1. СОСТОЯНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ ПО БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

В украинской системе высшего образования дисциплина безопасность жизнедеятельности (БЖД) включена в Государственные стандарты высшего образования подготовки бакалавров всех направлений и преподается для студентов всех специальностей во всех высших учебных заведениях (ВУЗ). Постоянно идёт процесс совершенствования содержательной части дисциплины БЖД, вносятся дополнения к Государственным стандартам, программам. Однако в последнее время наметилась тенденция сокращения изучения вопросов безопасности в ВУЗах Украины, о чём свидетельствует пункт 1.5 приказа Министерства образования и науки Украины № 642 от 09.07.2009 г. "Об организации изучения гуманитарных дисциплин по свободному выбору студента" [1], объединяющий две дисциплины «Безопасность жизнедеятельности (Безопасность жизнедеятельности, основы охраны труда)» и предусматривающий их изучение в цикле нормативных дисциплинам профессиональной и практической подготовки в объеме 2 кредитов ECTS, что на треть меньше чем прежде.

Возникшие проблемы с преподаванием дисциплин касающихся безопасности

должен решить совместный приказ Министерства образования и науки Украины, Госгорпромнадзора и Министерства чрезвычайных ситуаций "Об организации и совершенствовании обучения по вопросам охраны труда, безопасности жизнедеятельности и гражданской защиты в высших учебных заведениях Украины", утверждение, которого происходит в настоящий момент.

Следует отметить, что внедрение дисциплин касающихся безопасности и здоровья было, в своё время, одновременно осуществлено в высших и в средних учебных заведениях. На первоначальных этапах было введено ряд новых предметов "Основы валеологии", "Охрана жизни", "Основы безопасности жизнедеятельности" (ОБЖД). Однако системы в преподавании этих предметов в школах Украины не было. В одних школах они изучались, и даже несколько, в других нет. Реформирование школьного образования и его переход на 12 летнее обучение затронуло предметы о безопасности жизнедеятельности человека. Был создан Государственный стандарт начальной школы, а 14 января 2004 года Кабинет Министров Украины утвердил Государственный стандарт базового и полного среднего образования. В соответствии с этим стандартом во всех школах Украины вводится интегрированный предмет "Основы здоровья", который охватывает вопросы здоровья и безопасности жизнедеятельности. Этот предмет отнесён к инвариантной (обязательной) части школьного обучения [2].

Интегрированный предмет "Основы здоровья" создавался на основании прежнего курса ОБЖД, с существенным дополнением вопросами здоровья, гигиены, профилактики наркомании, табакокурения, профилактики ВИЧ/СПИДа и т.п.

После принятия 6 июля 2010 Закона N 2442-VI "О внесении изменений в законодательные акты по вопросам общего среднего и дошкольного образования по организации учебно-воспитательного процесса"[3] и возвращения к 11-летнему школьному обучению, наиболее ожидаемой перспективой является система образования по безопасности и здоровью, которая объединит наработки и недостатки 11-летний и 12-летней систем школьного образования и, таким образом, в худшем варианте, мы получим курс "Основы здоровья" в начальной и средней школе и его отсутствие в старшей, а в лучшем курс "Основы здоровья и безопасности человека" на протяжении всего периода подготовки учащихся от старшего возраста детского сада вплоть до окончания старшей школы, что было бы не только логично, но экономически и социально оправдано.

2. СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ДИСЦИПЛИНЫ БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Собственно, такое широкое внедрение образования по вопросам безопасности и здоровья человека предполагает серьезный научный базис. Однако проведенные исследования указывают на обратное, ведь на сегодняшний день в Украине не создано фундаментальных теоретических основ образования по безопасности жизнедеятельности, да и вообще единой теории безопасности жизнедеятельности.

Теоретическими и практическими основами для разработки и успешной реализации этой составляющей содержания современного образования, прежде всего, были основные положения Концепции образования по направлению "Безопасность жизни и деятельности человека" [4] Концепции непрерывного валеологического образования [5], многочисленные исследования ученых и педагогов Украины. Существенное отставание в разработке общей теории безопасности человека от других направлений, в частности, разработок валеологов, привело к усилению негативных тенденций по отношению к данному курсу, что не удивительно, ведь авторы научных и

педагогических работ по разному подходят к содержанию данного курса, по разному формулируют его цели и задачи.

Практически все авторы отмечают высокую интегрированность курса БЖД, что собственно даёт основания говорить о нём как о гуманитарно-техническом и мировоззренческо-профессиональном курсе. В частности Андронов В.А., Буц Ю.В. и др. относят дисциплину БЖД к гуманитарно-техническим и формулируют основную цель преподавания следующим образом: "предоставить курсантам, студентам и слушателям базовые теоретические знания, касательно методов и средств обеспечения безопасности человека в различных условиях жизнедеятельности".[6] Хотя абсолютное большинство считают безопасность жизнедеятельности новой дисциплиной нередко мнения, что она объединяет вопросы которые изучались ранее в курсах "Охрана труда", "Гражданская оборона", "Промышленная экология" [7], а это вносит диссонанс в понимание целей и задач безопасности жизнедеятельности как образовательной дисциплины. Такое мнение возникло исходя из представления о курсе БЖД, которое распространено в системе образования России. В частности Арустамов Э.А. отмечает, что в курсе БЖД в равных пропорциях изучаются общие вопросы охраны окружающей среды, чрезвычайных ситуаций, гражданской защиты и охраны труда [8], предпосылкой интеграции этих дисциплин в одну является, по мнению Белова С.В и др. [9] общность в указанных выше курсах целей, задач, объектов и предметов изучения, а также средств познания и принципов реализации теоретических и практических задач, таким образом, сводя идею новой дисциплины к пускай и прогрессивному, но, всё-таки, простому объединению.

Взгляд на безопасность жизнедеятельности превалирующий, в Украине основывается на выкладках предложенных Русаком О.Н. [10], одним из основателей данного курса, и заключается в утверждении, что это совершенно новый учебный предмет, содержание которого составляют общие закономерности опасных явлений и соответствующие методы и средства защиты человека в любых условиях его обитания. Большинство авторов, в частности Желибо Е.П., Заверуха Н.М., Зацарный В.В., Лапин В.М. и многие другие считают, что БЖД обеспечивает общее образование в отрасли безопасности и является фундаментом для специальных дисциплин. С этим нельзя не согласиться, однако, некоторые авторы при этом считают, что БЖД не решает специальных задач по безопасности, то есть является исключительно общей дисциплиной, что превращает БЖД в некую базовую дисциплину, отсекая её самостоятельное значение для человека. В этом контексте Касьянов М.А. и др.[11], отмечают, что БЖД не является средством личной защиты, а дисциплиной, которая учит основам защиты личности, общества, государства, человечества. Достаточно упрощённый и взгляд на задачу БЖД высказывает Э. А. Арустамов, определяя её как обеспечение нормальных, комфортных условий деятельности людей, их жизни, в защите человека и природной среды от воздействий вредных факторов, превышающих нормативно-допустимые уровни.

Являясь принципиально новой дисциплиной, безопасность жизнедеятельности предусматривает основательную теоретическую, психологическую и практическую подготовку студентов, которая включает изучение возможных опасностей, закономерностей их проявления, способов предупреждения и защиты.[12] В "Концепции образования в направлении "Безопасность жизни и деятельности человека"[4] цели образования сформулированы следующим образом: "Образование и воспитание в сфере БЖДЧ (безопасности жизнедеятельности человека) направлено на получение фундаментальных знаний, умений и навыков, формирование взглядов, ценностей и поведения с целью предупреждения возникновения рисков жизни и

здоровья людей. Цель образования по БЖДЧ – подготовка человека к активному участию в обеспечении длительной полноценной жизни в обществе, которое динамично развивается". В общеукраинской учебной программе дисциплины "Безопасность жизнедеятельности" [13] цель образования по безопасности жизнедеятельности человека формулируется как необходимость повышения безопасности человека для реализации соответствующих положений Концепции устойчивого развития ООН, Конституции Украины.

Курс БЖД направлен на получение фундаментальных знаний, умений и навыков, формирование взглядов, ценностей и поведения с целью предотвращения возникновения и уменьшения возможного риска для жизни и здоровья человека. Цель курса БЖД – теоретическая и практическая подготовка будущих специалистов по овладению навыками в создании безопасных условий жизни и деятельности, прежде всего, в непроизводственной и определённых сегментах производственной сфер, постижение принципов гармонического развития личности, устойчивого развития общества.[14, 15] Этому же мнению придерживается Лукашук-Федык С.В. и др. хотя и несколько иначе формулируя основную цель курса БЖД, а именно как теоретическую и практическую подготовку будущих специалистов по овладению навыками определения условий позитивного и негативного влияния на жизнедеятельность и здоровье человека внешних и внутренних факторов, постижение принципов гармонического развития личности. [16] С некоторыми вариациями цель образовательной дисциплины "Безопасность жизнедеятельности" формулируют и другие авторы, в частности И. П. Пистун [17] видит цель в обучении распознавания опасностей, предотвращении их, защите людей, ликвидации последствий их проявлений, способствовании воспитанию в человеке гуманного, сознательного отношения к вопросам собственной безопасности и безопасности окружающих во всех сферах жизненных и трудовых отношений. Не только о формировании знаний, учений и навыков говорит Т.А. Петухова [18] добавляя к цели БЖД формирование профилактического направления мышления.

Яремко З.М. идёт дальше и рассматривает безопасность жизнедеятельности не только как дисциплину обучающую навыкам защиты и предупреждения, но, в первую очередь, как дисциплину, имеющую основную цель – формирование гуманного мировосприятия, элементов технической и экологической культуры, убеждений о возможности гармонических взаимоотношений между человеком, техникой и природной средой, а также повышении ответственности индивидуума за сохранение собственного и общественного здоровья и жизни.[19] В свою очередь Березуцкий В.В. и др. находясь на тех же позициях определяет цель дисциплины БЖД, как изучение научных основ взаимодействия человека с биосферой и техносферой для расширения творческих возможностей будущих специалистов при выборе стратегии и тактики безопасной жизнедеятельности, воспитания нового поколения людей с моралью безопасной жизнедеятельности. [20] Сегодня при определении цели дисциплины безопасность жизнедеятельность всё чаще звучит необходимость формирования надлежащей культуры безопасности, формировании человека нового безопасного или ноосферного типа.

Что касается задач дисциплины БЖД, то они выписаны в литературе значительно слабее. Березуцкий В.В. задачи дисциплины сводит к идентификации и анализу вредных и опасных факторов в различных сферах жизни и деятельности в системе "человек – жизненная среда". Касьянов М.А. и др. считают, что основными задачами БЖД является формирование культуры человека относительно его безопасности, его соответствующих моральных ценностей, взглядов, поведения, обеспечение определённого состояния индивидуальной защищённости человека путём

формирования и развития качеств личности, которые способствуют развитию безопасности, а также необходимых знаний и умений.

3. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ТЕРМИНОВ "ЦЕЛЬ" И "ЗАДАЧА"

В процессе исследования литературы оказалось, что многие авторы пишут о целях и задачах дисциплины БЖД практически то же самое. Для правильной формулировки целей и задач, выясним, чем же отличаются эти два термина.

В электронной энциклопедии "Википедия" цель имеет несколько схожих определений:

- конечный желаемый результат, который определяется в процессе планирования;
- желаемый [результат](#) (предмет стремления); то, что хочется осуществить;
- чётко описанное желательное состояние, которого необходимо достигнуть;
- предвосхищаемый в сознании [результат](#) деятельности.

Словарь Ожегова определяет "цель", как предмет стремления, то, что надо, желательно [осуществить](#). Практически также формулируется цель и в Большом словаре украинского языка – то, к чему кто-то стремится, чего хочет достичь; заранее намеченное задание; замысел.

Системной целью при преподавании любой дисциплины является формирование такого состояния обучаемого, при котором он при дальнейшем обучении и в будущей деятельности в т. ч. профессиональной не имел бы проблем в данной предметной области за счет своего постоянного самосовершенствования.

Для любой дисциплины, системная цель может быть разделена на 4 частные цели (подцели), предполагающие формирование у студента:

- знаний, умений и навыков, достаточных в данной предметной области знаний;
- ряда свойств его квалификационной характеристики, связанных с использованием прагматической части дисциплины в интересах профессиональной культуры и инновационной деятельности;
- положительной мотивации на обучение; постановки и реализации творческого процесса самообразования обучаемого.
- культуры и стиля дисциплинарного мышления в категориях и терминах изучаемого предмета.

Для достижения системной цели в процессе обучения необходимо формирование системной функции, которая отвечает на вопрос, как может быть достигнута объявленная цель. Она структурируется в соответствии со структурой системной цели. Проводя декомпозицию функции последовательно, мы переходим на более конкретные системные уровни, которые можно рассматривать как задачи.

Задача согласно словарю Ожегова – сложный вопрос, проблема, требующие исследования и разрешения; то, что требует исполнения, разрешения. Задача — проблемная ситуация с явно заданными параметрами и заданной целью, которую необходимо достичь; в более общем конечном смысле задачей также называют саму эту цель, заданную в рамках проблемной ситуации, то есть то, что требуется сделать - параметризация процесса. В более широком смысле под задачей также понимается то, что нужно выполнить — всякое параметризованное задание, поручение, дело, — даже при отсутствии каких бы то ни было затруднений или препятствий в выполнении. [21]

Таким образом, цель это конечный результат, тогда как задача это, по сути, элемент достижения определённой цели.

2. ОБОСНОВАНИЕ ЦЕЛЕЙ И ЗАДАЧ ОБРАЗОВАНИЯ В СФЕРЕ СЕКЬЮРИТОЛОГИИ

Цели и задачи образования в сфере секьюритологии или безопасности жизнедеятельности могут быть сформулированы, прежде всего, на основании целей и задач секьюритологии как научного направления, сформулированных в свою очередь в работах Ярочкина В.И. [22], L. Hofreitera [23], Korzeniowskiego L. [24], в статье "Strategické a taktické ciele Securitológie" [25], а также научных и научно-педагогических трудах других авторов, в частности Мухина В.В., Запорожца А.И., Кузнецова В.А., Ивановой И.В., Березуцкого В.В., Прилипко В.А., Бойченко Т.Е., Халмурадова Б.Д., Сидорчук Л.А., Яремко З.М., Флоренсовой, Сусло С.Т., Чорненькой В.Д., Калязіна Ю.В., Гончаренко М.С. и многих других, Концепции непрерывного валеологического образования, Концепции образования по направлению "Безопасность жизни и деятельности человека", и других документов.

Стратегическая цель секьюритологии – создание всеобщей теории безопасного развития человечества. Для отдельной личности как микрокосма цель секьюритологии – создание теории безопасного развития человека.

В результате образования по безопасности жизнедеятельности мы хотим получить человека, который может и формирует более высокий уровень безопасности, как для себя, так и для общества и окружающей его среды. Понятие "более высокий уровень безопасности" можно сформулировать как обеспечение наивысшего возможного на данный момент уровня безопасности во всех сферах человеческой деятельности. Данный тезис необходимо понимать таким образом, что образование по вопросам безопасности должно обеспечить максимальный уровень личной безопасности для каждого человека, включая вопросы безопасности в быту, безопасность здоровья, безопасность взаимоотношений, психологическую безопасность, безопасность во внепроизводственной и внебытовой сфере (спорт, туризм, увлечения и т.п.), некоторые аспекты безопасности на производстве не охваченные вопросами охраны труда, безопасность во время опасных и чрезвычайных ситуаций и т.п. Кроме этого образование по безопасности должно прямо и косвенно способствовать безопасности социальных групп, регионов, государств и человечества в целом, сюда можно в большой мере отнести также экологическую безопасность. Сегодня такую личность всё чаще называют – личность безопасного типа. Такая личность характеризуется гуманным мировосприятием, наличием ноосферного мировоззрения, культуры безопасности как высшего состояния интеграции элементов безопасности, технической и экологической культуры, наличием чувства повышенной ответственности за сохранение собственного и общественного здоровья и жизни, гармоничным взаимоотношением с биосферой и техносферой.

Таким образом, целью образования в области безопасности жизнедеятельности или секьюритологии является: формирование человека безопасного или ноосферного типа, подготовка его к активному участию в обеспечении гармоничной, длительной полноценной жизни в обществе, которое динамично развивается.

Задачами дисциплины "Безопасность жизнедеятельности" являются:

- теоретическая, психологическая и практическая подготовка, которая включает определения условий негативного и позитивного влияния на жизнедеятельность и здоровье человека внешних и внутренних факторов;
- изучение возможных опасностей, закономерностей их проявления, способов предупреждения и защиты от них себя и окружающих людей, ликвидации их последствий;

- овладение методами и средствами обеспечения безопасности человека в различных условиях жизнедеятельности;
- формирование умений и навыков, взглядов, ценностей и поведения с целью предупреждения возникновения рисков для жизни и здоровья;
- формирование гуманного мировосприятия, культуры человека относительно его безопасности и безопасности окружающих, соответствующих моральных ценностей, взглядов, отношений, принципов гармонического взаимодействия с обществом и окружающей средой.

ЗАВЕРШЕНИЕ

Чётко сформированные цели и задачи в области секьюритологии позволяют более чётко определить тематику и методiku преподавания на каждом этапе образования по безопасности жизнедеятельности. Являются предпосылкой для создания концепции сквозного непрерывного образования по безопасности жизнедеятельности и дальнейшей разработки теоретических и практических основ образования в сфере безопасности жизнедеятельности человека (секьюритологии).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРНЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. *Наказ Міністерства освіти і науки України № 642 від 09.07.2009 р. "Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента."*
2. ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В. М. *Причини та ідеологія створення інтегрованого курсу "Основи здоров'я". // Освіта і здоров'я дітей підлітків та молоді у закладах освіти: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – С. 156-162.*
3. *Закон України "Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу" від 6 липня 2010 року № 2442-VI.* Чинний. Доступно в Інтернеті: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. КУЗНЕЦОВ В.О., МУХІН В.В., БУРОВ О.Ю., СИДОРЧУК Л.А., ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М., ШКРЕБЕЦЬ С.А. *Концепція освіти з напрямом "Безпека життя і діяльності людини".* Інформаційний вісник Вища освіта. — К.: Видавництво науково-методичного центру вищої освіти МОНУ, № 6, 2001. ст. 6-18.
5. БОЙЧЕНКО Т.С., ВАДЗЮК Н.В., МОВЧАНЮК В.О. та ін. *Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні // Шкільний курс "Валеологія". – К.: Освіта, 1994. – С. 3-17.*
6. АНДРОНОВ В.А., БУЦ Ю.В., ТРЕТЬЯКОВ О.В., ШАРОВАРОВА О.П. *Безпека життєдіяльності: Посібник для самостійної роботи студентів. – Харків, ХОГО "НЕТ" "ЕкоПерспектива", 2007. 304 с.*
7. ЧИРВА Ю.О., БАБ'ЯК О.С. *Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Київ: Атіка, 2001. – 304 с.*
8. *Безопасность жизнедеятельности: Учебное пособие. Часть II/ Под. ред. проф. Э.А. Арустамова. – М.: Информац.-внедренческий центр "Маркетинг", 1999. – 304 с.*
9. *Безопасность жизнедеятельности: Учебник для вузов / С.В. Белов, А.В. Ильницкая, А.Ф. Козьяков и др. Под общ. ред. С.В. Белова. – М.: Высш. школа. 1999. – 488 с.*
10. РУСАК О.Н., МАЛАЯН К.Р., ЗАНЬКО Н.Г. *Безопасность жизнедеятельности: Учебное пособие. 4-е изд., стер./под ред. О.Н. Русака. – СПб.: Издательство "Лань",*

2001. – 448 с.
11. КАСЬЯНОВ М.А., РЕВЕНКО Ю.П., МЕДЯНИК В.О., АРНАУТ І.М., ДРУЗЬ О.М., ТИЩЕНКО Ю.А. *Безпека життєдіяльності*. Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського нац. ун-ту, ім. Даля, 2006. – 284 с.
 12. ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М. *Безпека життєдіяльності: Опорний конспект лекцій*. – К.: Видавничий центр КДГУ, 1999. – 207 с.
 13. ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М., МУХІН В.В., СТЕБЛЮК М.І., ЗАПОРОЖЕЦЬ О.І., ІВАНОВА І.В., ПРИМЕНКО В.І., ПЕТУХОВА Т.А., РУСАЛОВСЬКИЙ А.В., СИДОРЕНКО В.В., СУСЛО С.Т., ФЛОРЕНСОВА К.М., ЯРЕМКО З.М. *Навчальна програма з нормативної дисципліни "Безпека життєдіяльності" для студентів ВНЗ освітніх рівнів "неповна вища освіта" та "базова вища освіта" всіх спеціальностей*. — К.: МОНУ, 2002, — 14 с.
 14. ІВАНОВА І.В., ЗАПЛАТИНСЬКИЙ В.М., ГВОЗДІЙ С.П. *"Безпека життєдіяльності" навчально-контролюючі тести*. – Київ: "Самміт-книга", 2005. – 148 с.
 15. *Безпека життєдіяльності: навчально-контролюючі тести: навч.-метод. пос. для студ. вищих навч. закладів*. Іванова І.В., Заплатинський В.М., Гвоздїй С.П. – 2 вид., переробл. та доповн. – Одеса: Видавець Букаев Вадим Вікторович, 2009. – 161 с.
 16. *Безпека життєдіяльності: соціально-економічний аспект*. /За редакцією С.В. Лукашук-Федик. – Тернопіль. Горлиця, 2008. – 260 с. .
 17. ПІСТУН І.П. *Безпека життєдіяльності*. Навчальний посібник. – Суми. Видавництво "Університетська книга", 1999, – 301 с.
 18. ПЕТУХОВА Т.А. *Безпека життєдіяльності*. Конспект лекцій. – Одеса. ПДПУ ім. Ушинського, 2002, – 86 с.
 19. ЯРЕМКО З.М. *Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник*. – Київ. Центр навчальної літератури, 2005. – 320 с. .
 20. *Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник*. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершитніна Н.П. та ін.. За ред. проф. В.В. – Х.: Факт, 2005. – 384 с.
 21. *Вікіпедія*. Свободная энциклопедия. Доступно в интернете: <http://ru.wikipedia.org>
 22. ЯРОЧКИН В.И. *"Секьюритология - наука о безопасности жизнедеятельности"*. – М.: "Ось-89", 2000 г. 400 с. ISBN 5-86894-317-1
 23. HOFREITER L. *Securitologia*. – L. Mikulas: Vydavatel'stvo Akademmmia ozbrojenych sil generala M.R. Stefanika, 2006. – 138 st.
 24. KORZENIOWSKI L. *Securitologia*. – Krakow, EAS, AMSGrafix, 2008, – 311 s. ISBN 978-83-925072-1-5
 25. ZAPLATYNSKY Vasil. *Strategické a taktické ciele Securitologie. Zbornik prispievok z 14 medzinarodnej vedeckej konferencie "RIEŠENIE KRÍZOVÝCH SITUÁCIÍ V ŠPECIFICKOM PROSTREDÍ"* 27 – 28. 05. 2009. – Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta špeciálneho inžinierstva, 2009. c. 3. – St. 707-713. ISBN 978-80-554-0017-4

AUTOR:

Doc. Vasyl ZAPLATYNSKYI, PhD,
 President of Academy of Safety and Bases of Health;
 Vice-president of the European Association for Security;
 docent of Department of Safety of Life Activities of National Aviation University
 Adresa: st. Milyutenko 17, fl. 67, Kiev, 02156, Ukraine;
 Telefón: home (38044) 544-14-49; office (38044) 406-78-91; mob. (+38097)-28-44-687
 e-mail: zvm7@mail.ru

CALCULATION OF RADIATION CONDITIONS IN THE SITE OF CONTAMINATION

Александр ЗАПОРОЖЕЦ, Валентин ПРИМЕНКО,
Василий ЗАПЛАТИНСКИЙ

ABSTRACT

Taking into account the model of formation the contamination site in case of destruction of reactor РБМК-1000 the methodology for evaluation of radiation conditions as a function of distance is proposed.

At that radiation level is characterized not only as a function of time, but also as a function of distance. The interrelation between radiation level and activity of the contaminated area is determined. The time of total impact of the great bulk of radionuclide ejected from the reactor till their full dissociation is evaluated.

Modeling of radiation contamination state in contaminated area is performed. Sequence of operations for determination of zonality of object is proposed which allows performing appropriate counter-radiation measures.

Keywords: radiation, model, reactor, radionuclide.

РАСЧЕТ РАДИАЦИОННОЙ ОБСТАНОВКИ В ОЧАГЕ ЗАРАЖЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

Исходя из модели образования очага радиоактивного заражения при разрушения реактора РБМК-1000 предложена методика оценки радиационной обстановки как функции расстояния. При этом уровень радиации характеризуется не только как функции времени, но и расстояния.

Установлена взаимосвязь между уровня радиации и активностью области заражения. Оценено время суммарного воздействия основной массы выброшенных из реактора радионуклидов до их практически полного распада.

Проведено моделирование состояния радиоактивного заражения по определению зональности объекта, что позволяет реализовать адекватные противорадиационные действия.

Ключевые слова: радиация, модель, реактор, радионуклиды.

Степень радиоактивного заражения местности вследствие аварии на ядерном реакторе определяется количеством радиоактивных веществ, поступивших в атмосферу. Количество и радионуклидный состав выброса из разрушенного реактора зависят от характера разрушения, мощности реактора, режима перегрузки топлива и времени, прошедшего после последней перегрузки.

Поскольку в реакторе большинство радионуклидов образуется задолго до его разрушения, то относительное содержание короткоживущих радионуклидов в выбросе радиоактивных веществ из реактора будет значительно ниже по сравнению с их

содержанием в продуктах ядерного взрыва. Этим объясняется более медленный спад уровня радиации с течением времени на местности, зараженной в результате аварии на АЭС. Спад уровня радиации с течением времени на местности, зараженной в результате аварии на АЭС, описывается уравнением

$$Pt^{0,5} = const,$$

где P - уровень радиации на время t , рад/ч; t - время, прошедшее после аварии, ч.

Отсюда можно определить уровень радиации на любое время после аварии:

$$P_t = P_1 \cdot t^{-0,5},$$

где P_1 - уровень радиации на 1 ч после аварии, рад/ч.

Интегрируя уровень радиации по времени, определяют дозу облучения D , полученную за время пребывания на зараженной территории:

$$D = \int_{t_{\text{вх}}}^{t_{\text{вых}}} P_i dt = \int_{t_{\text{вх}}}^{t_{\text{вых}}} P_i \cdot t^{-0,5} dt = 2P_i (t_{\text{вых}}^{0,5} - t_{\text{вх}}^{0,5}),$$

где $t_{\text{вх}}$ - время входа в зону заражения после аварии, ч; $t_{\text{вых}}$ - время выхода из зоны заражения, ч. При аварии на АЭС зараженность территории принято определять не уровнем радиации на какое-то время, а удельной активностью A радиоактивных веществ, выраженной в кюри на квадратный километр (Ки/км²).

Соотношение между уровнем радиации и удельной активностью не является константной и зависит от радионуклидного состава.

Согласно Закону Украины о правовом режиме территории, получившей радиоактивное заражение вследствие чернобыльской катастрофы вся территория делится на зоны:

I – отчуждения - удельная активность через I год после аварии превышает 54,5 Ки/км² ($A > 54,5$ Ки/км²);

II – обязательного отселения – $A > 18$ Ки/км²;

III – добровольного отселения – $A > 5,2$ Ки/км²;

IV – усиленного радиозэкологического контроля – $A \geq 1$ Ки/км².

Изменение удельной активности с течением времени происходит по тому же закону, что и спад уровня радиации, т.е. $At^{0,5} = const$.

По данным о заражении территории при аварии на АЭС мощностью 1000 МВт, приведенным в [1], можно оценить радиационную обстановку.

Исходные данные: D - доза облучения, S - площадь заражения с указанной дозой:

$$D \geq 100 \text{ рад/год}, S = 50 \text{ км}^2;$$

$$100 > D \geq 50 \text{ рад/год}, S = 100 \text{ км}^2;$$

$$50 > D \geq 10 \text{ рад/год}, S = 500 \text{ км}^2;$$

$$10 > D \geq 2 \text{ рад/год}, S = 2300 \text{ км}^2;$$

$$2 > D \geq 0,2 \text{ рад/год}, S = 20000 \text{ км}^2;$$

$$0,2 > D \geq 0,1 \text{ рад/год}, S = 35000 \text{ км}^2.$$

Зона загрязнения может представляться сектором с углом 40° (рис.1), расположенным симметрично относительно оси ветра.

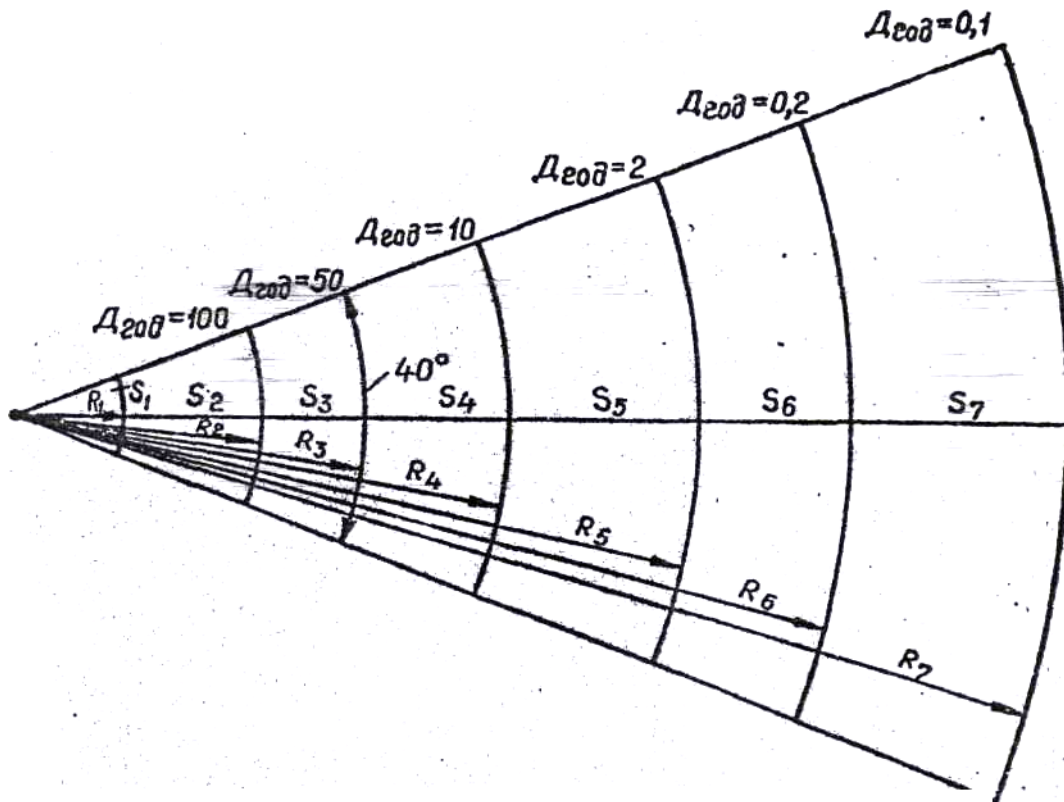

Рис. 1. Схема вероятного заражения при аварии на АЭС

Расстояния от места аварии до внешней границы каждой зоны обозначим через R . Протяженность 1-й зоны (R_1) принимаем равной одному километру от места аварии, где плотность загрязнения определяется равной на всем протяжении ввиду ее малых размеров. По другим зонам плотность загрязнения уменьшается с увеличением расстояния от места аварии. Тогда длины зон соответственно будут равны:

$$l_1 = R_1 = 1 \text{ км}; \quad l_2 = R_2 - R_1; \quad l_3 = R_3 - R_2; \quad l_4 = R_4 - R_3;$$

$$l_5 = R_5 - R_4; \quad l_6 = R_6 - R_5; \quad l_7 = R_7 - R_6.$$

Если угол сектора заражения составляет 40° , то площадь его можно описать уравнением

$$S = \pi R^2 \cdot \frac{40^\circ}{360^\circ} = \frac{\pi R^2}{9}$$

Решив его относительно R_1 получаем

$$R^2 = \frac{9S}{\pi};$$

$$R = \sqrt{\frac{9}{\pi}} \sqrt{S} = 1,693 \cdot \sqrt{S},$$

тогда

$$R_i = 1,693 \sqrt{S_{i-1} + S_i}.$$

Используя данную формулу, рассчитываем расстояние R от места аварии до внешней границы каждой зоны:

$$R_1 = 1 \text{ км} - \text{точка отсчета};$$

$$R_2 = 1,693 \sqrt{50} = 11,97 \cong 12 \text{ км};$$

$$R_3 = 1,693 \sqrt{50 + 100} = 20,74 \cong 21 \text{ км};$$

$$R_4 = 1,693 \sqrt{650} = 43,17 \cong 43 \text{ км};$$

$$R_5 = 1,693 \sqrt{2950} = 91,95 \cong 92 \text{ км};$$

$$R_6 = 1,693 \sqrt{22950} = 256,49 \cong 256 \text{ км};$$

$$R_7 = 1,693 \sqrt{57950} = 407,51 \cong 408 \text{ км}.$$

Зная дозы облучения на границах зон в течение года, можно определить уровни радиации на них на 1 ч после аварии по формуле

$$D = 2P_1 \cdot (t_{\text{вых}}^{0,5} - t_{\text{вх}}^{0,5}),$$

откуда

$$P_1 = \frac{D}{2(t_{\text{вых}}^{0,5} - t_{\text{вх}}^{0,5})}.$$

При $t_{\text{вх}} = 1$ ч и $t_{\text{вых}} = 8760$ ч/1 год, получаем

$$P_1 = \frac{D_{\text{год}}}{185}.$$

Таким образом, на границах зон уровни радиации составляют соответственно (рис.1) для доз:

$D_2 = 100$ рад/год,	$R_2 = 12$ км,	$P_2 = 0,540$ рад/ч;
$D_3 = 50$ рад/год,	$R_3 = 21$ км,	$P_3 = 0,270$ рад/ч;
$D_4 = 10$ рад/год,	$R_4 = 43$ км,	$P_4 = 0,054$ рад/ч;
$D_5 = 2$ рад/год,	$R_5 = 92$ км,	$P_5 = 0,0108$ рад/ч;
$D_6 = 0,2$ рад/год,	$R_6 = 256$ км,	$P_6 = 0,00108$ рад/ч;
$D_7 = 0,1$ рад/год,	$R_7 = 408$ км,	$P_7 = 0,00054$ рад/ч.

Зная уровень радиации на различных расстояниях от места аварии на АЭС, можно определить зависимость уровня радиации от расстояния. Приняв зависимость $P_{1-i} \cdot R_i^n = \text{const}$, находим показатель n по известным значениям P_{1-i} на расстоянии R_i

$$P_{1-2} \cdot R_2^n = P_{1-3} \cdot R_3^n = P_{1-4} \cdot R_4^n = P_{1-5} \cdot R_5^n = P_{1-6} \cdot R_6^n = P_{1-7} \cdot R_7^n,$$

откуда

$$n = \frac{\lg P_{1-2} - \lg P_{1-3}}{\lg R_3 - \lg R_2},$$

и т.д. для каждой пары значений.

Рассчитав все 15 возможных значений n и определив $n_{\text{ср}} = \frac{\sum n_i}{15} = 1,985$,

окончательно принимаем $n = 2$.

Рассчитываем значение P_{1-1} при $R_1 = 1$ км:

$$P_{1-1} \cdot R_1^2 = P_{1-2} \cdot R_2^2 = P_{1-3} \cdot R_3^2 = P_{1-4} \cdot R_4^2 = P_{1-5} \cdot R_5^2 = P_{1-6} \cdot R_6^2 = P_{1-7} \cdot R_7^2.$$

Рассчитываем шесть значений P_{1-1} и берем среднее $P_{1-1} = 90$ рад/ч. Таким образом, $P_{1-R_i} = P_{1-1} \cdot R_i^{-2}$.

Разобьем всю зону заражения на участки, где $D_{\text{год}} = 100$ рад, 50 рад, 20 рад, 10 рад, 5 рад, 2 рад, 1 рад, 0,5 рад, 0,2 рад, 0,1 рад и определим расстояния от места аварии до границы каждой зоны.

Сначала определим уровни радиации на 1 ч после аварии на границе каждой зоны по уравнению

$$P_1 = \frac{D_{\text{год}}}{185}$$

при этом уровни радиации составят соответственно для доз:

$D_2 = 100$ рад/год	$P_{1-2} = 0,540$ рад/ч;
$D_3 = 50$ рад/год	$P_{1-3} = 0,270$ рад/ч;
$D_4 = 20$ рад/год	$P_{1-4} = 0,106$ рад/ч;
$D_5 = 10$ рад/год	$P_{1-5} = 0,054$ рад/ч;
$D_6 = 5$ рад/год	$P_{1-6} = 0,027$ рад/ч;
$D_7 = 2$ рад/год	$P_{1-7} = 0,0108$ рад/ч;
$D_9 = 0,5$ рад/год	$P_{1-9} = 0,0027$ рад/ч;
$D_{10} = 0,2$ рад/год	$P_{1-10} = 0,00106$ рад/ч;
$D_{11} = 0,1$ рад/год	$P_{1-11} = 0,00054$ рад/ч.

По уравнению $P_{1-i} = P_{1-1} \cdot R_i^{-2}$ определим расстояние от места аварии до границы каждой зоны по формуле:

$$R_i = \sqrt{\frac{P_{1-1}}{P_{1-i}}}$$

$$\begin{aligned} R_2 = 12,9 \text{ км}; \quad R_3 = 18,3 \text{ км}; \quad R_4 = 28,9 \text{ км}; \quad R_5 = 40,8 \text{ км}; \\ R_6 = 57,7 \text{ км}; \quad R_7 = 91,3 \text{ км}; \quad R_8 = 129,1 \text{ км}; \quad R_9 = 182,6 \text{ км}; \\ R_{10} = 288,7 \text{ км}; \quad R_{11} = 408,2 \text{ км}. \end{aligned}$$

Радиусы зон, определенные по уравнению

$$P_{1-i} = P_{1-1} \cdot R_i^2$$

достаточно точно совпадают с теми радиусами, которые были определены ранее через площади зон заражения.

Для характеристики степени заражения территории удельной активностью радионуклидов можно использовать уравнение радиационной обстановки

$$R_i = \sqrt{\frac{A_1}{A_i}}; \quad \text{и} \quad A_{1-R_i} = A_{1-1} \cdot R_i^{-2}.$$

Оценка после аварии на АЭС сводится к определению уровней радиации (или соответствующей удельной активности) на различных расстояниях от АЭС и определению дозы облучения, которую получит личный состав за время пребывания на зараженной территории. Дозу облучения определяем формулой

$$D = 2P_1(t_{\text{вых}}^{0,5} - t_{\text{вх}}^{0,5}).$$

Эта формула справедлива для суммарного воздействия всех радионуклидов аварийного выброса до момента практически полного распада основной их массы. После этого доза радиации в основном будет определяться “вкладом” обычно одного наиболее долгоживущего гамма-активного радионуклида с периодом полураспада на порядок и более отличающегося от основной массы и обладающего при этом довольно высокой средней энергией гамма-излучения. Спад активности этого радионуклида во времени, естественно, будет отличаться от спада всей суммы радионуклидов. Применительно к чернобыльской аварии большинство радионуклидов, имея небольшой период полураспада (несколько минут, часов, дней), распались уже в течение нескольких месяцев. Из относительно долгоживущих гамма- и бета-активных радионуклидов остались:

церий-144 с $T_{1/2} = 284$ суток,

цезий-134 с $T_{1/2} = 2$ года

и наиболее долгоживущий цезий-137 с $T_{1/2} = 30$ лет.

Из бета-активных радионуклидов наиболее долгоживущим является стронций-90 с $T_{1/2} = 28$ лет.

Исходя из этого, можно оценить время суммарного воздействия основной массы радионуклидов до их практически полного распада, взяв в качестве определяющего критерия спад активности наиболее долгоживущего (после цезия-137) радионуклида, т.е. цезия-134 с $T_{1/2}=2$ года. Известно, что уже через пять периодов полураспада активность радионуклида уменьшается в 32 раза (в 2^5 раза) и составляет около 0,03 от его первоначальной активности. Таким образом, можно принять, что практически суммарное воздействие основной массы радионуклидов аварийного выброса будет иметь место в течение примерно 10 лет (2 года $\cdot 5 = 10$ лет). После этого доза внешнего облучения будет в основном определяться наиболее долгоживущим гамма-активным радионуклидом с относительно высокой средней энергией гамма-излучения - цезием-137 с $T_{1/2} = 30$ лет.

Поэтому представляет практический интерес оценка возможной дозы облучения, которую может получить население при длительном его проживании (в том числе в течение жизни) на загрязненной территории от наиболее долгоживущего гамма-активного радионуклида в аварийном выбросе (для Чернобыля - цезий-137), и определение при необходимости его вклада в суммарную дозу облучения.

С этой целью воспользуемся законом радиоактивного распада в соответствии с которым изменение активности радионуклида (или уровня загрязнения) выражается зависимостью

$$A_t = \frac{A_0}{2^{t/\tau}},$$

где A_0 - первоначальная (исходная) активность (исходный уровень загрязнения) радионуклида, Ки/км²; A_t - активность (уровень загрязнения) в рассматриваемый момент времени t , Ки/км²; t - время, отсчитываемое от исходной активности (исходного уровня загрязнения); T - период полураспада радионуклида.

Заменяя уровень загрязнения соответствующим ему уровнем сопровождающего гамма-излучения, получим:

$$P_t = \frac{P_0}{2^{t/\tau}}$$

где P_0 - первоначальный (исходный) уровень радиации, соответствующий первоначальной поверхностной активности (уровню загрязнения) радионуклида; P_t - уровень радиации в рассматриваемый момент времени t , рад/ч.

Тогда доза облучения за время от t_1 до t_2 составит:

$$D = \int_{t_1}^{t_2} P(t) dt = \int_{t_1}^{t_2} P_0 2^{-t/\tau} \cdot dt = -\frac{TP_0 2^{-t/\tau}}{tn^2} \Big|_{t_1}^{t_2} = -\frac{TP_0}{tn^2} (2^{-t_2/\tau} - 2^{-t_1/\tau}) = 1,44 \cdot T \cdot P_0 \cdot (2^{-t_1/\tau} - 2^{-t_2/\tau}).$$

Для практических расчетов по этой формуле необходимо знать значение P_0 , соответствующее данному уровню загрязнения радионуклидом.

Для решения этой задачи воспользуемся зависимостью

$$P = 0,0525 \cdot \mu \cdot E \cdot I \text{ рад/ч,}$$

где E - энергия гамма-квантов, МэВ; I - поток гамма-квантов через 1 см² в 1 с; μ - линейный коэффициент ослабления гамма-лучей воздухом.

При постоянной интенсивности гамма-излучения степень загрязнения A (расп./см² мин) определяется уравнением

$$A = \frac{60I}{n}, \text{ откуда } I = \frac{A \cdot n}{60}$$

Здесь n - число гамма-квантов, приходящихся на один распад.

Подставляя значение I в предыдущую формулу, получим

$$P = 0,0525 \cdot \mu \cdot E \cdot \frac{A \cdot n}{60} = 8,75 \cdot 10^{-4} \mu \cdot E \cdot A \cdot n$$

Учитывая, что $1 \text{ Ки/км}^2 = 2,2 \cdot 10^2 \text{ расп./см}^2 \cdot \text{мин}$, окончательно будем иметь:

$$P = 8,75 \cdot 10^{-4} \cdot \mu \cdot E \cdot A_n \cdot 2,2 \cdot 10^2 = 0,19 \cdot \mu \cdot E \cdot A_n,$$

где P - уровень радиации, рад/ч; A - активность радионуклида, Ки/км².

Исходными данными для оценки радиационной обстановки при аварии на АЭС является общая активность $N_{\text{общ}}$ выброса радиоактивных веществ и расстояние от места аварии l_i , Расчет активности i -го радионуклида производят по формуле

$$N_i = \frac{t_{n_2} \cdot N_0 \cdot G_i}{T_{1/2} \cdot M}$$

где N_0 - число Авогадро ($6,02 \cdot 10^{23}$ ядер/г · атом); σ - масса радионуклида, г;

$T_{1/2}$ - период полураспада радионуклида, с; M_i - массовое число радионуклида. После определения активности каждого выброшенного в атмосферу радионуклида определяют общую активность выброса $N_{\text{общ}}$:

$$N_{\text{общ}} = \sum_{i=1}^n N_i$$

На загрязнение территории расходуется 0,5 % общей активности [1], т.е. $N_{\text{загр}} = 0,005 \cdot N_{\text{общ}}$. Часть $N_{\text{загр}}$ идет на образование активности на расстоянии 1 км от места аварии. Активность N_1 , образующая равномерную удельную активность на расстоянии 1 км от места аварии зависит от $N_{\text{загр}}$

Используя уравнение $A_{1-l} = A_{1-1} \cdot l^{-2}$, определили что N_1 , составляет 3,15% от $N_{\text{загр}}$. Это позволяет предложить уравнение:

$$A_{1-1} = \frac{N_{\text{общ}}}{200} \cdot \frac{3,15}{100} \cdot \frac{1}{0,35} = 4,15 \cdot 10^{-4} \cdot N_{\text{общ}}, \text{ Ки/км}^2.$$

На его основе провели моделирование состояния радиоактивного заражения в радиационной зоне. Предлагаем следующую последовательность операций моделирования.

По известному на момент аварии азимуту ветра i , активности выброса формируется область заражения – сектор круга с углом 40°, расположенным симметрично относительно оси ветра, центр круга - разрушенный реактор, глубина зоны заражения определяется уравнением:

$$l = \sqrt{\frac{A_{1-1}}{A_{1-R}}}, \text{ км.}$$

При этом $A_{1-R} = 5,4 \text{ Ки/км}^2$, $A_{1-1} = 4,15 \cdot 10^{-4} \cdot N_{\text{общ}}$.

Если предприятие оказалось в зоне радиоактивного заражения, определяем его уравнением:

$$A_{1-l} = A_{1-1} \cdot l^{-2}, \text{ Ки/км}^2.$$

По полученному значению A_{1-l} оценивается уровень загрязнения.

1. Зона отчуждения - $A_{1-l} > 54,5, \text{ Ки/км}^2$.
2. Зона обязательного отселения – $18,1 < A_{1-l} < 54,5, \text{ Ки/км}^2$.
3. Зона добровольного отселения – $5,2 < A_{1-l} < 18,1, \text{ Ки/км}^2$.
4. Зона усиленного радиоэкологического контроля - $1,0 < A_{1-l} < 5,2, \text{ Ки/км}^2$.

Определив зональность предприятия, предлагаем адекватные противорадиационные действия.

ЛИТЕРАТУРА

1. МЯСНИКОВ В.В. *Защита от оружия массового поражения.* – М.: Воениздат. 1989. – 398 с.

AUTORI:

професор, доктор технических наук, Александр ЗАПОРОЖЕЦ,
професор, доктор технических наук, Валентин ПРИМЕНКО,
доцент, кандидат с.-г. наук, Василий ЗАПЛАТИНСКИЙ

Kontaktná adresa.

Zaplatynskyi Vasyl
st. Milutenko 17 fl.67
s.Kiev, 02156,
Ukraine

e-mail: zvm7@mail.ru

ASYMETRICKÉ HROZBY A PÔSOBENIE OSTREĽOVAČOV

Miroslav ŽÁK, Pavel BUČKA

ABSTRACT

This article is devoted to the combat experience of using the snipers in asymmetric warfare. Coalition units have to be always prepared for unexpected and hidden onset of opponent snipers and potential losses of coalition units caused by them, which is very actual problem.. Units' commanders have to define rules of engagement against snipers in the area of responsibility. Unit's commander has to ensure processing and practical handling of combat training focused on fight against snipers and admission of file of active and passive arrangements against this kind of threat. Snipers often operate on or around key terrain that provides them with adequate line of sight to their targets, from which they will cover obstacles, dead space, friendly supply routes, or likely dismounted avenues of approach.

Keywords: asymmetric warfare, asymmetric threats, sniper, terrain, urban terrain, mission

ÚVOD

Objektívne zhodnotenie bezpečnostnej situácie je základnou podmienkou pre účinnú prevenciu deštruktívnych javov a efektívneho využitia pozitívnych javov na splnenie úloh misie v priestore nasadenia vlastných vojsk. V období po ukončení Studenej vojny, ozbrojené sily pôsobiace v mierových misiách už nemôžu počítať len s monolitickým nepriateľom pôsobiacim v súlade s predpokladateľnou doktrínou v konvenčnom konflikte, ktorého aktérmi sú pravidelná verzus pravidelná armáda. Konflikty, ktoré najpravdepodobnejšie vypuknú v budúcnosti sú obmedzené zrážky v ktorých ozbrojenci môžu použiť neočakávanú kombináciu výzbroje a prejaviť nepredpokladateľné charakteristiky správania.

Bojové skupiny mierových misií budú pravdepodobne budú čeliť ozbrojencom, ktorých doktrína a taktika sú ťažko zrozumiteľné. Konflikty pravdepodobne vypuknú v priestoroch sveta ktorých geografia je neznáma pre vojakov a pre ktoré sú vojenské mapy zriedkavé alebo nedostupné.

1. ASYMETRICKÉ BOJISKO A OPERÁCIE NA PODPORU MIERU

Medzi hlavné súčasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR patrí aktívna účasť OS SR v operáciách medzinárodného spoločenstva na udržanie mieru a bezpečnosti vo svete, pri riešení konfliktov a v boji proti terorizmu. Pôsobenie malých jednotiek, nejasne štruktúrovaného protivníka s atypickou výzbrojou a taktikou jej použitia spolu s nevyspytateľným správaním sa miestneho obyvateľstva sú kritickými faktormi bezpečnostnej situácie v predpokladaných priestoroch nasadenia vojenských síl štátov EÚ.

Pozornosť vojenských expertov sa preto prioritne sústreďuje na asymetrické bojisko bez frontových línií a nejednoznačne identifikovaným protivníkom, ktorý pri nízkych početných stavoch a relatívne nízkych nákladoch dosahuje veľkých ničivých a ďalekosiahlych psychických účinkov. Nové strategické prístupy sú postavené na revízií základnej axiómy vojenskej teórie o nutnosti výraznej kvantitatívnej prevahy útočníka nad obrancom. Táto bola nahradená požiadavkou jednoznačnej technologickej prevahy a to nielen cestou zavádzania do výzbroje nových zbraňových systémov, ale predovšetkým v oblasti technickej podpory poznávacích a rozhodovacích procesov [1].

V súčasnosti prebieha rozsiahla diskusia o asymetrických konfliktoch a hrozbách, kde asymetria je posudzovaná z rôznych stránok od rozdielnosti protistojacich subjektov (štát verzus neštátny subjekt), cez rozdielnosti charakteru vykonávateľov ozbrojeného zápasu (pravidelná armáda verzus partizánske alebo teroristické skupiny) po rozdielnosti v použitých prostriedkoch a spôsoboch vedenia boja.

Na formovanie celkovej stratégie vedenia ozbrojeného zápasu má dominantný vplyv asymetria materiálnych prostriedkov a vôle protistojacich subjektov, pretože táto podmieňuje tvarovanie mechanizmov konfliktu. Väčšina súčasných konfliktov je charakteristická tým, že subjekt s mohutnými prostriedkami a obmedzenou vôľou stojí proti subjektu s obmedzenými prostriedkami a silnou vôľou [2].

Významným nástrojom medzinárodného spoločenstva na udržiavanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, prípadne na ich konsolidáciu, na stabilizáciu pomerov a na všestrannú obnovu krajiny najmä po ozbrojenom konflikte, sú misie a operácie krízového manažmentu. Meniace sa bezpečnostné prostredie, charakter a rozsah súčasných bezpečnostných hrozieb kladú na medzinárodné spoločenstvo nové nároky a vyžadujú si nové komplexnejšie prístupy.

Koniec studenej vojny bol tým rozhodujúcim činiteľom, ktorý zmenil naše uvažovanie o bezpečnosti a bezpečnostnom prostredí a rozhodujúcou mierou ovplyvnil následný vývoj teórie a praxe mierových operácií – operácií na podporu mieru. Mierové operácie sú dnes iné, zmenila sa celá ich koncepcia, stali sa komplexnou, dynamickou a náročnou činnosťou. Dynamika vývoja v krízových oblastiach a nové chápanie bezpečnosti dnes vyžaduje kontinuálnu aktualizáciu našich hypotéz a rýchlu aplikáciu nových poznatkov nielen vo vojenskej oblasti, ale i v rovine politického rozhodovania.

Historicky boli vojenské konflikty vedené spravidla medzi štátmi. K riešeniu konfliktov tohto typu, alebo zamedzeniu ich vzniku smeroval i obsah Charty OSN. Pre obdobie po skončení studenej vojny sa stali charakteristické vnútorné konflikty a krízy, označované ako konflikty nového typu. Priestory budúcich kríz tak môžu mať nesúvislý charakter a operácie na riešenie kríz, ktorých súčasťou sú i mierové operácie, môžu spočívať vo vedení simultánnych, nezávislých a distribuovaných vojenských i nevojenských činností.

2. HROZBY V OPERÁCIÁCH NA PODPORU MIERU

Hodnotenie bezpečnostného prostredia znamená identifikovať bezpečnostné hrozby a riziká, s ktorými sa musí v danom priestore vyrovnávať, čo má pre vedenie mierových misií veľký význam. Snaha o elimináciu rizík vyplývajúcich z týchto hrozieb je rozhodujúce pre stanovenie politicko-strategických cieľov a úloh vojenskej operácie. Analýza súčasného i budúceho bezpečnostného prostredia je preto veľmi dôležitým východiskom pre vypracovanie politiky a stratégie krízového manažmentu pri realizácii jeho funkcií.

Hrozby dominujúce dnešku sú asymetrické. Ide o činnosť menších jednotiek (prevažne záškodníckeho alebo gerilového charakteru), ktoré používajú k vyrovnaniu početnej a technologickej prevahy pravidelných ozbrojených síl protivníka neobvyklé metódy, ako sú opakované zákerné prepady malými skupinami, organizovanie pascí a rôznych nástrah. Je ťažšie, ak nie nemožné, odhadnúť časy ich demonštrovania sa a intenzitu ich konkrétneho prejavu. To znižuje možnosť obranných opatrení. Dá sa predpokladať, že skôr či neskôr štáty nájdu a zavedú protiopatrenia, postupy a snáď i zdravý kompromis medzi nimi a nevyhnutnou miery slobody a práv, ale dovedy sú veľmi zraniteľné [2].

Hrozby, ktorým budú čeliť príslušníci spojeneckých síl počas operácií, môžu mať rôzne formy. Môže to byť dobre organizovaná a identifikovateľná vojenská sila, alebo môže pozostávať zo vzbúrencov, ktorí sa snažia destabilizovať existujúcu vládu a vytlačiť všetky cudzie vojenské jednotky kombináciou násillia a podvratnej činnosti. Konkrétna hrozba sa môže v priebehu operácie aj meniť. Napríklad, nepravidelné ozbrojené sily môžu pomáhať

konvenčným silám alebo porážka pravidelných vojenských síl môže viesť k ich zmene na povstalcov sponzorovaných zo zahraničia.

Hlavnou črtou protivníka bude jeho nečitateľnosť a výrazná asymetria pôsobenia v porovnaní so silami EÚ (NATO). Nepredpokladáme, že budúci protivník bude schopný z technologického a doktrínálneho hľadiska aktívne viesť operácie na rovnakej alebo vyššej úrovni ako spojenecké sily. Preto bezprostredným cieľom jeho pôsobenia, ako to dokazujú skúsenosti z Iraku a Afganistanu, nebude otvorený boj o získanie terénu (mestských aglomerácií) v tradičnom chápaní. Je nepravdepodobné, že sa bude snažiť o získanie vzdušnej nadvlády a je málo pravdepodobné, že bude vlastniť ZHN konštruované pre ničenie vojenských cieľov.

Základom pre vytipovanie hrozieb, ktorým boli vystavení príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky (OS SR) sa stali záverečné správy veliteľov jednotlivých rotácií a prieskumy robené medzi príslušníkmi OS SR po ich návrate z mierových misií. Zároveň si je nutné uvedomiť, že väčšina hrozieb je odvislá od charakteru misie a bezpečnostného prostredia v ktorom sa misia realizuje.

Z misií, na ktorých sa OS SR podieľali, je možné vyvodit' záver, že príslušníci misie za najväčších hrozieb považovali mínometné a raketové útoky na tábor (kemp), letiska, vrtuľníky a kontrolné stanovišťa a strelbu z ručných zbraní.

Koaličné jednotky boli najviac ohrozované pri plnení úloh v teréne mimo základní, v konvojoch, hliadkach, pri budovaní mostov, kontrolných stanovišť, priechodov, kontrolných a prepúšťacích miest. Pri útokoch boli využívané hlavne nástražné výbušné systémy, umiestňované na hlavných a vedľajších cestách využívaných koaličnými silami, na prímestských komunikáciách a zariadeniach infraštruktúry, odstavených vozidlách, vo vozidlách, ktoré riadili vodiči (samovrahovia), v poslednom období dokonca aj s rodinou. Osobitne nebezpečným postupom je terorizmus. Touto cestou sa medzi miestnym obyvateľstvom šíri strach z akejkoľvek spolupráce s ústrednou vládou alebo so spojeneckými vojskami a podlamuje sa morálka aliančných vojakov.

3. PÔSOBENI OSTREĽOVAČOV PROTI KOALIČNÝM SILAM

V súčasnom operačnom prostredí rastie význam presnej paľby. Presná paľba sa stáva dôležitým nástrojom psychologického pôsobenia a preto ostreľovačov možno zaradiť medzi tých čo vytvárajú najobávanejšie asymetrické hrozby. Ich schopnosť zasahovať presne a takmer bezhlučne ciele naháňa vojakom hrôzu a podryva ich morálku. Za ostreľovača sa spravidla považuje osoba so špeciálnym výcvikom, vybavená špeciálnou zbraňou s príslušenstvom (optickým zameriavačom, prístrojom pre nočné videnie a pod.). Ostreľovači sú spravidla špeciálne vycvičení vojaci, skúsení profesionáli, vynikajúci strelci, majstri v maskovaní a utajení. Sú maximálne nezávislí, povestní svojou vynaliezavosťou, trpezlivosťou a rafinovanosťou. dobre vycvičení ostreľovači sú schopní trafiť cieľ až do vzdialenosti 1500 m [4].

V zastavanom priestore, v podmienkach operačného prostredia Stredného východu, vrátane Afganistanu, často pôsobili aj menej skúsení a horšie vycvičení ostreľovači. Napriek horšej výbave a pripravenosti často dosahovali veľmi dobré výsledky. Boli schopní náhodne vyhľadávať ciele, zisťovať pohyby menších jednotiek a narušovať ich činnosť. Na druhej strane sa často dopúšťali chýb vo svojom maskovaní, skrytom pohybe a v utajení svojho postavenia (strieľali viackrát z jedného miesta) a boli preto ľahko zistiteľní.

Ostreľovači sa spravidla zameriavajú na vysoko dôležité ciele. Zhromažďujú informácie pre svojich nadriadených a v prípade ak dostanú úlohu, vypália presne mierený výstrel, ktorý môže zachrániť životy ich kamarátov, spôsobiť paniku u protivníka a prípadne aj zvrátiť priebeh boja. Pri asymetrickom spôsobe vedenia boja majú ostreľovači pre veliteľa veľký význam. Psychologický účinok prítomnosti ostreľovačov na vojská sa výrazne prejavil

aj pri vedení mierových operácií. Napríklad v priebehu operácie Iracká sloboda pôsobenie ostreľovačov v zostave koalíčných vojsk prispelo k poklesu nepriateľských aktivít a taktiež ku zvýšeniu pocitu bezpečia u miestnych obyvateľov. Ostreľovači odradili povstalcov od viacerých teroristických útokov a výrazne sa podieľali aj na informačných operáciách v celom priestore bojovej činnosti.

Na druhej strane je treba priznať, že aj vojaci koalíčných síl mali a aj stále majú veľké obavy z pôsobenia ostreľovačov. Napríklad v priebehu operácie Iracká sloboda boli nepriateľskými ostreľovačmi, čo do počtu spôsobených strát na životoch na druhom mieste, hneď za improvizovanými výbušnými systémami. Je preto dôležité v príprave vojsk na misie venovať problematike ochrany pred pôsobením ostreľovačov odpovedajúcu pozornosť. rozobrať s vojakmi zásady bojového použitia ostreľovačov nepriateľa, vrátane zásad pre výber cieľov.

Činnosť ostreľovačov je možné zaradiť k významným teroristickým hrozbám. Ojedinelý teroristický útok ostreľovača, pokiaľ nie je namierený na kľúčových vodcov, má iba výnimočne väčší dopad. Iná je situácia ak sa tento útok opakuje po určitú dobu, V takom prípade môže mať potenciálna hrozba pôsobenia ostreľovača veľký dopad na morálku vojsk. môže napríklad ovplyvniť [4]:

- chovanie jednotlivcov, zvýšiť ich obavy z pohybu na otvorenom priestore a spôsobiť ich nerozhodnosť,
- zmeniť taktiku vedenia boja a bojové chovanie vojsk (taktický dopad),
- narušiť morálku vojsk alebo oslabiť ich bojového ducha (operačný dopad),
- oslabiť vôľu člena koalície podporovať niektorú mierovú operáciu (strategický dopad).

Zámerom ostreľovača je obmedziť voľnosť pohybu nepriateľa, spomaliť jeho postup, spôsobovať mu straty, narušovať morálku vojsk, vnášať zmätok do operácií vojsk podobne negatívne pôsobiť na činnosť nepriateľa. Činnosť ostreľovačov bola často využívaná pre propagandistické ciele. Často sa stalo, že z relatívne malého počtu útokov ostreľovačov bolo vyrobených veľké množstvo úspešných zásahov. Teroristi sa snažia ukazovať ostreľovačov v tom najlepšom svetle. Usilujú sa o dosiahnutie psychologického účinku na koalíčné vojská, ale aj na miestne obyvateľstvo. Využitie masovo komunikačných prostriedkov pre informačné operácie, s takto vyfabrikovanými úspechmi, môže mať strategické dopady na priebeh operácie.

Na taktickej úrovni pôsobia napríklad v Afganistane proti vládnym a medzinárodným silám opozičné militantné sily (Opposition Militia Forces - OMF). Skúsenosti medzinárodných síl s ostreľovačmi v Afganistane sú minimálne. Je iba málo dôkazov o existencii dobre vycvičených a schopných ostreľovačov. Väčšina ozbrojených stretov mala skôr charakter nekoordinovanej a nepresnej paľby dávkami. Ako náhle boli ostreľovači odhalení, došlo spravidla k ich rýchlej neutralizácii. Niektorí Afganci však preukázali schopnosť viesť presnú paľbu, napríklad veľmi dobrí ostreľovači pochádzajú z kmeňa Zadran, taktiež ostreľovači Al-Kajdy preukázali v tomto smere dokonalú zručnosť. Priemerná kvalita streleckej vycvičenosti afganských opozičných militantných síl (Opposition Militia Forces - OMF) je však slabá a v bojových situáciách sa u nich všeobecne prejavuje absencia koordinácie paľby ako aj palebnej disciplíny. V Afganistane sa používa široká škála najrôznejších typov ostreľovacích pušiek. Pravdepodobne najrozšírenejšou zbraňou ostreľovačov je SVD 20. Rovnako sa však pre tento účel používa AK-47/74 ako aj lovecké a športové pušky.

Ostreľovači OMF využívajú na svoj úkryt veľké kamene a šero, okrem iného aj prikrývky, plášte a iný maskovací materiál aby neboli spozorovaní koalíčnými detekčnými systémami. Pri presunoch z jedného palebného postavenia na iné využívajú ostreľovači

podzemné vodné kanály čím sa znižuje možnosť ich spozorovania. Ostreľovači bývajú začlenení do skupiny na vykonanie pasce takým spôsobom, že zaujímajú postavenia na strane ležiacej v smere paľby palebnej podskupiny. Ako náhle sa začnú vojaci, ktorí padli do pasce kryť pred paľbou z automatických zbraní, ostreľovači ich začnú likvidovať odzadu.

Spôsobilosti ostreľovačov sa väčšinou využívajú v koordinácii s ďalšími útočníkmi, predovšetkým na podporu pasce, prepadu, obrany alebo útoku. Jednotliví ostreľovači alebo ich malé skupiny operujú v denných aj nočných hodinách. Primárnym cieľom ich nočnej činnosti je psychologický dopad. Akýkoľvek zásah cieľa je chápaný iba ako víťaný „doplnkový bonus“. Prioritným cieľom ostreľovačov vyzbrojených ostreľovacími puškami, guľometmi vybavenými teleskopickými zameriavačmi alebo dokonca prostriedkami protivzdušnej obrany sú osádky vrtuľníkov medzinárodných síl.

V súčasných operáciách v zastavanom priestore pôsobia ostreľovači obvykle v dvoj až štvorčlennom tíme, ktorý vedie paľbu do vzdialenosti 50 až 250m, Strelbu najčastejšie vykonávajú z vozidla alebo z opustených budov.

Členovia tímu plnia spravidla rôzne funkcie [5]:

1. Strelec – ide o jedinú funkciu, pre ktorú musí byť vyčlenená zvlášť určená osoba.
2. Vodič, zaistenie – tieto funkcie môže vykonávať jedna osoba. Môže, alebo nemusí byť súčasťou ostreľovacieho tímu. Krycou paľbou umožňuje ostreľovačovi opustiť svoje stanovisko po splnení úloh, alebo vedie paľbu s cieľom utajiť polohu palebného stanoviska ostreľovača.
3. Hliadka – osoba, ktorá dáva znamenie, že cieľ sa blíži. Môže to byť ktokoľvek, aj osoba prechádzajúca cez cestu.
4. Kameraman – činnosť kameramana môže vykonávať osoba, ktorá vykonáva činnosti uvedené v bodoch 2 a 3.
5. Pri dvojčlennom tíme vodič obvykle vykonáva činnosť spottera, prieskumníka a kameramana a vykonáva zaistenie.

Ostreľovači vykonávajú obvykle svoju činnosť v súlade s týmito zásadami [9]:

- na osobu je vedená strelba zvyčajne zozadu,
- zámerný bod je väčšinou na časti tela nekrytej balistickou ochranou,
- obeť sa obvykle pohybuje medzi inými vojakmi alebo medzi miestnymi obyvateľmi,
- ciele predstavujú vojaci na hliadkach alebo kontrolných miestach,
- pre odpútanie pozornosti sa zámerne využívajú deti alebo konverzácia s miestnymi obyvateľmi,
- mobilné zaistenie (hliadka) môže spomaliť prevádzku, alebo vytvoriť voľné miesto, aby ostreľovač mohol zasiahnuť cieľ,
- po výstrele neopúšťa ihneď svoje stanovisko, je presvedčený, že jeho stanovisko je dobre zamaskované,
- nestrieľa kolmo cez ulicu, ale pod uhlom,
- stanovisko kameramana je obvykle na druhej strane rušnej komunikácie,
- kamera je v rovnakej výške ako obeť,
- kamera je umiestnená do vzdialenosti 200m od cieľa,
- vykonané videozáznamy sú zverejnené na obvyklých webových stránkach.

V súčasnom operačnom prostredí Afganistanu má použitie ostreľovačov stúpajúci trend. Ostreľovači vyhovujú po všetkých stránkach taktike gerilového spôsobu boja. Vybavenie ostreľovačov sa neustále skvalitňuje. Vzrastá použitie ostreľovacích pušiek kalibru 12,7 mm, rovnako ako kvalita a množstvo prístrojov na nočného videnia predávaných na svetových trhoch. Rastie používanie jednoduchých optických zameriavačov. Aj keď nedosahujú presnosti zameriavačov špeciálnych ostreľovacích pušiek, ich použitie znamená

vyššie nebezpečenstvo pre koaličné jednotky. Bežne sa používajú jednoduché, ale účinné zariadenia k stlmeniu zvuku výstrelu z ostreľovacích pušiek, pretože znižujú riziko odhalenia polohy ostreľovača. To platí najmä pre streľbu na vzdialenosť 200 až 250 m, ktorá je typická pre zastavané priestory.

Vycvičenosť ostreľovačov nepriateľa sa neustále skvalitňuje a rastú ich skúsenosti. Ostreľovači protivníka prispôsobujú svoju taktiku úspešnej taktike ostreľovačov armády USA. Vysoké straty spôsobené ostreľovačom tímami koaličných síl ich prinútili zdokonaľiť svoju taktiku.

4. ZÁSADY OCHRANY PRED TERORISTICKÝMI ÚTOKMI OSTREĽOVAČOV

Zásady ochrany pred teroristickými útokmi ostreľovačov predstavujú súbor aktívnych a pasívnych. Aktívne opatrenia prijíma jednotka za účelom obmedzenia hrozby zo strany ostreľovačov alebo ich fyzickej likvidácie v operačnom priestore danej jednotky. Ide najmä o pozemné a vzdušné pozorovanie, hliadkovanie a zneškodnenie ostreľovača. K aktívnym opatreniam patrí najmä pozemné a vzdušné pozorovanie, hliadkovanie a zneškodnenie ostreľovača.

Nutnou podmienkou efektivity ostreľovača je, aby svoje stanovisko zaujal nepozorovane. Ku zníženiu možnosti nepozorovane zaujať stanovisko a viesť z neho účinnú paľbu je treba vybudovať dostatočný počet pozorovacích stanovišť a dôsledne poučiť pozorovateľov, aby sa zamerali na osoby so zbraňami a na predpokladané postavenia nepriateľských ostreľovačov. Pozorovacie stanovište vlastných ostreľovačov je potrebné vybaviť optickými pozorovacími prístrojmi nočného videnia, prípadne aj termovíznym zariadením. K eliminácii prípadných palebných stanovišť nepriateľských ostreľovačov je nutné okolie kontrolných miest a stanovišť vyčistiť od priestoru, ktorý bráni vo výhlade, skontrolovať a zaistiť všetky budovy. Pozemné pozorovanie okolitého priestoru je treba doplniť pozorovaním vzdušného priestoru.

Aktívne hliadkovanie je treba vykonávať s dôrazom na hluché priestory, ktoré nemôžeme pozorovať z pozorovacích stanovišť. Hliadky sa musia zamerať najmä na ozbrojené osoby alebo na zjavné dôkazy nasvedčujúce tomu, že tieto osoby sa presunuli do palebných stanovišť alebo z nich viedli paľbu.

Ako náhle bola zistená poloha ostreľovača je potrebné ho prinútiť, aby sa vzdal, alebo ho zneškodniť. V stabilizačných operáciách je najlepšou zbraňou proti ostreľovačovi nasadenie vlastného ostreľovača avšak toto v okamihu útoku nie je možné splniť. Zámerom útoku ostreľovača môže byť vyprovokovanie koaličnej jednotky k prehnanej reakcii s neprimeranými stratami na civilnom obyvateľstve. Preto je treba koordinovať všetky dostupné ochranné opatrenia. K pozorovaniu priestoru, v ktorom sa nachádza ostreľovač a k zamedzeniu jeho pohybu je možné použiť vrtuľník.

Pasívne opatrenia sú dôležitou súčasťou plánovania ochrany vojsk a patria k nim [6]:

- obmedzenie pohybu a činnosti v otvorenom priestore,
- obmedzenie spoločných nástupov v pravidelných časoch, vydávanie stravy a materiálu spôsobom, pri ktorom sa vytvárajú zástupy osôb,
- použitie maskovacích prostriedkov,
- činnosť v otvorenom priestore vykonávať najmä za zníženej viditeľnosti,
- nosiť predpísaným spôsobom prostriedky pancierovej ochrany,
- presuny jednotiek vykonávať v obrnených vozidlách,
- na kontrolných stanovištiach budovať zátaras, ochranné steny a štíty,
- ochranné steny a štíty použiť aj k ochrane osôb v ubytovacích priestoroch,
- znemožniť protivníkovi využitie výhod terénu,
- používať dymové clony pre maskovanie pohybu vlastných jednotiek ,

- navonok neprejavovať vzťahy vzájomnej podriadenosti, nenosiť vojenské hodnosti a pokiaľ možno zamedziť zhromažďovaniu štábu a VIP v otvorených priestoroch,
- pri prejazde úsekom ohrozeným ostreľovačom zvýšiť rýchlosť presunovaných vozidiel,
- vyhýbať sa predvídateľnému konaniu,
- vyhýbať sa vytváraniu vlastných tieňov s siluet,
- komunikácie využívané na presun využívať až po predchádzajúcom prieskume a počas presunu je potrebné mať pripravené únikové cesty.

Pri presune je treba dbať na to, aby vojaci mali na sebe prostriedky chrániace ich proti účinku ručných zbraní (ochranné vesty, prilby, ochranu sluchu, ochranné okuliare a pod.). Zvýšenú ochranu je treba dodržiavať pri vynútených zastávkach, pri oprave poškodených vozidiel a pri iných nepredpokladaných udalostiach. Pri presune je potrebné dodržiavať stanovenú rýchlosť a stanovené vzdialenosti medzi vozidlami. Pri plánovanej zastávke je potrebné ihneď urobiť kontrolu s cieľom odhaliť možné nástražné výbušné systémy v bezprostrednej blízkosti vozidla (v okruhu asi 5 m) a osoby pripravené na ich odpálenie (v okruhu asi 25 m). Je treba skontrolovať i priestor do 250 m s cieľom odhaliť prípadných ostreľovačov.

Zastavané priestory, od malých dedín až po veľké aglomerácie, poskytujú ostreľovačom a ostatným teroristom veľmi dobré príležitosti na vedenie bojovej aj nebojovej činnosti. Pri skrytom vykonávaní ich činnosti využívajú budovy a davu ľudí za účelom šírenia strachu a nedôvery voči medzinárodným silám. Pre takúto činnosť môžu byť využité jednotlivé obydlia, obchody, náboženské strediská a dokonca aj niektoré objekty vlády a samosprávy. Ochrana proti pôsobeniu ostreľovačov v zastavanom prostredí je charakteristické určitými zvláštnosťami. Je potrebné prijať najmä rad opatrení, ktoré môžu teroristovi znemožniť alebo sťažiť kontrolovanie terénu. Terén výhodný pre pozorovanie a pre vedenie paľby je potrebné obsadiť alebo prispôbiť tak, aby neposkytoval nepriateľovi výhodu. Miesta nebezpečné pre pozorovanie alebo paľbu je možné je možné neutralizovať vytvorením prekážky pred nebezpečným miestom, v prípade nebezpečnej budovy túto dokonca zbúrať.

V zastavanom prostredí je činnosť ostreľovačov často dopĺňovaná bombovými útokmi. Tieto sú často realizované s využitím automobilov a s pomocou dvoch oddelených improvizovaných nástražných výbušných systémov inštalovaných blízko seba. Najskôr vybuchne prvá, spravidla menšia nálož s cieľom prilákať do priestoru explózie bezpečnostné sily a väčší dav ľudí. Následne dôjde v tesnej blízkosti k druhému výbuchu, pri ktorom exploduje väčší nástražný výbušný systém (odpaľovaný buď s časovým oneskorením alebo diaľkovo). Cieľom druhého výbuchu je spôsobiť maximálne straty na životoch. Z uvedeného vyplýva, že príslušníci medzinárodných síl musia po akejkoľvek explózii nástražného výbušného systému očakávať ďalšiu, poprípade celú sériu nasledovných explózií.

Hornatý terén predstavuje svojím charakterom ideálne podmienky na pôsobenie ostreľovačov a prípravu a vykonávanie pascí. Úzke cesty (priesmyky) a dná dolín sú veľmi často používané pri presunoch medzi obývatel'nými osadami (základňami, dedinami, mestami). Bojovníci OMF si veľmi dobre uvedomujú tento fakt a využívajú ho pri prípravách a realizácii pascí voči medzinárodným vojskám vracajúcich sa po tej istej trase. Nejedná sa o nič nové. Aj v časoch sovietskej prítomnosti v Afganistane bol vo väčšine prípadov

vykonania pascí použitý rovnaký postup (pasca realizovaná pri návrate sovietskych jednotiek po tej istej trase).

Pasce sú vedené za účelom znepokojiť (vyvolať strach, neistotu a obavy) alebo získať korisť. Pasce vykonávané za účelom znepokojovania sú zvyčajne vykonávané tímom, ktorý je tvorený 2÷4 mužmi, v krátkom časovom intervale a s následným rýchlym ústupom útočiacej skupiny. Pasce vykonávané za účelom získania koristi si vyžadujú väčší počet mužov. Ich účelom je zničiť, alebo znehodnotiť dopravné prostriedky a ukoristiť zbrane, muníciu, jedlo alebo čokoľvek užitočné alebo cenné.

ZÁVER

Problematika ostreľovačov, ktorí sú nasadzovaní proti koalíčným silám v operáciách medzinárodného krízového manažmentu je vzhľadom k možnostiam ich nečakaného a skrytého nasadenia a k potenciálnym stratám, ktoré môžu ostreľovači protivníka spôsobiť koalíčným jednotkám veľmi aktuálnym problémom, na ktorý sa musia koalíčné sily neustále pripravovať. S možnosťou útoku ostreľovača protivníka sa musí rátať nielen pri presunoch koalíčných jednotiek v otvorenom teréne ale aj pri budovaní táborov, základní a hliadkovacích, či pozorovacích stanovišť.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. DUCZINSKI Guy. *Effects-Based Operations: A Guide for Practitioners*. Symposium Command and Control Research and Technology, San Diego, June 15-17. 2004, ISBN 978-92-837-0075-3.
2. McKENZIE jr., K.F. : *The Revenge of the Melinas: Asymetric Threats and the next QDR*. Washington D. C. USA 2000.
3. *Odborná príručka o taktike, spôsoboch a zásadách vedenia bojovej činnosti malých jednotiek afganských opozičných militantných síl*. Generálny štáb Ozbrojených síl slovenskej republiky, Bratislava 2009.
4. *Sniper Defeat - Quick Reference Guide*. Department of the army Headquarters United States Army Infantry Center Fort Benning, Georgia 2007.
5. *Joint Sniper Defeat Handbook*. Department of the army Headquarters United States Army Infantry Center Fort Benning, Georgia 2010.
6. KUDLIČKA, K.: *Odstřelovači*. Velitelství výcviku – Vojenská akademie Institut doktrín, Zkušenosti z operací č. 6/2009, Vyškov 2009.

AUTORI:

prof. Ing. Miroslav ŽÁK, DrSc.,
Doc. Ing. Pavel BUČKA, CSc.
Katedra bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: miroslav.zak@aos.sk
pavel.bucka@aos.sk

VYUŽITIE PROGRAMU DEMA PRE HODNOTENIE BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

Miroslav ŽÁK, Ondrej KREDATUS

ABSTRACT:

The article is devoted to the problem of possible utilization of multicriteria pair comparing method for the evaluation of the security environment. For the multicriteria decision making there was created a DEMA program (Decision Making Assistant) at the Security and Defense Department that helps with decision making when selecting from alternatives that are characterized by hierarchical resolution of criterias and priorities for the decision. Mathematical base of the DEMA programme is Saathy method of pair comparism that became one of the basic pillars of methods of operating research. DEMA allows recording of hierarchically arranged criterias and their priorities to individually evaluated alternatives. DEMA merges hirarchical priorities to global priorities of all evaluated alternatives of examined problems.

Key words: analyse, verification, risk, risk management, security, security environment, threat, criterion, preferences, priority, Saaty method, pairwise comparison

ÚVOD

Súčasný svet je vystavený konfrontácii s protivníkom, ktorý je rozptýlený po celom svete a ktorý nahradzuje nedostatok konvenčných vojenských prostriedkov bezohľadným terorizmom. Pripravenosť teroristických skupín kedykoľvek prevziať iniciatívu, umierať na následky svojich vlastných operácií, zabíjať čo najviac ľudí a čo možno najokázalejším spôsobom, vyvolať paniku a rozložiť infraštruktúru, to všetko je pádny dôvod na hľadanie spôsobov, ako sa vyrovnat' s týmto fenoménom súčasnosti.

Bezpečné fungovanie štátu, bezpečnosť sociálnych skupín, každej rodiny, každého obyvateľa je jednou z najvyšších hodnôt. Bezpečnosť má zásadný význam ako pre fungovanie štátu, tak aj pre existenciu človeka ako individua. Z hľadiska existencie a potrieb človeka je bezpečnosť druhou z najviac pociťovaných potrieb [1]. Pre súčasnú spoločnosť je charakteristická skôr strata pocitu bezpečnosti a nárast fenoménu násilia.

V rámci riešenia krízových situácií má kľúčové miesto definícia bezpečnostného prostredia. Dôvodom je význam hodnotenia bezpečnostného prostredia a jeho smerovania pre riešenie kríz. Z tohto pohľadu je bezpečnostné prostredie rámcom a priestorom realizácie bezpečnostnej politiky. Bezpečnostné prostredie z globálneho pohľadu, ale aj z pohľadu každej krajiny či regiónu, sa neustále mení a vyvíja. Je modifikované radom vonkajších aj vnútorných činiteľov, z ktorých prevažná väčšina ma stochastický charakter, ale niektoré sú prísne deterministickej povahy. Komplexná analýza bezpečnostného prostredia má vždy len relatívne objektívny charakter a je limitovaná radom subjektívnych postojov a mierou

1. VÝCHODISKÁ PRE ANALÝZU A HODNOTENIE BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

Stupeň miery bezpečnosti (rizika) v danom bezpečnostnom prostredí je možné merať. I keď vždy ide o vyjadrenie kvality je vhodné, keď je tato kvalita nejakým spôsobom kvantifikovaná. Môžeme k tomu pristúpiť aj tak, že vyjadríme vzťah hrozby a možnej straty. Takýto prístup je dobre rozpracovaný napríklad v oboru bezpečnosti informačných technológií, kde sa uplatňuje medzinárodná norma ISO/IEC 15408-1:1999 [2]. Hodnotenie v súlade s touto normou spočíva v tom, že sa špecifikuje povaha vzťahu hrozby a rizika a ďalších pojmov (hodnota, zraniteľnosť, protiopatrenia). Výsledné riziko sa potom chápe ako súčin veľkosti hrozby a predpokladanej veľkosti straty.

Analýzu rizika možno robiť s rozličným stupňom podrobností v závislosti od informácií o riziku a od dostupných údajov. Podľa okolností analýza môže byť kvalitatívna, semikvantitatívna, kvantitatívna, prípadne ich kombinácia. V praxi sa používa najmä kvalitatívna analýza, aby sa získal všeobecný odhad úrovne rizika [3].

Kvalitatívna analýza sa spravidla používa ako úvodná monitorovacia činnosť zameraná na identifikáciu rizík, ktoré vyžadujú podrobnejšiu analýzu, tam, kde úroveň rizika neospravedlňuje čas a úsilie vynaložené na podrobnejšiu analýzu, tam, kde číselné údaje sú nedostatočné na vykonanie kvantitatívnej analýzy. Pri tejto metóde sa spravidla zostavujú rôzne matice v ktorých sa rôznym rizikám pridelujú rôzne priority. Kvalitatívne metódy využívajú najmä expertné ohodnocovanie. Tieto sa využívajú v prípadoch, ak chýbajú alebo sú ťažko vyjadriteľné číselné hodnoty (údaje) pre kvantitatívne ohodnotenie rizika. Pomocou týchto metód sa dá hodnotiť riziko napr. ako prijateľné alebo neprijateľné, malé, nízke, stredné a podobne. Snahou je potom na základe týchto hodnotení priradovať kvalitatívnym vyjadreniam nejaké číselné hodnoty (semikvantitatívna analýza) alebo pravdepodobnosti (kvantitatívna analýza).

V predloženej metodike sa využíva kvantitatívna analýza ako prevod slovného kvalitatívneho hodnotenia na kvantitatívne. Na tento prevod sa využívajú tak zvané subjektívne pravdepodobnosti, váhové koeficienty alebo iné koeficienty. Prechodom od slovného hodnotenia k subjektívnym pravdepodobnostiam alebo koeficientom je možné zostavovať pravdepodobnostné modely, ktoré pracujú s rizikom ako s rýdzo pravdepodobnostnou veličinou. Uplatnenie týchto modelov je však veľmi náročné, pretože treba prepojiť expertné slovné vyjadrenia s číselnými hodnotami a dokonca často chýbajú aj tieto slovné hodnotenia. Okrem toho sa niekedy jedná aj o javy a udalosti, ktoré sa doposiaľ neobjavili. Korektné využitie týchto modelov je tiež možné len v prípadoch, keď sa podmienky a predpoklady daných javov v čase zásadne nemenia. premenlivé.

2. PROGRAM DEMA A JEHO VYUŽITIE PRE HODNOTENIE BEZPEČNOSTNÉHO PROSTREDIA

V programe DEMA sa kvalitatívne hodnotenie transformuje na kvantitatívne s využitím Saatyho metódy párového porovnávania. Výsledkom procesu hodnotenia variantov vzhľadom ku zvolenému súboru kritérií je stanovenie preferenčného usporiadania variantov. Spravidla na prvom mieste tohto poradia je celkovo najvýhodnejší, to znamená optimálny variant. Stanovenie preferenčného usporiadania variantov je všeobecne náročný proces a jeho náročnosť vzrastá so zväčšovaním počtu kritérií hodnotenia a s rastom veľkosti súboru variantov riešenia [3].

Metódy multikritériálneho hodnotenia variantov nie sú vždy objektívne, ale ich prednosť je najmä v tom, že pomáhajú pri rozsiahlejších súboroch kritérií pri usporiadaní variantov, vymedzujú jednotlivé kroky riešenia týchto úloh a nútia subjekt rozhodovania k

tomu, aby explicitne vyjadril svoje chápanie jednotlivých kritérií. Uvedený postup je priehľadný a môžeme ho kedykoľvek reprodukovať. Celkové ohodnotenie variantov sa pri tejto metóde stanovuje ako vážený súčet čiastkových ohodnotení variantov vzhľadom k jednotlivým kritériám.

Pre multikriteriálne rozhodovanie bol na katedre rozpracovaný program DEMA (Decision Making Assistant), ktorý podporuje rozhodovanie pri výbere z alternatív, ktoré sú charakteristické hierarchickým rozložením kritérií a priorít pre výber. Analytické hierarchické procesy (Analytic Hierarchy Process - AHP) a matematická teória bola vyvinutá v roku 1970 na Wharton School of the University v Pensylvánii v USA doktorom Thomasem L. Saatyom. AHP (Analytical Hierarchy Process). Predstavujú komplexnú metodológiu vyvinutú na podporu rozhodovania pri výbere z alternatív na základe empirických i konkrétnych kritérií pre rozhodovanie .

Matematickým základom programu DEMA je Saatyho metóda, ktorá sa stala jedným zo základných pilierov metód operačného výskumu [4]. Podstatou tohto software je metóda analytických hierarchických procesov (AHP), ktorá pomáha rozhodovať pri stanovení dôležitosti rôznych cieľov a ich preferencií v rôznych alternatívach riešenia. Aplikácia DEMA využíva metódu párového porovnávania kritérií v rámci stanovených priorít. DEMA umožňuje do modelu zaznamenať hierarchicky členená kritéria a ich priority k jednotlivým hodnoteným alternatívam. DEMA zlučuje hierarchické priority do celkových priorít všetkých hodnotených alternatív hodnoteného problému.

Pri hodnotení variantov Saatyho metódou hodnotiaci najskôr postupne stanovuje veľkosti preferencií jednotlivých dvojíc variantov pre každé hodnotiace kritérium. Veľkosť preferencie vyjadruje vždy priradením určitého počtu bodov z bodovej stupnice (1 až 10).

Pri odhade preferencií postupujeme tak, že pokiaľ je variant uvedený v riadku významnejšie, vzhľadom k danému čiastkovému kritériu, ako variant uvedený v stĺpci, zapíšeme do príslušného políčka počet bodov, ktorými hodnotiaci vyjadruje veľkosť preferencie variantu v riadku vzhľadom ku variantu v stĺpci. Pokiaľ je naopak pokiaľ je variant uvedený v stĺpci významnejšie, vzhľadom k danému čiastkovému kritériu, ako variant uvedený v riadku, zapíšeme do príslušného políčka prevrátenú hodnotu zvoleného počtu bodov. Pre každé kritérium sa vytvára Saatyho matica na základe párového porovnávania variantov. Pri tom sa postupne určuje veľkosť preferencie všetkých dvojíc variantov (z hľadiska daného kritéria). Celkové ohodnotenie variantov, vzhľadom ku všetkým kritériám sa určuje ako vážený súčet všetkých čiastkových ohodnotení [3].

DEMA je možné použiť napríklad pri vyhodnotení ponúk v rámci výberových konaní, ale i všeobecne pri hodnotení ľubovoľného výberu z viacerých variantov. Výrobcom môže pomôcť DEMA vyhodnotiť potenciálnu úspešnosť na trhu v porovnaní s ostatnými výrobní a zistiť ukazovatele, ktorými sa musí priblížiť alebo je prekročiť, aby boli úspešní.

Mimo vyššie uvedené možnosti je možné DEMA využiť v týchto oblastiach:

- optimalizácie zdrojov,
- strategickom plánovaní,
- hodnotení rizík,
- manažmente ľudských zdrojov,
- rozhodovaní o strategických lokalitách a podobne.

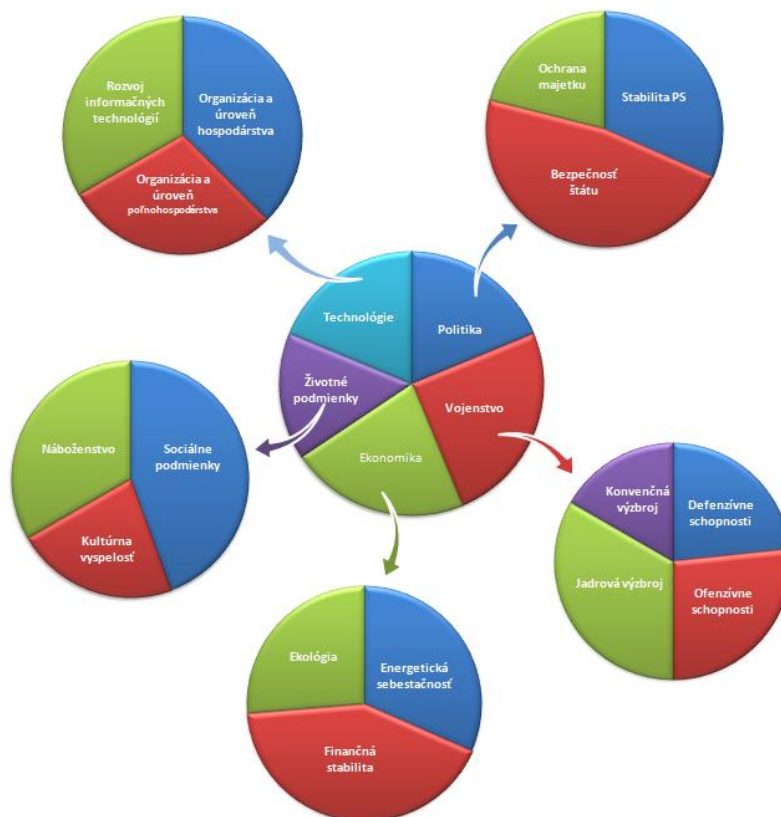
DEMA nachádza široké uplatnenie v procesoch podpory rozhodovania v štátnej správe a v priemyselných podnikoch. V nasledujúcom texte sú populárnou formou demonštrovaný jeho schopnosti na jednoduchom príklade výberu z variantov s hierarchicky rozloženými kritériami a prioritami.

Príklad využitia programu

Postup výberu optimálnej varianty je ďalej demonštrovaný na príklade hodnotenia krízovej situácie v štyroch hypotetických regiónoch. Ako hodnotiace kritéria boli zvolené základné charakteristiky vozidiel:

Ako základné skupiny kritérií boli zvolené:

- Politika (stabilita politického systému, bezpečnosť štátu, ochrana majetku).
- Vojenstvo (defenzívne schopnosti, ofenzívne schopnosti, jadrová a konvenčná výzbroj).
- Ekonomika (energetická sebestačnosť, finančná stabilita, ekológia).
- Životné podmienky (sociálne podmienky, kultúrna vyspelosť, náboženstvo).
- Technologická vyspelosť (organizácia a úroveň priemyslu, organizácia a úroveň poľnohospodárstva, rozvoj informačných technológií).

Obrázok 1 Názorné grafické zobrazenie úlohy

Pre každú úroveň rozpadu kritérií je možné určiť priority (váhy) podľa požiadaviek subjektu rozhodovania. Priorita udáva dôležitosť daného kritéria pre subjekt rozhodovania. Súčet priorít na danej úrovni rozpadu kritérií musí byť 1 (100 %). Pre stanovenie váh môžeme využiť rôzne metódy, ako napríklad metódu priameho expertného odhadu váh, metódu párového porovnávania, kompenzačnú metódu, Saatyho metódu a niektoré ďalšie [5]. Pre stanovenie váh je možné taktiež využiť program DEMATEL, ktorý umožňuje stanovenie váh kritérií Saatyho metódou. Hierarchiu jednotlivých kritérií môžeme zobraziť do tabuľky alebo formou rozhodovacieho stromu prípadne aj pomocou koláčových grafov (Obr. 1).

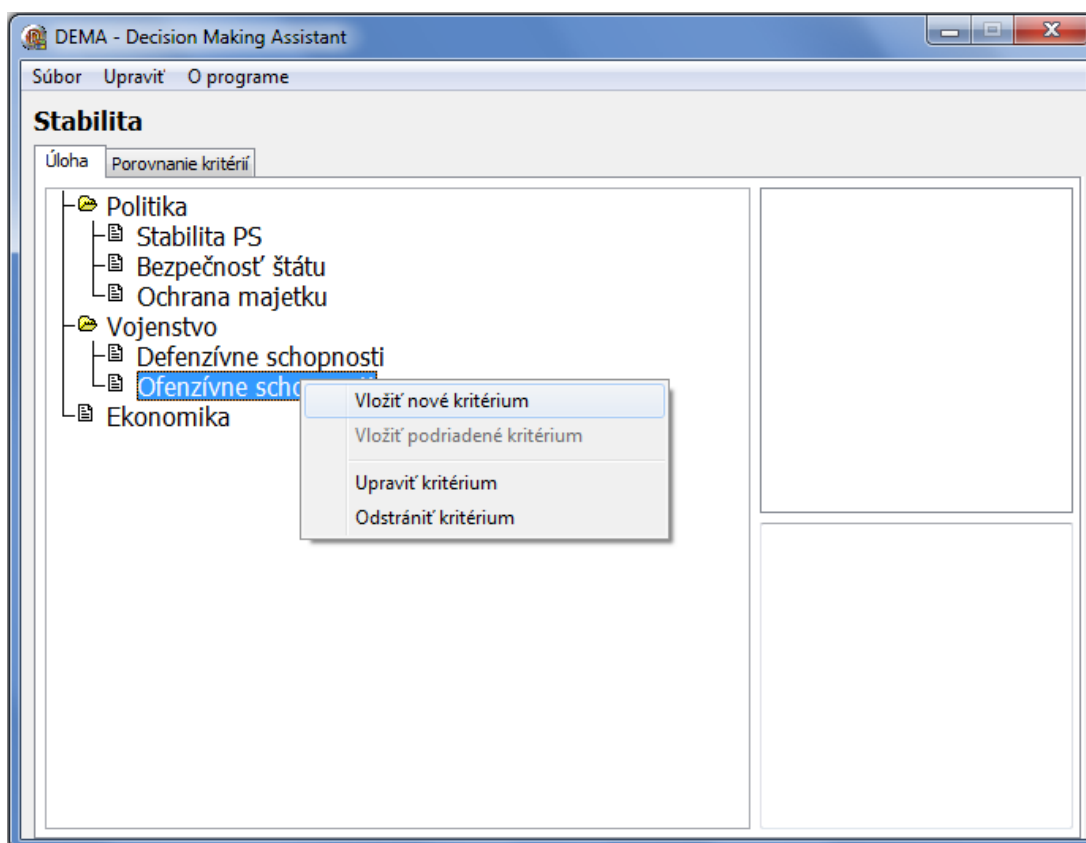
Postup pri výbere optimálneho variantu riešenia rozhodovacieho problému s využitím programu DEMATEL je nasledovný [3]:

1. Do vstupných údajov zavedieme hodnotené systémy (varianty hodnotenia). V našom ilustratívnom príklade sme zvolili štyri rôzne typy techniky (V_1 , V_2 , V_3 a V_4).
2. Stanovíme hierarchiu kritérií hodnotenia, ich priorit a záznam údajov. Párovým porovnaním zostavíme Saatyho maticu pre hlavné kritéria a následne pre čiastkové kritéria.
3. S využitím programu DEMATEL stanovíme koeficienty utility hodnotených variantov. Výsledky hodnotenia si môžeme prehľadne graficky zobrazit' a prehľadné grafické zobrazení čiastkových hodnotení (čiastkových utilít voči jednotlivým kritériám) a celkového hodnotenia (celkovej utility).
4. Zmenou koeficientov v matici môžeme modelovať zmenu v bezpečnostnom prostredí.

	V_1	V_2	V_3	V_4
1. Politika				
1.1 Stabilita PS	55	70	50	40
1.2 Bezpečnosť štátu	50	65	80	45
1.3 Ochrana majetku	60	85	20	35
2. Vojenstvo				
2.1 Defenzívne schopnosti	25	40	60	75
2.2 Ofenzívne schopnosti	60	90	35	45
2.3 Jadrová výzbroj	0	60	50	40
2.4 Konvenčná výzbroj	45	30	85	60
3. Ekonomika				
3.1 Energetická sebestačnosť	80	65	55	50
3.2 Finančná stabilita	30	55	40	75
3.3 Ekológia	45	80	30	60
4. Životné podmienky				
4.1 Sociálne podmienky	50	40	80	55
4.2 Kultúrna vyspelosť	45	40	60	70
4.3 Náboženstvo	75	35	45	60
5. Technológie				
5.1 Organizácia a úroveň priemyslu	75	85	30	50
5.2 Organizácia a úroveň poľnohospodárstva	80	50	40	25
5.3 Rozvoj informačných technológií	35	55	65	40

Po štarte programu sa na obrazovke počítača zobrazí požiadavka na zadanie názvov jednotlivých variantov rozhodovania. V ilustratívnom príklade boli zvolené 4 varianty hodnotenia bezpečnostného prostredia (V_1 , V_2 , V_3 a V_4) a k tomu zodpovedajúce vstupné údaje (Obr. 2).

V prvom kroku zaznamenávame do vstupných údajov strom kritérií. Kritériá sú zaznamenávané do hierarchickej štruktúry. Ako prvé kritérium je v programe uvedené Kritérium 1, Zmeniť názov kritéria je možné kliknutím pravým tlačítkom myši a vybrať požadovaný príkaz v zobrazenom menu. Tento úkon je možné vykonať tiež cez hlavné menu v časti „Upraviť“. Rovnakým spôsobom sa zadávajú ďalšie kritéria, pričom program podporuje zadávanie kritérií dvoch úrovní (Obrázok 2).

Obrázok 2 Príklad záznamu kritérií

Veľkosť preferencie vyjadruje vždy priradením určitého počtu bodov z bodovej stupnice (1 až 10). Pri odhade preferencií postupujeme tak, že pokiaľ je kritérium uvedené v riadku významnejšie, ako kritérium uvedené v stĺpci, zapíšeme do príslušného políčka počet bodov, ktorými hodnotiaci vyjadruje veľkosť preferencie kritéria v riadku vzhľadom ku kritériu v stĺpci. Pokiaľ je naopak kritérium v stĺpci významnejšie ako kritérium v riadku, zapíšeme do príslušného políčka prevrátenú hodnotu zvoleného počtu bodov.

V našom príklade tak vlastne stanovujeme šesť Saatyho matic párového porovnávania. Jednu maticu pre hlavné kritéria (päť hlavných kritérií) a ďalších päť matic pre jednotlivé skupiny. Po ukončení párového porovnávania hlavných kritérií, získaní prvej Saatyho matice, program vypočíta váhy hlavných kritérií (skupín kritérií). Potom zostavíme Saatyho maticu pre prvú skupinu kritérií a následne získame váhy kritérií v prvej skupine. Analogicky postupujeme až po poslednú piatu skupinu.

Výsledky hodnotenia sa zobrazujú vo forme rozhodovacieho stromu (Obrázok 3.12). Hodnoty váh jednotlivých kritérií sú zobrazené vpravo od názvov kritérií. Hodnoty váh kritérií sú kvôli prehľadnosti formátované podľa úrovne kritérií, t.j. kritéria vyššej úrovne majú hodnoty váh zobrazené viac vľavo, kritéria nižšej úrovne posunuté vpravo.

V záverečnej fáze výpočtu sa stanovuje celková utilita každého variantu riešenia rozhodovacieho problému ako suma čiastkových utilít. V našom príklade podľa vzťahu:

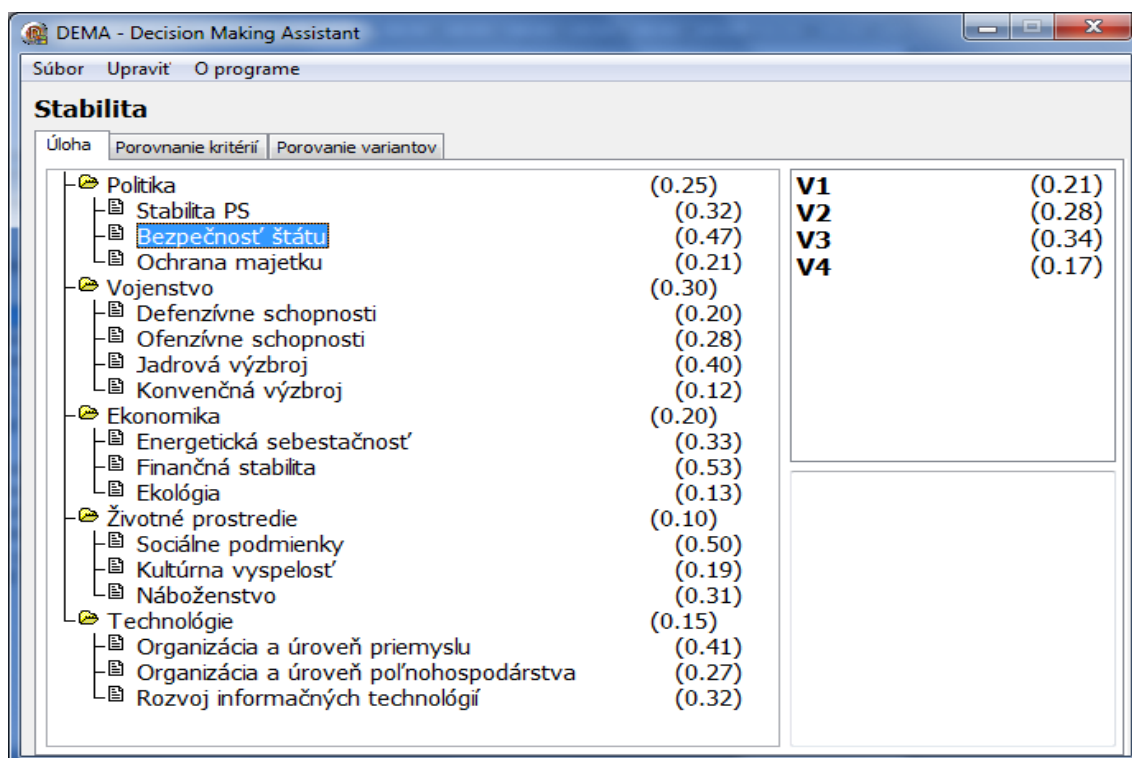
$$u(\mathbf{V}) = \sum_{j=1}^5 \sum_{i=1}^n L_{ij} \cdot u_{ij}(v_{ij})$$

kde:

- V - variant rozhodovania (V₁ až V₄),
- u_{ij}(v_{ij}) - čiastkové hodnotenie vzhľadom ku kritériu i v skupine kritérií j,
- v_{ij} - dôsledok variantu vzhľadom ku kritériu i (čiastkový dôsledok) v skupine j,
- L_{ij} - váha kritéria i so započítaním váhy skupiny kritérií,
- n - počet čiastkových kritérií hodnotenia v skupine.

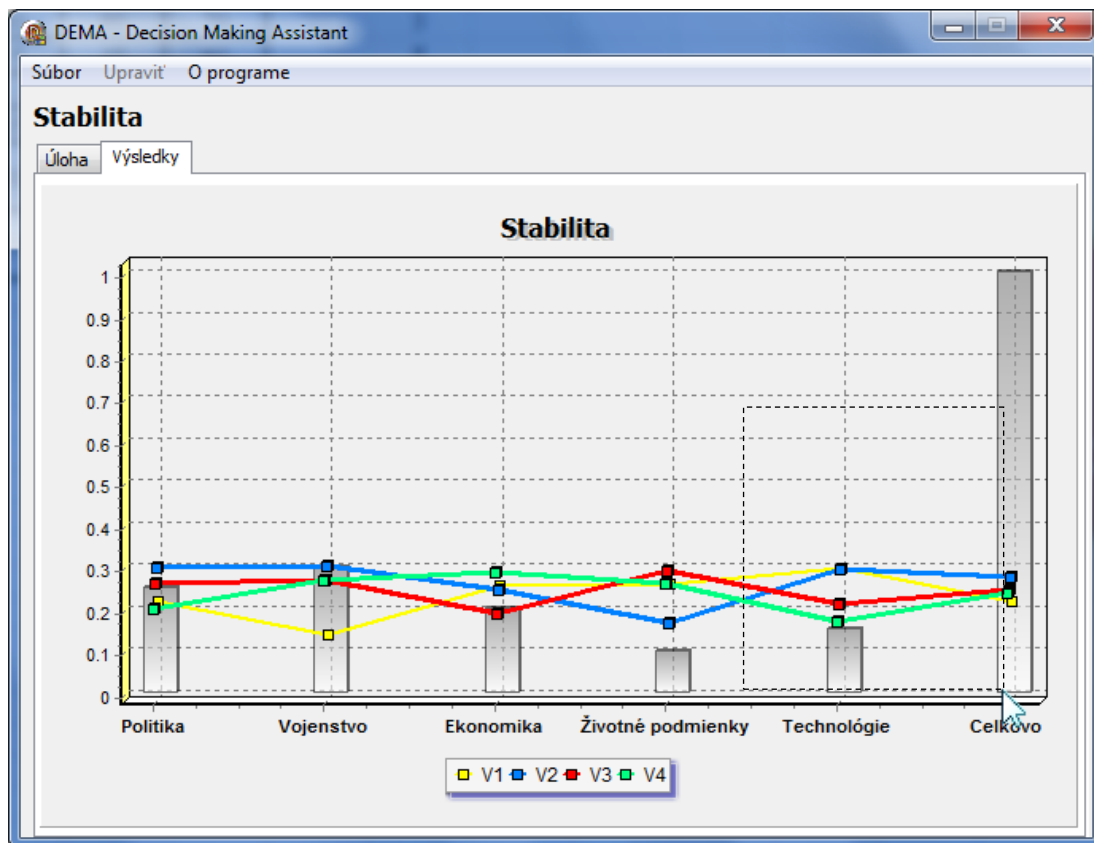
Celková utilita každého variantu vlastne vyjadruje preferencie každého variantu. Na základe celkovej utility každého variantu rozhodovania môže stanoviť celkové poradie variantov. Variant s najvyššou hodnotou utility je variantom najlepším, variant s najmenšou hodnotou utility naopak najhorším variantom.

Výsledné hodnoty utility (preferencií) variantov sa v programe zobrazujú na karte „Úloha“ v oblasti, kde sa zadávajú jednotlivé varianty. Kliknutím na ľubovoľné kritérium sa, podobne ako pri kritériách, zobrazia preferencie variantov pre zvolené kritérium vpravo od názvov variantov (Obr. 3).

Obrázok 3 Zobrazenie preferencií variantov

Výpočet výsledných hodnôt utility (preferencií) sa v programe realizuje na karte „Výsledky“, kde sa zobrazí prehľadný graf. Stĺpce v grafe reprezentujú hodnotu priorit kritérií. Program umožňuje zobraziť rozloženie hodnôt čiastkových funkcií utility (preferencií) aj pre jednotlivé skupiny kritérií. Rozloženia hodnôt čiastkových utilít (preferencií) pre skupiny kritérií a celkovej utility sú pre náš ilustratívny príklad uvedené na obrázku (Obr. 4).

Obrázok 4 Zobrazenie celkových výsledkov hodnotenia

Vyhodnotenie poradia jednotlivých variantov riešenia rozhodovacieho problému pomocou DEMA je pomerne časovo náročné a môže trvať i niekoľko hodín. Časovo najnáročnejšie je zostavovanie Saatyho matíc a to najmä pri väčšom počte kritérií hodnotenia a variantov riešenia rozhodovacieho problému. Výsledkom je jasný a zrozumiteľný prehľad o všetkých hodnotách kritérií pre jednotlivé varianty rozhodovania v prehľadnej databáze s možnosťou generovania výstupov, ktoré dávajú dostačujúce a zrozumiteľné informácie k správne rozhodnutiu.

Samotné modelovanie a simulácia si už nevyžaduje zložitú prípravu vstupných údajov. Spravidla pôjde iba o zmenu niektorého z parametrov v skúmanom variante riešenia rozhodovacieho problému.

ZÁVER

Matematickým základom programu EXPERT CHOICE je Saatyho metóda párového porovnávania, ktorá sa stala jedným zo základných pilierov metód operačného výskumu. Program umožňuje do modelu zaznamenať hierarchicky členená kritéria a ich priority k jednotlivým hodnoteným alternatívam. Určuje čiastkové utility (preferencie) voči jednotlivým kritériám rozhodovania a aj celkovú utilitu (preferenciu) voči všetkým kritériám rozhodovania. Zmenou jednotlivých parametrov vo variantoch rozhodovania môžeme simulovať rôzne stavy systému a dosiahnuť tak požadovaného stavu systému. Z tohto pohľadu je program vhodný nielen pre riešenie rozhodovacích problémov pri krízovom riadení, ale aj pre iné oblasti ako napríklad pri optimalizácii zdrojov, strategickom plánovaní, akvizičných procesoch a podobne.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. REIŠPIC, J. a kol.: *Manažérstvo bezpečnostných rizík*. Žilina, EIDS, vydavateľstvo Žilinskej univerzity, 2004.
2. JANOŠEC, J.: *Diskuze základních problémů bezpečnostní vědy*. In: Science and military 2/2006, Akadémia ozbrojených síl GMR, Liptovský Mikuláš 2006.
3. ŽÁK, M., – BELAN, L. – BUČKA, P. – RAČKO, J. – KREDATUS, O. – VLČEK, I. – BELAN, L. – HRÁŠOK, M. – SALAK, D. – ŽÍDEK, R.: In: Závěrečná výskumná správa k projektu výskumu a vývoja ŠPP: 119_07-RO02_RU21-240 Simulačné technológie na podporu výcviku. Modelovanie a simulácia maximálneho účinku pri riešení krízových situácií. Liptovský Mikuláš 2009, 252 s.
4. SAATY, T. L.: *The Analytic Hierarchy Process*. Mc. Graw-Hill Publising, New York 1980.
5. *Bulding An Expert Choice Model*. Hewlet Packard, Inc., Arlington, Virginia 2004.

AUTORI:

prof. Ing. Miroslav Žák, DrSc.
Katedra bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: miroslav.zak@aos.sk

Ing. Ondrej Kredatus, PhD.
Katedra Bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
E-mail: ondrej.kredatus@aos.sk

NOVELIZÁCIA BEZPEČNOSTNEJ STRATÉGIE SR

Rudolf ŽÍDEK

ABSTRACT:

Radical changes in terms of security environment since the end of the Cold War as well as its dynamic improvement have led to various security threats generation either within the internal or external environment of the country. The complex nature of security threats calls for systematic and permanent attention of the country focused on threat identification and prevention. The process becomes purposeful if security strategy is clear-cut and consistently applied. The state security strategy will fulfil its purpose if it is binding on public authority and its content is updated every time the significant changes occur within the security environment or in terms of the state influence means.

KEY WORDS: amending, National Security Strategy, security environment, security threats,

ÚVOD

Na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov uplynulého storočia sme boli svedkami ukončenia Studenej vojny a s ním aj bipolárneho usporiadania sveta. Táto skutočnosť bola katalyzátorom náhleho a dramatického posunu v bezpečnostnom prostredí predovšetkým tým, že štáty bývalého „Východného bloku“ sa vzdali konfrontačnej ideológie a vydali sa na cestu budovania demokratického zriadenia. V dôsledku toho bezpečnosť prestala byť synonymom obrany, t.j. prestala sa merať len vojenskou silou. Krátke obdobie eufórie z uvoľnenia medzinárodného napätia skončilo vynorením sa nových bezpečnostných hrozieb spoločenského, technického a prírodného charakteru. Tieto hrozby väčšinou nepôsobia izolovane, ale svojim prejavom sú spolupôsobiacie čo im dáva komplexný charakter.

Komplexný charakter bezpečnostných hrozieb si vyžaduje cieľavedomú a permanentnú aktivitu orgánov štátu zameranú na ich identifikáciu a elimináciu. Cieľavedomosť tohto procesu sa dosahuje jasne formulovanou a dôsledne uplatňovanou bezpečnostnou stratégiou štátu. Bezpečnostná stratégia splní svoj účel, ak je záväznou pre orgány štátu a jej obsah je novelizovaný vždy, keď dochádza k zásadným zmenám v bezpečnostnom prostredí alebo k zmenám v možnostiach štátu na jeho ovplyvňovanie.

V súvislosti s prijímaním novej Strategickej koncepcie NATO sa v odbornej verejnosti vedú diskusie o potrebe novelizácie Bezpečnostnej stratégie SR a Obrannej stratégie SR. V predkladanom článku sa pokúsim vyjadriť svoj názor na uvedenú problematiku, pričom pod pojmom bezpečnostná stratégia štátu rozumiem produkt komplexného rozhodovacieho procesu vrcholových orgánov štátnej moci, v ktorom vyjadrujú svoj zámer na ochranu bezpečnostných záujmov štátu pred pôsobením deštruktívnych javov generovaných v jeho vnútornom a vonkajšom prostredí.

1. PODMIENKY A POSTUP NOVELIZÁCIE BEZPEČNOSTNEJ STRATÉGIE

Venovať úsilie novelizácie bezpečnostnej stratégie má zmysel len za splnenia týchto podmienok:

- a) orgány štátnej moci pristupujú k jej tvorbe s vedomím, že sa jedná o jeden z najdôležitejších dokumentov mocensko-politického riadenia spoločnosti na úseku zaistovania vnútornej i vonkajšej bezpečnosti štátu, t.j. dokument, ktorý svojím obsahom garantuje cieľavedomosť preventívnej činnosti orgánov štátu voči pôsobeniu všetkých identifikovaných deštruktívnych javov sociálneho, technického a prírodného charakteru, ktoré majú potenciál ohrozovať bezpečnostné záujmy štátu.
- b) orgány štátnej moci venujú pozornosť nie len jej tvorbe, ale predovšetkým jej dôslednej implementácii, t.j. procesu jej „pretavenia“ v plánovacom procese do podoby záväzných, konkrétnych, adresných a kontrolovateľných opatrení.
- c) existencie mechanizmov garantujúcich permanentnú pozornosť jej implementácie.

Nesplnenie uvedených podmienok znamená, že bezpečnostná stratégia plní viac menej len propagačnú funkciu, v zmysle prezentácie bezpečnostných ambícií štátu predovšetkým na medzinárodnej scéne. Novelizácia bezpečnostnej stratégie by v takomto prípade bola len formálnym aktom s minimálnym dopadom na celkový proces zaistovania bezpečnosti štátu.

1.1 PROBLÉMY AKTUÁLNEJ BEZPEČNOSTNEJ STRATÉGIE SR

Z pohľadu vyššie definovaných podmienok sa prikláňam k názoru tej časti bezpečnostnej komunity, ktorá argumentuje, že v podmienkach Slovenskej republiky máme značné rezervy jednak v obsahovom zameraní Bezpečnostnej stratégie SR, v jej záväznosti, adresnosti a v procese jej implementácie.

Z dikcie Bezpečnostnej stratégie Slovenskej republiky z r. 2005 je zjavné, že jej autormi boli prevažne pracovníci ministerstva zahraničných vecí a až príliš rešpektovali, že tvoria materiál, ktorý bude podrobený analýze zahraničnými subjektmi. Bezpečnostná stratégia je tak viac menej reflexiou Strategickej koncepcie NATO a Bezpečnostnej stratégie EÚ s orientáciou na ovplyvňovanie prevažne vonkajšieho prostredia Slovenskej republiky a s minimálnym akcentom na vnútorné bezpečnostné prostredie. Zreteľne to demonštruje obsah kapitoly II., v ktorej je uvedená charakteristika bezpečnostného prostredia Slovenskej republiky. Výstižne na tento problém poukázal pri schvaľovaní bezpečnostnej stratégie v Národnej rade SR jej vtedajší poslanec B. Zala, ktorý v svojom vystúpení uviedol:

„Táto bezpečnostná stratégia vychádza predovšetkým s konštatovaním vonkajších ohrození a vonkajších záväzkov, ktoré v rámci svetového ohrozenia bezpečnosti Slovenskej republiky máme. To, čo ma na nej prekvapuje je to, že nevychádza z vnútorných problémov a z potrieb, ktoré sú pre tento štát nevyhnutné. Tu mi po vecnej stránke chýbajú niektoré základné oblasti. Z hľadiska bezpečnosti štátu je to predovšetkým problematika energetickej bezpečnosti, problematika potravinovej bezpečnosti. Podstatnejší dôraz na bezpečnosť vyplývajúcu z možných migrácií. Rovnako z hľadiska celkového vývoja Slovenskej republiky sú to bezpečnostné otázky, ktoré sa dotýkajú problematiky vývoja Rómov a rómskej problematiky. Rovnako mi tu chýbajú bezpečnostné aspekty menšinového extrémizmu, než už sa vyskytuje v akejkoľvek podobe.“¹⁾

1) záznam rokovania 50. schôdze Národnej rady SR dňa 27.9.2005

Tvorcovia národnej bezpečnostnej stratégie si musia uvedomiť, že Strategická koncepcia NATO sa nezaobera problémami vnútornej bezpečnosti členských štátov. V bezpečnostnej stratégii členského štátu“ musí sa z toho dôvodu venovať pozornosť nielen vymedzeniu účasti štátu na aktivitách NATO zameraných proti pôsobeniu globálnych hrozieb, ale osobitná pozornosť musí byť venovaná identifikácii hrozieb vo vnútornom bezpečnostnom prostredí štátu a prevencii pred ich pôsobením. Obdobne i Bezpečnostná stratégia EÚ je orientovaná na vonkajšie bezpečnostné prostredie v súlade s poslaním Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky. Vylučná zodpovednosť za vnútornú bezpečnosť členských štátov EÚ je deklarovaná v čl. 4. ods. 2 Konsolidovaného znenia Zmluvy o EÚ, kde sa uvádza:

„Únia rešpektuje rovnosť členských štátov pred zmluvami, ako aj ich národnú identitu, obsiahnutú v ich základných politických a ústavných systémoch vrátane regionálnych a miestnych samospráv. Rešpektuje ich základné štátne funkcie, najmä zabezpečovanie územnej celistvosti štátu, udržiavanie verejného poriadku a zabezpečovanie národnej bezpečnosti. Predovšetkým národná bezpečnosť ostáva vo výlučnej zodpovednosti každého členského štátu.“

Aktuálna Bezpečnostná stratégia SR sa vyznačuje tiež značnou dávkou formálnosti pri definovaní cieľov bezpečnostnej politiky a opatrení na ich dosiahnutie. Formulácie typu :

„Základným cieľom bezpečnostnej politiky SR je zaručenie bezpečnosti občana a štátu v stabilnom a predvídateľnom bezpečnostnom prostredí“

„SR prostredníctvom svojej bezpečnostnej politiky bude flexibilne reagovať na meniace sa bezpečnostné hrozby a výzvy s cieľom obmedziť až eliminovať ich negatívny dosah na bezpečnosť občana a štátu. SR bude realizovať svoju bezpečnostnú politiku tak, aby bola zaručená bezpečnosť a základné podmienky pre život jednotlivca a jeho ochrany pred násilnými hrozbami namierenými voči jeho právam, bezpečnosti a životu“

vyznievajú skôr ako „zbožné želanie“, než ako reálne dosiahnuteľný cieľ, ktorý je podporený adresnými a kontrolovateľnými opatreniami.

Obdobne pochybná je i záväznosť bezpečnostnej stratégie, čo je zjavné v prípade bezpečnostného systému, ktorý je deklarovaný v Bezpečnostnej stratégii SR ako rozhodujúci prostriedok bezpečnostnej politiky SR . V skutočnosti Slovenská republika nemá doposiaľ schválenú koncepciu bezpečnostného systému i napriek tomu, že pokusy o jej vypracovanie existujú od r. 1999. Úloha vypracovať návrh „koncepcie“ pod gesciou MZV bola stanovená uznesením vlády SR č. 883/1999 a spresnená uznesením vlády SR č. 648/2000. Táto „koncepcia“ nebola realizovaná a neboli úspešné ani pokusy o jej čiastkovú realizáciu. Návrh novej Koncepcie BeSy bol vypracovaný pod gesciou MV SR v r. 2009, avšak doposiaľ nie je schválený. V návrhu „ koncepcie“ je vyjadrená objektívna potreba zmeny ústavného zákona o bezpečnosti štátu ²⁾, čo vyvoláva oprávnené obavy o politickej vôli poslancov národnej rady prekonať koalíčno-opozičné rozpory a schváliť zákon požadovanou ústavnou väčšinou hlasov. Uvedené obavy by boli neopodstatnené, ak by si poslanci uvedomovali, že ich úlohou nie len schváliť bezpečnostnú stratégiu, ale tiež usilovať o jej záväznosť čo v tomto prípade znamená hlasovať za prijatie zákona, ktorý vytvorí právny rámec pre kreovanie bezpečnostného systému v súlade s požiadavkami definovanými v bezpečnostnej stratégii.

2) Ústavný zákon č.227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

Výpočet problémov končím vyslovením pochybnosti o existencii mechanizmov garantujúcich systematickosť procesu jej rozpracovávanía do realizačných plánov a kontroly ich plnenia. Logicky úlohu takého mechanizmom by mal plniť krízový manažment vytvorený na báze štátnych orgánov. Tu však narážame na problém zákonného vymedzenia jeho štruktúry, poslania a úloh. Absencia zákona o krízovom manažmente je dôkazom určitej povrchnosti naplňovania čl.2 Ústavy Slovenskej republiky , kde sa uvádza, že štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a spôsobom, ktorí ustanoví zákon.

1.2 POSTUP NOVELIZÁCIE BEZPEČNOSTNEJ STRATÉGIE

Novelizovať akúkoľvek stratégiu v princípe znamená vytvoriť novú stratégiu s použitím tých častí pôvodnej stratégie, ktoré nestratili na aktuálnosti. Tvorcovia stratégie musia mať na pamäti, že zmyslom akejkoľvek stratégie je poskytnúť zadanie pre riešenie určitého problému. Je logické, že ak chceme problém seriózne riešiť musíme najprv preniknúť do jeho podstaty. Tvorba stratégie predstavuje kreatívny proces rozdelených na dve časti:

- a) vymedzenie (zviditeľnenie) problému,
- b) projektovanie zámeru na jeho riešenie, t.j. určiť, čo je treba urobiť, aby sa eliminoval daný problém, a tiež ako to urobiť,

V prípade bezpečnostnej stratégie takýmto problémom je existencia takých javov , ktoré majú potenciál pôsobiť proti bezpečnostným záujmom štátu. Zviditeľňovanie problému tak spočíva na definovaní bezpečnostných záujmov štátu a identifikácii bezpečnostných hrozieb.

Definovať bezpečnostné záujmy znamená určiť potreby, ktorých uspokojenie považuje štát za nevyhnutnú podmienku pre zachovanie svojej existencie a funkčnosti. Konkrétne sa jedná o také potreby ako zachovanie územnej celistvosti, suverenity, hodnôt, ktoré sú vyznávané príslušným štátom a zachovanie funkčnosti tých oblastí spoločenskej aktivity, (politickej, ekonomickej, kultúrnej, sociálnej, environmentálnej aktivity a pod), ktoré sú tvorcami a nositeľmi deklarovaných spoločenských hodnôt.

Identifikácia bezpečnostných hrozieb je výsledkom analyzovania aktuálneho stavu bezpečnostného prostredia a prognózovanie jeho vývojových tendencií. Analýza sa uskutočňuje diferencovane vo vzťahu ku každému deklarovanému bezpečnostnému záujmu, pričom identifikujeme potenciálne bezpečnostné hrozby profilovaním odpovede na otázku: *Aké javy v štruktúre vnútorného a vonkajšieho bezpečnostného prostredia môžu potenciálne ohroziť X-tý bezpečnostný záujem?* Bezpečnostné prostredie štátu ovplyvňuje množstvo, často protichodných faktorov, čo dáva možnosť jeho vývoja rôznymi smermi. Z toho dôvodu sa vykonáva mnohovariantná prognóza vývoja bezpečnostného prostredia vo forme scenárov.

Projektovanie zámeru riešenia komplexného problému spočíva na definovaní bezpečnostných cieľov a voľbe spôsobov a prostriedkov na ich dosiahnutie. Definovať bezpečnostné ciele znamená hľadať odpovede na otázku: *„Čo je nutné vykonať, aby sme eliminovali X-tú bezpečnostnú hrozbu?“* . Definovanie bezpečnostných cieľov je ovplyvnené množstvom faktorov, medzi ktorými dominuje reálna moc štátu, množstvo a kvalita prostriedkov na ich realizáciu. Bezpečnostné ciele orientované na ovplyvňovanie vonkajšieho bezpečnostného prostredia predovšetkým závisia od demografického a ekonomického potenciálu štátu, veľkosti jeho teritória a obratnosti v zahraničnej politike. Súbor všetkých bezpečnostných cieľov poskytuje predstavu o tom, čo zamýšľa politické vedenie štátu vykonať na ochranu bezpečnostných záujmov (na elimináciu identifikovaných bezpečnostných hrozieb). Voľba spôsobov a prostriedkov na realizáciu bezpečnostných cieľov predstavuje proces vytvárania strategických koncepcií (variantov činností) zameraných

na splnenie vytýčených bezpečnostných cieľov. Voľba „spôsobov“ je priestor, v ktorom tvorca stratégie musí uplatniť svoj zmysel pre kreativitu, predstavivosť a originalitu. Túto požiadavku vyjadril Clausewitz slovami: „*Existuje veľa spôsobov, ako dosiahnuť vytýčený cieľ, ale skutočná genialita spočíva v nájdení najlepšieho*“. Definovanie cieľov, spôsobov a prostriedkov môže na prvý pohľad vyvolať dojem, že tvorba stratégie je v zásade jednoduchá záležitosť. To, čo robí stratégiu zložitou, je jej harmonizácia. Ciele, spôsoby a prostriedky sú premenné veličiny (vo väčšine prípadov nekvantifikovateľné), medzi ktorými je vzťah vzájomnej determinovanosti. Strategické ciele musia byť ambiciózne, ale nie nereálne (nezodpovedajúce prostriedkom). Podobne spôsoby a prostriedky musia byť v rovnováhe.

ZÁVER

Novelizácia bezpečnostnej stratégie je zložitý proces, ktorého výsledkom by mala byť taká stratégia, ktorá poskytuje reálne východiská, osnovu a parametre pre dlhodobé, strednodobé a krátkodobé plánovanie. Z konfrontácie hore uvedených podmienok zmysluplnej novelizácie bezpečnostnej stratégie so slovenskou realitou vyplýva, že orgány štátnej moci by sa mali sústrediť nielen na otázky zosúladenia Bezpečnostnej stratégie SR s novou Strategickou koncepciou NATO, ale tiež brať do úvahy, že

- Bezpečnostná stratégia SR nemôže byť len reflexiou Strategiekej koncepcie NATO a Bezpečnostnej stratégie EÚ, ale musí presahovať ich rámec dôslednou identifikáciou vnútorných bezpečnostných hrozieb a stanovením cieľov, spôsobov a prostriedkov na ich elimináciu,
- Bezpečnostná stratégia SR musí sa stať skutočným politicko-riadiacim dokumentom, ktorý obsahuje politické zadanie úloh orgánom štátu pre zaistenie komplexnej bezpečnosti. Články s formuláciou: „*SR prijme opatrenia*“, „*SR bude aktívne prispievať*“, „*SR bude vytvárať podmienky*“ by mali byť nahradené adresným zámerom, ktoré orgány štátu na čo sa musia sústrediť v prevencii pred pôsobením identifikovaných bezpečnostných hrozieb.
- tvorba návrhu bezpečnostnej stratégie by mala prebiehať za účasti širšieho okruhu odborníkov nielen zo „silových ministerstiev“, ale i z okruhu mimovládnej bezpečnostnej komunity,

Úvahy o úskaliach novelizácie bezpečnostnej stratégie uzatváram odporúčaním, aby aktéri tohto procesu sa vyvarovali predstavy o možnosti vytvorenia akejsi univerzálnej, dlhodobo platnej stratégie, ktorej implementáciou sa zaistí, že bezpečnostné prostredie sa bude vyvíjať priamočiaro požadovaným smerom. V skutočnosti bezpečnostné prostredie je identifikovateľné len do určitej miery v dôsledku jeho premenlivosti so striedaním období relatívnej stability a turbulencií. To spôsobuje, že vývoj bezpečnostného prostredia nie je možné exaktne predpovedať, ale len predvídať jeho vývojové tendencie a do určitej miery ich ovplyvňovať vhodne navrhnutou a podľa potreby novelizovanou bezpečnostnou stratégiou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Žídek, R. 2008. *Teória stratégie v systémovom prostredí*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl. ISBN 978-80-8040-353-9.
2. Žídek, R., Cibáková, S., 2009. *Bezpečnosť štátu*. Liptovský Mikuláš: Akadémia ozbrojených síl. ISBN 978-80-8040-375-1.
3. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky. Bratislava: 2005
4. Záznam rokovania 50. schôdze NR SR dňa 27.9.2005. Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica.
Dostupné na: [http: www.psp.cz/2002sv/stenprot/é50schuz/s050026.htm](http://www.psp.cz/2002sv/stenprot/é50schuz/s050026.htm)

AUTOR:

genmjr.v.v. Ing. Rudolf ŽÍDEK
Katedra Bezpečnosti a obrany,
Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika
Demänová 393, 031 06 Liptovský Mikuláš
Tel: ☎ 0960 422 602
e-mail: rudolf.zidek@aos.sk

Zborník z 1. Medzinárodnej vedeckej konferencie

„NÁRODNÁ A MEDZINÁRODNÁ BEZPEČNOSŤ 2010“

Vydala: Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika

Redakčne upravil:

prof. Ing. Vojtech JURČÁK, CSc.

Ing. Ondrej KREDATUS, PhD.

doc. Ing. Pavel NEČAS, PhD.

doc. Ing. Peter SPILÝ, PhD.

Počet strán: 385

Náklad: 80 (CD)

Vydané: október 2010

Distribúcia: podľa rozdeľovníka a zverejnenie aj na www.aos.sk

Uverejnené príspevky v zborníku neprešli jazykovou korektúrou. Za obsahovú stránku, odbornú a jazykovú úroveň zodpovedajú v plnom rozsahu autori príspevkov.

ISBN 978-80-8040-408-6.